Ránam. Biegunkam.

boleśćią / vlżywa / ogień odpadza. Rány w vśćiech ſpetné plugáwé goi płocząc.

Biegunki / piiąc / záſtánawia: też ieſt to źiele téyże mocy iáko y pierwſzé.

Cap. CCLIX.

ORIGANON, ORIGAnus, Heracleotica, Origanū vulgare, Cunila, *Lebiótká.*

ROzmáité ſą v ſtárych Grękow domniemánia około Origanon, á wſzákże tá Lebiótká poſpolita ieſt práwé Origanum Heracleoticum: áczkolwiek Dioſcorides piſze / że Origanum Heracleoticum ma liſtki Hyzopowé / rozumiéy że y Hyzop nie iednákié wſzędzie ma liſtki: ma Lebiótká oganke rozdźielona w koło śiedząca / naśiemié potym bywa niegeſté / ále bárzo twárdé.

Teophraſtus lib. 1. cap. 2. Lebiótke dwoiáką wypiſuie / białą y czarną.

Przyrodzenie. Paulus piſze / że wſzyſtki rodzáie Origani, to ieſt / Lebiótki / máią moc zápalaiącą y wyſuſzáiącą áż w trzećim ſtopniu / to vkázuie gorzkość / wonność y oſtrość w Lebiótce.

Zapala. Zápala káżda Lebiótká: dla tego wárząc ią w winie á piiąc / odpadza iady / które bywáią z iádowitych gádów: á z miodem przećiw iádu świniéy wſzy. Dio.

Jádóm. Opuchlnié. Przećiw kurczowi / roſpuklinam / opuchlinam / przyprawić lákwarz z figámi / Lebiótką / y iadáć. Dioſc.

Rozpuchliné. Melánkoliiéy. Dobrze też pić Lebiótczány proch z woda miodową / tym którzy melánkoliiéy pełni / purguie ią ná dół. Dioſc.

Mieśiącóm. Pániam mieśiące pobudza ten proch / tákież piiąc z winem / álbo z woda miodową. Dioſco.

Káſłom. Káſzle ćiężkié / á którym w pierśiach chrapi / czyniąc lákwarz z prochu Lebiótczánéġ z miodem / y brać / wyczyśćia. Dioſco.

Swiérzbom. Swiérzby / y káżdé záſzpécenié ſkóry / tákież żółtą niemoc / ſpadza Lebiótká / á to wárząc ią w wodźie y myiąc ſie w niéy. Dioſcorides.

Jezyczkowi. Sok Lebiótki świéżéy / vpádnienié y zránienié iezyczká / iteż inſzych mieyſc około niego / płocząc nim / goi y wyczyśćia. Tákież káżdé kroſty y rány w vſtách goi z oleykiem Fiołkowym: tym że obyczáiem ten ſok / nozdrze y niedoſtátki w noſie / ſarkáiąc / wyczyśćia y goi. Dioſ.

Takież ten ſok roſpuśćiwſzy z mlékiem

Vſzom. Wężom. Gádóm.

mlékiem / puſzcząć w vcho przećiw boleśćiam w vchu / vśmierza. Dioſcorides.

Wężе z domu káżdégo Lebiótką wypadza / kedy ią ściela / dla tego dobrze ią w łoże kłáść: y gdźie podeźrzenié od gádów.

Dioſcorid. eod. cap. Jeſt druga Lebiótká polna ábo leśna / zową Silueſtris Origanus, też máliſtki iáko y Lebiótká / rózczke cieniuchną / ná którey też ieſt oganká podobna iáko v Koprzu ſwoyſtiégo / kwiatki ma białé.

Gádóm. Tá Lebiótká własną moc ma przećiw iádowitych gadów vkąſzeniu / liśćié y kwiatki piiąc w winie. Dioſco.

Plinius lib. 20. cap. 17. rozmáité rodzáie wypiſuie Lebiótki: iedná ieſt podobna Jzopowi / zową ią Onitim álbo Praſion, druga Lebiótke zowie Tragoriganū, która podobna Máćierzéy duſzce: trzećią zowie Heraclium, á tá też troiáka / iedná która ma przyćzérnieyſzym liſtki á ſzérokié / nieiáko kliowáté / druga z málémi liſtkámi á miękuchnémi / podobna máieranowi / á trzećią miedzy témi śrzednią / liſtki y rózgę y kwiát mierné / w małości y wielkości máiąc.

Wſzyſtkié té trzy rodzáie w Polſcze ná górách naydźie / iákóm ią zbiérał w Zabożu y we Złotéy y Sędomiérzá: á iż ták ieſt rozmáita / dla tego Pandectarius pomięſzał Lebiótki z Diptanem / tákież inſzé źiołá. Leonicenus diſputuie przećiw Pliniuſowi / álе niewiém czemu / bo té wſzyſtkié Lebiótki iáko Plin. wypiſuie ią w Polſcze náyduie: prawdá iż we Włoſzech Lebiótki niewiém czemu nie ták wóniáią iák v nas.

Dla tego chwali Dioſcorides Heracleoticum od miáſtá Heracleon w Poncie / które ma miebo z tymże ſpoſobem iáko y v nas: á tak náſzá Lebiótká ma bydź bárzo dobrá.

Lékarſtwá też práwie Plinius wypiſuie iáko y Dioſco.

Cap. CCLX.

OPHRI BIFOLIVM, *Parłyſt álbo Dwóyliſt.*

JEle to ieſt podobné Lánce w liśćie y w wzroſtu / tylko że ma dwá liſty / ieden przećiw drugiému w puł rózgi / które liśćié przenika głąbiк / który potym wyrózwſzy ná piędźi álbo ná dwu / miéwa kwiatki drobné białé / iákoby Jezyczki przedźielone / rośćie w leśiech / po górách / Máią á Czérwcá kwitnie / potym ginie.

Przyrodzenie. Ma przyrodzenie zágrzéwáiącé á wyſuſzáiącé miernie / to okázuie

Wym. dubl z Literatur. D. K.

302. 4 1954

Libera U

Micilla 1.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
Biblioteka Miejska
w Bydgoszczy

4
302. 1954
0

HERBARZ POLSKI

to iest: o przyrodzeniu ziół i drzew rozmaitych i innych rzeczy do lekarstw należących Księgi dwoje

DOKTORA MARCINA URZĘDO = WA.

Kanonika niekiedy Senedomirskiego Jasnie Oświeconego Hrabie Pana Pana Jana z Tarnowa Kasztellana Krakowskiego Hetmana Wielkiego koronnego etc: Medyka

w Krakowie

w Drukarni Lazarzowey Roku Pańskie = go MDVC in Folio

MDVC Z księgozbioru Strachockich
1595

Uwaga

Uwaga z pism Kazimierza Władysława Wojciechowskiego
że wiele innych Duet dato niewłaściwie nazwie
Marcin z Urzędowa jedni z tego wnosili że z Urzędowa
pochodzi, drudzy że z tego miejsca pisać się, a nawet
Przywiley królewski w którem Duetkę pisze z Marcinem
z Urzędowa wszelako Jan Firlejusz w swoiey przemowie mens
Marcin Urzędow, i tenże sam Marcin Urzędow
w przemowie swoiey: ktorey ta krakowska podpisać się
Doktor Marcin Urzędow więc iak należy nazywać
należy - ale być może że z Urzędowa pochodzi bo
iest Miasteczko Urzędow w Lubelskim o Mil 3 zdz
od Lublina odległe na Drakie idącym z Lublina
do krakowa było niegdyś stołecznem Miastem
powiatowem - było Starostwem w Familij Krzewuskich
a w R 1573 wyiazd Elekcyi ~~Zygmunta Augusta~~ po
śmierci Zygmunta Augusta musieli się pospiesznie
Zagranicznym z Warszawy oddalić to był Urzędow
wyznaczony za mieszkanie posłom Austryackiemu

Z księgozbioru Strachockich

IASNIE WIELMOZNEMV PANV,

PANV GABRIELOWI WOYNIE,

PODKANCLERZEMV W. X. LITEWSKIE°

MERECZKIEMV, KRASNOSIELECKIEMV,

BIERZANSKIEMV, Y DYRWIANSKIEMV, &c.

STAROSCIE.

Moiemu wielce Miłośćiwému Pánu,
y dobrodzieiowi.

Auki wyzwolonè, Iáśnie Wielmożny Miłośćiwy Pánie, pomnażáć y zdobić, by téż żadnègo pożytku niebyło, rzecz iednák przez śię ieśt zacna, poważna, chwały y cześi wielkiéy godna. Aboniém będąc człowiek złożony z duśe y z ćiáłá, iáko wzgárdzony ieśt, ieśli śie vgania zá doczesnèmi y ćieleśnèmi rzecżámi: ták záś ieśli do zacnieyśzych y gòrnieyśzych rzeczy vmyśł swòy podnośi, powagę y godność z duśą, iáko z przednieyśą częśćią od nátury dáną, zátrzymawa: W náukách iśćie wyzwolonych, z których wśyśtko prawdziwè dobro płynie, łatwie to pokázáć może, kto śie do nich gárnie, y w nich ćwiczy, co zá animuś w nim, iáko wyśoki y wielki, y iáko wiele ma nád tákié, co przywiązawśy śie do żądzy swych, vmyśł swóy, dla ozdoby od przyrodzenia názyzony, álbo próżnośćią namiętnośći pomázuią, álbo fáłśywym roskośy śmákiem wiklą, álbo frásunkiem rzeczy doczesnych poniżáią y pogrążywáią. Wśpániáła to bowiém rzecz ieśt, á práwie Boska, nie báwić śie rzecżámi źiemskiémi: ále vmyśł swóy, choć tym ćieleśnym ćiężarem śćiśniony, do rzeczy zacnych dźwigáć, áby mógł obaczyć czym ieśt, co zá zacność iego, tákże áby rozumem y dowćipu przyrodzonego biegiem, pomniał ná początek swóy zkąd pośedł, y był vcześnikiem Bośtwá. Táć ieśt doskonáłość żywotá ludzkiégo, ten sposób nauczćiwśy do żyćia. W tym, którzy przedtym znácżni byli, słuśnie zá bogi ich miano, y cześi

boſkié im wyrządzano, á to dla tego, że y przedźiwni byli w rozum, godność, y w náukę, y to że dobrodźieyſtwá y pożytki wielkié ludźkiému narodowi przynieśli. Zá czym y teraz ſłuſznie w ſławie nieśmiertelnéy ſą ći wſzyſcy, którzy porzućiwſzy ſtáránié o rzeczách znikomych, bądź z nátury ſwéy dobrze ná to ſpoſobionéy, y wypolerowánéy, bądź z rozumu, ſłany y cźći przyſmákámi zápalonego y záiuſzonego ná to ſię vdáią, áby, iáko inſzemi zacnémi y dźielnémi ſprávámi, ták téż y náukámi ſpólnemu ludźi towárzyſtwu pomocni byli y pożyteczni. Lecz w rożnośći ták wielu oſób y Condiciey, rożné y ſpoſoby y przyczyny ſą, którémi nie tylko wynáleźionè przedtym náuki ſie zátrzymawáią, ále téż y ingenia, *dla ozdoby y pomnożenia ich więtſzego vſtáwicznie ſie zápaláią. Byli bowiém niektórzy (ácz z łáſki Bożéy y teraz ſą) którzy máiętnośći y zbiory ſwoie ná to ważyli, áby ludźie vczonè promowuiąc y dźwigáiąc ſumptem y nakłádem ſwym, náuki rozſzerzáli y ozdobiáli. Cnotá záiſtè wielka ieſt, nie dáć tym záleżeć polá, których náturá ná to wyſtáwiłá, áby ludźiom ſłużyli, y náukę á dowćip ſwóy ná pożytek poſpolity obrácáli. Drudzy ſą, którzy bądź z chęći y możnośći ſwéy, bądź zá nápominániem y pomocą ſtárſzych, to co im Bòg dał,* munimenta *zoſtáwuiąc dowćipu y rozumu ſwégo, nam, y náukę do wyprávienia vmyſłu náſzègo, y ſpoſób do vczćiwègo á cnotliwègo żyćia, ták wielé rożnych kſiąg piſząc podáli, áby ſmy y w rozum byſtrſzy, y w ſprávách cnotliwi, y w obyczáiách vczćiwi bydź mogli. Zá co téż pámiątkę wieczną, y ſławę teraz odnoſzą. Którzy téż przekłádániem kſiąg cudzych ſie báwią, y ći iednák nie trácą dármo pracy ſwéy, gdyż y to należy do rozſzérzenia y ozdoby tychże náuk. Miedzy temi téż mieyſce máią y ći, którzy nie będąc ták doſkonáli, áby co ſwégo wydáć, álbo drugie zápomágáć mieli, onych iednák pracey* lucubrationes *ku pożytkowi ludźkiému nápiſánè, á tè álbo przez niedoſtátek nie wydánè, álbo przez śmierć zániechánè y zániedbánè, álbo przez cźáſu nieſpoſobność zátrzymánè y odłożonè, gdy do rąk ſwych doſtáną, ſumptu, y prace nie żáłuiąc* in publicum *wydáią, y ták* benemereri de literis *vśiłuią. Otóż Iáſnie Wiel. M. Pánie, widząc ia ták rożnè ſpoſoby* benemereń. de literis, *á iednè drugich zacnieyſzè y ważnieyſzè, życzyłbym były ſobie tego, ábych mógł był piérwſzémi ſtopniámi, vprzeymą chęć moię, którą mam* benemereri de literis *pokázáć: ieno że mi z iednéy ſtrony rozumu, z drugiéy doſtátku ták wiele nieſtáie, zgołá téż ták bez przyſługi bydź mi ſie nie zdáło, ważyłem ſie przy namniéy tego oſtátniégo ſtopniá chwyćić: zwłaſzcá że mi ſie drógá ſámá* vltrò *podawáłá. Drógá tá iáka by byłá, W. M. móy Miło: Pan wyrozumieć raczyſz. Przyſłá mi do rąk kſięgá zacnègo nickiedy Mediká, Doktorá Marćiná Urzędowá, kſięgá iáko zacna y potrzebna, ia o tym diſcurrowáć niechcę, gdyż to nie ieſt méy profeſsiiéy, rzecz iednák ſámá świádczy. Ieſli bowiem nád zdrowié niéma nic człowiek milſzègo y ſzczęśliwſzègo, dla czego náuká y ſpoſób záchowánia y rátowánia iego niéma bydź iemu miły y wdźięczny? Ponieważ z dáru Bożègo ná pożytek y porátowánié zdrowia ludźkiégo ieſt dány, y tákié, którzy co kiedy zacnègo w téy nauce pokazáli, v ſtárych zá bogi miano, kościoły im budowano, ołtarze ſtáwiano, ofiáry palono. Intentiiéy tylko krótko*

Autho-

Authorowéy dotknę, która táka byłá, áby ludźiom narodu ſwégo bárzo ośieroćiałym w lékárſtwá, wydániem tych kśiąg pomógł y przyſługę vczynił, pracy wielkiéy y pilności nie żáłował, ktemu téż nic z ſwéy głowy ábo rozumu nie piſał, ále wſzyſtko z náuki ſtárych Lékárzów, ktòrzy od kilá tyśięcy lat zacni y ſławni byli. Kśięgi tedy tè, iáko z tych pomienionych miar, y z wielu innych, iż były godnè do ludźi podánia, á ſam ich Author prze śmierć wydáć niemógł, ważyłem ſie oto koſztem y nakładem ſwym wydáć, rozumieiąc operæpretium vczynić, y iákążkolwiek przyſługę de literis. W czym mem ſie téż nie ſądźił ná zdánié ſwoie dość błáhe, ále ráczéy ná rozſądek y bacżenié ludźi zacnych y w téy náuce biegłych, ktòrzy życzyli tego, áby praca człowieká tego ták wielka á pożyteczna do pożądánègo końcá przyſłá, y áby ludźie pożytku iéy vználi. A ponieważ ten ieſt zwyczay záwżdy przy wydániu ktòrych kśiąg, dedikowáć oſobie iákiéy zacnéy: dla tegóż y ia kśięgę tę, W. M. memu miłośćiwému Pánu, z wielu á ważnych przyczyn przypiſuię, pod obronę y patrocinium podáię. Abowiém to co zwykli inſzy w dedikowániu vpátrowáć, wſzyſtko ſie to w W. M. mym miłośćiwym Pánie nayduie: ieſli ſie przypátrzym fámiliiéy zacnéy W. M. tá w Wielkim X. Lit: dobrze znáczna, ſławna, Królóm pánóm ſwym, y R. P. dobrze záſłużona: ieſli cnotóm, w tych iáko wiele W. M. móy miłośćiwy Pan przed inſzémi miéć raczyſz: ták téż vpátruiąc godność, chęć, y ánimuſz do oyczyzny ſwéy Authorá tego, ktòry on nie tylko w nápiſániu kśiąg tych, ále y we wſzyſtkich innych potocznych ſprawách znáczníe pokázywał, ſłuſznie W. M. memu miłośćiwému Pánu pod obronę y on ſam y kśięgá tá odemnie podána być ma. Do tego będąc ná ták zacnym Pieczętárſkim vrzędźie, y ſtrożem zdrowia y cáłości R. P. ogródek ten ludźkiégo zdrowia y ſpoſób záchowánia y rátowánia iego przyſtoynie ſie dedikowáć W. M. memu miłośćiwému Pánu ma, zwłaſzcżá że w chęći do rozſzérzenia y pomnożenia tychże náuk żadnému wprzód nie dáć raczyſz, y w zápomagániu ludźi tákich, ktòrzy do náuk ſie gárną y ſpieſzą, bądź własną máiętnością ſwą, bądź téż rożnèmi inſzémi promociámi, nie raz znáczna chęć W. M. mego miłośćiwègo Pánà pokazáłá ſie. Przy czym wſzyſtkim, Ia iákóm raz oddał ſie ná poſługi W. M. mego miłośćiwégo Pánà, ná ktòrychem iuż ták wiele lat ſtravił, táky ten nákład móy, y iákiéżkolwiek, choć w cudźéy rzeczy ſtárániè, y ſámégo ſiebie pod obronę y łáſkę W. M. mego M. Pánà oddáię: tuſząc ſobie to, że zacność fámiliiéy, y cnoty ták wielkié W. M. mego M. Pánà, ozdobą; á powagá vrzędu od obmowców (gdyż podobno ſámá tá kśięgá ták ſczęśliwa nie będźie, áby ich vyźć miáłá) y kśięcże téy, y mnie ſámému, obroną y podporą będźie. Proſzę tedy ábyś W. M. móy M. Pan, ten ácz máluchny vpominek, ále vprzéymym y ſczyrem ſercem dány odemnie naniżſzégo ſługi ſwégo z łáſką przyiąć, y mnie, iákóm to przed tym záwſze znał, do końcá Miłośćiwym Pánem być raczył. Dan w Krákowie 9. dniá Lipcá. Roku Páńkiégo, 1595.

W. M. mégo Miłośćiwégo Pánà nanisſzy ſługá,

Ian Firlewicz.

Doktor Marcin Vrzędow do Czytelniká.

PLINIVS czásu swégo nazacnieyszy miedzy Láćińskiemi Medycy Philosoph / w piątych y dwudźiestych kśięgách pisse: Zacność á powagá náuki znánia źiół / y ich przyrodzenia á pomocy zdrowiu ludzkiemu / nie człowieczego / ále boskiego rozumu iest wynalezienie: álbo wiec / ieśli co w téy náuce ludźie pokázali znácznego y pożytecznég / wszystko tego z dáru á nátchnienia Bożego dostąpili. Abowiem w rzeczy widomey á zwierzchniey / moc y cnotę niewidomą á we wnętrzną wynaleść y dośiądz / coś sie to nád człowieczy rozum ściąga y wynosi. Ziołká widźiemy / mocy y śił w nich nie widźiemy / ktorémi dźiwné rzeczy á niepodobné prawie sprawuiemy / ták / iż żadna rzecz ná świecie nie iest / ktoraby przez źiołá nie mogłá bydź sprawiona y vczyniona. Jáko to często doświádczamy / że mocą źiół ludźie znedzeni á strapieni bolesćiámi ćiężkiemi / ku napożądliwszemu szczęściu zdrowia przychodzą / ślepi wzrok / głuszy słuch / chromi moc y śiłę do chodzenia biorą / vmárli nákoniec ożywiáią / co świádczy Plinius Juba Historykiem zacnym / ktory pisse / że w Arábiey człowiek vmárły źiołkiem ku pierwszemu zdrowiu był przywrócony / y młodźieńczyć od szczenięciá Smokowégo zábity / przez źiołko od stárégo Smoká náleźione y przyniesione ożywiony był / y wskrzeszony. Ktorą to moc w źiołách bestye nierozumne / sámego przyrodzenia spráwą / znáią / ná pomoc y pożytek swóy obrácáć vmieią: świádczą to ludźie zacni / y stárzy / świádczy y experientia vstáwiczna / że bestie nie tylko sámé sobie źiołámi w przygodách wielu pomagáią / ále nas pożytku y znánia ich czásem vczą. Co ieśli ták iest / iż niemé bydletá y nierozumné / porátowánia sobie od źiół sámé przez sie szukáią / rzecz iest iśćie sromotna á sprosna człowiekowi rozumnemu á niezliczonym wrzodóm y bolesćiam poddánemu y podległemu / niechćieć vmieć / ám sie vczyć znánia źiół / ktoreby mu zdrowie czyniły / w chorobie iego rátowały: ponieważ źioł znánie / nie tylko pożytek wielki ku zdrowiu przynosi / ále też káżdemu z onych ludźi / co około tego prácowáli sławę y imie nieśmiertelné czyni. Słynie podźiś dźień y słynąć będźie záwsze Gentius król Słowieński / nie czćią ám sławą stolcá królewskiego ták wielkiego y zacnego / ále wynaleźieniem Genciány / to iest / Goryczki: ták iż póki wspomniona Gentianá będźie / pámiątká iego też y imie wspomnione bydź musi. Słynie Artemesia Krolowa / od Artemesiey / to iest / Bylice: słynie Apollo / od Apollináris: słyną y inszy wszyscy / ktorzy co kiedy zacnego y pożytecznego w tey náuce pokázáli. Jákoż w prawdźie z tákim vśiłowániem / pracą / y przewagą ludźie oni o to sie stáráli / drogi dáleké podeymuiąc / niebespieczeństwóm wielkim sie poddawáiąc / áby żadnéy rzeczy około źiół nie opuścili / w czymby potomkóm pożytek vczynić mogli. Máło im było znáć źiołká té co w ogródkách ie śieią / álbo sámé po polách rostą / ále ich po pustynách / po lesiech / po górách / po skáłách / y náwet po mieyscách / gdźie kózki leśné ledwie doyść mogą / szukáli: táka gorąca miłość y chęć w nich potomkóm dobrze czynić záwżdy była. My záśie nátury złosliwéy ludźie / nie tylko ábysmy ták sobie sámi iáko potómkom byli vżyteczni / ále y to co oni z táką pracą y pilnośćią wynaleźli / zátáić y zátłumić chcemy / cudzych dóbr inszym potrzebuiącym nieużyczáiąc. Nayduią sie bowiem tácy Lékárze / ták zazdrośćiwi y nieżyczliwi / iż gdy ná iáką chorobę lékárstwo / ktore pewné wiedzą (Sekretá zową) tákiego obiáwić niechcą / by snadź też człowiek vmrzeć miał / rozumieiąc áby to lékárstwo / ieśliby ie drugi vmiał / mocy y rátunku swégo mieć niemogło: zá czym vczynili to / że oné náuki pewné á pożyteczné / z wielką pracą y pilnośćią od stárych zebráné / záginęły / á práwie z nimi pomárły. Sámi zás obrócili sie ná zamorskié y cudzoźiemskié lékárstwá / áby z nich tym łátwiey pożytek sobie czynili. A ono nátura / álbo ráczey Pan Bóg sprawcá wszystkiey nátury / źiołká / drzewká / y chrośćiki / dał nam zá pewné lékárstwá / ktoremiby sie káżdy bez nakładu wielkiego rátować mógł: bo w prostych źiołkách okázuią sie sprawy nátury / á w lékárstwách złożonych / (zową compositá) tylko coniectury / to iest domnieniá / á té fálszywé częstokroć y omylné. Dla tego zazdrość / á przewrotność ludzkich rozumów vczyniłá / że wymyślili lékárstwá drogie / z rozmáitych rzeczy złożoné / pieniędzmi nieprzepłáconé / w vlęczeniu omylné. Arábią y Indią wszystkę zbiegáli / áby lékárstwá zamorskié w cenę y w vżywánié przywiedli / wiecéy w tym pożytkowi swému folguiąc / niż dobru pospolitému: áno z nas káżdy źiołká depce / ktoré nam wiecéy niżli Arabskié álbo Indyyskié pomogą. V nas w Polszcze tá náuká zákryta dotąd była / Nászych czásów vdał sie ná to ieden / áby pracą swą ludźiom pożytek vczynił: wyłożył źiołá ná polszczyznę z łáćińskiéġ iezyká / z wielką w prawdźie pracą / iedno że też sam źiół niedobrze znał / ám podobno tego sie vczył /

czył/ práca iego była niepożyteczna / á ráczéy ſkodliwa : ponieważ inſże ziołá ná polſczyznę wykładał/ niżli po łácinie známionowały : lekárſtwá y własności ziołóm przypiſował té/ których niemiały. Drugi chciał go poprawić / ále y ten nie wiele wſkórał / bo y ſam nie wiele mędrſzy nád pierwſzego był. Widząc ia tedy / że ludźie ſie tych kſiąg z wielką chęćią chwycili/á co więtſza / miáſto pomocy/ bo ſzkodę w zdrowiu ſobie czynili/ otóż z miłości méy przeciw oyczyźnie/y chęći przeciw narodowi memu dla dobrego ich y pożytecznego/vdałem ſie ná to/ábym ziołká wiernie z Greckiego y Łácińſkiego iezyká ná polſczyznę wyłożył/ mówie té które ſą pospolite/w náſzych kráinách roſtące/ á od tak wielu tyſięcy lat przeciw niemocóm ludzkim w lekárſtwách doświádczone/ przy tym y niektóre ziołá w Herbarzu Polſkim opuſczone/ y inſże / których ſtárzy Doktorowie nieználi/náſzych czáſów náleźione y poznane. A to nie z mégo rozumu/ale z nápiſánia y náuki Lekárzów ſtárych Greckich y Łácińſkich / y niektórych Arábſkich. Do tego ábych vkazał z piſmá onych zacnych Doktorów / złe wykłády ziołek w Herbarzu Polſkim : á nie tylko błędy w Herbarzu/ ále y Aptekárzów/ tych/ co ſie znáć ziół vczyć niechcą / y báwiących ſie Bab ziołmi / które ſczycą ſie ziołá znáć / á oné nic nieumieią/ y owſzem ludźie y ſiebie záwodzą. Kſiegá tedy tá ile ku pożytkowi pospolitému odemnie nápiſána / rozumiem że wdźięcznie przyięta będźie : Jeſli bowiém człowiek nád zdrowienie miłſzego áni pocieſznieyſzego niéma/y owſzem bez zdrowia wſzytko złé ſie mu dźieie/ náuká tá/ która ie záchowywa/ álbo zepſowáné y ználeźioné rátuie/ dla czego w przyſtoynym poważeniu bydź niéma : Tóż rozumiem y o téy pracy moiéy w kſiegách tych / że ią ludźie przyimą wdźięcznie odemnie / áni źle niż ſie godźi wykłádáć będą. W prawdźie żadnéy tak ſczęśliwéy rzeczy ná świecie niemáſz/ktoraby choć vmyſłem ſczyrym y vprzeymym ku pożytkowi ludzkiemu ieſt wydána / była próżna obmowek y ſzácowánia ludzkiego/ á tákich ſnadź ludźi/ co ſámi nic nieumieiąc / nie życzą tego/ ábý co kto ná pożytek obrácał pospolity. Ja ſie czuie w tym że nic nieprzyſtoynégo w propoſitum moim piſánia tych kſiąg niebyło / ſámá miłość y powinna chęć ſłużyć ludźiom mie do tego przywiodła. Jeſli iednák w czym ſie komu niedogodźi/ábo zdániu ſie czyiemu contrádikować będźie / iż y té controuerſię ſámé nie ſą w téy ſcientiéy vkotoné/ niech ták odemnie przyimuie/iáko przyſtoi/ y opácznie nád intentią moię niech nie wykłáda. Ja życze tego/ ábý po mnie ſczęśliwſze czáſy były/ábý kto był doſkonálſzy y vczeńſzy (w chęći bowiém y życzliwości ſtychować mie nie może) ktoryby dla pożytkowánia ludzkiéġ zdrowia godniéy/ niżli ia/ pracował. Życze tego/ábý ſie Polacy narodu ſwégo rozmiłowáli/ku pożytkowi ſwému prace ſwé obrácáli/y to coby nalepſzégo z dáru Bożeġ kto miał/oyczyźnie ſwéy y ludźiom narodu ſwégo vdźieláli. Co iáwnie teraz w inſzych poſtronnych Nátiách widźiemy/ że káżdy ięzyk y naród ſwóy/ piſániem y przekłádániem kſiąg zdobi y ſłáchci : Ja też widząc tak wiele nápiſanych po łácinie Herbarzów/ po polſku záś iż nic tákiego nie było/ z czegoby ludźie pomoc bráli (zwłaſzczá iż nie wſzyſcy po łácinie vmieią / á też mieyſc wiecéy w Polſcze / kędy Doktorá żadnégo/á podobno y Aptek niemáſz) Nápiſałem kſiege te/ábym wprzód oyczyźnie méy powinność przyſtoyną oddał/ to co mi Bóg dáć raczył / tyle ile ieſt ná pożytek pospolity obrócił / ludźiom narodu Polſkiégo ſie przyſłużył / á ná podźiękowánie y wdźięczność zárobił/ktoréy pracéy moiéy/ábý káżdy w łáſce y błogoſłáwieńſtwie Bożym záżywał/ y ná pożytek ſwóy obrácał / życze/ á żeby ią też wdźięcznie odemnie przyiął/ proſze : gdyż wiekſzéy pracé moiéy y pilności w nápiſániu kſiąg drugich o záchowániu zdrowia (ieſli wdźięczność obaczę) da Pan Bóg poznáć może.

Gockiłoć ſie było w prawdźie doſkonálſzémi figurámi Herbarz ten ozdobić, y do káżdego ziołá ich własné figury przydáć. Ale iż áni rzemieſlniká tákiego coby dobrze y pilno zrobić mógł, áni tego coby wiernie w rzezániu dośrzał nie było (Author bowiém dobrze przed wyſżćiem tych kſiąg ſzedł) Czytelnik łáſkáwy ná tákich, ná iákieſmy ſie zdobyć mogli, przeſtánie : ponieważ káżdego ziołá, kwiat, naſienie, korzeń, liśćie, wzroſt, y inſże circumſtantię, w Herbarzu ſą opiſáné. A iednák rożność ziół, z iednéy figury ſie poznáć dobrze nie może, ábowiém ziele káżde inácży wſchodźi, ináczéy kwitnie, inácżéy doſtawa ſie, które figury wſzytkie y rożność ich kłáśćy wyráżáć, pracáby była nieſkończona, á ſumpt nie oſżácowány.

AVTHOROWIE,
z których kśiąg Herbarz ten zebrány y ſpiſány ieſt.

LEKARZE STARZY.

Hippocrates.
Dioſcorides.
Galenus.
Rufus.
Paulus Ægineta.
Cornelius Celſus.
Alexander Trall.
Orimbaſius.
Auicenna.
Serapion.
Ioannes Meſuæ.
Raſis.
Iſaac.
Haliabas.
Rabi Moyſes.
Auenſoar.

PHILOZOPHOWIE STARZY.

Ariſtoteles.
Plato.
Theophraſtus.
Pythagoras.
Chryſippus.
Auerrois.
Plinius.
Cato.
Marcus Varo.
Columella
Albertus Magnus.
Iſidorus.
Macer.
Crateras Herbarius.
Xenocrates.
Plutarchus.
Herodotus.
Caſſius Fœlix.

PHILOZOPHOWIE à Lékárze nowi.

Conciliator.
Platearius.
Conſtantinus.
Paladius.
Vigo Genuenſis.
Georgius Valla.
Bartholomæus de Mont:
Nicolaus Leoniceno.
Collunicius.
Ioannes Meynardus Ferrar.
Hermolaus Barbaro.
Antonius Muſa Ferrarienſis.
Ottho Brunfellius.
Leonardus Fuchſius.
Marcellus Virgilius.
Matthias Miechouienſis.
Ieronymus Caſtelloneus Mediolaneñ.
Mattheus Syluaticus.
Petrus de Creſcentiis.
Georgius Stanterus.

O PRZY-

O PRZYRODZENIV ZIOŁ ROZMAITYCH Kſięgi Pierwſze,

DOKTORA MARCINA VRZĘDOWA.

Capituła I.

ABSINTHIVM ROMANum, ſeu Ruſticum.

Piérwſzè źiele Abſinthium, *ktorè w polſkim Herbarzu wyłożonè Piołyn.*

TYm pierwſzym Kápitulum / ma káżdy obaczyć niedoſtáteczné wyłożenié / ktore téż przywodźi ludźi ku obrażeniu zdrowia. Mówie té / ktorzy porády tich kśiąg vżywáią: przodkiem / że ſłowo łáćińſkié Abſinthium, tylko o Piołynie poſpolitym w Herbarzu polſkim rozumiano: gdyż to ſłowo v Łácinnikow ieſt æquiuocum: co známionuie rożnych wiele rzeczy iednym imieniem / to ieſt kilka źiół rożnych / ktore zową wſzyſcy Łácinnicy Abſinthiũ. Abowiém ieſt Abſinthiũ Bathypicron, ſeu ruſticum, ieſt Abſinthiũ Serificum, ſeu marinum, Abſinthium ſantonicũ. Téż Dioſcorides y Galenus, tákież Paulus Ægineta, zową Bożé drzewko Abſinthium Ponticum: á ták niewiedźieć ktore Abſinthium Piołynem zowie. Bo ieſli Abſinthiũ známionuie tylko ten Piołyn poſpolity / ktory Dioſcorides zowie Abſinthium Ruſticũ, á Meſuę Abſinthium Romanum: tedy nátychmiaſt z przodku Herbarz polſki śilną krzywdę ludzkiému zdrowiu czyni. Abowiém piſze z náuki Auicennę, iż ſok źiela piołynowégo / kto piie przez dźieśieć dni porániu trzy drágmy / tákié ten ſok ná niemoc káżdą ieſt pożyteczny. O Jezu Kryſte / iáki błąd: tegó bowiém nie piſze Awicená ná tym mieyſcu w wtorych kśiegách / y owſzem ná tym mieyſcu piſze Awicená lib: 2. przećiwnie

Abſinthium Æquiuocum.

wnie mówiąc / że sok Piołynowy ßkodźi żołądkowi / nawiecéy fórtce żołądkowéy wádźi: zową (Orificium stomachi.) A Dioscorides pißе libr. 3. Nie chwálimy soku Piołynkowégo piiąć / bo ßkodźi żołądkowi. Y przydáie: Jákóż tedy ma pomágáć káżdéy niemocy / gdy żołądek y głowá / biorác lékárstwá / ſą grunt wßytkich ſpraw? Otóż nierozumiém któré Abſinthium rozumié wykładácz tego Herbarzá. Wiém ia iż Abſinthium Ponticum, któré zową Polacy Bożе drzewko / piiąc / bárzo pomocné przećiw wßeláкim iádóm beſtiy y gádów iádowitych / y morowégo powietrza / przećiw któréy ieſt bárzo pożyteczné: ále przedśie o ſoku nic nie pißе. Nád to tudźieß w tym że kápitulum pißе / że ſok piołynowy pomaga ku niemocam / któré przychodzą z źimnéy przyczyny. Paulus lib: 7. Galen. 6. A to ieſt przećiw wßyſtkim ſtárym lékárzóm / którzy pißą / że Piołyn nic niepomocny w niemocách z źimnéy przyczyny / to ieſt / z phlegmy / która ieſt źimna. Abowiém ták náucza Hypocrates, (ſtudnicá wßyſtkich lékarſtw) Piołyn / tym którzy máią phlegmę / w żołądku nic nie pomaga. A Galenus przydáie / y owßem bárzo ßkodźi / bo máterię plugáwé zátwardza / y ku wypędzeniu czyni niepowolné: á ták gdźie miáłá bydź máteria rychło ſtrawiona / á niemoc dokończona / tu wiec z iednéy niemocy będą dwie. Zkąd káżdy może obáczyć zły wykład polſkiégo herbarzá.

Záś w wtórym rozdźieleniu tegóż kápitulum o Piołynku pod litera B. náucza czynić ſyropek z Piołynku / z Bágniſká / tć. Syrop ten powieda bárzo dobry: rozumiém że ten ſyropek dobryby był ná niemocy ogniſté / iáko ná terciane / tć. Ale ty dobry lékárzu Stephanku / vczyß czynić ſyropek z bagniſká / gdźie źiele / álbo lepiéy chróśćik / bágniſko / ieſt gorące a okrutnie ſmrodliwé: że nietylko ludźie / ále y beſtię / przeciężki ſmród / nieukuß go: ábowiém gorzkośćią ſwą záraża ięzyk. Wiém ia zkąd ſwégo błędu przyczynę wźiął Phalinucrus: ábowiém ſtárzy Aptekárze Krákowſcy / wykładáli Tamariſcum, Bágno: á ono Tamariſcus ták dáleko rózny od Bágná / iáko Dąbczyná od Wrzoſu.

Tákich błędów pełno po káżdym kápitulum w herbarzu polſkim / iż álbo inßé źiele po polſku wykłáda / niżli po łácinie známionie / álbo lékárſtwá przećiwné niemocam náucza: iáko to okaże przy káżdym źielu / w własnym kápitulum niżéy.

Co ia bacząc / że ſie ludźie bárzo tych kśiąg chwycili / według ich gdźie niemáß lékárzá / ſpráwuią ſie / wiecéy pſuiąc / niż ſobie pomagáiąc: bacząc téż ia / że żadny Doktor tego nieſczęśćia lutować ſie nieraczył / wźiąłem przedśie tę práca / ábych vkazał niedoſtátek wielki herbarzá polſkiégo / y potym drugich tákież herbarzów niedoſtátecznych á omylnych. Tudźież vmyſliłem prawdźiwé źiół wyłożenié ná

polſczyznę

polſczyzne/y pomocy ich ku zdrowiu ludzkiemu wypiſáć/ á to nie ták z ſwégo rozumu/ lecz iáko ná piſáli/ Dioſcorides, Plinius, Theophraſtus, Galenus, Paulus Ægineta, Aecius, Antiocon, y inſzy ſtárzy od kilká tyſiecy lat doświadczeni: á potym dźiśieyſzymi dowodząc/ iáko Hermolauſem/ Komunem/ Muſą/ Minárdem/ Othonem/ Ständeruſem/ z Agricolą/ tć.

ABSINTHIVM RVSTIcum ſecundùm Dioſcoridem, vel Romanum.

Piołyn. PIołyn iáko powieda Plinius lib. 27. ca. 7. Ziele bárzo człowiekowi vżyteczne/ że też málo źiół ktoréby wielkich vżytków iego/ mogłyby z nim bydź porównáne/ ták dáleko/ że też y ku ofiárom Boſkim w Rzymie ij bráli: á gdy Bogu Látynuſowi ofiáry świecili/ tám gry ná zamku czynili: w tákiéy grze álbo boiowániu/ ktory młodzieniec zyſkał/ te[y] zá cześć dawano pić Piołyn.

Meſuæ. Piołyn/ iáko piſze Meſuę/ y inſzy lékárze/ ieſt z ſwéy mocy przyrodzonéy/ w pierwſzym ſtopniu zágrzewánia/ á w wtorym wyſuſzánia. Dla tego Galenus piſze/ że ma w ſobie dwie mocy przeciwné: iedną ktora purguie ciáło człowieczé/ á druga ktora zátwárdza/ ták że iedno ziele zárázem purguie ciáło człowiecze/ á druga zátwardza: á to z tąd idźie gdy kto bierze piołyn w niemocy/ poki złé wilgośći boleść czyniącé/ nie będą ſtrawioné/ że ie zátwardza/ iż potym náturá ſwa ſpráwa nie vczyni im nic/ gdźie miał człowiek náturze pomoc/ tym wiecéy záſzkodźi. Niéma go tedy chory człowiek brać/ áż ſie okażą znáki z zwárzenia á ſtrawienia z tych wilgośći w nim. Ták Gále.

Dioſcorides libr. 3. Piołyn/ trawienié wſpomaga/ żołądek y wątrobę poſila/ chući iedzenia czyni/ vryne y ſtolce pobudza. Żołądkowi Wątrobie. Apetyt czyni.

Piołyn/ wywodźi z żołądká y z żywotá kolere/ to ieſt złé gorącé wilgośći. Dioſcorides. Koleryce.

Gdy kto naprzód nápiie ſie Piołynku/ niedopuſcza w człowiecze obżárſtwá áni opilſtwá. Dioſcorides. Piáńſtwá

Gdy kogo puſzy w żołądku/ álbo w żywocie ma gryzienié/ weźmi Piołynku/ á Ziſeli z Aptéki/ álbo Nárduſu fránckiégo: á to warz w wodźie álbo w winie/ według niemocy/ á tego piy ráno quáterkę ciepło. Dioſ. Puſzenia.

Przeciw żółtéy niemocy/ wziąwſzy Piołynku/ vwárzyć w wodźie á pić. Dioſc. A Plinius lib 7. cap. 7. lepiéy vczy: Wźiąć Piołynku/ Opichu/ álbo Włoſków/ á to ſpołem wárząc/ pić kilko dni. Żołtéy niemocy.

Miesiące pániam wywodźi/ tákież vryne pobudza: á to wárząc/ Piołynek z Nárduſem fránckim/ w wodźie álbo w winie/ piąc kilko dni. Plin. Miesiącom.

Tákież Piołyn dobrze pić ná káżdy niedoſtátek wątrobny. Pli. Wątrobie.

Przeciw boleści Sledźiony/ wźiąć Piołynku/ á wárząc w octćie z figámi/ ocet pić/ á Piołyn ná śledźione przykłádać. Pli. Sledźionie

Cal. ad Glaucnem, idem Dioſc.

Grzybóm. Gdy kto iedząc grzyby iádowité/ábo inſzé bdły/zepſuie zdrowié (iáko tego w Polſcze przydáie ſie wiele/) tedy wárząc Piołyn w otczćie/pić kilko rázów/ále lepiéy áby pierwéy zwrócił táki człowiek. Plin.

Swiniey wſzy. Jádóm. Gdyby kto wypił álbo ziadł świnią weſz/ábo inſzé iádowité źiele/źimnéy nátury/tedy wźiąć Piołynu á náwárzyć w winie/y pić kilká rázów. Dioſc.

Slinogorzowi. Też kto ma bolaczke w gárdle/zową Polacy Slinogórz/ Squinancia: wźiąć Piołynku á miodu/ſtłuc ſpołem przydawſzy troche ſálétry/y pomázáć gárdło. Dioſc. Plin.

Sinośći pod oczy. Komu rádo bywa śiność pod oczymá/(zową Láćinnicy ſugillata) wźiąć Piołynu/ſtłuc z miodem y pomázowáć ná noc. Dioſcor. Plinius.

Ogłuſzeniu Kto niedobrze ſłyſzy/ſtłuc z miodem Piołyn/y wićiſnąć ſok/ potym puſczay w vcho ćiepło. Dioſ. Plin. Albo wárząc Piołyn w wodźie/á párę puſczay w vcho. Takiéż czynić boleśćiam w zebiéch. Dioſ.

Zebóm.

Robakóm w vchu. Meſuę náucza/gdy robacy w vchu beda/ wźiąć ſoku Piołynkowégo/á ſoku z iądrek broſkwiniowych koſtek/ to zmieſzáć ćiepło/á w vchs puſczáć.

Oczóm. Gdy kogo oczy bolą/tedy nátłuc Piołynku/á przyłożyć ná plaſtrze ná noc. Meſuæ. Dioſ.

Cuchnieniu z vſt. Komu cuchnie z vſt/wárzyć Piołyn w otczćie/á płokáć vſtá. Meſuę. Dioſc.

Wątrobie. Żołądkowi Też gdy boli żołądek álbo wątrobá y inſzé wnetrznośći/tedy nátłucz Piołynku z oleykiem rożánym/czynić plaſtr y przykłádáć gdźie boli. Dioſc.

Puchlinie. Ná opuchlinę weźmi Piołynku/fig/troche ſálétry/á to ſtłuc/ poſypuiąc maką kąkolową/y czynić plaſtr/ okłádáć opuchły żywot trzymáiąc do trzećiéġ dniá. Dioſcorides.

Glistóm. Przećiw wſzelákim gliſtóm/ Piołyn oſobliwa rzecz/zwłaſzcza czyniąc łákwarz/ten weźmi/piołynu vnćiie dwie/Euforbij z ápteki dragm pułtory/rogu Jeleniego vpalonégo pół vnćiiéy/miodu czyſtégo ile trzebá/y zmieſzáć/ á tego czeſto pożywáć. Meſuę.

Molóm. Przećiw molóm dobrze Piołyn kłáść miedzy chuſtki do ſkrzyń/ tákież drzéw/pałaców/y inſzych rzeczy/ kśiąg/ niedopuśći od robákow pſowáć. Dioſ.

Oleiek. Czynią oleiek z Piołynku/który bárzo potrzebny ná boleśći żołądkowé/ wątrobné/vſzóm: á kto ſie tym oleykiem pomáże/ komorowie go niekaſáią.

Wino. Wino też piołynkowé bárzo dobrze práwé/ná wſzytki niedoſtatki pierwéy wypiſáné pożyteczné.

Cap. II.

ABSINTHIVM SERIfium,

Pomorſki Piołynek álbo Gliśnik.

To źiele rozmáićie zową Láćinnicy, iedni Abſinthium marinum, *drudzy* Santonicum, *inſzi* Centonica, Semen ſantum, *drudzy* corruptè Semen ſanctum, Santolina, Semen Lumbricorum, Semen Cumme.

To źiol-

TO ziołko iest/z ktorego zbiéráią naśienié bárzo mocné przećiw glistam. Ziele to kto z miodem vwárzywszy piie/ álbo z ryżem á z miodem wárząc/pożywago/wypądza znieg glistj okrągłé/ktore sa krótkié/okrągłé á płáskié/zową ie ascaridas. Menardus.

Gdźie ma wiedźieć prosty człowiek/ że w człowiecze nietylko bywáią owé glisty długié/ iáko widźimy v dźieci pospolićie: lecz téż bywáią drugié krótkié/okrągłé/iáko pándrowie máli. Trzećié bywáią płáskié/ podobné naśieniu málonowému/ y ktemu bywáią inśé rozmáité/ á takié po spolićie bywáią w ludźiech młodych obżárliwych. Tom dla tego nápisał/ áby prosty lud wiedźiał: bo częstokroć zwracáią młodźieńcy álbo dźiéwki takowé robaki: y powiedáią niewiásty/ że to z zádánego iádu/ z ktorego sie zámnożyły iáscżurki: y mówią/ że gniazdá iáscżurek wyrzućił wrácáiąc/ á to gdy z ielit wychodzą do żołądká/ potym sie sromocą. Ano bywáią glisty ktore w żywocie czynią wielką bolésć/iákby człowieká rzezał w ielitach: á takié chrobaki/ iesli nie wynidą/ ábo stolcem/ ábo wrácániém/przegrywszy ielitá/ przychodzą do wątroby/á człowieká vmarzáią. Pierwsze po łácinie pospolićie Lũbricos, wtore Ascaridas, trzećié Platiphilos zową.

Záś naśienié tego źiela zową świetym/dla ieg świetéy á wielkiéy mocy/ktorą ma w wypądzániu wszelakich glist: á to piiąc w prochu ieg/iedząc/ná cukrze przyprawuiąc/lákwarz znie°czyniąc.

Cap. III.

ABROTANVM.

Dioscorides, y Paulus Ægineta zową Absinthium ponticum, *po polsku Bożedrzewko.*

BOżedrzewko/ pisze Galen. iest źiele dwoiákiego plemieniá/ mężczyzná y żeńczyzná. Tego źiela substáncia iest z przyrodzenia źiemie/ ktora ćiepłość wyczyśćiłá/y subtelną vczynilá: ma smák to źiele gorzki znieiąką ćiérpnośćią. Gal. 6. simp.

Galenus dowodźi/ że to źiele iest nátury gorącéy y wysuszáiącéy áż w trzećim stopniu: co iáwnie okázuie iego wonia/ smák/ y ostrość. Gal. in 6. simp. Przyrodnie.

Zkąd iáwno/ że polski Herbarz omylił sie/ mówiąc że Bożé drzewko iest zágrzéwáiące w piérwszym stopniu/ bo to iest przećiw wszystkim lékárzóm. O czym Theophrastus lib. 1. cap. 1.

Dioscorides libr. 3. Vczy/ kto piie naśienié Bożégo drzewká Dychaw

wárzywszy w wodzie/álbo ziarnek kilko stárwszy z woda/ wybawia od dychawice.

Jádóm. Przeciw wszelakim iádóm/ nasienie vwárzywszy w winie/ dáwáć pić. Dios.

Przepuklinam. Skurczeniu. Miesiącóm. Plinius lib. 22. ca. 21. Przepuklinam/ skurczeniu członków/ náboleści bióder/ miesiąców pobudzeniu/ wárząc ziele álbo nasienie w winie/ álbo w piwie/ dáwáć pić.

Febrze. Gdy w ograsce trapi kogo zimno ciężkie/ wziąć Bożego drzewká/ stłuc z oliwą/ á vbogi z máslem niesłonym świeżym/ y vczynić másć/ pomázáć wszystki paćierze y pulsy. Gal. 6. S.

Oczóm. Przeciw boleściam w oczu y zápaleniu w nich/ wziąć Bożego drzewká/ pigwowego iábłká vwárzonego álbo pieczonego/ á stłuc społem/ y przyłożyć ná oczy plastr. Dios. Gal.

Gruczołóm/ Bolączkóm. Gruczoły/ guzy/ bolączki zá vchem y pod gárdłem/ rospądza: á to vwarzywszy Bożé drzewko stłuc z mąką ieczmienną/ przydáć oliwy wyplokáney w wodzie/ á to zmieszáć/ á vczynić plastr/ y przykládáć. Dioſc.

Wężóm/ Gádóm. Bożé drzewko kłádąc w łoże/ niedopuſcza tám bydź żadnemu wężowi áni plugáwey gádzinie. Dioſc. Plin.

Vkąszeniu węża/ niedźwiadká. Dobrze też znim kádzić w domu/ bo wonią swą gádziny z domu wygania. A gdyby kogo wąż vkásił/ tedy vwárzywszy/ dáwáć pić z winem/ takież przeciw niedźwiadkóm. Plin.

Zábiciu. Gdy sie kto zákole álbo zábiie tarnem/ álbo iáką trzaską/ przyłożyć/ stłuszy Bożego drzewká/ wyciągnąwszy/ zgoi. Plinius.

Ná spánie. Plinius pisze/ niemocnemu/ któremu niemoże spáć/ gdy włożysz pod głowę Bożego drzewka/ tedy vśnie/ ale ma bydź włożono iżby niewiedźiał.

Małżeńskiemu vczynkowi. Czarom. Służy też małżonkóm: y owszem pisze Plinius libr. 21. cap. 21. Bárzo to ziele pomocne przeciw czárom/ á zwłaszcá gdy czárownice káżą małżeński vczynek.

Párchóm/ Lisinam. Paulus lib. 7. Vczy/ spaliwszy Bożé drzewko/ popiół zmieszáć z oleykiem kopru włoskiego/ mázáć ná mieyscu gdźie włosy z párchów opadły/ y wyrosłą.

Żołądkowi. Błodzi. A wszákże Bożé drzewko żołądkowi zászkadza/ pisze Serapio, czego Galenus nie przypomina.

Cap. IIII.

ACANTHVS VEL Acanthion.

Latinè Vrsibranca, *po polsku Barsc.*

JEst Acantha Dioscoridis, iest nász Barscz. To iawno vznáje każdy/ weyźrzawszy w pismo Dioscorydesowe/ á mam Doktory známienite: iáko Musam, Braseuolum, Menardum, Othoná/ Fuschium, y wiele inszych. zwłaszcá Menardus pisze T. 2. epist: 3. lib: 9. gdy był lekárzem v Krolá Wladysłáwá Węgierskiego/ oycá Krolá Lodwiká: tám powieda/ działano z tey Akánty/ to iest Barsczu/ pokarm: takiego pokármu

kármu my Polacy czesto vżywamy / iáko y ten Król Węgierski / ktory też z Polski był. Takież pisze Euricus Cordus. Ale snadź rzeczesz: wszák słowo Achantus álbo Achantū z greckiego/známionuie źiele oścíste/ á náss Barscz niéma ośći kolących iáko oset: Ná to odpowiémci/że náss barscz

iest oścísty / á zwłaszcza gdy dostoi/ábo przeschnie: dla tego też Vergilius Egloga 3. zowie mollem acantum, to iest miękki oset. To źiele pierwszych czásów y dźiśieyszych / ná kámieniach y drzewách formuią/wydrążáią/zową herbā Topiariam: tákież ná śrzébrze/kubkach/ oponách fozemnie wyrzezuią/á to misterni mistrzowie czynią / pátrząc ná misterność spráwy nátury. W herbarzu polskim pisze / że iest gorący y wilgotny barscz w wtorym stopniu/ále (via regia ingrediendo) myli sie ná tym/bo niéma iáwnego gorącá / áni tákiey womności iákiey potrzebuie w wtorym stopniu: przeto barscz iest z przyrodzenia zágrzewáiący y odwilżáiący w pierwszym stopniu: przeto iest policzon miedzy Anodina, to iest/ miedzy źiołmi/ boleść leguchno vśmierzáiącemi.

Nátura Barszu.

Náss barscz iest bárzo pożyteczné á dobré źiołko / ták ku iedzeniu iáko ku lékárstwam: á zápewné myla sie ná tym owi/ktorzy cichym á spokoynym ludźiom vwłoczac mówią: iest iáko barscz/ áni pomoże áni zászkodźi. Ostáteczna rzecz dobrze mu przypisuią/ bo iest Anodinum, ále w pierwszéy rzeczy czynią mu wielką krzywdę/áby barscz nie był pomocen zdrowiu ludzkiemu/ ábowiém bárzo pomaga / iáko okażemy. Pomocy barszu. Anodinum

Barszu kto pożywa / odwilża mu żywot / przeto dobrze go pożywáć tym ktorzy miéwáią zá twárdzenié żywotá / czyni lenitionem alui. &c. Żywoty odwilża.

Gdy barscz kwászą po polsku / dobrze ij pić w febrách / w gorączkách/ w prágnieniu / ábowiém prágnienié y kolere vśmiérza / y chćiwość iedzenia pobudza swą przyprawą. Febrá. Prágnieniu. Jedzeniu.

Przyprawiony z iáycy á z máslem/dobrze ieść tych dniow/gdy miesney polewki nie iedzą/bo tákież czyni iáko miesna polewka.

Dobry też barscz kłáść w krystéry z slazem y z inszémi źiołmi / ábowiém dobrze spráwuie/á ktemu vlżywa bolu/á to w kolikach albo bolęniu w stolcách / zową Tenasmum. Krysterów Kolice. Tenasmum.

Ludźiom ktorzy sie tłukáią / vczy Dioſc. li. 3. Nabráć korzenia Słuczeniu

barszczowéġ y nátluc / á tym plastrem okládáć: tákiéż czynić ná opárzénié.

Opárzeniu

Rospuklinie.

Schnieniu członków.

Przeciw rospuklinam / álbo skurczeniu / tákiéż korzeniém czynić. Gdy schnie komu który członek / náczyń máści z barszcu tym obyczáiem: nátlucz barszczu z korzeniém / potym wléy oliwy / á ták dopuść stáć tilko dni / kto nie ma oliwy / wźiąć sádłá wieprzowégo nie słonégo / potym wyssacz mocno sok / ktemu sokowi przyday troche wosku / zágrzawszy rospuść. Diosc.

Máćicy.

Pániam którym mátká bywá skażona y záziębioná / zwłaszczá gdy sie w niey wiátry zámykáia / że sie odyma / á bywa wielki żywot / czynić máść.

Puchnieniu.

℞. Barszczu z korzeniém trzy gárzći / sáwiny / ssálwiiéy / slazu / máieranu / rozmárynu / bożégo drzewká / po półgárzći / gwoździków / cynámonu / sspiki / kminu / po dwu dragm: to wárząc w winie áż wywre wino / potym stłucz ziołá / przebić przez durszlág ziołá / á potym przydáć oliwy / wosku białégo / zmieszáć / á tym mázáć.

Cap. V.

ACEDVLA, OXYLADA, Acetosa,

Po polsku Szczawik.

Rózność o szczawiu y o szczawiku.

POlski Herbarius wykłáda Szczaw / gdy káżdy Polak wié że inssé iest źiele / Szczawik máły / á inssé Szczaw wielki / który drudzy zową Kobyli Szczaw: dáiąc znáć iż sa rózné ziołá: bo Kobyli

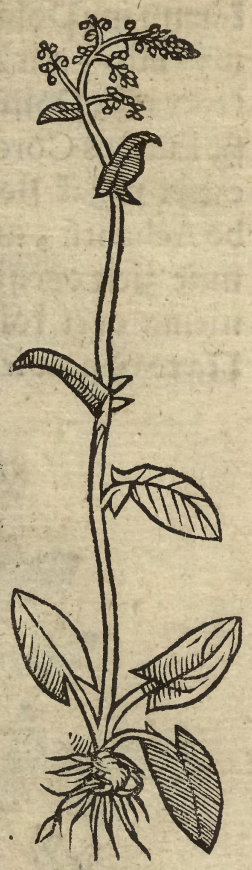

szczaw zową po łácinie własnie Lapatium acutũ, álbo Rumex, po gréckú Oxylapatũ: á ten szczawik zową Acedula, po gréckú Oxylada. Aczkolwiek Dioscorides li. 2. ca. 106. o obu / y owszem o wszystkich w iednym kápitulum pisze / wszákże kładźie rózność miedzy niémi.

Przyrodzeniu.

Szczawik źiele iest z przyrodzenia ochładzáiące násze ciáło w piérwszym / á wysuszáiący w wtórym stopniu. Tego poświadcza Vigo Genuensis in sua Cirurgia. lib. 7.

Żołądkowi Febram.

Dioscorides lib. 2. ca. 106. Ochładza zápalony żołądek / w febrach y w inszych zlych przygodách: przeto czynią z niego syropek z iego soku: ten syropek bárzo pomocny ná drżenié sercá: ná kordyáke.

Drżeniu sercá. Kordyáce.

Chciwość iedzenia pobudza / kolere żołądku pobudza / brzydkości oddala / przeto drudzy czynią sálse z niego. etć.

Chući iedzenia. Brzydkość

Wątrobie. Żołtość.

Wątrobe posila / zápalenié z niéy oddala / przeto żółtą niemoc piiąc z winem spadza. Dios.

Bolączkóm. Wrzodóm.

Przeciw ogniszym bolączkóm y wrzodóm / vczy Vigo.

℞. Szczawiku / láktuki / spórysu / to stłucz álbo zwierć / ktemu przyday białek ábo dwá / różánégo oley-

go oleyku niedoźrálégo Omfatinum zową/vczynić plaſtr przykládáć.

Biegunce. Dioſc. Przeciw Biegunkóm iákimkolwiek/zwłaſczá czérwonym/naśienié też ſczáwiku dobrze pić z wodą bábczáną ábo z winem.

Cap. VI.

ACETOSELLA

Alleluia, Trifolium acetoſum, Panis cuculi. Oxitriphylon.

Záięczy Sczawik.

ZIolko to niewielkié rośćie w leśiech/ma ſmák kwáśny/iáko Sczawik/liſty trzy/niewielki kwiatek biały/pod tym bywáią málé mácherzynki/w ktorych naśienié máluchné.

Jeſt to źiółko oźiębiáiące y wyſuſzáiące á ſmáczné: dla tego bárzo pomocné przeciw kroſtóm álbo ránóm w vśćiéch/á zwłaſczá fiſtułam/tákież ná inſzé ſadzele. Ták ſok wyſſawſzy płókáć vſtá dla króſt á ran w vśćiéch: Żołądek zápalony bárzo ochładza/poſila/dla tego w gorączkách/febrách pomaga bárzo/iáko ſá vſtáwiczné/y trzeciégo dniá.

Cap. VII.

ACOROM. OMNES corruptè vocant Acorus.

STephánek w ſwym herbarzu wykłáda ná polſczyznę Acorom, Mieczyk: á nie dobrze: wſzákże nie bárzo ma bydź winowány/gdy tákież niemal wſzyſcy ápteкárze trzymáią/á źle. bo gdy kto będźie czćił ſtárych lékárzów piſmá/tedy wyrozumié że Acorō nie ieſt Mieczykowie. Przodkiem Galenus 6. ſimpl. Acorom, ieſt źiele/z ktorégo/tylko korzenia ku lékárſtwam potrzebuiem. Smák ma oſtry z nieiáką gorzkoſcią/á tá oſtroſć ma/iż ieſt gorący Smák oſtry.

racy á wysuszáiacy w trzecim stopniu: takież Paulus Ægineta, lib. 7. A tak ma mieć moc wielką równie iako imbier: ále iż Mieczyk niéma żadnéy takiéy ostrości y gorzkości iako w pieprzu iest: przeto Mieczyk nie iest Acorom. A Dioscorides lib: 1. cap: 2. pisze / że Acorom ma wonią woniczną / Mieczyk niéma żadnéy woniéy / wymuiąc błotem / w którym rośćie śmierdzi: przeto Mieczyk nie iest Acorom. Takież pisze Leonicenus, Menardus, Braseuolus, Musa, Otho, y inszy wszyscy Doktorowie dzisieyszy.

Ma woźie czną wonią.

Ukazánie Akory.

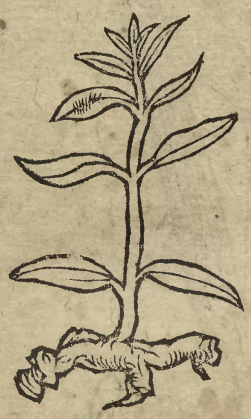

Ale rzeczesz / cóż iest Acorom prawdźiwé / którego bárzo potrzebuiem w Aptece ná lékárstwá przeciw niemocam: Odpowiémci. Że Acorō iest Galāga maior, to iest Gálgá wielki. To iáwno iest / gdy będźiesz czytał Galenum, Dioscoridem, Paulum, y inszé: bo Gálgan wielki / ma ostry smák / iáko pisza / iest zwierzchu przyczérnieyszym / á wnątrz przybielszym / iest długi / miąszy / członki po korzeniach / á to wszystko iest w Gálganie á zwłaszcza nie przyfárbowánym: á rozumiéy o Gálganie wielkim / miąszym / który Fuschius zowie Galangam maiorē, iákiégo mnie dobry á pilny Aptekarz Joseph z Lublińá od iednégo Ormiániná posłał / który był tak miąszy / iáko trzy pálce / członeczki po nim przybielszym / wnątrz wonności wdźięczney. A ten Gálgan iest práwy Acorom, który iednák iest inszy rodzay od Gálganu pospolitégo. Przeto gdy Mieczyk niema tego w sobie / nie iest Acorō. Pisze Dioscorides libr. 1. capit. 2. Iż Acorom służy małżonkóm / przeto ij zowa Affrodisia. Mieczyk tego nie czyni / bo niéma żadnéy ciepłości iáwnéy / áni sprawdla któréyby miało służyć małżonkóm / bo iest źielsko bez smáku y woniéy. Że Acorom iest Gálgan wielki / to Leonicenus pisze dowodząc przeciw Pliniuszowi: to Braseuolus in examen náucza / to Brunfelius, to Fuschius, y wszyscy inszy. Prawdá / iż Menardus pisze / áby nászé Tátárskié źiele było Acorus, ale dowód niedoskáteczny: A nád znák wielki / iż Gálgan wielki iest Acorom / y Dioscorides pisze / że Acorus rośćie w Gálácíiéy / zkąd też y témi czásy woża nászy Ormiánie ieżdżąc do Gréciiéy.

Małżenski vczynek.

Acorō tedy / który iest gorący á suchy / powieda Dioscorides Gale: 6. złé wilgości z vryna wywodźi / pożywaiąc go: przeto dobrze czynią którzy znim potrawy przyprawiáią.

Złé wilgości.

A Plinius li: 26. ca. 5. Gale: 6. Acorom pożyteczny piersiam / bolesći w nich vśmierza / takież w wątrobie / w śledźionie / takież gryźieniu w żywocie / rospuklym / skurczonym / wárząc w wodźie / w piwie / álbo w winie / według niemocy piiąc.

Wątrobie. Śledźionie. Rospuklinie. Skurczeniu.

Komu śledźioná twárdźieie á puchnie / tedy wárząc w oczćie ábo winie

Śledźionie

ábo winie/według niemocy pić/ á może osłodźić miodem/ będźie lepiéy/zową Oximel acoratũ. Pli.

Vrynie. Tákież z kogo kápie vryná nie powolnie/álbo kogo vkąsi iádowita gádźiná/wárząc z winem/ dáwáć pić. Plin. Dioſc.

Oczóm. Ktoby mógł miéć ſok z tego źiela/ tedy z miodem zmieſzáć/puſczáć ná oko/bárzo oświéca oczy. Plin. Dioſc. Galen.

In commentario Apulegii nápiſano: iż gdy kozeń z źielem będźie záwieſzon Ákory w vlu/ pczoły nigdy nie vciekaią z vlá.

Cap. VIII.

ACVTELLA ONONIS.

Dioſcor. Reſtabouis, Remora aratri, Vrinalis, Vrinaria.

Po polſku Lipká, Liśiogon.

TO źiółko zową Niemcy moczowe álbo ſtáienné źiele/ iż gdy wodę w ktorey będźie wárzono dáią koniom pić/ ktorzy moczu niemogą puſczáć/ wnet wodę puſczą: ktore ták Dioſ. li. 3. ca. 19. wypiſuie. Gałąſki álbo rożczki ma naprzedzéy długie/ drugdy dłuższe/ geſte członeczki máiące po ſobie/ á od członków gałąſki geſte wyraſtáią podobne ſkrzydłom/ oganeczki ná wiérzchu okrągłe/liſtki małe czérniuchne podobne ſzoczewicy álbo polney rucie/ ma ktemu nieiákie po ſobie ośći. Dioſc. vbi ſuprà. ma kozeń bieluchny/ ktory z przyrodzenia ma moc zagrzewáiącą/ wyćieńczáiącą. Á Galenus przydáie/ potrzebny kozeń gdźie chcemy ociérać/ y wyczyśćiać y drobić. Zágrzewa. Wyćienca. Wyczyśćia

Źiele to z przyrodzenia vryne mocno pobudza/ to iáwno/ gdy koniom pobudza. Dioſc. Vryne pobudza.

Kámień pecherzowy wypędza łamiąc/ſadzele ábo wrzedźienice ogniſté/ gáśi/ á to wárząc ſkorkę z winem/ y piiąc. Dioſcorides. Galen. Kámień. Sadzele.

W zębiech ból vśmiérza/ á to wárząc kozenié w otcćie winnym z wodą zmieſzánym płokáć. Dioſcorides. Zębóm.

Ból w hemorroidach vśmiérza/ piiąc wárzenié z octem tego źiela. Dioſcorides.

Cap. IX.

ARGEMONE.

STephanek w ſwoim herbarzu wykłáda Argemone, Rzepik/ ále ſie omylił/ á niemal wſzyſcy ták ſie myla. Á iáko piſze Braſſeuolus: około żadnego źiela inſzego

ſzégo nie ieſt tyle błędów iáko przy tym / ábowiem wſzyſcy powiedáią iż Argemone ieſt Rzepik: áno Rzepik ieſt prawdźiwé Eupatorium, co niżéy ſzérzéy wywiedźiem / że Argemone nie ieſt Rzepik. Ták piſze Dioſcorides: Argemone podobné ieſt Máku polnému / liſtki ma iáko Mák polny / kwiát czérwony / á ná wiérzchu głowká iáko v Máku / ieno iż nie ták okrągła / obdłuż podługowáta / korzeń okrągły / ktory wmoczony w wodę / fárbu ie żółto / wodá z nieiáką gorzkoſćią y oſtroſćią. A Plin. li. 25. ca. 9. ták piſze / Argemone ma podobné liſtki Opichowi / głowkę álbo gałkę ná wiérzchu / iáko Mák polny / korzeń czyni ſok żołty iáko Száfran / gorzki á oſtry. Serapio téż práwie piſze ſłowá któré y Dioſcorides, Meſuę tákież: ácżkolwiek Meſuę mówi / że ma liſtki podobné Centuryiéy: Ale Menardus dowodźi / że ten text ſkażono. Gdyż tedy Rzepik niema żadnégo znáku tego Argemone, czemuż ſie niechcą obáczyć Aptekárze y inſzy lékárze / áby niebráli Rzepiku zá Argemone, ponieważ ſą rożnéy mocy / á niemoże bydź iedno brano zá drugié: dźiwna rzecz Pánie Boże / że gdy im vkázuią prawdę / miáſto dźiękowánia przeklináią y złorzeczą: wſzákże ia rad podéyme té krzywdy wzgledem miłośći poſpolitéy.

Argemone źiele / piſze Dioſcorides, ieſt z przyrodzenia ſuché á gorące: dla tego bielmá / mgły / obłoki z oczu zćiéra / ſok puſczáiąc wyſączony ná oczy. Dioſc. Przyrodzenié. Oczóm.

Téż gruczoły álbo wrzody / któré bywáią zá vchem álbo pod gárdłem / álbo w dymionách / ſtłukſzy to źiele z ſádłem wieprzowym / przykłádáć plaſtr / zginą. Dioſcorides. Bolączkóm.

Przećiw kroſtóm białym ná licu podobnym trądowi / źiela wźiąć tego y vſuſzyć / ſtłuc ná proch y prześiać ſubtélno / przydáć Sálétry á śiárki tyléż tártéy / roſpuśćić z winem / pomázáć / ſpędźi trąd / tymże obyczáiem świerzby / y káżdé ſkrobi. Dioſcorides. Trądóm. Swiérzbóm.

A Galenus piſze / że bárzo dobrze piąc przećiw ſadzelowi który zową Cancer.

Przećiw vkąſzeniu iádowitému / iáko wężá / pſá / y inſzym iádóm z wi-

dóm / z winem bárzo pomocno pić.

Cap. X.

AFFODILVS.

Legendum autem eſt Aſphodelus, Afrogillus græcè, à latinis Haſtula Regia, aut Albucum.

Po Polſku Złotogłów.

ZJele to iáko piſze Dioſcorides, ma liſtki podobné Lugowi wielkiému / gładik gładki / á ná wiérzchu kwiát / ktory zową po gréckú Autericũ: korzonków ma wiele okrągłych / przydłużſzym / podobné żołędźiom / á przydáie ſie / że ich bywa v iednégo źiela około piącidźieśiąt: ſmák ma oſtry / á ztąd mnie ſie widźi / iż náſz Złotogłów nie ieſt Aſphodelus, gdy niéma korzonków wiſzących v iednégo korzeniá podobnych żołędźiom / ieno tylko ma ieden korzeń podobny Leliowému / rzeczony Bulbus.

Przeto Fuchſius lepiéy wykłáda / iż Aſphodelus ieſt dwoiáki / ieden zową Aſphodelus mas, Złotogłów mężczyzną / Albucus właſné / á ten ma wiele korzonków: drugi ieſt żenczyzną (fœmina) zową po łácinie Haſtula Regia, á ten ma korzonek iáko lelia / kwiát żółty / táki ieſt w náſzych kráinach Affodilus.

Naturá Złotogłowu.

Korzonki też źiela ſą gorące y wyſuſzáiące w trzećim ſtopniu: Przeto Dioſcor: piſze / pániam ná pobudzenié miesiąców dáwáć pić té korzonki wárzywſzy w wodźie.

Miesiącóm.

Vryne tákież pobudzáią y wywodzą piiąc: tákież pomagáią boleniu w boku / tákież ſtłuczeniu: tákże ná ſkurczenié / roſpuklinam: á to nátárwſzy tego korzenia ábo źiela ná proch / dáwáć pić drágme z winem. Dioſc.

Vryne.
Stłuczeniu boku.
Roſpuklinie.

Vkąſzeniu wężowému / trzy drágmy ſtárwſzy z winem dáwáć pić / á ná ráne ſtłukſzy / z winem / źiele / korzenié y kwiécie / przykładáć. Dioſc.

Vkąſzeniu wężowému

Ná ſadzele ſmrodliwé / śmierdzące / plugáwé / ſtłuc té korzonki / przykładáć / á ſokiem piérwéy pomázuiąc. Dioſc.

Ránóm plugáwym

Ná opuchnienié moſzen / tákież piérśi / wárząc té korzonki z lagrem winnym / á vczynić plaſtr y okładáć. Dioſc.

Moſznóm.

Kiedy ktory oſobliwy członek zápuchnie / álbo ſie wezdmie ná mieyſcu mieśiſtym / wárząc tákież z Wáynſztynem / czyniąc plaſtr y okładáć. Dioſc.

Zápuchnieniu.

Przećiw boleśćiam w oczu / tákież ieczmykowi: wźiąć ſoku Złotogłowégo / winá ſtárégo / Miry y Szafránu / ſpołem wſzyſtko wárzyć / potym zetrzeć ná máść / á tak mázáć. Dioſc.

Oczóm. Ieczmykowi.

Przećiw ſmrodliwym vſzóm / z ktorych ropá ćiecze / wyczyśćienié. Dioſcorides.

Vſzóm.

℞. Soku Złotogłowowégo / Miodu / Winá / Miry / Kádźidłá / to zmieſzawſzy zágrzać / á wolniuchno puſzczáć w vcho.

Gdy kogo bolą zęby / tedy zágrzawſzy ſoku puſzczáć w przećiwné vcho / ále trzebá wyczyśćić vcho. Tákież wźiąć korzonek ieden / potym wydrożyć / á nálać

Zębóm.

oliwy y smażyć / przysmażywszy puszczáć ten oleiek w vcho. Dios.

Opárzeniu Opalenin. Ná opárzone mieyscá dobrze przykládáć Máść te / ktora ná smrodliwe vszy.

Podágrá. Ná podágre pić korzenia tego ziela drágme. Dioscorides.

Stuczeniu Bárwiérze bárzo wielki vżytek poznawáią z korzenia tego ziela / stłukszy przykládáią ná mieyscá zbite / stłuczone / takież ná sadzele plugawe smrodliwe.

Párchy. Galenus 6. Simp. Popiół Złotogłowowego korzenia / párchy y blizny goi przypráwuiąc máść.

Cap. XI.

AGARICVS.

Po polsku Modrzewiowa gębká.

Z Wyczay ludzkiego mówienia przezwał Agaricum Modrzewiowa gebką / gdy gebká ná rozmáitych drzewách rośćie: Bowiém Plinius lib: 16. cap. 8. pisze / że we Fráncúiey drzewá które rodzą żołądź álbo bukiew / miewáią ná sobie Agárik: takież mówi y Serapio / á iednák ták / bo widżimy v nas gebki álbo żagwie ná Debiech / Sosnách / Bukach / Brzozách: ále nailepsza y mocy wybornieyszéy w lékárstwach / Modrzewiowa / bo ma wszytki dobroći / któremi lékárze wysławiáią dobrą gebke / przeto ią z sámego Modrzewiu zbiéráią y tym imieniem zową.

Dioscorid. Nailepsza iest gebká która iest żenczyzná / bo mężczyzná iest iad. Znáki żenczyzny są / ma bydź bieluchna / krucha / lekka / przymiększym / słodkogorzka. Mężczyzná zásie iest przyżółtszym twárdą / iáko hubki zawiła. Żeńczyzná lepsza.

Dioscorides pisze / że nawybornieysza rodźi sie w Sármácúiey / to iest w nászych stronach / á to że v nas dosyć wielkich Modrzewiowych drzéw / ázgądią do Wenecúiey woża / álbo z Moskwy po morzu: ácz kolwiek iest też w Gálácúiey y Cilicúiey / ále nie ták dobrą iest: droga w Wenecúiey / niemal iáko v nas Reubárbarum.

Modrzewiowa gebká / pisze Dioscorides, zágrzéwa w pierwszym stopniu / á przysusza w wtorym: przeto dobrą iest pić / tym / ktorzy máią gryzienie w żywocie / ktorzy czuią w sobie niestrawienie ábo surowość / takież przeciw przepuklinom / stuczeniu ábo z wysoká spádnieniu / dáwáć z winem Natura. W żywocie gryzieniu. Niestrawieniu surowości. Stuczeniu

z winem pić / iesli niemáß febry / á iesli iest febrá / z wodą rozmáciwßy troche miodu.

Wątrobie. Gdy kto ma zákażoną wątrobe / takież dychawicznym / przeciw żółtey niemocy / bolesciam w nérkach / w trzewach / rzázá-

Dichawicy

Nerkóm.

Trzesáwicy

Máćicy. wicy / vtrząśnieniu (máćice pospolicie) ktorzy złą bárwe máią /

Caceſsie. Caceſsiam zową / álbo ſą bládzi: dáwáć modrzewiowey gebki drą gme ſtártey / z wodą rozmącona y z miodem octowánym. Dioſc.

Wrácániu. Ktorzy niemoga zátrzymáć pokármu / máią ieść Agáryk ták ſam ſucho / álbo popiiáć czymkolwiek. Dioſcorides.

Krwią plwániu. Przeciw plwániu krwią / pomoc wielka dáiąc pić gebke z wodą / ná ſciátyke / denną niemoc / álbo w ſtáwiách boleniu: przeciw świętego Wálántego niemocy / dáwáć pić drągme z miodem octowánym / oximel zową.

Sciátyce.

Dnie.

Articulis.

Miesiącóm. Pániam áby miesiące ſłußnie ßły / tákież przeciw bolesciam w

Máćicy. máćicy / dobrze pić gebke. Dioſc.

Febrze. Zimno ciężkie w febrach / pita gebká / niżli przyidzie zimno / odpądza. Dioſcorides.

Gádóm. Vkąßeniu wężowemu y inßych gádów / pić z winem dwie drągmie ſtárwßy / álbo iáko czyiá náturá zniesie. Dioſcorides.

Wnetrznym bolesciom. Náoſtátek wßyſtkim wnetrznym bolesciom y niedoſtátkom / przeciw boleniu głowy / zákáżeniu

Głowie. y zátkániu żył / (zową neruorum

Stronam. obſtructionē) pádáiącej niemocy / opuchlinie / zámuleniu y zátkániu

S. Wálántego niemocy. wątroby / żył / y wßytkich członków bárzo pomocna modrzewiowá gebká: á to piiąc / iedząc / pi-

Opuchlinie.

Wątrobie. łulki zniey czyniąc / lákwarze / ſyropki. A to śmiele rzeke / by byli Polacy báczni / nießukáliby lékarſtw zamorſkich / gdy nam náturá dálá w náßey ziemi lékárſtwo. A iáko pißę Meſuę: Lékárſtwo błogoſłáwione / przeto / że żadnemu członkowi gdy ie biorą nie záßkadza / á káżdemu pożyteczne: ábowiem wyćieńcza złe wilgości / y drobi ie ſpráwuiąc ku łatwiemu wyßćiu: á potym purguie / przodkiem flegme / potym kolere y melánkolią. Abowiém Ariſtoteles pißę / náturá nie ieſt vmnieyßoná w ſwoich potrzebach / áni ieſt zbytnia w tychże potrzebách. Polſkiey tedy náturj tá ieſt ſpráwá / y influx nie bieſki / według poſtánowienia miłe° bogá woley / iż tu v nas ták żywioły ſpráwuie / że ácz nam niedálá lékarſtw zamorſkich / iż náßé ciáłá niepotrzebowały ich / tylko nam dałá té / ktore nam potrzebné / iáko Agaricũ, Elleborum, y inßych wielką obfitość. A iáko Plinius li. 22. c. 34. ſwiadczy. Indiyſkich lékarſtw powieda / niewypiſuiem / bo nie nam ich náturá vrodziłá / ieno tym w Indiiey: á my náßé ziołká wypiſuiemy / ktorych doſtátek ku náßey potrzebie nam náßá naturá narodziłá: Indiyſkich ieſli komu trzebá / tedy kupuy tylko dla woniey / á ná inßé zbytki. A ták ia rádze káżdemu Polakowi / áby ſie nie petał lékárſtwámi zamorſkiemi / bo nie iemu náturá vczyniłá: przetoćiem Pánowie náßy Wielmożni nie trwáią długo / że w ſwych niemocach vżywáią lékarſtw nie ku

Obácz pilno.

Cieńczy.

Drobi.

Purguie

Flegmá.

Kolerá.

Melánkolia.

Indiyſkié lékárſtwá

Idem, vide de Reupon.

swému przyrodzeniu spráwionych / á przeto nie iest im lékárstwo dobré tákié / ku czemu ie téż ich Doktorowie wioda / sromáiąc sie léczyć domowémi ziółkámi: ia téż náśládniąc Pliniuśá / tylko bede ziółká które v nas rosta wypisował: niechayże sobie chowáią Guaiacũ z Chiná / Salsa parolla, y tákże inśé / bo nie nam ich náturá národziłá: vżywaymy Modrzewiowéy gebki / Elleborum. &c.

Cap. XII.

AGRARIA.

Czyśćiec.

Chcą niktórzy / áby náś Czyśćiec było Sana mundi, ále sie ná tym myla / bo Sana mundi iest Benedicta náśá / iákośmy wypisáli o Benedyktcie.

Jest zágrzewáiący w wtórym stopniu / á wysuśáiący w pierwśym / dla tego wyczyśćia skore człowieczą z ośpácenia káżdego. A ták ná świérzb / párchy / skrobi / y inśé / rzecz iest doświadczona. Gdy dźieci niemogą ná żywot / y tám máią iákié zepsowánié / tedy wárząc Czyśćiec / á dáwáć im pić / tedy beda mieć purgácią / że ie wyczyści stolcámi / ále to miernie á z báczeniém czynić / bo dźiećieciu niegodzi sie dáwáć lékárstw / iedno kąsek / álbo nic.

Cap. XIII.

ALCEA, SYLVESTRIS

Malua, Herba vngarica,
Simeonis herba.

Po polsku Kędzierzáwiec.

Dioscorides libr. 3. capit. 153. ták wypisuie to źiele: liśćié ma rozdźielané zabkámi iáko Kośyszko: śypułek ná rózdze cztéry álbo pięć: ná káżdéy liśtki iáko v piąci pálców: skórká ná rózdze podobna we wśem iáko v konopi / kwiát wielki z białáprzyrumieńśym / podobny rózéy polnéy / korzenié białé śérokié / pięć álbo śeść: źielé rośćie wzwyś ná łokćiu.

Menardus lib 6. Epist. 4. Zowie to źiele Vngaricam, to iest Węgiérskié źiele: á áptekárze zowa Herbam Simeonis, to iest źiele Szymonowé. O tym źielu pi-

śąc

Przepuklinom.

ſząc Dioſcorides mówi: Alcea bárzo pomocná przeciw przepuklinam/tákież gryzieniu á morzeniu w żywocie: dla tego Agricola Amenius piſze: iż témi czáſy/ gdy Céſarz Károlus miał ſeym w Rátysbonie/ przyſzło záráżenie ná ludźi czérwona biegunká/ iż od niéy ludźie ták ciężko márli/ iáko w naciężſzé powietrze: Lékarz ieden Królá Ferdinándá/to źiele támże dáiąc pić/wielkość ludźi ktorzy iuż niepodobni byli żywotá vzdrówił/ á ztądże ſie go ták bárzo ieto.

Czérwonkam.

Biegunkam

Oczóm. Mglóm.

To źiele bárzo też pomocno ná mgły/ zaſłony/ obłoki ná oczach/ tákże też ná ſzyi noſząc korzenié/ czyni oſtry wzrok.

wzrok

Cap. XIIII.

ALCIBIADION,

Echion. Dioſc. li: 4. ca. 28.

Bugloſſon Agreſte.

Po polſku Płonné Miodunki.

ŹIele to poſpolićie roſćie ná piaſkach/ przy drógách/ liſt ma podobny Miodunkóm/ ieno koſmátſzy yoſtrzeyſzy/przybielſzym/ po rożcce nieiákié kropie czérwoné/ ácżkolwiek nie poſpolićie/ kwiatki modré podobné bożakowym/drobnieyſzé/á miedzy kwićiém oſći przyczérwienſzym/ korzeń kczćie ná wiérzchu przyczérwienſzym/zktóre° niktorzy czynią czérwoną máść/ále ſie ná tym myla/bo nie to ieſt márzaná z ktorey táką máść czynią. Naśienié v te° źiela bárzo podobné Wężowéy głowie/ktoréġ Wipera zową/że też y oká ná nim wężowé znáć: A to przeto náturá vczyniłá/ piſze Dioſcorides lib. 4. ca. 28. że bárzo przeciw wężowému vkąſzeniu pomocno: ták iż nietylko piiąc to naśienié z Winem/ vzdrawia vkąſzenié wężowé/lecz też piiąc przedtym/ tedy nie záſzkodźi vkąſzenié: á gdźie człowieká záyźrzy/vcieka waż przed tákim człowiekiem.

Czérwona máść.

Naśienié wężowa głowká.

Wężowému vkąſzeniu.

Tymże obyczáiem czyni ſámo źiele y korzeń piiąc z winem. Dio.

Vśmierza też to źiele boleści w biodrách/piiąc ie z winem. Dioſcorides. Biodram.

Tymże obyczáiem biorąc/mleko bárzo mnoży mámkóm. Dioſ. Mleko.

Cap. XV.

ALLIVM SATIVVM.

Allium Hortenſe. Græcè Scorodum.

Po polſku, Czoſnek domowy.

ROzmáité ſą Czoſnki/ piſze Dioſcorides libr. 2. cap. 141. ieſt domowy ábo ogrodny/ktory bez ſádzenia nie roſćie: ieſt też Czoſnek polny/po polſku zową Ważyniec/ po łácinie Allium agreſte, po gréckú Ophioſcoridō: ieſt też Rozmáitoſć Czoſnkow.

Czosnek winniczny/który ná winnicách/ná ogrodźiéch/ná łąkách rośćie/zową Ampelopraſſon: tákiégo v nas zbytek ná winnicy

w Sodomiérzu/á im go wiecéy trácí/tym ſie wiecéy mnoży.

Náturá. Czosnek domowy piſze Galenus 8. S.far. ieſt roſpalaiący y wyſuſzáiący áż w czwartym ſtopieniu: tákiéż Paulus. Herbarius polſki náucza czynić iad z Czosnku/ále lepiéyby co lepſzégo nápiſał: nie trzebá złych rzeczy piſąc vczyć: ſámo ſie złe vczy: á iáko mówią Łácinnicy: Mala mens malus animus, malorum omnium inuentrix.

Dioſcorides libr. 2. capit. 141. Czosnek/gryźie/zápala/mozenia w żywocie czyni/w głowie dimie/żołądek wyſuſza/prágnienié czyni/wzdymánié żywotá/oczy záćimia: przeto niezle czynią mądrzy ludźie/że ſię go wáruią. Dla tego Galenus 2. Alim. vczy/że Czosnek przewárzony/ácz kolwiek nie ták mocni/wſzákże zdrowſzy/á nie czyni tákiéy ciężkośći w ciele: á k temu ma moc miernie trawiącą/zámulenié y zátkánié otwiéráiącą: co Plinius lib. 20. ca. 6. ſzérzéy wypiſuie mówiąc: Czosnek domowy ieſt wielkiégo pożytku przeciw wodóm ſzkodliwym/tákiéż odmienieniu mieyſc/iáko tym którzy ieżdżą po wodách y po cudzych kráinach/gdźie ſą rozmáité Gády iádowité/y mieyſcá ſmródliwé/zwłaſzcá ná morzu pożywáiąc. Otwiéra. Trawi. Podrożnému. Pielgrzymóm.

Tymże obyczáiem czáſu morowégo powietrza/ále to rozumiéy grubym ludźiom/chłopſtwu/á którzy máią czosnku zwyczay: bo ieſt/mówi Plinius, dźiáćiéw chłopſká/ábowiém w nich gorąco przyrodzoné pomnaża/wſzytki zbytki wypaláiąc trawi: ále w człowiecze roſkoſznym wiele złégo czyni. etć. Morowému powietrzu.

Wonią ſwą/piſze Plinius vbi ſupra. odpadzą węże/niedźwiadki/y inſzé Gády. Przeto niezle ogrodnicy czynią/że ij ſádzą wokoło grzęd/bo gádziná nie léźie ná grzędy dla czosnku. Gádóm.

Przeciw Gliſtóm y káżdym chorobákóm w żywocie/dobrze Czosnek ieść/zábiia ie y wypadza. Dioſcorides. Gliſtóm.

Przeciw gádów iádowitych/iáko węzów/etć. vkąſzeniu/pomocno pić z winem álbo ieść/y ná mieyſce przykládáć. Dioſcori. Vkąſzeniu gádów.

Tymże obyczáiem ná vkąſzenié zápomniałégo pſá y káżdéy inſzéy beſtiéy czynić. Dioſcorid. Pſá zápomniałégo.

Kántorom/y tym którzy ochrá pieią/ábo zámilkną/tákiéż ná káſzel pomocno ieſt Czosnek ſurowy y wárzony ábo pieczony ieść/otwiéra gárdło. Dioſcorides. Kántorom Káſzlu.

Przeciw wſzom/gnidom/wrzyć Czoſnek z Lebiotką w wo- Wſzóm. Gnidóm.

dzie

dźie álbo w winie/ á pić kilko dni one wodę. Dioſc.

Ná lice párchóm. Przeciw párchóm y káżdéy plugáwości ná głowie/ ná trądy/ y wſzelákiemu oſzpáceniu licá/ nátłucz czoſnku z miodem/ przecedź przez chuſte/ á tym máżać ná té niedoſtátki. Dioſcorid.

Licá oſzpácenié.

Zebóm boleniu. Przeciw boleniu zebów: wźiąć czoſnku y łuczywá ſmolnégo/ á káżdégo/á to warz w wodźie álbo w winie/ á kto może zćierpieć/ tedy w octzćie/ á tym płokáć zeby. Dioſcorides.

Ja od Miſtrzá doświadczonégo mam przeciw boleści zebów/ wźiąć Czoſnku główkę/ ſtłukwſzy/ przyłożyć końcu dłoni ná rece gdźie ſie poczyna łokieć/ potym będą bąbele/ które przeſtrzygnąć nożyczkámi/ pocieczela máteria.

Mieśiące/ łożyſká/ vryna/ wywódzą liſtki czoſnkowé/ y ſam czoſnek/ á to czynić z nich wánné.

Cap. XVI.

ALLIVM AGRESTE, Ophioſcorodon, Anguinum Allium.

Po polſku Waźiniec.

Czoſnek ten álbo Waźiniec roſćie we zbożéch/ naśienié iego gdy między zbożem bywa melto/ vſtánawia młynſki kámień/ że niemoże ſie obrácać. W tym czoſnku Aptékárze ſie myla iż ú bióra miáſto Scordion/ zwłaſczá w Drúkiew: áno waźiniec nie ieſt Scordion/ iáko niżéy wypiſżemy. Ten Waźiniec niemal tegóż przyrodzenia iáko y Czoſnek/ ále dáleko mocnieyſży/ bo przechodźi Czoſnek przez czwarty ſtopień w gorącości y wyſuſżániu dla mocnéy ſpráwy. Spráwuie té wſzyſtki rzeczy które y Czoſnek ogrodny/ á zwłaſczá przeciw wężóm/ y inſzych gádów vkáſzeniu/ tákże zápámiętálych beſtiy/ iáko pſá/ kotki/ etc. Gale. 8. Sim. Dioſcorides.

Inſzé Scordion inſzé/ Ophioſcorodon.

Wężóm. Zápámiętá lych beſtiy. Vrynie.

Cap. XVII.

ALLIOPORVM, SCOrodoprafſum, Ampelopraſſum.

Czoſnek ługowy, Czoſnek Winniczny.

TEn Czoſnek ieſt który roſćie po łąkách/ po winnicách/ ma moc czoſnkową y ługową: á dla tego gdy kto w lékárſtwach potrzebuie Ługów/ á niebyłoby ich/ tedy może śmiele bráć miáſto Ługów/ zową Porzy. Dioſcor.

Cap. XVIII.

ALKEKINGI, HALICAcabus, Phyſalides, Solanum veſicarium.

Po polſku Miechowki, Pęchèrzicá.

PO polſku lepiéy wykłádáią/ którzy zową to źiele Pecherzycá: bo ie też Plinius zowie Veſicarium, iż bárzo pecherzowi pomocné w iego boleściach: iam dawał młodźieńcowi iednému pić/ który trzy dni nie puſczał vryny/ puścił ſkoro dano.

Vrynie.

Theophraſtus lib. 2. cap. 12. & 4. cap. 21. zowie też to źiele Strichnon & Veſicariam, Pecherzycá. Pecherzycá ieſt ochładzáiącé y odwilżáiącé w wtórym ſtopieniu/bo ieſt rodzay Pśinków: dla tego pożyteczne ieſt ná té wſzytki niemocy ná ktore Pśinki. Serapio piſze/że iágody ktore w mieſzkach ná tym źielu bywáią/bárzo pomocne wątrobie/takież pechérzowi/nérkóm/żółtéy niemocy/vryne wywodząc/á to wárząc y pić.

Ná tóż co y Pśinki.

Wątrobie. Pecherzowi. Nerkóm.

Przeciw bolaczkóm wnetrznym/á zwłaſzcá zápalonym/tákież zwiérzchnym/dobrze pić/vśmierza ból y ogień/takież czynić plaſtr z tego źiela á przykładáć ná bolaczki. Serapio.

Bolączkóm.

Gdy komu pecherz álbo nérki ſie pſuią/ták iż bolączká iaka álbo ráná ná nich/táki piy to naśienié. Serapio.

Pechérz. Nerki.

Sok z źiarnek tych iágód wybiwſzy/ſuſza ná ſłoncu/á ten chowáią/á potym dáią tym/ktorzy vryny niemogą puſczáć: takież ná opuchliny y inſze niemocy wyſzey napiſáné.

Puchnieniu.

Cap. XIX.

ALTEA, EBISCVS, Hibiſcus.

Po polſku Wyſoki Slaz.

MNiemam że káżdy zna wyſoki ſlaz/o ktorym Theophraſtus libr. 4. cap. 14. piſze. Źiele Slaz wyſoki/ieſt zágrzewáiącé mierną ćiepłośćią/zárówno z náſzym ćiałem/y nieiáko wyſuſzáiąc/co Galenus 6. Simpli. farmac. wywodźi/y Dioſcorides.

Náturá.

HYpocrates náucza to/że źiele ránionym wárzywſzy w wodźie omiedźioney/álbo w winie ieſli nie ieſt zápalenié/dáwáć pić/bárzo goi/takież ſam ſlaz ſtłukſzy/przykładáć ná rány.

Ránionym

Gru-

Bolączkóm zá vchem/ pod gárdłem.

Gruczołóm/ bolączkóm/ które bywáią zá vchem álbo pod gárdłem/ vtłukłszy przyłożyć/ á lepiéy przydáć sádłá wieprzowégo álbo oleyku rożánégo. Dioscorides.

Zápuchliny. Wrzedźieniecóm. Bolączkóm. Stronam. Stáwóm.

Też ná wszystki inszé zebrania á zápuchliny/ ná ktorychkolwiek mieyscách/ wrzedźienicóm/ bolączkóm ná piersiach/ ná vściách/ ná głowie/ w żádku/ w śiedzeniu/ ná stłuczenié/ stáwów wybićié/ ná opuchnienié/ około oczu boleniu/ skurczeniu y schnieniu żył suchych/ bárzo pomocny slaz wysoki/ stłukłszy álbo zwierciawszy/ zwłaszcza korzenie przykłádáć/ á będźie lepiéy przydawszy sádłá álbo másłá niesłonégo/ álbo z śmiotaną/ nalepiéy z oleiem lnianym: á gdy przydaß Fenugrecum/ śiemienia lnianégo/ kwiatków rumienkowych: bárzo nálepiéy będźie spráwowáło. Dioscorides.

Dyáltea.

Z tegoż źiela z korzenia czynią máść/ ktorą pospolićie zową ludźie Dialtea: ktora ácz kolwiek rozmáićie czynią/ wszákże vbogi prosto sobie czyni z tego korzenia á sádłá świeżégo wieprzowégo/ społem stłukłszy y przywárzywszy wysacz/ á to gdy sie zsiedźie będźie máść.

Rzázáwici Dnie. Dżeniu członków. Gryżeniu w żywocie.

Korzenié tego źiela wárzywszy w wodźie/ álbo lepiéy w winie/ dobrze pić przeciw rzezáwicy z vryny/ przeciw kámieniu/ boleśćiam dennym/ dżeniu członków/ gryżeniu w trzewách y przeciw przepuklinie. Dioscorides.

Vkąszeniu pczoł.

Kto sie chce vstrzędz vkąszenia Pszczoł/ Os/ álbo Sierśieniów/ nátłuc tego slazu z oliwą/ á pomázáć gdźie potrzebá. Dioscorides.

Przeciw vkąszeniu tychże chrobakow: dobrze pić ten slaz vwárzywszy w occie rozmieszánym z wodą. Dioscorides.

Plwániu krwią.

Przeciw plwániu krwią/ wárzac ten slaz á pić. Dioscorides.

Czérwonce

Czérwonéy niemocy á każdéy biegunce bárzo dobrze ten slaz pić/ zwłaszcza korzenié/ goi rany/ bolu vśmierza/ y postanawia.

Opaleniu. Opárzeniu

Przeciw opaleniu ábo opárzeniu/ nátłucz liścia przydawszy oliwy troche/ okładay. Dioscorides.

Stáwóm. Podágrze.

Ná boleści w stáwiách y podágrze: nátłucz korzenia z sádłem wieprzowym stárym/ ábo z czym inszym/ okłádáć/ á trzymáć plastr áż do trzeciégo dniá. Dioscorid.

Pleurze. Peripleumenitiéy.

Przeciw pleurze/ perypleumenitiéy/ to iest bolączce ná płucách: nátłucz korzenia z sádłem kápłunim/ ábo gesim/ y przykłádáć ná pierśi/ trzymáć áż zeschnie. Dioscorides.

Czyśćieniu po dźieciątku.

Pániam gdy po dźieciątku nie bywáią dobrze wyczyśćione/ vwárzywszy w czym kto może/ dáwáć pić. Dioscorides.

Drugi slaz wysoki.

Źiele owo wysokie/ ktore miewa ná sobie kwiećié czérwoné iáko rożá/ zową ie niewiásty rożá wysoka/ drugié rożá czarna: iest też owo slaz wysoki á dobry práwie ná té wszystki rzeczy.

Trzeci Kedźierzáwiec

Jest trzeci slaz wysoki/ ktory iest iáko drzewo ogániste: ma kwiatek máluchny/ podobny slazowi/ po ziemi rostącemu/ á list

szeroki

ſzeroki kędzierzáwy/dla czegó ij też zową Kędzierzáwiec: po łácinie práwie Malua viſcus: tego ſłazu liśćie y korzeń ná wſzyſtki rzeczy wyſſzéy nápiſáné ieſcze lepſſé/ tymże obyczáiem przyprawuiąc/ czegom ia czeſto doświadczał.

Cap. XX.

ALLIARIS, ALLIARIA, Pandectarii Peſaſini.

Po polſku Czoſnkowé źiele.

Sposób.

TO źiele łácińſkim iezykiem wezwano od Czoſnku / Alliariū, bo czoſnek ieſt Allium, iákoby ie mienił Dioſcorides ábo Galenus niewiádomo/znáć że o nim niepiſał. Ma to źiele liſtki gdy wſchodźi okrągłé/tyle y podobné liśćiu fiołkowému/troche drugdy więtſſé / á gdy ſie rozroſta / bywáią gránowité/źiele wyſokié ná dwá łokćiá / rózgę ma okrągłą / liſty iáko y pokrzywy / wſzyſtko podobné pokrzywie/kwiát ma biały niewielki/ po którym naśienié w ſtrączykách czarné / korzeń y tego źiela czarny/ czoſnkiem iáko y źiele wonia / rośćie przy płoćiách / przy rolach / gránicach/ kwitnie lecie. Ma przyrodzenié zágrzewáiące y wyſuſzáiące / ábowiém ieſt rodzay czoſnkowy / iedno nieták mocné iáko czoſnek/ dla tego ma moc / grubé/kliowáté wilgośći drobić/ cieńczyć. Na śienié tego źiela zátchnieniu mácice y żywotá pomocné/ á to kłádąc do mácice / wilgośći złé w mácicy wyſuſza ná oſtátek/to/co rzerzuſzáné naśienié/może.

Przyrodzenié.

Grubé. Kliowáté. Cieńczy. Mácicy.

Cap. XXI.

AMMI. ET NON AMOS legendum, (nam Amos ab Ami eſt gignendi caſus) ſic omnes docti volunt.

AMmi polſki Herbarz wykłáda kmin/ále nie dobrze: bo inſza rzecz ieſt Ammi, á inſza kmin / bo Dioſcorides w inſzym kápitulum piſze de Cimino, á w inſzym o Ammi: á też kmin niéma ſmáku Lebiotczánégo iáko Ammi ma mieć: ktemu ma bydź mnieyſſé źiarnko / piſze Dioſcorides, niżli kminowé: á ták rózné ieſt od kminu: przeto nie dobrze wyłożył w Herbarzu polſkim Ammi, kmin. U Aptekárzów też rzádko bywa to Ammi,bo naśienié/które máią

Ammi ſmáku lebiotczánégo.

zá Ammi,

zá Ammi, niezgadza sie z pismem Dioskoridesowym / iáko káżdy obaczy weyźrzawszy w Dioskoridá. Ammi iest zápaláiącé náßé ćiáło y wysußáiącé/ co Gale 6. S. lepiéy wykłáda. Ammi iest gorzącé á suché w trzećim stopniu mocnie / ábowiém smáku ostrégo á gorzkiégo: przeto z winem piiąc/ przećiw morzeniu w żywoćie / tákiéż ná rzezánié y ná niepuszczánié vryny / mieśiącom zástánowieniu / y inßym tákim bárzo pożyteczno. Żołądek zágrzéwa/ wątrobę y żyły zátkáné otwiéra/ złé wilgośći w żołądku trawi/ brzjdzenié oddala/nérki/pęchérz/ kámień w nich wyczyśćia. Dios.

Náturá Ammi.

Morzeniu w żywoćie. Rzezániu. Vryny. Mieśiącom. Żołądkowi Wątrobie. Zámuleniu Brzjdzeniu

Cap. XXII.

ANETVM.

Græcè & latinè. *Po polsku, Kopr swoyski.*

LEdwé to źiele dobrze wyłożoné w Herbarzu polskim / bo káżdému wiádomo. Galenus 6. Sim. far. pißę: że kopr swoyski zágrzéwa náßé ćiáło mocno / że przychodźi ku przodku trzećiégo stopniá / á wysußa ná przodku wtórégo. To źiele iákokolwiek bárzo pospolité / tym wiecéy ku zdrowiu bárzo potrzebnieyßé. A dla tego náßá náturá polska vczyniłá ie tak bárzo pospolité/zná iąc wielką iego potrzebę. Galenus 6, Sim. Kopr swoyski z oliwą wárzony / álbo lepiéy oleiek kopru włoskiégo / iest Diaphoreticum, to iest / gdźie pomázuiem z nim ćiáło / otwiéra w skórze dźiurki (Poros zową/) przez któré wyćiąga złé wilgośći dymem z ćiáłá / które czynią bolesći w ćiele: tymże obyczáiem ten oleiek trawi złé wilgośći w ćiele/surowé otwiéra zatkánié.

Potrzebość wielka kopru.

Trawi złé wilgośći.

Spánié też pobudza/przeto ij kłáda w plastrzéch ná głowę / á lepiéy wárząc w wodźie/á vmywáiąc nogi / álbo oleykiem mážąc. Galenus.

Sen czyni.

Plinius libr. 22. capit. 18. Kto czuie surowość w żołądku / wárzywßy kopr swoyski/pić/ y strawi.

Surowości

Przećiw zbytniému sczkániu / woniáć nasienia/ przestánie: tákiéż stárwßy pić/ przestánie/ lepiéy przydáć Mástixu. Plin.

Sczkániu.

Mámkóm które máią niedostátek mlekа/dobrze pożywáć kopru/ á

Mámkóm mleko.

pru á nawiecéy naśienia z pokármy tártégo / może ij w chléb kłáść. Dioscorides.

Mozeniu. Przećiw mozeniu w żywoćie/wzdymániu/puszeniu/dobrze pić / á zielem żywot ná plastrze okładáć gdźie boli. Dioscorides.

Wrácániu. Biegunce. Przećiw wrácániu/tákież biegunkóm/picy okładáć. Dioscorides. Plin.

Wrzodóm. Bolaczkóm. Paulus 7. Bole káżdé vśmićrza/wárząc w wodźie á przykładáć: ále lepiéy w oliwie. Dla tego dobrze kłáść ná wrzody / bolaczki/ zápuchliny / y gdźie chcesz áby sie zebrało / lepiéy z dńiáltia.

Sádzelóm. Ránóm. Mężczynskim członkóm. Sadzele wyczyśćia y goi/dla tego czynić proch z niego y z naśienia / álbo popioł palić á rány posypowáć/goi/á wiecéy ná mężczynskim y niewieścim mieyscu táiemnym. Paul. Gal.

Ná boleśći w máćicy. Pániam ná ich boleśći około mátki / dobrze sie w nim párzyć: tákież ná inssé boleśći wnetrzné. Galenus.

Hemorroidi Hemorroidy postánawia zbytnié/ posypuiąc mieysce tym prochem: wźiąć źiela álbo naśienia kopru swoyskiégo / pokrzyw naśienia ábo źiela zetrzéć ná proch/ posypowáć.

Przećiw Condilomátóm y figóm/ ktore sa sadzele boleśći / w śiedzeniu: wźiąć naśienia kopru swoyskiégo á spalić ná skorupce/á tym rány posypowáć/ á ieśli naśienia pokrzywiánégo społem spalonégo przydaß / tym mocniéy. Dioscorides.

Cap. XXIII.

ANISVM.

Græcè & Latinè. *Po polsku Hányż.*

TO źiółko piérwéy w Polsce nie było wiádomé/przeto pospolicie kmin polny mieniono hányżem. A przeto polski herbarz obłądźił / powiedáiąc / áby to iedno hányż á kmin: ále témi czásy ieli sie śiać z swym wielkim pożytkiém. Dioscorides, chwali Kretińskí y Egyptskí: w naßym ogrodźie ták śliczny / wielkiégo źiárná/ woniáiący / by też miał bydź z sámey Kréti. Natura.

Galen. 6. S. f. pisze: Hányż iest bárzo ostrégo smáku/á to iż ma z przyrodzenia zágrzéwáć y wyßußáć áż w trzecim stopniu. Dla tego vryne wywodźi / y vryna złé wilgośći: trawienié czyni / wiátry

Zágrzéwa. Vryne wywodźi. Trawi. Wiátry rospadza.

wiátry cziniące bolesć rospadza.

Przeciw cuchnieniu z vst/ dobrze pożywáć żiarnek Hányżowych. Dioscorides.

Spániu. Plinius lib. 20. ca. 17. Gdy kto niemoże spáć/ náklásć mu około głowy Hányżu ziela/od iego woniey vśnie. A Dioscorides przydaie: vśypiáiąc/ bolesć odpadza w niemocy.

Opuchlinóm. Przeciw opuchlinóm pić hányż/ wywodźi vrynę zaśkórną/ prágnienié odpadza/ przeto też dobrze pić opuchłym: opußánié álbo wzdymánié żywotá też oddala. Dioscorides.

Prágnienié Opußenié.

Biegunki. Biegunki wßeláke/ takież pániam pławy postánawia/ kádząc tym nasieniém pod nosem/ ból z głowy wypadza. Dioscorides.

Pławy. Głowie.

Vchu. Ná przetchnienié blonki w vchu/ nátłuc hányżu z oleykiem rożánym/ á puscżáć ciepło w vcho. Dioscorides.

Zółtości. Zółtą niemoc spadza/ pániam miesiące wywodźi/ wątrobné zátkánié otwiéra/ takież śledzionné/ máciczné/ w nérkách/ takież czyni w febrach. Dioscorides.

Zátkánié wątroby/ Śledźiony.

Chuć iedzenia. Chuć iedzenia czyni/ rzygánié/ sczkánié/ pußenié żołądká. Dioscorides.

Rzygániu. Sczkániu. Püßeniu.

Kichániu. Przeciw zbytniému kichániu: wźiąć hányżu á opichu woniáć. Dioscorides.

Dichawicy Przeciw dichawicy/ káßlowi/ y káżdey w piersiach flegmie: przypiekwßy hányżu ßłuc/ á z miodem zmießáć y pożywáć. Pli.

Czérwoney biegunce. Czérwoney biegunce też bárzo pomocny/ á to przypiekwßy dáwáć. Albo iáko pißze Plinius: Wźiąć hányżu przypieczonego/ przydáć Opium z Aptéki/ á rospuściwßy/ czynić gałeczki ilé groch/ á dáwáć po trzy: tákże w innych biegunkách. Plinius.

Cap. XXIIII.

ANTIPATER, CHRIstophoriana, Oculus consulis, Filius ante patrem, Oculus Christi.

Gwoździki polné máłé.

TEgo ziela przyrodzenié/ iż posledni kwiatek záwżdy rośćie nád przedni wyssżéy/ á ztąd przezwáli Antipater, iáko syn przeciwny oycu/ że nád oycá rośćie: nie miéwa żadnych główek w ktorychby nasienié było/ iáko pißze Plinius: iedno tylko kwiatki. Ziele to bárzo pomocné przeciw vkąßeniu iáßczurczému/ piiąc z woda. Vkąßeniu iáßczurcé.

Fistułóm. Proch z tego ziela bárzo pomocny przećiw fistułam/posypuiąc/mocno goi.

Cap. XXV.

ANCVSA AVRONOchia, Buglossa rubea.

Czérwonè źiele, Czérwony korzeń.

ZJele to pospolićie rośćie ná piaskách/ ná płonnych rolách/ liśćié ma iáko Láktuká (niewiásty sie nim rumienią/) kosmáté/ośćisté/ z czarnémi ośćiámi/ korzeń z białá czérwony/ ktory fárbuie czérwono/ dla tegó zową ie Márzaną/kwiát modry iáko v Borakú/ álepo niém prągi czérwoné.

Korzeń powieda Dioscorides, iest sczmiący á fárbuiący/ bárzo pożyteczny przećiw opaleniu y spárzeniu/ y ná dawné sadzele/ stłukszy z woskiem á z oleiem/ y przykładáć: ogień piekielny stłukszy z mąką y przykładáć léczy: tákież tredowáćiny y oszpácenié w szeláké ná skórze/ wyćiéráiąc z octem/ léczy.

Płód álbo dźiećiątko vmárłé wywodźi z żywotá/ przyłożywszy ná łono.

Niedostátki w nérkach/ wárzywszy w wodźie á piąc/leczy.

Sledźione twárdą piąc/náprawia. Biegunkę zástánawia piąc liśćié tego ziela z winem.

Piszą lékárze/ że niewiástam to źiele dosyć znáiomé/ bo sobie oblicze korzeniem rumienią.

Cap. XXVI.

ANGELICA ASTRANcia, Sancti Spiritus radix.

Dźiegiél.

NJektórzy máią zá pewné/ że dźiegiél iest práwy Panax: á bowiém wykładáiąc dźiegiél/ tedy wonności w sokú bárzo są podobné Pánárowi: dwóy rodzay: mężczyzná iest Astrancia, żeńczyzná Angelica: Cordus, Euricius, y Rudolphus, Amomus dowodzą/ że Smyrniũ Dioscoridis iest Angelica prawdźiwa/á widźimi sie że tak/ bo stárté nasienié wonia iáko Mirá. *Panax.* *Cordus.* *Amomus.*

Jest wielkiéy mocy náss dźiegiél/ otwiéra vrynę y wszystkié zámulenia żył/ głowę wyczyśćia gryząc ią álbo żuchaiąc/ flegmę wyćiąga. Dla tego w padáiącéy niemocy/ w páráliżu/ w náruszeniu Zámulenie głowy. S. Wálá tégo pará liżu.

Dychawicy Mowie. ruſzeniu mowy/dychawicznym/ kaſzlacym/piiąc ten korzeń bárzo pomocny/ takież gryząc.

Miesiącom. Nerkom. Pechérzowi. Rzygániu. Puchlinie. Pot. Jádom. Morowe powietrzu. Pániam miesiące wywodźi/ nérki wyczyśćia/pechérz otwiéra/rzygánié w żołądku pobudza/puſzenié żołądká oddala/opuchliny wywodźi/pocenié czyni. Jedyné á oſobliwé też lekárſtwo gryząc á iedząc przećiw iádóm wſzyſtkim/záráżenié morowégo powietrza oddala/ćiáło wyczyśćia áby nie było ſpoſobné ku záráżeniu od powietrza/á to trzymáiąc w vśćiéch lećie z wodą różáną/á zimie z winem: bo przez vryne á pot/iádowité powietrze wypądza.

Cap. XXVII.

ANEMONES, ADONIdis flos, Orchi Tunica, Adonidis herba, Herba venti.

Záięczy Máczek,

ZJele to róśćie w iárzynach y w ogrodźiéch. Dioſcorides li: 2. cap. 16. piſze/że ma rozmáité kwiatki/białé/czérwoné/żółté/ álem ia w polſcze niewidał tylko z czérwonym kwiatkiem ſkłániáiącym ſie ku żółtośći/á z dołu przy czérnieyſzym/podobné máku/liſtki równie iáko koriander/ſubtélné/zdrobioné/ták iż káżdé może vznáć z tych ſłów/któré ieſt ziele: miéwa też główke ná wiérzchu przydłużſzą. Niktórzy (piſze Dioſcorides,) mniemáli/áby to było Eupatorium, álę nié: tákież nie ieſt Argemone, bo ma wielki kwiát. etc.

Głowe puszczuie. Ziele to ieſt oſtré á gorzkié/ſok z tego źiela w nos ſarkáiąc/wyćiąga nieczyſtośći z głowy. Dioſcorides.

Máſtykowániu. Máſtikuiąc álbo żuchąiąc korzonki tego źiela/flegmy y grubé nieczyſtośći takież z głowy wyćiąga. Dioſcorides.

Oczóm. Przećiw záćmionym oczóm/ mglámi záſłym/y inſzémi niedoſtátki/ſok tego źiela puſzczáiąc/ czyni iáſny wzrok. Dioſcorides. Galenus.

Mleko. Mámkóm wárząc z krupámi iecznmiennémi/á pożywáć ich/ czyni okwitość mleká. Dioſcorides.

Wieńce. Plinius lib: 21. cap. 23. powieda/że to ziele ſłuży ku wieńcóm/ iáko też wieńczarki z niego czynią w Krákowie wieńce.

Zebóm. Przećiw bolećí w zebách/żuchać korzónki tego źiela: Plinius.

Ránóm. Ná plugáwé rány / sadzele / czyniąc plastr dobrze przykładáć / á prochem rány posypowáć. Plinius. Galenus.

Cap. XXVIII.

APIVM SATIVVM.

Piotrußká.

STephanek w swoim herbarzu wyłożył Apium, Mierzyk / niewiém co to za słowo / áni polskié áni ruskié / áni niemieckié: by wżdy był wyłożył Opich / tedy iakokolwiek tollerabilius foret. A wßakże przedśię niedobrze / bo to słowo Apium, známionuie rozmáitych ziół kilko: przeto trzebá było rozdzielić / który Opich ten to Mierzyk známionował. Abowiém iest Apium Satiuum, to iest ogrodny / ten my zowiemy piotrußką: iest Apium montanum, Dioscorides zowie Orrozelinum álbo Apium agreste, który práwie zowiemy Opich: iest Apium Saxatile, to iest Opich który po skałach rośćie: iest Apium paluſtre, Opich błotny / taki nátrécie w KRákowie przedáią. Gdyż ich tak wiele / tedy niedobrze wyłożył w herbarzu Mierzyk álbo Opich / bo niewiedźiéć o którym rozumiał / gdy ich rozmáité rodzáie.

Apium *tedy piérwßè, iest* Apium Satiuum, Zelinon Satiuum vel Petrozelinũ hortenſe.

Piotrußká, któréy ták wiele pożywamy.

PIotrußkę ácz kolwiek dźiś wßyscy Petrozelinum zową / álę nie dobrze / bo náßá piotrußká nie rośćie po skałach iedno w ogrodźiéch gdźie śieią: á ták nie iest Petrozelinum, álę Zelinum Satiuũ. Tego dowodzą / Menardus, takież Brazeuolus in exam. ſimp. A Plinius lib. 20. ca. 11. ták wypiſuie: Apii galazki ábo liſtki / rady pływáią po tłuſtych polewkach / á w przyprawianiu ſmácznych pokármów oſobliwą wdźięczność máią: z których ſłów może káżdy obáczyć / że opichu nie kładą w polewki iedno piotrußkę. *Thom. 2. Epi. 4. lib. 12.*

Natura. Dioscorides li. 3. ca. 67. Piotrußká náßá iest roſpalaiąca ná przodku trzećiego ſtopniá / á wyſußaiąca w pośrzodku: dla tego w bolećiach oczu bárzo pomocna / á to nátłukßy z ośrzodka chlebá białego / albo z mąką białą / y obłożyć oczy. Oczóm.

Żołądkowi. Ná zápalenie żołądká / takież ſtłukßy przykładáć. Dioscorides.

Mleku zá twardźiałemu. Mámkom którym w pierśiách w gruczoły álbo w gruzły mleko ſie zśiáda / czynić plaſtr takież y okładáć. Dioscorides.

Wyrnie. Gryźiona ſurowo y warzona / wrynę wywodźi y mieśiącé. Dioscorides.

Jádom. Jády y trućizny odpędza piąc /

iąc / iedząc surowo y wárzoną: przeto dobrze nászy czynią/iż znią ták vczáśćiáią. Dioscorides.

Nasienie Piotruszáné mocnieyszé/przeto pité mocniéy vryne wywodźi / tákież miesiącé: mocno pomaga vkąszeniu iádowitému gádźin. Dioscorides. Gádóm.

Opuchliny które przychodzą z nákażenia wątrobj/tákież z wiátrów / nátluc piotrużki z rutą/ á okládáć. Dioscorides.

Dobrze też z niey pożywać syropku/który zową de duobus radicibus, w innych niemocách/ná rzázáwice/ kámień/y inszé niedoszátki.

Cap. XXIX.

APIVM MONTANVM.

Dioscorides, Oroselinon. *Dioſc. lib. 3. cap. 69.*

Opich.

TEn Opich ácżkolwiek v nas śieią w ogrodźićch / w inszych stronách rośćie po polach / iáko we Włoszech. Ten opich wywodźi też vryne/ dla tego rzeczániu y inszym tákim niedoszátkom pomocny. Vrynie.

Przydawamy go też do lékarstw/które zágrzewa nászé ciáło/iedno iż bárzo záraża głowe: przeto rad pobudza z własczá dźiećiom S. Wálántégo niemoc / y tym którzy ná to są z przyrodzenia skłonni. Dioscorides. Záraża głowe.

Pomocny też ná té wszystki rzeczy iáko piotruszká.

Cap. XXX.

APIVM SAXATILE.

Petrozelinum, Zelinon Macedonicum.

Opich Mácedoński.

Opich ten/ osobliwie rośćie w Mácedoniiéy ná wysokich skáłách: nasienie ma podobné Ammi woniącé/ tákież korzenié.

Vrynie.

Apium to też wypadza z przyrodzenia vryne / á to piiąc wárzony. Dioscorid li. 3. c. 70.

Przećiw gryzieniu / boleniu / opuszeniu/wzdymániu w żołądku : tákież przećiw kolice bárzo pomocny piiąc. Gryzieniu w żołądku. Opuszeniu. Kolice.

Przytym masz wiedzieć przestaku / że kolikà iest niemoc ciężka / która bywa w ielicie / które zową Colon po łácinie/á po pol- Sześciorákié ielito w człowieku.

ſku Jatrznicá / bo w człowiecze ßeściorakié ieſt ielito / mieyſcem y ſpoſobem náznáczono / áczkolwiek nierozdzielné. Piérwßé któ ré od żołądká idzie ná dwánaśćie pálców / zową Duodenum: po niéy drugié dwie cienkié / iednozową Ieiunum, iákoby rzékł / záwżdy próżné: drugié Illeos zową / po polſku kielbásnice oboie: á w tych bywa boleść / którą zową Illiaca: bywa to ciężkié gryżienié około pępká. Czwarté ielito ieſt Colon, które zową iątrznicá / w którym bywa Kolikà. Piąté Monocolon, álbo Inteſtinum cœcum, po polſku ſłątnicá. Szoſté Rectum, to ieſt proſté / które idzie áż do ſámey dżiury w ſtolcu / w tym bywa niemoc która zową Tenaſmon, że ſie chce ná ſtolec z wielką boleśćią / á przyßedßy nic nie bedźie.

Illiaca.

Colica.

Tenaſmon.

Kolikà co ieſt.

W Jelicie tedy Colon bywa / kolikà ciężka niemoc / która ták zową od ielitá Colon / nie tákiáko mówią prośći / iż gdy czuią ná którymkolwiek mieyſcu przypiéráiącą niemoc álbo ból / tedy wnet zową kolikà / wiec poßłą ſługę do doktorá proßąc porády ná kolikę / áno bedźie pleurá / ábo boleść w nerkach / álbo co inßégo: doktor mniéma według powieści bydź kolikę / dáie lékárſtwá gorące / áno wiecéy zepſuie: potym winuią doktorá / áno káżdy ma winowáć ſwé glupſtwo y ſwą ſkapość.

Jeſt ieſcze Apium Macedonicum bárzo dobré przeciw pleurze / boleśćiam w nerkách / tákież gryżieniu w pechérzu / á to piiąc wárzywßy.

Cap. XXXI.

APIVM PALVSTRE.

Dioſcorides lib. 3. cap, 64.

Oleoſelinum, vel Hydroſelinum.

Po polſku, Błotny Opich.

RÓśćie ten Opich przy wodach / przy błociéch / w ciérniach / ieſt bárzo podobny piotruſce. A dla tego piße Dioſcorides, że tákież ná wßytki niemocy dobry iáko y Apium hortenſe: ten ieſt Opich który niewiaſty ná trecie w Krákowie przedáią zá práwdźiwé Apium, ále ſie ná tym myla / przeto miáſto tego lepiéy vżywáć piotrußki.

Cap. XXXII.

APARINE, LAPPARIA,

Aſpergula, Ruella, Phylantropos.

Po polſku Oſtrzycá.

ZOwie Phylantropos Hermolaus, tákież Aloiſius, ále piérwéy Galenus 6. Sim. Mundellam. Aparinem tak wypiſuie Dioſcorides libr. 3. capit. 95. Ma różczek wiele cienkich gránowitych koſmátych / po których ſą członki / v których członków wychodzą w kolo liſtki podobné iáko v Márzánny / kwiatki białé / náſienié twárdé okrągłé / chuſt ſie trzymą iáko rzepy.

Galenus 6. Simp: far. Aparine álbo Oſtrzycá / mierno wyciéra / wyſußa / ma moc ſubtélności / przeto

przeto pisze Dioscorides, iż dobrze pić to ziółko przeciw vkąszeniu iadowitych gadzin/ páiąków/ Phalangios zową/ á to wyssaczywszy sok z nasienia y z ziela y pić.

Jádowitý páiąkóm.

Przeciw bolesciam w vszu/ sok ten puszczáć w vcho ciepło: ziele sámo stłuczone z sadłem/ y przyłożone ná plastrze/ rospadza guzy/ sadzele/ y gruczoły zá vchem/ y pod gárdłem/ tákież piegi ná licu y inné sspácenia.

Vszóm.

Cap. XXXIII.

AQVILEGIA, AQVILINA.

Po polsku też zową Aquilegia, drudzy Orlik, Cynowód.

Niektorzy wywodzą/ áby Aquilegia była Ægylops Dioscorides. ále niemoże bydź/ bo to iest Owsik. Aquilegia ma listki podobne celidonii/ rózgę ná łokćiu długą/ kwiát piękny modry/ v którego są záwieszánia podobne iáko v kápice mniszéy mieszki/ w których bywa czarné nasienie podobne pchłam. Tá Aquilegia iest dwoiáka/ mężczyzná która ma kwiát modry/ żeńczyzná/ która ma biały kwiát: Aczkolwiek rzadko sie tráfia białego kwiatu/ wszákże v mnie iest domá. To ziółko mierno/ pisze Fuchsius, zágrzewa y wysusza/ dla tego też mierno trawi: pomocné mocno przeciw skrobiam/ świérzbóm/ wszelkiému osspáceniu skóry człowieczey máżąc sokiem. Tákież bárzo pomaga przeciw fistułam/ á to tłukąc z mąką pszeniczną/ á náciéráiąc/ tymże obyczáiem y ná świérzb.

Nátura.

Świérzbóm.

Fistułam.

Cap. XXXIIII.

ARTEMESIA VALENtina. Herba Regia, Olus Regium.

Po polsku Bylicá.

Ziele to wezwano z Gréckiego słowá Artemesia, od Artemis Boginiey Diány/ która po grécku drudzy Artemis zową: Abowiem tá to ziele wynálázłá/ y pań Gréckich iego vżywánia náuczyłá: á zwłaszczá náuczyłá byłá Chyroná onego známienitégo lékárzá/ á on potym náuczył pánié vżytku tego ziela. Przeto oné Pogánki świeciły iéy to ziele/ y gdy iéy dzień świącano/ wiesżáli po domách/ drugié sie nią opásowały: á to czyniły dwudzie-

ſtégo dniá y czwartégo/ Kśiężycá Czérwcá/ v nas dźień S. Janá: tám téż w nocy ognie palily/ táńcowáły / śpiéwáły / diablu cześć á modle czyniąc. Tego obyczáiu pogáńſkiégo do tych czáſów w Polſcze niechcą opuſczáć niewiáſty/ bo tákiéż to ofiárowánié teg̃ źiela czynią/ wieńcząc/ opáſuiąc ſie niém. Swiecą téż téy diablicy świecą / czyniąc ſobotki/ paląc ognie/ krzeſząc ogień deſtkámi/ áby byłá práwa świątość diabelſka: támże śpiéwáią diabelſkié pieśni / plugáwé / táncuiąc/ á diabel téż ſkacze/ ráduie ſie że mu krześćiáńſkie czynią modle á chwałe / á o miłego Bogá niedbáią/ ábowiém dźień świętégo Janá/ wieśniakow przy chwale miłego Bogá żadnégo nie będźie/ á około ſobótki będą wſzyſcy czynić rozmáité złośći. Niektórzy záś piſzą iże Bylicá wezwána Artemeſia, od onéy ſłáchetnéy pániéy Królowéy Artemezyiéy / ktora byłá małżonká Królá Mánſedluſá Káryſkiégo/ która téż z wielkiéy miłośći zbudowáłá byłá ſwému małżonkowi ták známienity grób / że ten był ieden dźiw po wſzyſtkim świećie / o którym tak wiele Hiſtorykow piſze. Co ſie dotycze wieſzánia po domiech Bylice/ to wżdy może bydź zćierpiano / ieſli nie z vmyſłu ku Czártowéy chwale czynią. Bo tak piſze Plinius li: 26. cap. 10. iż gdy będźie wiſiáłá nád wroty / drzwiámi / fortkámi / okny/ tedy onému domu czary nic nie vczynią/ áni człowiekowi żadnému záſzkodzenia/ ktory noſi z ſobą.

Dioſcorides oſobno wipiſuie w dwóim Kápitulum troiáką Artemezią/ iedne zowie Platifillos, po łácinie Latifolia, po polſku Bylicá/ ſzérokiégo liſtá / á tá ieſt práwa Bylicá/ iedná czérwona druga biała. Druga wypiſuie Leptofillos, po łácinie Lennifolia, po polſku Márunká/ teſmy wypiſáli w kápitulum Matricaria. Trzecią zowie Monoclonos, Tanacetũ po łácinie: ále źle. Piſze Fuchſius, bo bydź ma rzeczoné Tages, á tá bylicá ieſt Tages Indicus, po włoſku Gariofilli Dziuerni, po polſku Gwoździki zimné/ ábo Gwoździki Indiyſkié / któré témi czáſy náſtáły w Polſcze/ ślicżny á piękny kwiát: o tym czytay ſzérzéy Fuchſium.

Bylicá ieſt zágrzéwáiąca piſze Paulus,

ſſe Paulus, w poyźrzodku wtórego ſtopieniá / á wyſuſzaiąca y wycieńczáiąca w pierwſzym/złożoná z ſubtelnych máteriy.

Wſzelákim niemocam niewieſcim około mácicę.

Pániam ná bolesći ich táiemnych mieyſc bárzo pomocna / mieśiące wywodźi / łożyſká po porodzeniu wyćiąga / takiéż vmárły płód z żywotá / zátchnienié mácice oddala / bolączki w mácicy rozbiia y vśmierza: á to wárząc w winie / w piwie / w wodźie/piiąc/párząc/myiąc/etć. Dioſcorides.

Takiéż przyſmáżywſzy źiela świeżéġ ná ogniſku ná dáchowce / ná blachach / winem pokrapiáiąc / y wſzelkim obyczáiem / y śiedźieć párząc ſie.

Kámieniu. Vrynie. Rzezáwicy

Przeciw kámieniu nérkowému / takiéż pechérzowému / przeciw záſtáwieniu vryny itéż rzezáwicy / bárzo pomocna Bylicá / á to piiąc/párząc ſie w niéy/okládáiąc obyczaiem pierwſzym ná mieyſcá potrzebné. Galenus 6. ſ. Paulus 7.

Mieśiącóm.

Paniam ná záſtáwienié mieśiącow / vczyniwſzy Peſſarium czopek z płótná/rozmoczyć w ſoku Bylicżánym y kłáść. Takiéż czynić ná inſſé wſzelákié niedoſtatki: takiéż czynić plaſtr ná wſzytki wypiſáné niemocy z Bylice á okládáć. Dioſcorides.

Ná nogi z drogi boleſné.

Którym bolą nogi z drógi/ná tłucz Bylice z ſádłem wieprzowym y okládáć / takiéż ná opuchłé nogi czynić. Dioſcorides.

Rodzenié nieplodnośći.

Páné któré niemogą rodźić dla tłuſtośći/máią pożywáć Bylice obyczáymi pierwéy wypiſánémi: álbo/co lepiéy/wźiąć Bylice/kurzéġ źiela/ſtłuc ná proch/ Muſzkatu też przyłożyć/tego prochu pożywáć/álbo z miodem łákwarz czynić/álbo z cukrem troche: takiéż ſie ma myiáć w bylicy.

Przeciw boleśćiam w ſtolcu/ á chćiwośći zbytniéy ná ſtolce/ á gdy przyidźie nic nie bedźie/zowa Tenaſmonem Łácinnicy. Tenaſm.

Wźiąć Żywice / Colofoniam, á ná iéy mieyſce náſzéy ſoſnowéy / á ta kádźic śiedzenié álbo ſtolce: potym wźiąć Bylice / náśiekáć y przypárzyć iéy ná ogniſku ábo ná dnie w piecu / pokrapiáiąc winem/potym tak roſpárzoną włożyć do woreczká y záwiązáć / á tak śiedźieć ná tym párząc ſie.

Plinius lib 25. cap. 10. oſobliwie piſze o Bylicy: kto ią noſi przy ſobie / nietrzebá mu ſie báć czárów / áni żadnych żábobonów/áni złych beſtiy iádowitych.

Cap. XXXV.

ARVM, corruptè IARON. Czwaru Lupha, Pes Vituli, Sacerdotis Virile, Serpentaria minor.

Koźiabrodá, álbo Obrazki.

STephanek wykłáda Wężownik/ále niedobrze/bo Wężownik ieſt Serpentaria, á ieſt Wężownik máły y wielki / iáko piſze Dioſcorides libr. 2. capit. 155. we dwu rożnych kápitulech / potym w trzecim wypiſuie Arũ. O Wężowniku nápiſzemy ſub nomine Serpentaria.

Arum álbo obrazki Galenus 7. Sim. pi-

Sim. pisze: iest zagrzewaiące y wysuszaiące w pierwszym stopieniu/ korzenie iego Galenus pisze/

bárzo pożyteczne/ ábowiem iedzac ie/ grubość złych wilgości drobią/ y subtylizuią: dla tego flegmy z piersi plugawe wyczyścia/ iáko y w dychawicách.

Flegmy w piersiach y dychawicy.

Przeciw podágrze/ stłuc korzenie z gnoiem kozłowym/ á czynić plastr/ okládać nogi. Dioſc.

Podágrze.

Cap: XXXVI.

ARISTOLOCHIA.

Kokornak.

TRoiáki Dioſcorides libr: 3. cap: 4. wypisuie Kokornak/ álbo Aristolochia, ieden okrągłego korzenia/ drugi długiego/ trzeci zowie Clematim. Piérwszy ktory zowie długa Aristolochia, Stephanek wykłáda Smolnik/ ále niedobrze/ bo to źiele nie smoli/ á też inszé iest źiele ktore smoli. A ták gdy Dioſcorides zowie obóy rodzay y długi y okrągły: Aristolochia też ma bydź wezwána po polſku Kokornak długi y Kokornak okrągły/ tego Kokornaku

iábłko zową Malum terræ.

Aristolochia teoy długa iest mężczyzná pisze Dioſcorides: liſtki ma przydłuższym względem okrągłego: á Kokornak okrągły ma liſtki okrągłé/ wezwany ták od okrągłego korzenia/ á długi ma podługowáty korzeń.

Auerois

Auerois pisze/ że obádwá Kokornaki sa zágrzéwáiácé y wysussáiácé w wtórym stopieniu / tákiéż Gal. 6. S. f.

Okrągły lepszy niżli długi.

Okrągły kokornak we wszem iest mocnieyszy niżli długi/iedno trudny iest ku náleźieniu: źiele które pospolicie ná wiosne zbiéráia w leśiech / zową Rástem / nie iest Kokornak / bo niéma liśtu zgolemégo okrąglégo iáko v gruszki / á ták pospolicie w zwyczáiu mamy długi/który znamy: y ten bierzemy.

Wężowe v vkąszeniu.

Długi Kokornak bárzo pomocny przeciw vkąszeniu wężowému y inszych bestiy iádowitych/á to piiąc drágmę prochu z Winem / przydawszy mietki lepiéy. Dioscorides.

Pániam po porodzeniu. Łożyskam.

Pániam które niémáią po dźieciątku słusznégo wyczyśćienia / pić drágmę z Mirrą á z Pieprzem w winie: tymże obyczáiem piiąc / łożyská po porodzeniu wyćiągą. Ku tymże rzeczam czynić Pessarium, á prochem posypować y kłáść do máćice ná téż nie dostátki. Dioscorides.

Dychawicy Szczkániu. Zimnu. Sledźionie Rospuklinie. Skurczeniu.

Jáś Kokornak okrągły przeciw dychawicy/ tákiéż szczkániu/ przeciw ćiężkiemu źimnu w Febrách/ śledźionie skażoney / przepukłym / skurczonym / w bokách holeniu/ wárząc w wodźie á pić álbo czynić łákwarz z miodem/ ieść. Dioscorides.

Zastrzałom. Tarniom. Zákłoćiu zá skorę.

Przeciw zábićiu zá skorę iákokolwiek/ álbo trzáfką / tarniém/ álbo gwoździem / álbo zastrzałom: vczynić z korzonku okrągłégo plastrzyk / przyłożyć / á wnet wyćiągnię. Dioscor. Gal. 6. S.

Kośćiam poczérniáłym.

Gdy sie komu kośći psuią / iáko bywa w ránách wrzedliwych/ w sadzelach/ ták/ że z nich łuski pádáią / tákiéż czyniąc plástrzyk / przykładáć / proch téż czynić á tym posypowáć. Dioscor.

Ránóm wrzedliwym. Dźiwemu mieśu.

Rány wrzedliwé w których dźiwé mieso rośćie/wygryzáiąc/ oczyśćia: á to nátárszy okrągłégo korzenia ná proch z miodem/ á z prochem fiołkowégo korzenia zmieszawszy/przykładáć. Dioscorides. Galenus.

Zębóm.

Żeby záplugáwione y poczérniáłé / tákiéż dźiąsła okroszáwiáłé pocieráiąc prochem tego korzenia / wyczyśćia / y wybiela. Przeto dobrze czynić z tego korzenia proch/ á wyczyśćiáć tym/ którym czérnieią zęby po mázaniu. Dioscorides. Galenus.

Ryby łowić.

Plinius lib: 25. cap. 8. pisze / że Kokornakowé nasienie záraża ryby / skoro sie dotkną / wnet przewróćiwszy beda po wierzchu pływáć: á to sam pisze/ cóm widźiał / gdy rybitwi czynili w Kámpaniéy.

Pádáiącéy niemocy.

Przeciw pádáiącéy niemocy/ tákiéż przeciw dychawicy / przeciw podágram / przepuklinam / skurczeniu/ pomocny bárzo Kokornak piiąc. Galenus 6. S. f.

3. Kokornak.

Jest trzeći Kokornak/ Dioscorides zowie Clematum, ále mało go vżywamy / bo té pierwszé dwá kokornaki lepiéy káżdą rzecz spráwuią / niżli ten / przeto opuszczam. Dioscorides.

Cap.

Cap. XXXVII.

ARNOGLOSSON,

Plantago Maior, Agnina Lingua. Teophraſtus li: 2. ca. 10. vocat Coturnicē.

Bábká. Quinqueneruia.

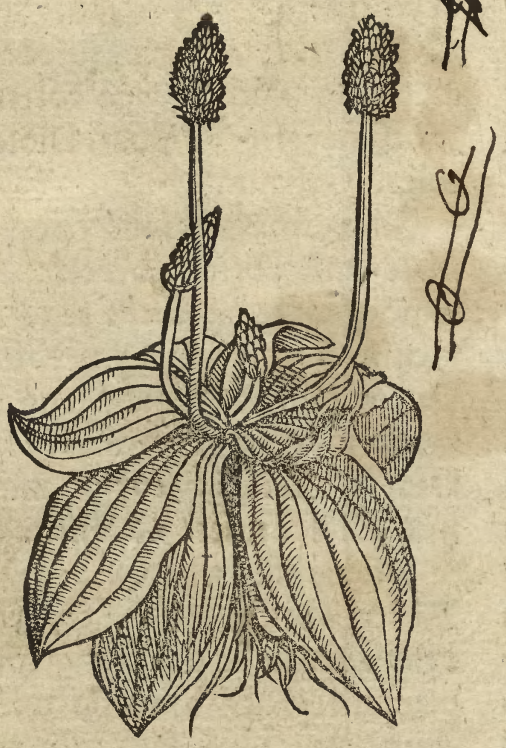

TO ziółko z gréckiégo wykłáda ſie báránkowy iezyk. Dioſcorides wypiſuie / że dwoiáka ieſt Bábká / iedná wietßa / zowiem ARNogloſſum Maius: Druga mnieyßa / zową Jezyczkámi / Arnogloſſon minus: Łácinnicy / iáko Mácer / zowie Lanceatam, po polſku zowiemy Jezyczki: ácz káżdy Polák wié / y dźieći / że inßa ieſt Bábká / inßé Jezyczki / y owßem málo bab wié / áby Jezyczki były rodzay Bábki. A ták Stephanek niedoſtátecznie wyłożył Arnogloſſum Bábke / bo druga záś Arnogloſſe / to ieſt Bábke opuścił.

Lanceata.

Jezyczki rodzay bábki.

Arnogloſſum wietßé / to ieſt Bábká / iáko piße Galenus 6. Paulus 7. ieſt źiele ochładzáiące y wyſußáiące náßé ćiało w wtórym ſtopniu. *Przyrodzenié.*

Bábká Arnogloſſum Maius, Dioſcoridis, Lepßa ma ſpráwę y mocnieyßa niżli Jezyczki: ábowiém mocniéy wyſußa złé wilgośći w náßym ćiele / ſćiąga / ſtula / y goi rány. *Lepßa bábká niż iezyczki.*

Przeto ná ſmrodliwé rány / wrzedliwé / bárzo pożyteczna / wyczyśćia z nich ſmrodliwośći / ropy y inßé niedoſtátki: á kłádąc ná rány / prochem z niéy poſypuiąc y plaſtry czyniąc. Galenus 6. ſimp. Dioſcorides. *Ránóm wrzedliwym. Sadzelóm*

Naśienié tákież ſtłukßy / poſypować ná rány wypráwuie. Ná rymy z fluxu / kátáruſy ktore ćieka / z głowy zſtępuiąc w ktory kolwiek członek: ná krwie zbytnie ćieczenié z ran / álbo z ſadzełów / álbo z inßych mieyſc / też pomocna bárzo Bábká. Dioſcorides. Galenus. *Naśienié. Kátáruſy. Krwi.*

Tymże obyczáiem ná ſadzele ogniſté / Carbunculos zową / ná kankry y wßyſtki bolączki / ktore po ćiele od mieyſcá do mieyſcá ſie rozßérzáią / álbo ſádzą / wyſußa Bábká y goi przykładáiąc. Dioſc. *Carbunculis. Cancris.*

Ná opárzenié / opalenié / tákież przykładáć ná plaſtrze goi. Przećiw vkaßeniu zapomniałégo pſá / ná ráne kłáść Bábke. Dioſcorid. *Opárzeniu Opaleniu. Zapomniáłego pſá.*

Ná bolączki / gruzły / gruczoły / ktore bywáią zá vchem / zową Parotidas: tákież ktore bywáią pod gárdłem / świnim wrzodem zową Scrophulas: tákież kroſtam około oká Egilopas zową: tákież fiſtulóm *Parotidas. Scrofulis. Kroſtóm.*

Fistułam pod okiem. fistułam pod okiem/y inszym/nátłuc Bábki z solą á przykładáć. Dioscorides.

Morzeniu w żywocie. Biegunce. Krysterom Przeciw morzeniu w żywocie/náwárzyć Bábki z octem/ á przysolić/dáć ieść miásto sałaty: tákież pomaga przeciw czérwonce y inszym biegunkam: á tym lepiéy gdy Bábká będźie wárzoná z szoczewicą/ álbo krystere z niéy czynić. Dioscorides. Gal. 6. Sim.

Káßlóm. Dychawicy Epilepsium, to iest pádáiącéy niemocy/ dychawicy/ káßlóm/ y inszym w piersiách flegmam pomocna. Dioscorides.

Krostóm w vstach. Krosty w vściách/ w gárdle/ y insze sadzele/ rány/ dobrze bábką płokáć wárząc w wodzie/ álbo sokiem ciepłym. Dioscorides.

Piekielnemu ogniu. Przeciw piekielnemu ogniu/ nátłuc Bábki/wysączyć sok/zmieszáć z bleywásem/ czynić plastr álbo mázáć. Tenże sok Bábczány/ pomocny bárzo ná fistuły/ puszczáiąc sikawkámi w rány. Dioscorides.

Vßóm. Oczóm. Bolesciam w vßach/ takież komu oczy zágniwáią: nátłuc soku/puszczáć ciepło w vcho/álbo w oko. Też ná każdą bolesć w oczu pomocno/ czynić plastr od Bábki á przykładáć. Dioscorides.

Dźiąsłóm. Dźiąsłá gdy gniią/ álbo gdy krew z nich ciecze/warzyć Bábkę/ pić/ á sokiem płokáć dźiąsłá. Dioscorides.

Suchotóm. Przeciw suchotóm/zránieniu płuc/ gdy płuie krwią/ pić Bábkę y ieść/ y ná plastrze okładáć. Dioscorides.

Máćicy. Ná vtrzaśnienie máćice pániam/ że vpádnie z mieysca: wźiąć wełny owczéy niepłokánéy/ vczynić iákoby wałek/ rozmoczyć w soku babczánym/ á przykładáć do máćice/ tymże obyczáiem czynić ná pławy. Dioscor. Pławóm.

Ná biegunki wszelákie/ zwłaszcza czérwonki/ także pluwániu krwią: nasienie babczáne bárzo pomocne/ piąc/ iedząc/ etc. Dioscorides.

Przeciw zebóm: warząc korzonki babczáne w octcie álbo w winie/płokáć/á korzonki żuchać. Dioscor. Gal. Zebóm.

Zránieniu nérek/ álbo pechérzá/ pić korzonki y listki/ wárzywszy w wodzie miodowéy. Dioscorides. Nérkóm. Pechérzowi.

Ná febrę Terciane/wźiąć trzy korzonki bábki/przeciw Quartanie cztéry/ á zwierciawszy z winem/ pić przed febrą. Alexander Tralianus. Tercianie. Quartanie

Ioannes Agricola pisze/że bábká wielką pomoc czyni przeciw morowému powietrzu/ iákokolwiek będźie kto pożywał.

Plinius także li. 26. cap. 4. Że Bábká stárta á przykładána ná liszáie/ spadza ie.

Cap. XXXVIII.

ARNOGLOSVM MInus, Lanceata, Agnina lingua minor, Plantago minor.

Ięzyczki.

IĘzyczki są też téyże práwie wszystkiéy nátury iáko y Bábká/ iedno iáko pisze Galenus 6. Simp. nieták mocne iáko Bábká: wszystkie spráwy lżéy spráwuie: przeto ná rány/ sadzele/ bolączki/ biegun-

ki/ biegunki/ fistuły/ Rágádie/ są w skolcu bolączki / tákież pomagáią: vmywáiąc ich/ wárzenim/ tłukąc / plastrem przykładáiąc / álbo z sokiem ná plastrzyku.

Glistóm. Osobliwie sok z Jezyczków / przeciw glistóm bárzo pomocny piiąc. Przeciw podágrze szláchetné lékárstwo / stłukszy z kaszkiem soli/ y obłożyć/ tákież kogo nogi z drógi bolą / tákże czynić plastr y okłádáć.

Cap. XXXIX.

ASPARAGVS, MYAcantinus. *Iábłonki.*

JAbłonki/ Dioſc. li. 2. ca. 114. pisze / nietrzebá tego ziela wykłádáć / bo káżdému wiádomé. Tego Stephanek niebaczył/ który y po Łácinie źle pisze/ zowąc Sparagus, gdy ma bydź pisano Asparagus. á ná polszczyznę gorzéy wykłada/ Gromowé ziele/ bo go ták nikt nie wykłada: á też ziele które pospolicie zową Gromowym zielem / nie iest Asparagus, nad to czyni wymálowanie/ álbo figure tego ziela/ która figurá ták znákuie Jabłonki: iáko gdy námálował kápuste / á figurą miáłaby znákować chrzan / á to ziele bárzo potrzebné w lékárstwach.

Figurá Jábłonek. Jabłonki iest ziele ná zwyż ná łokciu / iako wiechá ślicznė/ źiołko oganiste / liścia niéma szérokiego/ tylko rożczki á gałąski iáko ná prząśce álbo kopr̀ze włoskim: miedzy gałąskámi kwiatki białé máluchné/ nasienié potym bywa piękné miedzy gałąskámi / czérwoné iągodki / podobné korálowym pacierzóm.

Náturá. Galenus 2. de alimentis. Jábłonki źiele iest zdrowé ku iedzeniu / ábowiém pokármy czyniąc ktému/ y zdrowie przywodzą sua diuorcitate,/ to iest vryne wywodząc / nérki czyściąc y wątrobę.

Zámulenia Wątroby Nerek. A w kśiegach o źiołkách pisze Galenus 6. sim. Że iabłonki sprawuią ciało człowiecze prócz iáwnego zápalenia / álbo oźiębienia/ to iest/ są w miernośći z ciáłem nászym : przeto zámulenia wątroby/ także w nérkach otwiéráią/ zwłaszcá kozenié á iągodki.

Żywoty odwilża. Dioſco. vbi ſup. Jabłonki odwilżáią żywot iedząc ie/ á to czyniąc sałatę z nich póki młodé máią/ gdy ieszcze stoią páleczki.

Vrynie. Rzezakow Vryne zástánowiona wywodźi/ rzezak vryny vśmierza/ á to piiąc / álbo tákież wszeláce pożywáiąc. Dioſcor.

Przeciw

Biodram. Nerkom. Przeciw boleściam w biodrach/ w nérkach/ żółtéy niemocy/ pić Jábłonki wárzywszy w wodzie/ takież korzenié/ takież iágody. Dioscorides.

Zebóm. Ná bolesć ćiężką w zebiéch/ wárząc Jábłonki á płokáć. Dioscorides. Galenus.

Freneśim. Przeciw Freneśim/ to iest odstąpieniu rozumu z ćiężkiego bolu głowy/ pić korzenié Jábłonek. Dioscorides.

Zbitym. Stłuczonym. Zbitym/ stłuczonym/ dáć to korzenié wárzywszy w winie/ pić. Dioscorides.

Zółtéy niemocy. Wárząc też to źiele z figámi/ álbo z ścicerámi/ przeciw żółtéy niemocy bárzo pomaga/ piiąc polewkę. Dioſc.

Z báránich rogów Jábłonki. Dioscorides vbi sup. Plinius li. 19. cap. 8. piśą dźiwną rzecz: Iż wsádźiwszy báránié rogi w źiemie/ ále piérwéy nátłuc w sztuki/ posiáć ná roli/ vrodzą sie z nich iábłonki/ á potwiérdzą to zá prawdę wielcy Agripa in libr. de oculta philoſophia.

O Jábłonkach szérzéy Plinius lib: 20. cap. 10. Agripa de oculta Philoſophia.

Cap. XL.

ASARON PERPENSA.

Nardus Ruſtica.

Kopydnik.

KOpydnik iest źiele które zową Nardus Ruſtica pospolité/ dla iego roskoszney woniéy: zna káżdy Kopydnik: tylko to rzeke/ że niektórzy Doktorowie zową też Kopydnik Baccara, á nie dobrze: bo inszé iest Baccara, á inszé Kopydnik: tego znak iż Dioscorides lib. 1. cap. 11. inszé czyni kápitulum de Aſſaro, który iest Kopydnik/ á inszé de Baccara. Takież Plinius lib. 21. cap. 6. Gdźie gánité którzy mówią bydź iedno źiele Aſſaron á Baccarum. Inszé Aſſarum od bákary.

Meſuę vkázuie/ że Kopydnik iest zágrzewáiący y wysuszáiący/ Nátura.

w trzećim ſkopniu: dla tego otwiéra zámulenia/ zátykánia/ ćieńczy/ ſubtylizuie grubé mátérie/ pobudza vrynę y poty. Zámulenia otwiéra.

Dioscorides vbi ſu. Kopydnik zágrzewa/ wywodźi z ćiáłá/ purguiąc złé wilgośći z vryną/ przeto dobrze pić opuchłym. Purguie. Puchnieniu.

A Meſuę vczy czynić wino ná opuchliny z niego/ kładąc korzenié Kopydnikowé w młodé wino/ á ták dáć kisáć/ potym pić.

Pániam ná pobudzenié miesiącow/ pić korzenié Kopydnikowé/ vwárzywszy z winem álbo z octem miodowym. Miesiącom.

Gdy kto chce purgowáć kolere/ álbo flegmę: wźiąć prochu z korzenia Kopydnikowégo śiedm dragm/ dáć pić z winem álbo z wodą/ będźie purgowało mocno/ á to czynić iáko czyiá moc znosi. Dioscorides. Purgácia.

Sciátyce. Biodram. Purguie tym obyczáiem y wyćiąga złé wilgośći z bióder / z ściátyki / z opuchliny y inßych mieyſc. Dioſcorides.

Wątrobie. Puchlińie. Żółtéy niemocy. Plinius libr. 21. cap. 19. Kopydnik wątrobie / takież opuchlinóm / boleśćiam około oſierdźia / przećiw żółtéy niemocy bárzo mocno pomaga / á to piiąc tego prochu pullotá.

Cap. XLI.

ASPLENON, SCOLOpendron, Citarach, Argentina.

Sledźionné źiele, Stonogowiec.

ŻJółko to wezwano po grécku Aſplenon, od śledźiony / iż śledźionie bárzo pomocno: zową ie też Scolopendron, od robaczká / którégo Scolopendria zową / że to źiółko ná liſtkách podobné chrobakowi temu / á ktemu ma przy bokach liſtków sprezy iáko ná tym chrobaku: Arábowie zową ie Citarach.

Wielki błąd tych którzy zową Scolopendron Jelenim iezykiem. Stephanek wyłożył ná polſczyznę / Scolopendron, Jeleni iezyk / bárzo niedobrze z wielkim ludzkiégo zdrowia vłomkiem / á-bowiém Scolopendron, ma wyczyśćiáć / purgowáć / łamáć / (iáko pißę Galenus 6. ſimp. złé wilgośći. A Jeleni iezyk / które ieſt Philitis, iáko świadczy Dioſcorides, zátwárdza / záſtánawia / twárdźi złé wilgośći w ćiele: przeto Jeleni iezyk piią w biegunkách / w czérwonkách y dáley. Scolopendron łamie kámień y wypądza: á Philitis śpieka y czyni. A nietylko polſki Herbarz w tym błądźi / ále wiele Aptékárzów / á niechcą ſie w tym obaczyć / áni vczyć ſie znáć źiół. A iáko pißę Braſſeuolus Ferar. in exa. Simp. Dźiwuie ſie y záwżdym ſie dźiwował lékárzóm náßych lat / iż nietylko nieznáią źiół / ále áni niechcą ſie vczyć znáć / vkázuiąc ſwą nievmieietność / że ſie pośmiewáią z tych którzy ſie tákich rzeczy vczą: wiec ſámi pißą do Aptéki tákié rzeczy / których áni znáią / áni rozumieią / á gdy ich pytaß / coby to było / niewiedzą co odpowiedźieć / iedno iż to ieſt w Aptece / áno też w drugiéy Aptéce naydźie / iáko muche ptak. A powiedáią iż to y nas báby znáią / á oné nedze która ie gryźie znáią: przez którą nedze biegáią po polu ßukáiąc źiela / á gdy nayda / tedy mu wymyśláią imie według ſwéy woléy / powiedáiąc ná to dobré / na ono pomocné / áno ni to / ni owo / y owßem záßkadza. Naydźie też y Aptékárze / y bárzo wiele Doktorów / którzy málo źiół znáią / ná báby ſie ſpuſczáią: tákże wßyſcy w lás idą / z vłomkiem zdrowia ludzkiégo y z ſkázą. A tego znák wielki w tym źiółku Scolopendron, że bráli Aptékárze Jeleni iezyk (przećiwnéy

Przećiw tym którzy niechcą ſie źiół vczyć znáć / á chcą lékárzmi bydź.

wnéy mocy) zá Scolopendron: Aż Leonicenus (cõtra Plinium,) ón chwálebny ſtárzec vkazał ktoréby było/ták iáko vczynił o wielu inſzych źiół: á ták iáko potrzebna bárzo náuká lekárſka/ ták y źiół znánié napotrzebnieyſzé/ któremi mamy léczyć: á co po diſputáciiách próżnych/gdy gruntu léczenia/ to ieſt máteriiéy/ktorą mamy léczyć nieznamy: ták ſie to prosto ma/ iákoby kowal ktory ſtoi/ pátrzy/ vczac ſie kowálſtwá/ á nie robi ſam ręką/ nigdy go pewnie nie będźie vmiał.

Aſplenon źiele śledźionné/ iáko piſze Gal. 6. Sim. ma w ſobie ſubtélności przyrodzenia/ iedno nie gorących/piſze Paulus 7. przeto ma moc kruſzyć kámień nérkowy/y pecherzowy wyczyśćiać.

Kámieniowi nérkowému y pecherzowé. Śledźionie

Ná opuchnienié śledźiony/ná zátwárdzenié/ y ná iéy wſzyſtki niedoſtátki/wárząc liſtki w wotcie á pić czterdźieści dni. Albo lepiéy zetrzéć źiele ná proch/y pić dragme tyle dni. Dioſc.

Plaſtr.

Źiele téż to śiekáné przewárzy wſzy w winie/ przykládáć plaſtrem ná śledźione/ odmiękcza y wyczyśćia. Dioſc.

A gdy będźie to źiółko z Rzopem w winie ſtárté á pité/ mocniéy będźie ſprawowało. Dioſc.

Sczkániu. Żółtéy niemocy.

Przeciw rzezániu vryny/ ták też przeciw ſczkániu zbytniému y żółtéy niemocy piiąc/ bárzo pomocné. Dioſc.

Czyni (Dioſcorides piſze) niepłodność: gdy kto źiele to noſi/z śledźioną mułową/tedy niepłodny bywa.

Cap. XLII.

ASTER ATTICVS, BVbonium, Inguinalis herba, Alibium.

Iáſkierki, drucky zową Gwiazdeczki.

TO źiółko zową Gwiazdeczki z łácińſkiégo/ iż Aſter po łácińſkim známionuie ná polſkié gwiazde: niektórzy zową Dymionné źiele/z łácińſkiégo Inguinalis, ábo Bubonium: á to że ma moc wielką przeciw niemocam Dymionnym: ták że też nietylko przykládáiąc ná plaſtrze roſpadza Dymioná/iáko świádczy Galenus 6. Si. far. ále téż tylko záwieſiwſzy ná ſzyi/ álbo nád dymiony tedy trácí.

Dioſcorides li. 4. cap. 115. Ták málnie Gwiazdeczki źiele: Gła-

bik ma ábo różczke twárdą zdrewniałą/kwiatek żółty/ podobny bárzo gwiazdeczce / drugdy czérwony podobny rumnowi/około głowki listki rozdzielone ná promienié/podobné gwiazdźie/listki około głabiká przydłuższym á kosmáté. Pandectarius sie omylił pospołu z swym mistrzem Serapionem / że Bobonium, które iest gwiazdeczki/ mniemiał bydź Eringium, to iest Mikołáiek.

Náturá Ziółko to / pisze Galenus 6. S. z przyrodzenia ochładza/ktemu y rozbiia/ iedno nie ściąga. Przeto Dioscorides mówi: to ziółko Żołądkowi bárzo pomocno zápaleniu żołądká/ czyniąc plastr okládáć.

Oczóm. Tymże obyczáiem bolesciam ciężkim w oczu / zápaleniu / czyniąc plastr/ á przykládáiąc ná oczy/ bárzo pomaga. Dioſc.

Wydeciu. Dymioná rospadza / przykládáiąc ná plastrze: Takież ielito gdy z stolcá wychodźi/ przykládáiąc postánawia. Ości które bywaią przyczérwieńszym / bárzo pomocné pádáiącéy niemocy dźiecinnéy. Dioſc.

Sadzele y bolaczki wszeláké w dymionách / goi y tráci plastr przykládáiąc.

A Plinius lib. 27. cap. 5. pisze/ że tylko trzymáiąc w ręku / goi y tráci. etć.

Cap. XLIII.

ATRIPLEX ATRAFAXIS, Chrysolacha, Aureum olus.

Lobodá.

Dioscorides wypisuie dwo ie łobodę/ iedne ogrodną śianą/ á drugą płonną/my tylko znamy te/ która sámá rosćie / nietrzebá icy wypisowáć bo ią zna każdy.

Galenus 6. Sim. Łobodá przyrodzenié ma wilgotné á ochładzáiące: wilżące w wtórym / á chłodzące w piérwszym stopniu. Dla tego pisze Dioſc. li. 2. ca. 110. Żywot odwilżáiąc / otwiéra: y owszem Paulus: prędko przebieży żywot wyciéráiąc plugáwości. Przyrodzenié. Żywot otwiéra.

Przeto wyczyściáiąc ciáło / gdy ią piią/ spadza żółtą niemoc/ wątrobę wyczyścia / zátkánié otwiéra. Dioſcorides. Żołtéy niemocy. Wątrobie.

Gruczoły álbo bolaczki zá vchem spadza / tákież pod gárdłem: á to náwárzywszy z winem/y przyłożyć: tymże obyczáiem krosty białé ná licu spadza. Dioſcorides. Bolaczkom zá vchem pod gárdłem.

Wzdymanié pod oczymá/ nátłuszy / przykládáiąc / rozbiia. Serapio. Oczóm.

Wrácánié mocno pobudza / piiąc y iedząc. Serapio. Wrácániu.

Plinius

Plinius lib: 20. cap. 20. Przeciw piekielnemu ogniu przykładáiąc/ z miodem y z octem ſtłukwſzy/ pomaga.

Kryſtery. Z Slazem ábo z liśćiém ćwikłánym/ dobra bárzo ná kryſtery. Niesłuchamy w tym Pitagoram, który powieda áby Łobodá czyniłá w człowiecze puchlinę y żółtą niemoc/ y bládość/ bo wiecéy káźi té niemocy.

Cap. XLIIII.

AVRICVLA MVRIS, Piloſſella Alſine Dioſcoridis. Myoſota vel Myoſotis.

Niedośpiałek, álbo Myſié Uſzká.

TO ziółko od vſzek miſſich ma imię/ że liſtki podobné Myſzym vſzkóm. Braſeuolus tamen videtur negare in examine ſiroporum, Niedośpiałek eſſe Auriculã muris: iákóżkolwiek: zgadza ſie to ziółko z Myſiotą Dioſcoridis.

Przyrodzenié. Niedośpiałek álbo Myſiotis, ieſt ziółko/ wyſuſza náſzé ćiáło w wtórym ſtopniu/ zágrzewánié ma nieznákomité: Galenus 6. Simp. przeto mówi Dioſcorides lib. 2. cap. 176. Przeciw bolesćiam ćieżkim ogniſtym w oczu bárzo pomocno: á to nátłukwſzy ziela ná

Oczóm. plaſtrzyku przykládáć.

Przeciw bolesćiam w vſzu/ puſczáć ſok ztego ziela ćieplo w vcho/ wyczyśćiwſzy vcho. Dioſ. Vſzóm.

Fuchſius wypiſuie troiákié Auriculam muris, to ieſt/ Myſzé vſzká: iedno Myoſotis więtſzé/ któréſmy wypiſáli/ drugié mnieyſzé zową Alſine, álbo Pauerine, iż Páwerinam/ to ieſt gáśietam mlodym bárzo wdźięczné ku iedzeniu: takież ptaſzkóm gdy ſiedzą w klatkách á boleią/ kłáść im/ á tym ſie czyśćią y ozdrawiáią. Szednié trzećié zową Muſzotrzéw mnieyſzy/ á Alſine więtſzy Muſzotrzew. Troiákié. Gáśietam. Ptaſzkóm w klatce.

Cap. XLV.

AVENA, BROMOS, AEgylops. *Owies.*

ACzkolwiek Dioſcori. y Paulus 7. 5. czynią dwoie Kapitula:

takiéż Galenus 6. Simp. de Auena, to iest o Owśie/iedno sub nomine Ægylops: á drugié sub nomine Bromos. Wßakże iedna rzecz iest/w tym tylko roznosć/iż Ægylops iest Owśik nieplodny/ktory Vergilius Egloga zowie sterilem Auenam. A Plinius Auenã græcam, Agasa festucam: á Bromos iest prawy Owies ktorym konie karmiemy.

Galenus pon. de alim. pisze: że Owies iest pokarm wiecéy bydlecy niżli ludzki. Theophrastus li. 3. cap. 4. sterzéy wypisuie/iaka ma roznosć od inßych Jarzyn y ziarn Owies.

Paulus. Owies iest nieiáko wysußáiący mierniuchno. A Galenus 6. że wysußáiąc chłodzi: dla tego zgadza sie z Jeczmieniem. Przeto náßá grucá dobra w febrách / w niemocách / bowiém karmiąc / ma swoie lékárstwá: otwiéra zámulenia w żyłách/wywódzi złé wilgosći przez vryne/y przez dźiurki wskorze/Poros zowa/ trawienié czyni: mówi Gal. 6. de Bromos, ma w sobie nieiákié ciérpnienié/przeto ná vstánowienié biegunek dobra.

Grucá owśiána.

Otwiéra zámulenia.

Przeciw Ægylopam/ to iest krostkam / ktore bywáią w kąciku przy oczu / podobné Owśikowi: nátluc zielonégo Owsá / przydáć máki owśianéy/vczynić plastrzyk á przykładáć. Dioscorides lib. 4. cap. 135.

Krostkam Ægylopam.

Dioscorides libr. 4. capit: 135. Márząc Owies zielony w wodźie / społem z kozeniém / áż do trzeciéy części wywre / potym przecedźić / á przyłożyć miodu przáśnégo / á márzyć áż wywre / że bedźie iako miód gesto/to bárzo pomocno przeciw bolesciam w nośie / takiéż cuchnieniu z vst.

Nosu.

Plinius lib. 22. cap. 25. Make owśiáną márzoną w winnym octzcie/ dobrze przykładáć ná plastrze ná żyły skurczone/ takiéż ná záschłé/ odwiliża.

Żylam.

Cap. XLVI.

BASILICON, GARIOfillaton, Ocymon, vel Ozymon.

Bázyliyká więtßa.

STephanek wykłáda polski Bálsam / iákoby to ziółko w sámey Polsczе rosło / gdyż Bazyliyka z innych kráin náßych czásow do Polski przyniesiono: w Krákowie gdźie práwy wypolerowány iezyk polski/ wßyscy zową Bázyliyká / á dobrze: bo sie zgadza z łácińskim y inßémi iezyki.

W herba-

W Zherbarzu polskim pisze/że dwoiáka iest Bázyliyká: iedna Gwoździkowa á druga Cytrowa/ to iest woniáiąca/iáko iábłko Cytrowe. Tego Dioscorides lib. 2. ca. 130. nie pisze/ tylko kładzie iedno Kápitulum sub nomine Ocymon, á drugie Ocymastron.

Przyrodzenie. Bázyliyká wietsza/ ktora dla listków wietszych zowa wietsza: zágrzéwa náse ciało: iáko pisze Paulus 6. w wtorym stopieniu z nieiáką wilgotnością.

Galenus 8. Sim. Niedobra Bázyliyká ku iedzeniu/ bo zásłkadza żołądkowi/ á krew niedobra czyni: przeto niektorzy (mówi Galenus 2. Alim.) gánią/ mówiąc/ że by kto nátárł Bázyliyki/ y włożył w gárniec/ á wystáwił ná słońce/ w rychle národzi sie niedźwiadków.

Oczóm. A dla tego Dioscorides lib: 2. cap 130. pisze: y ostrość wzroku psuie/y oczóm wádzi/ iedząc: wszákże żywot odwilża/ vryne pobudza/ mleko w piersiach mnoży pożywáiąc iey.

Vrynie. Mleku.

Peripleumeniiey. Przeciw zápaleniu/ álbo bolączce w płucách/ zowa Peripleumenia: nátluc Bázyliyki máki przysypawszy pszenicznéy/ á oleyku rożánego/ przyłożyć przylawszy octu. Dioscor.

Niedźwiadkowi. Oczóm. Tákież czynić plastr przeciw Niedźwiadkowemu vkąszeniu/ przykládáć ná rány. Dioscor.

Przeciw bolesciam w oczu: nátluc z winem/ á przykládáć ná oczy/tákież ná zácmienie oczu/ ábo ná mgły/ náczynić soku z bázyliyki/puscząć ná oczy. Dioscor.

Nasienie Bázyliyki/ mocno pomaga ná puszczánie vryny. Dioscorides. Vrynie.

Woniáiąc to nasienie/ pobudza kichánie/ tákież y ziele. Dios. Kichánie.

Bázyliyká bárzo pożyteczna wątrobie/ serce posila: przeto przeciw kordiiace á omdlewániu dobrze z rożáną wódką ná serce przykládáć. Serapio.

Cap. XLVII.

BASILICON MINVS, vel Basilicon syluestre, Ocymastron.

Mnieysza Bázyliyká.

Máią te Bázyliyke pospolicie: Ma/ pisze Dioscorides lib. 3. ca. 45. gałąski cieniuchne bárco rożdżyste/ listki podobne Bázyliiey wietszey/ iedno drobnieysze y mnieysze/ bárzo wonne/ zieloné wszystko.

Vpławóm Dioscori. Bázyliyká mnieysza bárzo pomocna przeciw vpławóm/ piąc: á mocniey postánawia/ iesli przydasz Akáciiey.

Biegunkóm. Tymże obyczáiem przeciw biegunkam pomaga wszelákim. Dioscorides.

Wrzodóm zá vchem/ w dymionách. Gruczoły/ sadzele/ wrzody zá vchem/ tákież pod gárdłem/ álbo w dymionách/ rospadza/ przykládáiąc stłuczoną ná plastrze. Tákież przykládáiąc piekielny ogień rospadza.

Nasienie mocniey pomocne przeciw vpławóm/ biegunkam/ y inszym rzeczam.

Tenasmum. Przeciw bolesciam w siedzeniu/

niu w stolcu / á to gdy sie chce ná stolec przyszedszy áno nic / zowa Tenasmonẽ: náwárzyć Bázyliyki w winie / przydáć oliwy / obłożyć stolec y biodrá.

Plinius lib: 2. cap. 13. pisze: że ná wszystki rzeczy lepiéy sprawuie tá mnieyszá niżli wietszá.

Cap. XLVIII.

BATRACHION, Ranũculus, Pes Coruinus, Apium Aquaticum, Flamula. *Iáskier.*

Dioscorides libr. 2. cap. 166. Rozmáité sá Ranũculi; iedno wszystki máią iednáką moc ostro gorącą / á przepaláiącą / że czynią sadzele. Pierwszy rodzay tego zicla / które ma listki podobné Koryándrowi / troche wietsze / przybielszym / tłuste / kwiatki ma żółte / rożczke cienką / drugdy ná łokćiu wzwyż / korzonek biały niewielki / przy którym drugich máłych nárośćie iáko około Ciémierzycé / rośćie przy wodách przy błociech.

Drugi rodzay kosmátszy / ma rózgę kosmatą / listki rozdzielané. Ten w Sárdyniiéy rośćie / á zową ie Agreste Apium.

Trzeci rodzay máluchny / śmierdzący / żółtégo kwiátu.

Czwarty temuż podobny / iedno iż ma kwiát przybielszym / podobny mléku.

Wszystki té ziołá pisze Dioscorides, máią moc przepaláiącą iáko ogień / też z boleścią / bo są gorące y wysuszáiące w trzecim stopieniu. Przeto ná chropáwe páznokćie przykładáiąc ie / wygryzá ią y nowé náraszáią. Przyrodzenié. Páznokćiom.

Takież świérzby wyczyśćiáią / blizny / brodawki / wszelakié spadzaią. Dioscor. Świérzbóm. Blizny. Brodawki

Párchy / y włosów opádánié náprawia. Dioscor. Párchóm.

Kichánié pobudza / puszczáiąc proch w nozdrze. Dioscor. Kichániu.

Boleści w zebiech vśmierza / przykładáiąc. Zebóm.

Cap. XLIX.

BARBA CAPRI.

Kożiabrodá.

NIe iest to ziele Pycinomon Dioscoridis. Y tak ieszcze niémamy / iakoby stárzy Doktorowie /

wie / ták Greczcy / iáko y Laćińscy to źiele bydź mienili. Fuchsius zowie Barbam capri, że ma kwiatki zebrane gęste / iáko Kozia-brodá.

Źiele to iest wysokie długdy ná

trzy łokćie / wiecéy podobnieyszé Drzewku niźli źielu / rózge grano witą / około którey wiele gałęzi / liśćié podobné Káßtánowemu drzewu álbo láskowego orzechá / wkoło zabkowáté / kwiát ma w wiérzchu biały mchowáty / zebráné w kupę iákoby groná / kozeń ma czarny / twárdy / zdrewniáły / kwiát gdy okwita rozlata śie ná powietrze iáko mech / kwitnie czásu Czérwcá.

Náturá

Jest to źiele zágrzéwáiące á wysußáiące / tego znák z náuki Galeni, iż bárzo gorzkié / nawiecéy w kozeniu. Ma moc to źiele ośćiéráiąca / wyczyśćiáiąca / zámulenié / zátkánié w żyłach y w inßych mieyscach otwiéráiąca / kliowáté / grubé wilgośći / drobi / cieńczy. Dla tego pániam mie-

Miesiącóm.

śiące zastánowioné otwiéra y wywodźi.

Flegme plugáwą / kliowátą dychawice w piersiach czyniącą: z piersi / pijąc y inßym każdym obyczáiem pożywaiąc wyczyśćia. Dychawicej w piersiach.

Pádáiącey niemocy (Comicializową) takież bárzo pomaga. Comiciall.

Bolączki / guzy / zápuchliny / z flegmy kliowátey rozbija.

Cap. L.

BARBA SYLVANA, Plantago Aquatica, Aliśma, Damasonium Diośc. lib. 3. ca. 160. Fiftula paśtoralis.

Wodna Bábká.

Źiele to rośćie przy wodách ná bło-

ná błocićch / liśćie ma podobné Babce / dla czeg̃ téż ie zową Wodna Bábká: rożeżke ma cienką przydłużßym / że długdy ná piędźi ná wiérzchu gałąśki / ná których bywáią kwiatki białé z nieiáką bládośćią / kożonki czarné / przy których wiele inßych málych iákoby v kożenia Ciemierzyce czarnéy / woniące z nieiáką ostrośćią / tłuśté. Galenus 6. Sim. piße / że to źiele ma moc ośćiráiącą: á tego znák powieda / iż kto / wárząc w wodźie to źiele / piie / łamie kámień nérkowy / czego / powieda Galenus, doświadczył.

Kámień w nerkach łamie.

Dioscorides libr. 3. capit. 160. Biegunki / á zwłaszcá czérwoné / postánawia / mozenié w żywośćie vśmiérza / á to piiąc sámo álbo z nasieniém pásternákowym / iednákowo w winie pić. Gale.

Biegunkam. Mozeniu w żywośćie.

Bolączki ábo zápuchliny / przykłádáiąc ná plastrze rozbiia. Dioscorides.

Rożeń / piiąc go drágmę z winem / przeciw vkąßeniu żábiemu. Dioscorides.

Vkąßeniu żábiemu.

Przeciw wypitemu Opium, to iest sokowi mákowemu / tákież.

Przeciw zátchnieniu mácice niewieśćiey / tákież piiąc / y inßym niedostátkóm w mácicy bárzo pomocna / miesiące téż pobudza. Dioscorides.

Mácicy.

Rożeń stłuczony z Sádłem wieprzowym / wßystki boleści ná ßyi vśmiérza.

Laurentius Frisius, ex sententia Galeni in Dinadiis. Rány / sadzele / ná mieyscách táiemnych málżeńskich / ták męzczyńskich táko niewieścich / mocno goi posypuiąc prochem.

Ránóm.

Cap. LI.

BARDANA MINOR, Vngula caballina, Farfara, Persónata minor, Bechion, Thusillago.

Podbiał.

Máią pospolićie Podbiał ludźie. Jest z przyrodzenia / piße Paulus lib. 7. zágrzéwaiący z nieiáką wilgotnośćią mierno chłodzący: dla tego piße Dioscorides libr. 3. cap. 117. bárzo pomocny Podbiał przeciw piekielnému ogniu / y zápaleniu ćiężkiému w káżdym mieyscu: á to stłukßy liśćie z miodem / przykłádáć ná plastrze.

Piekielnéy ognių. Zápaleniu.

Przeciw suchym káßlóm á ćiężkim dychawicóm / suchego Podbiału liśćie kłáść ná węglé / á dym puszczáć do piersi przez rurkę do vst / mocno vzdrawia. Dioscorides.

Dichawicy

Tákież

Bolaczkam w piersiach.

Takież czyniąc / bolaczki które bywáią wnątrz w piersiách / rospadza: korzenié ma też moc iáko y liście. Dioſc.

Porodzeniu martwénu.

Wárząc Podbiał w wodźie / ábo w winie / dobrze pić pániam dla odbycia dźiećiątká w żywocie martwégo. Dioſc.

Galenus 6. Sim. piſze. Podbiał zową Bechion, od Bechas, to ieſt od káſłu / á duſznośći w piersiách / że káſłe / duſzność / dychawice leczy: á to paląc ná węglu / á dym przez rurę w piersi / przez vstá puſczáiąc: á przydaie / że liście zielone bolączki y niedoſtátki wſzelákie w piersiách plaſtrem przykłádáiąc ná piersi / vzdrawia: ále ſuché lepiéy wnątrz ſpráwuią. Dźiśieyſzy Doktorowie niezle czynią / którzy wiecéy Podbialu rádzą pożywáć / piiąc / iedząc / álbo inſzym którym obyczáiem niżli paleniém.

Dychawicy Kaſłom.

Cap. LII.

BEEN, BEHEN, BALANUS Mirepſica.

Dźiśieyſzi doktorowie zwłaſzá Arábſcy / czynią różność miedzy Ben, piſząc przez iedno e, á miedzy Been, piſząc przez dwoie ee, powiedáiąc / że Ben z iednym e, známionuie Korzonki dwoich źiołek / ieden biały / drugi czérwony / á Been ze dwoim ee, známionuie orzéch: który Dioſcorides libr: 4. capit. 154. zowie Balanus Mirepſica: á łácinnicy / Glandem vnguentariam, iż páránié czynią z niego oleyki ná rozmáité máści woniące. A Plinius ten orzech Mirabolanum zowie: woża ten orzech z Ægyptu / z Arábiiéy á z Indiiéy.

Balanus Mirepſica.

Jeſt wiele Doktorów y Aptékárzów / którzy czynią oleiek z źiarnek Cici, to ieſt z źiarnek Skoczku wielkiego / zową Mirach ſolis, y mienią Oleum de Been: ále ſie ná tym myla. A tego vczy Pandectarius y Chriſtopherus de honeſtis, ále omylnie.

Been tedy / które Dioſcorides zowie Balanus Mirepſica: ieſt owoc iedneg drzewká podobnego Miryce / álbo Száwinie: ten owoc ſą Orzechy iáko włoſkie orzechy: z iądrá tego orzechu wybiiáią oleiek iáko z Migdałów.

Orzech ten bárzo pomocny śledźionie / vśmierzáiąc bolesći y odwilżáiąc: á to nátárwſzy go ile drágmá záważy / w otcie z wodą zmieſzánym piiąc: takież ſłukſzy z mąką kákolową / vczynić plaſtr przykłádáć ná śledźionę. Śledźionie

Takież czyniąc / podágram po maga okłádáiąc ná plaſtrze. Dioſcorides. Podágrá.

Tredowáćiny / oſzpácenia ſkóry wſzelákie / ná licu blizny: á to wárząc w otcie / á przydawſzy ſálétry / mázáć lice. Dioſc. Tradóm. Bliznam.

Takież ogorzałości licá ná ſłońcu / takież kroſtki ná licu ſpadza. Wrácánie pobudza / żywot mocno ná ſtolce pobudza. Dioſcorides. Licá ogorzeniu.

Cap. LIII.

BEN ALBVM, BEN Rubeum.

Po polſku tèż tákiéż zową Aptékárze Ben białé, Been czérwonè: bo tè źiółká ácz kolwiek roſtą w Polſcze, wſákże nie ſą poſpolicie wiádomè, dla tego tèż imięnia niemáią polſkiégo ieſcze.

BEn tedy białé / iák piſże Serapio, ieſt kozonek biały chropáwy / podobny Trzćiánému / á ia ták wypiſże. Ben białé / ieſt źiele podobné Fiérletce białéy / rózczke ma długy ná łokćiu / długy mnieyſza / gáłąſki członkowáté / po nich liſtki przybielſzym podługowáté iáko v Wiérzby / ale nie ták długié / kwiatki białé iáko v Fiérletki białéy: dla czego drudzy zową Fiérletką białą / gdy okwitnie będą ſtraczyki ná wiérzchu / w których náśienié białé iáko mák / roſćie ná łąkách.

Ben záś czérwoné / ieſt źiele przydłużſzym ná pułtory álbo dwie piędzi / liſtki ma podobné Pśinkowym / od śrzodku rozgi rozchodzą ſie gáłązki drobné / po których bywáią kwiatki białé ná wiérzchu / drobniuchné / przyczérwieńſzym / á potym drobné náśienié / kozenié czérwoné / od tórégo kozenia zową też to źiele czérwoné Ben / roſćie też ná łąkách. Doktorowie gréccy niepiſáli o tych źiółkach / ſámych Arabow ieſt wynaleźienié.

Przyrodzenié.

Auicena libr. 2. piſże / że oboie to Ben ieſt zágrzewáiącé y wyſuſzáiącé w wtórym ſtopniu / á ia zá to mam / że ná początku piérwſzéġ ſtopniá: przeto máią wielką moc w posilániu ſercá. A ták w kordyákach / w dźeniu ſercá / bolesćiách ſerdecznych bárzo pomocné / takiéż w teſkliwośćiách / w boiáźniach / w omdléwániu / y w tákich inſzych ſerdecznych niemocách pomocné: á to tłuc ná proch / á z wodką Różaną álbo Borakową / ná ſerce y ná pulſy kłádąc / takiéż plaſtry czyniąc / przykłádáć ná ſerce.

Kordyáce. Dźeniu ſercá. Ná pulſy. Ná ſerce.

Serapio piſże / że té kozonki mocno mnożą w człowiecze náśienié rodzáiu / Semen generationis: takiéż Auicena.

Cap. LIIII.

BELLIS, VEL BELLIVS, Margarithum, Primula Veris, Conſolida minor.

Stokroć cudné.

TO źiółko Fuchſius in ſuis Tomis, zowie Bellis minor, Muſa Fer.

sa Ferar. zowie veram Primulam Veris: á to iż skoro śnieg zeydzie/ tedy napierwéy vkázuie sie zieleniąc sie po łąkách/ ácz kolwiek ná łąkách pospolicie kwitnie biało iako Rumienek/ á wszákoż przez sadzániém domowym/ bywáią czérwoné kwiatki/ lecz téż y ná łąkach bywáią czérwoné kwiatki: dla tego Bellium białe/ drudzy zową polné Bellium: á czérwoné ogrodné/ álbo szczépioné/ sádzoné. To ziółko téż wypisuie Barbarus in suo Corollario, 4. Dioscorides cap. 155.

Herba Paralisis. To ziółko niektórzy zową zielem párálizowym/ á nie źle: lecz prawdziwie inszé iest ziele párálizowé: Zámuleniu żył/ álbo párálizowi/ to ziółko bárzo pomocné/ á to piiąc/ másć czyniąc/ náciéráiąc.

Strumas. Przeciw bolączkóm/ wrzodóm pod gárdłem/ Strumas zową/ tákież czyniąc bárzo pomocno.

Podágrze. Sciátyce. Dnie. Przeciw podágram/ Sciátikam/ dennym niemocam/ y ná inszé tym podobné/ tákież pomocno.

Cap. LV.

BETA, TEVTLON, Sycla. *Cwikłá.*

Dioscorides libr. 2. cap: 112. Dwoiáki iest rodzay Cwikły/ ieden/która ma kozeń czérwony/ á drugi biały: obiedwie żywot odwilżáią ná stolce/ máią w sobie przyrodzenié háluniste/ dla tego niedobrą krew czynią.

Galenus 2. de alime. Cwikłá iest iárzyná/którey miedzy pokármy pożywamy: ma przyrodzenié ociéráiące y trawiące: przeto żywot na stolce pobudza/ w żołądku niegdy záburzenié/ ábo morzenié czyni/ máło iáko káżda iárzyná ogrodna człowieká tuczy.

Sok Cwikláný z miodem rospuszczony/ sarkáiąc w nos wyciąga plugáwé szpetné flegmy/ głowe wyczyścia/ y z ciężkich bólów vzdrawia. Dioscor. Głowe puszguie.

Tymże obyczáiem ten sok puszczáiąc w vcho/ vśmierza w nich boleści y szumienié. Dioscor. Bolesciam w vszu.

Przeciw gnidóm/ otrebóm/ y plugáwosciam ná głowie/ wárzac kozenié Cwikláné w wodzie/ á tym głowe myć. Dioscor. Gnidóm.

Ná párchy/ krosty plugáwé ná głowie/ tákież ná sadzele ná pálcach przy páznokciach/ tłuc liście á plastrzyk czyniąc okládáć. Dioscorides. Párchóm. Zanokcicóm.

Krostki które sa białé po licu y ná ciele: wárzyć Cwikłe/ á wytárwszy mieyscá krostawé/ wy- Krostam nálicu.

Opárzeniu Ognіu pіekielnému.

mywáć mieyscá/ krosty/ takiéż ná oparzenié czynić / takiéż przeciw piekielnym ogniom. Dioſc.

A Plinius lib. 20. cap. 8. przydáie / że korzeń tylko zawieſzony ná ſzyi / przeciw vkąſzeniu wężowemu bárzo pomocny.

Vkąſzeniu wężowému

Kliſtérom.

W kliſtery/ wárzac bárzo dobre liśćie / mocno ruſzáią : takiéż czopki z korzenia czynić.

Cap. LVI.

BETONICA, VETONIca, Ceſtron, à Latinis Scratula, *Bukwicá.*

BEtonica, ma bydź rzeczoná wiecéy Vetonica, od ludu w Hiſzpániiey Vetones, ktorzy napiérwéy to ziele y vżywánié ku zdrowiu ludzkiému wynaleźli.

Braſeuolus in lib. de herba Vetonica, rozlicza rozmaité Wetoniki : takiéż Fuchſius. Jeden rodzay który práwie zowiemy Bukwicá / drugi rodzay zową herbam Tunici, iako odiąwſzy dwie literze b y e, zoſtánie Tunica : A tá Tunica, ſą gwoździki ziele / ná których bywa kwiát śliczny / z którego czynią wieńce gwoździkowé : záś tá Vetonica álbo Tonica, ieſt dwoiáka / iedná leśna / zową Gariofila ſylueſtris, álbo Tonica ſylueſtris, to ieſt gwoździki leśné / które w chróśćiách / w borzéch ná piaſkách roſtą / kwiát poſpolićie bialy drobny ná wzraz pełnych ma. Druga Vetonica ieſt Altilis, álbo Vetonica coronaria, to ieſt Vetonica, z ktorey wieńce czynią / á té ſą kwiát gwoździkowy / zową Garofilea domeſtica, gwoździki domowé álbo ogrodné / á té záś dwoiákié / iedné pełné / á drugié proſté / á zową ie gwoździkami od woniey ſzlachetnéy / ktorą máią iáko gwoździki Jndiyſkié / ktoremi téż potrawy korzenimy. Tu tylko o Betonice ktora ieſt práwa Bukwicá náſzá / będźiem piſáć / w inſzym kápitulum o Gwoździkach Gariofilea dicta.

Bukwicá / piſze Paulus in li. 8. ieſt zágrzewáiąca y wyſuſzáiąca w pierwſzym ſkopniu / álbo trochę dáley : ztąd nie zda ſie dobrze mówić. Auerois 5. colig. cap. 41. Który kładźie Bukwicę gorącą á wyſuſzá-

wysuszáiąca áż w czwartym stopniu/bo niéma tákiéy mocy.

Dioscorides lib. 4. cap. 1. Liście suszoné Bukwice/ile drágmá záważy / dobrze dáwáć pić przeciw skurczenu / przepuklinam / niewieścich mieysc táiemnych zákáżeniu/ zátchnieniu mácice /y vtrząśnieniu. Dioſc. Gal.

Przepuklinam.

Zákáżeniu/ Vtrząśnieniu mácice.

Przeciw vkąszeniu iádowitych bestiy / dáwáć pić z winem prochu Bukwiczánégo trzy drágmy / á ná rány plastr z liśćia kłáść. Dioſc. Gal.

Vkąszeniu iádowitey.

Tymże obyczáiem przeciw wszelákiemu iádu wypitému / pić z winem drágme. Dioſc.

Jádom.

Vrynie. Comiciali. Furioſis.

Vryne zástáwiono pobudza / żywot otwiéra / pádáiącą niemoc / tákiéż od rozumu odstępuiące vzdrawia/piąc z winem álbo z wodą. Gal.

Wątrobie. Śledźionie

Zápsowániu wątroby / z winem álbo z wodą / á ná śledzione z octem / tákiéż ile drágmá záważy/ pić. Dioſc. Gal.

Trawieniu. Rzygániu. Wrácániu.

Łákwarz czyniąc z Bukwice z miodem / á biorąc ilé Bobowé źiárno / ábo wiecéy / strawienié mocné czyni w człowiecze. Tákiéż dáwáć kwáśno ná smrodliwie rzygáiącym : tákiéż dobrze dáwáć ktorzy pokármu w żołądku niestrawią. Dioſc.

Krwią plwániu.

Krwią pluiącym / tákiéż prochu dáwáć w winie zmieszánym z wodą. Bolesćiam w biodrách bárzo pomocna / tákiéż z wodą piąc. Dioſc.

Nerkom. Pęcherzowi.

Przeciw bolesćiam w nérkách / w pęchérzu / tákiéż ciężkośćiam vryny / tymże obyczáiem dáiąc pić/ pomaga : tákiéż ná kámień. Dioſcorides. Galenus.

Przeciw opuchlinam dáwáć pić prochu Bukwicáné dwie drágmie w prostéy wodźie / gdy iest febrá : á gdy niemaß febry/ z wodą miodową álbo z syrą : tákiéż żółtéy niemocy. Dioſc.

Puchnieniu.

Żółtéy niemocy.

Pániam mesiące wywodźi / drágme z winem piąc : żywot purguie/piąc dwie drágmie : suchotam/ zránieniu płuc/ y plwániu krwią/z miodem przyprawiwszy łákwarz dáiąc. Dioſcorides. Galenus lib. 7.

Mieśiącom.

Suchoty. Krwią plwániu.

Plinius libr. 25. cap. 18. miedzy inszémi rzeczámi vczy czynić wino z Bukwice/ tákiéż ocet: wino powieda / bárzo wzrok náprawia / y inszym niemocam w głowie wyszéy napisánym pomaga: tákiéż ocet zwłaszcza żołądkowi záźiębionému á zápsowánému.

Tamże Plinius pisze / że dom / w ktorym sadzą Bukwice / iż sie tám rodźi / iest wolny od wszelkich czárów y od wszelákich złośći/ o tym szérzéy czytay Pliniu li. 26. cap. 5. & 7. 8. 13.

Ná rány w głowie á stłuczeniu w niéy kośći / czynić plastr z Bukwice á przykładáć/naszláchetnieyszé lékárstwo / zową Bárwiérze Emplastrū, álbo Vnguentum de Betonico.

Cap. LVII.

BISTORTA, vel BITORTA.

Fuchsius, Agricola, Amonius, *ná-ßę* Serpentariam, *to ieſt Wężownik*, *zową* Biſtortam, *wezwano ták* Biſtorta, *iákoby dwá rázy*

przekrzyviona, iż ſie korzeń zátoczył iáko wąż. To źiele niektórzy mniemáią być Catanancem Dioſcoridis: *drudzy* Britanicam: *drudzy* Aſtrogalom: *ále wßyſtko nic: iedno iż nagorzéy* Pandectarius *piſał, żeby* Formentilla, *ktorè ieſt Kurzeźiele było* Biſtorta: *gdyż Kurzeźiele niéma liśćia podobnégo Sczawiowi, iáko ma* Biſtorta.

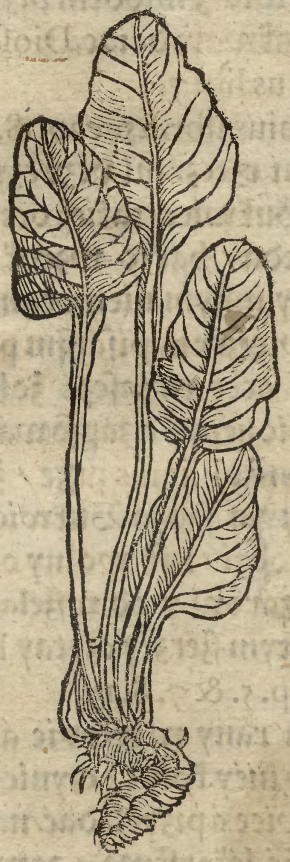

Figurá Biſtorty.

BIſtorta tedy ieſt źiele podobné Sczawikowi ma śiedm liſtów przy iedney ſtronie przymodrzeyßym / á z drugiéy źielone / korzeń ma zwiérzchu czarny / á wnątrz czérwony / álbo przyczérwieńßym / kwiát czérwony.

Przyrodzenié.

Biſtorta ieſt chłodzące y wyſußáiące: przeto w biegunkách á zwłaſczá czérwonych bárzo pomaga vſtawiáiąc.

Tákież korzenié tego źiela dáią pić pániam ná poſtánowienié zbytnich mieśiąców / álbo pławów: tákież ná wßelákié inßé fluxy pániam zbytnié. Pławóm. Fluxóm.

Przećiw wrácániu z kolery / to ieſt żoltośćią álbo źielonośćią: nátluc korzenia / potim z białkiem zmießáć / y vgnieść iáko kołaczek / przypiéc / á potym dáć ón kołaczek zgryść.

Cap. LVIII.

BLITON OLVS, OLVS coxile, Spinachia, Aſpenach.

Szpinak.

ZŁ náß Szpinak ieſt apud Dioſcoridem Bliton: vkáznią to wßyſtki ſpoſoby / iego liśćie / naśienié / y kwitnienié iego: ábowiém ieſt iárzyná ogrodna / ktora ku iedzeniu przyprawuią. A wietßy znák iż Paulus li. 1. ca. 54. policza z Loboda / ktora ieſt rodzay Cwikły. Auicena l. 2. c. 603.

zowie

zowie Aſpenach: Dioſcorides piſze: Blitum iedzą obyczáiem inſzych iárzyn: odwilża żywot / á gdy bedźie w polewkach tluſtych wárzon / purguie / nietylko odwilża: dla tego do kliſter dobry.

Odwilża uá ſtólce.

Duſznośći w piersiach y dychawice / odwilża: płucá tákież wyczyśćia / iedząc ták vwárzony z polewką. Agricola.

płuców. Duſznośćiom.

Przećiw bolesćiam w pacierzach tákież bárzo pomocny ieſt Szpinak.

Cap. LIX.

BLATARIA, SPECIES Verbaſci.

Mſzycá, Dźiewánká.

TO źiele wſpomina Plinius libr. 22. cap. 9. Że ſobie nálázło imie od Mſzyc / ktore gdy wyrwieſz á porzućiſz / wnet ná niey pełno mſzyc y inſzych chrobakow. Ták ie Plinius máluie: ieſt podobne we wſzem Dźiewánnie / ták iż czeſtokroć myla ſie w niem / biorąc ie zá Dźiewánne: liśćie ma źielenſze niż Dźiewánná / rożdżek bywa cienkich wiecey niż v Dźiewánny / á krótſzych / kwiát też mnieyſzy żółty / po ktorym bywáią przy rożczkach główki podobne iáko v lnu / pełne naśienia: rośćie przy wodách / mokrádłach / kwitnie Czerwcá y Lipcá / zá to máią / że ieſt rodzay Dźiewánny / á iednák prawdá.

Figurá.

Rodzay Dźiewánnj

Jeſt to źiele bárzo gorzkie / á ták gorące á wyſuſzáiące: dla tego ma moc ociéráiącą / purguiącą grubé / kliowáte flegmy / iáko bywáią w piersiach czyniące dychawice: tákież w żyłach drobi ſpiekłe máteriie / ktore zámuláią y zátykáią żyły.

Náturá.

Piersiam.

Żyłam.

Flegmam.

Pániam miesiące pobudza y purguie / y mácice wyczyśćia.

Miesiącom.

Zápuchliny / ná ktorychkolwiek mieyſcach przyłoż / ſpadza.

Cap. LX.

BORAGO, BVGLOSSVM Dioſcoridis lib. 4. cap. 123.

Bubula lingua.

Borag.

WJádomy ieſt Borak káżdemu kto źiołá zna / tylko to przydam: iż źiele ktore my zowiemy Borag / ieſt Dioſcoridis Bugloſſum: to łatwie vzna káżdy weźrzawſzy w piſmo Dioſcoridis, tákież Pliniuſzowe. A Miodunki ktore zową Bugloſſon, ieſt Cirſion Dioſcoridis. To ſzeroko wywodźi zacny ſtárzec Leonicenus, po nim Menardus, tákież Braſe-

Przyrodzenié. uolus. Borak iest ziele zágrzewáiącé y wilżącé mierniuchno w piérwszym stopieniu: przeto pisze Paulus, kładąc w wino á piąc/ czyni sercu ochłodzenié y dobrą myśl/ y weseláiąc człowieká.

Ograżkom Terciánie. Dioscorides, Przeciw trapieniu ciężkiemu w ograżce/ w terciánie: Wźiąć całé ziele ktoreby miáło trzy gáląszki/ á w kwártánie ktoreby miáło cztéry gáląszki/ wárzyć spólem z korzeniém/ á dáwáć pić przed rostropieniém.

Kwártánie

Kordiáce. Mdleniu. Lekániu. Boiáźniam. Przeciw kordiiákom/ mdłościam serdecznym/ omdlewániu/ boiáźniam/ lekániu bárzo pomocny Borag/ á nawiecéy gdy z niego czynią syropek z cukrem/ przydawszy kości/ sercá ieleniego.

Lákwarz. Czynią też z korzenia lákwarz z cukrem/ tákież z kwiátu Conserwy/ tákże ná też niemocy potrzebny.

Ziele sámo dobrze ieść miásto inszych iárzyn/ pomaga táki pokarm przeciw niemocam wypisánym/ nád to czyni dobrą krew w człowiecze.

Z kwiatkow czynić sálate/ á pożywáć ku tymże niemocam.

Przeciw żółtéy niemocy/ dobrze wárząc z kurczątki/ z cielęciną/ ptaszki/ y inszémi rzeczámi/ bárzo pomocno.

Cap. LXI.

BOTRYS. Græcè & Latinè.

TO ziółko niedawno w Polszcze nástáło/ máią w ogrodkách/ á zową ie Myrthus, á nie dobrze/ bo Myrthus iest drzewko/ nie iest też Oximirsmite, ktore zową Ruscus, bo nie iest mu podobne.

O tym Dioscorides lib. 3. cap. 121. Ziele to zową Botrys, od gestego nasienia/ ktore gesto iákoby gro-

by groná / około rożczki śiedźi / bo Botrys, ieſt grono. Ziele to wſzyſtko ieſt ſzadáwé / krzewiſté liśćie / podobné Podrożnikowému / pięknie woniáiące: przeto dobrze ie miedzy ſzáty kłáść / bo woniá piękna czynią ſzátóm: ktému od ſkażenia ſzáty záchowywa: rośćie przy wodach / rzékách / w Polſcze tylko w ogrodkach / gdźieby ie śiano.
Ziele to z winem piiąc / dychawice vśmierza: tákież y káſzel y inſzé ćiężkośći w piersiach. Dioſc.

Cap. LXII.

BRASSICA SATIVA, Dioſcoridis Crambe.

Brzoſkiew, Kápuſtá.

PLinius lib. 20. cap. 9. piſże. Wiele / á długoby było wyſtáwiáć wſzyſtki chwały Brzoſkwie piſmem: ábowiem y Chryſipus zupełné wielkié kśięgi o ſámey tylko Kápuśćie napiſał / iáko od wiérzchu głowy áż do nóg / káżdému w człowiecze członkowi / w rozmáitych niemocách bárzo pomaga. A Pitagoras ón wielki Medrzéc á Lékarz vśilnie chwali Brzoſkiew.

Cato Láćiński Medrzéc / ſama Brzoſkwia álbo Kápuſta / ſześćdźieśiat lat zdrowie prócz inſzych lékarſtw záchował. Takié było léczenié v ſtárych ludźi / że niezná li lékarſtw z Apteki / iedno tylko źiółká któré mieli w ogrodkach. Ale bácz / gdy tu piſzem o Kápuśćie / nie rozumiéy o téy w głowkách náſzéy / boć táka niéma takiéy wielkiéy mocy / o których piſzą Doktorowie / y my tu wypiſzémy po cześći. Która też Plinius zowie Cumanum & zizele capucium: Capuciũ Cumanum, Kápuſtá / Braſsica lacuturris, Tritiana Capitata: lecz ſie rozumie o Kápuśćie Włoſkiéy / która w Wenecíiéy zowa Werdźie / która nie ſkładáiąc ſie rośćie wyſoko / iák iedno drzewko / źielona źimie y lećie / podobna náſzéy Kápuśćie czarnéy. Stephanek wipiſuie Braſsica bydź Kápuſta polſka / iákoby Braſsica proſto známionowálá Kápuſte náſze / á przypiſuie iéy własności á mocy Brásiki / á nie dobrze / bo ich niéma.

Stárych ludźi lékárſtwá.

Plinius li. 20. tákież Teophraſtus lib. 2. cap. 4. piſza. Że troiáka ieſt Brzoſkiew. Jedná kędźierzáwa / te Salinoda zowie / żołądkowi bárzo pożyteczna / posila ią / á żywot odwilża. Druga ieſt ſzérokiégo liſtu / zowie ią Lean.

Troiáka Brásica /

Salinoda.

Lean.

Trzecią

Crambem. Trzecią zowie iáko y Dioscorides Crambem, tá cieniuchne liſtki ma. A tá náſzá kápuſtá w głowach / zową Braſsica lacuturis, vel Tritiana capitata, Caulis capitatus.

Mocy przeciwné. Brzoſkiéw / piſze Dioſcorides libr. 2. capit. III. y Galenus. Ma dwie mocy przeciwné / iedne pobudzáiące / drugą zátwárdzáiącą / ábowiém iedząc ták ſurowo w ſáłacie / iáko Włoſzy iedzą / pobudza ná ſtolce / záśie wárząc ią odlawſzy poléwkę / iedząc / zátwárdza żywot.

Dżeniu członków. Oczóm. Przeciw dżeniu członków: tákiéż komu tępieią oczy / piiánicóm / obżárliwym / bárzo pomaga iedząc Brzoſkiéw. Dioſc.

Vrynie. Vryne pobudza / żołądek poſila / żywot odwilża z ſoła iedząc / ſok czyniąc z tákiéy Brzoſkwie / á piiąc bárzo pomaga przeciw vkąſzeniu wężowému / zową Viperam. Dioſc.

Żołądkowi

Wężowe vkąſzeniu.

Stolce. Sok teyże / purguie żywot / zwłaſzcza przydawſzy ſáletry troche / á Fiołkowégo korzenia prochu. Dioſc.

Podágrze. Stáwóm. Sádzelóm. Przeciw Podágrze / w Stáwiéch boleniu / plugáwym bolączkóm y ſadzelóm ſmrodliwym / ſok ten zmieſzawſzy z máką á octem / Fenugræci, przykładáć. Dioſ.

Czyśćienié głowy. Tenże ſok ſarkáiąc w nos / wyczyśćia głowę z plugáwych rzeczy. Z máką kąkolową przyprá wiwſzy Peſſarium, kłáść do mácice / wywodzi miesiące. Dioſc.

Miesiącóm.

Bolączkóm zápalonym / ognistym. Wſzelákie wrzody y bolączki zápalone ogniſté / vśmierza / liśćie przykłádáiąc / álbo z máką ieczmienną á z ſokiem czyniąc plaſtr / przykłádáć: tákież pomocna przeciw piekielnému ogniu. Dioſcorides.

Śledźionie Ná zákáżenié śledźiony / iedząc ſurową Brzoſkiéw z octem / pomaga. Dioſc.

Mowie. Głoſowi. Zucháiąc leguchno liśćie / á ſok wyſſyſſáiąc / żeby nieco do piersi wpadáło / ſtrácony głos y mowę náprawia. Dioſc.

Gliſtóm. Náśienié Brzoſkwiáné piiąc / gliſty w żywocie zábiiáiąc wyrzuca. Dioſc:

Oblicżu. Oblicze y płeć záſzpecona wyczyśćia / piegi ſpądza ſokiem pomázuiąc.

Boleniu w bokách. Ná ciężkié boleśći w bokách / w piersiách: nápalić głębów Brzoſkwiánych / á ten popiół zmieſzawſzy z ſádłem ſtárym / okłádáć boki / piersi / kędy boli.

Głowie. Oczóm. A Plinius, Brzoſkwie kto pożywa / bárzo pomocna boleśćiam w głowie: tákież boleśćiam w oczu / á zwłaſzcza záćmieniu oczu.

Żołądkowi Osierdźiu. Przeciw boleniu w żołądku / álbo około oſierdźia / zową Precordium, pożywáć Brzoſkwie ſurowéy z octem / á lepiéy przydawſzy Ruty / Koryándru / Mietki. Plinius.

Ránkróm. Vßóm. Przeciw ránkrowátym bolączkóm / podágram / boleśćiam w vßu / nieſłyßeniu / y tym podobnym / bárzo pomaga. Plinius.

W ſtolcu boleśćiam. Nerkóm. Dychawicy Káßlu. Boleśćiam w ſtolcu / (zową Tenaſmon,) w nérkách / dychawicznym / káßlącym / y inßym niedoſtátkóm w piersiách / dáwáć z mlekiem kozim / przydawſzy trochę miodu á ſoli. Plinius.

Korđiáce. Przeciw korđiáce / pádáiącéy niemocy

Pádáiącey niemocy. Żółtey niemocy.

niemocy / błądzeniu rozumem / żółtey niemocy / y tákim inßym bárzo pomocna Brzoſkiew. Pli.

Gdyż tedy ták wielkiey ieſt Brzoſkiew Włoſka mocy / dźiwuie ſie / czemuby też w Polſcze niemiano iey śiać y pożywáć: zwłaſczá iż Plinius piſze / że w káżdey źiemi może rość / ták źimie iáko lecie / á może ią też kwáśić / bo w Weneciiey ią kwáſzą.

Cap. LXIII.

BRASSICA MARINA, Zoldanella.

Po polſku też zową Aptékárze Zoldanella, álbo Brzoſkiew Morſka.

Iż Zołdánellá / ieſt Braſsica Marina, Dioſcoridis to iáwna rzecz / czytáiąc piſmo Dioſcoridis li. 2. cap. 111. Abowiém ma liśćie iáko Kokoznak / to ieſt Ariſtolochia, okrągłé / z ktorych káżdé wiśi ná swéy ßypulce: ma też ſok bialy gdy nárznieß / ſámá ſmák ma ſłony / gorzki / á liſtki tłuſté iáko Wroniégomáſłá: tego źiela niewidałem w Polſcze / bo tylko przy morzu roſcie: w Weneciiey ią koſſámi od Ciozy z morzá noßą: á dźiwna rzecz w Weneciiey źielong czyniąc z niey ſałate iedzą / á nie ták purguie: á gdy w puchlinach proch z niey dáiemy pić / mocno purguie / wywodząc wody żółte / y wielkié plugáwośći czyniącé opuchłość.

Opuchlinóm.

Pandectarius piſze / że Zołdánellá ieſt Cachille Serapionis: ále ſie w tym omylił: bo Cachille piſße Serapio, ma liſtki podobné Rzeżuße / álbo Mchowi roſtącému ná drzewiéch / czego niéma Zołdánellá.

Nie ieſt Cachille.

Zá pewną rzecz mam / że Tripollium Pliniußowé ieſt Zołdánellá / bo roſcie ná brzégách miedzy morzem / iáko w Weneckiey Ciożie. Korzonek ma biały / liſtek przyniezßym / od źiemie ná wyßá dłoń / gorzącego ſmáku / á to wßyſtko w Zołdánelli. Plinius lib. 26. cap 8.

Plinius piſze / że Tripolium bárzo pożyteczné / ktorzy máią zápſowána watrobe: á gdźie wiecey może bydź watrobá zápſowána iáko w opuchlinách / ná ktore też Zołdánellá pomocna.

Źiele ſámo iedząc / dla wielkiey oſtrośći á ſłonośći / żołądkowi záßkadzá / czyniąc ktemu burzenié y ſtyſkowánié. Dioſc.

Pokarm Zołdánelli / wywodźi z żywotá nád wßyſtkie inßé pokármy purguiąc / przeto niktorzy z polewką mieſá tłuſtégo pożywáią.

Cap.

Cap. LXIIII.

BRION, SPLANCHON, Vſnea, Muſcus Arboreus.

Mech roſtący ná drzewie.

Dioſcorides piſze / że Mech roſćie ná Cédrach/Topolèy/Debie/ále v nas niemal ná káżdym drzewie: nalepſzy powieda z Cédrowéġ/v nas niémáſz Cédrów/ále z Debiny wyborny / potym Sośnowy. Abowiém Sośniná ieſt rodzay Cédrow/á ku iego dobroci ma bydź bieluchny przy rumieńſzym/ bo czarny ieſt zły/á ktemu ma bydź woniący.

Z ktorégo drzewá lepſzy Mech.

Náturá. Galenus 6. S. Ma moc Mech ćiérpnącą / ochładza mierniuchno: przeto trawi leguchno/á ktemu odwilża y odmiękcza.

Mácicy. Bárzo pomocny Mech pániam ku wſzeláķim niedoſtátkóm około mácice: tákież ná wſzeláķié bolenié w żywocie/á to wárząc w wodźie Mech / á w tym ſie párząc w wánnie. Dioſcorides lib. 1. cap. 20.

Párzenié.

Zbytnim Mieśiącom. Przećiw zbytniém vpławóm niewieśćim bárzo pomocno pić Mech z Debiny/ wárząc w wodźie Staloney / á Mchem ſamym żywot okládáć. Plinius lib. 24. cap. 6.

Ná opuchlinę/ natrzéć Mchu z Jálowcem á pić z winem.

Opuchlinie.

Przećiw czérwoney biegunce pić z wodą Stalonę / Debowy álbo Sośnowy.

Czérwonce

Ná mozenié y gryżienié w żołądku / wárząc w winie pić wino/á mech przykládáć ná żołądek.

Gryżieniu w żołądku

Spánié czyni wino piiąc / w ktorymby mokł Mech dźień álbo trzy.

Spániu.

Cap. LXV.

BRION TALATION, Muſcus Marinus, Corallina,

Mech morſki, ktory z Koralmi roſćie w morzu.

TEn Mech Menardus lib. 11. Epiſt. 4. 2. Tomi. zowie Corallinam, piſząc / że niedawno przed trzydźieśćią lat vznano to źiele: bárzo pomocné przećiw chrobákóm w żywocie/ gliſtóm wſzeláķim/ zábiia y wypedza ie.

Galen. Złożon ieſt ten Mech z wodnéy

z wodnéy á ziemnéy ſubſtáncitéy / oboiéy zimnéy : á dla tego przeciw zápaleniu / bárzo po-
Zápaleniu. mocny przykládáiąc.

Dioſcorides libr. 4. capit. 94. Mech ten barzo zátwardza żywot / dla tego przeciw biegunkam dobry / przeciw bolączkóm ogniſtym / takież podágram bárzo pomocny.
Podágrze.

Cap. LXVI.

BRION SAXEVM, Lychena, Muſcus roſcidus.

Mech Skálny, Kámięnny.

JEſt trzeci Mech ktory zowa Muſcus roſcidus, ktory ná ſkáłach / ná kámieniách roſćie. Galenus 7. Sim. To źiele wezwano Lychen, od Lychenas, to ieſt Liſzáiow / iż liſzáie barzo léczy : ieſt powieda z przyrodzenia chłodzące y wyſuſzáiące. Przeto piſze Dioſcorides libr. 4. cap. 51. mocno vſtáwia krew gdy zbytnie vchodźi / z ktorégokolwiek członká : á to czyniąc z niego plaſtr / przykládáiąc ná mieyſce zkąd krew ciecze.
Przyrodzenié.
Zbytniému krwi ciecze-niu.

Ták też przykládáć ná ogniſté zápalone mieyſcá / iáko ſie przydawa w ſadzelách / w ránach / álbo przy czym inſzym. Dioſc.
Ná zápalenie.

Też ſkrobi / liſzáie / léczy : takież czyniąc álbo náciéráiąc. Dioſc.
Liſzáiom.

Zołtą niemoc / ſtłukſzy z miodem / náciéráiąc álbo máżąc ſpadza.
Zółtéy niemocy.

Cap. LXVII.

BRVSCVS.

Legendum autem eſt Ruſcus Agreſtis, Myrtus Oxymirſmite. *Po polſku też zową Aptèkárze* Bruſcus : *Roſćie tego Chróſćiku doſyć ná górách około Sączá, ná Tátrzech : ieſt to Chróſćik máluchny, że drzewkiem niemoże bydź wezwano áni też źiółkiem, bo twárdè iáko drzewko, záwżdy źielonè iáko Buxpan, liſćié y ſámo ieſt kolące, iágody czérwonè około gáłązek, pod liſćiém iákoby wiſnki málè á wnątrz ma koſtki : w Weneciiéy y w Padwi poſpolićie z tego Rußku czynią miótły. Niektórzy piſzą żeby* Ruſcus *było* Cubebi, *álè ſie omylili : á drudzy, żeby było* Berberis Ruſcus, *á ći ieſcze gorzéy. Leonicenus tu vkázuie omylenié Pliniußowè, ktory piſząc* de Oxymirſmide, *odłącza* Ruſcum *od niego powiedáiąc żeby były to rózné rzeczy, áno iedno : á temu*

Plinius lib. 23. cap. 3. & 9. *tęż mocy przywłaszcza* Rusco, *które* Oxymirsmite.

Vrynie. Dioscorides li. 4. c. 141. Liście y iagody bárzo dobrze pić z winem ku pobudzeniu vryny/ná wywiedzienié zastánowionych Miesiącom. miesiącow.

Takież wárząc á piiąc/pomocno ná niepowolné kápánié vryny/ kámień łamiąc/ wypędza z pęcherzá/ takież piiąc. Dioscor. Kámieniu.

Zółtéy niemocy. Zółtą niemoc/takież piiąc spędza. Boleściam w głowie/takież kozenié tego Chrośćiku/ takież pomocné ná tęż niemocy iáko źiele. Dioscorid.

Nérkóm. A Plinius libr. 21. cap. 2. przydáie: kozeń tego Chrośćiku wárząc á piiąc barzo pomocny przećiw boleściam w nérkach/takież przećiw kámieniu.

Cap. LXVIII.

BRVNELLA, SYMPHITVM Petreum, Herba Prunella.

Głowienki.

Głowienki rośćie miedzy iárzynámi / kwitnie z czérwoną brunatno / miedzy kwieciém wychodzą żołté iáko promyki / sámo zwyż ná piędź / listki chropáwé / á z tąd iáwno że sie báby myią Krákowskié / które ziółko modro kwitnące bióra zá Głowienki: á przeto dzisieyszy lepiéy wypisuią mówiąc: Głowienki dwoiákié / iedné máiące kwiát czérwony/zową Brunellã rubeam, drugié máiące kwiát modry/ zową Brunellam luteam, są iednákiéy mocy.

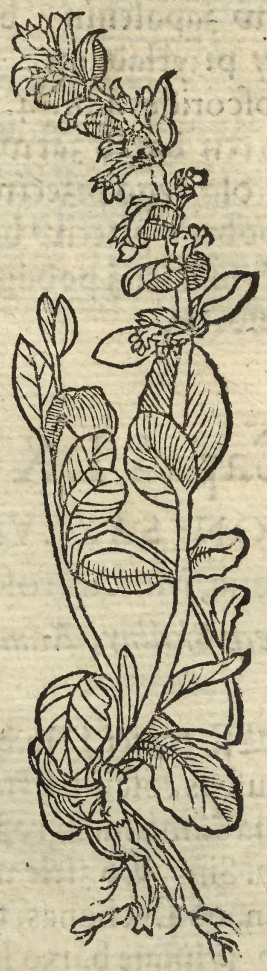

Głowienki są wysuszáiące á ochłádzáiące/ dla tego wárząc ie álbo wodkę z niego pałąc/bárzo pomocno zápaleniu iezyká w gárdle/ takież krostam/ ránam w gárdle/ y inszym sadzelóm około iezyká. Języków w gárdle. Krostam. Ránóm.

Takież o gryzieniu skóry w vściách około iezyká/ około dźiąseł/ wszystko dostátecznie goi.

To źiele chcą dzisieyszy bydź Symphiton Petreum, Dioscor.

Cap. LXIX.

BRIONIA ALBA, AMpeloleuce, Vitis alba, Viticula. *Przestęp.*

Pospolicie

PO spolicie Przestęp znáią ludźie / dla wielkości iego korzeniá. Paulus 7. pisze / że Przestęp iest mierny w ciepłości á wysuszaniu: ale mnie to dźiwno / gdy Galenus 6. Simp. y wszyscy inszy piszą / że iest Psylotrum, to iest ogryzáiácé y opaláiácé skóry y włosow / á tego niemoże czynić przez wielkiéy ostrości / á ták niemoże bydź mierné / ále ie pokładam w gorącości w trzecim stopieniu.

Galenus 6. Sim. Przestęp który zową biała máćicá / iż podobny winnéy máćicy / gdy nowo wschodźi / á poki iákoby pąkowie iest / dobrze ieść z sálatą / posila swą ciérpnością żołądek.

Sálatá.

Odwilża żywot / y vryne zástánowioną wywodźi: korzeń / iagody / y liście máią w sobie nie iaką gorzkość z ostrością / przeto barzo pomocné przeciw ránam wrzedliwym y kánkrowátym / y inszym naplugáwszym / á zwłaszcza ná goleniach: natłukszy z solą / czyniąc plastr przykładáć. Dioscorides.

Ránóm wrzedliwym. Kankrom. Goleniom.

Przeciw piegam / czarnym bliznam na ciele / takiéż ná modzele: natłuc korzenia z mąką / Fenugræci, z kredą / y vczynić máść / á pomazować: takiéż czynić ná zmarzczenie skóry / ná opalenie od słońca płci. Dioscorides.

Piegóm. Lisiam. Modzelom.

Tymże obyczáiem przykládáiąc siności pod oczymá / y zanokcice v palców traci.

Sinośći pod oczy.

Bolączki zapalone / wzdęté wrzody / korzeń stłuczony z winem / á przykładaiąc rozbia y trácí. Dioscorides:

Bolączkom.

Na zbité rány / w których sie pádaią kości / stłuszy przykládáć na ranę / wyciąga kości podrobione.

Kośćiam złamánym.

Ná dźiwé mieso dobrze przykládáć do plastrow / bo ogryzáią.

Przeciw padáiącéy niemocy / dawać pić prochu z korzenia drágmę vstawicznie ná każdy dźień / áż do roku. Dioscorides.

S. Wálántego niemocy.

Takiéż dawáć / záwrácániu przed oczymá / álbo w głowie / takiéż zkámialym / odstępuiącym od rozumu. Dioscorides.

Vertiginy.

Przeciw vkąszeniu Weżá / Viperi, dawáć pić dwie drágmie. Dioscorides.

Wężowému vkąszeniu.

Przykładaiąc ná mieysce táiemné pániam / gdy niemogą porodźić / wyciągáią płod y łożyská.

Dobrze też z korzenia czynić z miodem lákwarz / á pożywáć przeciw kąszlóm / dychawicóm / ciężkościam w piersiach: takiéż bolęniu w bokách / w piersiách / iáko w pleurze / takiéż skurczonym / rospuklym. Dioscorides.

Kąszlóm. Dichawicy Bokóm. Rospuklinie.

Przeciw opuchnieniu á twárdości śledźiony / pić trzydźieści

dni vstáwicznie ilé trzy pieniądze záważa z octem. Dioscorid. Galenus 6.

Sledźiony. Takież korzenia nátluc z Figámi/á czynić plastr/ przykładac ná śledźione. Dioſc. Gal. 6.

Swiérzby. Jágodki stárwszy/ dobrze pomázować ná świérzby/ przedowáciny/ párchy. Dioſc. Gal.

Párchy.

Sok Przestępowy zmieszawszy z woda w którey pszenice piérwey wárzono/ dáwać pić mámkom/ mocno mnoży mleko. Dioſ.

Mámkam.

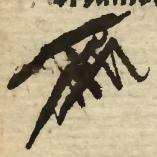

Plinius lib. 21. cap. 2. przydáie/ sadzelóm które sie czynią z zanokcic przy pálcach/ czynić plastr z Figámi á okládáć.

Ránam by dlecym. Korzeń stłukszy z winem/ álbo liście vwárzywszy z winem/ náciérać rány ná szyi bydłu álbo okládáć.

Cap. LXX.

BVRSA PASTORIS, Thlaspi.

Tobółki, Káletki.

STephanek wykłáda Krwáwnik/ á bárzo źle/ bo káżdy wié/ że inszé źiele Krwáwnik/ á inszé Tobółki/ ani Krawnik niéma mieszków podobnych Tobółce/ w którychby było nasienie: á też Krwawnik iest Straciotes terrestris, álbo Mirofillon.

Przyrodzenie. Tobółki iest źiele zaźiębiáiące á wysuszáiące w wtórym stopniu: to źiołko bárzo pomocno pić przeciw biegunkom/ á zwłaszcza przeciw czérwoney niemocy/ á to wárząc/ álbo proch z niego czyniąc/ á drudzy wódki wypaiáią y piią.

Biegunkam.

Ná vpławy/ álbo zbytnié miesiąców płynienie pániam/ z winem czérwonym dobrze pić/ tákież sie w tym źielu párzyć y myć. Miesiącom.

Przeciw zbytniému krwie z którégokolwiek mieyscá ciecze niu/ tákież piiąc pomaga: á tak wielką moc wypisuia iego/ że też tylko sámym trzymániém w rękach/ postánawia krew/ á nawet cey z nosá. Krwi.

Tobółki stłukszy z octem/ bolaczki á wrzody zápalone vśmiérza: tákież káżdé zápuchnienia/ zebránia ogniste rozbiia. Tymże obyczáiem przeciw piekielnému ogniu pomaga. Bolączkom. Wrzodóm. Zápuchlinom.

vßóm. Sok z niego przeciw smrodliwym zágnilościam w vßu / puszczáiąc pomaga.

Cap. LXXI.

BVPHTHALMOS,

Bychar, Bouis oculus, Cotula non fetida.

Wołowé oko.

DIoscorides lib. 3. capit. 147. Ták wypisuie Wołowé oko: ma różczkę cieniuchną / listki podobné ku pu włoskiému / kwiatki podobné Rumienkowé / iedno iż więtsé / podobné oku wołowému / zkąd ták zową / rośćie miedzy zbożem / ná przyłogach po spolićie.

Jest to ziółko zágrzewáiące á trawiące: mówi Galenus 6. Simp.

Dla tęgkwiát stárwßy z woskiem / á vczyniwßy plastr / dobrze ij przykładáć ná twárdé bolączki / wrzody: tákież ná wzdęcia zápuchłé / spądza ie / y goi wßelákié twárdości. Dioſc.

Bolączkóm.

Przeciw żółtéy niemocy / wárzywßy to ziółko / po łázni dáwáć pić / bárzo spądza / czyni też piękną płéć ná ćiele piiąc. Dioſc.

Żółtości.

Cap. LXXII.

CALAMENTVM, CAlaminta Nepeta, Herba Gattaria.

Biała Lebiodká.

TRoiáka wypisuie Dioſc. li. 3. c. 38. Calimentam: iedne która rośćie po górách / ma listki podobné Bázyliyce / przybielßym kwiát przybrunatnieyßym / rószczki gráno wité. Druga / która wonia y táka iáko Poléy / iedno iż troche więtßa / te niektórzy polnym Poleiem zową / te práwą Nepetam zową. Trzećia ma listki podobné Mietce polnéy / liście ma przydłużßym y gałązki / mniey mnożna nád piérwßé.

Wßyſtki trzy rodzáie mówi Dioſcorides, máią moc zápaláiącą / y smák ostry. A Paulus pißе / że áż w trzećim stopniu iest gorąca y wysußáiąca / á wßákóż miedzy troiákim rodzáiem wtóra / która Poleiowi podobnieyßa iest nailepßa. Nalepßa wtóra.

Vkąſzeniu węża. Dioſcorides. Lebiotká biała bárzo pomocna piiąc przeciw vkąſzeniu wężowému/ takiéż ſtłukſzy przykłádáć ná plaſtrze ná ráne.

Vrynie. Márzoną w wodźie piiąc/ pobudza vryne záſtánowioną. Dioſcorides.

Rozpuklinie. Dychawicy. Rospuklinam/ſkurczeniu/dychawicy/ kąſzlowi/ morzeniu w żywocie/ żółtéy biegunce (koleryką zową/) drżeniu ciężkiému/

Febrze. w febrách pomocna. Dioſc.

Jádóm. Przeciw iádóm śmiertelnym á záráźliwym/ piiąc ią piérwéy z winem.

Żółtéy niemocy. Gliſtóm. Żółtą niemoc ſpądza piiąc/ gliſty á zwłaſzcá okrągłé/ piiąc ią z miodem przyſoliwſzy/ wypądza/ takiéż ſámá czyni. Dioſc.

Miesiącóm. Pániam mieśiące wywodźi/ dáiąc pić/ á liſtki in peſſario przykłádáiąc takiéż czyni/ płód mocno z żywotá wywodźi. Dioſc.

Bliznóm. Blizny czarné/ wárząc w winie á przykłádáiąc ſpądza.

Sinośćiam. Sinośći pod oczymá/ takiéż przykładáiąc ſpądza.

Chrobaki w vchu zábiia/ ſok z tego ziela puſczáiąc w vcho.

Cap. LXXII.

CALAMVS AROMATIcus, Calamus odoratus.

POſpolićie w Polſcze Aptékárze wykłádáią Calamum aromaticum, Tátárſkié ziele/ále nie dobrze/ bo Calamus aromaticus, ieſt Trzciná woniąca bárzo/ á Tátárſkié ziele przodkiem nie ieſt Trzciná/ áni ták bárzo wonia/ żeby ie miano mienić Calamus odoratus, bo téż Tátárſkié ziele niéma po ſobie dźiur/ z ktorychby wonia wychodźiłá. Roſćie powieda Dioſcorides lib. 1. cap. 17. w Indíiéy/ á Theophraſtus libr. 4. cap. 7. przydáie/ że roſćie przy górze Libanum, á náſzé Tátárſkié ziele w Podolu/ w Czerkáſiech/ w Tátárzech: Menardus wyzna wa/ że nigdy niewidźiał Calamū Aromaticum.

Calamus woniáiący piſze Dioſcorides, bárzo pomocné przeciw bolesćiam w nérkach ná wywiedźienié záſtánowioney vryny: takiéż ná niepowolné vryny kápánié/ ná káſzel y inſzé rzeczy/ ále go niemamy prawdźiwégo.

Tátárſkié ziele. Ale rzeczeſz/ co ieſt po łácinie náſzé Tátárſkié ziele: Phálimiérz piſze/ że ieſt Calamus agreſtis, ále mi ſie nie widźi/ bo tátárſkié ziele nie ieſt polna trzciná. Menardus domniemawa ſie/ że Tátárſkié ziele ieſt Acorus, Aleſmy iuż wypiſáli wyſſéy co ieſt Acorus, á nie ieſt Tátárſkié ziele/ bo iednak Tátárſkiég ziela ſtárzy nie ználi/ á ták niéma łacińſkiégo imienia.

Przyrodzenié. Tátárſkié ziele náſzé ieſt zápaláiące y wyſuſzáiące w wtórym ſtopniu/ áż ku trzeciemu/ bárzo pomocno tym/ ktorzy máią źimné żołądki/ bo zágrzéwa/ á wſzákoż ſwoią oſtrośćią czyni zámieſzánié y ból w głowie.

Żołądkowi

Wyſuſza/ wyczyśćia flegmy/ grubośći z głowy/ przeto dobrze go pożywáć przeciw pádáiącéy niemocy/ Caducum zową: takiéż przeciw rymam/ przeciw káſzlóm.

Pádáiącéy niemocy.

Z mio-

piersiam. Z miodem przyprawuiąc flegmy w piersiach wysusza y trawi.

Głosu. Przeciw ochrąpieniu/ osypnieniu/ tedy dobrze z Łakrycią albo z Rózynki pić.

Pániam miesiące wywodzi piiąc.

Cap. LXXIIII.

CALENDVLA CALTVla, Calta, Leoncopodion Dioscor. secundum Hermolaum Barbarum, Flos omnium mensiũ.

Nogietek.

CAlendulam wykłáda Stephanek Sólcien / niewiém iákim iezykiem/ gdy káżdy wié że ij Nogietkiem zową / zwłaszcza wieńczarki/ któré z nieg wieńce wiią / á zową to źiele z Gréckiego Calendulã, à Calendis, że lecie piérwszego dniá káżdego Miesiącá/ któré dni Łácinnicy y Gręcy Calendas zową kwitnie. O tymci mówi Verg. 2. Ægl. Mollia luteola pingit vaccinia calta: niektórzy zá to máią/ áby Nogietek było Spõsa solis, to iest oblubienicá słoneczna / zową Eliotropiũ, á to iż sie kwiát vstáwicznie zá słońcem obraca / á gdy słońce záchodźi / kwiát sie składa / gdy wschodźi / tedy sie rostacza przeciw słońcu/ ále nie iest Eliotropium : ábowiém iáko pisze Dioscorides: Eliotropium ma kwiatek biały/ listki iáko v Bázyliyki/ czego niemász w Nogietku: á też nie dźiw że sie kwiát obraca zá słońcem / bo to przyrodzona rzecz pospolicie wszelákim kwiátóm żółtym / że sie zá słońcem obracáią / tákże też y Nogietkowi.

Nogietek z przyrodzenia zágrzéwáiący y wysuszáiący/ dla tego pániam piiąc kwiát z winem/ miesiące wywodźi zástánowione. Sok z źiela / bolesci w zębiech vśmierza / płocząc zniém zeby. Náturá. Miesiącóm. Zebóm.

Włosy fárbuie żółto / płocząc zniém/ rozumiéy sokiem kwiátowym. Włosóm.

Wodká z Nogietku wypalona / bárzo chwali Brusuicensis przeciw káżdéy niemocy w oczu/ chocia bedźie z źimnéy choć też z gorącéy przyczyny. Táż Wodká w głowie ból vśmierza. W głowie bolesci. Oczom.

Łożyská z mácice po porodzeniu wyciąga á to kádząc mácice/ kwiátem nád węglem.

W Polskim Herbarzu Nogietek zowie Ambrosianam, á bárzo

źle/ á

źle/ á lekárſtwá ieſcze gorzéy wypiſano.

Cap. LXXV.

CAMPANVLA, CERVIcaria. *Dzwonki.*

TO ziele zową Campanula, to ieſt/ Dzwonki/ iż kwiateк ma podobny Dzwonkóm koſcielnym: zową ie też Ceruicaria, od Ceruix, to ieſt od ſzyie/ ſzyyné ziele/ iż boleściam w ſzyi y w gárdle bárzo pomocno. Rożczke ma gránowitą ná czworo/ koſmátą/ przyczérwieńſzym/ liście długie/ koſmáte ná końcu/ zabkowáte/ podobne Pokrzywiánému/ modry kwiát/ w poyſrzodku ſerdeczká żółte/ kożeń biały rozdzielony/ kwitnie Czérwcá/ y Lipcá/

Ceruicaria ſzyné ziele.

roſcie w chroſciéch.

Jeſt ziele ciérpnące á wyſuſzáiące/ ma moc ściągáiącą/ dla tego wárząc to ziele/ á płocząc vſtá/ rány/ bolączki/ kroſty w vſtach/ w gárdle/ około dźiąſł/ mocno goi. Náturá.

Tákież pomaga mocno przeciw wſzelákim ránam wrzedliwym/ ná ktożymkolwiek członku/ tákież bolączkam/ wymywáiąc á płocząc. W vściéch ránam.

Cap. LXXVI.

CANISLINGVA CYnogloſſon. *Pśi Ięzyk.*

PHalimirus wypiſuiąc y máluiąc Pśi Jezyk/ máluie Roſztywał á nie Pśi Jezyk: á nietylko Stephaneк w tym błądzi/ ále pospo-

pospolicie Aptekárze ktorzy biorą Kosztywał á nie Psi Jezyk: bo Psi Jezyk iako pisze Dioscorides, ma listki podobne Babce/po ziemi sie rosklądaiące/ mnieysze niż y Babki/ kosmáte ostre/ dla ktorey ostrosci á kosmátosci/ zowią Psim Jezykiem: nie miewa rózgi ani kwiátu/ iedno tak samo opusciałe/ná piaskach/pustyniach rośćie. A ziele które zowie Phálimierz Cynoglosson, ma rózgę/ y z kwieciem ie máluie/ y z nasieniem/ że wszystka iest figurá Kosztywału/ ktory nie iest Cynoglosson.

A tak máią sie obaczyć Aptekárze pospołu z Herbarzem Polskim/ aby brali prawdziwy Psi Jezyk/ żeby słuszno sprawował to/ kczemu go biorą/ y Doktorowie piszą. Dla tego/ pokim był iescze w małym Kollegium/ ieden moy dobry towárzysz strawił kilko libr Pilul de Cynoglosso, w rymach flegmistych z głowy ciekących/ á niepomagało mu by na mniey/ bo nie były z prawdziwego Cynoglosson, to iest Psiego Jezyká.

Psi Jezyk iest oziębiáiący á wysuszáiący w wtorym stopniu/ rośćie ná piaskach/ ná gorach pustych/ ná skałach.

Ránie Psá zápomniáłego. Dioscorides. Liście tego ziołká stłuczone/ z winem/ z sadłem/ vczyniwszy plastr/ przykładáiąc ná ráne vkąszenia zápomniałego psá/ iad wyciąga.

Opaleniu. Przeciw opaleniu/ opárzeniu/ takież okładać plastrem bez sádłá.

Párchom. Ná párchy/ y włosow z głowy opádánie/ y tákim inszym niedostátkom/ takież czynić plastr z sámych listkow/ okładać.

Vigo Genuensis 6. Ciru. Przeciw ránom wrzedliwym w vstach/ w nosie. Ránóm wrzedliwym.

Ná dźiąsłach/ná męzczyńskim ábo táiemnym niewieścim członku: wziąć soku Psiego Jezyku/ takież soku Babczánego/ winá z gránosiwych Jablek/ Licum troche przydawszy z ápteki/ zmieszawszy/ troche v ogniá przywarzyć y przykładać gdzie potrzebá. Vig. Na rány w dźiąsłách. *Virilium, Mulierum pudendorum.*

Z Rożanym miodem/ á z Terpentyną ten sok zmieszawszy/ przeciw ránam wrzedliwym/ plugawym/ bárzo pomocno/ z własczá francowátym. Vigo. Ránóm wrzedliwym/ francowátym. *Scroffulis.*

Swinim wrzodom/ abo guzom pod gárdłem/ Scroffulas zowią/ listki stłuczone ná plastrze przykładáne/ bárzo trácą y goią. Vigo.

Cap. LXXVII.

CANABIS Dioſco. CANnabon. *Konopie.*

Przyrodzenie. Wiádome są w Polszcze Konopie/ nietrzebá ich vczyć znać: ma Konop przyrodzenie wysuszáiące w trzecim/ á zágrzewáiące w wtorym stopniu: dla tego ma moc kázić wiatry y wzdymánia w ciele nászym.

Nasienie rodzenie kázi. Przeto pisze Dioscorides lib. 3. cap. 157. Zbytnie nasienia/ álbo sámey Konopi pożywáiąc/ pokolenie álbo lepiey nasienie rodzáiu psuie.

A Galenus 1. de alimen. Nasienie

Żołądkowi głowie szkodzi.

sienié Konopné trudné iest ku trawieniu żołądkowi / y głowie zászkadza / złą krew czyni / y zámiészánié w głowie / á to dymy / ktorémi z żołądká dmie.

Jesli żołądkowi y głowie zaszkadzá Konopné nasienié / niech obacza sie pánié / ktore we wszelákich niemocach / á zwłaszczá głównych / polewek siemiennych vżywáią.

Tákże też rozumiéy o Oleiu Konopnym / y o iego nasieniu. Dioscorides.

Przeciw bolościam w vszu / náczynić soku z Konopi zieloney / á puszczáć w vcho. A Plinius libr. 20. cap. 23. że chrobáki zábiia w vszu / puszczáiąc tákież ten sok.

Zá pewną rzecz piszą Doktorowie Włoscy / gdy kto nasieniem Konopnym przez zime karmi kokoszy / tedy mu nieprzestáną nieść przez cáłą zimę / tákież o nasieniu Pokrzywiánym piszą. Musa, Braseuolus in exa. Simp.

Cap. LXXVIII.

CAPILLVS VENERIS, Adianton, Polytrichon, Tichomanes, Herba Cincinalis, Capillus terræ.

Mátki Bożéy włoski, álbo Włoski.

Té Włoski są / ktore máią liście iáko Koryánder / Aptekárze mniemáią áby to były cztery ziołá Capillus Veneris, Adianthon, Polytrichon, Calitrichon, áno iedno dwoie: bo Adianthon známionuie Włoski / ktore máią listki iáko Koryánder małe: té też Włoski zową Polytrichon y Calitrichon, rostą po murzech. Drugié są Włoski / ktore podobne Páproci / listki około włoská od dołu áż do wierzchu máią: té Dioscorides zowie Tichomanes, á my pospolicie z Láciństiego Capillũ Veneris: Włoski: báby tylko to wtore pospolicie znáią / málo piérwszego.

Dwoiákié Włoski.

Włoski pierwsze Adianthon, Náturá

pisze

pisze Galenus. Simp. są złożone z przyrodzenia chłodnego / á zágrzéwáiącego iednako / tak że zimność ciepłości nie przewysza / lecz mocniéy wysuszaiąc wycienczáią y trawią.

Káślowi. Dychawicy Duszności wpiersiach

Przeto pisze Dioscorides li. 4. cap. 131. Bárzo pomocne przeciw káślowi / dychawicy / duszności w piersiach / grubą flegme purguiąc / piiąc. Gal.

Żółtéy niemocy. Sledzionie Vrynie. Kámieniu. Biegunce.

Przeciw żółtéy niemocy / bolom y zápsowániu śledziony / vryny zástanowieniu y rzezaniu / takież przeciw kámieniu pić. Dioscorides. Galenus.

Vkąszeniu gádów. Rymie.

Przeciw iadowitému vkąszeniu gadów: takież przeciw rymóm które z głowy do żołądká cieką / dobrze pić Włoski z winem. Dioſc.

Miesiącom.

Miesiące pániam piiąc pobudzáią: takież po porodzeniu / gdy sie pánié nie czyszcią dobrze pić. Dioscorides.

Párchóm.

Párchy álbo opádánié włosów po párchach / miiąc y okládáiąc / náraszáią włosy. Dioſc.

Gruczoły.

Gruczoły pod skórą / czyniąc plastrzyk / y przykládáiąc / spadzáią łuski / które lecą iáko otręby z głowy. Dioſc.

Takież rány párchowáté y sadzele inszé tym podobné / czyniąc zniémi ług / á wymywáiąc / spadzáią y wyczyszcáią. Dioscorides. Galenus 6.

Włosóm.

Przeciw pádnieniu włosów z głowy / nátłuc Sladanum z Aptéki / álbo z oleykiem Mirtowym / ábo Leliowym przydawszy Izopu á winá trochę / á pomázowáć głowę. Dioſc.

Przeciw wszelákim skrobiam po wszem ciele / á mszeniu skóry y dárciu zniéy otrąb / ábo łuskę / wárzac té Włoski z winem á mocnym ługiem / á tym myć ciało. Dárciu álbo łupániu skóry.

To ziółko dobrze sadzić przy owczárniach / bo owcóm bárzo pomocno gdy ie iedzą. Owcóm.

Dzisieyszy Doktorowie piszą / że Włoski piiąc z śérwatką kozią / álbo samé sobą / purgują mocno / wyciągáiąc flegme / kolere / y grubé wilgości: wyczyszcáią piersi / plucá / krew chedożą / żołądek wątrobę chedożą. Agricola. Amonius.

Cap. LXXIX.

CAPILLVS, TRICOmanes, Capillaris herba.

Mátki Bożéy Włoski mnieyszé.

WŁoski té wtóre / są które má ią listki máluchné około rózczkiże dwu stron / á przy listkach prążki iáko ná Paprotce: téyże práwie są natury iáko y piérwszé / rosną po skałách / po górách / w leśiech / w cieniách.

Puchlinie

Bárzo pomocne przeciw opuchlinóm / niedostatkóm / á zápsowániu wątroby: przeciw kámieniowi. A Plinius lib: 22. cap. 21. szérzéy opisuiąc ták mówi: Włoski które ná kámieniach rosną / práwé są złómikámień / bo ij mocno łamią. Kámieniu.

Wieniec z nich ná głowie nosząc / bolesć w głowie vśmierza: ná ostátek wszystki pospolicie / też práwie ma mocy które y piérwszéy

wsze Włoski. Dioscorides lib. 4. cap. 132.

Cap. LXXX.

CARDVVS SYLVESTRIS, Scolymus, Strobilus, Cinara, Cinaria.

Oset wielgi.

ROzmáite sa Osty / iáko pisze Plinius libr. 20. cap. vlti. ale przednié sa dwá / ieden ma wiele rózg z korzeniá od ziemie / á drugi iedne tylko rózge bárzo długa. A Dioscorides lib. 3. cap. 14. Ná wiérzchu ma główke ościstą / korzeń czarny miesszy.

Oset / pisze Galenus 8. Simpli. Jest zágrzéwáiący w wtórym stopieniu aż ná początku trzeciégo / á wysuszáiący práwie w wtórym.

Ciáłá cuchnieniu. Przeto pisze Dioscorides, któ rym ludziom śmierdzi ciało iako by párchem / á zwłaszcza z podpázuszá / nátłuszszy korzenia / nácierać [illegible] gdzie [illegible]bá.

Przez niedz[illegible]ń / wárząc w winie ten korzeń á pić. Dioscor.

Tenże korzeń piąc / smrodliwą / plugawą vryne / wywodzi z człowieká. Vryne wodzi.

Póki iescze młode to ziółko / gdy sie puscza z ziemie / dobrze go miasto sałaty pożywác ná tesz niedostátki. Dioscorid.

Plinius przydáie / przeciw głowie oblazłéy párchami : nátłuc soku z tego ziela póki nie kwitnie / y mázać głowę. párchóm.

Piiákom gdy korzeniá tego ziela náwárzywszy / kto da pić / piiąc / tym wiecéy będzie prágnął. Piiákóm.

Theophrastus li. 1. ca. 4. przydáie / że korzeń sam dobry ku iedzeniu.

Cap. LXXXI.

CARDVVS MARIANVS, Carduus Maris, Cædrus albus. *Ostropest.*

AGricola, Amonius, dowodzi / że tego ziela Dioscorides nie wypisał : abowiém miedzy Osty które wypisuie / żadnégo nie wspomina ná którymby były prągi białé / iako bywáią po Ostropéstcie / znáią ludzie Ostropést pospolicie.

Nasienié tego Ostropestu / bárzo pomocné przeciw kłociu y bolániu w piérsiach / w bokách : takież morzeniu w żywocie y trzewách : á to wiércąc z winem álbo z piwem / á dáiąc pić ciepło. A takież w Kolice / w Jliace / y Kłociu. Morzeniu w żywocie

w inszych

w inßych trzewnych poleściach pomocné.

Bárzo też Ostropest pomocny przeciw bolączkom / sadzelóm ogniſtym / zową Erizipelata. Przeciw krwi ſpiekłéy / zśiádłéy / w którymkolwiek mieyſcu: á to plaſtr czyniąc z tego źiela. Zámuloną wątrobę y śledzioną otwiéra piąc / y ochładza.

Erizipelata.
Krwi ſpiekłéy.
Wątrobie.
Śledzionie

Cap. LXXXII.

CARDVVS BENEDICTVS.

Bernádynek, Turecki czubek, Włoſki oſet.

FVchſius policzył zá iedno té źiółá / áże ſą ieden rodzay: Atractilis, Cnicus Sylueſtris, Colus Agreſtis, Cartamus ſylueſtris. Leśny Krokos. To źiele z Łácińſkiégo zową Przeßlicą / ábo wrzecionem / iż v ſtárych ludźi niewiáſty z rózg tego źiela czynili ſobie Przeßlice y wrzecioná: też ie z Łácińſkiégo zową Krokoſem leśnym / że to źiele we wßem podobné Krokoſowi / á ma kwiát iáko Krokos żółty.

Jeſt Krokos leśny dwoiáki / iáko piße Plinius libr. 21. capit. 15. tákże Theophraſtus lib. 6. cap. 4. Jeden we wßem podobny domowému Krokoſowi / zową Colus ruſtica: drugi Krokos polny kośmáty á oścíſty / ten właſnie zową Carduũ Benedictum, bo wßyſtki Krokoſy ſą rodzay Carduorum, to ieſt Ostów.

Carduus tedy Benedictus, który ieſt Bernádynek / Turecki czubek: ma liśćié y rózgi Mléczowi wyſokiému oścíſtému podobné / kwiát / y głowki na wiérzchu podobné Krokoſowi żołté.

Carduum tego Benedictũ niektórzy chcą bydź rodzay Chamaleontis, drudzy Acantium leśne / iáko Agricola, Amonius: ale nie może bydź: właśniéy wypiſał Fuchſius / który piße że ieſt rodzay polnégo álbo leśnégo Krokoſu.

Którzy też mienią Dioſcoridis Senecionẽ / też ſie ná tym myla. Vigo Genuenſis piße / że Carduus Benedictus ieſt źiele záźiębiáiące á ćiérpnące: ále to niemoże bydź: bo rzecz doświádczona / że Carduus Benedictus bárzo pomocny przeciw kolikam ćiężkim / wywodźi flegmy grubé / plugáwé / kolikę czyniące: y ználem oyce Bernárdiny / którzy ſobie śiáli to źiółko: á gdy potrzebowáli czynili proch z źiółká á pili / ták / że ten proch purgował ie mocno / by też namocnieyßé lékárſtwo brali: czeg̃ nie może czynić źiele źimné / á zwłaſzcza ćiérpnące. A ták podobniéy że ieſt zágrzewáiące y odwilżaiące / co vkázuie nieiáka gorzkość iego. To źiele Carduus Benedictus wárzywßy w winie / okłádać moßną opuchłé / ſpadza zápuchlinę. *Moßnom.*

Tákież przeciw ſadzelóm w ſtolcu ábo w śiedzeniu / zową ragadias / czynić proch z tego źiełá y záſypować. *Ragadiam.*

Tymże obyczáiem ná inßé ſádzele wrzedliwé / zwłaſzcza ná piersiách / prochem tego źiela poſypować. *Ránam wrzedliwym.*

Też Carduus Benedictus bárzo pomocny przeciw vkąßeniu wężowému y niedźwiadkowé. *vkąßeniu wężowému*

Głowie zá-wracániu. Padáiącey niemocy.

Przećiw boleśćiam w głowie á nawiećey záwrácaniu / takież padáiącey niemocy bárzo pomaga: także przeciw pleurze.

Cap. LXXXIII.

CARDIACA, LICOPODIVM, Lupi pes, *Serdecznik.*

Figurá.

KTórym imieniem mieniono to źiele od stárych dawnych Lékárzów ták Láćińskich iáko y Gréckich/ieszcze niemamy. Fuchsius ex sententia herbariorum zowie Cardiacam, to iest/ Serdecznym źielem/że sercu w drzeniu bárzo pożyteczno: nie iest Ballote Dioscorideſsowé: ma rożczke ná czworo gránowitą/po ktorey sa członeczki/á czarna/liśćie przedźielane czarné / kwiátki z biálá czérwoné álbo brunatné wkoło rożczki ſtoiące iákoby kupkámi: korzeń ma żółty / iákoby włosmi korzonki cieniuchnemi / obrosły: podobné to źiółko martwéy pokrzywie/ktora ma kwiát biały/ albo Jagawce.

Jest to źiele zágrzewáiące Przyrodzenie. w trzećim stopieniu/á wyſuſzáiące w trzećim/ bárzo pomocné przećiw drżeniu serca / takież przeciw Sercu. padáiącey niemocy/ſkurczeniu żył ſuchich. á to ż ma z przyrodzenia to źiele grubé kliowaté złé wilgośći/ á plugawé materie cieńczyć y drobić.

Vrine tákież záſtánowioną pobudza / miesiące pániam wywodźi piiąc.

Cap. LXXXIIII.

CARLINA DIOSCORIDIS, Chameleon niger, *Dźiewięśił.*

ZŁ Carlina ieſt Chameleon niger Dioſcoridis li. 3. cap. 9. tego dowodźi Menardus / lib. 11. Tom. 2. ep. 3. Dźiewięśił podobny ieſt oſtowi / iáko piſze Dioſcorid. iedno mnieyſzy y cieńſzy glabyk ma ná pálcu wyſoki / że go nie znáć by ij miał / ná wirſchu bywa głowká oſtrokolaca / mchu pełna: gdy kwitnie/kwiát z biálá modry y brunatny / korzeń miąſzy / czarny / drugdy zbutwiały w pośrzodku/ bárwy ſżádáwéy ábo żółtéy/ſmáku oſtrego á kąſáiącego / także wſzytki znáki zgadzáią ſie z Dźiewięśiłem Chameleontis nigræ. Piſza dźiśieyſzy Doktorowie/że to źiele vkazał Anyół Królowi wielkiemu

Caro-

Cárolusowi Francuśkiemu / ktory gdy woysko było zárázone morowe powietrze / tym sámym záchował wszyśtek lud od powietrza / dáiąc ieść iáko Anioł náuczył.

Zebóm. Dioscorid. pisze o Chámáleoncie czarnéy / Iż gdy kogo bolą zeby / tedy wárząc ten korzeń / płókáć / prześtánie / álbo śtluc korzeniéż pieprzem zárówno zmieszawszy y obłożyć zeby.

Zebóm. Tákież wárząc korzenie tego źiela w otcie / á puścząć przez rórke ná zab páre. Dioſc.

Krośtóm ná licu. Źiela też korzenia nátłukwszy z śiárką / krosty po licu y indźiey po ćiele náćieráiąc spadzą / tákież ogórzała płeć ná licu od słońcá wybiela. Dioſc.

Tákież ná wszelákie rány wrzedliwe czyniąc płaśtr przykłádáć. Piszą o drugim białym.

Cap. LXXXV.

CIMINVM SYLVESTRE, Carui Caron, vel Careon Cordumenon.

Polny kmin.

NIe ieśt Carui Nigella, to ieśt Czarniuchá / iáko pisze Pandectarius. Jeśt to drobniuchne náśienie / iáko widźimy: lecz Braśeuolus dowodźi / że to náśienie nie może bydź Carui, iż powiáda Serapio, że więtśe ma bydź niż

Kminowé. Dźiwna rzecz/że wſzędźie w inſzych źiołach/ gdźie inaczéy Serapio napiſał niźli Dioſcorides, tedy gáni Braſeuolus: á tu odſtąpiwſzy od Dioſcoridesá/ przywodźi Serápioná inaczéy piſzącego niźli Dioſcorides. A tako polny kmin ieſt Caron Dioſcoridis, nie bacząc późnégo gadánia.

Vrinie. Żołądkowi

Carui álbo polny kmin zágrzéwa człowieká/vrine mocno wywodźi / żołądkowi w pokármiéch bárzo pomocno / trawieniu w żołądku bárzo pomaga. Dioſc. lib. 3. ca. 59.

Zgadza ſie to Carui z Hánizem w pomocách / dla tego piérwéy w Polſcze miáſto hánizu bráli ij Aptekárze.

Korzeń Carui, może ieść obyczáiem tymże iáko y Páſternák. Wino przyprawione z Carui pijąc / oddala rzezánié vriny / y zá ſtánowiona pobudza.

Plinius Carui: imie ma od ludu gdźie napiérwéy poczęło rodźić / to ieſt od Cárilléy / gdźie ie napiérwéy náleźiono.

Cap. LXXXVI.

CATAPVCIA, CHARACIAS, prima ſpecies Titymali Dioſc. *Skoczek.*

TO źiele Catapucia/ to ieſt Skoczek / ieſt ieden rodzay Románowégo źielá / ktorégo Dioſc. lib. 4. cap. 159. ſześćiorákí rodzay wypiſuie. Piérwſzy rodzay iákom rzékł Caracias/ ábo Amigdaloides zowie/á to ieſt Skoczek / ktory zową Amigdaloides, iż ma liſtki długié / iáko Mygdałowé/ ábo oliwné/ z nieiáką rumieniośćią ná wiérzchu iákby ſitowié / pod témi liſtki bywáią iáko duniczki ſeſolki / w ktorych naſienié bywa / á to ieſt wſzyſtko w Skoczku: zową to źiele Włóſkié niewiaſty Catapucia, iákby rzékł Catopocia, iż Grékowie zowią Catapocia piluli,á iż té źiárnká ſą okrągłé iáko pilulki / á dáią ie opuchłym miáſto pigułek/ábý purgowáły / y zową od okrągłośći źiárnek pilułkámi/ álbo Catapona. v nas zową Skoczkiem:ábo wiém gdy dozrze naſienie / tedy trząſkáiąc wyſkákuie od źiela/ że nie z źiela ále ná źiemi muſi ie zbiérác: powiádáią wiec niewiáſty/ iż gdy chceſz źiárno/ álbo źiele ná lékárſtwo bráć/ ieſli ku wrácániu / tedy wzgore rwąc ciągnąć:á ieſli ná dol purgowáć/ tedy ná dół ćiągnąć: á ieſli obiemá końcomá/ tedy oboiáko. Pande-

Catapuna, Skoczek.

Jáko ie zbiérác.

Nie iest mirach solis. ctarius y Ortulus sanitatis piszą/ żeby to było Mirach solis po polsku wezwáli Konop włoską (nie dobrze) ále sie ná tym myla. To źiele zowie Plinius lib. 2. cap. 11. Latiris, iest to źiele zapaláiące/ bliskó trzeciego stopnia/ á suche w pierwszym.

Purguie mléko. Dios. li. 4. ca. 159. Mléko tego źiela/ które wychodźi gdy tárgáią źiele: tedy purguie mocno/ ná dół wywodźi flegme/ y też drugdy kolere: dla tego biorą tego mléká pół drágmy w otcźie winnym/ rozpuściwszy z wodą/ zową puszką/ y dáią pić.

Wrácániu. A gdy chcesz wrácánie vczynić/ tedy rospuścić to mléko z wodą/ w ktorey miod rozmącono. Dioſc.

Jáko mléko zbiérácy chowáć. To mléko álbo sok ten/ ták zbiérają/ wźiąć wiązánke tego źielá/ y przerzynáć/ á ták nád misą kłáść/ że będźie kápało mléko: á drudzy wytłukáią sok/ á ták z mąką czynią galeczke y chowáią/ á drudzy wysuszáią/ á drudzy w figi puszczáią po kilku kropi/ á to dla przygody chowáią. Dioſc.

A gdy ten sok zbiérają/ trzebá z wiátru stáć/ á ręką licá áni oczu nietykáć/ ręce oliwą pomázáć/ gdy około niego czynić kto ma.

Opuchlinóm. Pali w vstá/ dla tego źiarnká wwiiáią w wosk/ á ták dáią polykáć/ á to dla opuchliny. Dioſc.

Włosy gládźić. Gdy kto chce włosy zgládźić z którego mieyscá/ tedy tym mlékiem pomázáć włosy z Oliwą zmieszawszy/ spádną włosy/ á drugie ssádawe wyrostą: té wtory raz pomázáć/ á wiecey nie wyrostą: tego pániam potrzebá/ którym czoło záraſta.

Tego mléká przykładáć w zab dźiurkowaty/ oddáli ból zebów: ale trzebá woſkiem zab oblepić/ áby nie wycieklo po vściách mléko/ boby pokąsało iezyk abo vstá. Dioſcorides. Zebóm.

Przeciw brodawkóm rozmáitym/ á zwłaſczá które bywáią drobne/ á wiele ich ná kupie: zową mrówkámi po łácinie: bo iáko mrówki obsiádáią ná członku/ tedy onym mlékiem pomázáć raz álbo dwá/ ogryzszy spádza. Brodawkom.

Tymże obyczáiem y pań w táiemnych mieyscách brodawki/ zową Grékowie Thymos clauos condilomata: takież w stolcu tym mlekiem pomázywáć ieśli nie cieczе z nich ropá: przeciw ogniſtym sadzelóm/ zową Carbunculos, rákom/ fiſtulóm/ tedy takież dobrze tym mlekiem mázáć. Dioſc. Guzóm y gruczołom. Kaha Carbunculis. Fiſtulis.

W Jesieni zbiérają nasienie/ które/ iáko pisze Plinius/ gdy ich dwádźieśćiá z woda stárwszy/ kto piie/ tedy wode z zaskórza w puchlinie wywodźi/ ále to wiele: lepiey pierwey pieć/ ieśliby málo tedy śiedm/ á ták dáley iáko czyie przyrodzenie znośi. Opuchlinie.

Liſtki tego źiela vsuszywszy/ tedy takież sprawuią iáko y mléko: drudzy té liſtki kładą w gomółki/ y ták dáią oné gomółki ieść: drudzy z mlékiem/ takież z miodownikiem: takież lékárſtwá czynią z korzenia/ z liśćia/ nasienia/ purguią. Gdy kogo bolą zeby/ tedy to korzenie wárzac w otcźie/ á tym octem płókáć zeby. Tóż źiele Plinius lib. 26. ca. 11. Titimali Caracites zowie.

Cap. LXXXVII.

CAVDA EQVINA, Asperella, Equinetū, Hypuris, vel Trimachion, Dioſco. li. 4. c. 44,

Przaſłká álbo koniogón.

Zową Polacy to źiele Koniogón/bo ma wielką podobę z włoſy koniégo ogoná/ z właſczá gdy ieſt wielkié iákié bywa przy błociéch. Ale ié lepiéy od koni zową/ iż koniom ná rány y ná ſadzele/ nátłukwſzy prochu z niego záſypuiąc bárzo goi.

Czemu zową koniim ogonem.

Koniómná rany ná ſadzele.

To źiele ieſt dwoiákié/ iedno zową Przaſłká/ drugié Skrzypem/ oboie wypiſuie Dioſc. iedne Przaſłka: á to w tym kápitulum wypiſzemy. Przaſłkę Gale. 6. Simpl. piſze/ ieſt źimna w piérwſzim ſtopniu/ ſucha w wtórym: zna każdy Przaſłkę. To źiele piſze Dioſcori. bárzo záſtánawia: dla tego czyniąc z niego ſok/ dobrze puſzczáć w nos komu zbytnie krew ciecze/ tedy vſtánie.

Dwóy koniſki ogon.

Przyrodzenié.

Zbytniéy z noſá krwi.

Przeciw gryźieniu w żywocie w trzewách/ tedy náwiércić/ á z winem dáwáć pić: takiéż gdy kto vryny nie może puſzczáć.

Gryźieniu w żywocie.

Przeciw krwáwym ſádzelóm álbo ránam/ tedy nátrzeć liſtków á ſypáć ná rány/ zágoi. Dioſ.

Ná rány.

Ná káſzel/ ná dychávice/ tedy dobrze pić to źiele/ wyſuſzáiąc vſtáwia. Dioſcorides.

Káſzlu.

Dychávicy

Przeciw przepukłinam/ tedy dáwáć pić z winem/ y przykłádáć.

Przepukłinam.

Przeciw pecherzowi przerwánému albo vrażonému/ przeciw ielitam przerwánim/ przećietim/ przegryźionym/ iáko bywa w czérwonéy biegunce/ y inſzym tákim podobnym/ tedy bárzo dobrze pić z woda/ goi. Dioſcorid.

Pecherzowi. Trzewóm zránionym.

Galenus 6. Simp. Wielkié rány/ wielkié ćieczenie krwie znoſá/ ćiężkié pániam vpławy czérwoné/ biegunki czérwoné poſtánawia/ y inſzé wſzyſtkié biegunki/ á to piiąc z winem álbo z woda/ á tym lepiéy gdy bedźie z czym ćiérpnącym pito/ iáko z winem czérwonym.

Ránóm wielkim. Krwi z noſá. Pławóm. Biegunkom czérwonym.

Stłuczeniu/ zbićiu członków/ dobrze okłádáć/ wygoi. Serapio.

Zbićiu/ ſtłuczeniu członków.

Bárzo pomaga/ bolączkom gorącym/ w żołądku/ wątrobie/ á takiéż przeciw puchlinam. Auicena.

Wątrobie. Żołądkowi Opuchlinóm.

Pli. tóż wſzytko piſze li. 26. c. 13.

Cap. LXXXVIII.

CAVDA EQVINA ALTERA, Sceuola, Salix equina altera Hypuris Dioſ. l. 4. c. 45.

Skrzyp.

Náia też wſzyſcy Skrzyp: to źiele/ niemal téyże mocy iáko piérwſzé/ ále mocniéy ſprawuie niżli piérwſzé. Pli. li. 26. c. 13. piſze: ieſt druga Hypuris, máluchna/ á krotkié máiąc liſtki: to ieſt skrzyp: przeciw dennym boleśćiam bárzo potrzebny. Też Skrzyp

Dnie. Ránóm.

Biegunkam. nátłukwszy go z octem / dobrze kłáść ná rány / bo ie goi. Phalimirus tylko iedno Equiſetum wypiſuie / á drugié opuſcza. Pandectarius zmieſzał oboie Skrzyp y Przaſká / á ták obádwá w leśie.

Cap. LXXXIX.

CENTAVREVM MAIVS, Herba Chironia.

Centurzya wielka.

Menardus in annot. ſuper Meſ.

MEnardus pisze / iż téy Centurziiey wielkiey niemamy / áni iéy Aptékárze znáią: bo powiáda że ich Mistrz Mesuę zmieszał / máłą z wielką / y moc która iest wielkiéy przypisał máłéy / & ecõtrà, która máłéy / wielkiéy: dla tego niektórzy Bárwiérze mówią / áby Goryczká byłá wielka Centurzya: ále śie myłą ná tym. Braſeuolus in [illegible]. li. 3. cap. 6. Drudzy powiedáią Reuponticũ bydź Centurzyią wielką: á wszyſcy źle: bo Dioſcorides rózne Kápitułá czyni o nich: y przydáie Dioſcorid. iż Centurzya wielka ma iáko mákowki ná wiérzchu głowki / tego Reuponticum niéma. O Centurzyiéy Theophraſtus li. 4. cap. 9. Centurzya wielka iáko pisze Plinius lib. 25. cap. 6. iest źiele którym Centaurus Chyron był vzdrowion od rány / gdy bedąc w gośćinie v Herkuleſa / oglądował ſtrzały Herkuleſowé / które były iádem zaprawione / vpádłá mu iedná ná nogę / y obrázilá go śmiertelnie / tedy on tym źielem oné ráne zgoił / dla tego zową Chyronia albo Centarea.

Plinius ibid. Dioſcor. li. 3. c. 6. Liſtki ma ſzérokie wielkie ná spoſób orzechu włoſkiego / długie / Bárwą ná nich źielona iáko ná kápuście młodéy / zabki ma w koło iáko v piłki / ná liśćiech głąb / álbo rózgá: ná dwu drugdy ná trzech łokćiach ná wzwyż / bywa ich téż kilko: ná wiérzchu ma główki iákoby v máku zokrągłá przy dłuższym: kwitnie iakoby przymodrzeyszym: naśienie ma podobne Krokoſowému: korzeń széroki / ciężki / twárdy / długi ná dwá łokćiá / pełny ſoku / smáku oſtrego / ſczmiącego z nieiáką ſłodkośćią / czérwony / y ſok iego czérwony / roście ná pągórkach / ná źiemiach tłuſtych nieprzykrytych drzewámi.

W tym ſie ziélu omylił Braſeuolus in Exa. Simp. de Reub. że by Rapõticum było Centaureum maius, bo niéma tego wypiſánia.

Roſpukliná. Skurczeniu. Boleſćiam w bokach. Dichawicy Káßlóm. Plwániu krwią.

Tá Centurzya bárzo goi roſpukliny/ ſkurczenia/ bolenia/ w bokach/ dychawice ſtáré/ káßle/ krwáwé plwánié; ieſli niémaß febry z winem piiąc/ ieſli ieſt febrá/ tedy z wodą: á to nátárwßy korzenia iáko máki/ dwie drágmie pić. Dioſcorides. Galenus.

Gryżieniu w żywocie. Miesiącóm.

Przećiw gryżieniu w żywoćie/ przećiw boleśćiam niewieśćim wnetrznym/ ku pobudzeniu miesiąców/ ku wyćiągnieniu z żywotá płodu nieżywégo/ tedy czynić peſſarium álbo czopek z korzenia/ przykládáć. Dioſcorides. Galenus.

Rány ściąga y goi.

Ná rány bárzo dobré to korzenié/ á to tłukąc/ máść przykládáć. Dioſcorides.

A gdy to z ſuchégo korzeniá chceß czynić/ tedy moczyć w wodźie/ a potym ſtłuc/ bo ściſka rány/ zlépia/ goi: ták iż téż/ gdyby w gárniec do mieſá wrzącégo włożył/ tedy ſie zroſćie mieſo.

Cap. XC.

CENTAVREVM MINVS.

Dioſcorid. Febrifuga.

Centurzya.

Náturá.

Máią pospolićie ludźie máłą Centurzyią. Paulus libr. 7. piße/ że tá Centurzia ieſt wyſußáiąca/ á nieiáko mierniuchno ćiepła: Dioſcorides libr. 3. cap. 7. y Paulus piße: Że korzeń tego ziéla niczemny: ſámá Centurzya ziélona/ nátłuczona/ przyłożoná ná rány/ tedy ie zlépia y goi/ ták iéż wrzedliwé ſadzele/ dawné/ zákáżoné léczy/ y bliznę odwodźi.

Ránóm. Wrzedliwym ſadzelóm.

Purguie.

Gdy kto náwárzywßy Centurzyiéy/ piie ią/ tedy wywodźi purguiąc ná dół wilgotnośći ßpętné/ koleryczne żółtośći/ grubé/ dla tego dobrze pić w Febrách. Dioſc.

Febram.

Dennéy niemocy.

Przećiw dennéj niemocy (Coxendicum vocãt,) tedy náwárzywßy/ czynić kliſtére/ wyćiąga plugáwośći áż do krwie/ á z tą krwią ból wychodźi z dennéy niemocy. Dioſcorides. Gal.

Kliſterá.

Oczóm. Máść ná oczy.

Bárzo pożyteczny ſok z Centurzyiéy ku wzroku/ dla tego czyniąc ſok z miodem/ á z tego ſoku máść dobrze puſczáć ná oko/ wyćiéra wßyſtki mgły/ łuſki/ záćmienia oczu. Dioſc.

Miesiącóm.

Czyniąc z tego ziéla peſſariũ, á przykládáiąc pániam/ wywodźi miesiące iéż płód z żywotá vmárły. Dioſc. Gal.

Suchim żyłam.

Oſobliwie Centurzya bárzo pomaga przećiw zákażeniu ſuchych żył/ ábo ſtron: á ták w párálizu/ w pádáiącéy niemocy dobra. Dioſc. Czynią z tego ziéla ná té wßyſtkié rzeczy ſok y ſuſzą/ á lepiéy ſprawuie. Dioſc.

S. Wálán tégo Párálizu.

Galenus

Galenus 7. Simp. práwie téż wſzyſtki rzeczy piſze o Centurzyiéy / y przydáie że zámulenié wątroby y śledźiony otwiéra piiąc / y przykładáiąc zwiérzchu: ácz kolwiek Plinius piſze trzecią Centurzyią / ále podobno że iéy y ſam nieznał / piſze Leonicenus, gdy dźiś y wielkiéy nieznamy.

Cap. XCI.

CENTVNCVLVS, TOmentum, Gnafalion, Herba Torminalis.

Wronié máſło mnieyſzè.

PLinius libr. 24. cap. 15. piſze bydź Centunculum Clematidẽ, ále Leonicenus wywodźi że źle / bo nie ieſt żadné Clematis. Dioſc. li. 3. c. 123. To źiele ma ná gałąſkach przyżółtſzym kwiatki / nie ták iáko Marcellus wypiſuie / że by ie zwano Albinum, od białości liſtków y kwiatków: z tego źiela czyniono piérwéy wezgłowia y pierzniki / dla liſtków / któré ma miękuchné. Gal. 6.

Dioſc. To źiele gdy kto piie w oſtrym winie / przeciw boleśćiam á gryzieniu w trzewách / będźie wnet wyzwolon od bolu / dla tego ie téż zową trzewné źiele. Á Galenus przydáie czérwonéy niemocy. Boleśćiam w trzewách. Czérwonkam.

Cap. XCII.

CENTVMMORBIA, Numularia, Lunaria minor,

Stowrzód, álbo Vſpiwrzód.

TO źiele Bárwierze zową Stowrzód álbo Vſpiwrzód / że bárzo pomocné ná rozmáité wrzody / bolączki / ſadzele / y ná boleśći inſzé / y kroſty plugáwé. Niektórzy zową Numulariã, po polſku Pieniężnik / iż liśćie ma niewielkié podobné pieniądzóm málym. Niektórzy Serpentariam zową / to ieſt Wężownikiem / iż wężowie gdy bywáią ránieni / tym źielem ſie lécza.

Źiółko to po źiemi ſie ściele / korzonki ma małe / liſtki niewielkié z obu ſtrón / záró-

wno po

wno po dwu áż do wiérzchu / tluſté / kwiatek ma żółty piękny / wſzyſtko ziółko podobné Poleiowi błotnému / roſćie połákách ná mieyſcach mokrych: Máiá ſie v kázuie / Czérwcá kwitnie.

Wrzodóm. Ránóm. Bolaczkóm.

To ziółko ieſt mocno wyſuſzáiącé w wtórym áż do trzećiégo ſtopieniá / ściąga też mocno / dla tego mocno rány / wrzody / ſadzele / bolączki goi / przykładaiąc / á to tłukąc liśćie tákież kwiećie / ſtłukwſzy á plaſtr czyniąc przykładáć.

Czerwonkom. Biegunka.

Czérwonki y wſzelákié biegunki / y rány w trzewách mocno poſtánawia y goi.

Ránóm wrzedliwim / Wyczyśćia ropy.

Wrzedliwé rány / zágnilé / plugáwé / ropiſté / wyczyśćiáiąc goi.

Krwią plwániu.

Przećiw plwániu krwią / tákież bárzo pomocno piiąc.

Mieśiącé zbytnié y plawy pániam záſtánawia.

Ná wſzytki rány wnętrzné w nérkach / w trzewách / w pierśiach / y ná inſzych mieyſcach wnątrz bárzo pomaga.

Cap. XCIII.

CENTVMGRANIA,

Millegrania, *Stożiarn.*

ZIółko to ieſt iákoby Spotrys / po ziemi ſie ścielącé / máluchné / zieleniuchné / á naśienia około różczki pełno / iáko groná: zową drudzy Herba Cancri, ma ſmák winny / Vryne piiąc wywodźi. Zową tóż źiele Criſpula, iż liſtki ma máluchné á kędźierzáwé.

To ziółko wchodźi w máść / ktorą zową Marciaton: ieſt źiele z przyrodzenia gorącé y ſuché / bárzo pomocné przećiw bolóm y niemocam z przyczyny źimnéy / y bolećiam źimnym pomocné.

Cap. XCIIII.

CEPA, CROMION.

Cebulá.

KTo chce wiedźieć rozmáité á nieſłycháné rodzáie Cebul / tedy czytay Plinium libr. 19. cap. 6.

Każdy zna Cebule.

Galenus

Galenus 7. Simp. pisze / że Cebulá iest zápalaiąca bliſko czwartégo ſtopieniá / á iéy ſubſtancya ieſt złożoná z grubych czeſci: tákiéż Paulus powieda.

Dioſcor. libr. 2. ca. 140. Wiecéy zápala Cebulá y gorzczeyſza ieſt ktora przydłużſzym / okrągłanie ták: tákiéż ktora żółta przykrzeyſza niżli biała / wiecéy ſucha niż zielona / wiecéy ſurowa niżli wárzona: wſzyſtkie Cebule nádymaią ciało / y głowę / gryźienie czynią / prágnienie pobudzáią w febrach.

Długa. Żółta iádowitſza.

W głowę dmie. Prágnienie czyni.

Cebulá chćiwość iedzenia pobudza: dla tego pitánice / ktorzy niemaią áni ſmaku áni chćiwoſći / pieczenią ſobie z Cebulą ſurową czynią / á przyſtępuie tym y ſmák y chćiwość. Dioſc.

Chuć iedzenia czyni.

Cebulá wycieńcza y wyczyśćia brzydkośći y plugáwośći / ktore bywáią w żołądku / z obżárſtwá y zbytniégo obetkánia: nád to one zbytnie nádkánia purguie y wyrzuca z żywotá. Dioſc.

Brzydkość oddala.

Hemoroidas, to ieſt żylki w śiedzeniu / otwarza / gdy ią náćieráią álbo przykłádáią ſáme / álbo ſok ná báwełnie. Dioſc.

Hemoroidi

W oczu mgły y cokolwiekby záczćimiáło oczy / tżeby było ochedożone: tedy nátłuc ſoku z Cebule / á z miodem námieſzáć / y puſczáć ná oko / tákiéż ná biélmá czynić: tákiéż przećiw mgłam y inſzemu zápſowániu oczu. Dioſc. Gal.

Oczóm. Mgłóm. Biélmóm.

Przećiw bolaczkóm w gárdle (Anginam dicunt,) tymże ſokiem z miodem mázáć. Dioſc.

Ślinogorzowi.

Sok z Cebule gdy kto w bolęniu głowy ſarka w nos / tedy wywodźi ſpętne plugáwośći flegmiſte. Dioſc.

Czyśćienie głowy.

Przećiw zapomniáłego pſá vkąſzeniu / tedy nátłuc Cebule / ruty z ſolą á z miodem y przyłożyć ná ráne. Dioſc.

Plaſtr ná vkąſzenie pſá.

Przećiw kroſtam biáłym ktore bywáią ná licu iáko trąd / tedy ſokiem z Cebule zmieſzawſzy z octem námázáć. Dioſc.

Kroſtóm ná licu.

Brodawki / z ſolą ſok zmieſzawſzy / ſpądza. Dioſc.

Brodawkom.

Przećiw ſtárciu od botów / tedy nátłuc Cebule z ſádłem kápłunim / y námázáć / álbo przyłożyć. Dioſcorides.

Stárciu od botow.

Przećiw boleśćiom w vſzu y dzwonieniu w nich / tedy puſczáć ſok ciepło: tákiéż przećiw ropam y ſmrodóm w vſzach. Dioſc.

Vſzóm. Ropam w vſzu.

Tákiéż ná párchy y mieyſca gdźie włoſy opadły / dobrze mázáć. Dioſc.

Párchóm.

Pániam / Cebulá przyrodzone rzeczy pobudza y wywodźi. Dioſcorides.

Miesiącom.

Swiérzbienie z oczu wyczyśćia: á to czyniąc ſok / Spodium kniemu z Aptéki przydawſzy / puſczáć w oko. Dioſc.

Oczóm.

Dioſc. pisze / że bolenie w głowie czyni Cebulá / gdy ią kto ié / álbo wonia. Gal.

Ból czyni w głowie.

Czyni też Cebulá Letargum, to ieſt niemoc ſpáną / że człowiek vſtáwicznie ſpi chocia go budzą. Dioſc.

Czyni Letargiam.

Zbiéra y przepuſcza Cebulá wrzody / bolaczki / wrzedźienice: á to vwárzywſzy Cebule / potym ią ſtłuc z Figámi álbo z Rózynkámi / á przykłádáć plaſtr. Dioſc.

Wrzodj bolaczki zbiera.

Też przećiw nápuchlinam w żywo-

Puchnieniu.

żywocie / dobrze okładać żywot Cebulą/rospędzi.

Cap. XCV.

CHÆREFOLIVM,

quidam Gingydium vocant, Græcè Chærofillon.

Po Polsku, Trzebulá.

PLinius pisze / że Trzebulá bárzo ostrego smáku á zapalaiąca/zdrowa ciału człowieczemu: dla tego też we Włoszech pożywáią iéy rádzi w Sálatach.

Pandectarius mniema bydź rodzay Opichu / á zowie ią Apium Hemoroidarium: ále iáko w wielu inszych ziół / ták y w tym omyla sie / bo tego nie pisze Dioscorides, Galenus, Theophrastus, áni Plinius.

Macer c.26.pisze: Trzebulá do brá pić z winem przeciw boleniu w piersiách / tákież przykładać plastr.

w piersiách bolesciam.

Przeciw flegmam zbytnim á plugáwym/ kliowátym/tedy dobrze pić Trzebule / bo purguie z człowieká.

Flegmam kliowátym

Przeciw zimnu w febrach/ tedy Trzebule w Oliwie wárzyć/ mázáć pacierze.

Febrze.

Przeciw robakom w żywocie / tedy nátrzeć á dáć z octem pić.

Glistóm.

Pániam wywodzi miesiące / piiąc z winem: tákież vryne.

Miesiącom.

Przeciw gruczołom które bywáią zá vchem: tedy nátlukszy Trzebule z sádłem stárym/á woskiu iárzecego przydáć/przykládáć.

Bolączkom zá vchem.

Przeciw záwracaniu przed oczymá: tedy czynić ług/myć głowę / á ziele ná skronie przyłożyć.

Záwrácániu przed oczymá.

Cap. XCVI.

CERVINA LINGVA,

Dioscoridis Philitis,

Ieleni Ięzyk.

PHalimirus Jeleni iezyk wykłada Scolopendrion: ále tośmy wypisáli wyssżey w Kápitulum Asplenon, że nie iest. W tym błędzie nietylko Phalimirus, ále też y wiele Aptekárzów y Doktorów: bo y Theodorus Gaza vczynił błąd wielki / który wykłádáiąc Theophrastum z Greckiég ná Láćińskié położył miásto Scolopendrion, Linguam Ceruinam: bárzo niedobrze: tákże potym zá nim y inszi niedobrze trzymáli.

Że Phylitis iest Jeleni iezyk: Dioscorides libr.3. capit. 112. pisze: Phylitis ma listki podobne Sczawiowi / nie ták szérokie iáko długie á piękne / w liczbie pięć

álbo

álbo ſześć / ná boku ma ſprzezki iáko by robaczki / roſcie w ćiérniach / w leśiech / w dolech gdźie niedochodźi ſłońce / niéma rózgiáni kwiatków / to wßytko ieſt w Jelenim iezyku.

Biegunce. Paulus li. 7. Gdy Jeleni iezyk ma ſmák przykwáśnieyßym / á ćiérpnący / ákte[v] ieſt źimny: tedy dla tego biegunkóm bárzo pomaga piiąc ie / á nawiecey z czym ćiérpnącym.

Morzeniu w żywoćie iáko w czérwonkach. Á Dioſcor. piße / że dobra Phylitis przećiw biegunkam białym / ittż przećiw gryźieniu w trzewách.

Wężowe[v] vkąßeniu. Przećiw wężowému vkąßeniu tedy dobrze pić z winem. Dioſcorides.

Bydłu vkąßonému od węża. Gdyby któré bydle waż vkąśił: tedy náwárzyć tákież tego źiela / á rozdárwßy gebe nálać w gárdło. Dioſc.

Plinius libr. 2. capit. 15. piße: Sledźionie Ozánka bárzo dobra pić tym któ rzy máią zepſowaną śledźionę: takież żołądkowi / przepuklinam / dychawicy. Dioſc.

Dioſcorid. lib. 3. ca. 103. Wárząc Ozánke poki źielona w wodźie / tedy dobrze pić ſkurczonym / káßlącym / twárdą śledźionę máiącym z octem. Skurczonym. Káßlóm.

Pániam którym záſtánawiáią ſie miesiące / dobrze pić: takież ku látwiemu porodzeniu ábo niedonoßonému płodu. Dioſc. Miesiącom.

Przećiw rzezániu vryny / przećiw puchlinam / dobra pić. Dioſcorides. Vrynie.

Przećiw iádowitému vkąßeniu / á zwłaſcza wężowému / tedy dáć pić z winem / á ná ráne nátłuc Ozánki przydawßy troche octu. Dioſc. Plin. Vkąßeniu iádowite[v].

Nád to nátárwßy tego źiela /

Cap. XCVII.

CHAMÆDRIS, QVERCVLA minor, Triſsago, Calamandrina, Seratula,

Po Polſku, Wielka Ozánká.

POſpolita ieſt Ozánká / w ſádźie roſćie: źiółko niewielkie ná piądź: modry kwiatek: liſtki iáko v Mietki / ále zabki ma iáko v piłki w koło: dla tego ią też zową Seratulam: y pißą / że pátrząc ná liſtek tego źiółká / wymyślono piłe. Plin. lib. 27. cap. 15.

Gal. 8. ſimpl. piße: ieſt to źiółko zápaláiące y wyſußáiące w trzećim ſtopniu: takież y Paul. 7.

czynić z nieg pilulki á bráć ie przeciw tém niedoſtátkóm / ku którym ie piiąc dáią. Dioſc.

Ránam wrzedliwym. Przeciw ránam wrzedliwym ſtárym / plugáwym: tedy czynić máść z Ozánki z miodem / á przykládáć. Dioſc.

Oczóm. Przeciw zácmieniu wzroku: czynić płoch á puſczáć ná oko: tákież z Oleiem czyniąc / puſczáć Oleiek ná oczy.

Galenus 8. Simp. Ozánká ma gorzki ſmák á oſtry: dla tego śledzionie pomaga / mieśiące y vryny wywodźi / y wßytki gruboſci.

Cap. XCVIII.

CHAMÆPITIS AIVGA, Abiga ſiue Ibiga Picea, Parua pinus. Cupreſsina Iua.

Po Polſku Iwá, drudzy zową Suchotnéźiele.

Báby Krakowſkié y Aptékárze niektórzy / cóś zá źielſko Chamæpytis, Ozánką małą zowa: tákież Phalimirus wykłáda / iáko ſie náuczył v Bab.

Jeſt to źiele mála ozánká / Chamepitis, iáko wół ieſt ośieł: przeto bácźcie Pánié Krakowſkié / iáko was Baby wáßé ná tréciéch bárzo w źiołach myla: bo ledá co wam dáią / czego ſámy nie znáią: á co gorzéy / byś też v niéy pytał źiela ktore z Indiiéy przywożą / iáko Malabatrum, tedy ie vkáżą / áno bądźie tak prawdá iáko Wół ieſt Ośieł: przeto y tego by niemiano w Krakowie dopuſczáć / aby ledá Bábá przedawáła iedno doświádczona / áby ludźi nie trulá proſtych: ále Bábóm niedźiw / gdy oto námnożyło ſie Herbarzów / omylnych y złych źiół / ktore nie ſą té / iákié im imioná przypiſuią. Baby Krakowſkié.

Galenus 8. Sim. piße: że Iwá álbo Aiuga, ieſt wyſußáiąca w trzecim ſtopniu / á ciepła w wtórym. Przyrodzenié.

Iwá piße Dioſcorides, ieſt nie wielkié źiółko / po źiemi ſie ściele: ma liſtki ßádáwé iáko v Soſny / dla tego ie też zową Picea humilis, máluchna Soſnká: kwiatek modry ma.

Przeciw żółtéy niemocy tedy liſtki wárząc w winie / á pić przez śiedm dni. Dioſc. lib. 3. cap. vlt. Żółtéy niemocy.

Przeciw bolęniu w biodrach álbo w ſłabiźnie / tedy wárząc to źiele w wodźie / pić cztérdźieśći dni: á dla tegó dźiś doktorowie nie máią lepßéy rzeczy we fráncach / iedno to źiele / zwłaſczá gdy fráncá wnidźie w członki / w ſtáwy / iáko pospolicie iuż w ſtáwiéch pánuie: przeto dobrze ie Iwę pić / Boleśćiam w biodrach. Fráncóm. Stáwóm.

pić / pilulki zmią czynić / prochy z cukrem / zową Trágraz / á wſzelakim obyczáiem pożywáć. Gal.

Wątrobie. Przeciw zákáżeniu wątroby / Przynie. rzezániu vryny y záſtánowieniu / Nerkom. w nérkách boleniu / gryżieniu w żywocie / tedy dobrze pić Jwę. Dioſc.

Jádóm. Trucizném Przeciw ziedzeniu iádowitych źiół abo trucizn / pożyteczna. Dioſcorides.

Plaſtr. Tákież dobré to źiele / czynić z niego plaſtr á przykládáć ku nie mocam tymże / dla których pić ná piſano. Dioſc.

Pilulki. Może też zniéy czynić pilulki: tym obyczáiem: weźmi Fig / á ſtłucz ie z Jwą / á czyń pilulki któré będą odwilżáć żywot leguchno: á ieſli chceſz áby purgowały / tedy wźiąć Jwy / Miodu / Żywice á prochu miedźiánégo / któ-ry pod nakowálną bywa / gdy kuią miedź z ogniá: to ſtárwſzy czynić pilulki / á bráć w potrzebach / á zwłaſczá w ſtáwowych bolesćiách. Dioſc.

Máćicy. Przeciw niewieścim bolesćiam / w máćicy záżeniu: tedy czynić Peſſariũ z miodem / y kłáść / wyćiąga złośći. Dioſc.

Piersiam. Ná ſtwárdźiałé piersi od mlékà / czynić plaſtr / okłádáć. Dioſcor. Gal.

Wrzedliwỹ ránam. Przeciw ránam wrzedliwym iákié bywáią we fráncach / tedy natluc Jwy ná proch / á z miodem czynić máść / y przykládáć. Dioſcorides.

Wypiſuie Dioſcorides libr. 2. cap. vlt. drugié dwie Jwy / ále ich niemamy w zwyczáiu / bo tá pierwſza nailepſza w lékárſtwie / á z ćiężkośćią ią náleźiono.

Galenus 8. piſze takież: że dobra Jwá przeciw bolesćiam w ſtáwiách / przeciw záżeniu wątroby: á to bywa we fráncy.

Cap. XCIX.

CHAMÆACTE ET ACTE, Ebulus & Sambucus.

DIoſcorides *piſze, że to iedno Bez á Chebźiná, á przeto w iednym Kápitulum o obudwu piſze, á potym rozdźiela mówiąc:* że Chameacte *ieſt* Ebulus, *Chebźiná,* Chameacte quaſi humilis ſambucus: *á* Acte, *ieſt* Sambucus, *to ieſt Bez: y wypiſuie Chebdy Bez, ále nie trzebá powtárzáć, bo káżdy Chebźinę y Bez zna.*

DIoſcorides libr. 4. cap. 168. Opuchlinom. Jednáka powieda moc máią / Chebźiná y Bez. A Paulus lib. 7. piſze / że Bez y Chebd ſą ſuché á miernie roſpráżáiąc.

Macer piſze / iż gorące w wtórym á ſuché w pierwſzym.

Chebźiná y Bez wyſuſzáiąc / ściągaiąc /

ściągáiąc/ścznięc ochładza. Dioscorides.

Dla tego opuchlinę z ciáłá wypądzáią: korzeń w winie wárząc dáwáć pić ono wino. Dioſc.

Purguie. Flegmá. Kolerá. Liśćie iedząc iáko sálatę/ tedy purguie z człowieká flegmę y kolerę: á iam więc dawał pąkowie młodé z octem przewárzywßy/ á Oliwy przydawßy/ czyśćie purguie. Dioſc.

Gáłązki też młodé/ ktore bywáią iáko głąbiki/ tedy wárzywßy w garnußku/ tákież ie ieść/ á purguią tákież dobrze.

Bolóm w żywoćie. Miesiącóm. Bez ábo Chebźinę wárzywßy w wodźie/ dobrze śie w nich párzyć pániam dla bolów w żywoćie/ y miesiącé wywodźi. Dioſc.

Jágodki. Jágódki tákież piiąc z winem/ purguią y spráwuią iáko y liśćie.

Oczom. Przećiw bolesćiam w oczu/ zwłaſczá z zápalenia: tedy nátłuc listków z mąką/ á ták przyłożyć plastr ná oczy. Dioſc.

Opaleniu Vkąßeniu Zápomni á tego pśá. Przećiw opaleniu/ nátłuc tákież liśćia z mąką pßenicżną czyſtą/ y okłádáć: tákież czynić przećiw vkąßeniu wśćiekłego pśá. Dioſcorides.

Ná rány wrzedliwé/ plugáwé/ dobrze przykłádáć. Tákież przećiw podágrze/ wźiąć liśćia Bzowego álbo Chebdowego/ á nátłuc z łoiem Bykowym álbo Kozłowym/á tym plastrem okłádáć ná mieyſce bolące.

Aczkolwiek Sambucus drzewo ieſt/ wßákże Chebźiná práwé ieſt źiele/ á ták niech Bez/ Chebźiná spółem miedzy źiołmi ſtoią.

Cap. C.

CHAMÆDAPHNE, Terreſtris laurus, Vinca peruinca.

Bárwinek.

Dioſcorides lib. 24. ca. 144. Przećiw zápaleniu w żołądku/ tákież boleniu w głowie: vczynić z liśćia plastr/ á przykłádáć. Głowie. Żołądkowi

Gryźienie w żywoćie/ té listki pitę z winem odpądzáią. Gryźieniu w żywoćie.

Pániam wárząc w winie/ á piiąc/ wywodzą miesiącé: tákież vryne: też czyniąc Peſſariũ, to ieſt czopek ná miesiącé. Dioſ. Vrynie.

Plinius lib. 21. ca. 27. Czyniąc z liśćia proch/ dáwáć z winem ná opuchlinę/ wyćiąga z zaſkórza wodę żółtą. Opuchlinóm.

Plinius. Listki vpieczoné w popiele/ á ná zebránia twárdé plaſtrem

ſtrem przykładáiąc / rozbiiáią.

Cap. CI.

CHAMÆMELVM, ANTEmida, Antemis, Camomilla.

Rumienek.

DIoſcorides libr. 3. cap. 145. wypiſuie troiáki Antemidis, Rumienków rodzay / ktory tylko z kwiátu ma rożność: ieden biały / drugi żółty / trzeci czérwony / ábo brunatny: á to rozumiéy tylko w liſtkach około główki / iż v iednego około główki żółtéy / są liſtki białé / v drugiego około główki żółté / v trzeciego brunatné. Biały rodzay ieſt / ktory práwie zową Rumienek / ktory około ſercá żółtégo ma liſtki białé w kwiátku: zowie Dioſcorides Leucatemon. Wtory ma kwiatki zupełné gorąco żółté / ták ſerce iako liſtki / ſámo źiele ſzadáwé / Piołynowi podobné / zowie Dioſcorides Chryſantemon. Trzeci ieſt brunatny / roſcie w ogrodźiéch ná grzędach / między iarzynámi / zową Oſtróżki / Łacinnicy zową Conſolidam regalē, drudzy Monachellam, drudzy Capuciaris, iż kwiát ma podobny kapicy Mniſzéy. Niemcy zową *Ritterſporn*: Dioſcorides zowie Erantemon: o tym niżéy wypiſzemy.

Paulus 8. Że Rumienek ieſt zágrzéwáiący y wyſuſzáiący w pierwſzym ſtopniu: takiéż Galenus 6. Simp.

Dioſc. Rumienek czáſu Wioſny zbiéráią / ktory gdy kto piie / wárząc / vryne wywodźi / kámień łamie / miesiące pániam pobudza / á tym wiecéy gdy ſie w nim myią álbo párzą. Vrynie. Kámieniu. Miesiące.

Boleści y twárdości / zápaleniu śledźiony / żołtéy niemocy / boleściam watrobnym / wzdymániu álbo puchnieniu iéy / bárzo pomocny piiąc. Dioſc. Śledźionie Watrobie. Żółtey niemocy.

Boleściam w nérkách / w pechérzu / wárząc pić / y ná plaſtrze przykładáć. Dioſc. Nerkóm. Pechérzowi.

Kámień każdy łamie / okładáiąc y piiąc / á zwłaſzcá brunatné Antemis. Dioſc. Kámień.

Przeciw płynieniu z oczu / łez álbo ropy / czynić plaſtrzyk / przykładáć: takiéż ná fiſtuły przy oczach / Ægylopas zową / czynić. Dioſcorides. Oczóm.

Zuchąiąc w vściách Rumienek / kroſty y rány w vściách goi: takiéż Kroſtóm w vściách.

takież płocząc wárzonym/ czyni: takież sadzele ná wargach y krosty goi. Dioſc.

Febrom. Przeciw febram dobrze czynić z Rumienku klistere/ wárząc Rumienek/ álbo z Oleyku Rumienkowego.

Plinius lib. 1. cap. 21. Antemis, to ieſt Rumienek/ wielkimi/ powieda/ chwalmi wyſławiał Aſchlepias ſtáry Lékarz przę iego wielką pomoc ku zdrowiu ludzkiemu. A ia przydam/ że niebyłoby w Aptéce drożßego źiela/ by ták bárzo niebyło pospolité: dla tego ie nátura ták pospolicie rodźi/ áby niebyłá diminuta in neceſſariis.

Wężowém vkłoßeniu. Przeciw wężowému vkłoßeniu/ dáwáć pić drágmę z winem: á potym do końcá wypiſuie to wßyſtko co y Dyoſcorides. Pli.

Jeſt źiele Rumienek/ w káżdym mieyſcu bolesć vśmierzáiácé/ przykłádáiąc ná plaſtrze: dla tego ie zową Anodinum.

ke. Abowiém iáko piße Theophraſtus lib. 2. cap. 14. Gdy Jáſkołká ná Wioſnę vkaże ſie/ to téż źiele z źiemie ſie vkázuie: á gdy Jáſkołká ginie/ y Celidonia téż ginie.

Oczy iáſkołetom léczy. Já pewną rzecz piſzą Medrcy/ iż gdy Jáſkołczym dźieciom wykupi oczy/ tylko nieruchaiąc żyłek ná których oczy wißą/ y odéydź ich ták/ názáiutrz naydźieß á oné oczy máią zdrowiuchné/ ktemu naydźieß to źiele w gniáździe álbo około: bo Jáſkołcza máć léczy oczy. A tóm od człowieká godnégo wiáry ſłyßał: że Káczká niewidźiałá/ á dźieći wźiąwßy korzeń/ pomázały iey mlékiem/ w godźinie álbo dwu przeźrzałá. A iam to kokoßy czynił/ á było ták. A przeto téż to źiele zową Boży dar drudzy. A ztąd káżdy obácz iáko to źiele bárzo pomocné ku wzroku.

Przyrodzenia. Paulus li. 7. piße: ieſt Celidonia gorąca w trzećim ſtopniu/ á nié ociérаiąca. A Galenus ták iż: że

Cap. CII.

CHELIDONIVM MAIVS, Hirundinaria maior.

Po polſku téż Celidonia. Drudzy Jáſkołcze źiele zową.

Dioſcorides libr. 2. cap. 172. & 3. wypiſuie dwoiáką Celidonią/ mnieyßą y więtßą. Celidonia więtßa pospolita ieſt/ przy płociéch/ przy cmintarzách roście: znáią ludźie pospolicie: zową ią Celidonia od Jáſkołki/ iż Chelidon po Gréckú znáczy Jáſkoł-

ieſt w

iest w trzećim stopniu zápaláiąca y wysuszáiąca.

Oczóm / Dioscorides li. 2. To ziele wszelákim obyczáiem nászém wzroku pożyteczne: á dla tego ná wyprawienié y obiáśnienié oczu: czynić sok z tego źiela / y puszczáć ná miedźiáną misę / żeby postał przez noc / a názáiutrz włożyć czystégo miodu / potym przywarzáć / y wlać w szklankę / y wystáwić ná słońce: á te wódkę puszczáć ná oko: przydáią drudzy Tuciiey / drudzy Kámfory / káżdy iáko mu sie podoba. Tá wodká bárzo osobliwie wyczyśćia oczy od wszytkich niedostátków.

Sok z źiela

A drudzy / co też vczy Dioscorides, czynią sok czásu Wiosny / á potym wysuszáią ná miedźiánym naczyniu przy słoncu: drudzy czynią galeczki z tákiego wysuszánego soku / potym rospuszczáią.

Jam nie czynił nigdy z niéy wodek / áni soku / iedno tylko wźiąwszy źiele álbo korzeń / przełómić przy członku / á gdy náydzie mléká / tedy onym dotknąć oká / tedy mgły / łuski / kátárákty / spedzi / iedno trzebá ćierpieć.

ha Oczy

Żółtéy niemocy. Dioscorides. Przećiw żółtéy niemocy / korzeń Celidoniiey z Anyżem w winie białym wárząc / á ten syropek pić przez kilko dni.

Ránóm wrzedliwym. Dioscorides. Przećiw wrzedliwym ránam ktoré sie czołgáią po ćiele / tedy nátłuc korzenia z winem / á przykládáć plastrem.

Zebóm. Przećiw boleśći w zebach: tedy wźiąć korzenia tego źiela / żuáć ie ná tym zebie ktory bóli wypluwáiąc.

Przećiw boleśćiam w trzewách / zową kolíká / tedy nátrzeć Celidoniiey / á w winie dawáć pić. Kolice.

Przećiw fistułam / náczynić prochu z tego źiela / á zwłaszcza z korzenia / á potym zmieszáć proch z miodem / á puszczáć w dźiurki / wyczyściwszy potym zgoi. Fistułam.

Galenus 8. Simp. práwie té słowá niemal pisze / co y Dioscorid.

Cap. CIII.

CHELIDONIVM MINVS,

Hirundinaria minor, Testiculus Sacerdotis. Herba Martre.

Mnieysza Celidonia.

MAluchné to źiółko / niéma żadnéy rózgi iedno listki wychodzą ná szypułkach z źiemie z korzonká / listki są podobné grzybieniowé / iedno máluchné / okra-

glé/ ſtárwſzy tłuſté: kwiatki żółté piękné/ podobné gwiazdeczkóm: ná Wioſne á Máiá tylko ie znáć/ potym go nienaydźie abo z trudnoſcią.

Roſcie przy wodach/ przy mokrádłach/ ná łąkach.

Paulus l. 7. piſze/ że ieſt gorącé áż w czwartym ſtopieniu. Ma moc piſze Dioſcorides lib. 2. cap. 173. bárzo oſtrą/ podobną Anemone: ták/ że też ſkorę ná ciele przykłádáiąc przepala.

Przepala.

Dla tego ſproſné świérzby/ párchowáté/ y inſzé zeſzpácenié ſkóry zćiéra/ wychedaża: tákież páznokćie chropáwé/ ſzpetné/ przykłádáiąc. Dioſc.

Swiérzbóm. Páznokćiom.

Sok z korzonków tego źiela zmieſzawſzy z miodem/ á w nos ſarkáiąc głowę wyczyśćia. Dioſcorides.

Głowę czyśći.

Tákież ty korzonki wárząc/ á ſarkáiąc w gárdło/ głowę wyczyśćia y piersi/ y wſzytki w nich niedoſtatki. Dioſcorides.

Gárdłu. Piersiám.

Oczóm też tá mnieyſza Celidonia bárzo pomocna: mgły oświéca/ Kátárákty y inſzé zaſłony ſpądza.

Oczóm.

Cap. CIIII.

CHEIRI vel KEIRI, ARAbum. Leucoion Dioſcoridis, Viola Satiua, Viola Citrina, Viola alba, Viola Purpurea, Viola punicea.

Po polſku Fiołki ſianè.

SErapio piſząc o tych Fiołkach: powieda z náuki Dioſc. że to źiele bárzo wiádomé/ máiące różnoſć/ tylko z różnoſći Kwiatków: iż niektóré źiele ma kwiatki żółté/ drugié białé/ drugié brunatné/ drugié czérwoné: ále takiégo niemáſz w Polſcze/ we Włoſzéch doſć: w nocy białé y brunatné: Powieda Galen. 8. bárzo woniáią: we dnie práwie nic/ temum ſie ia piérwéy dźiwował.

A to wiedz káżdy/ żeć inſzé ieſt Leucoion Theophraſti, á inſzé Dioſcoridis. Tu Dioſcoridis wypiſuiem: áczkolwiek Leucoion známionuie białé ſiané Fiołki: wſząkże z wyczay otrzymał/ że iuż białé/ brunatné/ żółté/ iednáko Leucoion zową.

Dioſcorides lib. 3. cap. 129. piſze: iż nailepſze w lekárſtwach/

które ſą żółté: z tych czynią Oleiek który

iek który zową de Keiri bárzo po trzebny.

Náturá. Galenus pisze/że máią przyrodzenie ciepłe á wilgie/ smák gorzki: dla tego zágrzéwáią/ wysuszáią/ ociéráią/ y subtélność czynią. Dioſc.

Miesiącóm. Máćicy. Dioſcorides. Kwiát żółtych Fiołków vsuszonych/wárzywszy w wodzie/ pić ná niedoſtátki nie wieścich rzeczy: pobudzáią miesiące/ y inſze potrzeby wyczyściáią/ tym lepiéy gdy ſie w nich párzą.

Roſpádlinam w ſtolcu. Przeciw roſpádlinam á kroſtam/które bywáią w ſtolcu: tedy nátluc tych kwiatków/ z woſkiem zmieſzáć y przykládáć.

Kroſtóm ná wárgách. Przeciw ránam álbo kroſtom ná wárgách: nátluc Fiołków tych z miodem/ mázáć.

Porodzenie Nasienie dáiąc pić Pániam dwie drágmie w winie ábo miedzie/tedy wywodzi miesiące/ łożyſká: czyni też rychłe porodzenie. Dioſc.

Podágrze. Przeciw podágram: nátluc kozzenia z octem/ á okládáć plaſtrem. Dioſc.

Sledzionie Ná opuchłą śledzione/dáwáć pić násienia dwie drágmie z octem. Dioſc.

Bolączkam w mácicy. Przeciw bolączkóm które bywáią pániam około mácice/ tedy przykládáć roztárwſzy z woſkiem/ in peſſario melius. Dioſc.

W Polſcze ſie myla ná tym/ żeby Tátárká Polſka byłá Cicer: Tátárká nie ieſt Cicer, ieſt Paganica: ſieią Tátárke w Ruśi/ w Polſcze/ w Tátárzéch/ iż rychło wſchodźi/ rychło doſtoi: á ták ią w zimnych kráinách tylko ſieią.

Ciceri Włoſkie ſą rozmáite: iáko pisze Galenus 8. Simp. białe/ czarne/czérwone/pſtre y rogáte. A kto chce lepiéy rozmáitość Cicery poznáć: czći ſobie Plinium li. 18. cap. 12. gdźie ie wylicza. Cieciorka która ſieią ná Mazowſzu/ á témi czáſy poczeli w Sedomierzu/ ieſt Cicer Anguloſum. Gróch Włoſki/ który poczeli ſobie ſiáć w ogródkách w Krákowie/ſą źiarnká mnieyſze niżli Bobowe/ ſą prawdźiwe Cicery. Rozmáite Ciceri.

Galenus 8. ſ. & pō. de ali. Cycery ſą zágrzéwáiące y wyſuszáiące. Jeſt iárzyná nádymáiąca żywot: mleko y násienie czyni pobudza pániam miesiące/ vryne wywodźi/ nérki wyczyśćia. Odyma żywot. Miesiącóm. Vrinie. Nérkóm

Wodá álbo wino w których wárzą Cycery/ zámulenie y zátkánie wątroby otwarza: łamie kámień nérkowy: świérzby wyćiéra/ roſpądza bolączki w vſu/ bolączki w moſzenkach/ roſpu- Wątrobie. Kámieniu. Świérzby. Vſóm. Żywot.

kliny: z Miodem przyprawuiąc plaſtr/ goi. Dioſco-

Cap. CV.

CICER Latinè, EREBINthon Græcè.

Po polſku Włoſki Groch.

Płeć cudną czyni.

Dioscorides. Cicery czynią do bry żywot/ vryne pobudzáią/ nádymáią/ płeć cudną ná skórze czynią/ płód y miesiące wywodzą/ okwitość mléká czynią.

Mleko.

Opuchnieniu moßen.

Przeciw opuchnieniu moßen: náwárzyć Cicerów/ y nátluc/ obłożyć opuchłe mieysca. Diosc.

Brodawkam drobnym.

Przeciw drobnym brodawkam / tákież przykładáć: zową Mirmecion. Diosc.

Swierzbowi.

Przeciw świérzbowi/ nátluć Cicerów z ieczmieniém y z miodem á pomázywáć.

Párchóm. Krostam ná głowie.

Przeciw párchom y krostam ciekącym w głowie / takież czynić: á co lepiéy/ wárząc ieczmień z Cicerámi á wymywáć: takież ná káżdé plugáwé krosty / á práwie ku wßeᵛ pożyteczné Cicery.

Gdy tak bárzo pożyteczné są Cicery / czemuby téż Polacy nie ieli sie śiáć ich / á zwłaszcá gdy łácwieyßa práca niż około grochu: á ktemu / obficiéy rośćie w Polßcze niż we Włoßéch. Widziałem że sie rozwodziły wyssßéy niż Chmiél w Polßcze: ták/ żem widział kilká set stracza ná iednéy rózdze.

O rozmáitośći Cicerów / y ich róznośći. Theoph. lib. 3. c. 6.

Cap. CVI.

CICVTA, CONION Dioscoridis.

Popolßku Weßká, álbo Swinia weß.

MÁią pospolicie ludźie Weßke/ ieść iádowité źiele: dla tego Atenienses, iáko pißę Plinius lib. 25. cap. 13. vstáwili / áby ią dawano pić winnym ludźiem / á zwłaszcá któzy mówili przeciw wielkości Bogów ich/ iáko Sokrátesowi.

Galenus 8. Sim. tákież Paulus pißą: że ieść źimna przez miáry / dla tego truie ludźi: áwßákże pámietay káżdy Weßke: rośćie w ogrodźiéch : á práwa Swinia weß/ ná błociéch á przy wodźiéch.

Dioscorides li. 4. cap. 77. Jeśliby sie komu nieszczęśliwie przygodźiło bráć Swinią weßke / tedy wielkié lékárstwo ieść pić wino co nalepßé/ álbo wrácáć.

Sok z weßki.

Z Weßki zbiéráią sok/ á to nátrwawßy wiérzchów póki násienié nieuschnie / który sußą ná słońcu wyżawßy. Bárzo potrzebny ku lekárstwam / bo nie ieść żadné tak złe źiele aby niemiáło iakiéy pomocy osobliwéy.

Boleśćiam w głowie.

Przeciw boleśćiam w głowie á zwłaszcá z niespánia/ tedy czynić máść ná skróni z Mákiem álbo Rumiénkiem z tego soku.

Piekielnéᵛ ogniu. Zápalenia.

Przeciw piekielnému ognin y wrzodliwośćiam zápalonym / czyniąc máść przykładáć tego soku.

Polucion.

Przeciw nocnému we śnie pomázániu / tedy tłuczżiele okładáć moßenki.

Cielesnym żądliwośćiam.

Przeciw zbytniéy żądliwośći cielesnéy / (Priapismum dicunt,) tedy náśiekáć álbo nátluc źiela/ y obłożyć moßná. Diosc.

Wielkim piersiam.

Pániam / które sie wiárują wielkich piersi / tedy tákież nátluc / y obłożyć piersi plastrem. Dioscorides.

Zbytniemu mléku.

Mléká też zbytek trácí w piersiach:

śiach: tákież okládáiąc. Dioſcor.

Moſzenkom.

Dźieciam tákież moſzenek nie dopuści bydź wielkich. Dioſc.

Jáſczorkom Wężóm.

Plinius piſze/że to źiele iaſczórki á węże odpądza.

Cap. CVII.

CIRSION, BVGLOSSA Regalis. *Miodunki.*

MIódunki źiele znákomité znáią wſzyſcy: ieſt dwoiákié / iedno poſpolité ktore v nas roſćie ná polach: oſćiſté / ſzádáwé: kwiatek ma modry / ktory dźieći zbiérаią á miód z nieg wyſyſáią: Drugié ieſt práwé Cirſion, nie ták koſmáté / gládſzé / kwiát téż modry / ále wietſzy niżli v poſpolitych Miódunków: tego źiela wiele w ogrodkach we Włoſzéch / v nas go niemáſz.

Korzonki tego źiela przywiązáné / kedy ſie czynią guzy y modzéle / tedy ie roſpądza.

Sercu y v ſercá zápaleniu / bárzo pomocné. Piiąc tákież / ſercá dzéniu pomocné.

Tákież przećiw gorącym febróm / y inſzemu zápaleniu bárzo pożyteczné.

Cap. CVIII.

CICHOREVM AGRESTE. Radicula Picris, Seris Intybũ, Ambubeia.

Podróżnik.

GDźie ma káżdy wiedźiéć / ktory chce źiołá znáć / że té ſłowá (Intibus, Cicoreũ, Seris,) v Gręków iedno zá drugié kłádą / tak iż wielką trudność czynią ná polſczyznę / bo my inſzé źiele mamy Podrożnik / inſzé Mlécz gładki / inſzé oſtry: dla tego położe Figure ná ktorey poznaſz róznośći.

A wſzákoż iuż ták v Łácinników y v nas Polaków zwyczay otrzymał: że Seris aut Intibus Endiuiam ſignificent: po Polſku Mlécz wyſoki ábo ogrodny: tákież Cicoreũ agreſte, ſignificat Radiculam ſylueſtrem, Podrożnik.

Figurá.

FIGVRA.

Latifolium.
Latioribꝰ foliis similibus Lactucę, est Endiuia Bianca.
Biały Mlécz.
Strictioribus foliis, Radicu- Aspris foliis aculeatis, Seris, *Snuini Mlécz.*
Angusti foliũ. la hortensis. & illa dupl: Lenibus, Endiuia, *Mlecz nyſoki.*

Zá iednę rzecz máią Intibus. Seris. Cicoreũ. *Dwoiákié.* Satiuũ. *Sianè.*

Agreste. *Polnè,* Picris seu Cicorea. Radicula agrestis, Ambubeia, *Podrożnik.*

Tóm nápiſał áby áptekárze vmieli rozeznáć kápitulá o Intybach v Dioſc. ábo żeby Miſtrzowie ſwym żakóm vmieli w ſzkołach ná polſczyznę wykładáć.

Cichoreum Agreſte, Podrożnik: apud Dioſcoridem Picris, od gorzkości: zową ij też Sponſa ſolis, iákoby miłośnica ſłonecznа/ iż ſie zá ſłońcem z kwiatkámi obráca przez cały dzień. Rodzáie y różności Cicorearum ſzérzéy Theophraſtus wypiſuie li. 2. c. 11.

Nátura. Wątrobie. Czerwonkam. Paulus libr. 7. Podrożnik ieſt źiele chłodzące á wyſuſzáiące w piérwſzym ſtopniu/ á ktemu ma w ſobie ciérpnienié: á dla tego wątrobie bárzo pomaga/ tákież czérwonym niemocam.

Dioſcor. lib. 2. cap 119. 120. & 121. Chłodzi Podrożnik/ y zátrzymawa ſwą ciérpnością/ żołądkowi bárzo zdrowy.

Chłodzi. Czérwonce Wárząc Podrożnik/ dáwáć tym ktorzy biegunkę máią zwłaſzczá czérwoną. Dioſc.

Żołądkowi Wątrobie. Z octem iedząc wárzony/ żołądkowi zdrowy/ zápalenié z żołądká y z wątroby wypadza/ y ich wſzytki niedoſtátki. Dioſc.

Kordyące. Przeciw kordyákom/ tedy dobrze przykładáć ná ſerce ſámego Podrożniku/ nátłukwſzy/ álbo z mąką pſzeniczną plaſter. Dioſc.

Podágrze. Oczu zápaleniu. Przeciw podágram/ przeciw zápaleniu álbo boleści w oczu/ tákież czynić plaſtry á przykładáć. Dioſcorides.

Niedźwiadkowi. Przeciw vkąſzeniu niedźwiadkowému/ nátłukwſzy przykłádáć. Dioſc.

Ogniu piekielnemu. Przeciw piekielneꝰ ogniu/ tákież tłukwſzy z mąką pſzeniczną.

Zápaleniu ogniſtemu masc. Ná zápalenié w ktorym członku/ y ku wypędzeniu ognia: tedy nátłuc Podrożniku/ á ſoku nážąć/ przydáć bleywáſu á octu/ á tym pomázowáć. Dioſc.

Cap. CIX.

CIRCEA, DIRCEA Dioſcoridis,

Nieviešćié pśiny.

WEzwano to źiele od oney pániey wielkiey Circe/ ktora ludźie ſwémi vmiałá czárj obrácáć/ w bydłá w kámienié: iáko piſze Homerus y Vergilius: podobné ma liſtki to źiele iákoby Miechowki/ (Solanum veſicariam dicũt.) Kwiat ma czarny máluchny/ á okwité naśienié iáko Proſo/ w ſtrączu máluchnym/ kozonków

dwá

dwá trzy y wiecéy ná piedźi / roście ná górach gólych / pustych / gdźie drzéw niémáß.

Miesiącom. Korzenia tego wziąwßy cztéry funty / nátłuc / y włożyć do śiedmi kwart winá korzennego / moczyć przez dźień y przez noc / á to wino pániam pić przez trzy dni / dla pobudzenia przyrodzonych rzeczy mocno wywodźi. Dioscorides. Galenus.

Máćice pániam wyczyśćia. Tóż też źiele máćice pániam bárzo wyczyśćia. Dioſc. Gal.

Mlekó mnoży. Mámkóm mleko pobudza y mnoży / á to trąc / á w polewkach pożywáiąc.

Cap. CX.

CISSOS HEDERA FRO-des pòéticæ, Corymbia.

Bluſcz.

Rodzáie Bluſczów. DIoſcorides libr. 2. capit. 71. rozmáite rodzáie Bluſczów / álę wßyſtki ku trzém ſie zchodzą: piérwßy rodzay ieſt białéġ Bluſczu / drugi czarnego Bluſczu / trzeći ktory Helix zową po Grecku / ktory nie miéwa owocu / ciemnuchné różczki ma / gránowité / krótkié / liſtki też málé chędogié. Biały Bluſcz rodźi iágódki białé / á czarny rodźi iágódki czarné. Sam Teczyński Zamek w Polſce ma Hederã práwą źimie y lecie źiolonã: ieſt też ieſcze Bluſcz ktory przy drzewie roście / zową Hederam arboream, iż ſie po drzewách pnie. Bluſcze ktore v nas zową Bluſczem nie ſą / Hedera.

Galenus 7. Simpli. tákież Paulus z przeciwnego przyrodzenia ſą złożone Bluſcze / bo máią w ſobie nieco ćiérpniącośći / á źimnośći / á to od źiemie: tákież oſtrośći y gorącośći / á to od ogniá: á trzećia ieſt wodna á wilgotna / á to póki źielone Bluſcze. Náturá.

Korzeniu w żywocie. Kwiatki tych Bluſczów / ile w ſczypty weźmieß / tedy dobrze pić z winem przeciw gryźieniu y morzeniu w żywoćie: á pić to dwá rázy przez dźień. Dioſ.

Opaleniu. Opárzeniu. Gdy ſie kto opali ogniem / tedy nátłuc kwiatków Bluſczowych z woſkiem / vczynić máść: á tym opárzenie mázać. Dioſco.

Śledźionie ſkámiałéy. Liśćie wárząc w otczćie / á ná śledźione okładać / odwilża. tákież zośrzodka ná tłuc liśćia / przykładać. Dioſco.

Boleśćiam ćiężkim w głowie. Przeciw ćiężkim bólom w głowie / wźiąć ſoku z liśćia ábo z iágód / miodu á troche ſálétry / vnguenti Irini. á to zmießáć á mázać ná ſkroni. Dioſco.

Albo ná to łácwiey / wźiąć ſoku Bluſczowego / octu / á oleyku różánego / á zmießáć / mázać ná ſkroni. Dioſco.

Ropam w vßu. Przeciw ropam w vßu / zmießáć tego ſoku z oliwą / á puſczáć

w vcho: tákież gdy inſzé bole w vchu. Dioſco.

Zbytek nie przeſpieczny. A wſzákoż czarnégo Bluſczu iágody czynią niezdrowie y rozum mieſzáią / gdyby ie kto brał zbytnie. Dioſco.

Zebóm. Przeciw boleſciam w zebiech / tedy wźiąć ſpieć źiarnek bluſczowych / á wárzyć z oleykiem różánym / w ſkórce Granatowych iáblek / y puſczáć w vcho przeciwné zebowi bolącemu: to ieſt / ieſli boli w lewym / puſczáć w práwé. etc. Dioſco.

Ránam wrzedliwym. Przeciw wſzeláким ránam wrzedliwym czynić plaſtry kłáść. Opalonym członkom warzac w winie liście á okłádać / goią. Dio.

Płci ogorzáłéy. Ogorzałéy płci ná ſłońcu / tedy wárzyć w winie á okładác. Dioſcorides.

Miesiącom. Jágódki ſtárté á przyłożoné / pobudzáią pániam miesiące: gdy która páni po miesiącách drągme piie / káźi płód.

Czuchnie v z noſá. Komu czuchnie z nosdrzy / y káżdé ſmrody / tedy ſok odéymuie ſarkáiąc w nos. Dioſ.

Wſzam. Wſzy w głowie wybiia y morzy ſok álbo kliy / który nayduią przy Bluſczu. Dioſ.

Kto ſzérzéy chce rozmáité rodzáie wiedźieć Bluſczów / czći kaput trzydźieſté piaté / w ſzóſtinaſtych kśięgách Pliniuſzowych.

Cap. CXI.

CISTON, CISTARON, Roſa Canina.

Pśia róża.

JEſt Pśia róża / Dioſc. lib. 1. ca. 111. piſze / Chróſćik iákoby źiele niewielkié / práwie tylko iáko róża polna / liſtki ma ſzáré iáko ná Jlmie drzasdźiſté: kwiát v mężczyzny czérwony / iáko v gránatowego drzewa: a żenczyzny biały / proſćie iáko v Różéy polnéy / iedno nie tak ſzéroki / dlatego zowią Pśia róża: roſćie na ſkałach ná górách wielkich: téy różéy widźiałem bárzo wiele po górách zá Padwią / gdym bywał z ſwym Dokrorem Tuſzetem w iego wśiach które miał miedzy górámi zá Padwią dwie náſze mili: á za cieplicámi puł mile: tákiégo téż náydzie ná Tátrzéch doſyć: v tego Chróſćiku korzenie roſćie Hypociſtos / iáko bedłká podobna Smarżowi / która bywa Máią / o tym niżéy nápiſzemy.

Auicenna lib. 2. iáko w inſzych źiołách bárzo wiele / tu nawiecéy pobładźił / bo Bluſczem téż zowie Pśia róża / mniemáiąc iedne rzecz bydź / Ciſſon & Ciſton: tákież Pandectarius náſzładuiąc Awicenne / nie dźiw było Phálimirzowi w ſwym Herbarzu polſkim ſie omylić.

Paulus lib. 7. bárzo máluchny Chróſćik ieſt Pśia róża ciérpna-

cy / á troche źimny / á liſt iéy bárzo wyſuſza

Ránóm wzgoliwym.

zo wyſuſza / dla tego dobry ránnam wrzedliwym / bo ie wyſuſzaiąc goi y ſtula.

Gryzieniu żywocie.

Ciérpnącą á ściągáiącą moc ma Pśia róża / dlatego náśiekawſzy liſtków iéy álbo kwiátu co lepiéy / y moczyć w winie co naprzyciérpnieyſzym / dawáć ie tym ktorzy máią gryzienié w żywocie / álbo w trzewách. Dioſ.

Biegunkom.

Tákież przeciw biegunkam.

Sadzelóm rośćiągaiącym po ciele.

Przeciw ſadzelom wrzedliwym / ktore ſie ciągną po ćiele / tłukąc liſtki przykładáć. Dioſco.

Opaleniu.

Przeciw opaleniu y ſtarym wrzodom / tłukąc z woſkiem okładáć. Dioſco.

Plinius o tymże ſzérzéy lib. 24. cap. 10.

Cap. CXII.

CNICVS CARTAMOS

Crocus hortenſis.

Krokos.

KAżdy zna w Polſcze Krokos: Meſuę piſze / że ciepły w piérwſzym ſtopniu / ſuchy w wtórym: ma moc otwieráiącą ociéráiącą / pobudza roſtérki w żołądku / dla tego czyni brzydkośći / wrácánia y ſtolce. *Atractilis Plinii Agreſtis.* Przyrodzenie.

Purgácia.

Dioſcorides, gdy kto chce purgowáć żywot / natluc krokoſowégo náśienia / y wyſaczyć z niego ſoku: á ten ſok dáć pić z woda ſłodką álbo z polewką káplunią / á lepiéy z kurowa.

Kónfekt Purguiacy.

Takież ná ſtolce czynić konfekt / wźiąwſzy ſoku Krokoſowégo náśienia / Migdałów ſtłuczonych / Hányżu / Salétry troche: á to zmiéſzawſzy z miodem odſzymowánym / á tegż bráć przed wieczerzą / rozdźieliwſzy ná cztéry cześći / vczyniwſzy iáko Orzechy Włoſkie bráć dwá keſy. Dioſ.

Lákwarz.

Albo lepiéy ták czynić ten Lákwarz: wezmi náśienia bieluchnégo Krokoſowégo dźieśięć łótów / Migdałów ochedożonych trzydźieści y ſześć dragm / Hányżu oſmnaśćie łótów / Salétry drágme / Fig trzydźieści / miodu ile potrzeba / á z tego ſtłukwſzy czynić lakwarz. Dioſc.

Mleko czyni kiſiałé ſok z náśienia Krokoſowégo. Paulus lib. 7. powieda / że tylko Krokos godny ná purgácie.

O Krokośie piſze Theophraſtus de plant. Hiſtor. li. 1. cap. 4.

Może też czynić z iądrek Krokoſowégo náśienia pilulki / á to wźiąwſzy iądrek dźieśięć dragm / Káńdánu z Aptéki iedne drágme: ſtłukwſzy ſpołem / toczyć pilulki / bárzo flegme wywodzą.

Cap. CXIII.

COCCVS BAPHICA, Coccon, Grana tinctorum.

Ziarnká Fárbiérſkiè, ktòrèmi fárbuią Purpury álbo Szárłaty: niektórzy Aptékárze mniemáią, áby náß Czérwiec był Grana tinctorũ, *co nie ieſt: tego ſie náuczyli od ſwégo Pándektarzá, ktòry wnet z przodku piße w kápitulum* Coccus vel Kermes: *áno inßè* Kermes *ieſt, to ieſt Czerwiec, á inßè* Coccus.

COccon tedy piße Dioſcorides lib. 4. cap. 96. ieſt máluchny chroſcik / ná ktòrym roſtą iágodki / ktòré zową Ziarnka fárbiérſkié: ſą niewielkié ile Szocewicá / té zbiéráiąc chowáią: roſćie w Gálácíiéy / w Ormieńſkiéy źiemi / roſćie téż we Włoßzéch ná niektórych mieyſcach / á náß Czérwiec roſćie w źiemi / pod korzonkámi v źiół.

Náturá. Náraſcza Ránam.

Galenus. Smák iego ieſt ćiérpniący z gorzkoſćią / wyſußa / oćiéra / mieſá náraſcza: dla tego ránam á zwłaſczá żyłóm ſuchym bárzo pożyteczny: á to tedy nátłuc tych źiarnek z octem á ná rány przykłádáć. Dioſc.

Plinius lib. 24. c. 4. Bárzo dobré té źiarnká przećiw dźeniu ſercá y kordyákom.

Cap. CXIIII.

COLOCINTIDA SYLueſtris, Cucurbita, Cucurbita Syluana.

Oſli ogórek. Po polſku téż zową Aptékárze Coloquentida.

IEſt to źiele iáko Ogórek: liśćié / powrozy iednákié: kwitnie biało: iábłká ná niém iákoby Bánie małé / tákież ſie wiią po płocie / iáko Bánié: té Koloqwentidy w Padwi v Páná Bembuſá w iego ogródkach czeſtóm rwał / á tákież purgowały iáko Zamorſkié: nieprzeſpieczna ieſt rzecz pożywáć Jábłká tego / bo y ich ſámym woniánim purguią / doświadczáią tego Aptékárze / gdy tłuką Coloquentidę ná proch: może téż v nas róść gdy źiarnek z iábłká náſadzą.

Colocintida ieſt gorąca y ſucha w trzećim ſtopniu / purguie zbytniém purgowániém / y owßem ieſt iad / bo pſuie żołądek / ſerce

Meſue. Przyrodzenie.

serce obraża / wątrobę wywrá-
ca. Mesuę.

Krysterom Bólom wnetrznym. Nerkóm. Biodrám. Páralizom

Kládąc proch do klistéry álbo wárząc / tedy bárzo pomaga bolesćiam wszystkim trzew / y wnętrznośći / nérkóm / biodrom / páralizem zárażonym: ziárnka w żółtéy niemocy dobrze dáwáć.

Trzewá otwiéra / dźiurki w żyłach / y krew wywodźi / ostruguie skorę: dla tego vczy Mesuę, przyłączáć do niéy lékárstw / któreby ią nápráwiały / iáko Mástix y inszé rzeczy.

Purguie.

Dioscorides libr. 4. capit. 171. Purguie Colinquitida, czyniąc z iéy prochu pilulki / przydawszy Mirry á Miodu: też Krysterę z niéy dobrze czynić. Przeciw bolesćiam w biodrách / ábo przeciw kolice / zábitą pániam w żywocie płód. Gal. 7.

Biodrám. Kolice.

Przeciw boleniu w zębiéch / wárząc w octćie / płókáć zęby: á lepiéy gdy z Piołunem á z solą zmieszáć.

Przeciw boleniu w biodrách / tedy nátłukłszy iábłek / mázáć sokiem biodrá. Gal..

Ktoby iéy chćiał pożywáć wiecéy / czci sobie Mesuę.

Cap. CXV.

CONSOLIDA REGALIS, Capuciaris, Sanctæ Caterinæ herba, Cuminum syluestre.

Ostrożki, Ziele S. Kátárzyny, Modrzeniec.

Jele to pospolićie w ogro-

dźiéch roście / różczkę ma wysoką ná łokćiu: listki iáko v Kopru Włoskiégo: kwiécie modré około różczki okwitć / nasienie czarné / w strączu / prze cozowa Modrzeniec / który z każdégo kwiátu wypuszcza rózgi iákoby mnisze kápice.

Nasienie tego źiela piiąc / przeciw wężowému vkąszeniu bárzo pomocno. Kámień w nérkách / y pechérzowy łámie. Zástánowienie vryny pobudza: krew zsiádłą w pechérzu z vryną wywodźi.

Cap. CXVI.

CONSOLIDA MAIOR. Dioscorid. Symphytum maius. Auicenæ Succutum.

Zywokost. Zywignat.

Dioscorides lib. 4. cap. 10. & 11. we dwu kápitułum wypisuie dwoiáki Zywokost: ieden który ná skálách roście: drugi który po

polsku prawie Żywokostem zową. Pierwszy Żywokost/rosciena skałach/ podobny Lebiótce/ á ná wiérzchu iakby galeczki/ iako v Thymū, źiela tego nigdźiem nie widźiał.

Dioscorides wypisuie drugié Symphytum, ktore zowie Petreū: dla teg iż po skałach rosćie. Ten Żywokost/ wszyscy dźisieyszy Lékarze zową Prunellam, Glowienki/ktore są barzo pożyteczné przeciw ranam w gardle: rány goi.

Sok tego źiela z octem zmiészány á z Oleykiem Rożánym/ boleść w głowie vśmierza: krosty po dźiąstach y po vstach: rány w gárdle płócząc goi.

Żywokost náss/ ktory iest Maior consolida, znáią ij pospolicie wszyscy: O ktorym Galenus 8. Simpli. pisze: Żywokost więtszy iest z przeciwnych śił złożony/ ma moc ociérаiącą/ dla tego w piersiách plugawości wyciéra: zásie ma nieiáką moc zbiérаiącą/ dla tego pomaga ku wyciąganiu krwie: nadto ma nieiáką wilgotność ciepłą/ á to iáwno z iego słodkości/ gdy ij żuchaią. Piersiám. Krew wyciąga.

Dioscorid. Krwią pluiącym bárzo dobrze pić korzenié Żywokostowé nawierciawszy z Miodem. Krwią pluiącym.

Czynić plastr z tego korzenia/ vrwánym/przepuklym/ przykłádáć. Dioſc. Zerwánym Przepukłym.

Ná rány świéżo czyniąc plastr przykładáć/zlepia ie. Dioſc. Ránóm

A iest to iawna rzecz/ bo y w gárncu do mieśá gdy włożyss korzenia zrośćie sie/ tom ia widźiał. Dioſ. Mieso zrasta.

Przeciw wrzodóm álbo krostam zápalonym/ á zwłaszcza w stolcu sadzelóm: tedy nátłuc korzenia z Przymiotowym źielem/ przykładáć. Krostóm Sadzelom w stolcu.

Przeciw stłuczeniu/zbićiu z vpádnienia/ nátłuc korzenia y okładáć mieysce zbité: á warząc dawáć też pić. Stłuczeniu. Zbiciu.

Oplawy niewieśćie/ wárzywszy w winie á pić/ vstáwia. Plawóm.

Biegunki á zwłaszcza Czérwoné/ z miodem pić/ vstánawia. Biegunce.

Boleści w piersiách y w bokách vśmierza: takież żuchaiąc to korzenié/ oddala p[illegible]nienié. Boleściam w piersiách

Bárwiérze powiedaią tám o inszych Żywokostach/ ále to omylné rzeczy.

rzyrodzenié.

Cap. CXVII.

CONIZA, PAVLI CVNILla, Pulicaria,

Pleßnik. Zólty Pleßnik.

Wolaka iest Coniza, iedna maluchna / druga wietßa / że też może bydź rzeczoná Chróścik: obiedwie maią liśtki iako Wołowy iezyk tylko tłuśtßé á kośmatßé: ma rożeczka na dwá łokcia / ná ſtope mniejßy: kwiatek przyżółtßym / máluchny / gorzki / rozlata ſie potym iako mech ná wiátr.

Wężóm / Pchłom. Komorzy.

Té ziółká ścieląc w łożu / álbo kadząc w domu / węże wypędza / pchły / kadzeniém w domu traci: dla tegó iezowa Pleßnik: komorzy takież kadzeniém z domu wypądza.

Przeciw vkąßeniu wężowému / tedy czynić plaſtr / przykładáć.

Vryny niepowolnéy kápániu. Żółtéy niemocy. Mó... com. Głowie.

Przeciw vryny niepowolnému kápániu: gryżieniu w żywocie: żółtéy niemocy: ku wywie... dź... ieśiącow: vmárłego ... / tedy dobrze té ziółá pić.

Mnieyßa Coniza, tá oddala boleść głowy / nátłukßy / á plaſtr z niéy ná głowe przykładáć.

Capit. CXVIII.

CORIANDRVM.

Corion, Corianon.

Koryánder, ábo polſki Pieprz.

WJádomy Koryánder káżdému / tak / że ij też dźieci w pieluchách znáią / bo cukrowány rady pożywáią: Ale z ich wielką krzywdą y vłomkiem zdrowia / mátki ich chcąc pobłażyć dźiećiątku / álbo ie vtulić / dáie dźieciom iad w cukrze: bo Koryánder iako pißе Dioſcorides lib. 3. cap. 73. gdy go kto pożywa zbytnie / tedy czyni zámießánie w głowie / od rozumu odwodźi: ieſli to w człowiecze mocnym czyni / cóż o dźiećiątku kto rozumie / ktore ſubtelniuchne / ledá wiátr ie obrázi: dla tego dźiątki częſto przychodzą w kaduki / w dźiwne niemocy / iż im dáią mátki co nieſłuża: dáią im winá / á wino dźieciecin iad: dáią im cukry / á rzeczy ſłodkie czynią w nich robaki: mátki ſámé zás ledá co iedzą / vpiiáią

sie zwlaszá winem y mocnym pićiem / wiec ono dźiećiątko z niey wyssie / potym rozniemoże sie / vmrze: mátka ktora ie swym obżárstwem zábilá / niepokutuie. Tom dla tego nápisał / aby dźieciam niedawano takich rzeczy / á zwlaszá Koriándru / bo glowe dźiećieciu záraża y czyni padaiącą niemoc. Niech mi tu Aptekárze nie mówią / że my dawamy Koriánder przyprawiony: á co zá przyprawianié / iż ij cukrem przykrią: á wżdy Koriánder Koriándrem: Też Wilczełyko cukrem przykrią / á wżdy ma moc swą: dla tego Dioscorides y ſtárzy Lékárze mało rádzą brać Koriándru przez vstá / iedno tylko co zwierzchu kłáść náuczáią.

Przyrodzenié. Galenus 7. Sim. takiéż Paulus pisząc / że Koriánder z przeciwnych sił iest złożony / y ma nieco ſubtelności z gorzkością ziemną / też ma nieco wodności / przedsie z nieiáką ciérpkością.

Zápaleniu w bolączkách. Dla tego przeciw zápaleniu zwlaszá w bolaczkách náciekłych / w wrzedźiéch nápuchłych dobrze ij przykładáć. Paulus

Zápaleniu rożnego mieyscá. Koriánder ma moc ochładzáiącą / dla tego zápaleniu każdego mieyscá / nátłukszy go z osrzódką ábo z mąką pszeniczną czyściuchną / przykładáć. Dioſc.

Piekielnemu ognu. Przeciw piekielnemu ogniu á ránam wrzedliwym / ktore sie rozszérzáią á ciągną po ciele / takiéż tłukąc przykładáć. Dioſ.

Krostam. Też nátłukszy z miodem á z rózynkámi / przykładáć ná krostki / ktore bywáią po ciele / iako bobowe ziárná / dla ktorych każą sie czesto smárowáć. Dioſco.

Moßnom opuchłym. Gdy komu moßná opuchną / takiéż plastr czynić obłożyć.

Carbunculis. Przeciw krostam álbo wrzedźienicam ogniſtym / zową Carbunculos, takiéż plastrem okłádáć.

Gruczoły. Z maka bobowa takiéż vczyniwßy plastr przykładáć ná gruczoły y ná bolaczki / ktore bywáią za vchem / pod gárdłem / w dymioniach. Dioſco.

Robakóm Przeciw robakom w żywocie / dawáć pić po kęsu tártego Koryandru ziarn / z winem przymiedźionym. Dioſc.

Semen mnoży. Mnoży pokolenié Mężczyńſkié / Semen vocant. Dioſc.

Sok z Koryándru z Bleywásem á z Litargium / przydawßy octu Winnego / á Oleyku Rózánego / naznamienitßé lékárſtwo przeciw boleściam wyssżey nápisanym: á zwlaszá gdźie iest w bolaczkach álbo we wrzodach zapalenié.

Biegunkam. Vſtánawia biegunki wßeláke: á to piiąc nasienié z woda / lepiey iesli bedźie ſtalona. Serapio libr. Ag.

Miesiące zástánawia. Dźiwną rzecz Xenocrates pisze: gdy biała głowá zié iedno ziárno / ieden dźień ſtáną miesiącé: iesli dwie / dwá dni / á tak dáley: á v nas pánié garzćia iedzą: té potym ſkárżą sie niewiém co mi sie dźieie / etć.

Koriánder Żołądkowi Wątrobie. Trzewom. Aczkolwiekći ma w ſobiém o dostátki / biorąc przez vstá / wßakże ziarnká po kęsu / niedopuszcza dymóm z żołądká ciągnąć w głowe: iáko pisze Alexánder: ále ma bydź málo brano: posiła

żołądek

żoładek / wątrobę y trzewá.

Cap. CXIX.

CORONOPOS, SERpentina sanguinaria, Cornicis pes. *Wronia nogá.*

ŻIele zową Wronia nogá / iż bárzo iéj podobné: Theoph. pisze / iż to źiele miedzy ciérnistémi źiołámi policzáią: ma listki przydłuższym / rosochátè iákoby nogá Wronia / liśćié sie kładzie po źiemi. Loicenus pisze / że pospolicie Capriollam zową / álbo Sanguinariam, iż ią stárta przyłożywszy do nosá / krew wywodźi z nosá.

Rozeń tego źiela iedząc / vstá nawia biegunkę żółtą / y inszé biegunki.

Cap. CXX.

COTYLIDON, AIZOON, Acetabulon, Sedum minus, Veneris vmbilicus, Cimbalaria, Semperuiuum, Barba Iouis.

Rozchodnik.

Nátura.

GAlenus 5. S. Cotylidon, to iest Rozchodnik zmieszany / iest z mocy wilgotnéj / źimnéy / á drugi nieiáko twárdéj niezná cznéy gorzkości á ciérpkości: dla tego oźiębia / chłodźi / odbiia / ociéra / dźiurki otwiéráiąc subtelné czyni. Braseuolus pisze / Vmbilicus Veneris, álbo Cimbalaria, álbo náss Rozchodnik / niemoże bydź Cotylidon Dioscoridis, ále przyczyny słuszney nie kładzie: dla tego nie trzebá go w tym náśladowáć.

Theophrastus libr. 2. cap. 13. pisze / że temu źielu dałá natura / że ie zową Semperuiuum, iż záwżdy świéże.

Dioscorides. Przećiw piekielnému ogniu / sadzelóm zá vchem / pod gárdłem / zápalenia żołądká / y v sercá / wątrobie / pospolicie ná wszelákié zápalenié / czynić plastr / y przykładáć. Wrzodóm. Zápaleni. Piekielné ogniu. Bolączkom. Wszelákié zápalenia. Kámieniu.

Listki z korzonki iedząc / tedy drobiąc / kámień w nérkach y w pęchérzu łamie. Dioscorides.

Dobrze też dáwáć pić w winie przymiędzionym listki tego źiela / przećiw opuchlinóm. Dioscorides. Opuchliznom.

Rozchodnik stłuczony / á ná rány przyłożony / tedy ie goi: tákież czérwoné krosty iakoby trąd ná licu / mázáć tą máścią / léczy. Plinius. Ránóm. Krostom.

Cap. CXXI.

COTVLA FOETIDA, Taletrum.

Psi Rumien.

BRunfelsius mniéma áby Butalmos Dioscoridis było Cotula fœtida, ále nie / bo niczym sie nie zgadza: á też moc ma Psi rumien przepaláiąca / iż iest gorący y suchy w czwartym stopieniu.

nim. A Butalmos, pisze Paulus, troche mocnieysze niżli Rumienek: á táko Cotula fœtida nie iest.

Bolączkóm. Liście stłuczone á z woskiem przyprawione/ rozbiia bolączki y sadzele nácieklé.

Przepáláć w stáwiéch. Gdy ná ktorym mieyscu trzebá czynić pechérze/ przyłożyć/ opárzy. Dla tego w stáwowéy bolesći/ y gdźie kto chce wrzody wnetrzné wywieść z wnątrza ná skórę/ iáko bywa w pleurach álbo w osierdziu/ tedy czynić plastrzyk: wszákoż nic nie czynić z ropnością/ áż z porádą mądrégo człowieká.

Morowé powietrzu. Agricola pisze/ że iest Psi Rumien osobliwé lékárstwo czásu morowégo powietrza iedząc y piiąc.

Bolączki wszelákié z miodem stłuczoné/ goi.

Cap. CXXII.

CROCVS, CROCON.

Po polsku, Száfran.

GAlenus 8. Simp. Száfran ma substántią z ziemie zimną/ ále przewysza iego przyrodzenié gorącością: dla tego zágrzéwa w wtórym stopniu/ wysusza w piérwszym. Przeto bolączki zbiéra/ á złé w nich máterie trawi/ rozbiia też swą ciérpnością/ goi rany y spaia ie.

Theophrastus li. 1. cap. 6. policza kwiát Szafránowy miedzy Léliámi.

Dioscorides li. 1. cap. 25. Száfran nailepszy pisze z Coriciéy/ ktory świéży/ á swoią roskoszną woniością czérwienieie/ máiąc máluchno ná końcu gdźie rwą białości/ zupełny okwicie fárbuiąc: dla tego nászy Aptekárze Corytcki chwalą: ále przedsie nasz Morawski przechodźi wszystki/ bo chwały ma wszystki w sobie/ iákich lekárze po Száfranie chcą.

Dioscorides pisze/ iż kto zárázem Száfránu trzy drágmy weźmie/ tedy sie zábiia: á tak niech Pánié obaczą ktore piią Száfran z Winem/ z Málmazyią/ ná co sie przywodzą.

Száfran/ wrzody/ bolączki trawi/ odmiękcza/ leguchno ściąga/ vryny wywodźi/ wdźięczną płeć v człowieká czyni. Dioſc. Zbytnié ſzáfránu bránié. Vrynie. Płeć.

Száfran oddala obżárstwá/ y piiáństwo/ piiąc z winem. Dioscorides. Piiaństwu

Przeciw bolesćiam w oczu/ Oczóm.

dobrze

dobrze przykładać ſafran zmieſzawſzy z mlekiem człowieczym. Dioſcorides.

Boleściam wnetrznym — Wnetrznym niedoſtátkóm á zwłaſczá w ſercu / dobrze pić.

Pániam gdy czynią lekárſtwá ná ich niedoſtátki / tedy dobrze przydawáć Szafránu. Dioſc.

Siedzeniu. — Ná niedoſtátki á bolesci w ſiedzeniu / tedy dobrze przykładáć.

Małżeńſki vczynek. Zápaleniu — Małżenſki vczynek pobudza Szafran. Piekielnego ogniá zápalenie gáſi / vczyniwſzy máść z czym ſłuſznym / chocia z Oleykiem Rożanym. Dioſc.

Vſzóm. — Bolesćiam w vſzach bárzo pomocny w lekárſtwá przykładáiąc. Dioſc.

Ku porodzeniu. — Raſis piſze / niektóra páni prácowała ſie dźiatkámi przez kilko dni / á niemogłá porodźić: á iam iey dał dwie drágmie Szafránu wypić / á wnet porodźiłá / y czeſtom tego doświadczał / á záwżdy było dobrze: ále czáſu náſzego doſyć drágme.

Weſołość. — Gdy kto Szafran pije z winem / bárzo vweſela człowieká: ále gdy zbytnie / tedy weſołość przywodźi ná żałość. Raſis.

Posila żołądek. Wątrobie. Sercu. — Posila żołądek ſwą ciérpnoścą / wątrobę / ſerce: dla tego lekárze każą kłáść ná ſerce z wódkámi ſerdecznémi Szafran. Raſ.

Chćiwość pſuie. — Jednoć niegodźi ſie do końcá z ſafranem dáwáć niemocnym którzy powſtaią z niemocy / á żadzéy iedzenia niemáią / bo chuć iedzenia oddala.

Podágrze. — Przeciw podágrze vczy lekárſtwo Paulus cap. de Ped. Wezmi Szafránu / żołtków z iáiá / Oleiu Rożánego / wódki Rożanéy: to wſzyſtko zmieſzáć / á piórem pomázować mieyſce bolące zimno / bárzo vlżywa bolesć.

Cap. CXXIII.

CRVCIATA.

Krzyżownik.

NIektórzy mniemáią / áby Iſatidis Dioſcoridis która też Saponariam zową było Cruciata, ale nie: zową to źiele Cruciata, to ieſt Krzyżownik / iż w korzeniu ma trzy dźiurki ná krzyż / ma gładki okrągły ná dwie piędźi / álbo wiecéy / przyczérwieńſzym: gáłązek wiele / ná których każdéy ſą dwá liſtki miażſze wąſkie obdłuż / kwiatki wkoło przyczérwieńſzym / które z źielonych ſtrączków wychodzą: korzeń ma biały długi ná krzyż z obu ſtron dźiurkowáty / zkąd zową Krzyżownik / kwitnie Lipcá.

Morowe powietrzu. — To źiele bárzo przeciw morowému powiétrzu pożyteczne: iády morowégo powietrza oddala.

Flegmy w piersiach wyczyśćia. — Z piersi flegmy grubé / kliowáté / kaſzle y dychawice czyniącé wyczyśćia.

Miesiącom. — Pániam záſtánowioné miesiącé pobudza y wywodźi.

S. Wálántego Paráliżu. — Pádaiącéy niemocy bárzo pomaga.

Rány y ſadzele goi. — Wrzedliwé ſadzele y rány mocno goi.

Cap. CXXIIII.

CVCVMIS, SICYOS, Cucumer Satiuus.

Ogórek.

GAlenus 8. Simpli. pisze/ że Ogórki są zaźiębiaiące y wilgotné w wtórym stopieniu/ wżakże nasienie vschłe w piérwszym stopniu kładźie.

Ogórki siané są dwoiakié/ iedny ty pospolité/ drugie żółte/ któré Aptékárze zową Citrillos, á z tych nasienia więcéy potrzebuiemy.

Dioscorides libr. 2. capit. 124. Dobry żywot czyni Ogorek żołądkowi bárzo zdrowy/ tylko iż nierychło bywa strawion: dla tego v nas w Polszcze nie źle czynią/ że ie solą c kwászą/ bo chćiwość iedzenia pobudzáią/ á swą kwáśnością żołądek posiláią/ słonością nie zaźiębiáią.

Chćiwość iedzenia.

Omdleniu. Ogórek woniánim sámym tylko/ omdlewánié oddala: dla tego w kordyákach dobrze woniáć Ogórká. Dioscorides.

Przeciw vkąszeniu psá zápomniálégo/ tedy liścia nátłukwszy z winem kłáść ná ráne. Dioscor. Vkąszeniu zápomniałégo psá.

Theophrastus lib. 2. cap. 2. vczy/ gdy kto chce áby Ogórki mu tym rychléy wschodźiły/ á ktemu słodkié y piękné/ tedy ma piérwéy nasienié w mlékú słodkim moczyć/ potym siać.

Serapio. Wodá Ogórkowa/ bárzo pomaga przeciw zápaleniu/ w febrach/ oddala prágnienié/ pobudza żywot. Prágnieniu.

Nasienié tárté/ á czyniąc z niego mleko/ tedy dobrze pić przeciw bolesćiam w pechérzu/ w nérkách/ vryne wywodźi. Paul. Febrom.

Cap. CXXV.

CVCVMIS PEPO, SIcyos pepon, Melopepon.

Málon.

MAlon v Greków to imie Sicyos, známionuie wszystki rodzáie

dzáie tych owoców które sa podobné Ogórkom: dla tego mówia Sicym pepon, Sicym Citrul, bo Ogórki prawie zowa Citrulli, iakoby Citrowéy iablká barwy/ bo taka barwe gdy dostoia máia: áczkolwiek Galenus 8. Simp. pisze/ iż Cucumis iest zimnieyszy niżli Citrullus, á tak mówia/ że nie iest Cucumis Citrullus: ale Galenus gdzie mówi o Ogórku/ tedy rozumié o niedostalym/ á gdzie de Citrullo, rozumié o ogórku dostalym/ który iest iako Citrowé iablko żołty.

O Málonie pisze Paulus lib. 1. cap. 80. Málon zły sok abo krew w ciele czyni/ zimny y mokry/ pobudzáiacy wrácánié/ gdy niebędzie strawion/ tedy czyni niemocy koleryczné/ to iest febry gorácé y bolaczki ogniste. Wżákże Vrynie. Kámieniu. nasienié iego ku pobudzeniu vryny y lamániu kámienia bárzo dobré.

Dioscorides libr. cap. 124. pisze: Málon iedzac/ dobrzydla pobudzenia vryny: przeciw bolesciam w oczu/ nátlukwszy Málonów y plastr przykládáć ná oczy/ ogień y ból odpadza. Oczóm.

Przeciw bolesciam które bywáia dźiecióm ná głowie ná ciemieniu/ zowa Siriasini, tedy skórki zwiérzchnéy nátluc á vczynić plastr przyłożyć ná głowe. Dios. Bolesći w oczu.

Też skórke málonowa dobrze kłáść ná skroni/ bo vśmiérza bolesć w oczu/ á niedopuscza ztepować z głowy bólowi do oczu. Dioscorides.

Sok málonowy pospołu z nasieniém nágniecíony z mąką/ á ná słońcu vsuszony/ tedy bárzo potrzebny pániam ná wyciéránié oszpecenia albo grubości ciáłá/ á zwlaszcza ná wybielanié oblicza y wygładzenié. Dioscо. Oszpecenia płci Obliczu.

Korzeń málonowy pobudza wrácánié/ vsuszywszy piiąc drágme w wodzie ciepłéy. Dioscо. Wrácániu.

Korzeń tenże bárzo leczy rány párchom. párchowáté w głowie/ á to nátłukszy korzenia z miodem y plastrem okládáć. Dioscо.

Plinius lib. 19. cap. 5. náucza/ Aby były słodkie. iż gdy kto chce miec Málon/ albo Ogórki bárzo słodkié/ tedy gdy ie ma siać/ w mléko które dopiéro wydoiono nákłáść nasienia/ á tak ie moczyć przez dwá dni/ á potym siać.

Cap. CXXVI.

CVCVMIS AGRESTIS, Cucumis Sylueſtris, Erraticus Anguinus, Sicyosagrion, Elaterion, Cucumis asininus.

Ośli ogórek,

TE Ogórki sa máluchné/ rosta ná piaskach/ w polach/ y około murów we Włoszéch: iest máluchny/ kosmáty/ liscié y powrozy iako v Ogórków. Doświadczylem co Plinius libr. 20. ca. 1. pisze/ iż do piącidziesiąt lat gąsza kágánice: nárwalem ich w gánie. Gąsza ká. Padwi v murów/ przyszedszy położylem ná stole v ksiąg/ potym zápalono kágániec/ ilekroć poczne czytáć/ tyle mi zgasnie lámpá/ żem onego wieczorá nic nie

vczyl sie: potym wspomniałem ná pismo Pliniuszowé/ y wyrzucilem precz.

O tym szeroko Ogórku pisze Plinius libr. 20. A Theophrastus lib. 4. cap. 10.

Dioscorides libr. 4. capit. 149. Ogórek Ośli tylko ma roznosć od sianego w tym/ iż maluchny owoc/ á nie bedzie iako v ogrodnych: iest gorący á wysuszaiący w trzecim stopieniu.

Przyrodzenié.

Vszóm. Przeciw boleściam w vszu/ nátluc soku z liścia/ á puszczac w vcho. Dioſc.

Zápuchnieniu. Przeciw stárému á dawnému zápuchnieniu/ ktorégokolwiek mieyscá/ nátluc korzenia tego Ogorku z maką/ á plastrem obłożyć/ tedy wyćieńczy. Dioſc.

Sadzele. Guzom. Gruczołom. Przeciw wszelákim sadzelóm álbo guzóm/ iákié bywaią za vchem pod gárdłem/ tedy z Terpentina nátluc korzenia/ y przyłożyć/ zgubią. Dioſcorides.

Podágrze. Przeciw podágram/ tego korzenia náwárzyć w otcćie/ á potym przyłożyć plastr/ odpadza boleść. Dioſc.

Biodram. Dnie. Przeciw boleściam ktore bywáią w biodrach/ dobrze czynić klistery wárzywszy ten korzeń. Dioſcorides.

Zebóm Ná bolenié zebów/ wárzyć w otcćie/ á płokáć tym octem. Dioſcorides.

Tredom. Szpecinam ná licu. Korzeń tego Ogórká vsuszony/ á ná proch stárty z miodem/ álbo z czym inszym/ tedy wyczyśćia wszeláki trad y plugáwośći z licá. Takiéż czarné blizny z iákiego rázu/ y wszelakié zmázy ná licu. Dioſc.

Sok tego Ogórká dány pić skrupul ieden/ tedy purguie y wywodzi flegme y kolere/ á purguie bez obrażenia żoładká bárzo mocno: dla tego ten sok bárzo dobry brać w puchlinach/ bo wywodzi wody z zaskórza. Dioſc. Purguie Kolere. Flegme. Puchlinie.

Korzeń tego Ogórká takiéż czyni/ biorąc ij z winem. Dioſc.

Sok iako ma bydz czynion z tego Ogórká/ náucza Dioſcorides libr. 4. cap. 149. á kiedy ma nailepszą moc swą/ pisze Plinius támże/ iż vczyniony ten sok odedwóch lat/ trwa áż do piąciodziesiąt lat.

Dobry też ten sok brać ile pieniądz záważy/ tym ktorzy máią ciężkośći w piersiach. Dioſc. Ciężkośći wpiersiách

Może czynić z niego pilulki tym obyczáiem: weźmi soku tego Ogórká cześć/ soli dwie części/ Stibij trochę z Apteki/ ieśli trzebá rospuścić Stibium w wodzie/ á z tego czynić pilulki ile Grochowé ziarná/ doſyć brać iedne álbo dwie/ á potym ciepłéy wody wypić. Pilulki.

Też sok tego Oślego Ogórká/ wywodzi miesiące y płod z żywota. Dioſc. Miesiące.

Przeciw dawnym boleściam w głowie/ tedy rospuściwszy z mlekiem sarkać w nos. Dioſc. Głowe puguie.

Takiéż czynić przeciw żółtéy niemocy/ á przeciw ślinogorzowi/ rospuścić sok ten z miodem/ á Oliwy przydawszy/ zmiészáć/ y pomázowáć. Dioſc. Żółtéy niemocy.

Aby sie przepuknelá bolaczká: zmiészay soku tego z Terpentina á przyłóż/ tedy sie rospuknie. Aby sie bolaczká przepukłá.

Cap.

Cap. CXXVII.

CVCVRBITA COlocynthis,

Kurbaß, Bániá.

ZNákomité ſą Bánie / á troiákié: ſą wielkié/málé y długié: długié nailepßé ku iedzeniu/okrągłé ná naczynié/ná bánki: żołądkowi bárzo pożyteczné.

Galenus 6. Simpl. piße/że Bánie ſą z przyrodzenia zaźiębiaiącé y wilgotné áż ku trzeciému ſtopieniowi: dla tego powieda/ſok z łuſczyn / zmießány z Oleykiem Różanym/tedy dobry puſczáć w vcho/vśmierza ból.

Vßom bolącym.

Wrzedźieniom. zápalonym.

Przeciw bolączkam ábo wrzedźienicam zápalonym ogniſtym/tákież nátłukßy łupin z Różánym oleykiem/ przykładáć. Gal.

Opuchnie

Á Dioſcorides piße / przeciw káżdému wzdęciu álbo opuchnieniu ná ktorymkolwiek członku / nátłuc Bánie á obłożyć/ſpędzi.

Dźiećiom ná ciemieniu zápalenie.

Powrozy y też gałązki z báni/dobré czynić z nich plaſtr przeciw ſadzelóm y zápaleniu które bywáią ná ciemieniu dźiećiam/zową Siriaſis. Dioſco.

Przeciw zápaleniu w oczách / takiéż bolesći ciężkiéy / tedy gałązki tłukąc/przykładać plaſtr/á lepiéy przydawßy osrzódki. Dio. Oczóm.

Podágrze.

Takież czynić ná ciężka podágre/takież gdźie bywa zápalenié/iáko w gorączkách ciężkich dobrze z ſokiem bániowym / á zwłaſczá z powrozów/ dla vłożenia febry/ mázać ná wierzchu: á ia powiádam że doſyć tylko ná pulſy/ á ná ſerce. Dioſco.

Zápaleniu. Febram.

Odwilżenie żywotá

Też kto chce mierno żywot porußyć ku ſtolcóm/tedy przewárzyć troche bánie / á potym wyżąc/ á do onego ſoku włożyć miodu á troche ſálétry/ y wypić/wypurguie. Dioſco.

Tákież wźiąć bánie/ á vczynić zwierzchu dźiurę/nálać winá/ áby tak ná dworze ſtałá przez noc/ á to wino názáiutrz wypić / tedy żywot otworzy ná ſtolce. Dioſcorides.

Cap. CXXVIII.

CVSCVTA, CASSVTAM vocat Fuchſius, Amplexicaulos. Theophraſti Linodera.

Fuchſius in ſua Prac.

Kánia przędza, álbo lepiéy Wyłup.

TEgo źiołá nie wypiſuie Dioſc. niektorzy mniemáią bydź Androſące Dioſcoridis: álé nie: iáko to káżdy obaczy czytáiąc capitulum Dioſcorid. o Androſące: też ani Plinius o niéy nie piſał: nowych lekárzów ieſt náleźienié.

Leonard. Fuchſius w ſwéy práktice często ią zowie Caſuta, álé

tego słowá niema / áni Dioſ. áni Paulus, áni Plinius. Serapio zowie Kanßuch: piße że ieſt ciepla w piérwßym / á ſucha w wtorym ſtopniu.

Otwiéra. Ociéra. Zámulenia Wątrobie. Nerkóm. Pechérzowi.

Ten Serapio lib. Ag. piße / że Wylup ociéra / otwiéra zátkánié álbo zámulenié wątroby / tákież nérek y dźiurek / ktorémi do pechérzyká wchodźi: żółć wyczyśćia żylki y zámulenia od wilgotnośći zágnilych / grubych / twárdych.

Posila żołądek. Wątrobie.

Posila Wylup żołądek y wątrobe: bárzo pomaga przeciw żółtéy niemocy / ktora przychodźi z zátkánia wątroby álbo z febry / pomaga dźieciam w febrách / dáiąc pić / purguie kolere.

Menardus libr. 10. Epiſtol. piße: że niema Wylup rożnośći ab Epitimo, iedno tylko iż Epitimon roście ná Tymon żiółku / Wylup ná Lnie y ná inßych źielach.

Cap. CXXIX.

CYANOS FLOS, BAptiſecula, *Blávat.*

TO źiele zową od koſy / iż koſy tepi / á koſarzom y śiekarzom bárzo ßkodźi pſuiąc koſy / tepiąc: zna każdy we zbożach Bláwat / modrégo kwiátu / ktory drugdy zámnoży ſie / że iárzyny ſtraci: zową ij Cyanos, od niebieſkiéy á modréy bárwy kwiatków / ktore woniéy żadnéy nie máią: źiółko Oczóm. to bárzo pomocne przeciw zápaleniu w oczu y w inßych mieyſcách ciáłá człowieczego: z kwiatków Aptékárze przyprawuią cukry modré / zową Troie / abo modré cukry.

Cap. CXXX.

CYCLAMINVS, RAPVS terræ, Vmbiculus terræ, Panis terræ, Panis porcinus, Artamita.

Sviniak, Wieprzowy chléb.

TO źiele ma liſtki okrągłé iáko Kopytnik / ále przybrunatnieyßym /

ſzym/á odeſpotku nieiákiéy białości: kozeń v niego czarny/ okrągły iáko Rzepá/ á świnie bárzo rády gryzą ten kozeń/ dla tego ij też zowa Chlebem wieprzowym: rośćie przy leśiech po górách/ pod drzewy w cieniu iáko y Kopytnik: różczka máluchna wychodźi z źiemie/ kwiatek bywa niewielki przybielszym/ podobny Fiołkóm.

Przyrodzenié. Meſuę piſze: Ciclamen ieſt zápalaiącé źiele y wyſuſzaiącé/ w trzecim ſtopieniu/ dla tego ieſt ſiekáiącé/ drobiącé/ zágrzewáiącé/ odmiękczáiące/ ociéraiącé/ wyczyśćiaiącé/ zátkánié otwarza/ á ktemu pot wywodźi.

Plinius lib. 25. cap. 9. piſze/ że to źiele dobrze śiać przy domach/ ábowiém gdźie ie śićia powiáda nie záſzkadzaią czáry żadné: Opuſczam tu gadánia Leonicennuſzowé przeciw Pliniuſzowi/ ktory wywodźi áby ſie Plinius omylił o Kokoznaku okrągłym/ mniemáiąc áby był Ciclamen, áno nie ieſt.

Piſze Dioſcorides li. 2. cap. 153. Iż tém źielem ábo kozeniém rybitwi ryby záraźáią y zábiiáią: á to trąc z rozmáitémi rzeczámi/ mieczą w wodę/ á oné potym iedząc/ mdleią/ każda ſie przewróći.

Purguie Flegmę. Kozeń tego źiela w ſłodkiéy wodźie pity/ purguie flegmę przez ſtolec/ tákież gdy z niego vczynią czopek.

Kliowáté.

Miesiącom. Pániam wywodźi miesiącé piiąc/ álbo przykładáiąc in peſſario. Dioſc.

Piſze Dioſcorides, gdyby brzemienna niewiáſtá przeſtąpiłá korzeń tego źiela/ tedy niedonosi płodu w żywocie. Dioſc.

Przy porodzeniu. A wſzákoż gdy panié bywáią przy porodzeniu/ przywiązawſzy pániéy ku nodze ten kozeń/ tedy wnet porodźi. Dioſc.

Jádom. Vkąſzeniu Wężowe. Dobrze pić to źiele przeciw iádóm z winem á wężowému vkąſzeniu: natluc tego źiela/ y przyłożyć ná ránę/ zgoi. Dioſc.

Piiaństwu Gdy tego źiela nákładźie w wino/ á da pić/ tedy popoi okrutnie wſzyſtki goſcie/ bo czyni piiánégo człowieká. Dioſc.

Żółtéy niemocy. Przeciw żółtéy niemocy/ tedy dáwáć tego kozenia trzy drągmy w wodźie oſłodzonéy/ále po piciu ma niemocny w cieple leżeć/ pierzynámi álbo kołdrámi ſie przykryć/ żeby ſie pocił/ áby oné zbytki potem wyſzły: pót ſie náyduie żółty. Dioſc.

Głowe czy oci. Sok z tego źiela zmieſzány z octem/ dobrze puſczać ábo ſarkáć w nos/ wyczyśćia głowę/ wywodźi rozmáité plugáwości. Dioſ.

Purgácia. Tákież kto chce wywieść z ciáłá złé plugáwé wilgości/ które czynią niemocy/ tedy w tym ſoku námaczać welnę/ á okładać około pępká y biodzy/ póyda ſtolce. Dioſcorides.

Oczóm. Ná niedoſtáteczné oczy/ tedy z miodem tego ſoku námieſzawſzy/ pomázować oczy. Dioſc:

Jelitu. Stolcu. Tenże ſok podnosi Jelito które wychodźi z ſtolcá/ á to námieſzawſzy z octem y przywárzyc/ że będźie gęſty iáko Miód/ mázáć. Dioſcorides.

Chedoży Płeć. Płeć ná ſkórze wyćiéra/ á chedoży wſzyſtki ſpátności/ ociérá-

iąc z niéy/á chedoga czyniąc. Dioscorides.

Kroſtom ná licu. Przeciw kroſtam ná licu/ábo ná inßym mieyscu/ktore bywáią białe: tedy ten ſok z miodem ociéra y spadza/ mażąc. Dioſc.

Ránam. Ná wßelákie rány ſok tego źiela potrzebny sam/álbo z miodem. Dioſc.

Sledźionie Sledźione to źiele ſtwárdźiáłą álbo opuchłą/ czyniąc plaſtr/ á okłádáiąc náprawia. Dioſc.

Ogorzeniu ná ſłońcu. Ogorzeniu ná ſłońcu/tedy do brze tym ſokiem płeć ociérać. Dioscorides.

Párchy. Tákież wyczyśćia głowę párchowátą/á włoſmi náraſta. Dioscorides.

Zbićiu. Przeciw zbitym członkom/tedy wárząc to źiele/ náparzáć.

Podágrze. Takież ná podágrę: ná kroſty ktore bywáią na głowie.

Korzeń w Oliwie vſmażony/ á ná ſadzele przykłádány/zgaia ie zupełno.

Cap. CXXXI.

CIMINVM, CVMINVM.

Kmin.

TO źiele pospolićie znáią ludźie/ bo Ciminum Romanum y w Polſcze śiany ná dobrym mieyscu/ tedy roſćie. Theophraſtus lib. 2. cap. 3. pißę/ że gdy kto chce śiać Kmin/ ma łáiáć/przeklináć/ chceli áby mu dobry rośł.

Galenus 7. Simpl. o niém tak pißę: Kminu bárzo pożywamy iáko Anyżu/ Carui álbo Piotrußki: á ma moc zápaláiącą y wyſußáiącą/ zwłaſczá wiátrow/w trzecim ſtopniu: Paulus libr. 7. Iż bliſko trzećiego ſtopnia. A Dioſcorides pißę/ że ma moc wyſußáiącą y gorącą: dla tego przeciw gryźieniu á nádymániu żywotá/ náwárzywßy/ á Oliwy przydawßy/ czynić kliſtere. Dioſcorides lib. 3. cap. 61.

Tákież przeciw temuż/ nátluc Kminu z mąką Jęczmienną z oleykiem w wodźie wypłokánym zmießáć/ ná żywot przyłożyć/ odéydźie.

Dychawicy Przeciw dychawicy/ tedy dobrze dawáć pić Kmin z octem z wodą zmießanym. Dioſ.

Jádowitému vkąßeniu Przeciw iádowitému vkąßeniu/ tedy dawáć pić zwierćiawßy z winem. Dioſco.

Zápaleniu Opuchnieniu moßen Zápaleniu álbo iákiéy bolącze/ álbo opuchnieniu moßen/ tedy nátluc Kminu z rozynki z mąką Bobową á z woſkiem/ vczynić

nić plastr y okładáć. Diosc.

Pláwam. Krwi. Zbytnié miesiące pániam vstáwia/ á to z octem piiąc: takiéż krew z nosá vstáwia/ tárty z octem w nos puszczáiąc y woniáiąc.

Bládość czyni. Kto piie Kmin álbo nim ciáło pomázuie/ tedy bládość czyni.

Wypisuie Dioscorides dwá polné Kminy/ ále v nas nie znákomité/ áni też rosną v nas/ dla tego opuszczam.

Żołądkowi Wiátrom. Plinius libr. 20. cap. 14. Kminu siánego wielki pożytek/ zwłaszcá w niemocách żołądkowych/ wyrzuca z niego flegmy/ wiátry/ tárty z chlebem iedząc/ z wodą piiąc/ álbo z winem/ tedy gryzienié w żołądku y w trzewách odpadza/ bládość ná ciele czyni.

Cieczenie krwie. Przeciw cieczeniu krwie z nosá/ vczynić iáko galeczkę álbo czopek/ á z octem kłáść w nos. Pli.

Żołtości Przeciw żółtéy niemocy/ w białym winie dobrze dawáć w łázni/ álbo po łázni.

Cap. CXXXII.

CYPERVS ANGVLOSVS iuncus, Crysiscéptrum, *Ostryż.*

Ziołá v nas w zimnych stronách niemogą bydź ták mocné iáko w gorących. OStryż ziele/ to rośćie w Polszcze/ ále niema tákiéy mocy iáko w Zamorskich stronách: á z tądże iáwno iż v nas ziołá w zimnych stronách/ ile gorące/ niemogą ták bydź mocné iáko z onych stron: zbiérałem Ciperum często nád wodą w Padwi/ niemiáły woniéy iáko zamorskié/ ácz kolwiek korzeń miał gorzkość á ostrość w sobie: á v nas Cyperus áni woniéy áni gorzkości niema: á ták też niéma téy mocy iáko zamorski/ iáko z Cypriiéy/ Alexándriiéy/ Ciliciiéy/ Syriiéy.

Málowánie. Ostryż iáko pisze Dioscо. lib. 1. ca. 4. Jest ziele podobné sitowiu/ iedno iż gránowité/ pospolicie ná trzy gráni/ drugdy ná cztérzy: ná wyssą rózgá ná łokieć/ drugdy więtsą: listki iáko by ná Lugu/ ná wiérzchu máluchné/ á miedzy nimi iest nasienie: korzenié czarné/ ieno cienkié/ splecione iáko v trzciny/ których tylko w lékárstwách pożywamy.

Przyrodzenie. Galenus vij. Simpl. pisze: że korzenié Ciperowé bárzo zápaláia y wysuszáią/ bez gryzienia: Paul. w wtórym stopniu kłádzie.

Kámieniu. Dioscorides pisze/ przeciw kámieniowi w pęcherzu/ dobrze pić Ciperum.

Opuchlinóm. Takiéż ná opuchliny/ y przeciw niedźwiadkowému vkąszeniu.

Vkąszeniu Niedźwiadkowému. Mácicy zástánowionéy. Zájiebionéy mácicy y zámkniony/ miesiącom zástánowionym bárzo dobry Ostryż. Dios.

Krostóm ná vstách. Korzeń vsuszony á ná proch stárty/ krosty ná vściách goi posypuiąc. Dioscо.

Vrynie. Paulus lib. 7. pisze: rány wrzedliwe y każdé sadzele/ które dla wielkiéy wilgotności nie mogą bydź zleczone/ léczy Ostryż/ zwłaszcá rány ná vstách: ma moc rozcieczáiącą: dla tego trze kámień: vrynę y miesiące wywodzi.

Cap. CXXXIII.

CYTISSON Dioſco. Cytiſſus agreſtis, Grandis lotus, Trifolium maius.

Noſtrzek.

KTórzy wykłádáią Cytiſſus, ná polſkié Wrzos / bárzo ſie ná tym mylą: Dla tego nie dobrze piſáli niektórzy Citiſsũ, zowąc Wrzos. Sluchay iáko piſze Dioſcorides li. 4. c. 108. Cytiſſus ieſt iáko Chróſt / bo wyſoko iáko Drzewo roſcie: ma rózgi ná łokćiu / drugdy wyſſé gáleźiſté / przy ktorych gałazkach ſą liſtki trzy / dla tego ie też zową Trifolium, iáko by ná Fænugræcum, álbo ná Koniku / ále mnieyſſé w poyſrzodku / przy boku: ktore gdy ieſcze nie doſtałé ſą / ieſli zetrzeſz / tedy woniáią iáko biała Gorczycá: tego wſzytkiego niemáſz we Wrześie / á tak Cytiſſus nie ieſt Wrzos / ále Noſtrzek. To źiele Aptékárze niektórzy zową Mellilotum, ále práwdźiwé Mellilotum ieſt inſſé / małe źiółko iáko wypiſzem niżey Cap. Mellibotõ. Aczkolwiek y to źiele Dioſco. zowie Grandem lotũ. Tego źiela náuczył mie znáć Phriſomeligá ón známienity Doktor w Padwi. Columella wypiſuie dwoie Cytiſſum: iedno Agreſte ktoreſmy wypiſáli / á drugie ſiané. Pięknie to źiele / gdy vſtałé vſchnie / wonia / że też Zámorſkié źiołá wonnośćią przechodźi: Kozy ie rády gryzą: iáko też Vergilius piſze in Bucolicis. Plinius libr. 21. cap. 12. piſze / że Pczoły bárzo ſie tym źielem roſkoſzuią / dla tego przy vlach dobrze ſiáć.

Noſtrzek nie ieſt Mellilotum.

Dioſcorides piſze. Noſtrzykowé liſcié ochładzáiącą moc máią: dla tego rozbiiáią poczynáiącé ſie bolączki / y wſzelakié wzdymánia / y mieyſcá napuchłé / á to nałukwſzy z oſrzodka chlebowa / y przykłádáć plaſtr. Náturá. Ochładza. Bolączkom. Puchnieniu.

Ku pobudzeniu vryny / dobrze wárzywſzy Noſtrzek pić. Dioſc. Vrynie.

Vczy Dioſ. że dobrze ſiáć Noſtrzek przy vlach / bo ieg ſmákiem á wonią bárzo pczoły bywáią zátrzymáné. Pczołom.

Cap. CXXXIIII.

DAPHNOIDES, EVPEtalon Dioſc. Laureola.

ZOwą to źiele álbo lepiéy Chróśćik. Laureola *od* Laurus, *to ieſt od Bobku, bo ma liśćié podobnè liśćiu Bobkowèmu drzewu. Aptékárze poſpolu z Pándektarzem, mniémáią by ták ieden z* Meſereõ, *dla tego iż podobnè ieſt iemu, ále ſie ná tym mylą: bo w tym máią rózność, iż* Meſereon *ma w ſobie mléko, iáko piſze* Serapio: *á* Laureola

reola *niéma, co káżdy widźi ná oko. Rośćie* Laureola *po górach, w leśiéch, kwiatki ma białe przy rumieńszym, źiarnká czarnè, korzeni niepotrzebuie.*

Purguie flegmá. To źiele gdy z niego proch czynią vsuszywszy / tedy purguie z człowieká flegmistè zbytki. Dioscorides lib. 4. cap. 143.

Wrácánie. Niesiecom. Wrácánié pobudza: tákież pániam miesiące wywodźi zástánowioné.

Masticatorium. Gdy to źiele kto w vściách żucha / tedy flegmy z głowy wywodźi przez vstá / y inszé nieczystości. Dioscorides.

Źiarnká purguia. Źiarnká z násienia tego źiela które sa czarné / gdy kto wezmie szesnaśćie / tedy purguią roskoszniè. Dioscо.

Cap. CXXXV.

DAVCVS DAVCION Baucia.

Po Polsku iedni wykładáią Ptasze gniazdo, drudzy Swiniak: á snadź lepiéy: bo świnie ná łąkách ryią, á korzenié bárzo rády gryzą.

STárzec ón dobrý pámięci Doctor Miechouita, miásto Daucum kázywał bráć nászè Kucmérkè / y koniecznie miałbych sam zá to: iedno iż Kucmérká która iest Tyzarum / nie ma listków iáko v Kopru Włoskiego / áni nie miéwa násiénia ná wiérzchu iáko Koriánder. Marchew polna nieiáko sie zgadza z wypisowániém Dioszkoridesowym: á iednák też z niéy Aptekárze násienié zbiéráią / iedno iż polna márchew niéma listków práwie iáko Włoski Kopr / á wszákże nie bárzo iest różność: ábowiém Márchew polna nikuczemu inszému lepiéy w listkach niemoże bydź porównána / iáko Włoskiému Kopru / ma ná wiérzchu z násieniem kosmátym oganke: á to wszystko iest w Daucum / o którym ták pisze Dioscorides libr. 3. cap. 76. Daucus iest źiele / listki máiące iáko y Włoski kopr mniey sze / rózge ná pułtory stopy / ná wiérzchu oganke iáko ná Koryándrze / kwiatki białe / po których bywa násienié ostrego smáku / przybielszym / kosmaté.

Drugi rodzay wypisuie Dauci mówiąc: iest drugi podobny Opichowi polnému / ostry / rogáty / wioniáący / smáku ostrogorzácego.

Trzeći rodzay Dauci iest pisze Dioscо. który ma listki podobné Koryándrowi / kwiat biały / oganká y násienié iáko v Kopru domowego / ácz kolwiek y násienié przydłuższym iáko Kmin.

Fuchsius krótko rozdźiela á dobrze: piérwszy rodzay Dauci iest podobny Kopru Włoskiému / á ten iest Swiniak: drugi iest práwa Kuczmérká: trzeći podobny Biedrzeńcu.

Plin. lib. 25. ca. 9. pisze / że naylepszy Daucus rośćie w Krecie: á nietylko Daucus, ále wszystki inné źiołá w Krecie rosną naylepsze: które ma listki podobné Kopru swoyskiè / to tylko w Krecie rośćie: ale insze wszędzie rosną / gorące

gorące y ſuché ná końcu wtórégo ſtopieniá.

Miesiącom. Vrinie. płód. Dioſcorid. piſze / że zágrzéwa káżdégo Daukuſá naſienié / gdy ie kto piie: Dla tego pániam miesiące vryne y płód wywodzi.

Gryżieniu w żywocie. Gryżienié w żywocie á boleści vśmiérza gdy ie piią.

Káßlóm. Káßle dawné / piiąc / vśmiérza. Przeciw iadóm dobrze pić.

Sadzelóm. Przeciw ſadzelóm ábo iákimkolwiek zebrániam / tedy nátłukßy przykładáć / rozrzući.

Wątrobie. Zátkánié y zámulenié wątroby y ſledźiony / otwiéra piiąc.

Sledźionie

Opuchlinóm. Tákież przeciw opuchlinie z tego zátkániá / tedy bárzo pomaga.

Cap. CXXXVI.

DICTAMON,

Dictamus.

Po polſku Dyptan.

Dyptan prawdźiwy iáko piße Dioſcorides lib. 3. cap. 32. takież Theophraſtus lib. 5. cap. 16. tylko roście w Krecie: ſmaku oſtro gorącego / z lekkością nieiáka: podobny Poleiowi liſtki: iako y v Poleiu / iedno troche wietßé á kośmaté / iáko bárwá ná ſuknie: tákiem ia widźiał w dónicy w Wenecyiéy v Aptékárzá ad Corallum ná oknie: ſuchych liſtków / któré woża do Weneciiéy z Krety / tychem widźiał pudłámi w Aptéce ná plácu apud Leonem Biancum: bo Aptékárze Włoſcy máło potrzebuią korzenia / ácz kolwiek potrzebuią.

Dyptany Ruſkié nie ſą Dyptany.

Skąd káżdy obácz / ieſli té Dyptany / któré máią w Polſcze / y v Rusi ſą Dyptany. Dyptan práwy niéma kwiátu / niéma naśienia: źiele / któré w Podolu máią zá Dyptan / miéwa kwiát y naśienié. Dáley ten Dyptan roście w polách / w leśiech / á Dyptan prawdźiwy roście ná ſkáłach / nie ieſt też ten náß iáko Poléy / áni żadnéy własności ma Dyptanowéy.

Theophraſtus libr. 4. Plinius. Co dáley ták piſßą wßyſcy medrcy / że Dyptan przyłożony ná zaſtrzał / zábicié / ſtrzały vtknienié / tedy ſkoro przyłożyß / wnet kulká / źieleſce / wyſkoczy: przeto to źiele bárzo potrzebné rycerſtwu dla poſtrzelenia człowieká y koniá: á náß ten Dyptan / byś też wßytek przyłożył / tedy kulká nie wynidźie. Jeſt to źiele iedno miedzy témi / których w lékárſtwach nas beſtiie náuczyły: ábowiém w Krecie ſą kozy dźikié / któré ná

Strzały. Kulki wyćiąga.

górách

górach / po skałach mieszkáią: té kozy łowcy postrzelániém łowią: gdy zielesce ábo kulká w téy kozie zostánie/skoro bieży do tego ziołká/ y vkusi go/wnet strzałá albo kulká wypádnie / á będzie zdrowá: takież ielenie czynią. To łowcy obaczywszy/ tym zielem postrzelané léczyli/á byli vzdrowieni: potym wzieli ku inszym spráwam y pomocam lékarze.

Przyrodzenié. Dyptan prawdziwy iest ciepły y suchy w trzecim stopniu: á Galenus pisze/że ma wszystki mocy iáko Poley.

Pániamná porodzenié. Pániam bárzo to ziele iest pożyteczné / á zwłaszcza które maią w żywocie dziatki vmárłé / álbo nieożywioné swéy czásu godnégo: ták / że też ono niechce wynisdź: tedy nátłukszy tego ziołká przyłożyć/wnet wyskoczy: takież czyni to ziołko piiąc ie: takież kádząc nim pomagá. Dioſc.

Zábiciu. Zákłociu tarniém/ trzaskam. Gdzie sie kto zákole álbo zábie/ tarń álbo cokolwiek tákiego / tedy skoro nátłukszy liśtków przyłożyć/ wyskoczy. Dioſ.

Sledzionie Przeciw boleniu ciężkiému śledziony/ álbo opuchnieniu téy/tedy piiąc y plastrem okładáiąc / bárzo pomaga. Dioſc.

Korzonek Dyptanow / bárzo zágrzéwa w iedzeniu / dla tego gryząc pániam pomaga bárzo / ku látwiému porodzeniu. Dioſc.

Vkąszeniu. iádowitéy. Przeciw iádowitému vkąszeniu / bárzo sok Dyptanu pomaga/ á to mieszáiąc z winem y pić. Dioſcorides.

Gádóm. Jádóm. Ziele to ták ma moc/przeciw gádóm y iádóm / iż tylko sáma wonią gády wypędzá/á gdy przytkną/tedy gad vmorzy. Dioſc.

Ránom od żeláza. Ránam/ktore strzałą albo iákim żelázem iádowitym zadádzą/ tedy przyłożywszy / iad wyciągnie/rane zgoi: Takież ná rány bestiy iadowitych/iako psów/ wężow/kotek/etc. takież sok spráwuie pity. Dioſc.

A Plinius lib. 25. cap. 8. też o tym ziołku pisze/ że ie vkázáli Jelenie gdy ie postrzelano/ tedy skoro tego ziołká dopádli / wnet strzały wypadły.

Cap. CXXXVII.

PSEVDO DICTAMON,

Falsum Dictamon.

Trzemdálá. Niepráwdziwy Dyptan.

Dioſcorides libr. 3. capit. 33. pisze / że iest inszy niepráwy Dyptan/ktory rośćie ná skałach/ ále w polách / ten w rozmáitych mieyscach rośćie pierwszému podobny/ále więtsą ma ostrogorą cość. A Plinius lib. 25 cap. 8. takież Theophraſtus lib. 9. c. 16. ſzérzéy opisuią miásto prawdziwégo Dyptanu / iest fałszywy Dyptan / ktory w rozmaitych ziemiách rośćie: liśtki ma podobné piérwszému / to iest iáko v Poleiu / ále gałązkámi mnieyszémi / spraw mnieyszych niżli piérwszy/ y owszem niema tych mocy. Abowiém práwy Dyptan / pisze Plinius lib. 25. cap. 8. & cap. 14. gdy ij zbiéráią / by go namniey trzymał / tedy rospała człowieká: dla tego gdy ij zbiéráią / kłádą álbo

da álbo w trćine / álbo w co tákiego/y záwiezuią/ábo zátykáią/ áby moc nie wynikáłá wiátrem. Aczkolwiek Dioſ. cap. 33. piſze: że ten niepráwy Dyptan ma moc iáko y pierwſzj/ále niedoſtátecznie: dla tego Aptekárze tego wtórego biorą tyle dwoie/ile mieli brać piérwſzego dla pomnożenia śiły.

Tákiego przedśie niepráwdźiwego Dyptanu niemáß w Polſcze áni w Ruśi / bo niema tych ſpoſobów.

Trzeći Dyptan.

Wypiſuie trzeći Dyptan Dioſcorides lib. 3. cap. 34. mówiąc / przynoſza trzeći Dyptan z Kréty ktory ma liſtki iákoby polna mietká / gáłązki dłużſze / ná ktorych kwiatki ſą podobne Lebiótce polnéy przybrunatnieyſzym / wonią ma między Mietką/á Szálwią/ á bárzo wdźięczny. A Plinius ták piſze: ieſt trzeći rodzay / ále áni ſpoſobem / áni mocą / ieſt podobny pierwſzému / ma liśćie iáko y Mietki polnéy/gáłązki więtſze.

Ten Dyptan trzeći / pomaga téż ku piérwſzym rzeczam / álbo niemocam iáko piérwſzy/ále bárzo máło: wſzákże przykłádáią w plaſtry lékárſtwá / ktore czynią przećiw iádóm/iákie ieſt Tiriaca. Dioſcorides.

Dyptan téż ten ktory máią w Polſcze / nie ieſt téż Pſeudictanū, áni pierwſzé/ áni trzećie/ iáko to obaczyß w wypiſowániu ich.

Cap. CXXXVIII.

DIPSACOS, CARDVVS fullonū, Labrum Veneris, Lauacrum Veneris.

Szczotki álbo Széć.

POlſki Herbarz Szczotki zowie Poligonaton, ále źle/ bo inſzé ieſt Poligonaton niżéy: Galen. 6. Simpli. o tym źielu piſze. Rózgá páſtérſka/álbo Szczotki/ſą bárzo źimne/á w ſmáku máią ciérpnienié/ dla tego ieſt źiele ktore zażiebia y wyſuſza w trzećim ſtopieniu/ korzeń mniéy wyſuſza. Przyrodzenié.

Dioſcorides lib. 3. cap. 11. korzeń tego źiela gdy będźie przekłuczon/ przykłádáiąc go pod páżuchy/ oddala ſmrodliwośći tym/ ktoryż

ktorzy ie miewáią: á nietylko pod pázuchy / ale oddala ſmrody wſzyſtkiego ciáłá / ktore śmierdzi párchem.

Smrody ciáłá/párki oddala.

Plinius tóż pisze lib. 27. cap. 9.

Tákież czyni ten korzeń gdy ij kto wárzy w winie á pije. Dioſc.

To ziele álbo korzeń ſam wárząc w winie / tedy wywodzi z czlowieká vryne ſmrodliwą pijąc / y one ſmrody ktore ná ſkore przychodząc czynią niewdzięcznośc. Dioſco.

Pákowie młodé.

Dla tego też niedoſtátku może wárząc młodé Sczotki / iáko Máią ij ieść miáſto ſałaty. Dioſ.

Zápaleniu żołądká.

Serapio pisze / iż bárzo dobre ſczotki przeciw zápaleniu żołądká / á zwłaſczá fórtki: á to nátłukwſzy vczynić plaſtr.

Pławóm.

Przeciw bolączkóm ogniſtym / wrzodóm / wrzedzienicam / pieklnemu ogniu / tedy tákież czynić plaſtr / okłádáć. Serap.

Bolączkom w mácicy.

Też pániam zbytné vpławy á zwłaſczá białé / tákież bolączki w mácicy vzdrawia. Serap.

Tákież gdy to ziele wárzą z winem / á potym zwierca / tedy przykłádáiąc ná rány y krosty ktore bywáią w zádku w ſtolcu / wygoi / zową ie Sciſuras, Ragadias, Hemoroidas. Serap. Plin.

Vſtáwia też krwie cieczenie / zkądkolwiek ciecze. Serap.

Robak w Sczeci.

Jeſt w Sczeci ſámey kośmátey robaczek biały / ktorych cztérzy wziąć / á záwiązáć w ſkórke kozią / á dáć nosić temu / ktory

Quartanie miewa kwártáne / ieſt rzecz doświádczona / że kwártaná zginie. Plinius.

Auicenna pisze / że ſok z Sczotek zábija robaki w vſzu / rány w nich goi / pomaga pluiącym krwią.

Robakom w vſzu. Pluwániu krwią.

Niektorzy chcą áby Labrum Veneris było inſze ziele niż Sczotki / powiádáiąc / że Sczotki ſą Hypophai, álbo Ypopheſtos, ále to prożne rzeczy / Sczotki ſą Labrum Veneris.

Cap. CXXXIX.

DIGITALIS.

Napárztnicá, álbo Dzwonki podługowáté.

JEſt to ziele z Łácińſkiego Digitalis, Napárztek / álbo Napárztnicá / iż ma kwiát podobny napárztkóm / ktore máią niewiáſty na pálcach gdy ſzyią. Dwoiákie to ieſt ziele / iedno ktore ma kwiát brunatny álbo modry / á drugie ktore ma kwiát żółty przy bielſzym: roſcie po chroſciách / po górach / po ſkałach / w cieniach roſcie / Czérwcá á Lipcá kwitnie / liſcie ma podobne Pokrzywie: ieſt to ziele bárzo gorzkie iáko Gorzyczká / á ztąd znák / że ieſt gorące á wyſuſzáiące: dla tego ma moc wycieńczáiącą / ocieráiącą / wyczyśćiáiącą / zámulenie żył otwieráiącą dla ſwéy gorzkośći: o ktorey pisze Galenus 4. Simpl. cap. 16. iż rzeczy ktore máią w ſmáku gorzkość / wycieráią plugáwośći y wyczyśćiáią: Przeto żyły / płucá / piersi / to ziele ma moc wyczyśćić od flegmy y ropy plugáwey.

Cap. CXL.

DRACVNCVLVS MAior, Draconciom, Latinè Serpentaria, Colubrina maior.

Po polsku Wężownik wielki, álbo Dyablik.

TEn Wężownik wielki iáko wypisuie Dioscorides lib. 2. cap. 155. rośćie w cieniách / przy płociách/ná mokrych mieyscach/ głab ma prosty miąszy iáko kiy / długi ná dwu łokćiu/ biały po białości / ma krople iáko bywáią po Wężách / á zwłaszcza pod brzuchem / ták że sie z białá pstrzy iáko wąż / liście ma iáko v Kobelego sczawiu/ ále iedno z drugim sie spaia: piękné to źiele / korzeń ma wielki podług wielkości źiela / okrągły / biały / cieniuchną skórką / nasienie ná źielu iągody przyżółtszym / wiszą iáko grono.

Natura. Dioscorides. Ma moc zágrzéwáiącą korzeń Wężownikà wielkiego/á to gdy ij kto piie z winem.

Dychawicy Káślu. Dla tego ten korzeń dychawicznym / vpieczony álbo vwárzony á z Miodem przyprawiony / bárzo pożyteczny: takiéż y ná kászel. Dioscor.

Przepuklỹ. Skurczonym. Rymam. Takiéż przepuklym / skurczonym / rymam á flegmam / które cieką z głowy do piersi/ tedy dobrze ten korzeń tak z miodem pożywáć.

Małżeński vczynek. Też ten korzeń z winem piiąc pobudza małżeński vczynek. Dioscorides.

Ránóm smrodliwỹ. Ten korzeń nátłuczony z miodem/ tedy pomázuiąc/ léczy rány wrzedliwé/ smrodliwé/ gryżące.

Fistułam. Ránam okrągłym. Dobrze też czynić máść z miodem z tego korzenia / ktorą máść puszczáć w fistuły / w rány okrągłé/ bolaczki/ rozmaczáiąc knot/ wyczyścia y zágaia. Dioscor.

Porodzenie Pániam które niemogą porodźić rychło / tedy tą máścią mázáć: álbo lepiéy in Pessario przykládáć: tymże obyczáiem vmárłemu płodu. Dioscor.

Vmárłe płodu.

Licu krostáwému. Przeciw oszpáceniu oblicza / tredowácinóm / po ktorym krostki bywáią / tedy tą máścią pomázywáć/ wyczyścia. Dioscor.

Polipos w nosie. Bolaczki które bywáią w nosie/ Polipos zową / tedy tá máść wyczyścia y vzdrawia. Dioscor.

Sadzelom. Takiéż przeciw czarnym sadzelóm Carcinomata zową/ spráwuie.

Sok z Wężownikà wielkiego bárzo

Ciemności v oczu.

bárzo wyczyśćia ciemności w oczu/ mgły y inſże niedoſtatki/ á zwłaſcza z miodem zmieſżany. Dioſcorides.

Pániam nie woniáć

A wſżákoż pániam kozenia świeżego niedobrze woniáć/które ſą brzemienne/ bo czyni porzucenie.

Vſam.

Przeciw boleściam w vſzu/ ſok z Oliwą przyprawiony/ dobrze puſczáć. Dioſc.

Ránam

Liſtki tego źiela bárzo dobrze przykładáć ná rány. Dioſc.

Wężóm/

Gdy kto témi liſtkámi ſobie rece nátrze świeżemi/tedy takiego wąż nie vkąśi: takież kozeń dobrze nośić/ bo wężowie vciekáią przed nim. Dioſc.

Pleurze.

Plinius piſże/ że dobrze tego kozenia pożywáć/ktorzy maią pleure/ peripleumenią/ y ná kaſzle/ ná dychawice/ tym ktorzy ropy plugawé wypluwáią.

Peripleumeniéy. Kaſzlowi. Dichawicy

O tym źielu ſżeroko Plinius li. 24. capit. 16. Takież Galenus 7. Simplic. Medica. y Meſuę, licèt Meſuę confundat vtramque Serpentariam.

Cap. CXLI.

DRACVNCVLVS MInor, Colubrina, Viperina, Crocodilia, Serpentaria minor.

Wężownik mnieyſży.

DIoſcorides libr. 2. cap. 156. ták wypiſuie. Wężownik mnieyſży/liſtki iáko v Bluſczu/ale wielkie/á po liſtkach nieiákie białości: głąb proſty ná dwu łokćiu/ ma też po ſobie kropie iáko ná wężu/ á pręgi przyczerwieńſżym poniém/ miąſży iako kiy/ naſienie ná wierzchu/iako grono/ z przodku niżli dóydźie zielone/ á potym przyżółtſżym: kozeń ieſt okrągły Rzodkwi podobny/ cieniuchna ſkórką/ przykryty roſcie w dolách/ w cieniach/ okolo płotów.

Vſóm.

Dioſcorides. Ma podobne ſiły to źiele iako y piérwſże/ á zwłaſczá naſienie y ſok z niego: dla tego boleści w vſzu vśmierza/ á to námieſżawſży ſoku z Oliwą/ puſczać w vcho.

Polipum w nosie.

Táſż máść ták z tym ſokiem vczyniona/ Polipum w nośie/ ieſt wrzod bárzo ſżpetny/ że od niego vgniie nos/ vlecza/ á to rozmaczáiąc welne w nos wtykáć. Dioſcorides.

Sadzele kánkrowáté. Dichawicy Kaſłom.

Też ſadzele kánkrowáté máżáć tą máścią/ vlecza. Dioſc.

Kozeń tego źiela pieczony álbo wárzony/ á z Miodem łakwarz przyprawiony/tedy dychawicznym/ kaſłącym/ tym ktorzy ropámi pluią/ bárzo pomaga pożywáiąc. Dioſc.

Przepukłinam. Skurczonym.

Takież przepukłym/ ſkurczonym/ ktorym máteryie plugawé z głowy w piersi y okolo ſpadáią/ tym obyczáiem pożywaiąc/ bárzo pomaga. Dioſc.

Też z vſchłego tego kozenia/ á ná proch ſtártego/ tymże obyczáiem może czynić łákwarz ná té potrzeby. Dioſc.

Vrynie.

Ten kozeń ma moc wypędzáć y wywodźić vryne. Dioſc.

Vczynek małżenſki.

Małżenſki vczynek pobudza piąc z winem.

Wrzodliwy ránam.

Wrzodliwé rány/ſadzele plu-

gáwé nátłukwſzy tego korzenia/ z korzeniém Przeſtępowym á z miodem/ wyczyśćia y goi. Dioſ.

Tredowácinam. Nátłukwſzy z octem tego korzenia/ mázać tredowáciny ná licu. Dioſc.

Zyłam ſuchym. Liſtki tego źiela/ w obráżeniu żył ſuchych/ Strony zową/ przykłádáiąc goi. Dioſc.

Bolączkóm. ogniſtym. Tákież ná bolączki ogniſté/ przykłádáiąc goi/ ále trzebá pierwéy liśćie w Winie wárzyć y ſtłuc. A to ztąd znák: iż gdy w liśćie tego źiela ſérwwiną/ tedy możeſz ij chowáć dokąd chceſz/ á nie zgniie. Dioſc.

Oczóm. Bielmom. Mgłam. Sok tego źiela bárzo dobry ná oczy/ puſczáiąc z miodem/ ośćiéra bielmá/ mgły/ obłoki. Dioſ.

W innych ſtronach tego źiela bárzo rádo pożywáią/ á kołacze z niém dziáłáią: korzeń kto chce dobry mieć/ tedy ma kopáć czásu żniwá/ á vpłókawſzy w talérzyki ſkráiáć/ á ták ná nici ſuſzyć w cieniu. Dioſcor.

Szérzéy o tych Wężownikach czytay ſobie apud Plinium lib. 24. capit. 16.

Cap. CXLII.

DRYOPTERIS, FILICVLA.

Máluchna Páprotká.

TA Páproć mała ma liſtek iáko Páprotká mnieyſza: korzeń Páproći wielkiéj podobny/ ále mnieyſzy/ ták iż Polipodium ma liſtki/ á korzonki iáko Filicis: roſćie w leśiéch ná ſtárych kłodzinách powálonych obroſłych mchem/ ták iż miedzy mchem roſćie: korzenie ma ſplecioné á koſmáté/

obraſtáią iákoby włoſmi/ ſmák korzonków ſłodki przygorzkłym/ álbo kwáśnym. Dioſ. li. 4. c. 181.

Przyrodzenie. Opala. Ogryza. Ma moc iáko piſze Paulus 7. ogryzáć á golizne czynić/ dla tego czynią plaſtr z tego źiela/ y kłádą ná mieyſce gdźie chcą włoſy ſpędźić/ iáko ná czéle v pánien którym czoło záraſta: ále niźli plaſtr ten przykłádáć kto będźie/ tedy piérwéy wyćiérać tym źielém ſkórę/ potym przyłożyć kilká rázów. Dioſcorid.

Plinius lib. 27. cap. 9. mázać áż pot wynidźie á ociérać á pomázywáć raz álbo trzy.

Cap. CXLIII.

ELATINE.

DIoscorides li. 4. cap. 38. Jest ziółko iáko Parietaria: Pomurné źiele/liśtki ma kośmáté / okrągłé / mnieyśé niż Parietaria, gałązki ćieniuchnéná piedźi/ pięć ábo śześć z iednégo korzeniá. Plini. li. 27. ca. 9. tákież wypisuie: rośćie miedzi zbożem / śmák ma gorzki ćierpnący.

Przyrodzenie. Galenus 6. Simplic. Elatine mierniuchno iest ożiebiáiące á ćierpniące.

Liśtki teg źiela czyniąc z niego plastr z mąką wysiąną/przykładáć ná boleść: á zápalenié oczu odpadza / boleść ochładza: niedopuscza też złym wilkośćiam stępowáć do oczu/ kładąc ná czoło. Dioscó.

Oczóm / Rymam.

Gryźieniu w trzewách

Przećiw gryźieniu w trzewách / ziółko to wszystko vwárzywszy dáć pić / przestánie ból: tákież przećiw czérwonce. Dios.

Czérwonce

Plinius. To ziółko z nasieniem Lnianém vwárzone/á polewke z tego dáiąc pić / vstáwia czérwonke.

Czerwonkam.

Cap. CXLIIII.

HELENIVM, ELENIon, Inula, Enula campana, *Oman.*

WEzwano to źiele od onéy pániéy Heleny córki Jowiszowéy / z ktorey płaczu á złez ktore pádáły ná źiemie / vrodźił sie ten Oman/ dla tego zową go Helenion: zową też to źiele Nepentes Homeri, iákoby czyniące wesele: iż gdy Helená byłá w smutku/ kładłá Oman w winо / á piąc zápomniewáłá smutku á płáczu. Pli. lib. 21. cap. 10. & 21.

Oman iáko pisze Paul. l. 7. iest rospaláiący á wysuszáiący z nieiáką wilgotnośćia. A Gal: 6. S. tego źiela korzeń bárzo pożyteczny / napiérwey zágrzéwa / ále suchość ma z wilgotnośćia / á dla tego przymieszawáią to źiele w lekwarzéch / ktore czynią ná wywodzenié kliowátych/ grubych wilkośći leżących w piersiách y w płucách.

Náturá.

Flegmá w płucách w piersiách.

Dios. l. 1. c. 27. Ma bydź korzeń Ománowy kopan lećie/ á kráiąc w tálérzyki y suszyć w ćieniu: Ten korzeń wárząc á piąc pobudza vryne/y wywodźi tákież mie

Lećie kopáć.

Vrynie.

Miesiącom.

śiące pániam. Dioscorides.

Káßlom. Dychawicy Przepukły. Skurczonym. Gádóm.

Kozeń Ománowy/ czyniąc z niego lekwarz z miodem / bárzo ná káßel pomaga: tákież pomaga dychawicznym/ tákież przepukłym/ skurczonym/ odymániu álbo puchnieniu / iádowitych gádów vkąszeniu / á to mocą swą ciepłą osobliwą. Dioscо.

Liście Omanowé w winie wárząc dobrze przykładáć/ ná bolesći które bywáią w biodrách / álbo w krzyżach. Dioscо.

Biodram. Krzyżom.

Też Oman pomaga ná plwánie krwáwé y ropáni.

Krwią pluiącym.

Pli. Kozeń ománowy ná czczo żuchaiąc/ zeby vtwierdza. Sok z kozenia/ mole wypedza / iádowitych gádów vkąszenié goi.

Molóm.

Oman oddala gniéw/ y smutek/ posila fórtke żołądkową/ wyczyścia piersi/ wywodźi zbytki które są w żylách przez vryny y miesiące/ á zwłaszczá wino które z niego czynią Omankowé/ bárzo wesołość czyni/ przeto drudzy zową Nepentes. Kozeń stárty y położony zábiia Myszy.

Oddala smutek. Żołądkowi

Wino Ománkowé.

Cap. CXLV.

ELEBORON ALBVM, Veratrum album.

Ciemierzycá biała.

Są niektórzy pißąc że Ciemierzycá biała nie ma rożnośći od czarnéy iedno w kozeniu. Ale sie ná tym bárzo myla z ciężkim ludzkim obciążeniem: bo Ciemierzycá biała niczym nie iest podobna czarnéy / iest gorąca á sucha w trzećim stopniu/ iáko pißę Paulus li. 7. Tákież Galenus 65. y dawnych lekárzów przed kilkiem tysiecy lat wielkiéy sławnośći byłá Ciemierzycá / w leczeniu

Przyrodzenié.

zdrowia ludzkiégo / temi czásy záś sie iéy inuia lékárze / ále náprawioney/ to iest/ moczą w octe cie winnym przez śiedm dni/ potym suszą/ á ták tłuką: á gdy chcą dáwáć / przydáią lekárstwá któreby odéymowały iéy vpornośći.

Náprawienie Ciemierzyce białéy.

Dioscorides libro 4. cap. 145. chwali bárzo zamorską Cyrenaicam, w Gálácíiéy / w Kápádocíiéy / ále nie trzebá zá morze po Ciemierzyce biała iezdźić: w Polszcze á zwłaszczá w Lubelskiéy źiemi ná łąkách około Vrzędowá / ták iéy wiele / że też muszą trácić z łąk/ bo sámá záraśta trácąc tra-

we/

we / á dla iey grubości niegodzi sie ná siano / bo iey bydło áni konie niechcą ieść : o mocności w lekárstwách nie trzebá wątpić / bo przechodzi y Anticirinam ktorą naywiecéy ſtawią / to wſzyſcy wiedzą.

Plinius lib. 25. cap. 5. porownywa Ciemierzycę zacnemu Hetimánowi / ábowiem powieda wſzyſtki rzeczy złé pobudziwſzy w ciele człowieczym / nápierwéy ſámá wychodzi / potym zánią wſzyſtkié plugawości.

Purguie Wrácániu. S. Wálentego. Záwrácániu. Szalonośći. Opuchlinom. Tredom. Dżeniu. członkom. Qwártánie.

Plinius. Purguie á wywodzi z człowieká wrácániem rozmáité plugáwośći / ktore czynią pádáiąca niemoc / zawrácánié przed oczymá / ktore czynią boiáźni / odſtępowánié od rozumu / ſzaloność : ktore czynią opuchliny / tredowáciny wſzyſtkié / członkow dżenié / podágry / żołądká bolenié / ſkurczánié żył : tákież wywodzi máterié złé / ktore czynią qwártane / káſzel / dychawice ſkára / gryzienié żywotá / ſciátyke.

Którym ſie godzi.

A wſzákże niegodzi ſie go dáwáć dźieciom / ſtárym ludźiom / mdłym / niewiaſtam / álbo ludźiom ktorzy maią zránione plucá / álbo ktorzy ciężcy ſą ku wrácániu / dla ciáſnośći pierśi.

Hieronymus Caſtolloneus Mediolanenſis in libello de malo recencior. medic. in medendo vſu: ſzpetnie piſze przeciw dźiśieyſzym lekárzom / ktorzy niechcą tego lekárſtwá dáwáć niemocnym / ktorym może bydź dawano / á zwláſzcá nam Polakom / ktorzy mamy to lekárſtwo.

Wyczyśćia

Dioſc. Wywodzi Ciemierzycá biała / wrácániem rzeczy dźiwné á rozmáité / proch z niey do lekárſtw przydawáią / ktorémi oczy lecza / wyczyśćia wzrok. Wzrok.

Miesiącom. Kichániu.

Pobudza miesiące / ále płod w żywocie zábiia / kichánié mocno pobudza / á plugawé máterie z głowy wyćiąga. Dioſc.

Myſzy zábiia.

Myſzy zabiia / á to czynić chleb z máki á z Ciemierzyce / przydawſzy troche miodu / y kłaść áby gryzły myſzy / ktora dotknie zdechnie. Dioſc.

Muchy z mlékiem.

Plinius li. 25. cap. 5. o myſzach też piſze / á o muchach przydáie / że przywárzywſzy mléká z Ciemierzycą biała / poſtawić / ktora vkuśi zdechnie.

Ku wrácániu przyprawiáné.

Gdyby kto chćiał pożywáć ku wrácániu / wźiąć przyprawiánégo kilko rożdżek od korzonkow / á nátykáć w Rzodkiew / y wárzyć w wodźie / potym odlać one wodę / á wlać Oliwy / á troche ſoli / á to po iedzeniu wypić / potym piorkiem pobudźić wrácánié.

Cap. CXLVI.

ELEBORON MELAN, Veratron, Melanpodion, Elleborum nigrum, Chriſtiana radix.

Czarna Ciemierzycá.

TO źiele piſze Plinius lib. 25. ca. 5. Hiſt. wezwano Melanpodion, od Páſterzá / ktory ie wynalazł / ábowiem páſąc Kozy ktore gdy nie były zdrowe / tedy patrzał á one iedno źiele gryzły / po ktorym

ſie purgowały / á były zdrowiuchné: á tak ón Paſterz nákopał tego źiela / y dawał dźiewkóm Pięćtytowym które były poßáłały / y vzdrowił ie.

Ciemierzycá czarna / od białéy ſilną ma roznoſć / ták w kozeniu / ták y w liśćiu / takież y w ſpráwach: ábowiem iako biała przez vſtá / ták czarna ná dol złé máterié wywodźi.

Theophr. li. 4. cap. 9. pißze / iáko Ciemierzice máią bydź kopáné y chowáné. Pli. takież li. 25. ca. 5.

Dioſcorides libr. 4. capit. 146. pißze: ma Ciemierzycá czarna liśćie iáko Jáwor álbo Klon / chropáwé / źielone / głábiť chropáwy / kwiatki z biáłá przyrumieńßé / groniſko wißáią / naśienié potym bywa iáko v Krokoſu: téy Ciemierzyce doſyć wßędy / w Padwi w ogródkach / bá y ná górách Padewſkich obfitość ieſt.

Ale Aptekárze Krákowſcy ſie myla ná tym źielu / bo biorą źiele które ma liſtki iáko Rumienek / álbo Kopr Włoſki: zową Gozzy kwiát niewiáſty w Ruśi: które źiele ták ieſt Ciemierzycá / iáko Rzepá ieſt: Kápuſtá: dla tego też nie czyni żadnéy ſpráwy w w człowiecze / iákby miáło czynić / á lekárze ſie omyláią. Druzy też powieda / że Czarné źiele ieſt Ciemierzycá czarna / ále ſie też ná tym myla / bo ſie niezgadza / áczkolwiek ieſt rodzay Ciemierzyce. Przeto dobrzeby dźiáłano / áby Doktorowie ſámi doglądáli w Aptekách Simplicia, iáko czynią we Włoßéch / áby Aptekárze káżdą compoſitią wyſtáwiáli ná okná.

Przyrodzenié. Gal. 6. S. Ciemierzycá czarna ieſt gorzáca á wyſußáiąca w trzećim ſtopniu / gorzeßa ieſt niżli biała: á dla tegó pißze Pli. Swinie / konie / woły zabiia / gdyby iéy pożywali. Pißze też Pli. li. 25. c. 5. że te ciemierzyce trzebá z nabożnoſćią rwáć / modląc ſie / mieczem piérwéy okrążyć / á potym ten który chce wykopáć / ná wſchod ſłoncá ma patrzáć proßąc Páná Bogá / áby mu źiele godno vrwáć / á było pomocno ku niemocam rozmáitym / támże inßé etc. guſtá.

Purguie. Kolere. Flegme. Dioſcorid. Ciemierzyca czarna / purguie żołądek á zwłaſzcá co ieſt około fortki żołądkowéy / flegme y kolere.

Padáiącéy niemocy. Boiáźni. Błędom. Bárzo pożyteczna Ciemierzycá czarna / bo wywodźi złé máterié które czynią pádáiące niemocy / melánkolie / to ieſt / boiáźni / ßalonoſći / y káżdé odſtępowánié od rozumu / opetánia / to ieſt / té / którzy mniémáią ſie bydź opetánémi / áno nie / zową Maniam & incubos: wywodźi też złé

máterié

Stáwóm. Páráliżóm. máterié/ktore czynią w ſtáwiech boleśći / ktore páráliżem zábiią-ią: pániam mieśiące wyćiąga przykłádáiąc: iedno pániam brzemiennym niegodźi ſie brać / zábi-ia płód.

Mieśiącóm.

Ránóm wrzedliwym. Ráný wrzedliwé á zwłaſczá fiſtuły wyczyśćia / á to przyłożywſzy / tákże niechać do trzećiego dniá. Dioſco.

Vßóm. Ná niedoſłyſzenié á w vßu zawádam / tákież puſczáć w vcho á trzymáć do trzećiego dniá. Dioſ.

Swiérzbóm. Wyczyśćia świérzby / á to czyniąc máść z Ciemierzycą z kádźidłem z Woſkiem z Smołą á z Terpentiną / á tym mázáć. Dio.

Tradóm. Kroſtóm na licu. Nátłukwſzy z octem vczynić máść / ktora mázáć tredowáćiny / zmáży wſzelákie / kroſtki ná licu. Dioſcorides.

Przećiw boleśćiam w zębiech warzac korzenié á płókać zeby / ná dźiwie mieſo y inſze zbiéránia / plaſtrzykiem przykłádáć: przećiw puchnieniu nátłuc korzenia z ieczmienną máką / y obłożyć plaſtrem żywot opuchły. Dioſc.

Zębóm. Dźiwému mieſu. Puchnieniu.

Plinius. W bolenin oczu náparzáiąc boleść odbiia / obłok zdeymuie.

Oczom.

Przećiw brodawkam / nátłuc korzenia z łupiną miedźianą / á z Sándáráką / nátłukſzy pomázywáć. Plinius.

Brodawkom.

Párchy y kroſty káżdé bydlece wygaia / á to czyniąc máść z korzenia tego / z Kádźidłem / z Woſkiem / á z Smołą / mázáć. Plini.

Párchy bydlecé.

Wodá w ktorey mocza to korzenié / wyſtáwiona ná muchy / gdy iey vkuſzą / bedą zdychać.

Muchóm.

Cap. CXLVII.

ENDIVIA, INTIBVS HORTENSIS, SERIS.

Mléć Wyſoki.

W *Kápitulum o Podrożniku wypiſano, że* Cicoreum Intibus à Seris *máią rożność: A ták tu zaś vkażem rożność tego ſłowá* Endiuia *Mléczu wyſokiego, bo rozmáité ſą Mlécze wyſokié.*

Endiuia, Seris, Intibus, Sõchus, idem. *Mléć, á ten dwoiáki.*

- *Ieden Mléć wyſoki domowy,* Endiuia, *á ten záś dwoiáki.*
  - *Mléć wyſoki z modrym kwiátem,* Endiuia Bianca.
  - *Mléć wyſoki ogrodny z żółtym kwiátem,* Intibus.
- *Drugi polny* Sonchus, *ten tèż dwoiáki.*
  - *Mléć oſtry, máiący ná ſobie iákoby igły, zową* Seris, Sonchus, Taraxacon.
  - *Gładki, zową* Scariolla.

Náturá. TE wſzyſtkie Mlécze ſą iednáki ego rodzáiu / iednáko wſzyſtki ochładzáią y oſuſzáią / odwilżáią náſzé ćiáło w pierwſzym ſtopieniu.

Dioſcorides. Moc á náturá Mléczow

Zápaleniu żołądká. Mléczów ieſt ochładzáć ściągáć nieiáko/dla tego ná plaſtrze przyłożony żołądkowi / zápalenié w nim oddala: tákież y wſzyſtki boleśći / ktore bywáią z ogniá álbo oſtrego picia.

Morzeniu w żołądku. Mleku. Przeciw gryzieniu w żołądku / nátluc ſoku y dáć w polewce pić: mamkam obfitość mleká iedzoné czynią.

Boleściam w ſtolcu. Przeciw boleściam á zápaleniu w ſtolcu / ten ſok rozmoczywſzy w nim welnę przykładáć.

Zápaleniu w mácicy. Przeciw boleściam y zápaleniu niewieścich mieyſc / á zwłaſczá w mácicy / tákież przykładáć.

wężowému vkąſzeniu. Przeciw vkąſzeniu wężowému / á nawiecéy niedźwiadkowému / korzeń y liście nátluk wſzy dobrze kłáść.

Wſzyſtki Mlécze bárzo zdrowé żołądkowi / záſtánawiáią biegunki / á nawiecey z octem iedzące. Biegunce.

Auicenna piſze / że wſzyſtki Mlécze posilaią ſerce. Sercu.

Sok z Mléczu wárzony / z cukrem pity / wypądza wilgotnośći.

Zágnilą wątrobę wyczyśćia / febry odpądza.

Cap. CXLVIII.

EPITIMON

Inuolucrum,

Wyłup Thymony.

EPITimon nie ma żadnéy róznośći od Wyłupu / iedno iż Wyłup roście ná Łnie / á ták zową: á Epitimum ná ziółku Timõ, ále iedną rzecz / tylko nábywáią śiły swéy z ziela ná ktorym ſie ścielą / dla tego Epitimon ma oſobliwą moc / ktora nábywa z Timõ.

Dioſcorides lib. 4. ca. 172. piſze / że

ſże/ że Epitimon ieſt kwiát Timowy/ dla tego Doktorowie niektórzy dowodzą/ że to Epitimon które máią Aptékárze nie prawdźiwé Epitimõ, bo nie ieſt kwiát/ ále rodzay Wylupowy: przeto opuſczáiąc oné gadki (Dioſcorides piſże ex modo ſuo loquendi) iáko téż mówiemy/ Jemioła ieſt kwiát Debowy/ iże ſie ściele ná Debie/ y mocy z Debu nábywa/ dla tego Meſuę dobrze piſże Epitimum, roſćie przy Timon/ iáko Wylup przy Lnie.

Przyrodzenie. Wylup Timowy ieſt zágrzéwáiący á wyſuſzáiący w wtórym ſtopniu: Ale Paulus y Galenus piſżą/ że w trzecim ſtopniu.

Otwiéra. ſubtilizuie. Ma moc piſże Meſuę ciérpniącą/ ſubtilizuiącą/ rozrzucáiącą/ otwiéráiącą/ zátkánia/ zámuleniá á posilánia.

Purguie. Piiąc z winem álbo z miodem Epitimon, purguie z człowieká flegmy plugáwé y kolery czarné/ to ieſt Melankolią. Dioſco.

Melánkolia. A oſobliwie máterié czarné/ ſpetné/ á które nádymáią człowieká wywodzą/ á to biorąc czté rzy dráginy z miodem. Dioſco.

Plinius 26. cap. 8. oddala od człowieká piiąc mozenié w żywocie y bolączki wnetrzné rozbiia. Mozenie. w żywocie.

Téż dobrze z niego czynić lákwarz z miodem/ pożywáć ná káſzel/ dychawice/ á tym lepiéy/ gdy przydaſz Koſáccu. Plinius. Káſlu. Dichawicy Puchlinie.

Téż dáiąc z winem/ opuchliny wyciąga. Plin.

Meſuę. Ma z przyrodzenia/ że wywodźi melánkolią/ to ieſt/ czarné wilgośći/ á zwłaſzcza z głowy: dla tego dobrze ij brácktórzy maią padáiącą niemoc/ boiáźni y záwrácánié y boleść głowy/ zámuleniu śledźiony/ nérek/ á nawiecéy ná wſzyſtki tredowáciny y świérzby czarné/ omdléwániu/ w bokach álbo w ſtábiznach boleniu/ febrze czwartégo dniá odpadza/ bolączki odpadza czarné kánkrowáté/ y Elephancią odpadza. S. Wálen tégo. Boiáźni. Záwrácánu. Sledźionie Swiérzbóm. Tredom.

Cap. CXLIX.

ERVCA, EVSOMON, Rucula.

Biała Gorczycá.

BIała Gorczycá ieſt goraca á czyniąca wiátry/ iáko piſże Galenus 7. Simpli. Platearius piſże/ że ciepła y wilgotna w wtórym ſtopieniu.

Dioſcorides libr. 2. capit. 129. biała Gorczycá pobudza małżeńſki vczynek/ iedząc ią ſurowo álbo w ſálatach. Małżeńſki vczynek.

Náśienié tákież czyni/ á nád to vrynę pobudza: pomaga ku trawieniu Vrynie. Trawi.

wieniu biała Gorczycá / dobry żywot ná stolce czyni.

Kládą do kozenia nasienié białey Gorczyce / á zwłaszczá gdy pokarm chce długo bez skażenia chować. Diosc.

Plinius lib. 20. cap. 13. Nasienié białey Gorczyce / niedźwiadkowemu vkąszeniu y iádowitym gádóm sprzeciwia sie.

Niedźwiadkowi. Gádóm.

Przeciw niedostátkóm płci ná licu / piegóm y opaleniu ná słońcu / nátłukwszy z miodem / pomázywáć / ná piegi z octem. Pli.

Piegom. Opaleniu.

Przeciw bliznam czarnym / nátłukwszy nasienia zmieszáć z żółcią wołową / y mázáć / wychodzy. Plinius.

Blizny.

Pisze Plinius: kiedy kogo miano kárác ciężko / á ónby niemógł wyciérpieć / nátárwszy nasienia z winem dawano wypić.

Biczowániu.

Czyni nieiáką zákámiałość / że człowiek nie ták ciężko bicia czuie. Galenus.

Galenus 7. Simp. Dobrze czynić z niéy loch z miodem / á brác dla kászlu / bo wywodzi grubości plugáwé z piersi.

Káślu.

Rozbitá też bolaczki álbo guzy zá vchem: tákież ná piersiach v pánien / tákież ná moszenkach.

Bolaczkom zá vchem / ná piersiach / Moszenkach.

Cap. CL.

ERYNGION, ERYNGVS, corruptè Iringus.

Mikołáiek.

Dioscorides libr. 3. capit. 21. Z rodzáiu kolących ziół iest Mikołáiek: ma moc zágrzewáiącą.

Mikołáiek gdy ij pitia / pániam miesiącé wywodzi y vrynę. Dio.

Miesiącom.

Gryzienié

W żywocie gryzieniu. Gryzienié w żywocie y odimánié/ álbo puszenié odpadza. Dios.

Wątrobie. Ktoryż máią zápsowánié wątroby: przeciw wipitému iadowi: przeciw vkąszeniu iádowitému gádów / dáć pić.

A tym lepiey będzie spráwował / gdy dasz z nasieniém plastr Máku polnégo. Dioſc.

Bolączkom zá vchem / pod gárdłem. Przeciw bolączkóm zá vchem álbo gruczołóm / álbo pod gárdłem: piiąc á przykládáiąc vzdrawia. Dioſc.

S. Wálentego. Przeciw pádáiącey niemocy/ korzeń wárząc/ y dáwáć pić/ ábo z miodem lekwarz przyprawuiąc/ á iadáć tym obyczáiem/ komu ná plecach bóle y zimná bywáią. Dioſcorides.

Cap. CLI.

ERYTRODANON, RVbia Satiua, Rubea Tinctorum. *Márzánná.*

AVerois 5. Collig. Márzánná ieſt zagrzéwáiąca y wyſuſzáiąca w trzecim ſtopniu.

Dwoiáka Márzáná. Dioſcorid. Dwoiáka ieſt Márzánná/ iedná śiana/ druga polna: polna nikczemna / śiana prócz lékarſtw / ná wiele rzeczy ku farbam potrzebna. Jáko piſze Plinius li. 24. cap. 11. Márzánná ieſt ktora farbuią welny y ſkóry. W lékárſtwach ma wielkié pomocy / ſpráwy / bo vryne pobudza.

Vrynie.

Żółtości. Żółtą niemoc vzdrawia/ piiąc z winem miodowym / ále lepiey z wodą.

Liſzáie/ nátárwſzy w otrębie/ ſpadza: páráliżę záráżone vzdrawia. Liſzáiom. Páráliżom

Korzeń piiąc / wywodzi mieśiącé/ Biegunki vſtánawia. Mieśiącom.

Dioſcorides libr. 3. capit. 151. Korzeń v Márzánny cienuchny długi / przyczerwieńſzym/ vryne wywodźi: dla tego w żółtéy niemocy z woda miodowa pić Márzánne / bo przez vryne wyczyśćia żółtości. Żółtéy niemocy.

Bolesćiam biódrowym / y dnie/ páráliżem záráżonym. Tákież ktoryż piią Márzánne/ máią ſie myć w łáźni záwżdy piiąc. Dioſcorides. Biodram. Dnie. Páráliżom

Też Márzánná pomaga vkąszeniu wężowému/ á to ſokiem z octem ráne pomázuiąc / á liśćié z winem piiąc. Dioſc. Wężowé vkąszeniu.

Nasienié piiąc z octem / wyczyśćia śledźione y wyſuſza. Dioſcorides. Śledźionie

Korzeń przykládáiąc pániam in peſſario, wywodźi płód/ wyćiąga łożyſká / mieśiącé. Dioſc. Mieśiącom. Łożyſká.

Przeciw białému trądowi/ á bo kroſtam białym po licu / náwárzyć Márzánny z octem / á tym omywáć. Dioſc. Trądu.

Paulus lib. 7. Korzeń tego źiela / śledźione / wątrobę / nérki / ták mocno wyczyśćia / że vryne krwáwą wywodźi. Śledźionie Wątrobie. Nérkom.

O Eritrodanum Theophraſtus wypiſuie lib. 4. cap. 14.

Cap. CLII.

EVFRAGIA, EVFROSINE, Adhil. *Swiéczki.*

TO źiółko y piękné y cudné

imie ma / á oczy bárzo oświéca/ znáią ie pospolicie/ przy laskach/ przy górách roście/ po borach: tego źiela stárzy lékárze nie ználi/ bo áni Dioscorides, áni Galenus, áni Plinius nie wypisuią. Pandectarius przywodźi świadectwo ex Paulo, ále áni sie śniło o tym Paulusowi.

Jest ćiepłé y suché: ón stárzec zacny á známienitéy pámieci Polski Ipocrates/ Doktor Miechowitá/ w swych książkách/ de cõseruatione sanitatis, de Eufrasię aqua, dźiwno á bárzo to źiółko chwali w nápráwowániu wzroku y posilániu / á zwłászczá w lećiéch źimnych / w ludźiech / którzy sa flegmátyczni: dla tegõ przydáie / ieśli kto spółem z Swiéczkámi Kośtyszczko/ Rute / Celidonią będźie wypalał przez piecek wódke / bárzo tá wodká oświéca wzrok/ wyczyśćia oczy.

Dobrze téż to źiele wárząc pić dla wzroku / náprawia. Tákież czynić z niego proch/ á z tym prochem iádać / potrawy posypowáć/ y w pićié sypáć. Wzroku.

Drudzy vczą czynić Trágras/ wźiąwszy prochu z Swiéczków cześć/ Cukru dwie/ á ták po źiarnku posypuiąc ná chléb/ iedzą/ ábo z winem piią.

A to pámiętay/ y to źiółko dobré in ætate flegmatica, & complexione senili. Nad to iż oczóm pomocno / pámięć bárzo wspomaga y náprawia / pożywaiąc go wszeláktm obyczáiem z winem piiąc.

Cap. CLIII.

EVPATORIVM, HEpatitium.

Wątrobné źiele.

Gliné rośtérki miedzy Doktormi około tego źiela: bo ták Aptékárze iáko Doktorowie mówili/ że Szadźiéc źielśko ßpetné/ iest Eupatorium. Potym Leonicenus vkazał z náuki Dioßkoridesowéy / tákież Pliniußowey / że to nie może bydź: za czym też vkazał / że źiele które zową Rzepik. Rzepikiem/ iest prawdźiwé Eupatorium. Potym tákież drudzy Doktorowie/ iáko Menardus, Braseuolus, y wßyscy tego czasu trzymáią/ tak Doktorowie iáko Aptékárze. We Włoßzech zásie téż vkazáli/ iż to źiółko Rzepik nie dobrze po Łácinie álbo po Grécku mieniono Argemone, álbo Agrimonium, bo Agrimonium m(

kwią

kwiát czérwony/á potym główki iáko mákówki / cośmy wyssżéy wypisáli : á Rzepik niéma żadnych mákówek.

Rzepik *Eupatorium.*

Że náss Rzepik iest Eupatorium, słuchay co pisże Dioscorides lib. 4. cap. 39. iest Eupatorium iákoby Chróścik / przet ieden z korzonká wychodźi cienki / twárdy iákoby drewno / álbo drewnisty / przyczérnieyszym / kośmáty / prosty / ná łokieć długi / listki ma iáko v konopi / ieden ná pięć listków / rozdźielony : z onych piąci / káżdy podobny Piećperzycy: nasienié rośćie przy rożczce ku źiemi skłániáiącéy sie / ostré á kośmáté / iż gdy vschnie / tedy imuie sie ludz kiego odźiénia / á osądźi sie / że też z pracą może bydź odieto : To káżdy obaczy / że Rzepik ma w sobie té własności.

A Plinius lib. 25. cap. 6. ták pisże: Eupatoriũ ma przet odrewniały / przyczérnieyszym / kośmáty / długi ná łokieć / listki ma rozdźielonė iáko v Piećperzice / w iednym listku pięć listków rozdźielonych / ták że wszystki wypisowánia zgadzáią sie ná Rzepik : Szadźiec źiele tego nie ma / bo ma liśćie iáko v Pokrzywy / wielkié / sspetné / że niwczym niezgadzáią sie z Eupatorium.

Wątrobné źiele á zwłaszcza liśćie iego léczy rány wrzedliwé / któré niemogą bydź zléczoné / á to nátłukszy z sádłem wieprzowym y przykładáć. Dioscor. Ránam wrzedliwym.

Nasienié tego źiela y sámo źiele bárzo léczy wątrobę zákażoną: tákież gryźienié w żywocie / á to wárzywszy pić. Dioscor. Wątrobie. Gryźieniu w żywocie.

Plinius lib. 25. cap. 5. nasienié tego źiela z winem wárzoné dáiąc pić / czérwoną niemoc vstáwia. Czérwonéy niemocy.

Pomaga wątrobné źiele przeciw káżdemu zámuleniu / ták wątroby iáko nérek y śledźiony y żył. Zámuleniu

Rzepik który iest Wątrobné źiele / gdy kto w winie czerwonym zczmiącym wárzy / á tym plugáwé rány wymywa / tedy ie czyściąc goi / ták też y sadzele. Ránom plugáwym. Sadzelóm.

Tenże Rzepik / gdy ná rány źle zágoioné / stłukwszy / przykłáda / tedy ie otwiéra.

Cap. CLIIII.

EPATICVS FLOS, Eupatorium Meſuę. *Dźiewięćiernik.*

SWiádomy kwiatek z źielem Dźiewięćiernik/ ieſt źiółko niewielkie ilé Gesi poléy/ zową Numulariam, kwiatek ma biały pięknY/ trzy álbo cztéry gałąſki wychodzą z korzeniá/ około których liſtki małé źieleniuchné/ naśienié bywa żółté.

Jeſt ſmáku przygorzczeyßym/ Ruſkié Niewiáſty zową Przywrot.

Tego źiela proch kto piie/ którzy ciężko dźwigáiąc drzewá/ kámienié/ y inßé rzeczy ciężkié/ tedy będźie zdrow zápoćiwßy ſie.

Niewiáſty kładą dźieciam do kąpieli/ á tym od káżdéy złéy przygody wybawiáią dźieći.

O tym źielu powiedáią/ iż gdy ieden mąż wźiął złą wolą przećiw żenie/ áby ią zábił/ y wywiódł żonę do láſá/ áby tám vczynił ſwéy woléy doſyć/ oná idąc vrwałá tego źiółká/ y trzymałá/ á mąż ſtrácił ſwą myśl złą/ tákże y drugi y trzeći raz. A przeto mniemáią bydź to źiółko Anacampſerum Plinii, o którym piße Plinius lib. 24. cap. 17. Które źiele czyni miedzy małżonki miłość wielką. Przeto Ruſki zową Przywrot/ iáko przywracáiące ku miłości.

Cap. CLV.

ESVLA, SCEBRAM minor,

Niektórzy Pituiſa y Cypariſsia *zową* ſpecies Tintymali, Dioſco. *Soſnká.*

ACzkolwiek niektórzy mówią/ że Pituiſa v Dioßkorideſá ieſt náßá Soſnká: Ale opuſczáiąc wßyſtki gadánia/ może bydź rzeczoná náßá Soſnká/ Eſula Dioſco-

Dioſco. bądź Paralios tertia ſpecies Tintymali, to ieſt / rodzay trzeci Románowégo źiela / bądź Cyparisios gdyż iednakiéy ſą mocy.

Sośnká ieſt purgácia chłopſka / zápala nażé ciało y wyſuża w trzecim ſtopieniu / mléko z niéy ieſcze gorędżé: gdy iéy kto chce pożywáć / nalepiéy moczyć w winnym otćie śiedm dni / potym wyſuszyć / ſtluc ná proch / mówie ſkórki z kozonków / któré ſą nalepſze / á przydawáć rzeczy / któré ſerce / żołądek y wątrobę poſiláią.

Purguie Flegme. Woda z opuchliny.

Meſuę purguiąc wywodźi flegme y ſmrodliwé plugáwości z ciáłá: takiéż wodę z zaſkórza żółtą która dźiała puchliny / dla tego dobrze ią dáwáć w opuchlinach.

Melánkoliéy. Francy.

Też wywodźi máterię melánkoliczné / to ieſt / złé / czarné / któré czynią francę / háńiebné bolączki / rány czarné wrzodliwé.

Stáwóm.

Też dobrze ią dáwáć tym / którzy máią boleśći w ſtáwiéch.

Pilulki. z Sośnki.

To lékárſtwo nawiecéy zależy ku opuchlinam / dla tego Meſuę vczy czynić z niéy pilulki tym obyczáiem.

Weźmi korzenia wymoczonégo Sośnki trzy częśći / Mirabolanów z Aptéki żółtych częśći cztérzy / Aloes częśći pięć / ſtłukſzy przyprawić z ſokiem Kopru Włoſkiégo / álbo z ſokiem Piołynkowym.

Wino ſoſn czáné.

Drudzy vczą á lepiéy / wźiąć korzenia y moczyć w winie przez noc / á potym odlawſzy wino / zágrzawſzy dáć pić / á to roſkoſznym á które ledá co ruſzy.

Cap. CLVI.

FABA.

Bob.

BOb iáko Paulus piſze / záźiebiáiący á oſuſzáiący / niedáleko od miernośći náſzéġ ciáłá odchodźi / to ieſt / ieſt bliſko nátury náſzéy / która miedzy wſzyſtkiémi źiwioły ieſt wielkiéy miernośći.

O Bobie ſzéroko Theophraſtus lib. 3. cap. 3. Niektórzy piſzą / że Bob náſz który mamy / nie ieſt ten który wypiſuie Dioſcorides, Galenus, y Plinius: á to iż powiedáią / że Boby które oni piſzą / ſą źiarná małé / ták iż oſmnaśćie ich w iedne dragme / ále v nas táki ieſt / iż iedno álbo dwie źiárnie záważą dragme / á tak ſie nie zda: lecz to dowodzenié nie czyni doſyć / gdy widźimy y w inſzych źiarnách / iáko pſzenicach / iż w iednéy ſtronie więtſzé niż w drugiéy: iam w Weneciiéy widźiał Sycyliyſkiéy pſzenice źiarno / więtſzé niż náſzé troiáko / takiéż o Bobie rozumiéy.

Bób nadyma żywot / trudno w żywocie ſtrawion bywa: czyni niespánie / dla tego Polacy dobrze czynią / którzy o Bób iadáć nie ſtoią. Dioſ. lib. 2. cap. 96. przyrodzenié.

Káßlóm. A wßákóż dobry ieść przećiw káßlowi/ á ćiało tuczy. Dioſ.

Morzeniu w żywoćie. biegunce. Tákież wárząc Bób / á w ocćie z wodą iedząc/ gryżienie w żywoćie oddala: tákież biegunki żółte vſtáwia. Dioſ.

Wrácániu. Tudżież przećiw wrácániu / dobrze ieść Bób: á gdy ij kto wárzy/ tedy odlać pierwßą wodę/ á w drugiéy dowárzáć/ nie ták bárzo pußy / żielony wiecéy záßkadza. Dioſ.

Ránam Zápaleniu. Máke Bobową roſpuśćiwßy z iáiem álbo z czym inßym / rány goi bárzo mocno/ á zápalenie odpądza. Dioſcorides.

Sadzelom ná pierśiach. Mleku. Pániam którym ſie czynią sadzele ná pierśiach / álbo mléko zśiáda w gruzły / tą máką z oleykiem różánym okłádáć. Dioſ.

Bolączkóm. zá vchem pod gárdłem. Guzy y bolączki zá vchem / pod gárdłem / w dymionách odbiia/ á to zmießawßy z máką Fœnugręci á z miodem. Dioſ.

Zápuchnieniu około oczu Przećiw zápuchnieniu w oczu álbo około / wźiąć téy máki / Różánego prochu / Kádźidłá á białku z iáiá / vczynić plaſtrzyk/ przykłádáć w winie námaczawßy: Przećiw zábićiu w oko / przykłádáć tákież. Dioſ.

Zábićiu w oko.

Łzom z oczu. Przećiw płynieniu z oczu łez / źiarnek przez luſki w vśćiách ná żuchać á przykłádáć ná czoło. Dioſcorides.

Moßnóm. Przećiw zápaleniu y opuchnieniu w moßnách / álbo tám iákiemu wrzodu/ náwárzyć Bobu w winie á obłożyć. Dioſ.

Sinośći pod oczymá. Czarnośći álbo śinośći pod oczymá z miodem wyćiéra. Dioſ.

Ránam w ſtolcu. Rány / álbo guzy w ſtolcu / przyprawuiąc plaſtr goi. Dioſ.

Gdyby komu po vkłaßeniu piáwki niechćiáłá krew ſtánąć/ rozłupiwßy źiarnko przyłożyć ſtronę rozłupioną. Dioſ.

Cap. CLVII.

FABA ÆGYPTIA, PONtica, Colocaſia.

Po Polſku może być nazwano Bób Egyptſki.

BOb Ægyptſki roſćie w Ægyptćie / ma liſt wielki iáko Kápáliny / głąbik ná łokćiu miąßy ná pálcu/ kwiát różány ná wzrok máku / ále wietßy dwoiáko niżli v máku: á gdy okwitnie/ ma ſtrączе iákoby v Sczmielów plaſtry miodowé/ w których ieſt Bób na

śienie

ścienie: to straczę zową też Cibotium, korzenie ma iáko v trzciny członkowáte/ roście ná mokrych mieyscách/ iedzą w onych stronách to korzenie wárzone y surowé. Dioſco. lib. 2. cap. 97.

przyrodzenie. Bób Ægyptſki ma moc ściągáiącą y ćiérpnącą: dla tego

Żołądkowi. żołądkowi bárzo zdrowy/ gryzienie w żywocie. żienié w żywoćie oddala: tákież biegunki żółté/ y morzenié około pepká. A to czyniąc z niego krupki á w wodźie z miodem wárzyć/ iadáć. Tákież wárząc źiarná w wodźie/ pomagáią/ á piiąc.

Opuchlinóm. Też ták dáiąc/ pomaga puchlinam/ bo wyćiąga wodę złą z zaſkórnią.

Cap. CLVIII.

FERVLA, NARTEX.

FErula to źiele/ ieſt podobné Swiniey wſzy/ ktora roście ná błoćiách/ ieſt rozmáitych Ferul doſyć: ále piſzą o poſpolitéy/ ktora ma gáleźi wielkié/ liśćie iáko v Kopru/ rózgá iáko Weſzká.

Plwániu krwią. Dioſcor. lib. 3. ca. 82. Dobrze pić wnętrzny ſok z Ferulí przećiw plwániu krwią/ y żółtym biegunkam/ y gryźieniu około żołądká: tákież przećiw vkąſzeniu wężowemu.

Krwi z noſá. Przećiw krwie zbytniému z noſá ćieczeniu/ kłáść w nos. Dioſcorides.

Biegunkóm. Naśienié tego źiela/ dobrze też pić przećiw biegunkam: áby pot był pobudzon: nátłuc naśienia z oliwą/ á pomázywáć y wywodźi pot. Dioſcorides.

Plinius ſzerzéy wypiſuie li. 20. cap. 23.

Cap. CLIX.

FILIX PTERIS, FILIX Fenaria, Filix fœmina, Oſmunda Regalis.

Polna Páproć.

DIoſcorides lib. 4. cap. 178. Páproć polna niéma głąbu áni kwiátu/ áni naśienia/ tylko ieden liſt wychodźi/ ktory ſie rozſzérza ná zwyż ná łokćiu/ około drobno iáko v ptaká wielkiégo pióro/ zna káżdy Páproć wielką/ y chłop prożſty/ bo y roléy nie miłuie ná ktorey ſie rodźi Páproć/ te Páproć zową Żeńczyzną. Rolą pſuie.

Galenus 8. Simp. Páproć polna w korzeniu ma śiłę/ ieſt gorąca á ſucha w wtorym ſtopieniu: dla tego zábiia w żywocie chrobaki okrągłé y ſzerokié/ álbo płáſkié/ á to piiąc cztéry drágmy w miedźie korzenia Páproćiánego. Náturá. Chrobakom.

Dioſcorides tákież piſze/ á potym przydáie/ że lepiéy y mocniéy

Robakom płáſkim. wyrzuci robaki płáſkié/ gdy przydadzą Skámoniey ábo ciemierzycę czarney kąſek/ ziárno ábo trzy/ á pierwey kes Czoſnku zgryść.

Sledzionie Którzy zákázoną máią śledzione/ tákież bárzo pożyteczno pić tén korzeń/ á plaſtr czyniąc zniego/ nátlukłwſzy z ſádłem/ ná śledzione przykłádáć.

Swinie tu czy. Plinius lib. 17. cap. 9. piſze/ że korzeniém teğ ziela świnie bárzo tyią/ dla tego dobrze świnie wypadzáć gdzie Páproć roſcie.

Purguie Opuchlinóm. Purguie korzeń Páprociány człowieczy żywot gdy ią pie: dla tego dobrze dáwáć w opuchlinach/ bo wywodzi wody żółte z zaſkorza.

Niepłodność czyni. Niéma bydź dawána pániam bo brzemienney káżi płod w żywocie/ á inſzé czyni niepłodné wiecznie. Plinius.

Jáko ią trácić z roley. Iż Páproć pſuie rolą: dla tego vczy Plinius lib. 18. cap. 6. trácić Páproć/ tém obyczáiem/ gdy Páproć wſchodzi/ tedy kiiem otluc wierzchy/ábynieroſłá gałąź/ á to czynić przez dwie lecie/ tedy wyginie. Takież gdy bywa nayweſtſzy dzień/ w Suché dni po Swiątkach/ gdy ią będzieſz w ten czás wyrywał/nie będzie roſłá wiecéy.

Cap. CLX.

FILIX MAS, THELIpteris, Oſmunda, Mimpheopteris.

Błotna Páproć, zową też Struſowè pióro.

TA roſcie przy leśiéch/przy błociéch/ przy rzékach/ma liśćie iáko Struſowé pióro/ niéma kwiatu áni naśienia/ korzenié chropáwé/ długié miaſſé/ niemal tákieyże mocy iáko y piérwſza/ zową ią mężczyzną.

Dioſcorides libr. 4. capit. 179. piſze: korzenié też téy Páprotki piiąc z miodem/ ſzérokié chrobaki álbo gliſty wypadzą zábiwſzy z żywotá. Robakom płáſkim.

Przeciw okrągłym gliſtóm/ tedy z winem dáwáć pić trzy drágmy: iedno też y téy niedáwáć białym głowam/ bo w żywocie płod zábiia/ á inſzym wieczné niepłodności czyni. Gliſtóm. Niepłodność czyni.

Przeciw ſtárym/ ſzpétnym á plugáwym ránam wrzedliwym/ náſuſzywſzy korzenia nátluc ná proch á poſypowáć/ káżdé wygoią. Ránam wrzedliwym.

Bydlećióm/ ktorym ſzyie otrą álbo owrzedźieią/ tedy tym prochem poſypowáć rány. Bydletóm ná otárte ſzyie.

Młodé liſtki gdy nowo wſchodzą z ziemie/ tedy dobrze ieść tym ktorzy chcą żywot odwilżyć.

Liśćie

Liście tego ziela pluskwy zábiiáią.

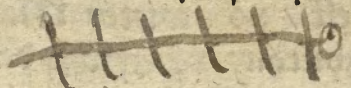

Cap. CLXI.

FIMVS ANIMALIVM, Stercus Apopatos, *Gnóy.*

SErapio pisze: káżdy Gnóy iest ciepły / rozmiękczáiący / przyciągáiący / ále ieden wiecéy niż drugi.

Dioscorides lib. 2. cap. 72. pisze: Gnóy vśmierza y vlżywa zápalenie w ránach świeżych.

Wołowy. Gnóy Wołowy / który chodźi ná páśtwiskach / wźiawszy ij ná liść iáki śeroki / zwłaszcza Łopianowy / y vwinąć / zágrześć w popiół ciepły aby sie zágrzał / á ták ciepły przykładáć dla przerzeczonych niemocy.

Zapalenia w ránach. Wrzodóm.

Biodram. Tymże obyczáiem przykładáiąc dla vlżenia bolesci w biodrach / y w krzyżach / takiéż w podágrach pomaga. Dioscorides.

Gruczołom zá vchem / pod gárdłem. Tenże Gnóy táki / z octem zmiészány ciepło / á przykładáiąc ná gruczoły / wrzody twárdé zá vchem pod gárdłem / pod páżuchy / y indźie / tedy ie rozpadza. Dioscorides.

Miesiącom. Pániam którym sie mácicá vtrzaśnie álbo vpádnie / kádząc sie zniém / záś przyidźie ná miesce swoie. Dioſc.

Komorom Tenże Gnóy ták zápaláiąc á kádząc / komory z domu wypadza. Dioſc.

Koźi. Koźie bobki. Kóz które po leśiech po skálach chodzą / pité z winem / żółtą niemoc spadzáią z człowieká.

Żołtości

Też bobki piiąc w czym wonnym / miesiące wypadzáią: tákież płód z żywotá / dla tego rodzącym dobrze pić. Dioſc. Miesiącom.

Przeciw zbytniemu cieczeniu przyrodzonych rzeczy pániam / dobrze ſuche przykładáć zmieszawszy z kádźidłem ná welnie. Tákież vstánawiáią wszelákie zbytnie krwie cieczenie z octem. Dioscorides. ptáwam.

Przeciw głowie łyſéy z párchów / nátłuc tych Bobków z octem á przykładáć na párchy. Dio. Párchom. Łysinie.

Nátłukwszy z ſádłem / dobrze mázáć przeciw podágrze. Dioſc. Podágrze.

Przeciw ſadzelóm zá vchem / tákież ogniſtym wrzedźienicam / piekielnemu ogniu / nátłukwszy w octćie winnym álbo w winie przykładáć. Dioscorides. Sadzelom zá vchem Ogniu piekielnemu.

Przeciw bolesciam w biodrach / żową dná: tym Bobkiem dobrze przepaláć w dołku ná rece pod pálcem wielkim / gdźie sie rekà z łokćiem ſchodźi: napiérwéy welny rozmoczywszy w oliwie przyłóż / potym gałki kożie zápaliwszy ná ono mieysce kłáśdź y trzymáć ogniſté áż przepala: á ták trzymáć ráine gnoiąc / wyciągnie z biódr złą máterią. Dioſ. Biodram. Przepala.

Záśie Gnóy owczy / nátárwszy go z octem pomázywáć ná té krosty / które bywáią ná licu płynące / takież ná brodawki y inſzé wrzedliwé sadzele / goi. Dioſc. *Owczy.* Krostam ná licu. Brodawkam.

Przeciw opaleniu álbo opárzeniu którégokolwiek członká / ná trzéć owczych Bobków z Różánym oleykiem á z woſkiem / á tym okłádáć zgoi. Opaleniu. Opárzeniu.

Tenże

Tenże Gnóy vstáwia plwánie krwią: y ktemu dawne boleści w piersiach vśmierza.

Końſki. Krwi. zbytniéy. Záś Końſki álbo Ośli gnóy / ták ſuchy álbo ſpalony / przydawſzy octu / zbytnié płynienié krwie vſtánawia.

Vkąſzeniu Niedźwiadkowemu. Gnóy od zrzebiąt / które ſſą ieſcze w ſkádźiech ná páſtwiſkach / vſuſzony á pity z winem / vzdrawia od vkąſzenia Niedźwiadkowégo. Dioſcorides.

Gołębi. Guzom. Gnóy Gołębi ieſt bárzo gorący / á przepala gdźie ią przyłoża: dla tego nátłukſzy go z octem / przykládáć ná guzy / rozpędza.

Ogniſtym Wrzedźieniom. Ogniſté wrzedźiennice z miodem nátłukſzy z naśieniém Lniánym á z oliwą / przegryza. Diſco.

Kokoſzy. Grzybom iádowitym Gnóy Kokoſzy tákież czyni iáko Gołębi / ále nie ták mocno: A oſobliwie pomaga przeciw iedzeniu iádowitych grzybów / álbo iákichkolwiek bédł iádowitych / á to piiąc z winem.

Boćiani. S. Walen tégo. Gnóy Boćiani kto piie / temu tráci pádáiącą niemoc.

Myſzy. Liśiném z párchów. Myſzy Gnóy nátárwſzy go z octem winnym / mázáć ná łyſinę która bywa z párchów / zgoi y wypełni.

Kámieniu. Myſzy Gnóy z Kádźidłem á z miodem dáiąc pić / łamie kámień y wypędza. Dźieciom czyniąc z niego czopek y przykládáć / czyni ſtolce.

Pśi gnóy. Biegunkam. Pśi Gnóy czáſu Kánikuły / to ieſt / po świętéy Márgorzácie zbiérány / vſuſzywſzy dáwáć z winem pić / ktorzy máią biegunkę / vſtánawia.

Skwinánciiéy. Biały gnóy pśi własność ma przeciw ſquinánciiéy. Auicen. 5. Col.

Człowieczy. Zapaleniu. Ran. Gnóy człowieczy świeży / á ná zápalenié rány przyłożony / ogień odpędźi / á ból oddali / ráne ſtuliwſzy zágoia.

Bolączkom w gárdle. Suché łáyno człowiecze przeciw bolączkam w gárdle / ztárwſzy z miodem / mázáć gárdło / roſpędza.

Wilczy. Kolice. Wilczy przeciw kolice / Auicen. 5. Colli.

Szérzéy o tych gnoiách Plini. lib. 17. cap. 9.

Cap. CLXII.

FÆNICVLVS, Maratrum, *Kopr Włoſki.*

KOpr Włoſki znáią ludźie wſzyſcy / we Włoſzech ſilnéy wagi / ábowiém kołacze chleby z nim czynią / mieſá wieprzowé naśieniém gdy ie ſolą poſypuią / to mieſo bárzo ſmáczné woniáiące y zdrowé.

Galenus 7. Simpli. zágrzéwa Kopr Włoſki mocno / że dochodźi trzeciégo ſtopieniá / wyſuſza tákież: A Paulus 7. piſze / że w pierwſzym ſuſzy.

Dioſcori. lib. 3. cap. 77. Włoſki Kopr / gdy go mámká pożywa / *Mámkom.*

Mleko

wa / mléko iéy mocno mnoży: Takież czyni nasienie piiąc ie/ná wárzywszy z Tyzánną.

Wárzac Kopr Włoski dawáć pić / áby vryne pobudzał.

Vrynie.

Przeciw boleśćiam w nérkách: takież dla wywiedzienia vryny z nérek w boleśćiách pęcherzowych / wárzac dobrze pić Kopr Włoski. Dios.

Nérkóm Vrynie.

Przeciw vkąszeniu wężowému / wárzac z winem y pić. Dios.

Vkąszeniu Wężowe^u

Pániam piiąc miesiące wywodzi / brzydliwośći / w febrach / y zápaleniè żołądká oddala / pi- i zimną wodę.

Miesiącom.

Żołądkowi

Przeciw vkąszeniu zápomniáłégo psá / nátłucz korzenia z miodem / á vczynić plastr / obłożyć ráne. Dios.

Psá zápámiętałego.

Sok z źiela náczyniony / á potym ná słońcu wysuszony / pożyteczny ná wszystki niedostátki oczu / wyczyśćia z oka wszystki zácmienia / á oko oświéca / á tym lepiéy / gdy będźie z miodem rospuszczony / bo stáre mgły z oká ociéra. Z korzenia téż ten sok czynią / á tym lepiéy bywa / ná niedostátki wszeláких oczu. Dioſco.

Oczóm. Mglam.

Korzeń Koprzu Włoskiégo z Tyzánną wárząc / dobrze dáwáć pić w boleśćiach nérkowych od puchliny / z winem piiąc oddala. Dioſcorides.

Nerkam. Opuchlinam.

Téż korzeń Koprzu Włoskiégo piiąc z winem álbo z wodą / wszystki niedostátki w plucach / tákież w wątrobie wyczyśćia.

Płucom. Wątrobie.

Plinius libr. 19. cap. 9. pisze / że Kopr Włoski / wężóm bárzo źiele wdźięczné: ábowiém gdy wzroku sobie nápsuie źimie leżąc w źiemi / tedy idźie do Koprzu Włoskiégo / y wyćiéra zniém oczy / aby dobrze widźiał.

Wężóm.

Cap. CLXIII.

FOENVM GRAECVM.

à Varone Silicula, à Columella Siliqua, à Theophrasto Buceras appellatur.

Po Polsku też zową Foenumgręcum. Drudy Krzyżyki. Drudy Boża trawká.

Galenus

GAlenus 8. Simpli. Fœnum grækum ieſt cieplé wwtorym ſtopniu/á wyſuſzáiącé w pirwſzym. Auerois 5. Col. piſze/Fœnumgrækum cieplé w wtorym/á ſuché w piérwſzym: dla tego odwilża twárdośći macice.

Przyrodzenie. Dioſcorides libr. 2. cap. 93. Máká z Fœnugrækum, ma śiłe odmiękczáiącą/ rozrzucáiącą: dla tego bárzo pomaga ná wſzeláкié ſadzelów zbiéránié/ á to wárząc w wodźie y przykłádáć.

Sadzele zbiéra.

Przeciw zátwárdźiáłéy śledźionie álbo opuchłéy/ z téy máki czynić plaſtr z octem/ przydawſzy Sálétry/ y przykłádáć. Dioſcorides.

Miesiącom. Máćicy Lonu.

Pániam ná ich niedoſtátki/iáko ná záſtánowienié miesiecy/ ná bolączki około mácice y táiemnégo mieyſcá/ ná zátchnienié mácice/ z Fœnugrækum bárzo pożyteczno ſie im myć. Dioſc.

Czopek.

Tákiéż czyniąc z máki Fœnugrækum Peſſarium, z ſádłem gęsim/ przykłádáć pániam/ otwiéra mátkę y miesiącé wywodźi. Dioſcorides.

Párchóm. Kroſtóm

Przeciw párchóm y kroſtam/ á oblyśieniu głowy od nich/ wárząc w wodźie Fœnumgrækum, á tym ługiem álbo wodą wymywáć. Dioſc.

Pániam ná táiemné mieyſca.

Fœnumgrækum źielone ſtłukwſzy z octem/ dobrze przykłádáć ná bolesći táiemnych mieyſc pániam: á tym nalepiéy/ przeciw ránam kroſtáwym álbo tém podobnym rzeczam tákiéż. Dioſc.

Tenaſmon.

Przeciw bolesći w śiedzeniu/ á chciwośći czeſtéy ná ſtolce/ zową Tenaſmom, wárząc Fœnũgrækum, á pić ie/ kryſtere z niego czynić/ téż párzyć y śiedźieć ná niém. Dioſcorides.

Gryźienié w żywocié y w trzewách/ piiąc y kryſtere czyniąc/ vśmiérza Fœnumgrækum. Dioſ.

Gryźieniu w żywocie.

Plinius lib. 25. cap. 19. Sok vwárzonégo Fœnumgrækum, niewieścim bolesćiam około mácice/ iáko twárdośćiam/ ktore ſie dra/ iáko nádęciu opuchnieniu/ ſkurczeniu/ bárzo pomocny.

Bolesćiam w Mácicy.

Przeciw prochu ábo łupinam/ otrębóm ná obliczu/ máka y woda w ktorey Fœnumgrækum wárzą/ wyćiéra y wychędaża. Plin.

Ná bolesći wątroby/ wárząc Fœnumgrækum, á plaſtr czyniąc okładáć.

Przeciw tredowáćinóm/ ſzpetnym kroſtam/ wſzeláкiému oſzpáceniu licá/ máki nátłuc z źiarnek/

Tredowáćinam. Oſzpeceniu licá.

nek/ á tym pokładáć lice/ wytárwszy piérwey czym ociéraiącym. Plinius.

Cuchnie pod pázuchy. Smrodliwości pod pázuchámi y ná inszych mieyscách/ wárząc nasienié Fœnugræci, wymywáć gdźie trzebá.

Podágrze. Stáwóm. Biodrám. Zbiciu. Ná podágry/ bolenié w stáwiéch/ w biodrách/ odbitému miesu od kości/ dobrze plastr czynić z Fœnumgræcum, z miodem/ przydawszy troche octu: tákież członkóm wybitym z stáwów.

Dychawicy Flegmy plugawé z piérsi/ któré czynią dychawice/ piiąc wyczyścia.

Koniom dáiąc to Fœnumgręcum, dychawice im trácí. Plini.

Cap. CLXIIII.

FILIPENDVLA, OENANTE Dioscoridis.

Złomikámień álbo Teßlik, álbo Pánny Máryiéy kropidło.

STephanek w swoim Herbarzu wykłáda iákieś Orzeßki/ álé źle: iż Oenãte Dioscor. iest náßá Filipendula, to iáwna rzecz pátrząc ná wypisowánié.

Słuchay Dioßkorydesá. Teßlik iest źiele/ któré przy drógách w polu/ tákież ná łąkách rośćie/ ma liśćié iáko Pásternak/ álbo Piotruszká/ále málé podługowáté/ rózczká ná łokćiu/ drugdy wietßa/ drugdy mnieyßa/ kwiatki ná wiérzchu bieluchné iákoby kropidłko/ dla tegó téż zową P. Máryiéy kropidłko/ korzeń ma ieden/ v którégó wißą czérwoné korzonki iákoby gałeczki/ pięć álbo ßeść/ álbo wiecéy wedle lat źiela.

Korzenia tylko tego źiela potrzebuiem w lékárstwach/ á máią bydź zbiéráné ná Jesień iáko y inßé wßelákié korzenié.

Aczkolwiek Dioscorides libr. 3. cap. 126. pisze/ że też nasienié y listki dobrze pić pániam/ którym łożysko po porodzeniu nie wychodźi.

Korzeń dobrze pić przeciw kápániu vryny z pechérzá niepowolnému. Dios. Vrynie.

Przeciw kámieniowi wßelákiému/ przeciw rzázáwicy/ gryźieniu w żywocie/ około pepká/ dobrze pić ten korzeń. Dioscó. Kámieniu. Rzezáwicy Gryźieniu w żywocie.

Żołądku. Takież przeciw boleniu żołądká/ z záźiębienia ábo z wiátrów/ nátárwszy prochu z Teszliku á kopru swoyskiego troche przydáć/ y dáwáć pić z winem. Przeciw pádáiącey niemocy/ dobrze proch dáwáć/ z pokármy pożywáć.

Pádáiącey niemocy.

Cap. CLXV.

FOLIVM PHILON,

Folium agreste.

Dioscor. li. 3. ca. 131. To źiele sámo zową listem dla iego wielkié° listu. O którym Theoph. l. 9. c. 19. Inszé to źiele iest od Malabatron, które też drudzy zową Folium Indicũ. Rośćie mech ná skálach/ ná kámieniach: iest iedno mężczyzná/ á drugié żeńczyzná. Żeńczyzne zową to/ które gdy białé głowy piią/ tedy czyni im/ iż dźiewki rodzą/ zową ie Feligonon. Drugié iest mężczyzná/ które gdy piią białéglowy/ tedy syny rodzą/ zową Argenogonos.

Abo syny ábo dźiéwki rodzono.

Dioscorides. Gdy páni piie to źiele/ ieśli żeńczyzne/ rodźi dźiewki/ ieśli mężczyzná/ tedy rodźi syny.

Ma to źiele list szádawy iáko ná Oliwie/ głabik máluchny/ biały kwiát/ násienié iáko v Máku białego/ ále wietsze/ á mężczyzná ma násienié które wisza iákoby gronká. Dioscо.

Cap. CLXVI.

FONTINALIS,

Potamogetone,

Stonzyśek.

Źiele to ma liśćie iáko Cwikłá: dla tego ie też listem Cwikłánym zową/ kośmáty list/ ná błociéch álbo ná wodźie rośćie/ z wody troche sie vkázuie. Dioscorides li. 4. cap. 96.

Ochłádza to źiele á ćierpnie/ y ściśka: dla tego przeciw świerzbowi y krostam po ćiele/ iáko skorupiny sie rozszérzáią: tákież za strzałam/ krostam bárzo dobré.

Przyrodzenié. Świerzbowi. Krostom

To źiele zową od stoku/ bo przy stokách y wodách rośćie.

Cap. CLXVII.

FRAXINELLA, SIGILLVM S. Mariæ, Sigillum Salomonis.

Dioscо. Poligonaton,

Krònká.

TO źiele w iego náturze Galenus y Paulus piszą/ że dźiwno złożone/ bo iest ćiérpniące/ ostré/ gorzkié/ zás niesmácznè á niewdźięczné/ dla tego iż ták smáków ma wiele/ trudno náleść iego náture/ niektórzy mniémáli áby to było Sekakul/ to iest/ Mikoláiek/ ále sie ná tym omylili.

Dioscо. lib. 4. ca. 6. rośćie to źiele po górách/ v nas w borzéch/ liśćie ma iáko Bobek/ ále szerszé á miększé/ ma smák iáko iábłko Pigwowé ćiérpnące/ pod káżdym listem kwiatki wychodzą białé/ á potym iágody czérwoné/ korzeń biały wezłowáty álbo członkowáty/ kośmáty/ śmierdzący/ ná pálcu miazszy.

Ten korzeń bárzo pożyteczny ná rány/ á to tłukąc y czyniąc plastr przykłádáć ná rány. Dioscо.

Ránóm

Smázy á szpácenié ná obliczu/ tłukąc

Mákukam ná licu.

tłukąc korzeń wyciérać/ ná pomnożenié małżeńskiego vczynku/ to korzenié przyprawiáią z miodem/ á ták go pożywáią. Dioſc.

Rumienidło. Pánié ſobie wyciéráią oblicze y rumienią tym źielem.

Cap. CLXVIII.

FVMARIA, CAPNOS,

Dioſco. *Polna Rutá.*

ŻIele to ieſt ćiepłé y ſuché w wtórym ſtopieniu/ roſćie miedzy iárzynámi y w ogrodźiech miedzj ogrodnémi rzeczámi. Gal. Znáią pośpolićie Polną Rutę.

Dioſcorides lib. 4. ca. 105. pomaga bárzo oświéceniu oczu/ á to pożywáiąc wſzelákim obyczáiem.

Niedopuſcza ſie odmłodźić włoſóm/ gdy ie ná którym mieyſcu wyrwą/ á to pomázuiąc ná tłukwſzy ſoku á z Gumi zmiéſzawſzy. Dioſc. Włoſom wyrwánim

Polna Rutá/ gdy ią kto piie/ wywodźi z człowieká vrynę rożmáitych plugáwoſći kolerycznych bárzo wiele. Dioſc. purguie.

Meſuę piſze/ że purguie kolerę/ to ieſt/ krew gorącą złą czarną/ y inſzé wilgotnoſći ſpalone.

Ale koniecznie tego málo czyni/ ledwé librę wypiwſzy iéy/ vczyni ſtolec ieden.

Wyczyśćia żyły/ otwiéra zámulenia/ ieſt lékárſtwo známienité przećiw niemocam/ które bywáią z ſpalonéy krwie/ iáko przećiw świérzbom/ tredowáćinam/ pádániu ſkóry/ y káżdéy plugáwoſći ciáłá. Wyczyśćia żyły. Zámulenia Świérzbom. Tredom. Skóry pádániu.

Posila żołądek / wątrobę y wszystki wnętrznośći / otwiéraiąc w nich zátkania y zámulenia. Mesuæ.

Febrze. Quartanie

Dobra téż Polna Ruta przeciw febrom / á zwłaszcza Kwártánie y inszym febrom kolerycznym. Mesuę.

Máść ná Swiérzb.

Sok Polnéy Ruty zmieszány z sokiem Kobylego Szczawiu / á z trocha Miodu przyprawiánego / tym pomázuiąc / wychedaża káżdé świérzby / párchy / tredowáciny / krosty / y káżdé skory oszpecenia / iáko trądy / liszáie y inszé. Vigo.

Liszáie.

Cap. CLXIX.

FRAGA, FRAGARIA,

Pożimki.

Dziwna / że tego źiela nie wypisáli Doktorowie: v Dioszkoridesá niemóglem go náleść / iedni piszą / że Fraga iest Comarũ, ále niezda sie: bo Comarum iest rodzay Jeżyn: á we Włoszech Pożimki máią w ogrodkách / téż ie zową Fraga.

Jákożkolwiek / Pożimki są zimnéy á suchéy siły / ták Vigo 7. A Platearius że zimné á wilgotné w piérwszym stopniu.

Dla tego Pożimki w gorące czásy iedzione / ochładzáią człowieká. Ochładza.

Sok z Pożimków z sokiem Bábczánym / postánawia vpławy. Vpławóm

Sok téż Pożimkowy z winem Granatowym á z trochą wodki różanéy / ná bolączki gorące / dla vlżenia bólu / dobrze przykládáć. Pomagáia bárzo przeciw kámieniu párząc sie. Bolączkam. Kámieniu.

Odpądza téż iedząc prágnienié. Prágnieniu.

Gdy kto źiele pożimkowé z korzeniém wárząc w winie / dáie pić / pewnie spądza żółtą niemoc. Agricola. Żółtéy niemocy.

Takież wino w którym mocza Pożimki bárzo pomocné przeciw Wężowemu vkąszeniu.

Cap. CLXX.

FVNGI, MYCETAS Dioscoridis.

Grzyby.

GRzyby y inszé Bdły / niemogą bydź policzoné iedno miedzy źiołámi / miedzy którémi rosną / wschodzą y giną / iáko y źiołá.

Rozmáité

Rozmáitè ſą Grzyby, Fungi. *álbo Bdły. Iedné*

Grzyby dicti verè Fungi.
Muſcarii, *Mochorowki.*
Igniarii, *Zagiew.*
Ouati, *Prochowki.*
Suilli, *Kozaki.*

Paul. 7. Grzyby y inſzé Bdły / ſą zimné bárzo y mokré: dla tego miedzy niémi ſą niektóré / któré zábiiáią ludźi gdy ich pożywáią / á zwłaſczá któré z przyrodzenia ſą zágnilych rzeczy. A Galenus 2. Ali. Grzyby ſą złé z ſwéy nátury / bo czynią zła krew w człowiecze / á nic inſzégo nie ſą iedno rzecz ktora ſie rodźi z zágniłości flegmiſtéy w źiemi / álbo ná drzewach: dla tego niemoże czynić iedno złości w człowiecze: á ná inſzym mieyſcu piſze 7. Sim. iżem widźiał gdy ieden iadł Grzyby / tedy go w pierśiach dusiły gryząc / áż vmorzyły.

Dioſcorides li. 4. ca. 81. Grzyby ſą iedné które może ieść / á drugie których nie godźi ſie ieść: których niegodźi ſie ieść / ſą té / któré álbo przy iákim żeleźie rdzáwym / álbo przy rudach / ábo przy ſmátach zgnilych / álbo przy iámach wężowych / álbo których kolwiek gadów / álbo przy zgniłych drzewach / álbo przy iádowitych. Záśie które nie rodzą ſie ná tych mieyſcach / tedy ie może ieść / ále iednák ieſli ich kto wiele ié / tedy záſzkodzą człowiekowi / trudno ie ſtrawi żołądek / á człowieká duſza y dawią / kolerycznà niemoc czynią / to ieſt biegunkę żółtą. Jam widźiał iednego gdy ich ſobie świeżych nápiekł / y náſmażył y iádł / ále bogu ſłubił wiecey ich nieiádać / gdy go zoſtáwiły żywo.

Przeciw ſkáżeniu Grzybámi / dobrze ocet przyſolony pić / źiárno też álbo dwie Sálétry wypić z octem / áby wnet wybieżały: tákież vwárzyć Łebiotki y Cambru z winem / á pić kilko rázów: tákież kokoſzy gnóy z octem zágrzawſzy dobrze pić. Dio. l. 4. & 6.

Dioſ. l. 4. Grzyby poſpolicie iáko ie wárzą y iedzą / táko też z człowieká cało wychodzą ſkolcami.

Dla tego dobrze mówił on do bry ſtárzec Doktór Miechowitá / Grzyby nalepiéy / gdy nawyborniéy będą przyprawione / zá plot wyrzućić / żadnégo lékárſtwá dla ſwéy złości przyrodzonéy niemáią.

Plinius libr. 22. capit. 23. tylko piſze / że piegi y inſzé ſpátności płci ná licu pániam wyćiéráią: tákież wrzedliwé á plugáwé rány á zwłaſczá ná głowie / tákież ná vkąſzenié pśie przykładáć.

Duſza Dawią. Bolaczkam.

Cap. CLXXI.

GALLIOPSIS, MILLE-morbia Ferraria, Scrophularia, Caſtrangula,

Trędowáćiec.

GAliopſim martwa Pokrzywa niektórzy zową / y od Skrophuláriey Swiniego źiela rózną czynią. Fuchſius oboie té źiołá zá iedno bydź mieni. Tredowáćiec / iáko Dioſ. piſze: roſćie około płotów

tów w ogrodźiéch / rózgá wyſoka ná łokćiu / kwiatek brunatny podobny Bábce: dla tego zową Galliopſis à Gallia, liśćié iako v Pokrzywy / naśienié okrągłé około gałązki: gdy liśćié rozetrzeſz / tedy czyni wonią ſmrodliwą.

Gruczoły. Bolączkom zá vchem / pod gárdłem.

Dioſcor. Ma moc w liśćiu y w źielu rozbiiáiącą: dla tego bolączki / ſadzele / gruczoły zá vchem / pod gárdłem rozbiia: tákież wrzody złé / Carcinomata zową / przykłádáiąc odbiia y goi.

Gdyby miano przykładáć to źiele ná ſadzele / tedy ie tłuc z octem / dwá rázy przez dźień przykładáć / bolączki zginą. Dioſcorides.

Kroſtóm wrzedliwỹ. Tákież wárząc to źiele / tákié bolączki y ſadzele okłádáć. Dioſ.

Dioſcorides. Przeciw wrzedliwym kroſtam ktore ſie ſádzą po ćiele / czyniąc wiele ſadzelów / nátłuc tego źiela z ſolą / á okłádáć wrzody.

Wrzodóm. Plinius libr. 27. cap. 9. o tym źielu piſze / że wſzyſtki ſadzele ná ćiele / wrzody / bolączki rozbiia / przykładaiąc z octem / wrzedliwé bolączki wſzeláką goi.

Cap. CLXXII.

GALLION.

Mléczne źiele.

ŹIele to zową mléczné / iż gdy go wpuśćiſz do mleká / tedy ſie mléko zśiedźie. Dioſcorides lib. 4. cap. 91. mówi: To ma źiółko długié rożczki / á liſtki iáko v Oſtrzyce / ábo v máley Márzány / kwiatek żółty / drugi biały / wonny / gałązki maluchné iáko mech / rośćie przy błoćiéch y ná murzéch / przy drógách / ná miedzach.

Ten kwiatek / gdy go kto nátłucze / á ná plaſtrze przyłoży ná mieyſcu opalonym / zgoi ie.

Też krew zbytnią z noſá vſtánawia: korzenié pobudza vczynek małżeńſki.

Cap. CLXXIII.

GARIOFILATA, OCVlus Leporis. Herba Benedicta. *Benedykta.*

TO źiele zową od Gwozdźików Gariofilata, iż korzeń iego cudnie wonia: w náſzych ſtronach / málo (Otho, Brunf: piſze) wonia / tylko Márcá: iam tego doświadczał / ále nie wonia gwoździków. Jeſt to źiele ćiepłe y ſuchć / ma moc trawiącą / rozrzucáiącą y posiláiącą. Otho, Pandectarius, Brunfelius, Vigo, tákież y inny Niemieccy Herbárze piſzą / że Benedicta ieſt Dioſcorid. Lagopus, to ieſt záiecza nogá / ále Braſeuolus dowodźi iż nié: á iednák ták ieſt / bo y Genuenſis Simon,

Przyrodzenie.

mon, przed nim dawny / vkázował / że Lagopus nie ieſt Gariofilata.

Niektórzy mniemáią że Benedicta ieſt v Pliniuſzá lib. 26. c. 7. Geum, bo ſie zgadza gdy piſze Geon, ma korzonki czarné/wdzięczno woniące.

Boleściam w pierſiach w bokách. Benedicta bárdzo dobra przeciw boleściam w piersiach / to ieſt pleurze: tákież przeciw boleściam w bokach/ſurowizny któré czuie kto w ſobie/ tedy ſtrawia piiąc ią.

Fiſtułam. Przeciw fiſtułam / ſok w ráne dobrze puſczáć: tákież proch z korzenia miesiące pobudza párząc ſie nád nią.

Mieſiącom. Przeciw kolice y boleściam w żywocie / wárząc wino znią / á ono wino odlawſzy dáwáć pić.

Vigo ná fiſtuły náucza / wziąć ſoku z Benédikti / á przydáć do niego troche Gryſzpanu / á tak puſczáć knotek.

Stephanek wykłáda Kuglik iákiś / ále ſam niewiedźiał co piſał/bo ij Gwoździkámi málował iákoby Gariofilata była Gwoździki / á vczy z niego á z Galetricon czynić párzenié pániam. To Galetricon przed tym wypiſuie iákimſi Szárlatem/á máluie Lopianem: áno Galetricon, Polytrichon, ſą wſzyſtko Włoſki któréſmy wypiſáli w Capitulum Capilli Veneris. Są wiele inſzych źiół któré w Herbarzu polſkim dwá rázy wypiſował/ á to mnié máiąc iż inſzé ſłowá/ áby też były inſzé źiołá.

Agricola piſze / iż gdy kto máiąc rany wnetrzné pilby Benedictę, wygoi ie. Ránam wnetrznim Pleurze Też pomocna ná boleści w piersiach y w bokach / iáko w pleurze. Dioſc.

Rány zwierzchnié wodká wárzoná Benedicta, wymywáiąc/ goi.

Cap. CLXXIIII.

GARIOPHILI FLOS, Herba Tunici, Vetonica Coronaria.

Gwoździk. Kwiát pełny y proſty, piękny, á bárzo roſkoſny.

Jeſt kwiát wielkiéy wóniéy: którymby imieniem v ſtárych lékárzów to źiele było wezwano/

nie náyduiemy prawdźiwie: á zwłaszczá pilny bádácz około źiół Muſa Ferarieñ. piſze / że nigdźiey go v ſtárych Herbárzów nienáy-

duie / co przedśie bárzo dźiwna rzecz / gdy ten kwiát był godny / żeby od zacnégo piſárzá był wypiſan: Hermolaus lib. 3. cap. 42. powiáda: że niektórzy piſzą Baccarem bydź Gwoździkowé źiele: Ale Baccar ieſt źiele leśné / á Gwoździki zacné á z práca ludzką pochodzą / rozmáité / práwie ſzárłatné / drugdy czérwoné / drugdy bieluchné / drugdy rumiáné / że żadnemu kwiátu w cudnośći / wielkośći / wonnośći nie vſtępuią: że też Róża drugdy przewyſzáią wielkośćią iákiem ia widźiał w Padwi w iednym ogrodku / w doniczce álábáſtrowéy / gdźie kwiát był wietſzy niż kwiát naywietſzy Rózány / że też złożywſzy obie ręce / pálce do pálców / tedy wſzyſtkę rękę zákrywał: w Polſczem tákich nie widźiał.

Niektórzy chcą áby źiele Gwoździkowé było Caltha: ále iż Vergilius piſze / że Caltha ma kwiát żółty / á ták niemoże bydź: Niektórzy Cyamon mniemáią bydź / ále też nie dobrze / bo nie ieſt: A ták cokolwiek Brunifelgius piſze / niepewna rzecz / nie nayduiemy teº źiela wypiſánégo. Piſze Fuchſius, iż to źiele ieſt Vetonica, á dźiś wezwano Tunica, álbo Tunicum, rodzay Bukwice: tákież Braſeuolus in lib. de herba Vetonica. Wielkiéy mocy ieſt źiele Tunicum Leśné Gwoździki / mocno łamią kámień / ták nérkowy iáko pechérzowy: á to ſok z niego czyniąc á piąc.

Sok ko- mień ła mie.

Tákież iedząc to źiele y pożywáiąc / padáiącą niemoc léczy: kwiát gwoździków domowych / czyniąc z niego z cukrem łákwarz bárzo pomocny przeciw morowému powietrzu.

Moro mie

Cap. CLXXV.
GLAVCIVM.

TO źiele w Syriiéy w Pártiiéy ſie rodźi: naśienié ma żółtéy bárwy: te źiárná w gárncu glinią zálepiwſzy / w piec ſtáwiáią: á gdy ſie przyſmáżą / wyiąwſzy wyćiſkáią z nich ſok / á z tego ſoku z drugimi rzeczámi czynią máść álbo wódkę ná oczy / ktorą zową lékárze Dia glaucon, á dźiś poſpolićie zową Succum Menimite: vide Leonicenum & Fuchſium

Fuchsium in paradoxis lib. 1. c. 36. A tu bácz co pospolicie mówią / áby z wietszey Celidoniiey sok / álbo z Maku / ktory zową Cornutum, rożkowáty Mak / było Glaucium: co nie iest: o tym Glaucium pisze Dioscorides lib. 3. c. 91.

Cap. CLXXVI.

HORMINIVM Geminalis, *Szałwia* Agrestis, *Szálwia Polna.*

TO ziele pisze Dioscori. lib. 3. cap. 136. iest podobne Száncie w listkach / rozge ma gránowitą ná cztérzy gráni / długa ná pul łokćiá wysoka: około téy wychodzą w koło stráczyki álbo ßáßułeczki / w ktorych nasienie / w ogrodney / podługowáte czarne / á w polney álbo leśney okrągłe: ma bárwę śrzodniąca miedzy czarnym á białym / to iest / ßádáwe / iest podobne Szálwiiey.

To nasienie kto pije z winem / pobudza małżeński vczynek. Dio. Małżeński vczynek.

Ziele sámo z miodem przyprá- wione / wyczyśćia mgły y każdé záćmienia oczu: tákież krosty ktore około oká bywáią. Dioſc. Oczóm. Mgłam.

Z woda natłukłszy tego ziela / przykładáiąc ná plastrze / bolączki / otoki / nápuchłe wrzodámi mieyscá léczy. Dioſ. Bolączki. Otoki. Zapuchliny.

Tarnie álbo trzaski zábite zá skore / przyłożywszy wyćiąga. Dioscorides.

Ziele to ktore rośćie w leśiech / mocniey spráwuie.

Paulus lib. 7. tóż też wypisuie. Plinius lib. 22. cap. 25. tákież: ie- dno przydáie / iż bolączki álbo gruczoły zá vchem y pod gárdłem / z octem y z miodem nasienie álbo ziele przykładáiąc / rozpądza. Gruczołom zá vchem.

Cap. CLXXVII.

GENISTA FLOS TINctorum, Sparcion, *Zanowiec.*

NA bydź czytano po łácinie Geniſta á nie Geneſtra, bo żadny náuczony iey tak nie zowie / iedno Geniſta.

Plinius lib. 24. cap. 9. watpi / iesli Zanowiec iest v Grekow Sparciō: bo powieda niewidźiałem

lem przedźiwá czynić z niéy iáko v Grekow piszą.

Pospolity Janowiec / Chrościk przy dródze roście / málo liścia / ále kwiát żółty / wszędzie około rózgi roście kozeń / fárbuią kwiátem żółto welne y inśé rzeczy we Włoszech / rózgámi máci-

ce winné do tyk przywiezuią.

Jest to źiele gorące y wysuszáiące w wtórym stopniu / ták iż wychodźi ku trzeciému.

Niéwa nasienié w straczykach: to nasienié gdy kto piie w wodźie miodowéy pultóry drágmy / purguie człowieká. Dioſc.

Nie dobrze to źiele mieć przy domiech / abowiém gdy kokoszy iedzą nasienié / zdychaią: pisze Ioan. Agricola.

Kwiécia tákież nátárwszy z miodem pitym pultóry drágmy / gdyby kto chćiał wrácać bez obráżenia / pić to nasienié / wywodźi plugáwości przez obráżenia.

Przeciw bolączkam w gárdle Squinantia zową / rózgi moczyć w wodźie / á potym tluc / á ták sok wyżymáć: á ten sok dawáć pić ná czczo ćieplo.

Tákież czynić przeciw bolésciam które bywáią w biodrách / zową dná y Sciatica.

Drudzy w wodźie słoney moczą / á táko odlawszy czynią kliſtere przeciw Sciátykam / á dennem niemocam / mocno wywodzą / że też ze krwią plugáwości wywodźi: osobliwość máią rózczki ná denną niemoc.

Plinius lib. 24. cap. 9. násienié Janowcowé purguie mocno / iáko Ciemierzycá: ná Sciátyki tákież vczy czynić sok z gálązek / mocząc kilko dni y dáwáć pić: tymże sokiem vczy mázáć ná biodrách dla vlżenia bolesći / á to zmieszawszy sok z oliwą.

Przeciw bolesćiam w koleniách / nátluc z sádłem Janowcu / przyłożyć.

Vigo Cirurgik pisze / że sok Janowcowy zmieszány z Aloes á z oliwą / zábiia y gubi wszy mázać.

Mesuæ pisze / iest ćiepła y wysuszáiąca w wtórym / wywodźi przez żywot flegmy plugáwé / które bywáią w stáwiách / wyczyścia nérki / pobudza vrynę / łamie kámień w nérkach y w pęchérzu.

Kwiécie Janowcowé gdy kto będźie pić z miodem rózánym / rozbiia y oddala szkrofuły / to iest bolączki pod gárdłem / zową świ-

nié

nie guzy / bo świnie tym wrzodem często niemogą.

Dioscorides libro 4. cap. 152.

Cap. CLXXVIII.

GENTIANA,

Goryczká.

TO źiele po łácinie y po Gréku zową Gentiana, imieniem iednego Królá Gentiussá Słowieńskiego / ktory to źiele będąc ná woynie wynálazł/ y śiły tego źiela wypisawszy náuczył.

Ma to źiele liście iáko Bábká álbo Włoski orzéch przyczérwieńszym od śrzodku/ rózgi wzgórę mnieyszé / á nieiáko zabkámi kędzierzawé / ma rózgę wysoką: wnątrz iáko piszczałká próżna / miąszą ná palec/ członków wiele gdźie liście wypuszcza / kwiát cudny / á nasienié szérokié á długié/ korzeń długi wielki/ gorzki.

Plinius lib. 25. cap. 7. pisze / że długy ná trzy łokcie.

Dla którego też to źiele Goryczka zową / rośćie ná wysokich górách v nas / ná tych górách około Saczá ná Tátrách/ ná Bábie bárzo obficie.

Ociéra. Wyczyśćia Otwiéra.

Galenus 6. Simp. korzeń Goryczczány / którego potrzebuiem w lékárstwách iest gorzki w ostátecznym mieyscu gorzkośći / ma moc ten korzeń wielką/ gdźie potrzebuiem ociérać / wyczyśćiać/ zámulenia otwiérać y każdé zátkánia.

Korzeń goryczczány iáko pisze Dioscorides lib. 3. ca. 3. dáiąc go trzy drągmy z Pieprzem á z Rutą w winie pić przeciw vkąszeniu káżdey bestiiey iádowitey/ iáko Wężów/ Psów zápomniałych/ Niedźwiadków. Vkąszeniu iádowitych bestiy.

Sok z korzenia dáć pić drągme iedne przeciw boleniu w boku / przeciw słuczeniu álbo gdy kto spádnie z wysoká: tákże przepuklym/ y skurczonym. Dioscor. Słuczeniu. Pleurze. Przepuklinam.

Przeciw zápsowániu wątroby / álbo którzy niemogą zátrzymáć w żołądku pokármu / tákże sok dáć pić. Dioscorides. Wątrobie. Żołądkowi Wrácániu.

Pániam które niemogą porodźić / czyniąc z korzenia Pessarium, przyłożyć/ wnet porodzi. Dioscorides. Porodzenie

Ná rány kładąc goi.

Ná sadzele fistulé które się stuláią á we wnątrz są szérokié / czynić czopek z Goryczki / á ściśnąć między pálcy / á ták wpuszczáć / á on się zás rozszérzy y ráne otworzy / bo iest iáko gębká/ korzeń włochaty: w táką ráne dobrze też puszczáć sok / bo ią goi iáko y korzeń. Dioscorides. Sadzelom Fistulam

Sok z korzenia dobrze przykładáć ná oczy/ oddala boleść y zápalenié / á potym vzdrawia. Dioscorides. Oczóm zápalonym.

Serapio pisze / iam prawi nie widźiał lepszego lékárstwá przeciw vkąszeniu psiemu/ iedno gdy dáią goryczczánego prochu drągme iedne z drągmą miry/ á dwie drągmie prochu/ który czynią z ráków rzecznych vpalonych: á tego ná przodku dáwáć ná káżdy dźień póki się wody nieleka. Vkąszeniu zápomnianego psá.

Iest to źiele wszelákim obyczá

iem

iem przeciwné iádóm.

Amonius Agricola pisze z náuki iednego stárego lékárzá/ iż gdy by kto poránu náczczo máluczki kasek Gorczki ziadł/ powiedzie záwżdy zdrowie swé we zdrowiu/ áż do stárych lat/ nigdy nie stekáiąc.

Cap. CLXXIX.

GERANIVM, GRVINA herba, Echinastrum, Muscata, Herba Roberti, Rostrum Ciconiæ,

Zoranié álbo Bocianié nosy:

TO ziólko ma listki iáko Máczek polny/ kosmáté rozdzielané: korzonek okrągły á bárzo słodki/ kwiatki z czerwoná brunatné: á gdy okwitną/ straczek bywa długi iáko Zorawi nos/ dla tego ie zową Zorawi nos.

Ziele to gdy piią pánié z winem drágme/ boleści zápalenié/ á bolączki w máciey w táiemnych mieyscách oddala. Boleściam w táiemnych mieyscach.

Jest też drugié ziele/ które zową Zorawim nosem/ ále w lékárstwá nie vżyteczné/ tákież y trzecié.

Cap. CLXXX.

GITH MELANTIVM Nigella. *Czárnuchá.*

Czárnuche

Czárnuche ludźie pospolicie znáią/bo chleb z nią iadáią. Jest troiáka / śiana w ogrodźiech / iest tá ktorey pospolicie vżywamy czarna: druga polna / miedzy iárzynámi rośćie sámá: trzecia ktora ma żółte nasienie / zową Pseudo melantium, Aptekárze Włoscy pospolicie táką máią á nie dobrze.

Jest zápaláiąca y wysuszáiąca / iáko pisze Galenus y Paulus 7. w trzecim stopniu subtelney iest substáncíiey Czárnuchá / dla tego pisze Paulus: rymam á flemam ktore cieką z głowy ná dół w piersi / y w inssé mieyscá / vśmierza iedząc ią: wiátry rozbiia.

Rymam.

Wiátrom.

Dioscorides lib. 3. cap. 84. pieka z Czárnucha chleb / á bywa bárzo smáczny y zdrowy.

Głowie.

Przećiw boleniu głowy / ná tłukwszy / plastr ná skroni kłáść. Dioscorides.

Żółtey niemocy.

Przećiw żółtey niemocy / ná trzeć Czárnuchy z oleykiem ábo z máścią Koszáycową / sarkáć w nos. Diosc.

Tredom. Piegam. Nápuchlinam.

Czárnuchá nátłukwszy iey z octem okłádáć ná piegi / tredowáćiny / ná puchliny: ná ćiecznié y twárdości tákież czynić.

Zábićiu. Zastrzały.

Gwoździe ábo trzaski/tarnie zábite / nátłukwszy z vryną stárą przykłádáć/ wyćiągnie. Dios.

bóm

Przećiw bólowi w zębiech / náwárzyć Czárnuchy z trzaskámi sczép sosnowych w otćcie / á tym zeby płókáć. Dioscо.

roba- n.

Chrobaki w żywoćie pláś- wypędza

woda/ przyłożyć ná pepek/ lepiey z sokiem Piołunkowym rospuścić y przyłożyć. Dioscо.

Robákom.

Takież wóniáiąc záwiązawszy w chustę Czárnuche / przećiw robakom pomaga/ y też mózg w głowie posila/ rymę vstánawia. Dioscorides.

Mózg posila. Rymie.

Pániam gdyby miesiące stánęły/ piiąc przez kilká dni/ Czárnuchá pobudźi: tákież ktemu dobrze ieść w chlebie. Dioscо.

Miesiącom.

Takież iey pożywáiąc pobudza vrynę/mnoży mamkam mléko. Dioscо.

Vrynie. Mleku.

Przećiw dychawicy / tedy ią też pożyteczno pić w winie. Dio.

Dichawicy

Przećiw iádowitému vkąszeniu zdrowo ią pić / iad wypędza. Dioscо.

Jádowitému vkąszeniu.

Sámym kádzeniem węże z domu wypędza: á wszákże nie trzebá iey zbytnie pożywáć / bo piiąc ią zbytnie/ człowieka obrażą. Dioscо.

Wężom/

Plinius lib. 20. cap. 17. ták pisze/ Czárnuchá vlęcza wężowé y niedźwiadkowé vkąszenié / á to nátłukwszy z octem á z miodem czyniąc plastr przykłádáć: rymę w woszeczku wóniáiąc/ oddala: ból w głowie nátłukwszy z octem á przyłożywszy ná skróni y wóniáiąc / oddala bolenié zebów / rány w vstách / tredowáćiny/ piegi odpędza/ etć.

Niedźwiádkom.

Głowie.

Zebóm.

Tredowáćinam.

Komary y muchy tylko sámym kádzeniem wypędza z domu. Pli.

Komarom Muchóm.

Phalimirus nápisał ták wiele błędów około Czárnuchy / ktorą ział znáć dobrze/ bo był Rusin/ znáią Czárnuche ták dobrze hleb: napierwey w kápitu-

lum

lum 95. wyłożył Gith Kąkól/ále źle/ bo Gith ieſt Czárnuchá: to iáwno ieſt z piſmá Pliniuſzowégł. 20. c. 17. gdźie zowie Gith Melanthion, y wypiſuie iáka ieſt. A drugi błąd/ iż Kąkól poláćinie Zizania, álbo Lolium zowie. Trzeci błąd ieſt gorſzy/ że w kápitulum 145. wykłáda Nigella, Kąkolicá/ iákoby to iedna rzecz byłá Kąkolicá á Czárnuchá/ á ono dwoiákie ieſt źiele. Zásie piſze inſze kapitulum o Gith inſze o Nigelli, áno to iedná rzecz: á ták dwoie kápitulum próżné piſze.

Niektórzy też Aptékárze błądzą/ którzy coś zá nasienié żółté máią zá Czárnuche/ która nie ieſt Czárnuchą: á powiedáią że Czárnuchá ieſt dwoiáka/ ieſt Nigella Melantion, ieſt Nigella Citrina.

Cap. CLXXXI.

GLADIOLVS, XIPHION Dioſcoridis, Phaſganon, Macheronion.

Mieczyk.

Które ieſt źiele M[illegible] á/ á inſze Mieczykowie: á t[illegible] ro zumiéy káżdy/ iż ſłow[illegible] o- lus ná polſczyzne wy[illegible] ſie Mieczyk: á Dioſcori. li[illegible] ip. Idem Pli. li. 21. ca. 17 22. ták wypiſuie: Mie[illegible] e- zwano to źiele od iego ſi[illegible] á- bowiém ma liśćie iákom[illegible] e- czyk/ álbo iáko nóż w oſ[illegible] ie kończąc/ rózge ma ná lokc[illegible] i- gą/ drugdy krótſzą ále iádo kwiatki brunatné iáko v Ká/ ieden od drugiégo od[illegible] po których nasienié bywa czarné okrągłé: kozonki dwá/ ieden nád drugim/ podobné cebulkam małym okrągłym/ niższy ćieńſzy y czarny/ wyſſzy więtſzy biały: roſćie poſpolićie w łąkách y ná mokrych polách/ v Krákowá ná łąkách pod świętym Salwátorem pełno.

Stefanek wypiſuie Mieczyk ázle/ ták iż gdyby go pytał/ co to zá źiele ktoréś wypiſał/ tedyby go nieumiał vkázáć: bo wypiſuie z przodku Mieczyk/ w poſrzodku Koſzadźiec/ á ná oſtátku korzeń Mieczykowy: á zásie piſze lekárſtwá swégo Mieczyku/ któré ſą non Gladioli, ále Xiridis álbo polnégo Koſzáycu: Ano Dioſcorides w inſzym Kápitulum wypiſuie Xifion; cap. 22. á w inſzym Xirin. cap. 24.

Pandectarius też wſzyſtko pomięſzał/ zowie Spatellã, Acorus, piper, &c.

O Mieczyku piſze Paulus li. 7. że ma moc przyćiągaiącą/ rozrzucáiącą/ wyſuſzáiącą.

Dioſcorides kozonek wyſſzy Mieczykowy ſtłukſzy z Kadźidłem á przydawſzy winá/ wyćiąga z rány wſzyſtki tykłá/ drzazgi/ ćiérnia/ y cokolwiek zábiia/ tákież zaſtrzały/ kulki. Tykłá. Zaſtrzały.

Tenże kozonek wyſſzy/ ná[illegible] Bol[illegible] tłukſzy go z mąką Kąkolową/ kóm. á przydawſzy wody ieſli trzebá/ rozbiia á traci bolączki y guzy/ Wrz które bywáią zá vchem/ pod gárdłem [illegible] wrzody: dla tego

[illegible] któ-

Miesiąc com.

Pániam miesiące wywodzą obá korzonki przyłożone.

Vczynek małżeński.

Dźiwna rzecz / piszą Medycy o korzonkach też źiela / iż wyssły korzonek gdy ij kto w winie pie / małżeński vczynek pobudza y pomnaża: á gdy kto niższy pie / tenże vczynek każi / y owszem czyni niepłodność.

Niepłodność.

Rospukliznam.

Wyssły korzonek tego źiela / rospukliny bárzo léczy / á to dáiąc pić w wodźie / dobrze też y ná plastrze przykládáć. Dios.

Cap. CLXXXII.

GLYCYRRIZA RADIX dulcis. *Lákrycia.*

Aptekárze / tákież Stefanek zowie Liquiricia po łácinie á nie dobrze / bo wszyscy Grékowie y Láćinnicy mówią Glycyrriza, Theophr. zowie Radicem Sciticam lib. 9. de Plantarum hiſtori.

Lákricya / ktorą Dioscorid. li. 3. cap. 5. powiáda rośc w Kápádocíiey w Poncie / tá rośćie v nas w Polsce / á zwłaszcá w Rusi w gáiach y w laskach ná górach: á iest ták dobrá / iáko z Kápádocíiey.

W mym ogrodźie ták sie rosłochała / słodźiuchna by też byłá z Kápádocíiey: iest rodzay chrostowy / rózgi ná łokćiu / drugdy ná dwu / iedną / dwie / trzy / drugdy y wiecéy rózg / z korzenia wychodzą: liśći geste iáko v źiela / które zową záiecy groch / álbo iáko v grochu lipkie: kwiatek máluchny / z białą przymodrzeyszym / strączyki potym máluchne iáko v Szocewice / á nasienie w nich niewielkie / korzeń długi / że niegdy będźie ná sześć łokci / na wierzchu czarny / á wnątrz żółty / smák ma sprzykrá á zgorzká słodźiuchny.

Sok Lákricíey. Ochrápieniu. Piersiám.

Z tego korzenia czynią sok / który bárzo pożyteczny ochrápieniu w gárdle y wszelákiey ciężkości w piersiách / á to trzymáiąc tylko w vściách po kąsku áż sie rozéydźie. Dios.

Żołądkowi Płucam. Wątrobie. Pechérzowi. Nerkam. Vrinie.

Pożyteczny ten sok zápalonę żołądkowi / niedostatkom w płucach y w piersiach / wątrobie / pechérzowi / obrażeniu y ogryźieniu nérek / y niedostatkom vryny: tákież bolesćiam z strony vryny / dobrze pić wárzywszy z rózynki / ábowiem v nas niemáss Passum, to iest miodu z rózynków. Dios.

Prágnieniu.

Sok / y sam korzeń / oddala prágnienie trzymáiąc w vściách. Dioscorides.

Ránam.

Sok też ná rány kládąc / bárdzo ie wyczyśćia y goi mocno. Dioscorides.

Żołądku.

Żołądek bárzo posila / ták sok / iáko y korzeń iego. Tákież ná te wszystki niedostátki pomaga wárzenie korzenia. Dios.

Krostóm pod oczyma.

Korzeń suchy ná proch stłuczony / krostki pod oczymá léczy / posypuiąc prochem wysianym / suptelnym.

Gale. vij. Sim. Pomoc ku człowieczemu zdrowiu iest z Lákrycíey korzeń: á záś wiersza w soku ieg / substancia Lákrycíey bárzo bliska substáncíey ciałá nászego / iest troche zimnieysza niżli ciałá nászego przyrodzenie / ciepłość bárzo słábą ma / mierno wilgo-

tna: dla tego chropáwości z przyrodzenia wyćiéra / nietylko w krtaniu y płucach / ále y okrostáwiałe nérki y pechérz. Pożyteczna iest dla wszystkich niemocy w piersiach / iáko przeciw pleurze / peripleumoniiéy / to iest bolączce ná płucách: á to wárząc w wodzie z Rózynki / ábo z sóku á z miodu czynić lákwarz. Pleurze.

Szérzéy o Lákriciiéy komu trzebá / czytay sobie Plinium libr. 21. & 22.

Cap. CLXXXIII.

GRAMEN, AMAXITIM.

Trawá.

TRawá iest tá ktora pospolićie depcem. Dioscorides libro 4. ca. 31. Ma rózczki członkowáte / po ziemi sie kładźie / ná rózdżkach liśćié podługowáte / z rózdżek które po ziemi sie kłádą / korzonki wychodzą / á ziemie sie chwytáią: sámá trawá w członkach słodka: dla tego woły y inssé bydło bárzo tuczy / nie iest Poliogion, iáko Otho pisze.

Galenus 6. Simp. Substáncia ma subtelną / słodką / siłá iéy źimna y sucha mierno. Plinius lib. 25. cap. vlti. tákież o niéy pisze.

Dioscorid. Goi Trawá y spaia rány / á zwłaszcza korzeń przykłádáiąc ná rány w plastrze. Ránam.

Gdy kogo gryzie vryná / álbo iéy niemoże puscząć / wárzywszy Trawe / dáwáć pić: tymże obyczáiem przeciw kámieniowi w pechérzu. Vrinie. Kámieniu.

Galenus 6. Simp. Korzeń Trawiány / wrzedliwé rány á krwáwé léczy / ochładza zápalenié / kámienié łamie piąc ią. Ránam wrzedliwym. krwáwym.

Plinius libr. 25. Przeciw bolesćiam w zebiéch / wárząc Trawę w winie / przydawszy Miodu / Mirry y Pieprzu / á tym płokáć. Zebóm.

Korzeń Trawiány w winie wárzony / dobrze dáwáć pić morzeniu w żywocie: rzezániu vryny / ránam pechérzowym / y kámienié łamie. Morzeniu w żywocie. Vrinie. Pechérzowi.

Przeciw glistam dźiećiam / wárzywszy Trawę dáwáć pić. Glistom.

Vigo 7. Trawá iest źimna y sucha w pierwszym stopieniu / dobrze ią dáwáć dźiećiam pić przeciw robakóm / á to wárzywszy z nasieniém Kurzéynogi / zową Portulaca, z nasieniém Szczawikowym w winie Pomágranátowym / zábiia bez wątpienia chrobaki w żywocie. Robakom.

Cap. CLXXXIIII.

CRASSVLA, FABA INuersa, Sedum maius, Aizoon maius, Semper viuum, Ceracusia, Iouis oculus.

Wronie Máslo.

AIzoon maius, iest źiele/ iáko wypisuie Dioscorides lib. 4. cap. 85. ktore záwżdy źielone/ choć też ták sámo świeże/ wetknieß w ściáne tedy rośćie/ ma rózge ná łokćiu długą/ miąższą iáko pálec tłustą/ nadobnie źielona/ liśtki ma tłuste pódobne pálcu wielkiemu człowieczemu/ y ták długdy wielkie/ ná wierzchu iáko ięzyk człowieczy/ niżey węższe/ ná wierzchu liśtki ták sie stuláią w kupe/ że czynią iákoby oko/ dla tego ie też zową Zoowtalmon, ták że sie wßyśtki własności zgadzáią z Wrónim máśłem.

Troiáki iest rodzay Semperuiui álbo Aizoonis, iáko pißę Dioscorides, ieden wielki ktory tu wypisiniemy/ drugi iest mnieyßy/ ktory zowiem Vermicularis, á po polsku Roiownik: trzeci rodzay ktory zową Vmbilicum Veneris, tenesmy wypisali pierwey w Capitulum Cotilidon.

Paulus 7. pißę/ że to źiele iest záźiąbiáiące w trzecim stopieniu. A Dioscorides, ochładzaiąca y ściągáiąca ma śile: dla tego gási bárzo piekielny ogien: wrzedliwe rány smrodliwe/ gorące/ zápalone vśmierza/ á to tłukąc z mąką/ á czyniąc plastr/ y przykłádáiąc. Piekielnemu ogniu.

Takież przeciw boleśćiam y zápaleniu w oczach/ opárzeniu/ opaleniu: przeciw podagram/ tákież plastrem okłádáć. Dioscor. Oczom.

Soku z liśćia nátłukwßy/ á z Oleykiem Rożánym zmießawßy kłáść ná skronie bolącey głowy/ odpądza ból. Dioscor. Głowie.

Przeciw biegunkam białym/ dobrze ten sok dáć pić/ vstáwia. Takież gryzienie w żywocie/ piąc. Dioscor. Morzeniu w żywocie. Czerwonce

Z winem piąc/ wypądza z żywotá zábiwßy chrobaki. Dioscor. Chrobakom.

Zbytnie rzeczy przyrodzonych płynienie pániam/ przykłádáiąc/ vstánawia. Dioscor. Pławam.

Zmázy ktore bywáią w oczu ze krwie/ sok tego źiela pomázuiąc zniem/ ociéra. Dioscor. Oczóm/

Plinius ßerzey o tym źielu wypisuie. libr. 25. cap. vlt.

Cap. CLXXXV.

HARVNDO, CALAMVS,

Trzćiná.

Dioſcorides piſze/ że rozmáité ſą Trzćiny ná świecie: ſą iedne ktore niemáią we wnątrz próżnośći/ to ieſt piſczeley/ ále wſzyſtká pełna/ á z tey czynią ſobie w onych ſtronách ſtrzały: druga ieſt cieniuchna iáko pióro/ á dla tego też piſzą nią/ przyprawuiąc pióro z niey: druga ieſt pospolita przy błoćiech nie wielka/ iáko v nas: we Włoſzech roſtą Trzćiny ná polách gdźie ie ſadzą/ álbo ná górách/ ták wyſokie iáko v nas laſki Soſnowe álbo Oſikowe/ vżywáią ich iáko y inych laſk wieſzáć chuſty y inné potrzeby.

Rośmáitość trzćin.

W Indiiey iáko piſze Plinius lib. 16. cap. 37. y wiele inſzych Hiſtozyków/ ſą ták wielkie trzćiny/ że roſczepiwſzy iedne w członku do członká/ tedy czynią łodźie/ ná ktorych ſie woża po wodźie: czynią też dáchówki iákoby gónty z nich/ czynią domy iáko z inſzych drzew/ bo bywáią iáko ſoſnie wielkie: táka ieſt rozmáitość rzeczy po świecie/ v nas każda rzecz mnieyſza y nedznieyſza/ niż w inych ſtronách: tákże też y ziárno namnieyſze/ niżli w ktorey ziemi.

Zábićie zá ſkóra. Zaſtrzały.

Korzeń pospolitey Trzćiny ſtłuczony z Cebulą á przyłożony ná záſtrzelenie/ zábićie/ ćiernićm trzaſką záklócie/ wyćiągnie káżde zabićie.

Piekielne ogniu.

Liśćie Trzćiáne zielone przećiw piekielnemu ogniu/ zápaleniu iákiego ſadzelu/ nátłukwſzy/ dobrze przykłádáć/ wypędza ogień. Dioſco.

Włoſom opadáiącym.

Przećiw opadáiącym włoſom/ popiół z Trzćiny z octem zmieſzány/ pomázuiąc vſtáwia. Dioſcorides.

O rozmáitośći Trzćin/ á zwłaſzcá wielkośći nieſłychánéy piſze Plinius lib. 16. cap. 37. ſźeroko doſyć.

Cap. CLXXXVI.

HÆDERA TERRESTRIS,

Syluatica Chamæciſſon.

Kunrad.

Ma to

MA to ziółko liſtki podobné Bluſczowi / modro kwitnie / po ziemi ſie ściele / w cieniach przy płociéch po ogrodziéch roſcie.

To ziele bárzo pomocné przeciw bolesciam w biedrzéch / á to ſtárwßy ile trzy pieniądze záważy / piiąc w wodzie przez czterdzieści dni / álbo piecdziesiąt nie przeſtáiąc.

Zółtą niemoc takież ſpadza piiąc to ziele przez pięć álbo ßeść dni.

Miesiące pániam záſtánowioné pobudza.

Vryne záſtánowioną wywodzi piiąc.

Przeciw morowému powietrzu takież pomaga.

Rycérſtwo y wßyſcy ktorzy około koni ſie obiéráią / gdy iáka záráżá ná konie przyidzie że zdychaią / zwłaſcza w ſtádziéch / to ziele dáią ieść / á tym obraniáią záráżenia powietrza.

Cap. CLXXXVII.

HELIOTROPIVM MAIVS, Scorpiuron, Solaris herba, Verrucaria. *Brodavnik.*

ZIele to piße Dioſcori. lib. 4. cap. 185. wezwano ſłonecznym / iż ſie vſtáwicznie zá ſłońcem obrácа / á to nietylko kwiátem / ále y liśćiem. A Plinius lib. 22. cap. 21. przydáie / że / gdy téż y ciemny dzień / przedśie ná te ſtrone gdzie ſłońce ſtoi obráca ſie / dla wielkiéy miłośći ſłonecznéy: w nocy gdy ſłońce zaydzie / ſkurczy ſie: ma liſtki iáko Dioſcorides piße / podobné wietßéy Bázyliyce / iedno koſmátßé / bielßé á dobrze wietßé: rózdzek od korzenia cztéry poſpolicie álbo pięć wypuſcza / á ná onych rózeczkách wiele gałązek / ná tych gałązkách kwiatki białe przy czerwieńßym / iáko ogon Niedźwiadkowy zákrzywiony: Niedźwiadká mówie chrobaká práwégo / iákiégo w Polſcze niemáß / bo co tu w ogrodziéch máią zá Niedźwiadká / nie ieſt Niedźwiadek / ktorégo zową polácinie Scorpius: korzonki ma cieniuchné / á niepożyteczné.

Ztąd może káżdy vznáć / że to ziele ktore piße Stefanek nie ieſt Heliotropion, bo y málowánie y wypiſánie niezgadza ſie.

Ziele to / iáko piße Paulus li. 7. ieſt gorącéy á ſuchéy y ociéraiącéy mocy / wárząc garztke tego ziela w wodzie / á piiąc / purguie z człowieká ná dół kolere y flegme. Dioſc. Przyrodzenie. Purguie

Przeciw Niedźwiadkowému vkąßeniu / pić to ziele / á ná ráne przykládáć / odpędzi iad / dla tego ie zową Scorpirion, iákoby Niedźwiadkowé ziele. Dioſc. Vkąßeniu Niedźwiadkowému.

Gdyby to ziele kto z ſobą nośił przywiązawßy v śiebie / czyni tákiégo niepłodnégo. Dioſc. Niepłodności.

Przeciw febram iáko Qwártánie y terciánie brać naśienie / trzy ziarnká przeciw tercyanie / cztérzy przeciw qwártánie / á táko ſtárwßy one ziarnká z winem / wypić przed febrą / przeſtánie. Dioſco. Febrom.

Przeciw brodawkam á zwłaſzá drobnym / takież przeciw brodawkam ktore bywáią v pań o- Brodawkam.

Czemu ſłonecznik.

koło táiemnégo mieyscá iákoby gruczoły/ tákież około stolcá y ná inßych mieyscách / á to czyniąc plástr okládáć. Dioſc.

A Plinius káże ſoli przydáć do ſoku/dla tego też zową Verrucaria, Brodawnik.

Podágrze. Przeciw podágrze nátłukwßy liśćia okládáć mieyſce bolące/oddala ból: tákież ná zbité mieyſcá okládáć z loiem kozłowym. Dioſ.

Boleniu głowy. Gorzéniu á bólowi głowy v dźiatek który bywa ná ćiemieniu / okládáiąc oddala/ zową Siriaſim. Dioſco.

Pániam miesiące y przedkié porodzenié pobudza przykládáiąc. Dioſcorides.

Głowie. Plinius przećiw boleśćiam w głowie / nátłuc źiela z oleykiem Rożánym przyłożyć ná ſkroni / oddali ból.

S Wálen tégo. Przećiw pádáiącey niemocy y kurczowi/ wárząc okládáć. Plin.

Nerkam. Kámieñ. Przeciw piaſkom które bywáią w nérkach / tákież przeciw kámieniowi z Kminem dobrze pić.

Cap. CLXXXVIII.

HELIOTROPIVM MINVS, Scorpiuron, Solaris herba minor.

Brodawnik mnieyßy.

TO źiele pißе Dioſcorides li. 4. cap. 186. rośćie ná błoćiech około ieźiór: ma liśćié podobné iáko y pierwßé/ iedno okrągleyßé/ naśienié v niego wiśi iákoby brodaweczki. Paulus li. 7. pißе/ ma śiły práwie téß iáko y pierwßé źiele: Przećiw gliſtam y inßym robakóm w żywośćie piiąc z Jzopem / z Rzeżucha / á troche Salétry przydawßy / zabiia y wypedza ie.

Brodawkam. Takież brodawki / nátłukwßy z ſolą liśćia álbo naśienia / ſpedza okládáiąc.

Plinius lib. 22. cap. 21. pißе: że gdy kto okrażу tym źielem około niedźwiadká / nikáki niedźwiadek nie wynidźie z onego mieyſcá/ á gdy źiele nań włożyß/ álbo go im pokropiß/ tedy zdechnie.

Cap. CLXXXIX.

HIBERIS Dioſc: CARDAmanticen, Naſturcium Sylueſtre.

Polna Rzeżuchá, álbo pśia Rzeżuchá.

Polna

POlna Rzeżuchá ma liśtki iáko wypuśuie Dioscorides lib. 1. cap. vlt. podobné Rzeżuśze/ czásu Wiosny cudnieyśze niżli v Rzeżuchy / ná łokćiu dluga / drugdy mnieyśza / w naśzéy kráinie dáleko pospolicie mnieyśza rośćie/ we Włoszéch widałem wietśza / rośćie około płotów pospolicie/ korzonki dwá / które śą bárzo gorące y przepaláiące.

Przepaláiące. Sciátice Dnie.

Korzonki té bárzo pomagáią nátłukwszy ich z śádłem wieprzowym ná denną niemoc / álbo w biodrách / przykłádáiąc / trzymáć plastr przez cztery godźiny / po cztérech godźinach zmyć śie w wánnie / á mieysce gdźie plastr był / obłożyć Oliwą ná wełnie.

Bolesćiam w śtáwiéch

Plinius lib. 25. cap. 8. pisze / że też pomaga przeciw wszeláкiému w śtáwiéch boleniu : á to nátłukwszy z śádłem ták źiela iáko korzenia/ á to lekárstwo czyniwszy/ záś we dwudźieśtu dniu odmieniáć.

Rániom Rátáruzóm.

Nád to wszytki fluxy które by wáią z rymy / tymże obyczáiem/ powieda Plinius/ goi.

Ale pámietay/ ábyś tego źiela nie przykłádał / iedno ázby zápalenia nie było w członku.

Cap. CXC.

HEPATICA, LYCHEN, Iecoraria.

Wątrobnè źiele.

PRawdźiwie pisząc / tedy niemáś inszego źiela wątrobnégo iedno Eupatorium, które wynálazł Król ieden Eupator iáko pisze Plinius lib. 25. cap. 6. O tymesmy wypisáli w słowie Eupatorium. Ale iż Stephanek wypisał w swym Herbarzu Epatica iákieś Máiownikowé źiele: ták / że też y báby ná trécie vkázuią w Krákowie biało kwitnące źiele / á źle/ bo nie to iest/ które Aptekárze zową Epatica, które też wypisuie Serápio : my też tu nie zániechamy.

Jest źiele które rośćie przy studniach na mchu / ná kámieniach/ przy stokach / iest podobné Rzaśie / álbo śkórkam iákim. Dioscorowie Lychen, iákoby liszay/ przy drzewiéch ábo kámieniach rozszérza śie iáko Bdły : to źiele iest źielone/ podobné Kutrzebkóm/ im szérszé tym lepszé/ iest zimné á wysuszáiące w piérwszym stopniu. Przyrodzenie.

Żółtości.

Serapio wypisuie / że to źiele spędza żółtą niemoc/ dáiąc ie pić. A Dioszkorides tylko vczy trzéć z miodem á pomázywáć/ á nic więcéy: żadny náuczoný nie pisze/ áby to Wątrobné źiele pomagało ku wątrobie : dla tego Stephanek źle pisze / áby to źiele pomagało przeciw bolesćiam wątrobnym zápaleniu : tákież przeciw febrom ogniśtym / y inszym : Ten błąd nie tylko Stephanek/ ále więcéy Pandectarius áptekárski vczynił / á to z słów Serápioná / iż Serapio nápisał że pomaga żółtéy niemocy : więc ón nápisał iż pomaga wszystkim niemocam wątrobnym / ponieważ żółta niemoc pospolicie z przyczyny wątrobnéy pochodźi/ áczkolwiek y z inszych.

To źiele pomaga też przeciw zbytniému

Zbytniéy z nosá krwi. z zbytniému krwie cieczeniu / á to tak z nosá iáko z ran / przykládáiąc. Dioſco. lib. 4. cap. 51.

Liſżáiom. Przeciw liſżátom bárzo to dobré źiele y inſzému oſzpáceniu ſkóry / á to może natłukſzy z miodem / wyciérać.

Zápaleniu Bolaczki. Przeciw zápaleniu bolaczek y boleśćiam / przykłádać dobrze.

Cap. CXCI.

HERBA PARALISIS, Clauis cælorũ, Herba S. Petri, Petrella, Artetica, Clauium.

Páráliżowe źiele. Biała Bukwicá.

TO źiółko ieſt práwie / ktore zową biała Bukwicą: ieſt źiele to ciepłe y wyſuſzáiące / kwiát ma żółty / liśćie iáko Bukwicá.

Przyrodzenie. Przeciw boleśćiam w Stáwiéch iéż w biódrách: tákież wſzelákim fluxóm ktore z głowy po ćiele ſtrzuną / dobré to źiele wſzelákim obyczáiem pożywáiąc.

Páráliżowi. Przeciw páráliżowi álbo powietrzem záráżeniu: tákież ápoplexiey / ieſt náglé vpádnienié bez mowy / padáiącey memocy / y inſzym podobnym takież dobré. S. Wálentego.

Głowie. Rymam. Przeciw boleśćiam w głowie z źimnéy przyczyny / flegmam / rymam / tákież dobrze pić wárząc / ná głowę przykładać / proch piąc. etć.

A to téż wiedz káżdy / iż Dokторowie dwoie źiele zową Herbą paraliſis: iedno to / ktore Biała bukwicą / mienimy: á drugie ktore zowiem Bellius, y własnie: Stokroć cudné / téż Herba paraliſis.

Cap. CXCII.

HERMODACTILVS MERcurij digitus, Bulbus agreſtis, Flos autumnalis.

Páluchy.

OpuſcZáiąc gadánia długie / ktorémi diſputuią Doktorowie dźiśieyſzy / ieſli Colchicum álbo Ephemeron Dioſcoridis ieſt Hermodactilus, álbo te Páluchy / ktorych náſzych czáſow pożywáią Aptekárze / ktorych w Polſcze ná wielu mieyſc doſyć / zwłaſzcá ku Węgierſkim ſtronam / iáko niepotrzebné: tylko wypiſżem Páluchy / ktore wypiſuie Meſuę, y ktorych Aptekárze w Wenecíey y w Padwi y v nas pożywáią. Ieſt rózgá v nich niemáła / liſt iáko v Lelíey białey / korzonek podobny Cebuli máley / kwiatek przybielſzym / nalepſzy ieſt biały z wiérzchu y we wnątrz / miązſzy / twárdośći miernéy: nalepiéy ij zbiérać ná Wioſnę.

Páluchy

Náturá. Páluchy są ciepłe y suche w wtórym stopieniu: powiáda Mesuę, nierychło á bárzo mdło purguią: á ztąd znák iż nie iest Colchicum áni Ephemeron, które ták bárzo purguią / iż też ze krwią wywodzą / iáko pisze Galenus.

Purguie.

Stáwom. Mesuę purguiąc wywodźi flegme grubą z stáwów / dla tego bárzo pomaga boleśćiam w stáwiech podágrze / á to biorąc przez vstá / bo iest lekárstwo / iáko Auicenna mówi / Fortis debilis, iż nie rychło purguie y słábo álbo málo / á mocno z dáleká ciągnąc z stáwów.

Podágrze.

Podágrze. Tákież to źiele tłukąc korzenie z mąką Jęczmienną á z żółtki iáiecznémi / bárzo pomaga ná podágry: tákież może czynić z oszrzódką chlebową.

Też té Páluchy dobrze ná rány plastrem okłádáć / álbo proch sypáć / wyczyśćia sadzele / dźiwie mieso ogryza y goi.

Cap. CXCIII.

HORDEVM CHRYTEN,

Ięczmień.

Jęczmień Galenus 7. Simpli. pisze / iest w pierwszym stopieniu ochładzáiący y wysuszáiący nászé ciáło.

Paulus 7. Jest Jęczmień zágrzewáiący y wysuszáiący w pierwszym stopieniu / ma moc ociéráiącą.

Theophrastus. Jęczmień y iego rodzaie káżdé inszé sposoby do státeczné wypisuie lib. 3. cap. 2.

Dioscorides lib. 2. cap. 78. Jęczmień który ma bydź bran ná lekárstwá / ma bydź biały piękny / wybrány / mniéy człowieká tuczy niż Pszenicá: á wszákże Tyzánná która bywa z máki Jęczmienney / lepiéy człowieká karmiąc tuczy / niżli chléb Jęczmienny. Tyzánná.

Gdźie ma wiedźieć człowiek nienáuczony w lekárstwách / że to słowo Tyzánná / nie známionuie wody Jęczmienney / iáko pospolićie zową / ále známionuie kászę / która czynią wárzywszy Jęczmień / potym przebiiáią przez chustę sam sok / á ták bywa iákoby grucá / á te lekárze każą dáwáć niemocnym ieść w niemocy: też dzudzy czynią z máki czyśćiuchney Jęczmiennéy.

Krupki Jęczmienné.

Av nas nie źle też c[illegible] dáią miásto Tyzánny krupki Jęczmienné

czmienné rzedźiuchné/ iáko Tyzánná/ y moga bydź wezwáné Tyzánná.

Jęczmień zásie/ktory wárzą w wodźie á dáią pić/ zową Aquã Hordei, woda Jęczmienna.

Woda Jęczmienna.

Tyzánná Jęczmienna bárzo pomaga przeciw ostrościam á w gárdle ochrapieniu/ y też ránam ktore sa w vściech y w krtaniu. Dioscorides.

Ochrápieniu.

Ránam w vściech.

Tá też Tyzánná pobudza vryne/ dla tego ią w febrách dáią/ áby one plugáwości ktore czynią febre wywodźiłá z vryna. Dios.

Vrynie.

Mámkam mleko mnoży Tyzánná wárząc ią z Koprzu Włoskiego nasienia/ á dawáiąc pożywać mámkam. Dios.

Mleku

Bolączki y każde guzy álbo ná puchłé mieyscá/ tedy ie zbiéra/ á dzugdy rozrzuca/ á to czyniąc plastr z figámi y z rózynki y przykládáć. Disco.

Wrzodóm. Bolączkom.

Twárdé nápuchnienia guzowáté zmiękcza/ zmiészawszy z żywicą z smołą/gnoiem golębim czynić plastr. Dioscorides.

Guzom. twárdym Wrzodom.

Przeciw boleniu w boku/ ábo pleurze/ z mákowémi główkámi/ z Melilotum stłukwszy społem Jęczmien mąki przyłożyć/ kłáść ná bok/ bolesć oddala. Dioscorides.

Pleurze.

Przeciw wzdęciu trzew w żywocie y puchnieniu/ nátluc mąki z śiemienia Lnianego/ nasienia Fœnugræcum, Ruty á mąki Jęczmiennéy/ z tego społem vczynić plastr/ á ná żywot kłásdź. Dioscorides.

Wzdęciu. Puchnieniu żywotá

Słod Jęczmi[illegible] cży czynią z Jęczm[illegible] pisze Aecius, przysł[illegible] moo przypalony/ stłukwszy ná mąkę/ á rospuściwszy czymkolwiek/ czyniąc plastr przykládáć ná twárdości zápuchłé/ guzy/ álbo twárdé wrzody.

Przeciw gruczołóm ktore bywáią zá vchem álbo pod gárdłem/ álbo bolączkóm/ tudzież krostam ktore w zadku twárdé bywáią/ czynić plastr tym obyczáiem: wziąć mąki Jęczmienney/ smoły miękkiey/ woskv/ vryny dźiécięcey/ á Oliwy/ á to społem zmiészawszy/ przykládáć ná bolączkę. Dios.

Gruczołóm zá vchem/ pod gárdłem. Sadzelom w siedzeniu

Też Tyzánná wárząc ią z iágodámi Mirtowémi/ álbo z suchémi płonkámi/ álbo z Jeżynámi/ álbo z Granatowémi skórkámi/ á pożywáiąc vstánawia biegunki. Dioscorides.

Biegunkam.

Przeciw podágram/ náwárzywszy iáblek Pigwowych z octem/ przydáć mąki Jęczmiennéy/ czynić plastr á przykládáć. Dios.

Podágrze.

Mąká ták z otrębámi y z ośćiámi/ wárzona w ostrym oczcie winnym/ á w Oliwie w wodźie płokánéy/ przykládáć ciepło ná tredowáciny plastrem/ wyczyścia ie. Dioscorides.

Tredowácinam.

Podpłómyk czyniąc z Jęczmiennéy mąki z octem/ á iedząc biegunki zástánawia.

Biegunkam

Cap. CXCIIII.

HYACINTON, HYACINtus, Flos Martii.

Márcowy kwiát.

SLowo to Hyacintus iest po-

spolite

spolité Kwiátu Koßáycowému / Leliiéy białéy / y Kwiátu Márcowému.

Báśni o tym kwiatku wiele v Poétów/dla iego cudności: Jedná/ iáko pißе Ouidi:że ten kwiatek vrodźił sie że krwie Aiárowéj. Druga że młodźieńczyká/ktorego miśka Apollo nieopátrznie zábił/ z wielkiego żalu á miłości obrócił w ten kwiatek.

Gdźie pámiętay/że Hyacintus źiele Dioscoridis, nie ieśt to ktore zowie Wirgilius ábo Ouidius: bo Wirgilius wypisuie Vaccinium nigrum, ktore nie ieśt Diośco. Hyacintus ten Márcowy fiołek/ podobny Leliiéy w korzeniu/rozge ma ná piądź długa/cieńßa niż pálec máły człowieczy / gárbáty ná wiérzchu kwiatek: ieśt długi żółty / długi przybielßym/ zowa Hyacintus ceruleus, Hyacintus albicans.

To źiele piiąc/ zástánawia biegunki / á vryne pobudza. Diośc.

Przeciw iádowitych gádów vkáßeniu pomaga piąc.

Biegunkom Gryźieniu wżywocie. Nasienie tego źiela wiecéy ściąga niż źiele / á dla tego mocniéy biegunki vstáwia / á zwłaßcza gryźienie około pepká/ y żołtą biegunke piiąc z winem.

Plinius lib. 21. cap. 26. Gryźienie w żywocie vśmierza / vryne pobudza / przeciw żółtéy niemocy mocne lékárstwo piiąc / tákież wężowému vkáßeniu. Żółtéy niemocy. Vkáßeniu Wężowe.

Cap. CXCV.

HYOSCIAMVS, APOlinaris herba, Altercum Symphoniaca.

Bielon.

Máią wßyścy ludźie Bielon / bo y ná wśi sie go ludźie ßtrzégą/ á dobrze: á wßákże nie káżdego Bielonu trzebá sie ßtrzedz / y owßem ieśt ieden / ktorego bárzo potrzebno ludźiem. Dla tego pißе Dioscorides lib. 4. cap. 67. że troiáki ieśt Bielon: ieden ieśt ktory ma kwiécie czarné álbo przymodrzeyßym / liście iáko v Bluśczu/ nasienie czarné / twárdych á ostrych straczów ciérnistych/ á ten ieśt iádowity/ á ma sie go káżdy ßtrzedz / bo kto go pożywa / czyni ßáłoność. Drugi ieśt/ktory Troiáki rodzay Bielonu.

ma kwiát żółty y listki cienkie/ nasienie przyżółtszym / y ten też niezdrowy / áczkolwiek nie tak mocno iako pierwszy żałonosć czyni. Trzeci iest / który ma kwiát biały y nasienie białe / list cudny miękki / młody przykosmátszym / á ten iest bárzo potrzebny ludźiom ná lékárstwá / nie czyni ten żałoności: gdy tego niemáß / może brác który ma kwiát przyżółtszym / áczkolwiek z wagą: ále czarnego sie wystrzegác wszelákim obyczáiem.

Przyrodzenie. Sok Zbielonu.

Plinius libr. 25. cap. 4. też słowá pisze / áczkolwiek przydáie rodzay czwarty / ále ieden miedzy dwiemá. Galenus 8. Simplic. też słowá co y Dioßkorides: iest záziębiáiący w trzecim stopniu / á wysußáiący w wtórym.

Dioßkorides vczy czynić sok bárzo pożyteczny / á to wźiąwßy młodego Bielonu / liśćia y nasienia / y stracza / á to stłukwßy / wyżąć sok / á ten sok wystáwić w czym ná słońce lecie / y trzymác áż vschnie: á drudzy bioręą nasienie iuż dostałe suche / á to tłuką przykrapiáiąc woda / á potym sok wyżymaią / á ten sok ná lékárstwá mnie sie widźi lepszy: drudzy tłukąc liśćie wyżymaią / á pszenicznąmąkę którey by były trzy látá / á galeczki álbo trocißki czynią / á to chowáią: á ten ieszcze lepszy obyczay. Pierwsze przyprawianie soku y wtóre / pożyteczne ná niemocy w których człowiek niemoże spác.

W oczu bolesciam y zapaleniu / w vßu.

Przeciw zápaleniu y bolesći ciężkiey w oczu / pierwszy y wtóry sok dobry: bolesciam w vßu / y niewieścich mieysc niedostátki á bolesći ten sok wyczyśćia. Dioscorides.

Jásie sok który przyprawuią z mąką pszeniczną / bárzo dobry przeciw bolesćiam w podágrach / w stáwiech: á rospuszcząiąc czymkolwiek oné galeczki / przykłádác álbo mázác. Dioſc. podágram

Przeciw wrzodóm álbo bolączkóm / á zwlaszcza zápalonym / tákże z tego soku czynić máść y pomázowác. Dioſc. Bolączkom.

Nasienie tak samo / też tákże przeciw wßystkim rzeczam pomaga. Dioſco.

Przeciw kaßlowi ciężkiemu y rymam / flegmam / które z głowy spadáią do piersi álbo w inße strony / dobrze pić to nasienie. Dioſcorides. Káßlu. Rymom Flegmom.

Tákież przeciw ciężkim bolesćiam w oczu / gdy rymá / álbo ból zstępuie z głowy w oczy / tó nasienie białe dobrze pić. Dioſc. Oczóm.

Pániam zbytnie przyrodzonych rzeczy płynienie / tákże wßelákie zbytnie krwie cieczenie z któregokolwiek członká / pić ilé pieniądz záważy / przydawßy nasienia Mákowego tyleż. Dioſc. Pławóm. Krwi zbytniey.

Też to nasienie bárzo pomaga przeciw bolesćiam w podágrach / moßen opuchnieniu / piersi pániam opuchnieniu po porodzeniu / á to nátłukwßy go z winem przykłádác. Dioſc. Podágrze. Moßnóm. Piersiam Puchnieniu.

Dobrze też to nasienie przydáwać do plastrów / którémi chcemy sen czynić á bolesć vpokoić. Dioscorides. Sen czyny.

Tákież liśćie do tákich plastrów dobrze przykłádác. Álbo

tákże

takié plastry przyprawiáć z mąką/ y przykładáć ná bolesné mieyscá/ y gdy spánié chcemy czynić/ może y z sámeg liścia świeżego/ bo nádewszytki lekárstwá namocniéy y lepiéy boleści vśmierzáią.

Boleści vśmierza

Korzeń wárząc w occie płokáć bárzo dobrze żeby bolące: tákież trzymáiąc ten korzeń ná zebiech. Dioscorides.

Zebóm.

Liśćié to może pić przeciw febrom/ które niemáią czásu swego dręczenia: zową Empialas, á to z winem pić: powieda Plinius że pomaga przeciw wszeláckiéy febrze.

Empialis.

Febróm.

Cap. CXCVI.

HYPERICON VVLGAtum, Androsemon Perforata, Herba sancti Ioannis, Scopa Regia, eandem vocat Dioſc. Ascyron.

Niektórzy zową Fuga Demonũ. *Dzwoniec, álbo Swiętego Ianá źiele.*

TO źiele pospolićie ná polach/ w sádach/ ná łąkach/ przy dróżce rośie/ ma liśtki iáko Rutá/ dla tego też drudzy zową Polna Rutá: różdźiśté/ przyczérwieńszym/ kwiát ná wierzchu gesty/ żółty/ iáko oganká. Aczkolwiek w wyłożeniu swoim Marcellus pisze biały: ále Menardus vkázuie że źle wyłożono/ bo ma stáć żółty/ ma potym iákoby straczyki máluchné nieznákomité/ w których iest nasienié czarné/ á gdy wiátr rucha ná polu/ tedy dzwoni/ dla tego zową Dzwońcem.

Przyrodzenié.

Galenus 8. Simpli. Dzwoniec iest zágrzéwáiący y wysuszáiący/ á ma cząstki w sobie bárzo subtélné/ stulaiące/ vryne pobudzáiące/ tákież miesiące: á to tłukąc źiele/ y przykládáiąc. Goi też rány y sadzele wrzedliwé/ tákże przykládáiąc.

Przyrodzenié. Vrynie. Miesiącom. Ránóm.

Dioscorides libro 3. capit. 162. Ma moc Dzwoniec vryne wywodźić/ miesiące wywodźi/ przykládáiąc.

Przeciw febrom trzećiégo álbo czwartégo dniá/ dobrze dáwáć pić w winie/ my dáiem nasienia drágme przed rozgrożeniem/ ácz kolwiek y źiela dáć może. Dioscorides.

Febróm.

Przeciw dennéy niemocy álbo w biódrách/ tedy dáwáć pić nasienia drágme z winem cztérdźieści dni nie przestáiąc. Dioſc.

Dennéy niemocy.

Przeciw opaleniu y opárzeniu/ listków tego źiela z nasieniém nátłukwszy/ plastrem okládáć/ wygoi. Dioſc.

Opaleniu. Opárzeniu.

Plinius li. 25. ca. 8. circa finem pisze/ piiąc/ żywot zástánawia:

dla tego dobrze w biegunkách pożywać / vryne też pobudza / kámienié piiąc w pechérzu łamie.

Oleiek. Czynią z tego Dzwoncu Oleiek bárzo potrzebny ná zastrzały / ná rány / złamánia / opalenia / opárzenia / tym obyczáiem: weźmi wiérzchołków z kwiécém tego źiela trzy łóty / wmoczże w winie mocnym przez trzy dni y trzy nocy / á tak zápátinowawszy wárzyć / potym wyżąć źiele / y wyrzucić / á zás także trzy łoty kwiécia włożyć w ono wino świeżego / y moczyć zás przez trzy dni y trzy nocy / potym przydáć Terpentyny trzy łóty / Oliwy stárey sześć łótów / Szafránu ßkrupul / á tak wárzyć áż wino wywré / oléy zostánie / á to choway.

Cap. CXCVII.

HYPOCISTIS, Barbari vocant Ipoquistidos.

Wyssżéy gdźieśmy pisáli o Różéy pśiéy / tedy o Hypocistis nápisano / że przy korzeniu tego źiela / rośćie iáko Bédłká / podobna Smarżowi / ále żółta / nie iest drzewo ani źiele / ieno iáko Bdłá / która z korzenia wychodźi / á to zbiéráią / bo ná wiele lékarstw ku záchowániu zdrowia człowieczego waży.

Dioscorides lib. 1. cap. 112. pisże / że troiáki rodzay tego Hypocistis, tylko bárwą máią rożność: iest iedno żółté / drugie źielone / trzecie białé / sok z tego Hypocistos wybiiáią / á potym ná słońcu wysussáią: á drudzy czynią iáko z tarnek Acacia, to iest / sok tarnkowy: drudzy to Hypocistos suché gdy go potrzebuią wárzą w wodźie / á potym wyżymáią / y téy wody pożywáią.

Przyrodzenie. Paulus pisże / że iest źimné á wysussa mocno y ściąga / dla tego Dioscorides mówi / bárzo pomaga bolesćiam około pępká / takiéż gryżieniu w żywocie.

Około pępká bolesćiam. Biegunce. Przeciw biegunkam wßeláśkim y fluxom każdym / bárzo dobré. Dioscо.

Krwi zbytniéy. Pławóm. Káżdému zbytniému płynieniu krwie bárzo dobré / bo ią zástawia / dla tego czérwonkam / zbytniému przyrodzonych rzeczy płynieniu / takiéż krwią plwániu / y tákim inßym niemocam podobnym tym / bárzo pożyteczno / á to piiąc / iedząc / w krystery kłádąc. Dios.

Cap. CXCVIII.

HYSSOPON, HYSSOPVS.

Izop.

Izop

Jzop iest źiele znákomité / rzadko ktoby go niemiał w swym ogródku : Dioscorides pisze / że Jzop iest dwoiaki / ogrodny ieden / á drugi który po górach rośćie y po skałach / v nas w Polszcze niemáss Jzopu ná górach / bo y gór takich niemáss.

Przytym wiedz káżdy / że té źiolá które my tu mamy osobliwé w ogródkach / á niemáss ich w polách / iáko Szálwia / Rutá / Máieran / Kopr Włoski / Jzop / Márunká / y inssé / wszystkie té źiolá w onych stronách cieplych ták sámé rosta po skałach y górach / á cokolwiek ztámtąd do nas zánie śiono / to mamy w ogródkach : Jzop iest dwoiáki / ieden ogrodny á drugi górny / który po górách rośćie / mocnieyszy iest y lepszy / wszákże wszystko Jzop.

Mesuę pisze dwoie kápitulum o Jzopie / ále sie omylił w pierwszym / ábowiém miásto Jzopu ogrodnégo wypisuie Timum.

To pisze Menardus lib. 10. Epi. 1. To. 2. in Castig. Mesuę.

Przeto Dioscorides w iednym capitulum wypisuie Jzop ogrodny y górny / dáiąc znáć / że sa iedno źiele / tylko rożność máią według mieysca á siły.

Auerrois 7. Col. przydawa / że iest mocné lekárstwo ná otwarzánié zátkánia żył y wątroby.

Paulus, takież y Galenus 7. pissą / że Jzop iest gorący y suchy w trzecim stopniu / dla tego ma cześci bárzo subtelné.

Dioscorides lib. 3. cap. 27. Jzop wycienczáiąca / zágrzéwáiąca śile ma / dla tego wárząc Jzop z Rutą z Figámi á miodu przydawszy / bárzo pomaga dychawicznym / dawnému káślowi / zápsowánym plucam / rymie y flegmam / które z stępuią do piersi. Dych áwicznym. Káślowi. Piersiam.

Przeciw robakom álbo glistam w żywocie / pić Jzop álbo przyprawić z prochem Jzopowym á z miodem lekwarz / á dawáć ieść często / zábiia y wypędza. Dioscor. Chrobakóm.

Purguie Jzop gdy kto piie flegmy grube / kliowáté / z żywotá. Dioscorides. Purguie żywot.

Takież gdy kto z Figámi ié Jzop / purguie piersi. Dioscor. Piersi.

Pleć piękna ná ciele czyni / gdy kto pożywa. Dioscor. Płći.

Przeciw nápuchnieniu śledźiony / takież przeciw puchlinam y wodam zá skórą / przyprawuiąc Jzop z figámi / á czynić plastr przydawszy troche Sálétry / ták mieysce opuchłé okłádáć. Dioscor. Śledźionie. Puchlinie.

Sinośći pod oczyma ściéra / náwárzywszy z wodą / ociérać. Dioscorides. Sinośći.

Przeciw bolączkam w gárdle / zowa Anginas, wárząc Jzop z figámi tym płókać gárdło wypluwáiąc. Dioscor. Ślinogorzowi.

Przeciw boleśćiam w zębiech / wárząc Jzop z octem / á tym Jzopem płókać zeby / pewnie sie ból vlży. Dios. Zebóm.

Przeciw wiátrom w vssu / które czynią ssumienié / kládąc ná węgle puszczáć páre przez rure w vcho. Dioscor. Vssóm.

Plinius lib. 25. cap. 11. przeciw krostam dziecinnym / które bywáią ná ciemieniu : takież káżdé-

mu świérzbowi / nawierćić Jzopu z oliwą / á tym pomázywáć wyczyścia.

Przećiw wężowému vkąszeniu / nátrzeć Jzopu / Kminu / Miodu y soli / á tym okládáć. Pli.

Bárzo pomocno to źiele Jzop przećiw ćiężkim niemocam / iáko ápoplexiiéy / w epilepsiiéy / to iest / w padáiących niemocách y w káżdéy tym równéy.

To też potrzebá wiedźieć / że v lékárzów dwie rzeczy zową tym słowem Jzop / iedná rzecz / zową máść ktorą czynią z płókánia wełny owczéy / á to płocząc wełne / ná wodźie zwiérzchu iáko tłustość zbiéráią / zową to lékárze Isopus humida: druga rzecz ktora známionuie Isopus, iest źiele Jzop: á dla tego piszą Herbæ Isopi: álbo prośćie Isopi, á w piérwszéy ℞. Isopi humide ábo Esipi.

Cap. CXCIX.

INVOLVCRVM MAius, Clymenon.

Powóy wielki.

ROzmáite są Powoie ktore niżéy wypiszemy / ále tu wielki wypiszémy / ktory zową Climenon. Ten Powóy wielki ma rózgi álbo powrozy gránowite / iáko v Bobu rózgá / liśćié iáko v Bábki / ná wiérzchu rózgi iákoby dwá / mieszki / ieden ku drugiému skłonny / podobné iáko v Kosáccu / ná górách á ná skálach naylepsze. A Pli. l. 25. c. 7 ták wypisuie Climenos, królewskié imie ma liśćie / iáko v Bluszczu / gáleźiste rózgi / próżné á piszczeliste / członkámi przedźiélané / woniéy niewdźięcznéy. Ma śile oźiębiáiącą / y zátwárdźiáiącą. Przy rodzenié.

Dioscorides. Tłukąc wszystko źie'e z korzeniém / á sok wyciskáiąc / ktorego dobrze pożywáć przećiw zbytniemu krwie ćieczeniu: przećiw biegunkam y w żywośćie gryźieniu.

Liśćié stłukwszy / á ná rány przykládáiąc / goi czyśćie do końcá.

Plinius lib. 25. cap. 7. Nie dobrze mężczyznam pożywáć przez vstá / bo ie czyni nieplodné.

Wszytkim boleśćiam około ośierdźia / tákież około pepká: nasienie tego źiela pożyteczno pić vstáwicznie trzydźieści dni w winie bialym / ile pieniędz záważy. Ośierdziu Pepku.

Cap. CC.

IRIS, ILLIRIADA, Vranian, Gladiolus Illyricus.

Fiołkowy korzeń.

Wielkich

WIelkich błędów około tego ziela / nietylko w Stephankowym Herbarzu / któremu niedziw / bo nieznał ziela / ale Aptekarze niemal wszyscy czynią różność miedzy temi dwiema słowy / Iris á Ireos, powiedáiąc / że Iris Illyrica, iest náß Koßáćiec / á Ireos iest Fiołkowy korzeń: áno to iedná rzecz Iris Illyrica, á Ireos, według skłániánia Greckiéy mo-

wy / iest genitiuus casus od Iris. Náß Koßáćiec nie iestći Iris Illyrica, ále Iris Sylueſtris, álbo Iris Germanica vel Rutenica. á to ztąd iáwno / iż Dioſcorides pierwßé ksiegi piße o rzeczach woniáiących / o oleykach y máśćiach wonnych / á poczyna od Iris Illyrica, iáko od rzeczy mile woniáiącéy: náß Koßáćiec nie wonia by namniéy / przeto nie iest Iris Illyrica.

Dioſcorides lib. 1. cap. 1. Irim Illyricam, które iest Fiołkowy korzeń / ták wypiſuie / od niebieſkiéy tecze / która zową po Grécku Iris.

Zowa to ziele Fiołkowé Iris, bo iáko teczá ma ná sobie rozmáité bárwy / także ten kwiát ma ná sobie rozmáité pregi / ná dole białé / modré / zielone / brunatné: drudzy mówią / że nie z iednego kwiátu ále z rozmáitych / zową to kwiécié teczą / ábowiém rozmáitéy bárwy Korzeniá Fiołkowégo kwiát bywa / biały / żółty / modry / czérwony: tóm ia w Padwi widźiał v Stárośty w ogródku / w tyle Montispietatis: dáléy pißе Dioſco. liśćié ma iáko Mieczyk leśny / wietßе y ßerßé / korzeniécztonkowáté / mocné / zupełné / pięknie woniáiącé: á ztąd iáwna rzecz / że náß Koßáćiec nie iest Iris Illyrica, bo tylko brunatny kwiát miéwa / á nie wonia iáko Iris Illyrica.

O wonności Iris Illyricę, ták pißе Plinius lib. 21. ca. 7. niektóre ſą powieda ziołá woniáiącé / które niegodné ſą ná wience / iáko Saliunca á Iris, które ſą oboie naßlachetnieyßéy woniéy / y przydáie: Iris, tylko wonia korzeniém / y iedno z korzenia czynią máści woniáiącé: ztąd każdy obácz / co iest Iris Illyrica.

Dioſcorides. Náturá Fiołkowégo korzeniá / zágrzéwáiąca / wycienczáiąca: dla tego káßlowi bárzo pożyteczny: ábowiém wilgotności á flegmy grube w piersiach odwilża y wyczyśćia. Flegmie w piersiách

Purguie z człowieká grube /

Dragm 7

miąszść złé wilgotności / á to piąc siedm dragm z wodą miodową albo z miodem pitym. Dioſc.

Sen czyni. Też Fiołkowy korzeń sen człowiekowi pobudza / gryzienié w żywocie pląc vśmierza. Dioſc.

Gádóm. Vkąszeniu Przeciw iádowitym gádóm vkąszeniu / z octem dobrze pić.

Sledzionie Kurczeniu Takież tym którzy máią bolésć w śledzionie z octem dobrze pić / przeciw kurczeniu członków tedy dobrze pić Fiołkowy korzeń:

Febróm. przeciw febrom y zimnóm / które przychodzą z wielkim rozgrożeniém / tedy dobrze pić przed przyszćiém rozgrożenia: przeciw nocnym zmázóm / które przychodzą we śnie / tedy dobrze pić proch z tego korzenia. Dioſc.

Zmázóm nocnym.

Miesiącom. Máteé. Pániam miesiące pląc z winem pobudza / takież przykládáiąc korzenié odwilża mátkę y bolesći oddala. Dioſc.

Kristéry też dobrze czynić z prochem tego korzenia / przeciw

Biodram. Sciátyce. bolesćiam / które bywáią w biodrách / sciátika y denna zowa. Dioſcorides.

Fistułam. Przeciw sadzelóm dźiurkowátym / zowa fistuły: wpuszczáć prochu w rány / wyczyścia y wygaia ie / nápełniáiąc / takież y insze rány. Dioſc.

Porodzenie Pániam przy porodzeniu / gdy niemogą rychło porodźić / czynić Pesarium z miodem á przyłożyć / wnet będźie porodzenié. Dioſc.

Gruczołom za vchem. Gruczoły / bolaczki twardé / sadzele zá vchem stáré / tedy wárząc to korzenié / pomázywáć y przykládáć ná wrzód. Dioſc.

Przeciw wrzodliwym ránam czyniąc mąkę z korzenia / posypowáć rány / wygaia / á z miodem zmieszawszy / wyczyścia wszystkié smrodliwości: gdźie wygniło do kości mieso / posypować tą mąką / wypełnia ráne. Dioſc.

Boleśćiam w głowie Przeciw bolesćiam w głowie zmieszáć też prochu z oleykiem różanym / octu trochę przydawszy / kłáść ná skróni. Pegi ná oblicznu / Licu. takież wszelakié zmázy / ogorzenié ná słońcu / z licá ociéra: á to czyniąc máść z mąki tego korzenia prochu / tyle dwoie Ciemierzyce biáley przydawszy z Miodem vczynić máść / á tym pomázáć lice. Dioſc.

Dźieciam. Plinius lib. 21. cap. 7. Jáko iego zwyczay rozmaité czáry wypisuie / które máią bydź czynioné przy kopániu tego ziela. Ale to prożne rzeczy. Pisze ca. 20. że bárzo dobrze zawieszywáć dźiecióm ten korzeń ná szyi / á to gdy máią zabki wypuszczáć / albo kaszla.

Ránam wrzedliwym. Plin. cap. 20. Wrzedliwé rány wyczyścia w głowie / zágniłości / plugáwości / żywot otwiéra pląc dwie dragmie z winem / álbo z wodą. Przeciw zápomniáłego psá vkąszeniu / tedy z oliwą czynić máść / mázáć.

Vkąszeniu psá zápámiętálego. Przetárciu Plin. ca. 20. Przeciw przeskrobániu álbo przetárciu / ná którymkolwiek mieyscu / posypowáć prochem Fiołkowégo korzenia. Ná bolesći denné / tedy nátłukwszy pieczonych Pigw / á z tym prochem przykládáiąc do nosá / woniáć / kichánié pobudza: kości w ránieniu álbo w złámániu iákiégo członká / zdrobioné wyciąga.

Cuchnienié z vst oddala / gry-

zące

ząc/ takież z pázuch/ y z inßych mieyſc. W śiedzeniu rozpádliny goi/ y guzy które bywáią iáko śliwy/ ná oſtátek wßyſtkie w ćiele niedoſtátki goi.

Cap. CCI.

IRIS SYLVESTRIS, IRIS Germanica, Spatula fœtida, Xiris, Gladiolus ſylueſtris.

Kosáćiéc.

KOsáćiec piße Dioſ. li. 4. ca. 24. ma liśćie podobne fiolkowému korzeniowi/ ále ßérßé/ á ná wiérzchu zákończone/ oſtra rozgá/ która idźie prawie z poſrzodku drugdy/ dluga ná łokćiu doſyć miasßa/ ná których rozgách bywáią ſtrączce ná trzy gránie grá- nowite/ á z onégo ſtracza wychodźi kwiećié brunatné/ podobné Liliiey: naśienié potym iáko bobowé/ okrągłé/ żółté/ czérwoné/ gorzſko oſtré. A to wßyſtko ma w ſobie náß Kosáćiec/ przeto ieſt Gladiolus.

Jeſt Kosáćiec zágrzéwáiący y wyſußáiący wyſtępuiąc z piérwßéy ſkopniá: dla tego piße Paulus 7. Ma śiłe rozrzucánia/ wyćiągánia/ y wyſußánia. Dla tego też piße Plinius lib. 21. c. 20. Bolączki zá vchem/ pod gárdłem/ w dymionách rozbiia. A ma/ piße Plinius/ ten korzeń kopan bydź lewą ręką/ á kopáiąc/ ma wymienić ná którą potrzebe kopa go/ ále to czáry ſczére. Náturá. Bolączkam zá vchem/ w dymionách.

Dioſcorides, rány w głowie goi/ á kośći połamáné wyćiąga/ y ſtuláiąc goi. Ránam w głowie/ kośćiam.

Zaſtrzały/ rytia/ trzaſki/ ćiérnia y inſze zábićié wyćiąga: á to wźiąwßy Kosáćcowégo korzenia/ Centuriiey trzećią cześć/ Gryßpanu/ á tak przyprawić máść z miodem á przykładać/ wyćiąga bez boleśći. Dioſco. Zaſtrzałam/ zábićiu.

Dobrze też pić Kosáćcowé korzenié przećiw kurczeniu/ przepuklinam/ boleśćiam w biodrách/ ábo dennym: niepowolnému vriny z pęcherzá kápániu/ á to ſtárwßy z miodem pitim. Dio. Skurczeniu. Przepukłß. Biodram.

Ma też wielką moc ná pobudzenié vryny naśienie Kosáćcowé/ piiąc drágmę iedną z winem ſtárté. Dioſco. Vrynie.

Tákież też naśienie mocno śle dźione zápuchła wyczyśćia w iéy twárdośći. Dioſco. Śledźionie

Cap.

Cap. CCII.

ISATIS SATIVA, GLAstum, Menardus, Guadum, Pandectarius Blaum vocat alii Luteam,

Sinidło, álbo Fárbowné źiele.

ZJele to ieſt ktorym fárbiérze fárbuią płótná y ſukná modro/ ma liśćie podobné Bábczánému tluſté á kliowáté/ przyczérnieyſzym: rózgá ná dwu łokćiu drugdy: A Plinius libro 20. cap. 7. czwarty rodzay Láktuki ieſt ktorą zową Iſatidim, fárbiérze welny nią fárbuią/ ktorą też Glaſtũ zową/ podobné ieſt to źiele ſczawiowi polnému w liśćiu/ iedno iż geſtſze á czérnieyſzé ma liśćie.

Krew vſtawia. Krew/ piſze Plinius, vſtáwia/ wrzedliwé ſpetné á ktore ogryzáią ćiało/ rány goi/ tákież bolączki póki ſie nie przepukną rozbiią/ piekielny ogień oddala/ á to nátłukwſzy ná to wſzyſtko przykládáć. Wrzedliwe rány goi. Piekielné ogniu.

Dioſcorides lib. 2. cap. 177. tákież piſze/ że Iſatidis śiana bolaczki/ mieyſcá nápuchłé/ guzy/ álbo wrzody rozbiia/ á to nátłukſzy przykládáć. Bolączkam. Zápuchlinam.

Krwáwé rány zágaia/ krwie zbytné ćieczenié vſtáwia/ rány wrzedliwé záſczérzáiącé ćiało y ogryzáiącé goi. Dioſco. Sadzelón

Jeſt drugié Iſatidis podobné temuſz/ iedno ma kwiatki czérwoné ná wiérzchu/ iákoby kropidłko/ powiérzchu kwiatki geſté podobné czérwonym Gwoździkom/ ále máluchné drobné/ miewáią dźiś pospolićie to źiele w ogródkoch w Krákowie: ma też to źiele pospolićiemoc iáko y pierwſzé.

To Sinidło ieſt ktore miela [illegible]ewniánémi kolmi/ á potym [illegible]ſzą/ á czynią kóty y ſuſzą/ w be[illegible]i zábiiáią/ á tym ſukná/ płótná/ [illegible]ći y inſze rzeczy fárbuią modro.

Cap. CCIII.

IVNCVS, SCHÆNVM, Scirpus Typha,

Sitowie.

ROzmáité w [illegible]rozmáitych ſtronách ſą śitowia/ á wſzákże ile v nas dwoiákié ieſt śitowie/ iedno leguchné iáko wid[illegible]zimy przy iezierzéch/ á drugié ieſt o[illegible]ſtré/ ktore zową Oxiſchenum/ iákoby rzékł

rzékł ostré Sitowié / á to rośćie przy morzu y w onych stronach ciepłych: ten záś dwoiáki / ieden który ma ná wiérzchu nasienié w ßypulce / á drugi niéma.

Biegunkam. Dioscorides lib. 4. ca. 50. Nasienié káżdego Sitowia / które iest czarné / przysmáżywßy go álbo przypiékwßy / stárwßy / dobrze dáwáć z winem przylawßy wody: przeciw biegunkam pewnie vstánawia.

Pławóm. Fluxóm. Pániam tákież dáiąc pić to nasienié / vpławy vstánawia: vstánawia też wßytki fluxy które idą z głowy w członki / czyniąc boleści.

Kto chce ßérzéy rozmáité Sitowia wiedźiéć / czytay Plinium lib. 21. cap. 18. à principio.

Jest téż rodzay sitowia / które pałki rodźi / zową Typha Oxischenum, Miech z pałek z sádłem wieprzowym stłukwßy / léczy y y goi opalone y oparzone mieysca.

Cap. CCIIII.

LACTVCA SATIVA, Tridax, Tridaca Hemeron.

Láktuká siana.

THeophrastus lib. 2. cap. 4. Láktukę sianą wezwano dla Láktuki polnéy / która iest inßa. Galenus 6. Simp. pißе: Láktuká záźiębia y odwilża / ale nie zbytnie / iedno iáko wodá studzienna: á dla tego czyni wielką pomoc przeciw zápaleniu. Także Paulus 7. pißе. A w księgach o pokármiech pißе Gal. 2. Alim. Láktuká czyni dobrą krew w człowiecze: dla tegó bárzo dobry pokarm iest człowiekowi: znáią wßyscy Láktukę.

Dioscorides lib. 2. cap. 125. Láktuká bárzo zdrowa á pomocna żołądkowi / ochładza / sen człowiekowi przywodźi / żywot odwilża / pániam okwitość mlékà czyni / wárzona zdrowßa niżli surowa.

Zápaleniu żołądká. Przeciw wrácániu / tákże tym który niemogą pokármu w żołądku zátrzymáć: wźiąć Láktuki świéżéy / á niepłocząc áni soląc / tak surowéy dáwáć ieść.

Sen. Sennému pomázániu. Nasienié Láktuczáné / sen piiąc czyni. We śnie pomáżenia / y tákież inßé błazeństwá niecné / piiąc to nasienié trácі.

Wádźi oczom. A wßakże niedobrze Láktuki pożywáć wiele / tym którzy oczy máią słabé / bo bárzo wádźi wzrokowi.

Paulus. Láktuká prágnienié iedząc człowiekowi odpędza.

Locyga. Jest drugá Láktuká polna / álbo nie siana / zową Tridax agria, álbo Lactuca sylueſtris, po polsku Locygá. podobna iest sianéy / iedno ma rózgę miąßą / listki białe á gorzkie / ma moc podobną máku / mleko też w listkach ma iáko Mák: táka pospolicie y nas w Polsczе w ogrodźiech / nie śieią iéy / sámá sie mnoży. Dioſ. eod. c.

Mleko

Opuchlinóm. Mléko téy Láktuki bióząc puł drągmj z octem/ purguie z zaſkórza wody w opuchlinach.

Oczóm. Obłoki/ mgły ná oczu/ puſczáiąc to mléko/ wyciéra czyśćiąc/ tákież bielmá.

Opárzeniu Ná opárzenié álbo opalenié ktorégokolwiek członká/ zmieſzawſzy z mlékiem niewieścim pomázywáć.

Sen czyni. Tá Láktuká mocniéy czyni ſen niż pierwſza/ boleśći w niemocách vlżywa/ á to ſpánié czyniąc.

Niedźwiadkóm. Dobra téż tá Láktuká pić przećiw niedźwiadkowému vkąſzeniu/ tákież przećiw inſzym gádóm.

Cieleſność oddala. Nieczyſtość ćieleſną oddala iéy pożywánié/ á zwłaſzá ktore przychodzą przez ſen pomázánia.

Plinius lib. 19. cap. 8. Rozmáite Láktuki wypiſuie/ ále wſzyſtki do tych dwu zgadzáią ſie: y przydáie/ że oſobliwéy mocj Láktuki ſą/ ſen czynić/ ćieleſność oddáláć/ zápalánié w żołądku odpądzáć/ krew mnożyć/ puſzenia rozbiiáć/ odrzygánié leguchno czynić/ trawieniu pomagáiąc/ chuć iedzenia pobudzáiąc/ żywot pobudza ná ſtolce/ tákież ku vrynie. etć. Plin. lib. 28. cap. 7.

Cap. CCV.

LVNARIA MINOR, Paronochia,

Zapártnicá, Mieśiącznik.

TO źiele ma głabik okrągły/ z ktorégo wychodźi liſt długi/ ktory z obu ſtron ma ná ſobie śiedm liſtków/ z ktorych podobny każdy ſercu człowieczemu/ ná wiérzchu głabiku bywa naśienié podobné iáko ná Cwikle/ roſćie po górách w leśiéch/ Máiá á Czérwcá ie widáć/ á potym nigdy go nie widáć/ ma śiłe ćiérpnącą á wyſuſzáiącą/ á dla tego mierno ochładzáiącé y wyſuſzáiącé ma przyrodzenié.

Rány wrzodliwé mocno goi y wyczyśćia wymywáiąc. Ránam.

Pániam zbytnié vpławy mieśiącow poſtánawia piiąc. Vpławóm

Białé mieśiące á fluxy pániam poſtánawia wárząc w czérwonym winie álbo w wodźie ſtáloney á piiąc. Mieśiącóm.

Cap. CCVI.

LANARIA HERBA, Radicula, Strutium, Magiſtrantia, Condiſi vocat Fuchſius,

Miſtrzownik.

TO źiele od wełny Lanaria zową/ ábowiém Sukiennicy wyczyśćiáią wełny tym źielem. Dioſcorides lib. 2. cap. 155. korzeń tego

tego ziela ma z wielką gorzkością ostrość/ vryne pobudza piiąc ie/ zápsowániu watroby bárzo pomaga / tákież przeciw káßlowi / tákież przeciw dychawicy / á to nátłukwßy tego ziela korzenia / zmießáć z miodem / á dáć łyßką ieść.

Vrinie. Watrobie. Dichawicy Káßlowi.

Przeciw kámieniu w pecherzu tákież dawáć ieść / śledzione zátwárdziała álbo spuchłą odwilża tákież biorąc. Przykładáiąc to ziele z miodem pániam miesiące pobudza.

Kámieniu. Sledzionie Miesiącom.

Przeciw tredowácinóm / nátłuc tego ziela z mąką á z octem / czynić plastr y okładáć mieysce tredowáté/zgania trądy. Diosc.

Tredowácinam.

Wodkę też z niego dobrze czynić/á ná oczy puscżáć/wychedaża y oświéca oczy.

Oczóm.

Kichánié też to ziele pobudza woniáiąc.

Plinius lib. 24. cap. 18. To ziele dáiąc owcam ná czco/czyni wielką okwitość w nich mlékà.

Owcam.

Cap. CCVII.

LAPATON, OXILAPATON, Rumex, Lapatium Acutum.

Sczaw, álbo Kobyli ścżaw.

Wyßéy wypisáliśmy w Kápitulum Acedula, że Sczawik máły iest inßé ziele od Sczawiu wielkiégo. Tu záś wypißemy Sczaw wielki / który iest troiáki: ieden który przy błociech / przy rzekach y ieziorách rośćie / á ten zową Sczaw wodny: Theoph. li. 2. c. 6. Ten ia miémam bydź prawdźiwą wielką Centurzyą / bo wßystki własności które pißę Dioscorides, bárzo sie zgadzáią: wßákże to opuscżam náuczeńßym ku rozeznániu / bo ia nikáki niemoge inßéy Centurzyiéy wielkiéy náléść: iedno to sie niezgadza/że niéma główki iáko y Máku/ á ták niepewna rzecz. Drugi iest Sczaw wielki / który zową Kobyli Sczaw / ten każdy zna. Trzeći wypisuie Dioßkorides / iest niewielkié liśćié máiąc iáko y Bábki / po ziemi sie ścielące / máluchné.

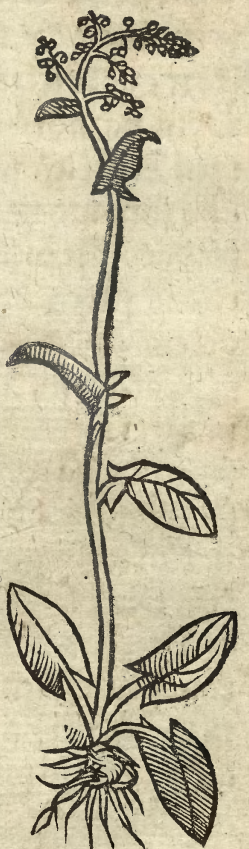

Przyrodzenie.

Galen. 6. Sim. Sczaw Kobyli iest subtylizuiący á drobiący / zmießáney mocy. A Paulus 7. Nád to iż trawi / odbiia y rozrzuca: Rózné nasienié iest sczawiowé / od liścia pißę Paulus, bo liśćié odwilża żywot / á nasienié zátwierdza: dla tego dobrze pić nasienié w biegunkách. Vigo y Platearius pißą/ że Sczaw Kobyli iest gorący y wysußáiący w trzećim stopniu: dla tego też z niego czynią łáźnie wysußáiące.

Dioscor. lib. 2. cap. 107. Wßystkich Sczawiów wárzoné liśćié odwilżáią y otwiéráią żywot iedząc ie.

Guzom. Przeciw guzóm iákie bywáią we fráncách / dobrze plastr czynić nátłukwszy korzenia Sczawiowego / á przydać Oleyku rożánego / száfránu / á tym okłádáć. Dioſc.

Nasienie Kobélego ſczawiu / dobrze pić z winem álbo z woda przeciw gryzieniu w żywocie / w biegunkach: takież przeciw ſtyſkowániu w żołądku. Przeciw vkąszeniu niedźwiadkowe / dobrze pić nasienie tego ſczawiu / á ktoby ie pił przed vkąszeniem / nie nie poczuie. Dioſ.

Biegunce

Tredowácinam. Swiérzbom. Páznogćiom. Przeciw tredowácinam / świérzbom / y wszelákiey zmázie skóry człowieczey: takież chropáwym páznokćiom / wárząc korzeń Kobélég ſczawiu w octćie / ábo ſurowo nátłuc z octem / przykładáć / ále piérwey mieyſce wyćiérać prochem Sálétrzánym á octem / á potym przykładáć. Dioſ.

Wánná. Takież w wánnie dobrze ſie párzyć náwárzywszy Kobélego ſczawiu / ná wszelákie świérzby y skóry oſzpácenie wlasney / takież nátłukwszy go dobrze mázáć ná tóż. Dioſc.

Zebom. Przeciw bolesćiam w zebiech takież w vszach / wárząc w winie Sczaw / á tym płókáć zeby / álbo w vcho puſczáć. Dioſc.

Gruczołom zá vchem pod gárdłem. Sadzele y gruczoły małe / ktore bywáią zá vchem ábo pod gárdłem: takież w ſtolcu / wárząc w winie / przykładáć / zgubi.

Sledźionie Boleść á twárdość śledźiony takież z octem przykładáiąc / vzdrawia. Dioſc.

Niektorzy przeciw tym sadzelom ktore bywaią zá vchem / pod gárdłem / iáko guźiki / tylko ná ſzyi záwieśiwszy korzenie / á tak noſząc / vzdrawiáią. Dioſc.

Miesiącom. Pániam korzenie Sczawiowe / nátłukwszy á przyłożywszy / vſtáwiáią zbytnie miesiące. Dio.

Żołtości Kámieniu. Z winem wárząc korzenie / spądzáią żółtą niemoc: kámień w pechérzu łamią: wszelákie flury niewieśćie zástáwiáią piiąc. Dioſcorides.

Plinius li. 20. cap. 21. Tóż práwie coy Dioßkorides / á przydáie / że nasienie Kobélego Sczawiu / w czérwoney niemocy bárzo dobre pić dwie drágmie.

Czerwonce

Cap. CCVIII.

LAPPA MINOR, XANtion, Phaſganion, Lappa inuerſa. *Rzep śrzedni.*

Rzep pisze / Dioſcorides libr. 4. ca. 133. ieſt ziele ktore roście ná ſuchych á tluſtych mieyſcách: ma rózgę ná łokćiu długą / tluſtą / lipką / w ko-

pką/ w kolo wiele gáleźi/ ná których liśćie iákoby ná wielkiéy Lobodźie/ iedno iż kędzierzáwość á zabki máią/ woniáią iáko Rzeźuchá/ kwiát bárzo máły/ że go też nieznáć po którym nasienié okrągłé kośmáté álbo ośćiśté/ ostré/ które mocno imuią śie ßat ludzkich. A Plinius libr. 21. capit. 17. W Rzepiu iest kwiát nieznákomity/ wnątrz táiemné nasienié w sobie rodźi iáko zwierzadká/ które w sobie rodzą wnątrz.

O Rzepiu Theoph. li. 2. ca. 4.

Przyrodzenie. Nasienié to ma moc iáko pißе Paulus lib. 7. rozrzucáiącą: dla tego pißе Dioscorides. Nátłukwßy ziarnek/ przykładáć ná bolączki ábo iákiékolwiek zebránia/ tráci ie.

Bolączkom. Wrzodom. Włosóm. To też nasienié czyni włosy ruśé álbo żółté/ á to názbiérawßy go nátluc/ á w gárncu chowáć/ á potym czyniąc plastr/ przykłádáć ná głowę/ále pierwéy ogolić á skórę octem álbo Sáletrą wytrzeć. Dioſc.

Cap. CCIX.

LATHYRIS TITYmalis, Catapucia minor, Characias.

Skoczek mnieyßy, álbo ſoſnká więtßa.

JEst źiele ná łokćiu ná zwyß/ rozgá prózna iáko Trzćiná miassa ná pálcu/ ná wiérzchu rozchodzą śie gáłąski iáko ná drzéwku/ liśtki obdłuż podobné Migdałowym/ máluchné ná wiérzchu v gáłązek bywáią iáko galeczki/ w których nasienié okrągłé/ trochę więtßé niżli Szoczewicá/ trzy źiarnká/ wßyśtko źiele pełno mlékа iáko Soſnká.

Dioſc. Źiarnká tego źiela bióрас ich śiedm w liczbie: purguie flegmę/ plugáwośći/ wodę z opuchliny/ także y kolerę. Niewiáśty we Włoßách zá pewną máią/ że ieśli chcą áby nasienié purgowáć miáło ná dół przez ſtolce/ tedy tárgáć ná dół/ á ieśli przez vstá wrácániem/ tedy wzgórę rwáć. Purguie. Opuchlinam.

Może dáwáć té źiarnká w Figách/ w Rózynkach/ álbo w Dáktylach/ á potym po nich wypić wody źimnéy. Dioſ.

Mléko też z tego źiela ná tákąż purgácią może brać/ á tu przypáwuiąc z Figámi w Rózynkach/ tákież z inßémi rzeczámi.

A kto chce/ może to źiele z kurmi wárzyć/ álbo z inßémi rzeczámi/ á ták pożywáć dla purgowánia. Dioſc.

O Latirim Plinius li. 27. ca. 11.

Cap. CCX.

LAVENDVLA.

Lávándá.

MAtthæus Siluaticus pißę / że Láwándá náßá iest Primula Veris, prawdźiwa / iedno iż w ſyropie Ioannis Anglii, ktory pißę de Paraliſi, iest Primula Veris, y też Láwendá / á ták ſą rożne rzeczy.

Menardus lib. 7. Epiſt. 3. To. 2. pißę: że Láwándá / iest rodzay Szpiki / ále ia to mniemam o Szpice / ktora podobna iest Láwendźie / o ktorey wypiſáliſmy niżey w Kápitulum o Sálimce.

Przyrodzenie. Láwándá iest ziele śiły ciepłey y wyſußáiącey / zna każdy pospolicie Lawándę / bo ią w ogrodkách chowáią pánie ku swém roſkoßam. Moc ma rozmiękczáiącą albo lepiey odbiiáiącą: dla tego dobrze przeciw mdleniu y kordiáce z zimney przyczyny / wárząc ią w winie korzennym / ábo z wodą Rożáną / dáwáć pić.

Mdleniu. Kordyácc.

Wodká Láwendowa / dobra pić przeciw kordiákam y omdlewániu / tudźież czynić maczánie ná serce z Rożáną wodką / á lepßy ſok niźli wódká.

Láwendę wárząc / dobrze pić tym ktorzy máią pádáiącą niemoc / ábo párálizem zárażonym / álbo ktorzy bez przeſtanku ſpiąc mżą / y boleśćiam w żyłách / ktore ſtrony zową: dobrze też tym iey pożywáć ktorzy ſą ſkłonni ná Apoplexią / to iest przeciwko bolączce / ktora człowieká záraża w głowie / że pádnie / mowy odbędźie y śiły wßyſtkiey / á potym vmrze.

S. Wálentego. Párálizom Zbytniemu ſpániu. Apoplexyiey.

Cap. CCXI.

LENS, LENTICVLA,

Phakos.

Soczewicá.

Galenus

GAlenus 8. Simpl. Soczéwicá ieſt ciérpniąca y zátwiérdzáiąca mierniuchno/ śrzodek miedzy gorącem á zimnem máiąc/ wyſuſza w trzećim ſtopniu. Paulus 7. tákież piſze.

Theophraſtus lib. 3. cap. 3. piſze/ że nád wſzyſtkie inſze iárzyny ieſt iárzyná namnożliwſza.

Wzroku. Jedzenie Soczewice bárdzo wzrok záczćimia/ kto iéy wiele pożywa nie dobrze/ álbo z trudnośćią bywa w żołądku ſtrawioná/ odyma y nápuſza żołądek y trzewá/ wiátry czyniąc w nich. Dioſcorides.

Odyma. puſzy.

Żywot iedząc ią z łuſkámi zá-ſtánawia: dla tego dobrze ią w biegunkách wſzelákich pożywáć/ ále ma bydź pierwſza wodá w któréy wárzą odlana/ á dopiéro nálawſzy wody drugiéy/ wárzyć áż wywre/ á dopiéro ieść. Dioſ.

Biegunkam.

Czemu Soczewicá zátwárdźia á iuchá z niéy odwilża żywot.

A dla tego niektórzy Doktorowie czynią gadke/ czemu Hermolaus piſze o Soczewicy: iż iuchá z niéy pobudza ná ſtolec żywot. A tu Dioſcorides powieda/ iż zátwárdza ſámá Soczewicá: przyczyná tá ieſt/ iż Soczewicá ſámá ieſt ſucha: dla tego wyſuſza y zaſtánawia biegunki/ á polewká z niéy pierwſza/ tá żieliſtéy nátury zimney á ciepłéy/ w równéy śile/ czyni pobudzenié: dla tego Dioſkorides każe odlać piérwſzą polewke/ gdy ią kto ma ieść dla biegunki: tákież Galenus.

Mocniéy ieſcze biegunki zaſtánawia/ gdy ią kto wárzy z octem/ z ziárny Mirtowémi/ álbo Kurzą nogą/ zową Portulacam, álbo z czarną Cwikłą/ álbo z Neſpułámi/ álbo z Pigwámi/ álbo z ſuchémi Gruſzkámi/ álbo z Podróżnikiem/ álbo z Bábką/ álbo z Różą ſuchą/ á té rzeczy inſzé gdy ieść/ zárzućić/ á Soczewice ſáme ieść. Dioſc.

Przećiw podágram/ wárzyć Soczewice á z máką plaſtr czynić y okłádáć mieyſcá bolące. Dioſcorides. Podágrze.

Rány wrzedliwé y głębokié/ przykłádáiąc tym obyczáiem/ wyczyśćia. Dioſcorides. Ránam. wrzedliwỹ

Soczewice wárząc w otćie/ przykłádáć ná té ſadzeliſté gruczoły/ któré bywáią zá vchem y pod gárdłem. Dioſcorid. Sadzelom zá vchem.

Przećiw zápaleniu y bolećiam w oczu ież w śiedzeniu/ nátluc Soczewice z Noſtrzykiem málym/ z Jábłkiem Pigwowym/ á Oleyku Różánégo przydáć/ czynić máść. Dioſcor. Oczóm.

Przećiw wielkim wrzodóm głębokim/ álbo bolączkom ſadzeliſtym/ wárząc Soczewice z ſkórkámi Jábłká Gránatowégo: ná tóż/ przydawſzy Rożéy ſuchéy czérwonéy/ á z miodem przykłádáć: tákież przećiw kánkryżowánem wrzedliwośćiam. Tymże obyczáiem dobrze czynić przećiw kroſtam wrzedliwym ogniſtym/ Herpetas ſacros ignes zową. Bolączkam. Kánkrom. Kroſtóm wrzedliwỹ.

Przećiw zśiádániu á ztwárdzániu mléká w piérśiách/ ták iż czyni gruczoły á bolączki/ wárząc Soczewice z wodą/ drudzy przyſaláią/ á ták przykłádáią. Mléku w piersiách

Soczewicá ná iákiéy ziemi ma bydź śiana/ álbo którégo czáſu/ wypiſuie Plin. li. 18. ca. 24. 25.

ále o spráwach w lékárskiéy rzeczy pisze lib. 22. cap. 25. práwie w poysrzodku Kápitulum.

Soczewicá powieda iest nalepsza / która látwie á rychło vwré / á która gdy ią woda poleieß / wode wnet wypiie / oczóm wádzi / żołądek odyma / żywot zátwárdza / á to wárząc w wodzie dżdżowéy. Plin.

Wárząc ią / sok wyżymáiąc / krosty tym sokiem plókáć. Plin.

Tákież krosty y rány na członku mężczyńskim ież niewieścim / wyczyśćia ie y wygaia. Tákież ránóm y rospádlinam w stolcu. Drugié lékárstwá práwie téż wy pisuie które Dioscorides.

Cap. CCXII.

LENTICVLA AQVÆ, Lens paluſtris, Phacos paluſtris.

Mech wodny, álbo Dźiérzegá.

MA to wßyscy máią áby Lens paluſtris byłá Rzasá / ále nié.

Dioscorides libr. 4. capit. 84. ták wypisuie Lentem paluſtrem, náyduią w ieziorách álbo w stáwiéch Mech podobny Soczewicy / á ma náture y síle záziębiáiącą: á ták Lens paluſtris iest wodny Mech álbo Dźierzegá.

Paulus lib. 7. Lenticula paluſtris, to iest Mech wodny / iest záziębiáiący w wtórym stopieniu.

Plinius li. 22. cap. vlt. nic téż wiecéy nie pisze / iedno że w wodzie rośćie á iest zimnéy nátury.

Dioſco. Mech wodny bárzo potrzebny przykłádáiąc przećiw wßelkiému zápaleniu / á zwłaszcá ogniu piekielnému.

Przećiw ćiężkiému bolowi w nogách z ogniem / okłádáć tym Mchem / álbo nátłuc z mąką / á plastr okłádáć. Zápaleniu Podágrze.

Ten Mech / dźiećiom rospukli ny vzdrawia okłádáiąc. Rospuklinom.

Cap. CCXIII.

LEPORINVS PES, Lagopus.

Záięcza nożká, álbo Owieczki.

ZOwą to Ziółko drudzy Owieczki iż miedzy trzemá listkámi / czwarté iest kośmáté iáko owcá z podługowátégo okrągłé. Rośćie to ziele ná łąkach / y ná mieyscách ogrodnych / ma listki niewielkié ná trzy czastki rozdźielone po wßystkich gałązkach z obu stron rosklądáią sie po ziemi / Plinius lib. 26. cap. 8. pisze / że rośćie miedzy zbożem.

Ziele to iáko pisze Galenus y Paulus 7. Ma moc wysuszáiącą: dla tego biegunki y wilgotności złé które pobudzáią tákié biegunki / wysuszáią mocno piiąc z winem / iáko Dioscor. lib. 4. ca. 19. przydawa / ále gdyby byłá biegunká / tedy dáwáć z woda. Przyrodzenie. Biegunkam.

Przećiw dymionóm / tedy tylko przywiązáć to ziele ku nodze / zginą. Dymionom.

Plinius vbi sup. Práwie téż słowá pisze co y Dioscorides.

Cap.

Cap. CCXIIII.

LEVISTICVM.

Leonardus Fuchsius putat Dioscoridis Smyrmion.

Lubszczyk.

POlski Herbarz iáko y inszy Aptékárze mniemáią áby to iedno źiele było/ Leuisticum á Ligusticum: dla tego pokládáią Lubszczyk w Kápitulum Dios. Ligusticum, áno Ligusticum ták dáleko od Lubszczyku/ iáko Piotruszká od Pásternaku/ ábowiém Ligusticum ma rózgę iáko Koprz swoyski/ á listki iáko máły Nostrzek/ ále Lubszczyk ma list wielki podobny wielkiému Opichowi: dla tego wiecéy trzymałbym cum Leonardo Fuchsio, który pisze że Smyrmion iest Lubszczyk/ by sie nasienie zgadzało.

Ták wypisuie Dioscorides lib. 3. cap. 72. Ma Smyrmion rozgę podobną Opichowi/ przy którym wiele rózg wychodźi/ liśćie dáleko szérszé niż v Opichu/ku źiemi skłonioné/ lipkié álbo tłustė/ mocné/ z ostrogorzącością á z mocną wonią woniące: ma oganke ná wiérzchu iáko v Koprzu swoyskiégo/ nasienié okrągłé/ czarné/ przykré/ á podobné w smáku Mirze: korzeń téż smák ma z gorzącá ostry/ przygorzkszy/ ná wiérzchu przyczérnieyszym/ á wnątrz z biáłá błády álbo przyżółtszym.

Jest powieda Dioszkorides/ gorzący korzeń/ liśćié y nasienié. A Paulus pisze/ że iest rozpaláiącé Smyrmion y wysuszáiącé w trzećim stopieniu: to téż wszyscy piszą Láćińscy Doktorowie o Lubszczyku iáko Platearius y Constantinus lib. Grad.

Constant. pisze/ pokarm trawi/ zátkánié wątroby otwiéra/ boleśći z źimnych przyczyn oddala. Zátkánie wątroby.

W żołądku wiátry trawi/ y odymánié/ tákież kruczenié odpądza pożywáiąc nasienia ábo korzenia.

Pániam mieśiącé pobudza: Mieśiące. tákież vryne wywodźi.

Wino w którym wárzą Lubszczyk/ bárzo pomaga przećiw zátkániu śledźiony/ tákże wątroby: przećiw boleśćiam w trzewách y w żołądku. Wino Lubszczykowé.

Tákież proch czyniąc zniego z Cynámonem/ dáwáć pić przećiw tymże niemocam.

Cap. CCXV.

LIGVSTICVM, Panax Herculea, Ligysticon.

Wżesmy w pierwszym Kápitulum wypísáli/ że Ligusticum nie iest Lubsczyk / zową to źiele Ligusticum od Ziemie Liguriiéy/ gdźie rosćie okwićie/ á bárzo dobré: w Ligurgiiéy nasienia y źiela pożywáią miásto Pieprzu/ zową to źiele Panax Herculea, bo mu iest bárzo podobné. Rodźi sie pisze Dioscorides lib. 3. cap. 53. ná wysokich górách / po skałach / w cieniach/ zkąd wody wyciekáią/ różczkę z śiebie wypuscza cieniuchną Koprzu swoyskiemu podobną/ członkowátą/ około których sa listki iáko v málego Nostrzyku ábo iáko v Ruty/ále cieńsze á bárzo wonné/ tym wiecéy mnieysze im ku wiérzchowi bliższé/ máią ná sobie rozmáité przedźiélánia/ ná wiérzchu ma oganke/ w którey potym bywa nasienie czarné/ twárdé/ podługowáté / podobné nasieniu Koprzu Włoskiego/ smáku ostrego/ á bárzo wonnego / kozeń ma bieluchny iáko Panax Herculea.

Paulus libr. 7. pisze / Ligustici kozeń y nasienie mocno zágrzéwáią/ pobudzáią miesiące/ á wiátry rospądzáią: tákiéż Dioscorides pisze. Przyrodzenie. Miesiącom. Wiátrom.

Trawienie bárzo spráwuie/ wnetrznym bolesćiam bárzo pomocno/ nápuchlinam/ wzdymániu káżdego mieysca wnątrz/ á zwlaszcza żołądkowemu pomaga bárzo: tákiéż vkąszeniu iádowitych bestiy. Dioſc. Trawi. Puchnieniu. Żołądkowi

Piiąc téż to źiele/ pániam mieśiące/ tákiéż vryne wywodźi: tákiéż czyni gdy ie przykłádáią. Dio. Vrynie.

Szálsom y inszym przysmákom ábo saporkom/ dobrze Ligusticum przydáwáć / á to dla trawienia. Dioſco. Saporkom

Żołądkowi bárzo pożyteczné Ligusticum: dla tego miásto Pieprzu go pożywáią. Dioscorides.

Plinius lib. 20. cap. 15. téż słowá pisze y przydáie: żołądkowi bárzo pożyteczny/ tákiéż skurczeniu / nádymániu: niektórzy mienili bydź Ligusticum Cunillam, ále źle.

Cap. CCXVI.

LILIVM, CRINON, Iunonis Rosa.

Lelia.

Sa rozmáitych barw Leliie/ co téż Plinius lib. 21. cap. 5. wypisuie: iest iedná bárzo towarzyszna Rożey/

Rożey / ták iż gdy Róża dokwita/ Leliia poczyna kwitnąć/ á tá iest biała: ktorey powieda Theophrastus lib. 1. cap. 5. iest podobny kwiát zielu po płociech y ciérniach sie pnącego: zowiem Powoiem. Jest druga Leliia czér-

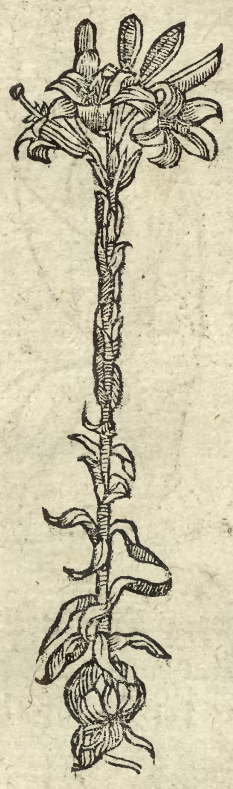

wona / ktora też Grekowie Crinon zowa: Włoszy zowa Martego, Łácinnicy Lilium Croceũ. Plinius libr. 21. cap. 5. zowie ten kwiát Cinorodon, iest Lelia brunatna z czérwoną / ktora zowa Narciscum. Tu tylko o biáley Leliicy wypiszemy.

Galenus 7. Simp. Kwiát Leliicy biáley w swym złożeniu iest zmieszány z subtelnych czastek niektorych ziemnych / z kad ma gorzkość nieiáka: takież z drugich czastek wodnich mierniuchnych: dla tego Oleiek z tego kwiátu ma moc odwilżáiącą y rozrzucáiącą y miękczącą.

Korzeń y liście wysuszą/ wyciéra/ rozbiia mierniuchno.

Dioscor. libr. 3. cap. 107. Kwiát Leliicy biáley bárzo piękny/ z ktorego czynią máść ktora zowa Lirinum, my zowiemy Oleiek Leliiowy: ten Oleiek bárzo vżyteczny skurczeniu suchych żył/ bo ie odwilża mażąc nim: takież pożyteczny przeciw mieysc niewieścich zátwárdzeniu. Oleiek. Żyłam suchym.

Przeciw wężowemu vkąszeniu/ ten kwiát tłuc / á czyniąc plastr/ przykładáć ná ráne/ takież ná opalenie. Dioscorides. Wężowe vkąszeniu. Opáleniu.

Przeciw ránam/ przypráwiáć to kwiécie z solą / á troche octu przylać/ á ná ráne przyłożyć. Dioscorides. Ránam.

Sok z liścia wyżawszy / á w miedźiánéy panewce przywárzywszy z solą á z miodem/ bárzo dobre lekárstwo przeciw ránam prostym y wrzedliwym sadzelóm. Dioscorides.

Korzeń spalony á z Oleiem rożánym zmieszány / mázáć zniém opalone mieyscá/ mocno goi. Dioscorides. Opaleniu.

Pániam ich mieyscá odwilżáiąc / mieszące wywodzi / rány zgaia. Dios.

Też ten korzeń wárząc ię z miodem/ zbite mieyscá y wytracone/ suche żyły przecieté goi: takież trzodowáciny/ krosty / szpácenie skóry/ mażąc wyczyścia y goi. Dios. Zbitym. Wytrzeszym żyłom.

Párchy y krosty z ktorych ciecká złe wilgości/ przykładáiąc goi. Dioscor. Párchom.

Oblicze czyni nadobné / zmárszki tráci/ á skórę gładzi. Disco. Ná lice.

Bolączki y zápalenia ná moszenkach Moszenkom.

ſzenkach goią to korzenie/ á to ná tłukwſzy z octem / przydawſzy Bielonowych liſtków á Maki pſzenicznéy / czynić máść y obłożyć. Dioſc.

Wężóm. Przeciw wężowému vkąſzeniu/ naſienie Leliowe dobrze pić. Dioſc.

Ogniu piekielnému. Piekielny ogień gáſi w ſadzelach liſcie y naſienie/ nátłukwſzy z octem. Dioſc.

Ránóm. Korzeń y liſcie vpiekwſzy w popiele á zmieſzány z Oleiem Rożánym / wyſuſza rány / á zaſtrupienia z opalenia ſpądza y wygaia.

Plinius libr. 21. cap. 19. Korzenie Leliowe bárzo ſwóy kwiat vſzlachćiły.

Przeciw wężowému vkąſzeniu/ tákież iádowitych bedł / á z- Bdłam. Grzybóm. właſczá Grzybów iedzeniu/ dobrze ie pić z winem.

Zábićiu. Ná zábićie gwoździem álbo inſzéy rzeczy w nogę/ vwárzywſzy w winie przyłożyć/ á trzy dni trzymáć nie odeymuiąc. Plin.

Włoſóm. Włoſy opalone/ vwárzywſzy z ſádłem álbo z Oliwą/ náraſtáią máżąc. Roſpukłym/ ſkurczonym / z miodową wodą á z Rożynki wárzyc. Plinius. Roſpukliném.

Przeciw liſzáiom / otrebóm / álbo lupiącéy ſie ſkórze/ tákież trędowácinam/ z miodem vżytecznie mázác / wyczyśćia.

Cap. CCXVII.

LILIVM CONVALium. *Lanká.*

TEn roſkoſzny kwiatek niektórzy iáko Brunfelſius, chcą bydź Hemerocalim v Dioſzkoridesá/ ále nie ieſt / iákoſmy wypiſáli w przeſzłym Kápitulum : nie ieſt też Conuoluulus, o którym piſze Plinius ca. 1. Conuoluulus wielki kwiát iáko Lelia / mnieyſza bárzo ſie podoba/ co piſze Menardus,

że ieſt rodzay Fráxinelle Zenczyzná / bo bárzo ſą podobné ſobie: zna káżdy ten kwiát / bárzo ślicznY.

Kwiatki tego ziela bárzo poſiláią ſerce: dla tego dobrze czynić z nich wodkę/ pić / y ná ſerce kłáść. Serce poſila.

Tákież ná dżenie ſercá: przeciw kordyákóm czynić. Tákież też wziąć kwiatków Lancżánych pulſuntá y wmoczyć w wino korzenné / á dáć te[r] ſtać przez miesiąc / potym wypalić wino ono/ á tego winá brać dwie drágmie/ wódki Láwándowéy trzy drágmy/ Pieprzu á Rożéy pół drágmy / to zmieſzawſzy / kto weźmie ná czco pół drágmy ráz w tydzień / nietrzebá mu ſie bać ápoplexiiey / to ieſt nagłey śmierci z głowy. Dżeniu ſercá. Apoplexiiey.

Też

Też kto ma fluxy z rymy á z-
właſczá w piersi / wódką tą po-
mázáć ſkróni / vſtáwia ryme y
boleść w głowie.

Przeciw boleśćiam w żywo-
ćie á zwłaſczá kolice / te wódkę
pić/ gubi kolikę.

Cap. CCXVIII.

LILIVM SYLVESTRE, Hemerocalis., Bulbus Agreſtis.

Lelia polna.

TA Lelia polna / liśćiéy rozgę
ma podobną Leliiéy ogrodnéy /
iedno iáko v Lugu liśćie zielone/
kwiatki pośpolićie ná káżdéy ró-
dze / trzy álbo cztéry / ále bárzo
bládé/ ßadáwé/ nie białe áni czér
woné / korzenie ma iáko Cebulá.
To korzenie ſtłuczone z mio-
dem á ná wełnie in Peſulo przy-
łożone / wody z zaſkórza y złą krew wyczyśćia/ták też piąc. Dioſcorides. Czyrel Pęcherze

Liśćie téy Leliiéy ná plaſtrze przyłożone/ zápalenie piersi y bo-
łączki ná nich / przy porodzeniu ſpadza. Tákież bolenie y zápale-
nie oczu odpądza przykłádáiąc. Dioſcorides. Piersiam. Oczom.

Przeciw opaleniu/ nátłukwßi liśćia ábo korzenia/ okłádáć Dioſ. Opaleniu.
Niektórzy piſzą mniemáiąc áby Hemerocallis, było náßé Lilium cõualium, to ieſt Lanká / ále nie/ bo obaczy to káżdy z wypiſánia. O tym Brunfelſius ßéroko.

Cap. CCXIX.

LIMONIVM, Plinius Beta ſylueſtris.

Gruſczycá, Cwikłá leśna.

MA to źiele liśćie iáko Cwikłá
iedno cieniuchné y mnieyßé / w
liczbie dźieśieć/ á drugdy wiecéy/
rózgá też cieniuchna/ proſta/ iáko
v Leliiéy wyſoka / ſmáku ćiérp-
niącego / czérwonégo náśienia /
rośćié ná łąkách y ná mieyſcách
wodnych. Dioſ. lib. 4. cap. 18.

Galen. viij. Sim. Źiarnká ma
bárzo przykré/ z winem dobrze ie
dáwáć pić / máiącym gryźienié Gryźieniu
około pępká: tákież máiącym bie- Biegun-
gunke czérwoną y káżdą inßą/ kam
Dioſc. tákież y Paulus.

Dioſcorides. Pániam przeciw Pláwam.
fluxóm zbytniém czérwonym / dobrze z winem czérwonym na-
śienie tárté pić. Tákież piąc/ Krwią plu
krwią iącym.

krwią pluiącym/ bárzo pomaga.

Plinius lib. 22. cap. 5. Cwikłá leśna/ ktorą Limonium zową/ ma daleko mnieyszé liśtki y cieńszé á gestszé: liśćié téy Cwikły/ opalony członek okładáiąc/ wygaia: plastr czyniąc/ czerwonke vstáwia. Wodę w ktorey wárzą liśćié tego źiela/ zmázy ná szátach roskoßnie wyczyśćia.

Opaleniu.

Zmázóm ná szátach.

Cap. CCXX.

LINVM, LINOCALMON.

Len.

LEn náß káżdy zna/ bo sie niewiáśći o niém prácuią. Jest ćiepły w pierwszym stopieniu/ iáko pisze Paulus: á wilgotnéy y suchéy natury. Dioſ. lib. 2. ca. 94. pisze/ Wszytki bolaczki/ wrzody zápalone rozbiia/ gdy okłáddáią niem. Takież wszystki bolaczki tóż nasienié odmiękcza/ zbiéra/ ktore niemogą bydź rostárgnione/ á to wárząc w wodźie/ troche miodu przydáć/ czynić plastr.

Nasienié surowe/ oblicze opalone od słoncá wyćiéra.

Oblieżu.

Przećiw bolaczkom zá vchem twárdym/ zową Parotidas, y inßé guzy/ czynić másć z maki Lniánego nasienia z Sálétrą/ á z ługiem ktory czynią z gałązek Figowego drzewá/ y przykładáć.

Bolaczkom.

Nasienié to wárząc z winem/ krosty wrzedliwé wyczyśćia.

Krostóm.

Takież párchy w głowie z ktorych ćiecze ropá.

Z Rzeżucha to nasienié stłukwszy á z miodem przykładáć ná paznokćie chropáwé ogładza y spadza ie.

Páznokćióm.

Z miodem máką Jęczmienną/ Lniánego przypráwuiąc/ zową loch/ dobrze pożywáć tym ktorzy máią pełné piersi flegmy/ iáko dychawicznym/ káßlącym. Dioſ.

Dichawicy

Małżeński vczynek pobudza nasienié Lniáné/ przypráwiwszy łákwarz z niego z miodem/ z Pieprzem/ á tęg bráć zgolemo. Dioſ.

Vczynek małżeński.

Przećiw gryżieniu w żywośćie/ takież w mieyscách táiemnych pániam/ y ku wywiedzieniu grubey flegmy dobrze czynić krystere wárząc nasienié Lniáné. Dioſcorides.

Krysterá.

Pániam dla vśmierzenia bolączek y bolesći w żywośćie y w mácicy/ dobrze czynić wánne/ ná wárzywszy w wodźie Lnu/ pewnie bolesć vśmierza. Dioſco.

Bolesćiam w mácicy.

Plinius lib. 20. cap. 22. Nasienié Lniáné z inßémi lékárstwy/ dobrze kłáść ná płéć/ bo pániam płeć ná licu wyczyśćia.

Swiátłość oczóm czyni/ krosty pod oczymá wyczyśćia/ á to przypráwiáć z Kádźidłem/ z Mirą czynić plastrzyk/ przykładáć.

Oczóm/

Z winem gruczoły y sadzele zá vchem spadza: z miodem álbo z sádłem á woskiem/ mdłość żołądkowa odpadza. Plin.

Żołądkowi

Bolaczki pod gárdłem/ vwárzoné nasienié w wodźie z Oliwą á Hányżem/ pomázáć álbo plastrem

Pod gárdłem bolaczkom.

plastrem gárdło obłożyć. Pli.

Biegunkam.

Vsmażywszy álbo przypiekwszy/dobrze to nasienié dáwáć pić przeciw biegunkam wszelákim/ czérwonym y żółtym. Pli.

Wątrobie. Suchotam.

Z Rózynkámi dobrze ieść to nasienié ná bolesći wątrobné: tákież przeciw suchotam które sa z ránienia płuc.

Twárdości.

Wszystkim zátwárdziałościam álbo skurczeniu żył suchych/ Mußkułów y wszelákich stáwów/ członków/ wszystko to/ nasienia Lnianégo máki przydawszy/ troche Salétry/ álbo soli/ álbo popiołu/ náwárzywszy/ odmiękcza/ á gdy z Figámi będzie stłuczone á przyłożone/ zbiéra y trawi.

Linom Abestinum

Też Plinius wypisuie Len/ który zowie Abestinum, z którego gdy przędze á płótno czynią/ gdy ono płótno w ogień wrzuci/ nie zgóré: woda też płótná nie wypierze/ iedno w ogień kładąc/ nigdy nie zgoré/ á im wiecéy ogień przeymuie/ tym bielsze z ogniá. Drudzy chcą/ że ten Len bywa z kámieniá/ który Dioscorides lib. 5. cap. 100. zowie Amianton, rodźi sie w Cyprze/ podobny Hálunowi/ który zową Scisille Alumen.

Cap. CCXXI.

LINGVA AVIS, SEmen Fraxini,

Iesionowè nasienié.

LIngua auis, Jesionowé nasienié/ które rośćie ná drzewie Jesionowym/ á nie ná Ilminowym/ iáko niektórzy powiedáią: o którym nasieniu żadnéy zmiánki niemáß v stárych Doktorów/ iáko v Dioßkorydesá/ Gálená/ álbo Pliniußá: Jest wynalezienié Arábskich młodych Doktorów: Niektórzy zową Linguam paſserinam, ale nie dobrze/ bo Lingua Paſseris iest Sporyß.

Serapio pißе/ że to nasienié iest z przyrodzenia ciepłé y odmiękczáiące w piérwßym stopieniu/ iest pomocné á potrzebné ku zástánowieniu vryny piiąc ie.

Małżeński vczynek mocno pobudza piiąc/ náturę álbo pokolenie mnoży.

Bolesć w piersiách piiąc vśmiérza.

A Rasis pißе/ że dobrze pić przeciw kordyáce gdy kogo nádidzie/ przestáie.

Bárzo też pomocno to nasienié przeciw zásychániu w piersiách y w płucách.

Cap. CCXXII.

LINARIA, DIOSCO.

Osyris. Vrinalis herba, Linum agreste,

Mátki Bożéy Len, Nocnè źiele.

TO źiele podobné liśtkámi Lnowi álbo wiecéy Sośnce/ iedno niéma mlékà iáko Sośnká/ áni tákiéy gorzkości. Dioſco. ták Osyrim wypisuie/ iedná sámá rózczká przez gałązek gibká/ około rózczki liśtki iáko ná Lnie/ ták iż zgadza sie z tym Lnem.

Sok z tego źiela pomaga prze

ćiw wrzedzienicy / ognistéy żółtéy / ktora zowa Erisipelas, á to pomázuiąc / álbo z Biedrzeńcowym sokiem zmieszawszy takież czynić / spedzi bolączke.

Tymże obyczáiem czyniąc / dobrze przykładáć przeciw bolączkam y wrzedliwym krostam / zowa Cancros.

Przeciw żółtéy niemocy / czyniąc sok z tegż ziela / á tym sokiem mázáć lice y gdzie potrzebá / ták trzymáć do trzeciego dniá. Dioscorides.

Cap. CCXXIII.

LOLIVM, ZIZANIA, Aeran, *Kąkól.*

ZAraża Pszenice y inszé zbożá Kąkól iák pisze Plinius lib. 22. cap. vltimo, też ma swé potrzeby w lekárstwách: Aczkolwiek Vergilius zowie nieszczęśliwym ziełem / bo psuie zboża: zna każdy Kąkól / á zwłaszczá oracz / ábowiém iego pracéy vmnieyszą nádzieie: o tym Theoph. li. 3. ca. 7.

Máke czynią z Kąkolu / ktora bárzo dobra przeciw sadzelom złośliwym ciało ogryzáiącym / Cancros zowa / á to nátłukwszy Rzodkwie á soli y máki Kąkolowéy y czynić plastr przykładáć. Dioscorides. Bolączkam Kankrowátym.

Tákież szpetné krosty párchowáté / tredowáte / wyczyścia / á to przyprawiáć z máki z winem / z octem á z siárką plastr: Plinius przydáie / im częścíey będzieß przykládał / tym rychley spędziß. Dio. Párchom. Trądom.

Tá też máká z gnoiem Golębim w winie vwárzona / wrzód świni / Strumas vocant, ktory bywa pod gárdłem / spądza / tákież zá vchem.

Tákież bolączki y sadzele ktore niechcą sie przepuknąć / czynić ten że plastr á przykładáć / otworzy. Dioscorides. Bolączkam.

Przeciw boleściam w nogách / wárzyć te máke w wodzie miodowéy / á okłádáć gdzie boli. Plinius rádzi w otćcie miodowánym. Dios. Podágrze

Pániam dobrze sie tym naśieniem kádzić / ktore nie rodzą áby poczęły / á to kłádąc ná ogień z Mirrą ábo Kádzidłem. Dioscor. Ná poczęcie.

Też

Też tá maká kośći z ran wyćiąga czyniąc plastr z niéy. Plin.

Agricola dowodźi/ iż Kanał náß nie iest Lolium, ále to iest przećiw wßyſtkim lékárzóm.

Cap. CCXXIIII.

LOTOS SATIVA, Trifolium, *Máły Nostrzek.*

PLinius lib. 22. cap. 21. z pisma Homerusowégo pisße: że Lotos iest źiele/ które bogom ná roskoß rośćie: A Dioſco. lib. 4. ca. 106. Rośćie w ogrodźiéch/ ma liſtki małé v káżdéy gałązki trzy/ iáko Konik kwitnie żółto/ ná wiérzchu kwiatek iáko oganeczká álbo główká. Theophraſtus lib. 2. cap. 14. pisße: Rodzáie Lotos źiela/ ſą bárzo różné/ ták/ iż też Lotos mniémáią niektórzy bydź Æquiuocum, á to/ iż źiele to ma rodzáie różné: ieſt różné w liśćiu/ w kwiatku/ w wzroſtu.

Z liśćia tego źiela sok czyniąc z miodem/ dobrze puſczáć ná oko ná którym ſą bielmá/ obłoki/ zaſłony/ bo ociéra y zdéymuie. Dio. Oczom.

Dioſcorides pisße/ że ieſt drugié Lotos, które ná Łąkách rośćie/ zową ie też Trifolium, rózgę ma ná dwu łokćiu/ wkoło wiele rózg/ też liſtki iáko v Koniká źiela/ naśienié iáko v Fœnugræcum. Obliczu.

Opalone oblicze od ſłońcá ociéra ſok z niego: dobrze ie też pić przećiw bolesćiam w pechérzu.

Cap. CCXXV.

LVPINVS THERMON, *Słonecznik.*

PLinius lib. 18. cap. 14. Jeſt pospolity Słonecznik bydłu y ludźiom/ bo w onych ſtronách Włoſkich iedzą słonecznik ludźie: záwżdy ſie z słońcem obraca/ ták/ że też godźiny oraczóm vkázuie czáſu chmurnégo: rodźi ſie ná piaſkach rad/ y ná źiemiách niepłodnych: dla iego gorzkośći bydło ptacy nie ruchaią go. Jeſt Słonecznik ćiepły w piérwßym ſtopieniu/ ſuchy w wtórym. Theophra. lib. 3. cap. 10. Przyrodzenié.

Paulus libro 7. Ma gorzkość z przyrodzenia/ dla tego ociéra/ roſpądza/ wyſußa niegryząc.

Galenus 7. Simp. Wyſußa/ ociéra/ wyczyśćia bez kąsánia.

Dioſco. lib. 2. cap. 101. Gliſty káżdé w żywocie zábiia y wypędza maká Słonecznikowégo naſienia Glistóm.

śienia/vczyniwſzy z miodem łá-
twarz dawáć ná nożu.

Ná tóż/ wárząc w wodźie z Ruta/z Pieprzem/á dawáć pić wodę.

Sledźionie Tymże obyczáiem pożyteczno dáwáć pić tym/ ktorych śledźioná boli. Dioſcorides.

Párchóm. Tredowácinóm. Swiérzbóm. Táż woda ták wárzoną dobrze wymywáć párchy/ tredowáciny/ rány wrzodliwé záſczérzoné/ Gãgrenaszową/ tám kędy iuż ciáło od bolesći ſtretwieie/ albo zgoré: ná świérzbie białości tredowáté/ krośty białe ná licu/ krośty párchowáté ná głowie ciekácé/ pośpolićie ná káżdé ſkóry oſzpecenié/ tą woda wymywáć. Dio.

Miesiącóm. Przyrodzenié. Pániam miesiące y łátwé porodzenié czyni wárzony w wodźie Slonecznik/ przydawſzy mirry á miodu przykładáć in peſſario. Dioſcorides.

Wrzedźiennicam. Máká ſámá Slonecznikowa wyczyśćia pleć pániam/ y káżdé oſzpácenié ſkóry: zápalenié wrzedźiennice/ z ziemią á z wodą vlżywa. Dioſco.

Boleśćiam w biodrách Bolesći w biodrách/ z octem czyniąc plaſtr vśmiérza/ tákież świni wrzod pod gárdłem/ ná wárzywſzy z octem nasienia roſpadza. Dioſ.

Bydłetóm Párchy á świérzby bydłu wyczyśćia y goi/ á to nátłukwſzy Oſtu czarnégo korzenia z Slonecznikiem/ piérwéy vwárzywſzy y náciérać. Dioſ.

Wodá w ktoréy wárza Slonecznikowy korzeń/ pobudza vrynę piiąc ią. Dioſ.

Stysków ániu. Przećiw ſtyſkowániu á brzydkośćiam w żołądku/ moczyć w otrębie/ ábo ſtárwſzy w otrębie/ piiąc bárzo pomaga. Tákież chućiełżenia pobudza.

Dioſcorides eod. cap. in fine, Jeſt drugi Slonecznik polny/ ktory ták ſwą wolą rośćie ná polách/ zwłaſzcza przy piaſkách/ ten też ma práwie téż mocy iáko y ogrodny.

Cap. CCXXVI.

LVPVLVS, LVPVS Salictarius, Volubilis, Brion. *Chmiél.*

KTorymby imieniem Dioſcorides mienił Chmiél/ niemamy/ podobna rzecz iż go nie znał: á rzeczy bárzo potrzebnéy w lékárſtwách. Ci nie dobrze vkázuią/ ktorzy mówią áby Coruda był Chmiél/ ále ſie mylą/ bo Coruda

ma

ma liſtki iáko Włoſki Kopr / dla tego Plinius lib. 19. cap. 8. zowie Aſparagus ſilueſtris, á Chmiél ma liſt wielki. Też ktoſzy piſſą áby Vitis nigra v Dioſco. był Chmiél / myla ſie ná tym / bo Chmiél nie ma iágódek czarnych / iáko Przeſtep czarny / ktory ieſt Vitis nigra. Meſuę piſze / że Chmiél ieſt czwarty rodzay Powoiu / á ták ieſt: o Chmielu piſze Meſuę, iże ieſt śiły równéy w ciepłości y w zimności z náſzym ciáłem / ácz kolwiek ſie ſkłania ku chłodzeniu wiecéy w piérwſzym ſtopniu / lecz náſze piwo vkázuie / iż Chmielowé kwiécie ieſt bárzo mocné / á gorące y ſuché w trzecim ſtopniu / które ták chłopy záraża / że vpiwſzy ſie piwem / leży iáko kámienny / rozum ſtráci / czuynośći niema / bywſzy człowiekiem będzie beſtią niemą / czego niemoże vczynić rzecz w człowiecze / ktora ieſt równa w przyrodzeniu ciału człowieczé v: á niech mi tu nie powieda nikt / że to w piwie tylko czyni / bo iáwno to ieſt / gdy kwiécie Chmielowé obrzywáią ludzie ku chowániu / że bywa wielkié záráżenié głowy / chodzą iáko piiáni / drudzy padáią á omdlewáią / co znáć że tám wielka moc: á ták nie ſą Chmielowé kwiécie porownáné z złożeniem náſzego ciáłá: lecz ia mniémam / że Meſuę rozumiał o rożczkach małych Chmielu płonego / które ná Wioſne wychodzą z ziemie / ktorych pożywamy z octem á z oliwą: á ták kwiécie ieſt inſzego przyrodzenia / ktorego nábywa z vpaleniá ſłońcá / iáko iáwnie iego vczynki vkázuią.

Chmiél młody vśmiérza boleśći zápalone / odwilża żywot: á to wárząc ij w ſérwatce / á piiąc. Boleśći vśmiérza. Żywot odwilża.

Też wyczyśćia krew / dla tego dobrze ij pić w świérzbach / y w káżdym zápſowániu cudnośći plci. Czyśći krew. Świérzbie

Rożenié w tákich rzeczach bárzo pomocné płonnego Chmielu nawiecéy.

Otwiéra żyły / dla tego ij dobrze pić w zámuleniu / w zátkániu żył y wątroby: Tákież w zátkániu śledziony. Wątrobie. Śledźionie

Dla tego też dobrze z niego pić ſyropek w żółtey niemocy / bo wyczyśćia krew złą á zámulenié otwiéra / iż żółć przychodźi do ſwégo miéſzká. Żołtości.

Purguie kolere / to ieſt / złé ſpalone wilgośći gorące / które świérzb czynią: á to wárząc z Mléczem y z Opichem w ſérwatce / y pić.

Wyczyśćia też piersi y płucá / dychawicznym bárzo pomaga: tákież febrom dawnym długim / dla tego dobrze ij pożywáć y pić w kwártanie / á to z ſérwatką / z polną Rutą z Epitimon. Piérsiam. Płucam.

Sok Chmielowy w vſzy puſczáiąc / zágnieśći / gnoie / y ſmrody wyczyśćia.

Cap. CCXXVII.

LISYMACHIA, SALICAria, Liſymachia Lutea,

Wilczy ogon.

WIele to nálazł Liſymachus y

ie° vżywánia/ ktore też Erasistratus bárzo wysławia: rośćie przy błociéch/ przy wodách/ ma rózczke nieiáko przyościstszym/ ná łokćiu długą/ liśtki podobne wiérzbowym: iest to źiele dwoiákié/ iedno ma kwiatki brunatné álbo czérwoné/ wkoło rózczki obdłuż: drugié iest żółtego kwiátu/ zową Lisymachia Lutea.

O tym źiółku Plinius lib. 25. cap. 7. Lisymachia źiele tak ma wielką moc/ iż gdy bydło sie kasa álbo biie/ álbo w iárzmie niechce sie zgadzáć/ tedy tego źiela przywiązawszy do iárzmá wnet vstrómieie.

Pánie też tego źiela vżywáią/ ktore czći á chwały pilnuią.

Plin. li. 26. ca. 12. Lisymachią piiąc álbo przykládáiąc do nosá/ krew znosá vstánawia.

Dioscorides. Sok tego źiela postánawia plwánie krwią y ćieczenié z inszych członków: takież pomocny przeciw czérwonéy niemocy/ dáiąc to źiele pić.

Vrine pobudza: kádząc tym źielem gády z domu odpądza.

Galenus 7. Simpl. Lisymachia ma sczmiącą á ściągáiącą moc/ dla tego zbité mieyscá vlécza/ krew z nosá postánawia.

Sok/ biegunki czérwoné postánawia piiąc.

Lisymachia purpurea, ma práwie też moc/ ktorą y żółta.

Cap. CCXXVIII.

MAIERANA, SAMPSVchum, Amaracus,

Máieran.

GAlenus 8. Simp. pisze: Máieran iest z subtélnych cząstek złożony/ zágrzéwáiący á wysuszáiący w trzecim stopniu: Paulus 7. téż słowá pisze. Theophra. lib. 1. cap. 6. pisze/ że dwoiáko sie rodzi

ścieiąc

ſieiąc y ſczępiąc.

Opuchliné. Vrynie. Dioſcorides lib. 3. ca. 42. Dobrze pić warząc Máieran przeciw opuchlinie: takież záſtánowieniu vriny: takież gryźieniu w żywocie.

Liſtki vſuſzoné á z miodem ſtárté/ścieráią ſinościpod oczymá. Dioſc.

Miesiącóm. Pániam miesiące przykládáiąc pobudza/ takież y piiąc. Dioſ.

Niedźwiadkowi. Przeciw vkąſzeniu niedźwiadkowému/ nátlukwſzy z octem y z ſolą ná ráne przykládáć iad wyćiąga niedźwiadkowy/ y ráne goi. Dioſcorides.

Zbitym/ Stłuczoný/ Zápuchnieniu. Oczom. Z woſkiem nátlukwſzy liſtków/dobrze okládáć mieyſcá zbité/ſtłuczoné. Takież ná wzdęcie y opuchnienié ná mieſcu ktorymkolwiek. Dioſco.

Przeciw boleśćiam w oczu/ nátluc liſtków świeżych z mąką/ y przyłożyć plaſtr: takież czynić ná káżdé opuchnienié przy oczu.

Plinius lib. 21. cap. 22. Máieran w Cyprze ieſt nalepſzy/ niedźwiadkóm bárzo przeciwny: Miesiące pániam bárzo wywodźi: ſok/ gryźienié w żywocie piiąc ij vśmiérza: opuchłym bárzo dobrze pić/ pobudza kichánié.

Kichániu. Zbitym. Liſtki z woſkiem/zbitym bárzo pomagáią. Plin.

Oleiek Máieranowy bárzo dobry á pomocny przeciw zátwárdzeniu żył/ y zágrzéwániu záźiebienia: pániam y ich mieyſcom táiemnym bárzo pomocny.

Raſis Máieran dla ſwéy wonności y ciepłości bárzo pomaga przeciw wſzyſtkim niemocam źimnym/ posila głowę y mózg w

Głowie. niéy/ dla tęg dobrze w ług kłaść.

Posila téż wſzytki inſże członki źimné.

Dobrze téż czynić z niego wódke á ſarkáć w nos/ bo wywodźi plugawości z głowy/ á ból w głowie vśmierza. Nosu.

Pomaga przeciw párálizowi/ padáiącey niemocy.

Cap. CCXXIX.

MALVA HORTVLANA,

Malache, *Slaz.*

Dioſcorides niewypiſuie inſzego Slazu/ iedno Alteam, ktory ieſt wyſoki Slaz: áno wprawdźie inſzy ieſt Slaz ten pospolity/ á inſzy wielki Slaz: ácz kolwiek może bydź moc y śiłá ich nie dáleko od śiebie. Inſzy ieſcze ieſt Slaz kędźierzáwy/ ktory zową Kędźierzáwiec: według tedy piſánia Dioſco. nietrzebáby piſáć o

inszym Slazu od wielkiego Slazu. Ale iż wszyscy Łácinnicy czynią różność miedzy slazem prostym á miedzi Slazem wysokim/ dla tego ia też drugié kápit. wypisze de Malua, o Slazu/ od kápitulum Altea wysokiego Slazu.

Przyrodzenie. Slaz rzeczon Malua álbo Malache, od odmiękczánia: iáko pisze Plinius lib. 20. cap. 21. iż odmiękcza á odwilża żywot/ iest to źiele ciepłé w pierwszym stopniu/ á wilżące w wtorym / dla tego

Odwilża. pisze Paulus 7. rozwilża/ odmiękcza/ rospadza zátwárdziałé sadzele.

czyni stolec Slaz lepszy záwżdy/ który rośćie ná ogrodźiech / ná źiemiach płodnych/ niźli płónnych/ odwilża żywot y czyni stolce / á to iedząc/ piiąc/ plastr czyniąc / á żywot okładáiąc / może przyłożyć másłá álbo oliwy.

Drynie. Takiéż bárzo pomaga pechérzowi/ vrinie zástáwieniu/ y inszym bolesćiam około pechérzá / okładáiąc y piiąc / krystere czyniąc.

Kámień pobudza y wyrzuca/ takiéż piiąc y okładáiąc. Plin.

Przeciw párchom/ strupom/ plugáwośćiam w głowie / náwárzyć Slazu/ á potym z oliwa zwiercieć y plastr czynić / głowe obłożyć/ wyczyścia/ wychedaża/ potym goi. Plin.

Twárdośćiam w żywoćie/ w máćicy / w śiedzeniu / w stolcu / takiéż czynić plastr y okładáć.

Przeciw opaleniu y piekielnému ognin / takiéż z liścia czynić plastr. Plin.

Każdą bolączkę trawi y zbiéra / czyniąc tymże obyczáiem plastr. Plin.

Ná pobudzenié spánia/ do bzze czynić z nim vmywánié nóg. Spániu.

Swinie wrzody pod gárdłem/ gruczoły/ guzy za vchem / bolączki ná piersiach / wárząc z winem á przykładáiąc/ trácí. Pli.

Sok Slazowy z winem piiąc / rzezáwice trácí y kámień w pechérzu. Plin.

Plinius lib. 20. cap. 21. Każdą źiemię gdźiekolwiek Slaz rośćie/ tłustą y rodzáyną czyni/ ták iż náprawia ogrody y role.

Wielką moc ma Slaz przeciw vkąszeniu nidźwiadkowému/ śierszeniowemu/ pszczół y tákich inszych bestiy: á gdy pierwéy bedźie ciało nim pomázáné / nie dotkną sie go robacy. Plin. Niedźwiadkowemu.

Jeśliby kto soku Slazowégo wypił trunek ná każdy dźień/ żadnégo nie vzna bolu áni wrzodu w ciele. Plin.

Sok ten z miodem przypráwiwszy / rány w vstách goi płoczac. Ránam w vstách.

Swinié wrzody/ które bywáią pod gárdłem/ z człowieczą ślina pomázuiąc trácí / takiéż zá vchem wrzody y gruczoły. Plin.

Przeciw czérwoney niemocy/ takiéż bolesćiam w ielicie w śiedzeniu / zową Tenasmon, czynić krystére wárzywszy Slaz.

Cap. CCXXX.

MANDRAGORA, CIRcea, Canina mala,

Pokrzyk.

Dziwné

Pokrzyk nie iest iáko człowiek

Dziwne błazeństwá v prostych głupich niewiast około Pokrzyku / powiedáiąc áby ten korzen miał sposób persony y zrostu człowieczego: áno to błazeństwo mátáczów / ktorzy czynią forme człowiecza z Mieczykowego korzeniá/á potym ná mieyscách wilgotnych zákopáią/z ktorych puści sie trawá / á korzonki iáko włosy / á głupie niewiásty drogo to ná swe czáry kupuią: Powiedáią / iáko gdy ten korzen kopáią/ tedy krzyknie / á dla tego wiążą okopawszy psu v ogoná / áby gdy krzyknie / wyrywáiąc pies zdechł / á nie człowiek: ale to błazeństwo / áni temu żaden wierz. Jest Pokrzyk prosto iáko

Sczotki / kiedy ieszcze nie czynią rózgi/ták/że nieznáć rózności w liściu ktore ziele / áż sczotki vczynią rózge y ciernie/dopiero znáć: á Pokrzyk nieczyni rózgi. Aczkolwiek Columella zowie Mandragoram homunculum, to iest/ człowieká málégo: ále tylko to/iż korzen tego ziela rozdzielon od posrzodku ná dwá korzeniá / iáko we dwie nodze człowiek. Jest dwoiáki rodzay/żenczyzná y męczyzná: żenczyzná ma liście práwie iako sczotki/álbo iáko Dioſc. wypisuie / iáko kędzierzáwa Láktuká/ szerokie / długie / po ziemi sie kładące: áczkolwiek Dioſcor. pisze / że mnieysze listy niżli v Láktuki: Alem ia záwżdy wielkie widał/ rózgi ábo głobiku niema/ tylko iáblká ile włoskie orzechy / dla tego też zową Malum terræ, ziemne iábłko: w iáblkách są iáderká iáko w gruszkách: korzen ma rozdzielony ná dwá/ drugdy ná trzy korzenie/ wielkie/ długie/ ná wierzchu czarne / á we wnątrz białe / skorá ná nich bárzo miąższa.

Zásie męczyzná ma wielkie listy á miękkie/ przybielszym: podobne Cwikle / iáblká dwoiáko wietsze niżli v pierwszego/ przyżółtszym / y ná sposób szafránu przykro wóniáiące: korzeń też podobny y owszem iednáki iáko y v pierwszego/niemiewa też żadney rózgi.

Niedźiw że Pli. li. 25. c. 13. pisze y vczy/ to korzenie kreśliwszy á z czárámi kopáć / bo wiele tákich czárów Plinius pisze / ktore nie są godne wiáry.

Jest to ziele z korzeniem iáko pisze Paulus 7. záźiebiáiące w trzecim stopniu / áczkolwiek iáblká powieda máią nieco ciepłości y wilgotności / á dla tego czynią spánie. Galenus 7. Simpl. záś pisze / zimny iest Pokrzyk w trzecim stopieniu/á iest w nim nieiákie ciepło / ále to wiecey w iabłku/ ktore nieiáko iest wilgie: korzeń bárzo iest záźiębiáiący y wysuszáiący. Przyrodzenie.

Dioſc.

Sok. Dioscorides lib. 4. ca. 73. Czynią sok z Pokrzyku tłukąc korzeń póki zielony / á tak wyżymáią w práśách / á potym suszą ná słońcu. Czynią też z iábłek tákież sok y chowáią: korzonki wylupuiąc z skóry / bo po drzeniu nic / ná nici przetykáią / á tak w cieniu suszą / tákież iábłká.

Pożywáią tych korzonków y soku przeciw ciężkim bolesćiam / y które czynią niespánie / piąc z winem. Diosc. bolesćiam ciężkim.

Purguią też przez wrácánié flegmistę y czarné grubości z członkowiekà piąc / ále trzebá máło brać / bo wiele biorąc zábiią. Wrácániu.

Galenus tám coś pisze / że ieden Młodzieniec tym Pokrzykiém dawszy go pić / vspił był iedne osobe: ále to vspánié iego nie wyszło mu było ná dobré. Otóż lepiéy tákich rzeczy nie brać przez vstá.

Nie źle przydáwáć sok ten ábo korzeń do lékarstw / które czynią ná oczy / bo bolesć vlżywáią y ogień odpądzáią. Oczom.

Pániam przykládáiąc tego soku trochę / ile pułtorá pieniądzá záważy / wyćiąga płód á miesiące pobudza. Diosc. Miesiącom. Porodzeniu.

Sen czyni. Czyniąc z soku álbo z korzenia czopek / pobudza sen.

Kośćimiękczy. Pisze Dioscо. gdyby kto chćiał áby Słoniowa kość zmiękczálá / iáko czynią rzemieślnicy / wárzyć kość z korzeniem Pokrzykowym przez sześć godzin / rozmięknie / ták / iż może czynić formowánié iákié kto chce.

Przeciw zápaleniu w oczu / tákież w inszych wrzodách álbo niemocách / czyniąc plastr z mąki pszeniczną álbo ieczmienną / przykládáć. Dioscor. Zápaleniu.

Tákież czyniąc plastr / rospądza wszytki bolączki / mieyscá nápuchłé / gruczoły y wrzody zá vchem / tákież świnié wrzody pod gárdłem / á to przez pięć ábo sześć dni okládáiąc. bolączkam

Blizny z iákichkolwiek ran / ten plastr gubi przykládáiąc. Dioscorides. Bliznam.

Liśćié też Pokrzykowé chowáią ná té potrzeby / posalaiąc solą. Też przykládáią z oliwą stłuczszy przeciw wężowému vkąszeniu. Vkąszeniu wężowe.

Liśćié też ták sámo álbo z wodą stłuczoné / świnié wrzody / guzy / bolączki / krosty w siedzeniu spądzáią. Dioscо. Guzóm. bolączkam

Z mąką ieczmienną álbo pszeniczną liśćié przyprawioné / w stáwiéch bolésć vśmierza. Diosc. Stáwóm.

Czynią też z korzenia wino / kládąc do winá młodégo korzenia trzy funty w bárélę / á w mnieyszą mniéy / to wino dáią tym / których chcą vspić ná rzezánié / áby nieczuli wespániu bolesći / które bywa w rzezániu y paleniu członków. Wino Pokrzykowé.

Jábłká też iedząc Pokrzykowé / vspiáią: o tym pisze Plinius lib. 25. cap. 11. iż pástérze niektórzy pásąc owce / náyduiąc w polu té iábłká / iedli / á potym zásnęli / że owce poginęły. Jábłká.

Nasienié z tych iábłek purguie pánié / zwlaszcza táiemné mieysca / y miesiące wywodzi / á to piąc Pániam.

iąc ie ábo z śiárką przykládáiąc/ flury álbo vpławy czérwoné pániam vstánawia piiąc. Dioſ. Pławóm.

Téż iablká wóniáiąc tylko/czynią spánié/ tákież iedząc.

Plinius práwie téż to piſze co y Dioſzkoúdes/ lib. 25. cap. 13.

Teophraſtus lib. 4. cap. 10. piſze/ że liśćie Pokrzykowé bárzo pomocné z máką ſtłukwſzy/ ná wrzedliwé rány/ kozen ná piekielné ognie y ogniſté ſadzele. Ránam.

Cap. CCXXXI.

MARRVBIVM, PRASsium, Marrubium album, Praſsium album.

Szántá.

Praſiũ albũ przyrodzenié.

POſpolita ieſt Szántá: ieſt ſucha/ y gorąca w trzećim ſtopniu. Galen. 8. Simp. piſze/ że w wtórym ſtopniu. Plinius wiele rodzáiów nápiſał Marrubij ábo Praſsij, wczym go Leonicenus trapi. Ale ia to opuſczam/ gdy to ták dálece do przedśiewźięcia náſzégo nie należy. Szánty ſą dwie/ iedná biała/ iáko piſze Dioſc. lib. 3. ca. 110. ktora ma liśćie białé: á druga ktora czarné. Tu o pierwſzéy Szántcie wypiſzem/ ktora ieſt biała y kośmáta/ około domów rośćie.

Dychawicznym/ káſzlącym/ rány w piérśiách máiącym/ albo ſuchotámi zárázonym/ tedy ſzántę przyprawiáiąc z miodem dáwáć ieść/ tákież liśćie y nasienié pić wárząc. Dioſc. Dychawicom. Káſzlącym Ránam w piérśiach.

Z fiolkowym kozeniem społem proch Szántczány á z miodem przyprawiony/ tedy ieſzcze lepiéy wyprawuie. Dioſc.

Pániam ktore máią zaſtánowienié miesiącow tákież dáwáć: tákież gdy niemogą rychło porodźić/ tákież ná wyciągnienié łożyſká/ gdy po porodzeniu nie wynidźie. Dioſc. Miesiącom. porodzeniu Łożyſkam.

Tákież przećiw vkąſzeniu wężowemu/ álbo ktoby co iádowytego wypił dáwáć ieść. Dioſc. Wężom.

A wſzákże ktoby miał pecherz álbo nérki nárázoné/ tedy nie wiele dáwáć/ bo obráża nérki y pecherz. Dioſc. Obráża pecherz/ nérki.

Liśćie zwiérćiawſzy/ á z miodem przyprawiwſzy máść dobrze kłáść ná rány/ wrzody/ bolączki/ bo ie wyczyśćia y goi. Dioſc. Ránam. Wrzodóm.

Ná pálcách zanokćice spądza. Tákież wrzody/ ktore ſie czynią przy páznokćiách/ zową Pterigia, máśćią tą mázáć. Bolesći w bo- Zanokćicom.

kách

kach takież pożywáiąc vśmierza. Dioscorides.

Sok. Ná też wszytkié rzeczy pomaga sok / ktory czynią nátlukwszy ziela / potym wyżąwszy / ná słońcu wysuszyć y schować. Diosc.

Oczóm. Czyniąc z soku wodke z winem á z miodem / bárzo oczy oświéca. Diosc.

Żołtości. Przeciw żołtéy niemocy / tedy sarkáiąc sok ten w nos / spędzi.

Nieslyszeniu. Bolesći / nieslyszeniu / y inszym niedostátkom w vszu / tedy przyprawiwszy sok z oleykiem rożánym bárzo pomaga puszczáiąc. Plin. li. 20. ca. 22. práwie też słowá pisze co y Dios. á przydáie / ná

Mężczyńskiemu członku. Liszáiom. mężczyńskiego członku niedostátki / z miodem nátlukwszy z plastrem bárzo pomaga. Liszáie / z octem przyprawiáiąc / spadza:

Przepuklym. przepuklym / skurczonym / bárzo pomaga.

Z solą piiąc wárzywszy w wodźie / tedy stolce czyni. Szántá iádóm wypitym mocné lekárstwo. Plin.

Cap. CCXXXII.

MARRVBIASTRVM, Marrubium nigrum, Prassium fœtidum, Ballote, Canterinum Marrubium.

Czarna Szántá.

MA Czarna Szántá rożgi ná czworo gránowité / czarné / kosmáté / z iednego korzenia bárzo wiele rożg pochodźi / liśćie ma iáko y Szántá biała / ále wiettsé y kosmátsé / po rożdze rzadko rozsádzoné / otraglé podobné Opichowy / mocno woniące: ma też przy listkach kwiat biały / v rożgi wkoło obrosły. Drudzy zową Martwa Pokrzywá. Paulus: Czarna Szántá ma ostrogorzącą á wyciéráiącą moc / czyniąc z niéy plastr z solą. A ták gorącą iáko y piérwszą ma moc. Liśćié Szánty czarnéy nátlukwszy á trochą soli przydawszy / przeciw psá zápomniálego vkąszeniu / Plinius rádźi z sádłem.

Psá zápomniálego. bolączkam w stolcu.

Tákież tego liśćia w zarzéwiu záwinąwszy w co przypiec / á przetluc / kłásdź ná rány y wrzody / ktore bywáią w stolcu: tymże obyczáiem káżdé wrzedliwé rány wyczyśćia z miodem. Dioscor. lib. 3. cap. 108.

Plin. lib. 20. cap. 22. Bolączki miękkié / ktore sie niechcą przepuknąć / tedy z iáiem á z miodem przykládáć rozsádźi.

Cap. CCXXXIII.

MATERSILVIA, PERYclimenon, Inuolucrum maius.

Koźi ponoży.

NIektórzy chcą áby Climenon wtóré było Matersiluia v Dioscó: ále sie ná tym myla bárzo. Bo wtóré Climenon, ktore wypisuie Dioscor. li. 4. iedzą ludźie iáko inszé Járzyny / á Matremsiluią nie iedzą. A przeto dobrze Matersiluia może bydź wezwána Peryclimenos, ktore ma listki / iáko pisze Dios. li. 4. cap. 15. nie wielkié / iáko

iáko v kokornaku/nadobné. Przy gałązkach nasienié rośćie czerwoné álbo żółté/ kwiátek też nie wielki máły biały/ iáki y bobu. A to wszytko iest v Matersilwiiey.

Ten Powóy bárzo piękny we Włoszech/ w ogrodkách fórtki z nie° czynią/ postáwiwszy tyczki/ á źiołko sie pnie po tykách/ czyniąc iáko słupy: rośćié około płotów miedzy ciérniem. Ci też nie dobrze pisáli/którzy policzáli Matremsiluam bydź Asplenon, bowiémesmy wyszéy wypisáli/ że Asplenon niema rózgi/áni kwiatku/áni owocu/á Matersilua ma. Matersilua gorącego á suchégo przyrodzenia: przeto Galenus pisze/ że z tego źiela dobrze czynić plastry ná rány w goleniéch/czynią też z tego źiela Cereth/bárzo pomocny ná głowę.

Liśáiom. Dioſc. lib. 4. cap. 15. Nasienié które iest gorąco żółte/gdy iuż dostoi/ á będźie wysuszono w cieniu/dobrze ie pić przez cztérdźieści dni drágmę iedne z winem/ tym którzy máią zátwárdźiałą álbo opuchłą śledźionę.

Dobrze też pić to nasienié/tym którzy máią dychawice/ takież przeciw sczkániu dobrze pić: piąc do szostégo dniá rádá wywodźi vrynę krwáwą. Pániam czyni przedkié porodzenié. Sczkániu. Vrynie.

Liśćié tego źiela máią takąż moc/ iáko y iágodki. A wszakóż/ gdyby té listki mężczyzná pił/tedy przez trzydźieści sześć dni czyni go niepłodnego. Dioſc.

Przeciw febrom/któré pewnégo dniá przychodzą/ nátárwszy z oliwą/ tedy dobrze człowiekà tym mázáć/ vmnieyszą febry. Febróm.

Cap. CCXXXIII.

MATRICARIA MArella, Partenion, Febrifuga.

Máruná.

PIsza niektorzy/że Máruná iest rodzay Bylice/ á wezwano ią Márumą od mátki álbo mácice/ bo mácicóm bárzo pomaga: zowią też Márella po Włosku/ bo ták Włoszki zową mácicą: w Polszcze myla sie ná tym którzy zową Márchéw Marella, bo żadny Łácinnik nie zowie Márchwie Marella. Od mátki Máruná.

Że Máruná iest Partenion v Dioszkoridesá/to pisze Menardus, pisza y wszyscy. Braseuolus niedowierza/ ále bez pewnéy przyczyny swym z Capreolusem: bo ácz kolwiek Dioſco. przypisuie Partenio wonią smrodliwą: wszákże to może bydź ku iednému człowiekowi: iam widał wiele ludźi/ którzy Máruny niemogli wóniáć/ mówiąc/ że śmierdźi/á oná pięknie/ y roskoszznie wónia:

á iest Márunná piérwszy rodzay Partenij ktory zowie Dioscorides Febrifuga.

Márunná w winie álbo w octćie miodowym/z Epitimum ná proch ztárwszy/ dáiąc pić/ purguie flegme y kolere. Dioſc.

Purguie Flegme.

Też bárzo pomaga dychawicznym/ tákież melánkolicznym. Dioſcorides.

Dichawicznym.

Dobrze też dáwáć pić sámé rozgi bez liśćia przeciw kámieniu. Dioſc.

Kámieniu

Pániam ná ich niedoſtátki w mátce/dobrze sie w Márunie párzyć/ á zwłaſczá zátwárdzeniu w żywocie: przeciw wrzedzieniecam y bolączkam/ y zápaleniu wszelákié/ dobrze czyniąc plaſtr przykładáć odbiia y chłodzi/ bo ma prawie moc wszyſtke te iáko y Bábká. Dioſc.

Máćicy.

Wrzedźiecam/ Bolączkóm.

Dla tego przeciw piekielnemu ogniu/zapalonym ſadzelóm/dobrze nátłuc Márunny y z kwiećiém á przykładáć. Dioſc.

Ogniu piekielnemu.

Cap. CCXXXIIII.

MELLISSA Dioſcoridis. Melliſophylon, Meliphylon, Citrago, Apiaſtrum.

Máteczník álbo Pczelnik.

TO źiele zową Apiaſtrum powieda Dioßkorydes/ libro 3. capit. 109. od Apis, to ieſt/ Pczoły/ bo bárzo ſie zniém Pczoły roſkoßnią/ wyczyśćiáią/ y mnożné bywáią: á tak dobrze to źiele przy pczołách miéwáć. Zową też tó źiele Citraria, od Jábłká Citrowégo/ bo to źiele wonia iáko Citrowé Jábłko.

Fuchſius wywodźi/ że Mátecznik nie ieſt práwé Melliſophyllon, álbo Meliſſa, bo niema woniéy Jabłká Citrowégo/ od ktorégo też zową Citraria: Kádźidło leśné zowie práwie Melliſsą, bo to wszyſtko ma/ dla tego rozdźiela/ iż Melliſophylum práwé ieſt Kádźidło: Pſeudo Melliſophilum, ieſt Mátecznik/ Adulterinũ Melliſophilum.

Jeſt to

Przyrodzenie. Jest to ziele ćiepłe y ſuche w wtórym ſtopieniu/ ma moc oćiéráiącą/ trawiącą/ y ſpaiáiącą/ y goiącą: dla tego dobrze to ziele przećiw iádowitému vkąſzeniu pić y ieść/ zwłaſzcza wężowému y zápomniáłéġ pſá: tákież plaſtr czyniąc przykłádáć.

Vkąſzeniu pſá iádowitego.

Miesiącom. Pániam bárzo dobrze ſie myć w tym zielu/ ná wywiedzienié mieśiecy.

Zębóm. Przećiw boleśćiam w zębiéch/ wárzywſzy w otćie dobrze płókáć.

Morzeniu w żywoćie. Ná gryzienié w żywoćie/ dobrze czynić kriſtere/ vśmiérzy ból.

Grzybóm. Przećiw dawieniu ábo duſzeniu/ ktore przychodźi po iedzeniu bedł á grzybów iádowitych/ wárząc liśćié/ á przydawſzy Sálétry ziárno álbo dwie/ pić.

Dichawicy Przećiw dychawicy/ czyniąc łákwarz z miodem/ dáwáć pożywáć.

Strumas. Guzy y świnié wrzody pod gárdłem/ nátłukwſzy liśćia z ſolą/ okłádáć kilko rázów/ zginie.

Ránam w rzedliwym. Wrzedliwé ſadzele y rány wyczyśćia/ boleśći w ſtáwiéch/ tákież z ſolą czyniąc plaſtr z liśćia/ okłádáiąc oddala.

Vweſela ſerce/ żołądek. Serapio piſze własność tego ziela/ ieſt vweſeláć człowieká/ y ſerce iego: iedząc ie náczczo/ posila żołądek/ y zágrzéwa záźiębiony/ trawienié czyni: otwiéra zámulenié mozgu.

Kordyáce. Melánkoliiéy. Oddala kordyáke/ teſknoſć/ troſkánié/ boiaźń/ melánkolią/ pożywáiąc.

Wino Mátecznikowé Wigo vczy czynić wino z niego przećiw kordyáce/ tym obyczáiem: wźiąć Mátecznikú garść/ ſkorek Citrowych/ Cynámonu/ Konſerwy Różánéy/ Miodunków/ Winá Gránatowégo/ to troche przywárzyć/ y dáć ſtać/ á potym przecedźić y pić.

Cap. CCXXXV.

MEDICA.

Wilczy groch.

POſpolićie wſzyſcy wykłádáią Medica, Konik/ trawą: álé nie ieſt Medica Konik. Bo ták Dioſc. lib. 2. cap. 136. piſze/ Medica ieſt ziele podobné Trifolio pratenſi, to ieſt Konikowi/ á to póki świéże/ álé gdy vſchnie ſkurczy ſie/ że ſie zda inákſzé. Rozczki też podobné rodźi iáko Konik/ á w tych bywa naśienié podobné Szoczewicy/ iedno iż troche zákrzywioné. To náśienié bárzo

wdźięczny przysmák z sołą czyni.

Plin. li. 18. ca. 16. tóż co y Dioſ. pisze / iedno przydáie / że to źiele zową Medyką / iż ie Medowie nalezli / gdy walczyli z Królem Dáriuszem Perskim. To źiele / gdy ie śieie raz / trzydźieści lat trwa.

Zápaleniu. Przeciw káżdemu zápaleniu / czynić plastr á przykładáć.

Bydłu. Tym źielem nawięcéy bydło karmią / bo nim bydło bárzo tyie. Dioſc.

Naśienie tego źiela pieką z chlebem / bo bárzo czyni wdźięczny chleb. Niektórzy / iáko Iſidorus pisze / źiela tego miásto innéy Járzyny pożywáią. O Medyce Theophraſtus lib. 3. cap. 8.

Cap. CCXXXVI.

MENTA SATIVA, Hedioſmon, Menta criſpa.

Miętká.

RÓżmáite są Mietki / iest iedná ogrodna / która zową kędźierzáwą: iest druga czérwona / álbo kobyla / która przy wodách rośćie: iest trzecia / która zową polną / Mentaſtrum zową: iest ieſcze Mietká śćérokiéġ liśćia / iáko Szálwia / zowiemy ią Włoską Mietką / á Łácinnicy Saracenica, Menta Romana.. Tu tylko w tym Capitulum Mietkę ogrodną ábo kędźierzáwą wypisuiem

Przyrodzenie. Paulus 7. Mietká iest z przyrodzenia ciepła / ma iſtność ſubtelną / ciepłą áż w trzecim ſtopieniu / á wilgotną nieiáko: dla tego małżeński vczynek pobudza. Małżeński vczynek ná práwia.

Dźiwna rzecz / że Ariſtoteles w iedney gadce / zową Problemata / pisze / iż psuie vczynek małżeński / gdy wpśyſcy ináczéy pisą. W czym iest rzecz podobna / że text Ariſtoteleſów iest ſkażony.

Dioſc. lib. 3. cap. 36. Mietká ogrodna ma śile zágrzéwáiącą y ciérpnącą á wyſuszáiącą. Dla tego ſok mietczány piiąc z octem krew vſtawia. Gliſty okrągłé tákież ſok z octem zábiia y wypadza: małżeński vczynek pobudza / ſczkánié / wrácánié / y żołtą biegunkę vſtáwia: á to z ſokiem granatowégo iábłká piiąc Mietkę.

Krew vſtánawia. Gliſtom. Sczkániu. Wrácániu. Biegunce.

Bolączki y káżdé wrzedźienice rozbija / kładąc plaſtr z mąką. Przeciw boleści w głowie / nátłuc Mietki / przyłożyć ná plaſtrze. Dioſc.

Bolączkom. Wrzodom.

Pániam

Piersiam. Mléku. Pániam piersi/ktore po porodzeniu puchną / álbo bolączke máią/ takież gdy mléko sie w gruzły zśiáda/ álbo go zbytek/ plastr czyniąc z Mietki okładáć/ oddala. Diosc.

Vkąszeniu psá zápomniálego. Przeciw vkąszeniu psá zápomniálego/czyniąc plastr ná ráne kłásdź. Diosc.

Vszóm. Jezyku. Bolesćiam w vszu sok Mietczány bárzo pomaga/puszczáiąc w vcho z woda miodowa/ iezyk chropáwy trąc wyczyśćia. Dios.

Mléku. Gdy kto kilo listków wmleko włoży Mietczánych / nikáki sie mléko nie zśiedźie. Diosco.

Zołądkowi mátká. Ná ostátek wszystkim niemocam żołądkowym naprzedniejszé lekárstwo: dla tego słuszne powieść łácińska o niéy: Non est stomacho, lenta succurre Menta, to iest / nie leniwa iest Mietká żołądek náprawiáć. Przetoż sálate/ salse/ y inszé przyprawy dobrze z nią czynić.

Plinius lib. 19. cap. 14. Mietká długo trwa raz ią śieiąc / ale iéy nietrzebá nożem ani żadnym żelázem ruchać/ iáko y Ruty.

Chući iedzenia. Tákież pisze że sámo woniánie Mietki / czlowieká ochładza / czyni dobry vmysł / smák iéy czyni chuć iedzenia. Diosc.

Pániam vpławy zástáwia/ tákież z krochmalem biegunki żołté vstáwia. Plin.

Krostom. Takież czyniąc plastr á nawiecéy z Babką / krosty iákoby brodawki/ miękié nie przepukłé/ przy niewieścich mieyscách śiedzące goi. Plin.

Rány wrzedliwé / y krosty dźiecióm / bárzo rychło goi przykłádáiąc. Plin.

Głos bárzo ostrzy y głośny czyni / á to piąc Gárgárizuiąc z Ruta y z Koriándrem á z mlékiem. Plin. Głosu.

Ná spádnienié iezyczká sok z hálunem dobrze płókáć/ iezyk chropáwy álbo krostáwy z miodem płokáć/ wyczyśćia. Plin. Jezyczkowi.

Plinius. Sok świeżéy Mietki wyczyśćia nieczystości w nozdrzách: drugié wszytki rzeczy pisze iáko y Dioscorides. Czyśćienié nosá.

Cap. CCXXXVII.

MENTASTRVM, SYLuestris Menta.

Kobyla Miętká, Polna Miętká.

PLiniusz pisze / Polna Mietká rożność ma od ogrodnéy w liściu / ábowiém ma liśćié iáko Bázylia wielka/ á bárwá iáko Poléy: dla tego też niektórzy ią polnym Poleiem zową.

Dioscorides lib. 3. cap. 36. Ma listki kosmátsze niżli ogrodna / á wietsze niżli kámienna Mietká / woniéy wdźiecznéy iáko ogrodna.

Tredowáćinóm. Plinius libr. 20. cap. 14. Ta Mietka nażuchawszy iey w vśćiech/okładać ná licu tredowáćiny słoniowe/ták zową od podobieństwá słoniá/ wyczyśćia.

Jádowitemu vkąszeniu. Też te Mietke dobrze pić/ták iéż przykładáiąc ná plastrze/przećiw iádowitému vkąszeniu wężów/ niedźwiadków. Plinius.

Jádom. Przećiw wszelákim iádóm/dobrze chować proch z téy Mietki/ pić y przykładáć. Plin.

Niedźwiadki wypędza. Ścieląc ią włoże/ ták iéż w komniácie/ niedźwiadki wypędza. Plinius.

Pániam. Pánié które niedobrze śie czyśćią przy porodzeniu/ te Mietke piiąc/ wyczyśćia śie/ále brzemienym chodząc/ nie pić. Plin.

Podágrze. Przećiw podágrom/ gryźieniu w żywocie/ ták iéż dychawićy/ boleniu w biódrách/ przećiw żółtéy niemocy/ dobrze pić. Plin.

Mozeniu w żywocie. Dichawicy Żółtéy niemocy. Nosu. Molóm. Krostóm w głowie. Robaki w nosie y zagniłośći/ sok sarkáiąc wyczyśćia: ták iéż wrzody pod gárdłem/ zá vchem/ y inszé przykładáiąc gubi. Mole trácí/ á to wárzy wszy w octćie pokrapiáć: ták iéż przećiw krostam w głowie/ z octem ná słońcu myć głowę. Plin.

Cap. CCXXXVIII.

MELLILOTVM, SERtula campana.

Komoniczá.

Wżesmy wyszéy w Kápitulum o Citissum wypisáli/ iże Mellilotum nie iest to źiele które my tu w Polszcze zowiemy Nostrzek/ inszé źiele iest Mellilotum, od Nostrzku: Nostrzek który Doktorowie y Aptekárze zową/ iest Lotus Vrbana: Dla tego Dioszkorides pisze/ iż Mellilotum ma bárwę Szafránową/ á bárzo wonną/ále ten Nostrzek iest biały y żółty/ á niéma bárwy Szafránowéy/ niéma też woniéy ták iéy iáko wypisuie Dioscorides: á krótko pisząc w inszym kápitulum Dioscor. pisze de Melliloto, á w inszym de Citisso, który iest práwy Nostrzek iákosmy wyszéy wypisáli: Jest niewielkie źiółko/ ná łąkach y w ogrodźiéch rośćie.

Natura. Paul. Zmieszána ma śiłę Mellilotum, z źimnośćią gorącość: dla tego trawi y zbiéra bolączki/ rozbiia y ociéra: ták iéż Galenus.

Bolączkam. Oczóm. Stolcóm. Noszom. Dioscor. lib. 3. cap. 43. Zmiękcza wszystki bolączki zápalone/ á ból zápalenia vśmiérza/ zwłaszcza w oczu/ w stolcu/ w niewieścich mieyscách: ták iéż w moszenkach/ wárząc w winie które zową Passum, ále v nas doszyć z Rózynkámi/ wybrawszy ziarnká/ czynić plastr/ á przydáć żółtek z iáiá álbo dwá/ máki z Fœnugræcum, álbo z Siemienia Lnianego/ álbo Pszenicznéy/ ábo głowek Mákowych zielonych/ álbo Mléczu wysokiego.

Guzóm. Ták iéż goi guzy miękkie/ w których iest ropá iáko miód/ zową Meliceridas, wárząc w wodźie á przykładáiąc. Dioscor.

Párchom. Ták iéż parchy ábo rány wrzodliwe/ z których cieka ropy/ á to nátłukwszy z kretą z Chium/ ále ták dobrą nászą Ruską. Dioscor.

Przećiw

Gryźieniu w żołądku. Przeciw gryźieniu w żołądku y boleśćiam/czynić plastr. Dios.

Sok Melliloti, wyżety z źiela/ przeciw boleśćiam w vszu / puszczać z miodem.

Głowie. Przeciw boleśćiam wgłowie/ sok ten zmieszać z octem á z oleykiem Rożánym/ á ná skrónié przykładáć. Dios.

Wino mel liloti. Wino w którym wárzą Mellilotum, posila żołądek y wątrobe/ wiátry wypadzą y nádymánié rozpadza.

Bárzo dobré iest to źiele przeciw wszystkim bolączkóm / guzóm twárdym / skáwóm záschłym y skurczonym / iedno w nászych stronách nie iest ták dostáteczné ku tym rzeczam / bo y we Włoszéch iest wszędźie/á wżdy sie niegodźi iedno z Kámpániiéy od Noły.

Cap. CCXXXIX.

MEON, MEV, Athamanticum.

Oleśnik.

BRaseuolus niedowiérza/ áby korzenié które Aptekárze máią w Weneciiéy y indźie było Meō, ábowiem sie niezgadza wypisowánié Dioskoridesowé. Náss Oleśnik bez wątpienia ma wszystki znáki Meu, iedno iż korzenié nie woniáia ták roskoszńie / iáko wypisuie Dioscorides: snáć dźieie sie témi stronámi zimnémi / w których iáko y inssé źiołá niemáia téy mocy áni woniéy iáko w inssych stronách.

Dioscorides libr. 1. ca. 3. ták ij wypisuie: Meu listkámi y rózgá bárzo podobny Anyżowi. Plinius lepiéy przydáie / Koprzu swoyskiému/ále troche mieszśé ma listki / miéwa drugdy rózgę ná wyss ná dwá łokciá / korzonki które sie ná kilko cześci rozdźieláią cienkié/ále długié á roskoszné woniéy. Plinius lib. 1. cap. penul. przydáie/korzonki czarné. Auicenna zowie Koprem leśnym.

Paulus 7. Korzenié Oleśnikowé sa zágrzewáiácé w trzecim stopieniu/ á wyssussáiácé w wtórym: dla tego miesiącé y vrynę pobudzáią. Galenus tákież pisze. Náturá. Miesiącóm. Vrynie.

Dioscorides. Korzenié w wodźie wárzoné / álbo ták niewárząc / stárwszy bárzo dobrze pić dla niedostátku nérek y pechérzá/ tákież rzeżáwicy/puszeniu/wzdymániu żołądká / gryźieniu w żywocie / mácicę zátchnieniu álbo też vpádnieniu / w stáwiech bolenin/tákież rymie y flegmam które z głowy ná dół padáią / zową Catarum: nátluc korzenia á z miódem przyprawić lákwarz / y pożywáć. Nérkóm. Żołądku. Puszeniu. Gryźieniu. Mátce. Rymie.

Pániam dobrze sie myć / álbo párzyć którym miesiącé zástánowia sie. Dios.

Dźieciątkam które vryny niemoga puszczáć / czynić z Oleśniká plastr/którym okládáć żywot/ á nawiecéy ku moszenkóm. Dios. Plinius przydáie Apium. Dźiecióm.

A wszákoż mierno tego źiela pożywáć / bo zbytnie pożywáiąc czyni ból w głowie. Dios. Plinius tóż pisze co y Dios.

Platearius przydáie iż wino w którym wárzą Oleśnik / rospa- Wątrobie.

dza y otwiéra zátkánié y zámulenié wątroby y śledźiony/ á ták y z inßych żył/ piiąc ie/ takież rzázawicé rospądza.

Cap. CCXL.

MERCVRIALIS, Lynozoſtis, Parthenion.

Merkuryał, po polſku, Szyr.

Dwoiáki rodzay ieſt Mercurialis, ieſt mężczyzná y żenczyzná/ mężczyzná ma czérnieyßé liſtki/ á naśienié rzadko: żenczyzná bielßé/ á naśienié geſtßé/ rościé w onych ſtronách w ſadźie/ y w chróśćiéch/ v nas rzadko/ áż ie w ogrodźiéch śieią/ zową ie Mercurialis, iż ie Mercurius wynálazł. Dioſ. lib. 4. cap. 183. Ma liśćié podobné Bázyliyce/ále wietßé/ rózgá z członkámi/ gáłązek w kolo obſito. Żenczyzná ma naśienié iáko w gronách á obficie/ á iednák lepßé: téż to źiele żenczyzná Plinius piße/ korzenié niepotrzebné ná lékárſtwá.

Auerois 5. Col. Mercurialis ieſt źiele zágrzéwáiące y wyſußáiące w pierwßym ſtopieniu: Dla tego piße Dioſco. lib. 4. cap. 183. iedząc Merkuryał miáſto inßéy iárzyny/ purguie żywot/ á gdy to źiele w wodźie wárzą/ piiąc wodę/ purguie kolere y máteryie wodné y flegmiſté/ á tym lepiéy gdy te wodę z cukrem przyprawi: ieſcze lepiéy to źiele w polewce kurowéy álbo kápluniéy przewárzyć/ á potym ocukrowawßy wypić/ á vbogi oſoliwßy. Purguie

Tákież dobrze czynić z tego źiela klíſtery wárzywßy/ á potym przydáć Oliwy/ ſoli/ á wlać/ á to w niemocách ſtáwowych/ w kolikach/ etć. Klíſtery.

Plinius li. 25. cap. 5. tákież Dioſcorides piße: iż gdy chce páni/ áby ſyny rodźiłá/ po wyczyśćieniu mieśiąców/ liśćié mężczyzny kłáść do mácice/ czyniąc Peſſariū, á przed mieśiącmi nátárwßy/ pić kilko dni. Aby ſynowie álbo dźiéwki ſie rodźiły.

A ieſliby chćiáłá rodźić dźiewki/ pić Mercurialim żenczyzne/ á liśćié tákież żenczyzny przykłáдáć: Ale Pliniuß rádźi/ ſok pić tego źiela z miodem/ á źiele ieść z octem/ z oliwą/ z ſolą/ iáko inßa ſálatę: á potym do łáźniéy iśdź. etć.

To też źiele piersi czyśći/ á to z miodem pożywáiąc łákwarzu.

na Dzieci pomaga

Cap.

Cap. CCXLI.

MEZEREON, OLEAstellus vel Oleago. Chamelea Dioscoridis.

Wilczełyko.

DIoscor. tak wypisuie Chameleam, iest chróścik ná pułtory piędzi/ gáleźiste listki/ podobne Oliwie/ ále cieniuchne/ gorzkie/ w iezyk kąsáiące/ á gárdło przegryzáiące. Mesuæ wykłada Mezereon, żywot odéymuiące/ czyniące wdowy: áczkolwiek Mesuę wypisuie Timeleam y Chameleam sub nomine Mezereon: ále prawdźiwe Mezereon Serapionis, iest Chamelea Dioscor.

Wilczełyko iest Chameleum, gorące y suche w czwartym stopniu: dla tego iest iad: z tego źiela zbiéráią źiarnká/ które zową Gnidion, álbo Cocognidion.

Purguie. Liście tego źiela purguią y nádół flegmiste plugáwości: takież kolerycznè ciągnie: dla tego czynią pilulki/ wźiawszy listków iedne część piołynku dwie/ á to stłuczwszi/ czynią ile grochowe źiárná pilulki z woda miodowa/ dáwáć jedne/ dwie/ iáko czyią náturá niesie/ to nawiecéy dáią w opuchlinach á w niemocach inszych. Dioscor. lib. 4. ca. 166.

Sadzelóm Liście też stłuczone z Miódem/ wyczyścia wrzedliwe sadzele. Paulus, tego źiela cztery drágmy w wodźie Miódowéy wárząc áż do połowice/ purguie piiąc iáko Ciemierzycá. Którzy piszą áby Laureola Dioscor. było Mezereon, tedy sie myla/ bo Mezereon, ma mléko/ á Laureola niéma.

Cap. CCXLII.

MILLIVM SOLIS, LItospermon, Lapidosum semen, Herba Herculea.

Wróble proso.

PLinius lib. 27. cap. 11. Dźiwuie sie temu źiółku/ powiedáiąc/ miedzy inszémi wszystkiémi źiółmi iest nadźiwnieyszé/ ábowiém miásto nasienia rodźi kámyki śliczne/ iáko perły/ á powieda/ żadnéiem rzeczy miedzy źiółmi dźiwnieyszéy á pięknieyszéy nie widźiał/ iżby też miał złotnik osádźić perłámi: tak náturá rożczki osadza to źiółko/ które sámo w sobie chropáwe.

Ma to źiele iáko pisze Dioscorides lib. 3. cap. 149. liście podobne Oliwnemu drzewu/ dłuższe/ á drugdy szerszé/ á to przy źiemi/ bo wyższéy cieńsze/ rożczki proste/ cienkie/ twárdé iáko drewno/ wzgore miedzy liściem iákoby w stráczykach około rózgi stoią źiarnká/ iákoby perły twárdości kámiennéy: rośćie ná mieyscách pustych

pustych nieplodnych: takiem ia w Sedomierzu zbiérał ná wále.

Kámieniu. Dioscorides. Nasienié to piiąc/ łamie kámień nérkowy y w pechérzu.

Vrynie. Plinius przydáie/ że ma bydź drágmá tego prochu/ y pić go z winem białem.

Takież rzázawice/piiąc/odpędza/ vryne wywodźi.

Miesiącom. Takież pániam miesiącé piiąc pobudza.

Cap. CCXLIII.

MILIVM, CENCHRON.

Proso, Iágły.

Natura. ZNa każdy Proso/ iest ochładzáiącé w piérwszym stopniu/ á wysuszáiącé w wtórym/ ma nieco subtélności/ namniéy nád wszystki ziárná tuczy człowieká/ á zwłaszczá chléb/ iáko czynią we Włoszech: ieśli ziárná będą przykládáné ku ciálu przygrzawszy/ wysuszáią w trzecim stopniu.

Biegunkom. Vrynie. Dioscorides lib. 2. cap. 88. Jágły wárząc twárdo/zástánawiáią żywot: dla tego dobrze ie ieść w biegunkách/ á vryne pobudzáią.

Boleści w żywocie. Kolice. Też pomaga Proso przysmażoné ná panwi/ álbo w czym inszym/ á w woreczku przykládáiąc/ ná bolesć w żywocie/ábo ná gryzienié: takież przeciw kolikam y wzdymániu/ vśmiérza mocno bolesć/ á tym lepiéy ieśli z solą będzie zmieszano.

O Prośie/ y o śianiu Prosá/ Plinius libr. 18.

O Prośie Theophr. lib. 3. c. 3.

Cap. CCXLIIII.

MILLEFOLIVM, Mirophyllon, Chiliophillum, Straciotes terrestris, Supercilium Veneris. Herba Cancri.

Krwáwnik.

IMsze iest źiele v Dioszkoridesá prawdźiwé Millefolium, to iest Tysiąc Listków: ktore wypisuie Dioscorides lib. 4. cap. 110. Któré źiele nie iest Krwáwnik: á wszákże iż Staciotem terrestrem zowią też Mirophillō, może ie zwáć Millefolium, to iest Tysiąc Listków/ ktore iest Krwáwnik: A ták nasz Krwáwnik iest Millefolium, bo ná niém ták wiele liśćia że ich nie może zliczyć.

Straciotem ták wypisuie Dioscorides: Jest v tego źiela wiele rózg z iednego korzeniá/ ná piędźi/drugdy ná pułtory/około rózczek są niezliczné listki/ podobné iáko ná Korzándrze. Plinius iáko ná Kopszе Włoskim. Przygorszczeyszym

gorzczeyßym/ gibkié/nieiáko tluſté/ ná wiérzchu ma oganeczke/ ná któréy ſą kwiatki/miedzy czérwonym á żółtym białé/ á to ſie wßyſtko zgadza z Krwawnikiém. Tego żiela liśćia nátlukwßy/ przykładáć ná rány/ goi: zápalenié y ogień z ran przyłożywßy wypadza. Dioſ. li: 4. ca.34.

Krwie wßeláké pániam vchodzenié/zwlaſcza á plawów/vſtánawia/á to przykładáiąc. Plawóm.

Márząc też to żiele/dobrze ſie pániam nád nim kádzić/ dla tegóż.

Dobrze też pić/ten Krwáwnik przećiw gryżieniu w trzewách. Wżywośie morzeniu.

Plinius lib. 24. cap. 16. Dobrze pić to żiele márząc ie z octem przećiw rzázáwicy/ ítéż kto niemoże puſczáć vryny.

Tákiéż tym ktorzy z wyſoká vpadwßy ſtluká ſie: przećiw bolesćiam w zebiéch/ márząc w otcćie/ płokáć. Stuczeniu żebóm.

Cap. CCXLV.

MIRACH SOLIS, Ricinus vel Ricinum, Cici, Croton.

TO ieſt żiele które w Polſcze zową Włoſka konop/á niczemnie/ lepiéyby ie zwano Słonecznik/iż záwżdy zá ſłońcem ſie obraca: ieſt wielkié iáko Figowé drzewo máłé/ liśćié ma podobné Jáworowému drzewu/ále wietßé/ á przyczérnieyßym/ álbo nie ták żielone/ rózgę álbo głąb ma iáko Trzćiná/ wnątrz też próżna/ ná wiérzchu gałęzi/ násienié iáko groná w ſtraczu/kośmáté iáko v Bukwie/ żiarnká ſą práwie iákoby robacy/któré zową ſłupié/konie y inßé bydło bárzo trapiącé/ té chrobáki zową Ricinos: á dla te° Grekowie zową to násienié Ricinus. Mylą ſie ná tym ktorzy piſzą áby Carapucia byłá Mirach ſolis,iákoſmy wyżßéy nápiſáli. vt Pandectar. Tego żiela korzenié y żiele kedy położyß/krétowie z téy dźiedźiny vćiekaią/á potym tám nie poſtoią. Z násienia tego żiela álbo chroſtu czynią oléy. Dioſ. li. 4. cap.158. O ktorym też piſze Plinius lib. 15. cap. 7. Nikczemu iedno w kágáńce potrzebny/zowie Pliniuß to żiarno Gnidion.

Trzydźieści żiarn tego żiela ſtárté y wypité/ koleze plugáwą y ſlegme purguią/á zwlaſczá wody z zaſkórza w opuchlinie ná dół. Dioſc.

Wrácánie też té żiárná pobydzáią/á wßákoż ćiężka to purgácia/bo żołądek przewráca/ przeto dobrze doſyć pić ßeść żiarn/ á ieſliby nierußyły/ potym wiecéy/ iáko náturá znoſi. Dioſ. Wrácániu.

Brodawki które bywáią iáko guźiki/ tákiéż ſkórze ná obliczu od ſłońcá opalonę/ y wßeláką ßpátnoſć/ ściéra/ przykładáiąc ná plaſtrze gdźie potrzebá. Dioſcor. Brodawkam. ptci.

Liśćia tego żiela nátlukwßy z mąką/ á czyniąc plaſtr/ opuchnienié około oczu/ tákiéż wrzody w oczu odpadzaią. Dioſc. Opuchnieniu oczu.

Pániam po porodzeniu/ którym puchną piersi/ dla zbytku mlékà/ nátluc tego liśćia ſámego álbo z octem. Dioſc. Piersiam.

Tákiéż

Piekielnéy ognin. Tákież przeciw piekielnému ogniu nátluc z octem przykładáć. Dioscorides.

Cap. CCXLVI.

MORSVS GALLINÆ, Anagalis Alsinæ.

Kuroślep.

TO źiele iest dwoiákié/ iedno ma kwiátki przymodrzeyszym/ á to mężczyzná: drugié czérwoné kwiatki/ zową żeńczyzná: máluchné źiołko po źiemi sie ścielącé/ liśtki przygránowitszym/ rozczki máluchné/ á okrągłé nasiénié.

Na to źiele moc odwilżáiąca/ zápalénié odpądza. Dioscorides lib. 2. c. 170.

Odwilża. Zápalenia odpądza.

Tarnié/ trzaski/ álbo inszé zábicia z zaskórza wyciąga plastrem. Dioscorides.

Zábicia z zaskórza wyciąga.

Też rány wrzedliwé/ któré po ćiele gryząc chodzą/ vśmiérza.

Wrzodliwe rany.

Sok tego źiela/ płócząc vstá/ tákże w nos sarkáiąc/ flegmy szpetné/ plugáwé wyciąga. Dioscor.

Wy ćia.

Przeciw bolesćiam zebów/ sárkáć w przeciwną nozdrze soku/ pomocno. Dioscor.

Zebóm.

Bielmá ná oczu/ sok tego źiela wyćiéra puszczáiąc z miodem. Dioscorides.

Oczóm.

Przeciw wężowému vkąszeniu/ ten sok pić z winem. Dioscor.

Wężowi.

Oczy niedosłátecznć/ tákież z miodem wyczyśćia.

Oczóm.

Tákież bolesćiam/ któré bywáią w nérkach/ gryzieniu y rzázawicy/ vrynie/ piąc pomaga.

Nérkam.

To źiele któré ma modry kwiátek/ gdy ielito w stolcu wynidzie/ przykładáiąc/ wpądza ná mieysce swé. Dioscor.

Vrynie. Jelitá wyszćiu.

Jest wtóry ródzay Alsine, Anagalis

Wtóry rodzay Alsine.

Trzeći rodzay Alsine, *Bobownik.*

nagallis minor, Auricula muris, Pauerina, Myszotrzew. Ziółko to ma moc ochładzáiącą / záźiąbiáiącą y ściągáiącą: dla tego bárzo oczóm pomaga / nátłukwszy z máką y przykládáć ná ból w oczach.

Ná boleści w vszach / sok w vcho puszczáiąc / vśmierza.

Ptáśnicy / y ci ktorzy małe ptaszki w klatkách chowáią / kładą Myszotrzéw w klatki ptaszkóm / á oné sie tym cyścią wyczyścáiąc.

Jest trzeci rodzay Alsine, álbo lepiéy Anagallidis paluſtris, ktory zowiém Bobownik wodny / rośćie po wodách / po błotách / teyże mocy iáko y piérwszé.

Cap. CCXLVII.

NARCISSVS, BVLBVS omitorius.

Leliony Złotogłòw.

MA to źiele liśćie iáko v wielkiégo Lugu / iedno cieńszé y weższé / ma téż rózge wnątrz dźiuráwą álbo piszczeláśtą / niemáiąc náśobie liśćia / bo tylko ná źiemi liśćié leży v korzenia / długi ná pułtory piędźi / ná wierzchu kwiát iáko Leliowy. Ktory Plinius tákiéż Dioscorides zowie y policza miedzy Lelią. Pliniusz pisze / że dwoiáki iest kwiát Złotogłowowéy Leliiéy / ieden biały / iedno iż kielyszek ma brunatny ábo żółty: w tém tylko ma roznosć ten kwiát od Leliiéy / iż Leliia ma ná rózgach liśćié / ále Złotogłowowa Lilia gołą ma rózge.

Druga Lelią Złotogłowowa pisze Pliniusz / ktora ma kwiát téż biały / ále kielyszek zielony: potym w tychże księgách wypisuie dwoiáki Złotogłów / ieden brunatnégo kwiátu / á drugi zielonégo / ále to tylko w kielyszku rozumiéy.

Nasienié potym w tym źielu bywa w pechérzykach / czarné podługowáté. Dioscorides. Galenus 5. Simp. tákiéż y Paulus.

Paulus. Korzeń Złotogłowowy mocno wysusza / ták / iż y rány wielkié stula y zgaia: ma téż śile ociéráiącą y wywabiáiącą.

Korzeń tego źiela wárzony á iedzony / pobudza wrácánié / tákiéż piiąc. Tenże korzeń / nátłukwszy z miodem / bárzo pomaga opaleniu. Żyły suché / ktore zową Strony / przecięté / z korzeniá czyniąc plastr / przykládáiąc / zrastáią.

Tákiéż ná zbité mieyscá z wysoká spadwszy / przykládáiąc z tego korzenia plastr: boleści w stáwiech korzenié z miodem przykládáiąc vśmierza.

Krosty párchowáté álbo tredowáté ná licu / tákiéż pleć ná licu opalona od słońcá / z Pokrzywiánym nasieniém á z octem to korzenié stłukwszy / lice pokládáiąc spadza. Dioſc.

Z máką Wyki Włoskiéy / ktora Eruum zową / álbo z miodem / wyczyścia plugáwości w wrzodliwych ránách / tákiéż bolączki ktore sie niechcą przepuknąć otwiéra. Dioſc.

Z máką Kąkolową á z miodem / z te korzenia czyniąc plastr / dobrze przykládáć ná zábićie tar-

nia trzaſky / álbo czego inſzego / wnet wyſkoczy. Dioſc.

Poetowie piſzą/ żeby ten kwiát rzeczon od młodźienczyká Nárćiſzká / ktory obrócon w ten kwiat: ále Plin. li. 2. ca. 19. piſze/ ieſt rzeczon od Narce / ktory to źiele nálazł.

Lékárſtwá práwie téż piſze Pliniuſz/ ktore y Dioſzkorides/ zgadzáią ſie.

Cap. CCXLVIII.

NAPELLVS Fuchſii, Toxicum Aconitum.

Omiąg.

DWoiáki rodzay Dioſcorides wypiſuie Aconiti, iedno Pardalianches od Párdów/ ábo Lewártow/ iż té źwierzetá ſkoro vkuſzą tego źiela / zdychaią: téż ie zową Scorpium, to ieſt niedźwiadkiem/ á to álbo iż korzeń ma niedźwiadkowi podobny / álbo/ że gdy tym korzeniém niedźwiadká dotknieſz / tedy obumrze / że ſie nie ruſzy/ á ſkoro dotknieſz záś Ciemierzyca białą/ tedy ożywie. Ma to źiele liſtki trzy / drugdy cztéry / ſzérokie / chropáwe á koſmáte / iákoby ná Ciclaminum, álbo iáko v Kopydniku / rózczká ná dwu piedźi / korzeń biały iáko Alábáſter / podobny niedźwiadkowi / zową ij téż Vuam Vulpinam ábo Vuam verſam, to ieſt iágodá wilcza.

Drugié Aconitum zowie Dioſcorides Lycoctonom álbo Cynoctonom, to ieſt / iad wilczy álbo pſi / iż káżde źwierze ktore ſie ślepo rodźi zábiia: ieſt troiáki rodzay / ieden ma liśćie podobne Jáworowi/ iedno zabkowátſze/ rózge podobną Páprzoci/ á to ma w ſobie Omiąg: á ták Omiąg ieſt wtory rodzay Aconiti Dioſc. Y ácżkolwiek niektorzy chcą aby Napellus nie był Omiąg / ále vſus obtinuit, ták ij mienić / á ták téż niech ſtoi.

Omiąg tedy ieſt rodzay drugi/ ktory po Polſku zową Lulek/ ſeu Toxicum.

Trzeći rodzay Aconiti ieſt Cicuta, Swinia weſz.

Jeſt źiele cudné ále złośćiwé/ bo iad naywyſſzy ieſt / ieſt rodzay iádu / ktory wypiſuie Dioſcorides lib. 4. cap. 76. ktorego vżywáią Lowcy / ſtrzały ſobie z nim przypráwuiąc gdy zwierzetá ſtrzeláią. To téż źiele Dioſzkorides wypiſuie w ſzoſtych kśiegach/ gdźie piſze: ieſt téż iad okrutny/ ktorym Pogani ſtrzały/ miecze/ hárty v wloczni iádowicie hártuią / áby tym okrutniéy zámordowáli.

Jeſt źiele ná łokćiu długie/ liſtki iáko v Anyżu bárzo źielone/ piękny kwiát modry: doſyć tego źiela ná górách okolo Sączá / y poſpolicie w Polſcze / ná Tátrzéch.

Galen. piſze / że wſzędźie gdźie to roſćie źiele/ téż blizſiuchno przy nim roſćie drugie máluchne/ ktore ieſt przećiwne mocy Omiągowéy / ták iż gdyby kto Omiąg iadł / ſkoro tego źiółká vkuſi/ tedy zginie moc Omiągowá/ á nie záſzkodźi człowiekowi: ták ieſt nátura opátrzna / ktora ieſt pan Bog / w káżdéy rzeczy: á ácżkol-

Źiółko przy Omiągu.

wiek

wiek Omiąg iest iad/ wſżákże też ma moc w lékárſtwách.

Ale ſnadź rzeczeſż/ czemu też miły Bóg raczył ſtworzyć tákié iády/ gdyż Pan Bóg wſzyſtko dla pożytku człowieczego ſtworzył: á to źiele iest ſkázá ludzka? Opowiemći/ iż ácżkolwiek ten iad iednym obyczáiem człowiekowi ſżkodźi/ ále też inſżym pomaga: iáko piſże Plin. li. 17. ca. 2. iż iad tego źiela człowieká zábiia/ á gdyby człowiek iáki inſży iad wypił/ á po nim záś Omiąg/ tedy oné dwá iády bedą z ſobą walczyć/ że ieden drugi zgubi/ álbo obá zginą/ á człowiek zoſtánie. Tákiéż gdyby człowieká niedźwiadek vkąſił/ á onby ná ráne Omiągu przyłożył/ tedy nie záſżkodźi. A ták go nie dáremno Pan Bóg ſtworzył/ ále iáko lékárſtwo przećiw oſtátecznym iádóm.

To źiele zábiia beſtye/ któré ſie ślepo rodzą/ dla tego ná wilki przyprawiáią w mieśiech/ y ná inſżé beſtye. Dioſc.

Cap. CCXLIX.

NARDVS, NARDVS tachis Spicanardi.

Po polſku też Nárdus, álbo Piſmária.

TO źiele poſpolićie zową Szpiką/ á nie dobrze/ bo Spica ieſt kłos/ á kłos nietylko bywa náydowan ná Nárduſu/ wiecéy we zbożách. Są rozmáité Nárduſy/ á piérwſże ſą Zamorſkié/ to ieſt Indiyſkié y Siriyſkié. Jeſt w Aziéy górá wielka Taurus zową: Górá Taurus. któréy iedná ſtroná ku zachodu ſłoncá leży/ przy któréy Syria źiemiá: druga ſtroná téy góry ku wſchodu ſłoncá/ przy któréy India. Ná téy tedy górze roſćie Nardus, wiec który roſćie ná téy ſtronie ku Siriiéy/ zową ij Nardus Siriaca: który z one ſtrone ku Indiiéy zową Nardus Indiyſki. Menardus piſże/ że prawdźiwégo Nárduſu Indiyſkiégo niemamy á iżby nie przychodźił do nas. Wſżákże z Alexándryiéy przywożon bywa do Weneciiéy. Tenći ieſt Nardus/ którégo máść była/ która Swięta Mágdálená wylałá ná głowę Páná Chriſtuſá. Nardus Syryiſki. Indiyſki.

Plinius li. 12. ca. 12. tákiéż wypiſuie Nardum Indiyſkié y Siriyſkié.

Paulus. Korzeń Nardowy zágrzéwa mocniéy niż w piérwſżym ſtopieniu/ wyſuſża w wtórym. Ma nieiáką moc ćiérpnąca y zćiągáiąca z nieiáką oſtroſćią/ gorżką/ leguchną. Dla tego wątrobie á żołądkowi bárzo potrzebny. Vryne pobudza: á biegunki/ które z przyczyny trzéw pochodzą/ poſtánawia. przyrodzenié. Żołądkowi

Dioſ. libr. 1. cap. 6. Nárduſy wſzyſtki máią moc zágrzéwáiącą/ y wyſuſżáiącą. A vryne piiąc mocno pobudzáią. Vrynie.

Piiąc to źiele biegunki vſtawia: á przyklądáiąc/ fluxi zbytnié pániam vſtawia. Dioſc. Biegunkam. Pławóm.

Gryźieniu w żołądku bárzo Nardus pomaga/ ſtyſkowániu też kiéż w żołądku/ piiąc z wodą źimną. Tákiéż opuſżániu. Dioſc. Styſkowániu.

Wątrobie zákażonéy/ przećiw żółtéy Wątrobie.

Żołtéy niemocy. Nérkam. żołtéy niemocy/bolesćiam w nérkach/vryny/niedostatkóm/tákież dobrze Nardū pożywáć. Dio.

Żywotá wzdećiu. Pániam ktorym sie żywot wzdyma że w nim puka/tedy wárzac ſſpike dobrze sie w niéy párzyć/ takież ná káżdą bolaczke w żywocie około mátki. Dioſco.

Máćicy. Dioſcor. Włosóm. Takież pániam y pánnam ktorym opadáią włosy z brwi/czynić máść z czymkolwiek iakoż má ſtyrowym oleykiem przykładáć.

Kordyácé. Mozgu. Też pomaga omdlewániu/kordyáce/zápaleniu wątroby: gdy ią kto wonia/bárzo posila w głowie mózg záźiebiony: dla tegō dobrze ią woniáć tym/ktorzy złą głowę z zimności máią. Serapio.

Oczóm. Ná bolesći w oczu dobrze czynić wódke táką/wźiąć Nárdu/Gwoździków/Aloe ktore zową Epaticum, Tuciiey/á to wárzac w wódce Kopru Włoſkiego/á Swiéczkowéy/też rożánéy przydáć/żeby záraz wezwrzało/przecedźić/puſczáć ná oko. Vigo.

Cap. CCL.

NARDVS GALLICA, álbo Celtica, Nardus Romana.

Piſmaria álbo Nardus *Fráncuſki.*

NA górách Alpes w Liguriiey gdźie ieſt Genua, rodźi ſie Nardus rożny od Siriyſkiégo y Indiyſkiégo/ten ſie też rodźi w Iſtriiey/to ieſt ná tych górách/ktorémi my wieżdżamy do Włoch około Aquileiiey: ieſt źiółko nie wielkie/podobne kłoſowi pſzenicznému/dla tego ie też zową Spica, to tám zbiéráią á wiązánecżki wiążą.

Przytym źielu roſćie drugie źiele podobne Piſmáriiey/ktore dla mocnéy woniey á przykréy zową Hirculū, iákoby Kożielkiem/ále nie ieſt ten náſz Kożielek/tym to Kożielkiem falſzuią ſſpike te/á to kładąc ſſpike z Kożielkiem/potym nábiwa zniéy wóniey/y przedáią go zá Szpike: poznáć ten Kożielek/bo niema rózgi/liśćie ma dłużſze niżli Szpiká/á białe/áni tak wdźiecznie wonia iáko Nardus.

Dioſcorides lib. 1. cap. 7. Nalepſzy Nardus Fráncuſki/ktory świeży wdźiecznie wóniáiący/wielokorzenny á kruſzliwy: ma práwie té mocy Nardus Fráncuſki w lékárſtwách piſze/Dioſ. iákié Indiyſki.

A Paulus/Nardus Gálliſki zgadza ſie z Nárduſem Indiyſkim/w śiłach/iedno ná wſzytkim ſłábiéy ſpráwuie y mdléy/bo ácżkolwiek ieſt gorętſzy niż Indiyſki/ále ćierpnienia y ściągánia niema tákiégo iákié ma Indiyſki.

Galenus 8. Simpl. tákież práwie piſze.

Vrynie. Wietſza ma moc pobudzáć vryne/niżli Indiyſki. Dioſ.

Żołądkowi. Żołądkowi ieſzcze mocniéy pomaga ten Nardus niż Indiyſki. Dioſcorides.

Żółtéy niemocy. Pomaga bárzo wątrobie/żółtą niemoc ſpadzą piiąc/wzdymániu y opuſzeniu żołądká bárzo pożyteczny: A to wárzac z Piołynkiem y piiąc/tákież piiąc pomaga śledźionie. Dioſ.

Śledźionie.

Bolesćiam

Nérkóm. Pecherzowi. Vkąszeniu iádowité^o.

Boleśćiam y niedoſtátkóm w nérkach/ w pecherzu/ z winem pić.

Takież przećiw iádowitému vkąszeniu beſtiy.

Dobrze ten Nardus przydawáć do lékarſtw y plaſtrów/którémi mamy zágrzéwáć.

Cap. CCLI.

NARDVS MONTANA, Nardus Orea, Tylacitis, Niris.

ROśćie ieſcze Nardus w Ciliciiéy/ które zową Nardus ſkálny: tenże też roſćie w Syriiéy/ ma liſtki podobné Mikołáykowi: tákież gáłązki máluchné oſtré ćierniſté/ iáko y v Mikołáyká: kozonki ma ieden álbo dwá/iáko y Złotogłowu leliowégo bárzo woniáiące/ niemiéwa rózgi/ niemiéwa kwiátu/ áni naśienia. Piſze Dioſcorides lib. 1. cap. 8. że ná té wſzytkié niemocy pomaga/ ku którym Nardus Francuſki. Paulus záśie piſze/ że bárzo ſłábo.

Też Valerianam, náſz Kozłek zowie Dioſco. Nardus, o którym niżéy.

Tákież Aſſaron, to ieſt Kopyduiк/ zowie Dioſcorides Nardus Ruſtica, to ieſt/Nardus chłopſki.

Nardus Polſki. Jeſt też ziele wielkié w Polſcze/ roſćie w ogrodźiéch/ modro kwitnie/ liſtki podobné bázyliyce/ iedno iż nie ták zielone/ ná wirzchu ma gałeczki iákoby v Mikołáyká/iedno białé/gdy przeſchnie/ mocno wónia/po Polſku też zową Nardus, álе nie ieſt żadny z tych Nárduſów wypiſánych: ták to ziele ſobie ludźie przezwáli/ iż wónia cudnie iáko Nardus.

Cap. CCLII.

NASTVRCIVM, CARdamon, Hyberis Satiua, *Rzeżuchá.*

WSzyſcy poſpolićie Rzeżuche/ która po łáćinie zową Naſturcium, iákoby nos mozgaca: bo gdy ią kto ié/ w nos gryzac idźie/iedno naśienié w lékárſtwá przychodźi/ liśćié tylko ku iedzeniu.

Galenus vij. Simpl. Naśienié Rzeżuſzáné téyże práwie mocy/ iáko y Gorczycá/bo zápala y wyſuſza w trzećim ſtopniu: naleplſza/piſze Dioſco. w Bábiloniiéy/ álе y w Polſcze ieſt mocna/ że nie trzebá ieźdźić zá morze.

Dla tego Dioſcorides libro 2. ca. 144. piſze/ iż naśienié Rzeżuſzáné

ſżáné zkądkolwiek y gdźiekolwiek roſcie/ ma moc zágrzéwáiącą/ Żołądkowi ſżkodźi. ieſt bárzo oſtré/ żołądkowi ſżkodźi/ w żywocie czyni zámieſżánié.

Gliſtóm. Gliſty z żywotá wypędza/ Śledźionie. tákież śledźione náprawia z octem piiąc. Dioſ.

Miesiącóm. Miesiące pániam pobudza/ ále płód w żywocie zábiia/ dla tego nieprzeſpieczno pániam Rzeżuchy pożywáć. Dioſc.

Małżeński vczynek pobudza Rzeżuchá iedząc ią. Dioſc.

Kroſtki po licu/ tákież inſżé tredowáciny ná licu z miodem ściéra: śledźione twárdą/ pomázuiąc z miodem odmiękcza/ y vmnieyſża. Dioſc.

Ránam. Tákież ſmrodliwé rány/ z których płyną plugáwości z miodem nátłukwſży/ wyczyśćia. Dioſcorides.

Dychawicy Też dychávice y flegmy/ które w piersiach trapią/ vwárzywſży to nasienié/ dáiąc ieść y pić wyczyśćia y wyſuſża. Dioſc.

Wężóm. Przeciw wężowemu vkáżeniu/ też dobrze pić: kádząc nasieniém/ wypędza ie z domu.

Carbunculis. Bolączki ogniſté/ Carbunculos zową/ przykłádáiąc/ otwiéra ropę czyniąc. Dioſc.

Biodrám. Przeciw boleściam w biodrách/ nátłuc tego nasienia/ y vczynić plaſtr z mąką á z octem/ przyłożyć. Dioſc.

Opuchlinóm. Wſżelákié nádecié/ káżdą opuchlinę/ z którégokolwiek członká: tákież czyniąc plaſtr y przykłádáiąc/ rozbiia.

Jęczmykóm. Tákież ięczmyki/ gdy iuż doſtoią/ czyniąc z wodą ſłoną/ álbo z lakiem rybnym plaſtrzyk y przykłádáć.

Guzy/ bolączki/ świnié wrzody/ tákież przypráwuiąc spadza. Guzóm. Bolączkóm.

Galenus 7. Simp. Gdźiekolwiek trzebá záczérwienienia ná ſkórze/ dobrze czynić tym naśieniém.

Tóż źiele może to wſżyſtko w lékárſtwach/ ále nie ták mocno.

Plin. lib. 20. cap. 13. Rzeżuchá małżeński vczynek pobudza/ myśl oſtrzy. Naśienié piiąc ilé dźieśięć pieniędzy/ purguie kolere: świnié wrzody z mąką Bobową czyniąc plaſtr/ gubi y goi. Myśli oſtrzy. Wrzodóm

Potym tóż co y Dioſ. piſże/ tylko przydáie/ że páznokćie chropáwé/ z miodẽ czyniąc máść spadza. Páznokćiom.

Cap. CCLIII.

NENVFÆ, NIMPHEA, Cacabus Veneris, Papauer Paluſtre.

Grzybienié.

GRzybienié ieſt dwoiákié/ iedno kwitnie biało/ tego korzeń pośpolićie czarny zwierzchu: drugié kwitnie żółto/ á korzen bieluchny.

Jeſt z przyrodzenia źimnéy á wilgotnéy nátury/ w wtórym ſtopieniu.

Plin. li. 25. cap. 7. báśni piſże/ że národzoné z Boginiéy iedney Nimphy: á to/ gdy tá Bogini miłowálá Herkuleſá/ á gdy iéy miłość ſie niezgadzálá/ od miłości vmárłá/ y w ten kwiát obroconá.

Dioſcorides li. 3. cap. 139. Ten korzeń w Jeśieni z wody wyimowáć y ſuſżyć/ potym ná proch ſtłukwſży

stłukwszy dáwáć pić z winem / á to przeciw boleściam y opuchnie
Śledźionié niu / á twárdości w śledźionie.

Boleściam w żołądku y gryźieniu w trzewách: tákież boleściam w pechérzu/czyniąc plastr przykładáć. Dioſc.

Białé krosty iáko tredowáćiny / wyćiéra prochem y máścią. Dioſcorides.

Włosóm. Pádánié włosów z párchów/ wypełnia/ nátłukwszy z żywicą.

Pámázániu. Przeciw nocnému pomázániu we śnie/dobrze pić. Dioſc.

Plinius pisze / ieśliby kto pił to korzenié dwánáśćie dni / strada wczynku małżeńskiego.

Zásie żółtégo Grzybiénia korzeń / dobrze pić z winem czér-

wonym / przeciw zbytniém vpła Pláwóm.
wóm niewieścim. Dioſc.

Przeciw Kozdyákóm/ drżeniu sercá / y inśzému v sercá zápaleniu / bárzo to kwiécié pomaga. Dioſc. Auic.

Cap. CCLIIII.

NERIVM, RODODAphne, Laurina Roſa, Rododendrum.

Bobkowa Roża.

Chróśćik máły ieſt Bobkowa Róża / liśćié ma Bobkowému ábo Migdałowému podobné/ iedno iż dłużśzéiáko v Wiérzby álbo Broſkwinie: kwiát ma podobny Różánému/ owoc iednáki iá ko v Migdałów / wełny pełny/ rośćie przy rzékach y wielkich wodách. Dioſc. lib. 4. cap. 80.

Korzen ma oſtry / długi / drewniány/ á w vkuśzeniu słony/ro śćie przy rzékach. Jeſt ten Chróśćik iádów rodzay / iáko y Omiag. Rodzay iádu.

Kwiát y liśćié tego Chroſtu zábiia bydło gdy go vkuśzą. á zásie człowiekowi / gdyby táki iad wźiął álbo wypił / tedy to liśćié y kwiát bárzo pomocné / ábo- Vkáśzéniu iádowité.

wiém iad z iádem walcząc ieden drugi zwalczy / á człowieká wybawia od śmierći wolnego. Dioscor. lib. 4. cap. 80.

Vkąszeniu. Takież z Ruta nátłukwszy tego kwiécia álbo liścia / léczy beśtiy iádowitych vkąszenia. Dioscor.

Té małe beśtiié álbo kotki / iáko owce / álbo kozy by tylko wody dotknęły piiąc / w ktoréyby moczono to źiele / pozdychaią. Dioscor.

Cap. CCLV.

OLVSATRVM, HYPposelinum, *Wielki Opich.*

Dioscorides lib. 3. cap. 7. To źiele ma wielką rózgę wysoką / w wnątrz próżna á dźiurkowáta / miękka / y tu y owdźie iáko prągámi przepaśána: liśćié śzerokié / ná rózgách oganká máluchna iáko ná Rozmárinie / naśienié czarné / długié / twárdé / ostré á woniáiące / rośćie w cieniach á przy błociéch / iedzą iáko inną iárzynę álbo kápuśte.

Paulus. Téyże práwie mocy iáko y ogrodny Opich / dla tego pisze Dioscorides, pobudza pániam mieśiące / w winie z miodem przyprawiony. Mieśiącom.

Dobrze też pić to źiele przećiw ćiężkiemu źimnu w febrách. Febram.

Kápániu z pechérzá niepowolnému vryny / bárzo pomocno piiąc. Jeśt dobrze też przećiw temu wszyśtkiemu iadáć. Vrynie.

Plinius lib. 20. cap. 12. Przećiw niedźwiadkowému vkąszeniu naśienié dobré piiąc / tákież gryźienié w żywocie vśmiérza / rzezáwice: tákież korzeń z winem piiąc / kámień łamie. Niedźwiadkowi. Rzázáwicy. Kámieniu

Przećiw zápomniáłego psá vkąszeniu / czynić plástr / ież naśienié pić. Vkąszeniu zápomniáłego psá.

Cap. CCLVI.

OPHIOGLOSSVM, Lingua serpentina, *Wężowy ięzyk.*

TO źiółko zową z łácińskiego Jezyk Wężowy / iż ma śzypułkę nád liśtkiem / ná ktoréy podobną páleczkę źieloną Jezykowi wężowemu / liśtek ma iáko v Bábki / ieden / ná pálcu wzdłuż / księżycá Máią okázuie śie / potym go nie widáć / rośćie przy błociéch.

Zágrzéwáiąc to źiółko mocno wyśuszą / dla tego ná rány / wrzedliwé śadzele mocno pomaga / przykłádáiąc y prochem z niego posypuiąc.

Zapuchliny y káżdé mieyścá wzdęté przykłádáiąc ná plástr / rozbiia.

Na to

Ma to ziele prawie niemal wszystki mocy które ma y Symphitum.

Cap. CCLVII.

ORCHIS CYNOSORCHIS

Testiculus Canis,

Psie koślaski.

MA to ziele iako pisze Dioſc. libr. 3. cap. 132. około rózgi y po ziemi około korzenia liſtki podobné Oliwnym/ale miękkié/ſczupleyſze y dłuższe/rózczká ná pięć/ná wiérzchu kwiatek brunatny/korzonek cebulowáty/podługowáty/dwoiſty/ieden przy drugim ſpoiony/iako oliwki/ieden dłuższy á drugi wyższy mnieyſzy/y iákoby martwy/á piérwſzy świéższy y tłuſty.

Plinius li. 26. cap. 10. pisze/dziwuiąc ſie temu zielu/dziwna to rzecz/w iednym zielu przeciwné mocy/iż korzonek ieden który iest więtſzy á dłuższy/piiąc ij z wodą pobudza małżeńſki vczynek/á zásie máły korzonek piiąc z kozim mlękiem/gubi małżeński vczynek/tákiéż Dioſco. pisze.

Wenery.

Jedzą té korzonki iako inſze iárzyny/piekąc y wárząc/powieda/więtſzy korzonek iedząc/czyni rodzenie ſynów/á mnieyſzy dźiéwek: á ieden korzonek ſie záwżdy przeciwi drugiemu/ták iż ieden z drugim piiąc/obá swą moc gubią. Dioſco.

Synów ábo dźiéwek rodzenie.

Przyczyná téy przeciwnośći teſt/iż korzonek więtſzy iest ciepły/iako pisze Paulus y Galenus, á wilgotny/dla tego małżeński vczynek pobudza: á mnieyſzy korzonek iest gorący y wyſuſzáiący/dla tego Venerem káži.

Cap. CCLVIII.

ORCHIS ALTERVM,

Testiculus Serapiades,

Liśie iayká.

MAią té iayká Lugowi wielkiemu liſtki podobné/ſzérſze á tłuſté/y bokow rózgi wychodzące/y náklonioné/korzonki ma podobné małym Moſzenkom.

Dioſcorides lib. 3. ca. 133. Korzonki té ſtłuſzy/ná plaſtrze przy łożywſzy/rozbiia wrzody/opuchłé mieyſcá/wrzedliwé rány wyczyśćia z miodem. Bolączkom.

Przećiw ſadzelom piſczeliſtym/zową Fiſtulas, czyniąc iáko czopek/obráca ie ná ſzérſzy ſadzel/łátwy ku goieniu. Dioſ. Wrzodom.

Zápalenie ſadzelow z wielką boleśćią Zápaleniu.

boleścia / vlżywa / ogień odpadza. Rány w vściech ſpetné plugáwé goi płocząc.

Ránam.

Biegunkam. Biegunki / piiąc / záſtánawia: też ieſt to ziele téyże mocy iáko y pierwſzé.

Cap. CCLIX.

ORIGANON, ORIGANUS, Heracleotica, Origanū vulgare, Cunila, *Lebiótká.*

ROzmáité ſą v ſtárych Grękow domniemánia około Origanon, á wſzákże tá Lebiótká poſpolita ieſt práwé Origanum Heracleoticum: áczkolwiek Dioſcorides piſze / że Origanum Heracleoticum ma liſtki Hyzopowé / rozumiéy że y Hyzop nie iednákié wſzędzie ma liſtki: ma Lebiótká oganke rozdzielona w koło śiedzaca / naśienié potym bywa nie geſté / ále bárzo twárdé.

Teophraſtus lib. 1. cap. 2. Lebiótke dwoiáką wypiſuie / białą y czarną.

Przyrodzenié. Paulus piſze / że wſzyſtki rodzáie Origani, to ieſt / Lebiótki / máią moc zápaláiącą y wyſuſzáiącą áż w trzecim ſtopniu / to vkázuie gorzkość / wonność y oſtrość w Lebiótce.

Zapala. Zápala káżda Lebiótká: dla tego wárząc ią w winie á piiąc / odpadza iady / ktore bywáią z iádowitych gádów: á z miodem przeciw iádu świniéy wſzy. Dio.

Jádóm.

Opuchlnié. Rozpuchlimié. Przeciw kurczowi / roſpuklinam / opuchlinam / przyprawić lákwarz z figámi / Lebiótką / y iadáć. Dioſc.

Melánkoliiéy. Dobrze też pić Lebiótczány proch z woda miodową / tym ktorzy melánkoliiéy pełni / purguie ią ná dół. Dioſc.

Miesiącóm. Pániam miesiące pobudza ten proch / tákież piiąc z winem / álbo z woda miodową. Dioſco.

Káſzlóm. Káſzle ciężkié / á ktorym w piersiach chrapi / czyniąc lákwarz z prochu Lebiótczánéġ z miodem / y bráć / wyczyścia. Dioſco.

Swiérzbóm. Swiérzby / y káżdé záſzpécenié ſkóry / tákież żółtą niemoc / ſpadza Lebiótká / á to wárząc ią w wodzie y myiąc ſie w niéy. Dioſcorides.

Jezyczkowi. Sok Lebiótki świeżéy / vpádnienié y zránienié iezyczká / iteż inſzych mieyſc około niego / płoczac nim / goi y wyczyścia. Tákież káżdé krosty y rány w vſtách goi z oleykiem Fiołkowym: tym że obyczáiem ten ſok / nozdrze y niedoſtátki w noſie / ſarkáiąc / wyczyścia y goi. Dioſ.

Takież ten ſok roſpuſciwſzy z

mlékiem

Vßóm. mlékiem / puszczáć w vcho przećiw boleśćiam w vchu / vśmierza. Dioscorides.

Wężóm. Węże z domu káżdégo Lebiótká wypądza/kedy ią ścíela / dla tego dobrze ią w łoże kłáść: y gdźie podezrzenié od gádów.

Dioscorid. eod. cap. Jest druga Lebiótká polna ábo leśna/zową Silueſtris Origanus, też ma liſtki iáko y Lebiótká/ rózczke cieniuchną / ná któréy też iest oganká podobna iáko v Kopru swoyſkiégo/ kwiatki ma białé.

Gádóm. Tá Lebiótká własną moc ma przećiw iádowitych gádów vkąszeniu / liśćié y kwiatki piiąc w winie. Dioſco.

Plinius lib. 20. cap. 17. rozmáité rodzáie wypiſuie Lebiótki: iedná iest podobna Izopowi / zową ią Onitim álbo Praſion, drugą Lebiótkę zowie Tragoriganũ, która podobna Mácierzéy duszce: trzećią zowie Heraclium, á tá też troiáka/ iedná która ma przyczérnieyszym liſtki á szérokié/ nieiáko kliowáté/druga z málémi liſtkámi á miękuchnémi / podobna máieranowi/á trzećią miedzy témi śrzednią/liſtki y rózgę y kwiát mierné / w małości y wielkości máiąc.

Wszyſtkié té trzy rodzáie w Polſcze ná górách naydźie/iákóm ią zbiérał w Zaborzu y weZłotéy v Sędomiérzá: á iż ták iest rozmáita / dla tego Pandectarius pomięszał Lebiótki z Diptanem / tákież inſzé źiołá. Leonicenus diſputuie przećiw Pliniuſowi / ále niewiém czemu / bo té wſzyſtkié Lebiótki iáko Plin. wypiſuie ią w Polſcze náyduie: prawdá iż we Włoszéch Lebiótki niewiém czemu nie ták wóniáią iák v nas.

Dla tego chwali Dioſcorides Heracleoticum od miáſtá Heracleon w Poncie / któré ma niebo z tymże ſpoſobem iáko y v nas: á ták nászá Lebiótká ma bydź bárzo dobrá.

Lékárſtwá téż práwie Plinius wypiſuie iáko y Dioſco.

Cap. CCLX.

OPHRI BIFOLIVM,

Parłyſt álbo Dwóyliſt.

Z Jele to iest podobné Lánce w liśćie y w wzroſtu / tylko że ma dwá liſty/ieden przećiw drugiému w pul rózgi / które liśćié przenika głąbik/który potym wyrózwſzy ná piędźi álbo ná dwu / miéwa kwiatki drobné białé / iákoby Jezyczki przędźioné / roſćie w leśiéch/ po górách / Máiá á Czérwcá kwitnie/potym ginie.

Ma przyrodzenié zágrzéwáiącé á wyſuszáiącé miernie / to o- Przyrodzenié.

kázuie

kázuie iego słodkość / á dla tego ma moc stuláiącą / ściągáiącą / á zażywiáiącą / dla tego rány stárgáné goi / przepukliny goi / y inſzé niedoſtátki około ran.

Cap. CCLXI.

ORIGANVS HIRCINA,

Tragoriganon,

Kozia Lebiótká.

MAluchné á krótkié ziółko Lebiótká Kozia / iáko wypiſuie Dioſco. lib. 3. cap. 30. Máćierzéy duſzce bárzo podóbné: według dobroći mieyſcá / ma wietſzé ábo mnieyſzé liſtki / tákież vrode.

Vrynié. Ma też tá Lebiótká / Dioſ. piſze / moc zágrzéwáiącą: dla tego vryne pobudza / żywot czyni dobrze trawiący / á to piąc ią wárzoną / purguie też z człowieká kolery y ſpátności plugáwé.

Purguie.

Sledźionié. Dobrze też pić te Lebiótkę / tym ktorzy máią zápſowánié śledźiony / á to wárzywſzy wotćie / miesiące pániam pobudza.

Káſzlom. Peripleumemiéy. Przećiw káſzlowi y grubym flegmam / tákież bolączkam ná płucách / czynić lákwarz z miodem y pożywać.

Styſkowániu. Ktorzy máią w żołądku ſtyſkowánié y brzydkość / álbo ſmrodliwie á kwáśno odrzygáią / też wárząc te Lebiótkę / dobrze im pić.

Opuchlinam. Opuchliny álbo zátwárdźiáłé wrzody / czyniąc plaſtr z máką Jęczmienną álbo pſzeniczną ſpadza y odmiękcza. Plinius lib. 20. cap. 17. tákież piſze.

Cap. CCLXII.

OROBVS ERVVM,

Ciećiórká.

AVicenna nieznał Eruum, ktory piſze / iże z Indiiey Orobum przywożą: á dla tego też niektorzy Aptekárze y Weneccy biorą zá Orobum owé ziarnká żółté / ktore niedawno w Polſcze poczęto ſiać / ieſt iáko wielka trzcináná / ná wierzchu bywa iáko ſtrąk / około ktorego bárzo wiele ziarnek żółtych / podobné grochowi / przezwáli Indiyſką Pſzenicą. Ale Menardus y Braſeuolus, y wſzyſcy inſzy wywodzą / że Orobus ieſt to ziárno / ktore we Włoſzech zową Ruuione: v Krolowey Jey M. ſiano ie często w ogrodźie ná zwierzyncu: ieſt białé iáko groch / ná Mázowſzu zową Ciećiórká: poczęto ie też ſiać w Sedomierzu / y ták ſie rozmnożyło / że miewáią go po kilku brogow. Aptekárze Niemieccy y náſzy niektorzy zową Wyka / y czynią z Wyki mąkę / ktorą biorą miáſto Orobu á niedobrze. Dioſ. li. 2. c. 100. ták wypiſuie Orobum, nie wielkié ziółko cienkuchné á małé / liſtki máiące nie wielkié / naſienié w

nie w ſtraczu / z ktorego czynią mąkę / ktora zową Eruum.

Galenus, takież Paulus. Eruum ieſt zągrzewaiące w pierwszym / á wyſuszaiące w wtorym ſtopieniu / ieſt nieiáko gorzkie / dla tego drobi / ociera / zatkánie otwiera.

Głowie ßkodzi. Dioſcorides li. 2. cap. 100. Obraża głowę Cieciorką iedząc ią / w żywocie czyni zámießánie / vryne mocno wywodzi / że też y krew wywodzi.

Woły bárzo tuczy dáiąc wołom.

Płci. Máką Cieciorczána czyni płeć cudną / á to vmywaiąc lice woda z niey. Dioſco.

Máką tá z miodem przyprá-
Ránam. wiona / wyczyścia wrzedliwé y
Piegam. plugáwé rány / piegi ociera po-
Ogorzeniu od ſłońcá. mázuiąc / lice álbo mieyſcá od ſłońca ogorzałe wybiela / y wßyſtki inßé zmázy: takież wrzedliwé rány ktore ſie po ciele rozßérzáią / vſtáwia: ſadzele ráczyſte / zową Cancros, vśmierza. Dioſ.

Cancros.

Pániam. Twárdości y bolączki / ktore bywáią v pań ná piersiach miękczy. Dioſc.

Wrzody ogniſte / zową Carbunculos, iáko wąglę: takież rány párchowáte w głowie / z ktorych ropy cieką / wßyſtko wyczyścia. Dioſco.

Máke też te w winie mocząc /
Vkąßeniu. dobrze przykłádáć ná vkąßenie człowiecze / pśie / wężowe / przedko goi. Dioſc.

Vrynie. Z octem roſpuściwßy / vryne záſtánowioną / ná łono przykłádáiąc / wypuſcza. Dioſco.

Przeciw gryzieniu w żywocie / takież zbytney chćiwości ná ſtolce / zową Tenaſmon, takież przykłádáć. Tenaſmon.

Plinius lib. 22. cap. 25. Máká Cieciorczána ſtłuczona z Rzotkwią / z ſolą / á z octem / wyciera lißáie: takież tredowáciny / z ſiárką.

Przeciw boleściam w głowie nátluc tey máki z ſádłem gęśim / á ná ſkroni przykłádáć. Plin. Głowie.

Gruczoły / bolączki zá vchem / takież pod gárdłem świnie wrzody / z golębim gnoiem / Lnianym ſiemieniem / wárząc w winie / przykłádáiąc / rozrzuca álbo zbiera. Plinius. Swinim wrzodom.

Cap. CCLXIII.

ORISA, RISVM.

Ryż.

Ryż ieſt iedno miedzy zbożem / z ktorego w innych ſtronách y chleby czynią / my tylko miáſto krup pożywamy: á dźiwno mi czemu by go też w náßych ſtronách nie

śiano/ gdyż naydźie wiele tákich wodnych mieyſc / ná ktorychby ij mógł śiać.

Roſcie/ piſze Dioſzkorides/ ná błotnych mieyſcach á glibkich / ták iż trzebá / gdy iuż ma rózgę/ á kłos puśći/ záwſze w wodźie trzymáć: á dla tego dźiwowałem ſię przedtym / gdyſmy ij śiali ieden raz / niewiedzac obyczáiu / vrodźił ſię miáſto Ryżu Orkiſz/ á to/ iż ná ſuchym mieyſcu śiano.

Gale. Ali. Ryż niedobrą krew czyni / to ieſt kliowátą / grubą/ trudny ku ſtrawieniu/ ma nieiákié cierpnięnié: dla tego zátwierdza żywot mierno / przeto tém ktorzy trudni ku miewániu ſtolcow / niedobrze go pożywáć.

Biegunkam. Dioſcorides lib. 2. cap 86. Dobrze Ryż iádáć w biegunkách/ bo łacwiey ie vſtánawia / á my dáiem z Migdałową polewką.

Conſtantinus. Jeſt Ryż ciepły w pierwſzym ſtopniu / ſuchy w wtorym : dla tego żywot zátwierdza / á tym wiecéy ieſli z iágły twárdo będźie wárzon: z máſłem czyni ſtolce.

Ryż ku trawieniu ciężki / máłe tuczenié czyni/ żywot zátwierdza/ nalepſzy gdy z krupkámi Jęczmiennémi wárzą. Paulus.

Cap. CCLXIIII.

POEONIA, GLYCISSIDE, Caſta Herba.

Piwonia.

Z Náią ludźie Piwowonią pośpolićie / ieſt iéy dwoiáki rodzay/ mężczyzną y żeńczyzną. Mężczyzną ma podobné liśćié Włoſkiemu Orzechowi/ korzeń v niéy miąſzy iáko pálec/ długy długi ná piądź / biały / ſmáku ciérpnącego. Záśie żenczyzną ma liśćié nieiáko rozdzielané iákoby v Lubczyku/ korzonki wiſzą długy iáko páćiérze/ śiedm/ długy ośm/ ábo mniéy. Jeſt zágrzéwáiąca y wyſuſzáiąca w wtorym ſtopniu.

Galenus 6. Simpl. Piwowonia korzeń ma ciérpnący z nieiáką ſłodkośćią / ma też oſtrość z nieiáką gorzkośćią: dla tego vryny poruſza/ miesiące wywodźi / wątrobie/ y nérkam pomaga. Vrynie. Miesiącom.

Plinius libr. 25. cap. 4. piſze / że to źiele Pœonią zową od iednego Lekárzá ſtárego / ktorego mieniono Pœon. Rodźi ná wierzchu podobné ſkraczykom Migdałowym / w ktorych roſtą iadrká

drká czarné / drugdy czérwoné.

Dioſc. lib. 3. cap. 148. Pániam które po porodzeniu nie dobrze bywáią wyczyśćioné / tedy dáwáć korzeń pić / poruſzy mocno / wyczyśćiáiąc. Miesiące tákież pániam wywodźi / piąc ten korzeń z Winem ilé Migdałowy orzech: tákież przeciw żółtéy niemocy pomaga: tymże obyczáiem bárzo pomaga boleśćiam / y inſzym niedoſtátkóm w nérkách / tákież y pechérzowi y vryny niedoſtátkóm.

Pániam.

Żółtośći.

Nerkam.

Biegunkam. Záſtánawia biegunki / wárząc ią w winie czérwonym / á piąc. Dioſcorides.

Pławom. Naśienié czérwoné dobrze pić / ſtárwſzy dźieśięć álbo dwánaśćie / pániam z winem / przeciw czérwonym pławóm. Dioſc.

Wrácániu Też dobrze ieść té źiarnká tym / którzy niemogą záchować pokármu w żołądku / tákież gdy kto ma gryźienié w żołądku. Dioſc.

Morzeniu.

Kámieniu. Kámień / który ſie niedawno poczyna w dźieciach / tedy dáwáć im w piciu y w iedzeniu / roſkruſza ij. Dioſc.

Máćicy. Pániam / które nagle z zátchnienia máćice omdlewáią / y zeby ścináiąc zámilkną / tedy im dobrze pić pietnaśćie źiarnek. Di.

S. Wálentégo. Paulus 7. Záwieśiwſzy ná ſzyi nośić źiarnká / pádáiącą niemoc odpądzáią / á lepiéy gdy będźie korzeń y naśienié: też przeciw pádáiącéy niemocy dobrze wárząc korzenié Piwoworniowé z Szálwią / Rozmárinem / Máieránem / w wodźie miodowéy pić.

Cap. CCLXV.

PALIVRVS.

Oſet nyſoki.

Jeſt ten chrośćik ćiérniſty iáko Oſet / á twárdy / naśienié tluſté / ſádze z śiebie puſcza / owoc ma. Plinius lib. 13. cap. 17. piſze / czérwony.

Dioſc. lib. 1. cap. 106. Piąc to naśienié / káſzląc bárzo pomaga: kámień w pechérzu łamie. Káſłowi. Kámieniu.

Przeciw wężowému vkąſzeniu pomaga.

Liśćié y źiele piąc / biegunki záſtáwia. Korzeń wrzody y bolączki / nátłukſzy y przyłożywſzy / rozbiia. Biegunkam.

Jeſt chrościk / bárzo ćiérniſty / ták że go nie może przed ćiérniém w gołą rękę człowiek beſpiecznie wźiąć.

Cap. CCLXVI.

PANAX HERCVLEVM, vel Heracleum.

Niektórzy z Doktorów dowodzą, że náss Dźięgiel iest Panax Heracleum, *z którego czynią sok Opopanacem.*

PAnax to iest źiele/ z którego Opopanacem czynią / to iest sok z Pánáxu: Rośćie to źiele w Boćiiéy / y w inszych mieyscách w Gręciiéy / gdźie to źielé śieią dla wielkiego pożytku / bo wyżymáią sok / á potym w naszé strony szla zá wielkié pieniądze przedáiąc. Liśćié ma to źiele grubé/ po źiemi sie kładące / źielone iáko Figowé/ wielkié/ pospolićie w pięć częśći rozdźielone / rózgę álbo głab ma wysoki/ podobna Feruli źielu / to iest / iákoby v Weszki/ kosmáćiny po niéy białé iáko wełná / y listki mnieyszé niżéy v źiemie / ná wiérzchu oganká podobna Kopru swoyskiego : kwiát żółty woniáiący/ smáku gorąco-ostrego / kozenia z iednego bárzo wiele wyroslych/ białych/ przykréy woniéy/ skórá miąsza / á w smáku przygorzczszym. Di. l. 3. c. 50.

Pli. li. 25. c. 4. rozmáićie pisze / że też Bielon zowie Panacem herculeum. Dla tego Leonicenus trapi go.

Przyrodzenié. Obyczay zbiéránia Pánaxowego soku wypisuie Dioscorides lib. 3. cap. 50. dosyć széroko: Ma moc/ pisze Dioscorid. Panax Herculea, zágrzewáiąca: dla tego od miękcza/ wyćiencza: przeto przeciw ciężkiemu trapieniu w febrach / bárzo pomaga z winem piiąc. Febram.

Skurczeniu. Piersiam. Vrynie. Skurczenia/ przepukliny/ boleści w piersiach/ gryzienié w żywocie/ niepowolné vryny kápánié / okrostáwiałému pęcherzowi / z miodem álbo z winem piiąc / léczy mocno sok z Pánáxu. Dioscorides. Pęcherzowi.

Miesiące pániam wywodźi / z winem piiąc/ bolączki/ y wrzody które sie przydawáią w niewieścich mieyscach / z miodem rospuściwszy przykládáiąc / gubi : nasienié piiąc z Piołunem miesiące wywodźi. Dioscor. Miesiącom. Bolączkom táiemnym.

Dobrze też biodrá z tym sokiem á z miodem mázáć / bolésć vśmierza. Dioscor. Biodram.

Przeciw podágrze/ nátluc z rózynkámi/ przykládáć plastr/ ná nogi: wrzedźienicé ogniste/ carbunculos zową / tákież przykládáiąc/ spadza. Dioscor. Podágrze. Carbunculis.

Kládąc ten sok w dźiurę w zębiech/ które bolą/ tedy ból vśmierza: puszczáiąc ten sok w oczy bárzo wzrok oświéca. Dioscor. Zębom. Oczom.

Zmieszawszy z smołą/ przeciw iádowitégo psá vkąszeniu/ ná rány kłádź goi. Psá iádowitégo vkąszeniu.

Kozen Pánáxowy / pániam ku porodzeniu bárzo pomaga / kładąc ij / tákież zátchnieniu mácicy czynić. Porodzeniu.

Rozmáité są Pánáxy / które Theophra. wypisuie / li. 4. ca. 11.

Cap. CCLXVII.

PANAX ASCLEPIVM.

PLinius lib. 25. ca. 4. To źiele zowie Panax Asclepion, iż ie Asclepiades wynalazł: od tego źiela córkę swoię iedną wezwał Panica. To źiele rózgę ma ná łokćiu długą/ ciénką / listki ma podobné Kopru Włoskiemu / ále

więtsé

wietsze y kosmátsze á woniáiące/ ná wierzchu oganká/ ná ktorey kwiatki zolte iáko zloto/ woniáiące z ostrosćią/ korzonek máły biały.

Ránam. Dioſc. lib. 3. cap. 51. Przećiw wrzedliwym ránam/ bolączkam krostam rozsserzáiącym/ nátłukwszy kwiatkow álbo nasienia z miodem przykládáiąc goi.

Wężom. Przećiw wężowemu vkąszeniu/ tedy te kwiatki z winem pić: á z miodem nátłukwszy/ ná ráne klásdź.

Cap. CCLXVIII.

PANAX, teste Gesnero, Chironion, virga aurea, Solidago Saracenica.

Trank.

OD Lekárzá Chironá onego stárego á známienitego/ zową Panacem Chironiam, iż to ziele wynalazł. Plin. li. 25. ca. 4. Rośćie to ziele ná gorze Pelion, iáko pisze Dioſc. lib. 3. cap. 52. v nas wszędzie po łąkach/ po chrośćiech. Ma listki iáko Máieran/ kwiatki zolte iáko zloto/ korzonek máluchny/ smáku ostrogorącego.

Bárzo dobrze to ziele pić przećiw vkąszeniu wężowemu: tákież kwiatki/ gálązki z listkámi tłukąc przykládáć ná rány. Dioſ.

Tákież pić ná rány/ ná zbićie/ ná vtrząśnienie.

Cap. CCLXIX.

PANCRATION, SCILLA parua,

Cebulá Myssa mnieyssa.

DIoſcorides lib. 2. cap. 163. Ma korzenie tá Cebulá myssa wielkie/ iák Cebulá ogrodna/ zołtey bárwy/ przyczerwienszym/ ostro gorącego smáku á gorzkiego/ liśćie ma iáko Leliia/ ále wietsze y miesse.

Plinius lib. 27. cap. 12. tákież wypisuie/ Sok z tey Cebule myssey purguie człowieká z maką Erui, to iest/ Cieciorczaną. Purguie. Sadzelom Sadzele wrzedliwe plugáwe wyczyśćia ten sok.

Opuchłym tákież ktorzy máią śledzione zápsowáną/ dáwáć sok z miodem purguie. Opuchłey śledzionie.

Czynią z tego korzenia trociczki galeczki/ tłukąc Cebule tey korzeń/ wyżymáią sok/ á z tegż soku z maką Erui czynią galki: A te potym rozćieráiąc dáią pić ná kąssle/ ná ciężką flegme w piersiach/ ná bolączki ná płucách/ tákież w piersiach. Kąślom. płucam.

Cap. CCLXX.

PANICVM, MELINOS,

Ber.

DIoſcorides lib. 2. cap. 89. Podobny iest Panicum Prosu/ y iednáką máią moc Proso y Panicum: Plinius zowie miodem zbożnym/ tymże obyczáiem ná gryzienie w żywośćie/ iáko y Proso/ w worecżku przykládáiąc/ pomaga: á gdy społem z Prosem będzie zmieszano/ mocniey będzie pomagało. Plinius lib. 22. cap. 25. Korzeniu w żywośćie.

Przećiw czerwoney niemocy piiąc w winie czerwonym to nasienie/ mocno vstánawia/ tákież Czerwonce

też każdą inszą biegunkę wárząc w kozim mléku/á dwá rázy przez dzień iedząc.

O tym Teophrast. szérzey wypi ſuie/ lib. 3. cap. 3.

Cap. CCLXXI.

PAPAVER SATIVVM, Meconium Satiuum, *Mák śiany.*

DWoiáki ieſt Mák śiany/ieden biały drugi czarny/ biały zową Tilacide, ma nie práwie okrągłé mákówki/ ále nieiáko podłuż: czarny Mák/ ma okrągłé mákówki/ á ten zás dwoiáki: ieden/ który ma wielkie mákówki iáko pieść/ á ten tylko w ogrodźiéch rośćie/á ieſt bárzo mocny/ z tákiego czynią Opium. Jeſt drugi Mák czarny/ który ma mákówki mnieyſzé/ á ten ieſcze dwoiáki/ ieden głuchy który ſam wypada z mákówek/ dla dźiurek które ma pod wiérzchem: drugi práwy Mák czarny/ który nie wypada/ á ten ieſt z którégo czynią oléy wybiiáiąc. Teophraſtus lib. 4. cap. 13.

Dioſcor. lib. 4. cap. 63. Wſzyſtkich Mákow ieſt przyrodzenié záźiębiáiące: dla tego liśćié y mákówki wárząc w wodźie dobrze máczáć głowę y nád czele/ tákiéż nogi tą woda vmywáć/ pobudza ſen. Przyrodzeniu.

Tóż wárzenié dobrze pić dla ſpánia/ tákiéż plaſtry nád głowę czynić/y polewki z máku: ále pámiętay/ że ná polewki naylepſzy biały/ tákiéż ná plaſtry/ bo nie ták obraża głowy iáko czarny. Sen czyni. Biały lepſzy.

Przeciw zápaleniu á zwłaſzcá piekielnemu ogniu/ czynić z źielonych główek plaſtr z máką ieczmienną álbo z ſpolentą/ przykłádáć. Zápaleniu.

Dla tego dobrze tych główek źielonych nátłuc póki młodé/ á z máką ieczmienną przyprawiáć w kóćki/ y chowáć/ potym roſpuſczáć gdy trzebá. Troćiſzki.

Też té główki wárząc w wodźie do połowice/ á potym przetłukwſzy wárzyć w miedźie y vczynić łákwarz/ którégo dobrze pożywáć dla ſpánia. Ná ſpánie.

Ten też łákwarz ták vczyniony dobrze pożywáć przeciw káſzlowi/ przeciw rymam/ gryźeniu około pepká. A tym lepiéy będźie ſpráwowáło/gdy przydaſz ſoku z Akácińcy álbo z Hipociſtidos. Káſzlowi. Rymam.

Przeciw rymam/ flegmam ćiekącim dożywotá/ które czynią biegunki/dobrze dáwáć pić czarny Mák z winem. Flegmam.

Tákiéż przeciw zbytnim nie-

wieśćim

Pławóm. wieścim pławóm / takież przeciw zbytniemu niespániu: á gdźie trzebá mocno vspić / ná plastrze ná głowę przykładáć / ále pámietay trochę octu winnego przydáć.

Opium. Sok z máku iest mocnieyszéy spráwy / y té wszystkie rzeczy lepiéy spráwuie / zowá ij Opium: mocniéy zażiabia sok mákowy / takież y wysusza bárzo / máluchny kásek ilé grochowé ziárno / bárzo vsypia człowieká: czyniąc sen / bolesć też ciężką vlżywa / kászel mocno vstáwia.

Bráć mierno. Zbytnie tego soku bránié / czyni spánié nie obronné / że też w tym spániu ludźie duże przesypiáią.

Boleściam w głowie. Przeciw boleści w głowie / rospuścić trochę tego soku z oleykiem Różánym / vsmiérza pewno ból.

Vszom. Przeciw ciężkiemu bólowi w vszach / takież rospuścić z oleykiem migdałowym przydawszy mirry á szafránu / y puszczáć.

Oczom. W zápaleniu oczu / y ciężkiéy ich boleści / nátluc z żółtkiem pieczonym iáiowym á z szafránem / przykładáć.

Opium á Meconium, są soki Mákowé / iedno te rożność máią / iż Meconium sok iest / gdy z liścia á z głowek wyciskáią práso / potym wysuszáią: A Opium tylko gdy rozrzynáią mákowki stoiące / á sok który zbiéráią / ná rány chowáią / zową Opium.

Zápaleniu w ránách. Bárzo ten sok pomaga zápaleniu w ránách / przeciw piekielnému ogniu z octem rospuszczáiąc / przeciw podágrze á boleści w nogách / rospuszczáć w mléku niewieścim á z szafránem / przykładáć. Dioſc.

Czyniąc czopek z tego soku / przykładáiąc / czyni sen.

Opium iáko czymć. Ten sok który zową Opium, ták vczy Dioſco. czynić / nazbiérać głowek makowych zielonych / á ták nátluc y wyżymáć sok práso / á ten potym ná słońcu wysuszyć / álbo z máką czynić gałeczki y chowáć: ále ten sok iest słaby: dla tego vczy inszy czynić / który pospolićie Aptekárze czynią / á to ták / gdy iuż mákówki będą stałé póki zielone / tedy ná wiérzchu rozerznąć cieniuchno nie głęboko ná krzyż mákówkę / á z tego będźie wychodźiło mléko / które zbiérać á kłáść do gárnuszká / á ták chodźić od główki do główki / zbiéráiąc / bo gdy v iedney zbierzesz / v drugiéy náplynie / á ták to potym sussyć ná słońcu y chowáć ku potrzebie.

Plinius lib. 26. cap. 18. też wypisuie obyczay czynienia tego soku.

Cap. CCLXXII.

PAPAVER ERATICVM, Papaueralides, Readapapauer, Mecona Reada,

Polny Mácżek.

Dioſcorides libr. 4. cap. 62. Rośćie ten Mácżek miedzy iárzynámi ná polách / liśtki ma podobné białéy Gorczycy álbo Podrożnikowi / przedźielané ále dłuższé / rózgá kośmáta / ostra / niegdy ná łokćiu długa / kwiát czerwo-

ny/ niegdy biały/ podobny Szczérowi/ á ztąd iáwno/ że Anemone nie iest Mák polny/ násienié miéwa żółté w mákówce podługowátéy/ korzeń długi biały/ iáko pálec człowieczy mały/ miąższy.

Plinius lib. 20. cap. 19. pisze/ niektórzy zową ten Glaucion, alii Paralion.

Też ten Mák ma moc záżiębiáiącą y wysuszáiącą.

Spániu. Tego máku piec/ sześć główek w winie wárząc do połowice/ dobrze dáwáć tym/ które chcemy vśpić. Dioſc.

Odwilża żywot. Násienié tego Máku gdy ie kto pije z wodą miodową/ leguchno odwilża żywot: tákież czynią lákwarze z miodem z tego Máku ktemuż. Dioſc.

Ná bolączki/ ná zápalenié sadzelów y inszych mieyſc/ mákówki tłukąc á czyniąc z nich plastr/ przykłádáć. Dioſco.

Wárząc też té mákowki/ á tą wodą mączáiąc skroni/ y około nosdrzy/ vszu/ y indzie/ czyni sen. Dioſco.

Plinius pisze/ że purguie násienié żywot/ tego Máku liścia nátárwszy z oliwą/ biélmá bydlętóm ściéráią/ puszczáiąc. Biélmá bydlętom.

Cap. CCLXXIII.

PAPAVER CORNVTVM, Corniculare, Mecona Ceratides, Paralium, Papauer Fabiollum, Marinum.

Mák rogáty.

MA liſtki ten Mák/ iákiém ia widział w ogródku pánáBembusá w Padwi/ długié/ białé/ kosmáté/ wkoło zabkowáté/ podobné máku polnému/ ále waſkié/ rózgá cieniuchna/ kwiát żółto blády/ mákówká cienka długa/ zákrzywiona iáko róg/ dla tego zową Rogátym Mákiem: násienié dwiemá rzędomá idzie w ſtrączyku/ iáko y Fœnugræcum, y tákież też ſtrączyk/ dłuższy niż mákówká/ násienié czarné iáko Mák/ korzonek máluchny ná wierzchu ziemie.

Dioſcorides lib. 4. cap. 67. korzonek tego Máku rogátego wárząc w wodzie do połowice/ piiąc/ vzdrawia bolesć w biodrách/ dną zową. Sciátyce.

Tákież piiąc wyczyśćia y wywodzi vryne gruba zaſtánowiona/ y piaſek z nią/ które czynią kámień w nérkách y w pęcherzu. Vrynie. Kámieniu

Násienié piiąc z wodą/ leguchno żywot purguie. Purguie.

Liśćié

Ná opalenié.

Liśćié y kwiećié/ nátłukwßy ich z oliwą á przykładáiąc ná skórę opaloną/ gdźie ieſt ßkurłat ná ſkórze/ zdeymuie y léczy.

Beſtiam á bydłetam puſczáiąc ſok ná bielmá y błonki/ z oká zdeymuiąc y wzrok wyczyśćia.

Niektórzy/ piße Dioſc. omylili ſie podobnośćią liśćia/ y mniemáli żeby to źiele było/ z którego czynią ſok/ który zową Glauciũ, ále nié: á w tymże ſie téż omylił Plinius lib. 20. cap. 19. który zowie to źiele Glaucium, á źle.

Cap. CCLXXIIII.

PAPAVER SPVMEVM, Mecona afrodes, Mecona Heraclium.

TEN Mák rózge ná piędźi/ liſtki máluchné krótkié/ podobné źielu które zowiemy Pánny Máriiéy Len (Linaria dicta,) około tych liſtków źiarnká białé.

Plinius, liſtki ma/ ná które gdy z dáleká pátrzyß/ tedy ſie widzą iákoby główki wróblé: korzonek máły biały/ ná wierzchu z ziemie ſtoiący: naśienié zbiéráią lecie/ gdy doſtoi y vſchnie.

Dioſcorides lib. 4. cap. 65. naśienié to purguie wrácániem piąc ie w wodźie miodowéy: Plinius w winie dáie.

Tá purgácia nawiecéy pomaga tym/ którzy miéwáią padáiącą niemoc/ bo im wyczyśćia głowe.

Lęń bielié. Plinius piße/ że tym Mákiem len bywa wybielón lecie bárzo wybornie.

To téż źiele ná lékárſtwo/ które zową Diacodion, bárzo potrzebné/ które czynią Aptékárze.

Cap. CCLXXV.

PASTINACA SATIVA, Paſtinaca Erratica, Staphilinon agrion,

Páſternak domony y polny.

MáIą poſpolićie Páſternaki w Polſcze/ nie trzebá ich wypiſowáć/ między zbożem w iárzynách roſćie.

Plinius lib. 19. cap. 5. wypiſuie rozmáite rodzáie Páſternaków/ między którémi ſą/ Páſternak/ Márchew/ Kucmérká/ y tákié drugié.

Galenus 6. Simpl. dwoiáki ieſt Páſternak/ polny y domowy/ domowy tylko ku iedzeniu godny/ polny ku lékárſtwam: á w kśięgách o pokármiéch piße/ 1. Alim. Pokarm który czyni Páſternak/ ieſt mnieyßy niżli z Rzepy. Páſternaki

Przyrodzenié.

ſternaki ſą ćiepłe w wtórym ſtopniu / á wilgotné w piérwſzym.

miesiącóm Páſternaku polnégo naſienié pobudza pániam mieśiące piiąc ie y przykładáiąc: záſtánowienié y gryzienié vryny / otwiéra: tákież opuchłym/piiąc to naſienié/ bárzo pomaga. Dioſc.

Opuchłym

Przećiw boleśćiam w bokách álbo w piersiách/zową Pleurą/ pomaga piiąc. Dioſc.

Pleurze.

Jádóm. Przećiw iádowitému vkąſzeniu/tákież pomaga naſienié/gdy ie kto piie przedtym/żadna beſtia człowieká iádowita nie vkąśi. Dioſc.

Poczećiu. Pániam piiąc to naſienié / bárzo pomaga ku poczećiu. Dio.

Vrynie. Korzeń też Páſternaku polnégo/ vryne pobudza/ małżeńſki tákież vczynek. Dioſc.

Porodzeniu. Pániam czyni łátwie porodzenié/ przykładáiąc. Dioſc.

Ránóm. Wyczyśćia też wrzedliwé rány y bolaczki / nátłukwſzy z miodem/ przykładáiąc.

Ogrodny Páſternak tylko ku iedzeniu pożyteczny: ma moc álе nie ták iáko polny.

Cap. CCLXXVI.

PARIETARIA, HELXINE, Herba vrcelearis, Muralium, Vitrago.

Pościenné, álbo Pomurné źiele.

ŻJele to ták zową / iż ná murzéch/ná ściánach roſćie/poſpolićie we Włoſzéch / tákież ná ſtárych mieyſcách gdźie bywały murowáné domy: w Krákowie śie ią ie w ogródkách / iáko v świętégo Fránciſzká / álе iednák nie bedźie dobrze roſło / iedno przy murze. Wielki błąd przedtym był około tego źiela/iż Aptékárze

ſtárzy Krákowſcy bráli źiele/któré zową Noc y Dźień / które ma kwiatki brunatné y żółté zárázem: roſćie w laſkoch y w dąbrowách/álе to źiele noc y dźień/ták ieſt Parietaria, iáko Rzepá Kápuſtá. A ták gdy lékárze piſzą Parietaria, nie trzebá go w Krákowie ſzukáć ná trećie/bo tego źiela niemáią Báby / iedno Aptékárze z inąd.

Dioſcorides li. 4. cap. 37. Roſćie to źiele ná murzéch / ná ściánach murowych / ná płoćiéch / rózczki ma nieiáko czérwoné/ nie wielkié

wielkié / w Polscze tedy wielkié widał / że też ná łokćiu / liśtki ma wlaśnie iáko v źiela Noc y dźień / á dla tego śie omylili w nim / około rózgi śą kośmáté śzypułki iáko v Szánty / á w tych naśienié ieśt czarné máluchné / té śzypułki / gdźie śie dotkną odźienia przylgną iáko Rzep.

Galenus 8. Simplic. Powie też Perdiciu piśząc: że ma moc wyczyśćiáiącą / źimną á wilgotną / ścmiącą. Takież Paulus.

Przyrodzenié. Liśćié tego źiela / piśze Diośco. máią śile oźiąbiáiącą y ćiérpniącą: dla tego dobrze / plaśtr czyniąc / przykládáć ná piekielny ogień / takież ná opalenié / ná opárzenié / ná wrzedźienice ogniśté / ná zápuchliny y wśelákié zapalenié: takież guzóm / ránam / któré bywáią w śiedzeniu / zową Condilomata: takież czyniąc plaśtr z liśćia / przykládáć. Diośc.

Piekielnému ogniu. Opaleniu. Opárzeniu. Condilomata

Ná piekielny ogień / náczynić śoku á z Bleywáśem zmieśząć / á tym rány pomázywáć: takież inśzé ogniśté śadzele. Diośc.

Ogniśtym śadzelom.

Z loiem kozłowym rośpuśćiwśzy śok / dobrze przykládáć ná podágrze / oddala boleśći. Diośc.

Podágrze.

Káśłu. Przećiw śtárym dawnym káśłóm / dobrze pić ten śok. Diośc.

Ránam. Przećiw ránam w gárdle / álbo około ięzyczká / tym śokiem płokáć: pod gárdłem też takież máząć.

W vśu. Przećiw boleśći w vśu / ten śok zmieśzawśzy z oleiem Rózánym / puśczáć w vcho.

Liśćié tego Pomurnégo źiela / z liśćiem Piotruśczánym przyśmáżone ná panewce / kládąc nád łonem / dobywa vryny tym któryby iéy nie mogą puśczáć: tym obyczáiem też przyprawiáiąc y kládąc ná żywot / vśtánawia ból á gryźienié w żywoćie. Vigo. Vryny.

Takież to liśćié wárząc z Slazem / z Rózą / z Piolynkiem / z Márunką / z Bobem á z otrebámi: potym śtłukwśzy á z śmiotáną máść przyprawiwśzy twárdo / á ták plaśtrem okládáć / ná przerwáné / śtłuczoné / zbité miey ścá / y śtárté / vlécza. Vigo. Sluconym zbitym. Przerwánym.

De Helxine piśze Plinius lib. 22. cap. 17. tóż co y Dioścorides, który ie też zowie Partenion.

Cap. CCLXXVII.

PENTAPHILON,

Quinque folium, Pentapetes, Pentadactilon,

Pięćpálców, Pięćpercyc.

De Pentaphilo Theophraśtus lib. 4. cap. 14.

WIelkié śą quæśtię témi czásy v Doktorów o tym źielu: niektórzy chcą że Kurze źiele ieśt práwé Pentaphilon piśze Menardus, to też Braśeuolus: ácżkolwiek wśyścy ináczéy trzymáią Doktorowie y Aptekárze / że źiołko máiącé ná sobie śzypułki z źiemie / á ná káżdéy śzypulce pięć liśtkow / któré liśtki máią zabki iáko piłká / ieśt Pięćpercyc / ták wśyścy trzymáią / y ták śie też zgádza w liśtkách tylko z wypiśowániem Diośzkorydeśowym. Tego źiela v nas w Polscze dośyć przy płoćiách / y ná ogrodźiách / y ná puśtych mieyścach. Pięćpercyc / które pospolićié biorą w Polscze Aptekárze

kárze / niektórzy niechcą áby było Pentaphilon, ále koniecznie ták ieſt/że náſzé Piecpercyc ieſt práwé Pentaphilon.

Dioſcor. libr. 4. cap. 40. ták wypiſuie: Pentaphilon ma rózczki/iákoby zdźieblká cieniuchné/ długy ná piędźi / liſtki podobné Mietce / á ná káżdym zdźieblku pięć liſtków / wkoło zabkowáté iák pilká / kwiatek z bládá biały / przyżółtſzym / roſcie ná mokrych mieyſcách / y wedla dróg wodnych/kędy wody chodzą/korzeń czérwony długi / podobny czarnéy Ciemierzycy: ieſli dobrze obaczém / tedy náſzé Piecpercyc ma niemal wſzyſtko to wypiſánié/ bo ma rózczkę iáko zdźieblko cienką/korzeń czérwony ábo przy czérwienſzym / kwiatek z bládá biały/ á długy przyżółtſzym/ma też ná káżdéy ſzypułce pięć liſtków ſzádawych á koſmátych iáko mietká / zabków málo z przodku: To mię tym wiecéy przywodźi / iż Ruſkié niewiáſty / które ziołá dobrze znáią (ábowiém ſą Grékom bliſkié / od których ſię náuczyły) to też vkázuią co y w Polſcze / bom tego doświadczył / że oné niepochybiáią w ziołách/á zá ſię té ziołá / które zową we Włoſzéch Pentaphilō, málo máią znáków/iák Fragaria, które Plinius li. 25. ca. 9. zowie Pentaphilon, nie ma pięci/ ále tylko trzy liſtki: zá ſię Kurze ziele ma ſiedm liſtków nie pięć/dla tego ie zową Heptaphilon,á ták nie ieſt Pentaphilon,

Pentaphilon też to ziółko/które poſpolicie we Włoſzéch zową Pentaphilon, y v nas też ieſt/nie może bydź Pentaphilō: bo ácżkol wiek ma liſtków pięć / ná káżdéy ſzypułce y ktemu zabkowáté wkoło iáko pilká/ ále nie ieſt koſmáté áni ſzáré iáko mietká/ dáley nie miéwa kwiatku z bládá białégo/ álbo przyżółtſzégo / á co więcéy / korzenia o które nawiecéy ſtoim/ niéma czérwonégo: á táko trzymam z Aptékárzmi Krákowſkiémi / że náſzé zwykłé Piecpercyc / ieſt práwé Pentaphilon.

Korzenié tego ziela / iáko piſze Dioſco. lib. 4. cap. 40. wárząc w wodźie áż do trzećiéy cześći / płocząc tym zęby / vśmierza boléść w zębiech. Zębóm.

Przećiw ránam y kroſtam w gárdle y w vſtách / tákież dobrze płókáć / wárzeniém tego korzenia. Dioſco. Ránam. Kroſtóm.

Gryżieniu

Mozeniu. Gryźieniu á bolesćiam w żywocie/ tákież to wárzenie pomaga. Dioſco.

Stáwóm. Biodróm. Tákież bolesćiam w ſtáwiech w biedrze piiąc to wárzenie pomaga.

Bolączkóm. Tenże też vwárzywſzy w wódce/ á ſtłukwſzy/ ná plaſtrze przyłożony/ bolączki/ wrzody/ kroſty/ vlécza. Dioſco.

Gruczołóm/ świnim wrzodóm. Tákież gruczoły/ á zwłaſczá świnie wrzody pod gárdłem/ plaſtrem tákim rozbiia.

Zápuchlinie/ Zanokćicóm/ Figóm. Tymże obyczáiem wſzelákie zápuchliny/ ſadzele/ piekielne ognie/ ná pálcach v páznokći bolączki/ w śiedzeniu kroſty iáko ſzyſzki álbo figi/ párchy/ świérzby/ y inſze plugáwości goi. Dioſcorides.

Wątrobie. Jádóm. Sok z tego korzenia bárzo pomaga zákáżeniu wątroby: tákież płucam: przećiw iádóm wypitym tákież: á to piiąc ten ſok. Dioſcorides.

Febrom. Quartanie/ Terćianie/ Quotidianie. Liſtki też tego źiela dobrze pić z winem roſpuſczonym z wodą/ przydawſzy troche Pieprzu/ przećiw ćiężkiemu trapieniu w febrach źimnych/ á to niźli źimno przyidźie/ pić: Przećiw kwártanie cztéry liſtki/ przećiw terćianie álbo dniá trzećiego/ trzy liſtki/ przećiw quotidianie/ to ieſt/ ktora bywa ná káżdy dźień/ ieden liſtek. Dioſc.

S. Wálán tego. Przećiw pádáiącey niemocy/ trzydźieści dni pić po trzydźieści liſtków. Dioſcor.

żółtey niemocy. Tákież ſok z liſtków piiąc przez kilko dni/ ſpędza żółtą niemoc. Dioſcorides.

Ránam. Rány też goią liſtki/ nátłukwſzy ich/ á czyniąc plaſtr przykłádáć.

Sadzele dźiurkowáte/ ktore zową fiſtułámi/ liſtków nátłukwſzy z ſolą/ á z miodem przykłádáiąc/ goią. Dioſc. Fiſtułam.

Goi też y pomaga roſpuklinam/ ktore bywáią z wychodzenia trzéw. Dioſc. Roſpuklinam.

Zbytnie krwie vchodzenie z noſá/ tákież z ran y z inſzych mieyſc/ á to piiąc y ná plaſtrzyku przykłádáiąc/ záſtánawia. Dioſco. Krwi.

Cap. CCLXXVIII.

PERFOLIATA.

Herba vmblicorum,

Pępownik, Pępowé źiele.

LIśćié v tego źiela podobne Szálwiiéy álbo Bábce/ przez ktore liśćié gáłązká álbo rózgá przechodźi/ dla czego ie zową przeſtrzelonym/ Perfoliata, iákoby tranſiens per folia, iż ma rózgę idącą przez liſt.

To źiele bárzo pożyteczne á

pomocne ná guzy álbo gruczoły/ ktore bywáią zá vchem / ná szyi / plastr czyniąc á przykładáiąc stłuszy.

Też przeciw wypuknieniu álbo wyszciu z mieyscá pepká / czyniąc z nieg plastr á przykładáiąc / bárzo pomocno dźiecióm / gdy im od wołánia tákie rzeczy przychodzą.

Zbytnie krwie z nosá vchodzenie/ tákież z ran y z inszych mieysc/ á to piąc / y ná plastrzyku przykładáiąc zástánawia. Dioſc.

Cap. CCLXXIX.

PERSICARIA,

Perſicaria maculata,

Rdeſt.

RDoście przy wodách / błocíech / rózgi członkowáte iáko trzcíná/ około rózgi ktora iest pełna/ są wiele gáłęzi/ liście iáko v mietki/ ále dłuższe/ cieńsze / y miękſze / á z białá czérwienſze / ſmák ma ostrogorzący iáko pieprz bez wóniey / nasienie w gronách miéwa też bárzo ostrogorące/ iáko y liście.

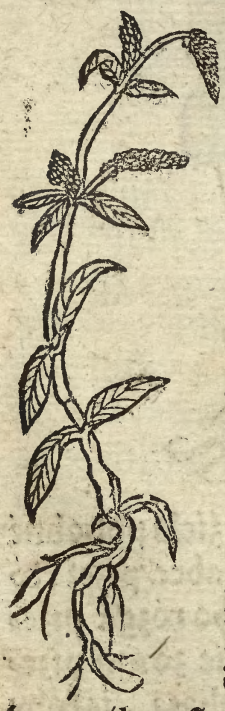

Jest to źiele mocno wyſuszáiące y gorące / dźiśieyszy Doktorowie rozdźieláią dwóy rodzay/ ále wszystko iednákie.

Opuchlinóm. Liście z nasieniem nátłukwszy / á przykładáiąc ná opuchłe mieyscá / wrzody twárde / álbo bołączki rospadza ie/ y trácí wyſuszáiąc śinośći á czarnośći pod oczymá trácí tákież przykładáiąc. Wrzodóm. Bołączkóm. Pod oczymá śinośćiam.

Fiſtuły goi przykładáiąc/ czérwonki zástánawia.

Cap. CCLXXX.

PEPLOS, SYCIM, PAPAUER SPUMEUM, ESULA ROTUNDA, PEPLION,

Soſnká wielka.

NJewielkie to źiółko iest / mlekà pełne gdy go ruszysz / liſtek ma máły iáko ruta/ iedno troche szerſze/ rożczke ná piedźi/ oganeczká ná wierzchu do ziemie skłonione / rośćie w ogrodźiech : á ná winnicách bárzo wiele / zbiéráią ie czásu żniwá / á zwłaſczá nasienie pod liściem / ktore iest mnieysze / á białe / niżli v máku. Dioſco. lib. 4. cap. 162.

Purguie. Nasienie to piąc ile ośm pieniedzy záważy w wodźie miodowey/ purguie człowiecká / wyciągáiąc kolére/ flegme plugáwą. Dioſcorides.

To źiele też może ieść miásto sałaty/ purguie. Dioſco.

Cap.

Cap. CCLXXXI.

PERSONATA, ARCION, Prosopium, Lappa maior, Bardana maior,

Lopian.

Dioſc. li. 4. ca. 102. Perſonata ma liśćié wielkié iáko Bánie / Plinius li. 25. ca. 9. piſze / że wietſſé niż v Bánie / twárdé / koſmáté / rózgę przybielſzym / korzeń wielki / wnątrz biały / á zwierzchu czarny: ma moc wyſuſzáiącą / wyćieńczáiącą / ćiérpnącą / á ściągáiącą / dla tego liśćié ſtárym ránam pomaga.

Ránam.

Krwią pluiącym.

Tym ktorzy krwią pluią y ropą plugáwą / dobrze pić liśćia drágme / z ziarnkámi Soſny wielkiéy / ktorą zową Pinea, á ziarnká Pineę. Dioſco.

Złamániu kośći.

Bolesći ktore bywáią z łamánia kośći / vśmiérza / plaſtr czyniąc z liśćia. Dioſc.

Ránom.

Dobrze też kłáść liśćié ná dawné wrzedliwé rány dla tegoż.

Cap. CCLXXXII.

PELECINVM, SECVRIdaca, Hedyſſarum,

Wilczy groch.

Dioſcorides libr. 3. cap. 137. Ziele to miedzy iárzynámi rośćie / ma liśćié iáko Cicery Włoſkié / ſtrączе zákrzywioné iákoby miesiąc / gdy ná piérwſzéy kwadrze: w tym ſtrączu naśienié gorzkié: á Plinius, ta gorzkośćią żołądkowi pożyteczné.

Niepłodności.

To naśienié czyni niewiáſty niepłodné / ácz kolwiek im miesiące pobudza piiąc / żołądkowi pomaga.

Galenus 6. Simp. Naśienié tego ziela ieſt gorzkié przyoſtrzſzym: dla tego otwiéra zámulenié w wnetrznośćiách: tákież czynią liśćié y rózgi.

Cap. CCLXXXIII.

PEVCEDANVM, PInaſtellus, Stataria Herba, Fęniculum porcinum,

Wieprzyniec.

Dioſcorides libr. 3. capit. 83. To ziele rośćie w leśiech / ná górách / rózczki z śiebie wypuſcza cieniuchné / podobné liſtkóm Kopru Włoſkiego / około korzenia geſto á pełno liśćia włochátego / kwiat żółty / korzeń czarny / miąſſzy / przykro woniący / pełny ſoku. Ten ſok náćináiąc korzonki wychodzi ná wiérzch / á ten zbiéráią á potym chowáią: też zbiéráią drugim obyczáiem ſok z tegoż zie-

la/á to tłukąc ziele/wyżimáią sok/ á ten służa/ ale nie iest ták dobry iáko pierwszy. Náyduią też przy rózgách y przy korzeniach sok kliowáty/ iáko v wiśni ziarnká/ á ten ieszcze lepszy.

Gale. 8. Simp. Zágrzéwa mocno to ziele/ rozmiękczáiąc rozrzuca/ subtylizuie/ drobi: dla tego dobrze iáko pisze Dioszkorides/ktorzy stekáią niemocą vstáwicznego spánia/ zową Veternū. Takież Freneticam, to iest/ ktorzy dla boleści w głowie/ odstępuią od rozumu/ ktorym sie zá wráca głową/ álbo przed oczymá.

Spániu/ Freneśi. Záwrácániu.

Ktorzy máią pádáiącą niemoc/ dawnym bolom głowy/ párálizem zárázonym/ boleściam w biodrách/ skurczonym: á ná ostátek wszystkim boleściam ktore bywáią z strony żył suchych/ ábo Stron/ zową Neruos: tedy rospuściwszy z octem á Rożánym Oleykiem pomázywáć ná głowę y gdźie potrzebá. Dioscorides.

S. Wálán tego. Głowie. Párálizowi. Stronam.

Máćicy zá tchnieniu/ wpádnieniu.

Pániam ktorym sie zátchnie máćicá/ takież ktorym vpádnie/ álbo niemogącym spáć/ z octem á z oliwą przykłádáć. Dioscor.

Spániu.

Wężom.

Rádząc/ weże z domu ten sok wypądza.

Vszóm.

Przeciw boleściam w vchu/ puszczáć rospuściwszy z oleykiem Rożánym. Dioscor.

Zębóm.

Boleniu ciężkiemu zębów/ tego soku dobrze kłáść do dźiurki zebá bolącego/ ábo miedzy zęby/ vstánie ból. Dioscor.

Káßlu.

Przeciw ciężkiemu kászlowi/ ten sok ieść z iáiem/ vśmierza. Dioscorides.

Przeciw dychawicy y ciężkości káżdey w piersiach/ gryzieniu w żywocie/ opuszeniu/ wzdymániu/ dobrze brać ten sok. Dios.

Dichawicy Morzeniu/ Opuszeniu.

Żywot odwilża zátwierdzony/ śledźione vmnieysza twárdą. Dioscorides.

Odwilża. Śledźionie.

Pánie/ ktore ciężkie máią porodzenie/ piąc ten sok/ wnet rodzą. Dioscо.

Rodzeniu.

Przeciw boleściam w nerkach y w pęcherzu/ tákież dobrze pić. Dioscо.

Ná te wszystkie niedostátki/ też bárzo pożyteczny korzeń/ iedno nie ták dobrze spráwuie/ iáko sok/ á to piąc korzeń wárzony y ná proch tłuczony. Dioscor.

Takież korzen ten stłukwszy ná proch dobrze posypować ná smrodliwe rány wrzedliwe/ wyczyścia ie/ z kości łuski czarne spądza.

Rany

Cap. CCLxxxiiij.

Pes anserinvs.

Gęśia nogá.

ZJele to zową po łácinie Pes anserinus, iż ma liść podobny Gęśiey nodze/ mówie w stopie: ieślibym ie Dioszkorides álbo ktory inszy z stárych wypisał/ nienáyduiemy: ma rózgę długą ná łokćiu/ długy wiekszą/ liśćie podobne Miechowkom/ ktore zową Alkekingi, w koło rozszerzone/ á nieiákie zębki podobne Łobodzie/ kwiatki máluchne czerwone/ nasienie w gronach gęste iáko y v Łobody/ przy káżdey gałązce wiszące/ korzeń krzywy/ przy ktorym wiele

korzon-

korzonków cieniuchnych/pospolicie w ogrodźiéch/ przy płociéch/ po grzedach rośćie/ á nawiecéy gdźie gnóy kłáda.

Przyrodzenie. To źiele kwitnie Lipcá/ á iest oźiąbiáiące y chłodzące w wtórym stopieniu iáko y Pśinki.

To źiele bárzo świniam iest wielka záráza á iad/ to iáwna iest rzecz z doświadczenia.

To źiele tákież wszystke ma moc iáko y Pśinki: á ták gdźieby niebyło Pśinków/ może tego źiela pożywáć ná ich mieysce.

Cap. CCLXXXV.

PETASITES, GALIRVS,

Lepiaśnik. Car źiele, Ruski zową. Niemiecki.

TO źiele zową z Niemieckiego Morowy korzeń/ iż korzeń tego źiela przeciw febrom morowym/ naßláchetnieyßé lékárstwo: zową też Carz źiele/ iákoby Cesarz nad źiołmi/dla iego wielkiéy nád inßémi źiołmi ßláchetności: z Gréckiego zową Petasites, iáko Dioßkorides pißе od Petassum, to iest czapki/ álbo łapki/ iż ma to źiele bárzo wielki list/ okrągły/ podobny Bábce/ álbo ßéroküy czapce/ który też list bywa ták wielki/ że ßtół okrągły dobrze niemal zákrywa: kwiát tego źiela ßkoro Márcá wychodźi z źiemie z biálá czérwony/ podobny gronu winnému/ które potym bez owocu zwiędnąwßy ginie: potym list wychodźi zwierzchu źielony/ z dołu przybielßym/ korzeń ma wielki/ długi miąßßy/ wnątrz biały/ woniáiący mocno/ roście w ogrodźiéch/ ná łąkach/ przy wodach/ ßtokach.

Fuchsius. Jest to źiele wysuszáiące w trzecim ßtopieniu/ zágrzéwáiące w wtórym.

Wielkim doświadczeniém doświadczono/ że to źiele przeciw ograßkóm ognißtym morowym bárzo pomocno/ iż pot mocno pobudza/ czego ná ten czás bárzo potrzebno/ á to nátłukwßy korzenia ná proch y pić ciepło z winem.

Tákież mocno pomaga kádząc z korzeniem tego źiela/ przeciw morowému powietrzu.

Pániam máiącym morzenié w żywocie álbo w mácicy/ tákież zá tchnieniu mácicé piiąc/ proch z

winem pomaga.

Téż korzenié tego ziela/ wielmi pomaga przeciw glistam/ piiąc proch z niego.

Tákiéż pomaga mocno tym/ ktorzi máią duszność w piersiách álbo dychawice/ vryne wywodzi y miesiące: tákiéż rány/ wrzody/ sádzele goi/ y inszé niedostátki.

Ca. CCLXXXVI.

PHALARIS,

Mánná, ktorą iedzą w Polszcze zá Iágły.

TAk Dioscorides lib. 3. ca. 150. wypisuie Phalarim, wypuszcza rózdzek kilká z korzonków/ ktore są w lekárstwách niepotrzebné/ ná dwu dloni/ drugdy dluższé członkowáté/ máiący ná wiérzchu kłósłki cieniuchné obdluż/ słodkié nasienié/ iáko v Prosá wielgośći/ biálé/ podługowáté/ á to wszystko iest w zielu ktore Mánná rodzi/ á ták Mánná iest Phalaris Dioscoridis.

Pechérzowi. Ziela tego sok wyżety á z winem zmieszawszy wypity/ vśmierza boleści w pechérzu: nasienié tákiéż zwierćiawszy ná proch/ dobrze pić z winem/ ku temuż niedostátku. Dioſco.

Plinius lib. 27. cap. 12. ieszcze dostáteczniéy wypisuie/ Phalaris ma rózgę długą/ iákoby trzćinká cienką/ ná wiérzchu nákloniona ná dół.

Kámieniu. Tego ziela nasienié kámienie łamie piiąc z winem/ álbo z octem/ álbo z miodem y z mlékiem: téż nasienié to podobné kámykam álbo piasku.

Ca. CCLXXXVII.

PHASELLVS, SMILAX hortensis, Dolichium,

Groch Włoski, Faseolli *tákiéż ie zowiemy.*

JEst nasienié/ ktore iedzą we Włoszech/ iáko v nas Groch/ są ziárná białé: w królewskim sádzie Phaseolli śieią/ tegóż smáku y mocy iáko y Groch. Plinius lib. 18. Phaseolli Września vczy siać: ále sie to rozumié w onych stronách ciepłych.

Dioſco-

Odymáią. Dioscorides lib. 2. ca. 99. Jedząc Phaseolli, odymáią żywot/ iáko y Groch/ trudno bywáią w żywocie strawioné.

Zielone gdy iedzą/ żywot odwilżáią/ wrácánié łátwie czynią.

Przyrodzenie. Auerroes 5. Colle. Phaseolli, skłaniáią sie ku ćieplości y wilgotności w pierwszym stopniu: tuczą ćiało/ pobudzáią vrynę y miesiące pániam/ żywot odwilżáią/ ćiężkié spánié czynią y zawrácánié w głowie.

Vrynie. miesiącóm

Capitulum CCLXXXVIII.

PHOENIX, HORDEVM Murinum,

Ięczmień Myszy.

MA to źiele listki podobné Jęczmieniu/ ále krótsze y ćieńsze/ kłos iáko v Kąkolu/ z korzeniá kilká rózdzek ná sześći pálców/ máiące sześć álbo ośm kłósków/ rośćie ná polách y ná dachówkách. Dioscorides lib. 4. cap. 40.

Biegunkam. Pławom. Przećiw biegunkam białym/ dobrze pić z winem przykrym: tákież przećiw płáwóm czerwonym pániam dobrze pić. Dios.

Krwi. Krew vstáwia z ran/ piiąc to źiele álbo záwiązawszy w welnie nosić.

Paulus, Phœnix źiele które niektórzy zową Rhum/ źiele niebárzo różné od Kąkolu/ ma moc ćiérpnącą y ściągáiącą/ dla tego dobrze ie pić z winem ćiérpnącym/ wszystki fluxi vstáwia. Fluxom.

Cap. CCLXXXIX.

PIPERITIS, ZINZIBERINA, Plinii Lepidion.

Włoska Rzezuchá.

ZIele to znáią w Polszcze/ iest listá szérokiégo podługowátego/ podobna Włoskiéy Miętce. Arnoldus Nououillanus pisze/ áby ią tylko ná iednym mieyscu in fori Iulii campo we Włoszech naydowano. Ale wie-

le mieysc w Polszcze/ gdźie iéy dosyć. Zową ią też Piperine, dla iéy ostrości.

Arnoldus vczy brać to źiele

miásto Tapsiey w iedney máści przeciw páralizowi. U nas czynią z niey sałszę / y przysmáki z octem. Niektórzy mienią bydź Hyberim.

Ná páráliże / drzenié członków / pádáiącey niemocy / y zaźiębienié mozgu pożyteczné / tákież suchych żył / neruos zową. Dioſc.

Cap. CCLXXXX.

PIMPINELLA, PAMPInula, Bipenula,

Biedrzeniec.

JEśli chcemy prawie wykłádác Pimpinellę, tedy inszé iest źiele / które zową we Włoszech Pimpinella, którego pożywáią w sáłáciách z octem á z oleiem. Ale iż mówią y sámi Włoscy Doktorowie on wiérszyk / Pimpinella pilos, sed Saxifragia nõ habet vllos, to iest / Pimpinellá ma kosmácinki ná sobie / á źiele Złomikámień nie ma żadnych: tedy to źiołko Włoskié nie może bydź Pimpinella, bo niema ná sobie żadnych kosmácin. A nászego Biedrzencu rózgi y liście są z nieiáka kosmátością / gdy iuż dostoią. Dáley / Włoská Pimpinella niema zabków ná liśtkach / á Pimpinella iáko pisze Hermolaus w iednym Corollarium ma. Złomikámien też ma zabki / z którym porownywáią Pinpinellę: á ták / áczkolwiek inácżey we Włoszech trzymáią / dobrze wykłádáią Polscy Pimpinella Biedrzeniec / iest tego więtszy znák. Pimpinellę niektórzy chcą bydź Teucrion. Dioſ. A Teucrion ma zabki ná liściu iáko Chamedris, álbo Ozanká. Ja też zá to mam / że nasz Biedrzeniec iest Teucrion Dioſcori. lib. 3. cap. 102. Włoská tedy Pimpinella iest nasz Czarnogłów / dicta Sanguiſorba, á nászá Pimpinella Biedrzeniec.

Ná moc ocieráiącą / posiláiącą / wyczyściáiącą wątrobę / y nérki gdy bywáią zámulone: dla tego ná początku opuchlin / dobrze kozonki w łákwarzu ieść / y wárząc pić. Przyrodzenié Nerkam Opuchłym

Pániam / które po porodzeniu nie bywáią dobrze wyczyścione / tedy kozonków nátárwszy y migdałów / pić. Pániam po porodzeniu.

Piiąc z winem / tedy pomaga boleściam w żywocie / żółtość spadza / bolesć w nérkách / y w pechérzu oddala. Żółtości. Boleściam w żywocie. w Nerkách

Nasienié Biedrzencowé piiąc z winem / vstáwia biegunki.

Korzeń Biedrzencowi zácho wywa człowieká od zárázy morowégo powietrza / żuchąc w pściách / y nosząc ná szyi.

Cap. CCXCI.
POLIVM, POLION.

TO ziołko Polium, iest inſze od Polein / podobne Cypreſowi / które miewáią w ogródkoch pánny / ále ſzárſze / iákoby koczenki białé. To ziołko dwoiákié wypiſuie Dioſc. lib. 3. cap. 5. Jedno które po górách y ſkáłách roſcie / to też zową Teutrion, á tego vżywáią w lekárſtwách / to też kłáda w Mitridatum y w Dryiakiéw / gdy ią czynią / iáko przy mnie czyniono w Padwi apud pomum v Thumu. Jeſt ziołko ná piądzi długie / ná wiérzchu też ma oganeczke ſzárą / iáko y ziele podobne koczenkóm / białé iáko ſiwe włoſy / wdziecznie wonia: drugié polné á geſtſzych rózdżek / y wietſzé / ále nie ták dobrych ſił / y nie wonią iák piérwſzé / górné ieſt lepſzé / y to bioą w lekárſtwá.

Gádom. Przeciw iádowitych gádów y zwiérząt vkąſzeniu / dobrze pić wárząc / tákież piiąc ſpadza żółtą niemoc / y puchliny wywodzi z żywotá. Dioſc.

Żółtości.

Przeciw zákáżoney śledźionie z octem wárząc / tákież pić: Jedno iż w głowie ból czyni / á żołądkowi wádźi. Dioſc. Śledźionie

Pániam mieśiące wywodźi / żywot też odwilża / beſtiie y káżdé gády / gdźie ie ściela y z nim kádzą / wypądzą. Dioſc. mieśiącom Odwilża. Gádom.

Rány / czyniąc z niego plaſtry á przykłádáiąc / goi. Dioſc. Ránóm.

Plinius lib. 21. cap. 20. Z piſmá Heſiodi y Muſæi piſze / iż / którzy chciwi ſą czći á chwały y wielbienia / máią to ziołko nośić y máść ſię ſtrzedz: drugié rzeczy piſze co y Dioſ.

Cap. CCXCII.
POLEMONIVM,
Ruta Capraria.

Kozia Rutá.

MA to ziele rózeczki cienkié / liſtki troche wietſzé niżli Ruciáné á dłu-

á dłużſze iákoby biała Lebiotká / ktorą zową Nepeta, ná wierzchu ma gałązki iáko oganká / podobné iágodkóm / w ktorych ieſt czarné naſienié / korzenié białe długie.

Dioſco. lib. 4. cap. 9. Korzen tego ziela / dobrze pić przeciw iádowitému vkąſzeniu / y gryzieniu á boleśćiam w żywocie / tákież gryzieniu á rzezániu vryny / y boleśćiam w biodrách / á to w wodzie.

Sámo przywiązáné korzenié przeciw vkąſzeniu Niedźwiatkowému / tedy léczy mocno. Dioſcorides.

Zebom. Boleśći w zebiéch vśmierza / żucháiąc ten korzeń.

Cap. CCXCIII.

POLYGONON ARrhena, Sanguinalis maſcula, Coriolla, Lingua Paſſerina, Centumnodia.

Sporyſz.

Przyrodzenié. Máią pospolićie ludźie Sporyſz / bo wſzędzie rośćie / po ſćieſzkách y przy drógách. Ma moc / piſze Dioſc. lib. 4. cap. 4. oźiębiáiąca / y ćiérpnąca / á ściągáiąca.

Dla tego ſok tego ziela krwią pluiącym / y biegunkam czerwonym / tákież żółtéy niemocy pomocny / vryne wywodźi / tákież iádowité vkąſzeniu pomaga / á to piiąc ſok tego ziela z winem. Dioſc. Krwią pluiącym. Biegunkam. Żółtośći.

Przećiw febram / ktore przychodzą przez dni / tedy téż pić ten ſok godźinę przed roſtropieniem. Dioſco. Febram.

Pániam káżdé zbytnie fluxi / álbo vpławy / przykládáiąc záſtánawia. Dioſc. Pławam.

Boleśći w vſzu / tákież ſinrodliwé ropy / puſczáiąc w vcho vſtawia y wyczyśćia. Dioſc. Vſzom.

Mężczyńſkim y Niewieśćim mieyſcóm zránionym wygoia rány / á to wárząc ten ſok z winem á z miodem pomázuiąc. Dioſco. Ránam ná táiemnych mieyſcách.

Liśćie y ziele tłukąc ná plaſtr / tedy dobrze przykládáć przećiw zápaleniu żołądká / plwániu krwią / piekielnému ogniu. Dioſc. Zápaleniu żołądkowému.

Bolaczkam ogniſtym / nápuchnieniu ktoréġ członká / ránam / y inſzym podobnym ſadzelóm / ſpadzáiąc pomaga. Bolaczkam.

Cap. CCXCIIII.

POLYGONON fœmina, Sanguinalis fœmina.

Wodna Soſnká.

Ziele to rośćie przy wodách y w ſtáwiéch zielone / rózczke ma niewielka / podobna trzćinie / członeczki po niéy / ták iż ieden członek w drugi ſie kończy / liſtki w koło / iáko v Soſniéy / dla tego ie zo

wą

Przyrodzenie. wą Sosnką wodną/ma śiłę ćiérpiącą/dla czego ściąga y oźiębia: też przećiw tym wszystkim niemocam tákież pomaga/ iáko pisze Dioſc. ku ktorym y Sporysz ktoreśmy wypisáli w przeszłym kápit. iedno nie ták mocno.

Purguie. Plinius lib. 27. cap. 12. Nád to wszystko co pisze Dioſc. przydáie/ że nasienié piiąc tych źiol stárwszy purguie mocnie człowieká.

Wypisuie Plin. drugié dwá rodzáie/ ále ledwie sie ieden wyplećie z iego pismá/ dla tego w tym też táruie go Leonicenus.

☞ Stephanek w tym źielu sie bárzo omylił/ bo wykłáda Poligonon Sczotki: áno Sczotki iest ínsze źiele/ ktoreśmy wypisáli w kápit. Dypsacus. A to źiele Poligonō iest potrzebné/ á on ináczéy wykłáda: obacz tu káżdy iáko było potrzebá náprawienia. Niektorzy Poligonon fœminam chcą bydź Hypurim, álbo Przestke/ ále nie dobrze/ iákośmy wypisáli.

Cap. CCXCV.

POLIPODIVM, FILICVLA, *Páprótká.*

TO źiółko zową Páprótką/ iż ma gałązki podobné Páprośi/ iedno nie ták wielkié/ áni ták wiele/ rośćie w leśiéch ná drzewiéch/ ná skłádźiéch miedzy kámiennmi. Doktorowie piszą/ wezmi Páprotki debowéy/ nie iżby tylko rosłá ná debowym drzewie/ iedno iż tá/ ktora rośćie ná debowym drzewie iest naylepszéy spráwy w lekárstwách: á nierozumiéy áby rosłá ná drzewách wysoko/ ále przy korzeniach/ tákież ná drzewách powálonych/ ktore mchē obrastáią/ á miedzy owym mchem rośćie tákież ná skálach: znáią ludźie pospolićie Páprotke.

Purguie. Galenus 8. Simpl. Ma korzonek Páprotczány nieiáką słotkość z ćiérpnośćią/ śiłę ma ktora wysuszą wysuszániem mocnym/ Wysusza. á purguie.

Purguie. Paulus Epiſ. 1. lib. 10. ca. 2. tákież pisze: Mesuę pisze/ że iest gorące w trzećim stopieniu.

W tym wszyscy Mesuégo gánią/ zwłaszcza Menardus, że nie iest ták gorące: á ták iednák/ bo iest słodkié: tym nie może bydź w trzećim stopniu gorące/ á to wiecéy świádczy iego ćiérpność nieiáka.

Dla tego lepiéy pisze Auerrois 5. Colli. ktory w ćiepłości mierność przywłaszcza.

Pandectarius pomiészał Driopterim y Polipodium, w iedno capitulum, áno sa rózne źiołá.

Purguie. Dioſcorid. lib. 4. cap. 180. Páprótká ma moc purguiącą/ á dla tego dobrze ią dáwáć z polewką kurową/ álbo z rybią/ álbo z ćwikłą/ álbo z ślazem wárzonym.

Stlu-

Stłukwszy ná proch / tedy proch dáwáć z woda miodowa pić / purguie flegme plugáwa y kolere. Dioſc.

Stłuczeniv Zbiciu. Też bárzo pomaga ſtłuczonym zbitym mieyſcam / á to nátłukwszy ziela z korzeniem / á vczyniwszy plaſtr y okładáć. Dioſ.

Zanokćicam. Przeciw roſpádlinam y kroſtam które bywáią przy paznokćiach / tákież czynić plaſtrzyk nátłukwszy y przykładáć. Dioſc.

Plinius lib. 26. cap. 8. ſzerzey wykłáda / iż moczyć korzonki w wodzie / á potym tłukąc wyżymáć ſok / á ten ſok z cwikłą albo Slazem wárzonym ieść / purguie ták.

Polipóm. Suchy proch Páprotczány puſczáiąc w nos / ſpadza wrzód w noſie / który zową Polipum: znák tego wrzodu / czerwonoſć ná wierzchu noſá w poſrzodku. Pli.

Melánkoliiey. Meſuę: własnoſć Páprotki ieſt purgowáć melánkolią: ále tego nie piſze Dioſc. áni Galenus, áni Paulus, z których náuki czeſtokroć on świádczy ſwé kśiegi ſpiſáné.

Cap. CCXCVI.

PORRVM CAPITATVM, Praſon Cephaloton, *Lug.*

ROznáité ſą Ługi v nas w Polſcze / który zową Lug / ieſt ſzalony / dla tego ij w Ruſi nie zową Lugiem / ále Płodziſczkiem / bo nie ieſt práwé Porrum,

Przyrodzenié. Paulus lib. 1. cap. 86. Ługi / iż oſtroſć máią gorzką / dla tego ciáło náſzé zápaláią / wycieńczáią /

grubé flegmiſté rzeczj rozrzucáią.

Dioſco. lib. 2. cap. 34. Lug złą czyni krew w człowiecze / nádyma / ciężkié á ſtráſzliwé czyni ſny / vrynę pobudza / wycieńcza ciáło / iáſnoſći oczu bárzo záſzkadza: á wſzákoż pániam miesiące pobudza. miesiącom

Obrázonému pechérzowi / tákież y nérkam bárzo záſzkadza iedząc. Dioſc. Pechérzowi. Nérkam.

Ług gdy z mąką Jęczmienną álbo z krupkámi wárzą / iedząc / flegmy y plugáwoſći w piersiach wyczyśćia y wyrzucániu pomaga. Dioſc. Flegmie w piersiách.

Pániam gdy miesiące nieidą / dobrze wárzyć liśćie á w tym ſie párzić / bo káżdą twárdoſć y záſtáwienié poruſza. Pániam.

Naſienié ługowé ma oſtroſć gorzką niemálą y z ćierpnoſćią / dla tego ściąga: przeto krew vſtánawia / á to nátłukwszy z Káduźidłem á z octem. Dioſc. Krwi.

Małżeński vczynek pobudza Lug / iedząc ij. Małżeńſtwu.

Przypráwuiąc z Ługowégo korzenia z miodem łákwarz / dobrzego pożywáć ná wſzelákié niedoſtátki w piersiách / zwłaſzcza dychawicy. Dioſc.

Wyczyśćia gárdło y wſzyſtki Gárdłu niedo-

niedoſtátki w gardźielu / które głos pſuią.

Głos.

Sok pomaga bárzo piiąc z miodem przeciw iádowitému vkąſzeniu : takież liśćie / czyniąc plaſtr z miodem á przykládáiąc ná ráne. Dioſc.

Jádowitému vkąſzeniu.

Przeciw boleśćiam / ſzumieniu / dzwónieniu w vſzu / przyprawić ſok Ługowy z octem / káźidłem / álbo z oleykiem różánym puſczáć. Dioſc.

Vſzóm.

Modźele álbo brodawki które bywáią ná nogách / rękách z roboty / álbo z chodzenia / liśćie tłukąc ſpądzáią przyłożone. Dioſc.

Modźelom.

Wrzedźienice ogniſté / zową carbunculos, czyniąc plaſtr z ſolą z źiela / á przykládáiąc / otwiéra. Dioſcorides.

Carbunculis.

Kroſty po licu białé / ſok czyniąc z ſolą / trácí wyćieráiąc. Dio.

Kroſtam ná licu.

Nasienia piiąc dwie drágmie z źiarnkámi Mirtowémi tyleſz / ſtaré krwie plwánie vſtánawia. Dioſcorides.

Krwią plwániu.

Plinius lib. 19. cap. 6. piſze / że ieden rycérz v Cęſárzá Tyberiuſzá / gdy go oſkárżono o złé włódárſtwo / Cęſarz go przyzwał : á on roſpáczywſzy / tylko wypił ſoku ługowégo ile trzy groſze ſrébrné záważyły / y nátychmiaſt ſkónał : Tom dla tego nápiſał / iż Polacy dobrze czynią / ktorzy ſie Ługiem nie roſkoſzuią / bo iednák zły / żołądkowi wádźi / oczy pſuie / żyły gryźie v nérek.

Cap. CCXCVII.

POTENTILLA, TANACETUM agreſte, Argentina, Anſerina,

Srébrnik, Gęśie źiele.

TO źiele zową od gęśi / iż gęśi bárzo rády ie iedzą / á w tym ſie kochaią.

Ma to źiele liſtki Wrótyczowi podobné / z wiérzchu źielone / odeſpodź przybielſzym : rózdzek z iednégo korzenia wiele wychodźi / które ſie ściela po źiemi / żółty kwiát piękny / korzeń z wiérzchu przyżółtſzym / w wnątrz biały.

To źiele ná oczy bárzo pomocné / á to przeciw boleśćiam w oczu / rzezániu / takież łupániu w oczu / takież záplynieniu flegmą y krwią / y káżdému záplugáwieniu w oczu y powiek : á to omywáiąc ſokiem álbo wódką / álbo vwárzeniem tego źiela / álbo puſczáiąc ná oczy ſok / etć.

Rány świeże / przykládáiąc / mocno goi.

Sok z tego źiela z prochem Páluchowégo korzenia (zową Hermodactilos) zmieſzawſzy / ſadzele / kroſty / guzy / które w żádku álbo w śiedzeniu bywáią / wygaia.

Cap. CCXCVIII.

POTAMOGETON, aliqui putant Straciotem aquaticum, Stachites,

Storzyßek, álbo Rdeſt wodny.

TO źiele y przy ieźiorách ná wodźie roſćie / ma rózezkę długą / okolo którey liſtki podobne Bábce álbo bábczánym / po wodźie pływáiące / kwiatki przybielßim podobne Rdeſtowym / po ktorych potym bywa naśienié / kwitnie Czérwcá.

Ma moc to źiele ochładzáiąca y wyſußáiąca / dla tego świérzbóm / ſkrobióm / ſadzelom ogniſtym pomocne.

Z winem piiąc to źiele / czérwonki záſtánawia / tákież y inßé biegunki.

Rány / ſadzele ná biodzách / liśćié goi przykłádáiąc.

Przećiw wrzedliwym ſadzelóm / z miodem á z octem nátłukßy / przykłádáć.

Cap. CCXCIX.

PORTVLACA, ANdrachne Dioſcorid.

Kurzanogá.

DWoiáka Portulaká / iedná wielka podobna Wrónié̊ máſłu: druga mnieyßa / podobna Roiownikowi málému.

Źiółko to niewielkié / gáleźiſté / po źiemi ſie pnie / rózczki pospolićie czérwoné / liſtki po gałązkach iáko v Ruty / gdy ie zetrzeß / tedy tłuſté ábo bárzo wilgotné / roſćie ná tłuſtych mieyſcách / á które ſą pełné ſálétry / dla tego pospolićie roſćie miedzy winnicámi: w Sedomiérzu ku Opátowſkiéy bronie ná wálech / ták go wiele / że koſą może śiéc.

Galenus tákież Paulus piſßą / to źiele ieſt źimné áż w trzećim ſtopieniu / á wilgotné w wtórym / dla tego febram gorącym pomaga.

Dioſco. lib. 2. cap. 113. Kurzanogá źiele źimné á ściągáiące / dla tego boléść w głowie z gorącá vśmierza przykłádáiąc / tákież

Przyrodzenié. Febram. Głowie.

kiéż zápaleniu w káżdym inßym członku/ á nawiecéy w żołądku/ w wątrobie.

piekielnému ogniu. Pechérzu. Przeciw piekielnému ogniowi/ zápaleniu w pechérzu / które czyni rzezáwice y w nérkách/ czynić plastrzyk z máką ieczmienną Polenta zową/ takiéż zápalonym trzewam. Dioſc.

Zebóm. Ciérpnienié zebów/ które przychodźi z iákiégo oſtrégo ábo kwáśnégo pokármu / żuchaiąc to źiele/ odpadza. Dioſcorides.

Rymam. Flegmy rymiſté / które pochodzą z głowy álbo z inßych mieyſc do żołądká álbo do trzew / vſtánawia iedząc y piiąc. Dioſco.

Nérkam. Gryzienié w nérkách y wßytki niedoſtátki w tych mieyſcách / vcißa. Dioſco.

Małżeńſtwu. Zbytnią chćiwość małżeńſkiégo vczynku vśmiérza / iedząc to źiele. Dioſco.

Wodká. Sok z tego źiela piiąc/ tym lepiéy pomaga ku tym niedoſtátkóm/ á zwłaſczá piiąc ij przeciw ogniſtym fébrom / dźiśieyßy Lékárze wódki czynią ná to. Dioſc.

Chrobakóm. Plwániu krwią. Źiele Portulake wárząc / bárzo pomaga przeciw chrobakom okrągłym w żywocie / przeciw krwáwému plwániu / gryzieniu w żywocie / przeciw zbytniému hemoroidom ćieczeniu/ zbytniéy krwi z noſá / álbo z innégo mieyſcá/ iedząc y przykłádáiąc. Dioſc.

Hemoroidon. Krwi.

Oczom. Przeciw ćiężkim bolesćiam w oczu / czyniąc plaſtr przykłádáć: dobrze też czynić klíſtere z tego źiela / przeciw gryzieniu w ielitách / álbo przeciw flegmam w nich/ które przychodzą z głowy á

Morzeniu czynią gryzienia y biegunki y tenaſmonem, to ieſt bolésć w ſtolcu. Dioſco. Bolesći w ſtolcu.

Przeciw gryzieniu w mieyſcách białychgłów / takiéż léczyć. Niewiáſtóm.

Ná ciężkié bolesći głowy/ z vpalenia od ſłońcá / nátłuc tego źiela z Oleykiem Różánym / á ná czoło y ſkroni kłáść. Dioſco. Głowie.

Takiéż przeciw krostam ná głowie / z winem nátłukwßy / wycierać. Dioſco. Króſtam.

Z máką ieczmienną przeciw záſczérzonym ſadzelom / przykłádáć. Dioſc. Sádzelóm

Plinius li. 20. cap. 20. piße tóż co y Dioſco. ná bolesći w oczu z mlékiem niewieścim vczynić plaſtrzyk y przykłádáć ná oczy. Oczóm.

Wrzedliwé rány z miodem przyprawiáiąc/ wyczyśćia.

Gdy dźiećiom ſtrupy ná głowie/ y pępek który wychodźi ábo ſie wydmie/ takiéż przyprawuiąc. Dźiećiom.

Kroſty y rány w vśćiách / y opuchnienié dźiąſł oddala żucháiąc źiele. Vſtam.

Takiéż bolésć w zębiéch / około iezyczká y gárdłá rány / takiéż ſokiem płócząc goi/ á tym lepiéy/ ieſli Miry przydádzą/ bo zeby ták vtwiérdza. Dźiąſłóm.

Głos oświéca/ prągnienié oddala / piersi pániam z miodem / náprawia. Plinius. Głoſu. Prągnieniu.

Bolésć w ßyi/ przyprawiwßy z gáláſem / z śiemieniem lnánym plaſtr oddala. Plinius. Szyi.

Wrácánié/ iedząc z octem/ vſtáwia / żołądek iedząc z niéy ſáłatę posíla. Wrácániu.

Czérwoną niémoc z octem vſtáwia przydawßy Kminu. Czérwonce

Podágrze. Przećiw podágrze z máką ieczmienną czynić plaſtr/ vśmierza ból. Plinius.

Piſze támże Plin. że człowiek niektóry miał ieżyczką ſpádnienié á zránienié czeſto/ iedno noſząc kozonek ná ſzyi/ prócz łáźniey/ był wybáwión od wſzytkich niedoſtátków tych.

Plinius ibid. przydáie/ kto ſokiem tego ziela głowę pomáże/ cáły rok nie poczuie rymy/ áni żadnego fluxu z głowy.

Cap. CCC.

PSYLLIVM, PVLICARIS herba,

Pleſznè ziele: Pſylium *też po Polſku drudzy zową Aptékárze.*

TO ziele ieſt podobnè Soſnce/ iedno iż ſzádáwé/ á ieſt koſmátſzé/ w liſtkach ábo w oſciách Soſniey podobnè. Zową to ziele Łácinnicy herba Pulicaris, to ieſt/ ziele Pleſznè: A to álbo iż pſyllon po Greckú zową pchłá/ á naſienié też ziela podobnè pchle/ álbo dla tego/ iż gdzie ie ſzćiełą/ tedy pchły wypadzą.

Dioſc. li. 4. ca. 68. Odwilża/ ściąga/ ochładza/ y záźiębia.

Vigo 7. Chirurg. To ziele ieſt záźiębiáiącé y wilgotnè w wtórym ſtopieniu ku trzeciemu: ma moc rozbiiáć y ſpadzáć bolaczki ogniſtè: dla też czyniąc Szloz z naſienia tego ziela plaſtrzyk przykłádáią. Abowiém to naſienié/ gdy ie ſłucze/ á do wody włożysz/ wyſtąpi podobna kliiowi glyſkość/ álbo Szloz.

Przećiw bolaczce ogniſtéy zową Eryſipelas, vczynić plaſtrzyk z tego Szlozu naſienia ná moczonego z różánym oleykiem/ z ſokiem Łáktuczánym/ á to zmieſzawſzy/ y przykłádáć. Bolaczkam.

Piſze Vigo w ſwéy Chyrurgiiéy/ że zwierzchna cześć tego naſienia/ z ktorey bywa ten Szloz/ ieſt chłodnè y wilgotnè/ dla tego czynią z niego łákwarz ktory purguie/ zową Diapſillium: ále wnętrzna cześć w tym naſieniu ieſt gorąca/ y ſucha w trzećim ſtopieniu/ dla tegoż bolaczki y gruczoły zá vchem/ tákież pod gárdłem y indźie/ z oleiem różánym ſpadza. Dioſc. Bolaczkam.

Rozpukliny v dźiatek/ tákież wydećié pepká vzdrawia Szloz máżąc. Rozpuklym.

Dioſc. lib. 6. cap. 10. piſze/ że naſienié Pſyllij ieſt iádowité: á dla tego/ gdy ie kto piie/ czyni drżenié członków/ ćiało gnuśnieie/ teſknoſć y ſmutek czyni: przeto Aptekárze nie czynią lékarſtw iedno Szlozu tego ziela.

Gdyby ſie komu przydáło to naſienié pić/ Dioſcorides libr. 6. vczy/ wypić winá mocnégo z piołynkiem dobry trunek.

Cap. CCCI.

PVLMONARIA Vulgaris.

Biała Miodunká, Studźiennik, Płucnè ziele.

TO ziele poſpolićie zową Miodunki/ ktòré ná Wioſnę kwitną/ máią liśćié ſzerokié/ koſmáté/ kwią-

kwiatki brunatné y czérwoné/podobné Miodunkóm / które Bugloſſon zową.

To źiele bárzo pożyteczné płucóm/ á to zránionym/álbo ogryżionym od flegmy/śiłe á moc płucam dawa / goi / flegme wyrzuca : tego może kożdy doświádczyć / wárząc płucá źwiérzecé z tym źielem / áno będą záwżdy świeże.

Cap. CCCII.

PVLEGIVM, GLECHONia, Blechonia.

Poléy.

POléy ieſt źiele pospolité znáiąie y dźiéwki náwśi / czyniąc z niego wieńce/o którym Plinius pisze / że záwieśiwszy źimie w Piwnicy tedy kwitnie.

Jeſt to źiele zágrzewáiące mocno / iáko pisze Galenus. tákież Paulus, dla tego wyćieńcza y ſubtylizuie/ náplastrze przyłożywszy záczérwieniwa skórę / vkázuiąc mocną gorącość. Przyrodzenie.

Dioſc. lib. 3. cap. 30. Wyczyśćia / wyſuſza/ trawienié bárzo spráwuie. Trawi.

Poléy/pániam piiąc mieśiące wywodźi / tákież łożyſká / które po porodzeniu niewychodzą/wyćiągą. Dioſc. Mieśiącom. Łożyſkóm.

Z Poleiu z Aloeſem á z miodem przyprawiony lákwarz/ dobrze brać tym/którzy flegmy grubé w piérśiach máią. Dioſc. Flegmam. w piérśiach.

Stryſkowánié y gryźienié w żołądku odpadza / á to piiąc w otćcie winnym rozpuſczonym z woda/ zową Puſca. Dioſc. Żołądkowi

Czarną Kolerę/ to ieſt/ ſpalona krew złą / piiąc purguie ná dół. Jádowitému vkąſzeniu dáwáć pić z winem / bárzo pomaga. Dioſco. Purguie kolerę.

Omdlewánié oddala / tylko ſámym woniániém v vſt / tym lepiéy z octem. Dioſc. Omdleniu.

Proch z Poleiu ſuchégo / dźiąſłá gniiące wyczyśćia / y goi/ tákież rány w nich. Dioſc. Dźiąſłóm.

Wrzody zápalone z máką Jęczmienną / która zową polenta, vczyniwszy plaſtr odwilża y zbiéra. Dioſco. Wrzodóm.

Przećiw boleśći w nogách / czyniąc z ſámégo Poleiu plaſtrzyk przykładáć ná ból. Dioſc. Podágrze.

Sledzionie. Sledzionie zápsowáney/iáko twárdey/opuchley/tedy czynić plastr z sola y przykładáć/áż sie skorá záczerwienieie. Dioſc.

Swiérzbóm. Tákież przeciw káżdey świerzbowi/wárząc Poley/á woda wymywáć świérzb. Dioſc.

Máćicy. Pániam/które máią zápsowánie y bolesći około máćice/iáko twárdości/gruzły/wárząc á párząc sie w Poleiu/giną. Dioſc.

Plinius libr. 20. cap. 14. Więtszey wagi powieda ieſt wieniec Poleiowy ná głowie/niż Rożány: bo Poleiowy závracánie vlécza/tákież y bolesći w głowie vśmierza woniáiąc. Głowie.

Przeciw zimnu głowę broni/áby iey zimno niezárażało/tákież czyniąc plastr z máką ieczmienną/á z octem ná skroni przykładáć.

Przeciw pádáiącey niemocy w octćie dáwáć pić. Żyl skurczenie/z solą/z octem/á z miodem czyniąc máść á mázáć/rozkurcza y náprawia: tákież ná zránienie vſt czynić. Plinius.

Kwiátem zápalonym kádząc w komorze/pchły zábiia. Nalepszy ieſt Poley/który ná górách rośćie. Plin.

Cap. CCCIII.

PYRETRON, SALIVAris herba.

Po Polſku też zową Aptekárze Pyretrum, *drucky Zębowé źiele, Ruſki Tornéy.*

ŻJele to pospolićie znáią ludźie y w ogródkoch máią: osobliwie idźie z kozenia kilko rózg/liśćié geſte/iáko v Kopru Włóſkiego/długié/ſzérſzé/iáko v lnu/álbo Jzopu/iedno dłuższe. Kozeń ieden/z którego wiele kozonków białych pochodźi/ſmáku iáko y liśćié oſtrogorzącego/ſczmiącego/y kąśáiącego.

Kozeń z Pyretrum ma moc mocno zápaláiącą/która zebów záźiebioną bolesć vśmierza: á w źimnicách/które przychodzą z trapieniém/náwierćiawſzy z oleiem pomázywáć ćiało. Paul. Zebóm. Febriam.

Dioſc. l. 3. c. 71. Sliny pobudza/y flegme wywodźi z vſt/żuchąiąc to źiele.

A ták flegme wyćiągáiąc vśmierza ból w zebiech: dla tego Łácinnicy zową to źiele Slinné źiele/Saliuaris. A płocząc z octem/w którym Pyretrũ wárzono/ieſcze mocniéy ból w zebiech vśmierza. Dioſc.

Dobrze też czynić oleiek z Pyretron, á tym oleykiem pomázywáć ćiało/gdy chcemy wywodźić z ćiáłá pot. Dioſc. Ná pot.

Pyretrum pałąc kąśa iezyk/przyćiąga flegme/mocno oddala bolesć zebow: nád wſzytko pomaga bárzo tym członkóm/które tretwieią/ábo czuynośc trácą/iáko w párálizu/á to z oliwą ſtłukwſzy czyniąc máść. Gal. 8. Simpl. tretwieniu. Párálizowi.

Cap.

Cap. CCCIIII.

RADICVLA RAPHANON, Rafanus ſatiuus, Rafanus minor,

Rzodkiew.

TRoiákié źiele zową tym ſłowem Rafanus, napiérwéy Rzodkiew / á te właſnie zową Rafanus mnieyſzy: zową téż Chrzan/ á ten Rafanus więtſzy. Jeſt téż źiele które Włoſzy zową Raphanellus ſilueſtris, polna Rzodkiewká: w tym kápitulum wypiſuiem Rafanum mnieyſzé/ktoré ieſt Rzodkiew.

Przyrodzenie. Paulus lib. 1. ca. 76. ma Rzodkiew śiłe wyćieńczáiącą / ma bydź iedzoną z octem á z ſolą / á to dla pobudzenia żywotá ná ſtolce/ ieſt gorąca w trzećim ſtopniu/ á w wtórym wyſuſza.

Dioſcor. lib. 2. ca. 104. Rzodkiew zágrzéwa iedząc ią / wdźięczna vſtam/ iedno żołądkowi nie bárzo dobrą / bo kruczenié y rzygánia czyni / dla tego lepiéy ią / powiáda Dioſcor. ieść po obiedźie / iż pomaga ku trawieniu / bo gdy ią iedzą przed pokármy / podnoſi w żołądku pokarm / á ták pływa pokarm.

Obiectio. Ale rzecze kto / tu powiáda Dioſc. że ią ná końcu ieść/ á wyſſéy záś z Pauluſowéy náuki / że ná przodku / á to ſą rózné rzeczy / ná przodku / ná końcu: ták rozumiéy / ieſli ią dla trawienia ieſż tylko/ tedy lepiéy ná końcu ſtołu/ bo trawienié czyni / iáko piſze Dioſcorid. áczkolwiek Galenus tego niechce: ále ieſli ią ieſż dla poruſzenia ſtolców y wrácánia/ á zwłaſczá gdy grubé złé máterię flegmiſté leżą ná dole w żołądku / tedy lepiéy przed obiádem / bo łátwie wrácánié przydźie / gdy podniesioné beda máterię / przez Rzodkiew wzgore z dołu / bo to czyni Rzodkiew z przyrodzenia/ iáko piſze Dioſco.

Káſłowi. Rzodkiew wárząc / dobrze ią ieść y pić przećiw ſtáremu dawnemu káſłowi / bo wyczyśćia máterię grubé flegmiſté/ktoré w piersiach czynią chrapienié y káſzel. Dioſco.

Wrácániu. Skóre z Rzodkwie z octem miodowánym przyprawioną piąc/ wrácánié czyni łátwie. Dio.

Opuchlińe. Sledźionie. Przećiw opuchlinam w żywoćie / tákież śledźionie twárdéy/czynić plaſtr z Rzodkwie/ á tym okłádáć żywot. Dioſco.

Sinośćiam pod okiem. Przećiw śinośćiam ktoré bywáią pod okiem / nátluc Rzodkwie z miodem / á tym okłádáć / zginie. Dioſco.

Vkąſzeniu wężowému. Wężowému vkąſzeniu bárzo pomaga / iedząc y przykładáiąc.

Łysinie. Łysinośc która bywa z párchów/ nápełnia włosámi. Dios.

Piegam. Piegi na licu y ná inszych mieyscach/ Rzodkwie nátiuktwszy á z máką Kákolową zmieszawszy/ vczynić másc/ á tym pokładáć kilká rázów spadza.

Grzybóm iadowitem Przeciw duszeniu y dawieniu które przychodza z iedzenia grzybów iadowitych/ iesć Rzodkiew z octem.

Miesiącóm. Pániam miesiące pobudza/ iedzące ią.

Wrynie. Wrácániu. Nasienié rzodkwiáné/ piiąc ie/ wryne pobudza/ wrácánie czyni łatwie.

Piiąc to nasienié z octem/ śledzione twardą y opuchłą wycieńcza.

Bolączkam Kánkrowátym. Bolączki wrzedliwé szpetné/ które ogryzáią ciáło/ zową Cancros, czyniąc plastr y przykłádáiąc/ ogryzie/ wyczyśći/ niedopuszcza sie szerzyć.

Anginas. Przeciw bolączkam w gárdle/ zową anginas, wárzyć w otcćie miodowym/ ktorą z miodem czynią/ tym płókáć gárdło/ charkáiąc.

Plinius lib. 19. cap. 5. wypisuie trzy rodzáie Rzodkwie/ álę wszystko Rzodkiew: Nie ráda miłuie ziemie gnoynéy/ przy mokrádłách lepszą rośćie/ zimná sie nie boi/ dla tego w zimnych stronách ráda rośćie: á ztądże iest/ że we Włoszech nie iest ták gorzka iáko v nas/ bo málo ma tám róznośći od rzepy wielkiéy.

Pisze też/ że w Niemieckich stronách naydzie korzeń ták wielki/ iáko dźiećie/ iam táka wielka widał w Rusi/ w nászych stronách. Plinius.

Przeciw bolesćiam około ośierdźia/ bárzo dobrze pić sok/ takież przeciw suchotam. Ośierdźiu.

Zimie bárzo zdrowo ią ieść/ bo zágrzéwa żywot/ flegmy trawi. Plinius.

To źiele álbo korzenié/ ták miłuią Grękowie/ że też ze złotá czyniąc Rzodkiew/ bogu Apolinowi ofiárowáli/ Cwikle srébrną/ á Rzepę ołowiáną/ álę to błazeństwá. Plinius.

Nierádá nayźrzy mácice winnéy. Rzodkiew iáko y Brzoskiew/ ma z mácicą winną silną nienawiść/ ták iż iedno przed drugim schnie y ginie. Plinius.

Przesadzáiąc Rzodkiew lepsza rośćie wietsza y mocnieysza: á nie tylko rzodkiew/ álę y wszytki ogrodné rzeczy. Dla tego vczy Plinius lib. 19. cap. 12. że wszystki iárzyny przesadzáne lepiéy rostą/ y w lékárstwách bywáią mocnieysze/ y wietsze/ y nie ták sie rychło káżą/ iáko rzepá/ rzodkiew/ ogórki/ cebule/ czosnki/ lugi/ kápusty.

Vigo 7. Chiru. Sok z Rzodkwie z oleiem Kopru swoyskiég/ z Kminem á z woskiem zmieszány/ szpácenié á śinośc/ z vderzenia/ przykłádáiąc wyczyśćia.

Cap. CCCV.

RADIX, RAFANVS maior. *Chrzan.*

Chrzan źiele znákomité w sćze/ á zową ie Rafanus wiet. iákoby wielka Rzodkiew/ bo ma też moc co y Rzodkiew/ y owszem wietsza/ á ták iedr y może

bydź

bydź brano zá drugié/ieſt práwie Pieprz Polſki/ bo zágrzéwa żołądek iáko Pieprz/ bo ieſt gorący y wyſuſzáiący/ piſze Platearius, w wtórym ſtopniu/ inſzi przydáią áż bliſko trzeciégo: Izáák w trzecim: iáwnie to vkázuie iego oſtrość gorąca/ gdy ią iedzą álbo

Natura.

wiérca/ iáko czyni w nosie y w głowie zágryźienié/ nie ináczéy iáko Gorczycá.

Dla tego chwale Ruś/ którzy nie bárzo ſie báwiąc Pieprzem/ Imbiéry/Muſzkaty/przyprawiáią domowémi źióły pokármy/ iáko Gorczyca/ Chrzanem: dla tego też ludźie tám długo żywi/ iż ſie nie obieráią korzeniámi Zamorſkiémi/ áni napoymi cudzoźiemſkiémi/ doſyć im miód/zdrowia ludzkiégo dobry przyiaciél/ czyni/ tákże y piwo.

Miod dobry/przyiaciél ludzki.

To źiele niektórzy chcą bydź y Dioßkorydeſá Lepidion. álbo wtóré Hiberida, ále ia to zoſtáwiam ku rozeznániu náuczeńßym. Chrzan/ ieſliby kto chćiał miéć z bárzo gorzkiégo ſłodki/tedy naſienié iego moczyć przez dźień y noc w miedźie/ á tak ſiać.

Iſaac piſze/ Pokarm Chrzanowy ieſt trudny ku ſtráwieniu w żołądku/ málo tuczy/ oczóm wádźi ſwą oſtrośćią/ á zebóm twárdośćią/ tákież inßym mieyſcóm dla gryźienia. Ale my go nie iemy iáko Rzepę dla pokármu/ ieno w przyſmákoch/ á miáſto korzenia/ dla tego z octem á z miodem przyſmák oſobliwy.

Potwierdza trawienié w żołądku/ iáko y Rzodkiew/ zágrzéwa żołądek/ trawi/ y wypadza flegmy grubé z żołądká: których my z przyrodzenia náßéy kráiny pełni ieſteſmy. Żołądkowi.

Przeciw iádóm ieſt ſilno mocné lékárſtwo/bo wrácániém wnet wyrzuci/ ieſli ie naydźie w żołądku. Jádóm.

Przeto piſze Raſis, Iż z ſokiem Chrzanowym niedźwiadká pokropiwßy/ tedy zemdleie y ſkurczy ſie/ á potym ſie rozpuknie: dla tego bárzo dobry w qwartániéch/ przyprawiáiąc Syropek z niego z miodem á z octem winnym. Niedźwiadkowi. Quartanie.

Cap. CCCVI.

RAPA, GONGILIS, Gongolida, Rapum,

Rzepá.

PLinius lib. 18. cap. 13. piſząc o Rzepie

Rzepie/nazacnieyſza iárzyna miedzy iárzynámi pokłada: ábowiem ták ludźie iáko y bydło karmi/ ludźie kozeniém/ bydło liśćiém czásu zimnego: á gdy nawietſze mgły/ nalepſza á ſłodſza bywa.

Troiáki rodzay iéy wypiſuie Plinius, v nas wiecéy rodzáiów/ bo inákſza w Krákowſkiéj źiemi/ inákſza w Sedomierſkiéy/ inákſza w Lubelſkiéy/inákſza w Mázowſzu. Plinius piſze/w Nurſiéy wielką/ álem nigdy ták wielkiéy nie widał we Włoſzéch/ iáka w Ruśi: niepodobna rzecz ku wierzeniu/ żem widźiał iedne iáko dónice wielką/ iedno nie ieſt tá wielka ták ſmáczna/ iáko mała Krákowſka: im iéy wiecéy liśćié piſze Plinius obrywa/ tym wietſza rośćie: dla tego przypowieść polſka/ záiął iáko na Rzepie/iż nietrzebá záymować z Rzepy bydłá/ieſli chceſz by rośłá wielka/ wymuiąc świnie: dźiwna rzecz że we Włoſzéch tylko pieczoną iedzą/ á bárzo ſie kochaią w niéy.

Jeſt Rzepá ćiepła w wtórym ſtopieniu/á odwilżáiąca w pierwſzym. Dioſcor. lib. 2. cap. 104. wypiſuie dwoiáki rodzay: ieden polny/drugi ogrodny: v nas záiedno ogrodny y polny.

Kozeń Rzepny tuczy dobrze náſzé ćiáło/á to nalepiey wárząc. Czyni wiátry y odymánié: małżeńſki vczynek pobudza. Dioſc. Tuczy.

Przećiw boleśćiam w podágrach/ woda w któréy wárzono rzepę dobrze vmywáć/ boleść vśmiérza/ á ieſcze lepiéy Rzepą okłádáć wárzoną. Podágrze

Przećiw ſadzelóm które bywáią przy pálcach/y téż zanokćicam/ Rzepę piekąc w żarzewiu/ á to wydrożywſzy Rzepę/ wlać tám Rożánego Oleyku á woſku/ potym vpiéc/á to ſtłukwſzy przykłádáć. Dioſcorides. Zanokćicam. Sadzelón przy pálcach.

Látoroſłki młodé/które nowo wychodzą z źiemie/ dobrze ieść z ſálatámi dla poruſzenia vryny. Vrynie.

Naśienié dobrze przydáwáć do lékarſtw/które czynią przećiw iádóm: tákież gdy chcemy ſen vczynić/ áby ſie ból w niemocach vśmiérzył. Przećiw iádóm śmiertelnym bárzo dobré/ iáko czásu mozu. Dioſc. Jádóm. Snu.

Małżeńſki vczynek to naśienié pożywáiąc pobudza/ y piiąc. Małżeństwu.

Gal. 2. Alim. Rozmáićie ludźie przyprawuią Rzepę/piekąc/wárząc/ z przyſmáki rozmáitemi/ á ten ieden/ że ią kwáſzą ſoląc/ á ták chowáią: náśmiewáią ſie z tego w Polſcze/ we Włoſzéch ieſt to pokarm roſkoſzny.

Pli. vbi ſup. piſze/że Rzepá pożywána/ wzrok oświéca/ obłoki ná oczu ſpadza/ zmieſzawſzy z mlekiém niewieścim/ á przykłádáiąc/ále ma bydź owá która we żniwá kopáią/ á to dla iey gorzkośći. Oczóm.

Gualterus

Gualterus Riuius vczy/aby długo była Rzepá záchowána w dołech/poklásć pod nią liścia Orzechu włoskiego/ y przekládáć/ y zwierzchu nákryć.

Cap. CCCVII.

RADIX TRIVMPHALIS, Radix victoriæ, Radix tropheorum.

Szygnurca.

GEorgius Tausterus pisze/że nigdźiey stárzy Lékárze tego źiela áni korzenia nie wypisáli/ korzenná piądź długi/ iákoby źwierzę wszytek kośmáty/ rośćie po Tátrach.

To źiele Górnicy ktorzy w górách gdźie kruszce śrébrné ábo złoté/ miedźiáné/ y inszé kopáią/ sobie w kábaty y w suknie zászywáią/ powiedáiąc/że sa przespieczni przeciw iádóm y záráżeniu ktore przychodzą z kruszców/ z błot/ y inszych niedostátków. Vide Agricolam lib. 2.

Cap. CCCVIII.

RHA, RHEON, RHAponticum, Rhecoma,

Litewskié álbo Moskiewskié korzenié.

RHaponticum rodźi sie przy iezyorach białych w Moskwi/ ktore zową Bosphorus Cimerius, ták że też przy inszych rzékach áż ku Litwie/á to nálezli nászy Polacy napierwéy v Orszéy/ potym bliżéy w Litwie/ około Grodná/ około Kiiowá: á ma w sobie wszystko wypisánie ktore Dioscorides lib. cap. 2. wypisuie/ gdźie mówi Rheon iest korzen czarny/ podobny wielkiey Centurzyiey/ rozmiéy zwierzchu/ bo wnątrz żółty/ przyczérwienszym/ bez woniey/ żagwisty/ (Fungosa,) gliżki/ nie ciężki/ á to iest wszystko o tym rodzáiu Rha Litewskiego.

A ták iest prawdźiwé: y przydáie Dioscorid. ma w vkuszeniu smák szczmiący leguchno/ á glipki/ żuchaiąc żółcienie/ y czyni fárbę żółtą/ to iest fárbuie iáko Szafran/ tákié Reu Litewskié ia w mych ogrodkach mam/ á gdźiem kolwiek dawał/ bárzo spráwowáło dobrze/ kczemu przysłuszało: tákiem też ia w Weneciiey widał/ y w Padwi w ogrodkach Wielmożnégo Páná Bembusá/ á dźiś Kardynalá/ iedno wżdam niebyły támte tákiego wzrostu áni cudności iákié v nas ma/ á ták pewné iest nászé Rhaponticu.

Paulus 7. wypisuie Rhápontiyskié álbo Litewskié/ złożone z źiemnéy źimnéy á subtélnych czastek substánciiey/ takiéż y z wietrzney á ciepłéy leguchno ostréy: á ták ma śile z źimná subtelną y powietrzną: dla tego skurczonym/ przepuklym/

Przepukłym. Złamániu kości. Zbitym. Stártym. Dychawicy Pluiącym krwią. Wątrobie.

przepukłym/złamániu kości/zbitym/ſtártym/dychawicy/bárzo pomaga. Pluiącym krwią/boleśćiam około pępká/gryzieniu w żywocie/oſobliwé ieſt lékárſtwo: wątrobie zepſowánéy na wyſſé lékárſtwo.

Żołądku.

Dioſcorides lib. 3. cap. 3. Rhaponticum álbo Rhá Litewſkié/przećiw zápaleniu w żołądku y boleśćiam inſzym około niego/roſpuklinam/ſkurczeniu/śledźionie zákażoney: takież wątrobie/nérkam/z boleśćiámi vryny/gryzieniu w żywocie/takież w pechérzu/boleśćiam w oſierdźiu y v ſercá párćiu/boleśćiam w pierśiach/przećiw wſzyſtkim boleśćiam y niedoſtátkom w mácicy y około tego mieyſcá/pomaga bárzo piąc to korzenie/z winem/z miodem/z piwem/z czym kto może.

Nérkam. Vrynie. Pechérzowi. Pierśiam. Mácicy.

Biodram. Káſłu. Krwi.

Przećiw boleśćiam w biodrách y w inſzych ſtáwiech/káſłącym á pluiącym krwáwą ropą y ſámą krwią: dychawicy/ſczkániu zbytniému/morzeniu wżywoćie/febram które przezedni przychodzą. Jádowitych beſtiy y gádów vkąſzeniu/takież dáwáć pić. Dioſc.

Morzeniu/ Febram. Gádom.

A ieſli kto chce pewniéy á mocnieyſzéy ná wſzyſtkie té niemocy ſpráwy/przykłádáć Modrzewiowéy gębki pod iedną miárą y dáwáć pić/takież iáko y pierwéy.

Ták to dwoie lékárſtwo máią Polacy w Polſcze naznámienitſzé/że ich wiele Króleſtw niema/á iákom pierwéy o Agaricum piſał/takież tu/by Polacy pożywáli ſwich lékárſtw/nigdyby nie potrzebowáli zamorſkich/ná które ták wiele nákłádáią/á málo álbo nic niepomagáią.

Wrácániu

Jeſcze pożyteczno ieſt to Rha Litewſkié tym którzy niemogą zátrzymáć pokármu w żołądku/gryząc ták ſámo y piiąc. Dioſco.

Sinoſći. Swierzbi.

Też Rhaponticum wyczyśćią ſinoſći/ſwiérzby y inſzé drapánia/nátłukwſzy z octem y náciéráiąc.

Takież wrzody dawné/zápalone/nátłukwſzy z wodą/máżąc/rozrzuca.

Ma/piſze Dioſkorides/ſiłną moc ściągánia z nieiáką ćiepłoſćią.

Tego Rhapontici może vżywáć miáſto Reubarbarum, dwoiáko/to ieſt miáſto drágmy Reubarbarum, dwie wźiąć Rhapont.

Cap. CCCIX.

REVBARBARVM,

Po polſku też zową Reubarbarum.

TEgo źiela ſtárzy lékárze Gréccy/iáko Ipocrates, Dioſcorides, Galenus, Paulus, nieználi/iedno oni ználi Rhaponticum. To źiele Arábſcy Doktorowie y iego ſpráwy wynáleźli: á dla tego ſie myla/którzy mniemáią/áby Dioſc. Rha, było Reubarbarum, y mówią że Reubarbarum nie purguie/bo tego nie piſał Dioſcorides áni Galenus o niém/y ták ieſt: przeto inſzé ieſt Reubarbarum, inſzé Rhaponticum náſzé. To Reubarbarũ przywożą z Bárbáriiéy źiemie Afryckiéy/od którey zo-

wą

wą Reubarbarum, iákoby po náſzemu rzékł korzeń Bárbáriyſki / albo Pogáński/iáko y Rha Lituanicum, korzeń Litewſki / iż tám roſcie: bo ſłowo Rha, známionuie korzeń: roſcie też nie tylko w Bárbáriiéy/ále y w Indiiéy/ też roſcie w Tureckiéy źiemi.

To lékárſtwo ieſt / iáko piſze Meſuæ, lékárſtwo błogoſłáwione/iż wſzyſcy ktorzy ie biorą/błogoſłáwią y chwalą bárzo/á to iż purguie leguchno bez obráżenia/ wywodźi kolere/to ieſt złé gorącé wilkośći / miernie wywodźi też flegme gruba/złą/ plugáwą/ rozmáité niemocy czyniącé.

Znák dobrégo Reubarbarum, ieſt ten / ma bydź przyczérnieyſzym/z żółtą ſkłániáiąc ſie ná czerwonoſć / ktore/ pátrząc ná iego zgeſtwienié / ma nieiáką wagę przyćiężſzym / á w ktorym/rozłomiwſzy/ ſą bárwy mieniące/ ſzádáwa á zółta / ktora fárbuie iáko Száfran.

Przyrodzenie. Jeſt zágrzéwáiącé y wyſuſzáiącé w wtorym ſtopieniu/ ma w ſobie przyrodzenié źiemné y wodné y z powietrza złożoné / niéma żadnéy winy do śiebie / ktoraby człowieká miáło obráźić.

Purguie. Purguiąc pośila wątrobę y Wątrobie. wyczyśćia ią od zámulenia/y záſzłowánia/ zwłaſzcza żyły ktore od żołądká y trzew idą do wątroby/ zową Meſſaraicas, tákież poſila żołądek y wyczyśćia. Meſuę.

Żołądkowi Pomaga bárzo bolesćiam grzyżącym y kolącym/ w wątrobie y w żołądku / tákież w trzewách/ krew wyczyśćiáiąc. Meſuæ.

Zátkániu. Zámuleniu Zátkánié y zámulenié otwiéra / y niemocy ktore z nich pochodzą oddala/ iáko opuchliny / żółté niemocy / twárdość śledźiony / febry / ktore przez dźień przychodzą/ y tém podobné. Meſuæ. Żółtéy niemocy. Śledźionie Febram.

Pomaga przeciw krwią plwániu / tákież zbytniému ćieczeniu krwie z ktorégokolwiek członká/ ták z ran iáko z noſá. Meſuæ. Krwią plwániu. Z noſá.

Pomaga bárzo zbitym / ſtłuczonym / pádáiącym z wyſoká: przepuklinam / wnętrzney y z wiérzchniéy: á to piąc ſámo/ álbo z Mumią/ y z Márzaną/ biorąc Reubarbari drágmę / Mumiiéj dwie źiárnie/Márzany puł torá źiárná / dáwáć pić z winem ćiérpnącym. Meſuæ. Zbitym. Stłuczoną Przepuklinam.

Oleiek czyniąc z Reubarbarum / bárzo pomaga máżąc/zbitym/ ſtłuczonym/ſtártym/zgniećionym / ſkurczeniu żył y inſzych członków. Oleiek z reubarbarum.

Jeſt to lékárſtwo dobre przeciw czérwoney niemocy / ále ie trzebá przypiekáć á z wódką Bábczáną dáwáć / á lepiéy z ſokiem Bábczánym: tákież przeciw zbytniému ſczkániu. Czérwonce Sczkániu.

Przeciw febram wſzyſtkim / ktore przezedni przychodzą/dawnym/ bárzo pożyteczné. Febram.

Kto chce go pożywáć/ ſtárwſzy / ma ie moczyć / drágmę álbo wiecéy/ilé czyiá nátura nieśie/w wódce Mléczowéy / álbo Bábczáney/álbo Opichowéy/álbo w ſerwatce / á przydáć winá woniącego troche / iáko Málmázyiéy/ álbo Muſzkátelle / Szpiki á Squinantu po dwu źiarn/ názáiutrz przecedźiwſzy y wyżąwſzy/ ćieplo wypić/ dáią ie wſzelákim

ludźiem / że y pániam brzemiennym / y dźieciam / dla iego przespieczności.

Cap. CCCX.

RODIA RADIX, Rodiada, Rodiarisa,

Różány Korzeń. Zową to źiele osobliwie tym imięniem Rożány korzeń, nie iżby był od Rożey korzeń, ále iest źiele, álbo lepiey Chróśćik, którego korzeń wonia, iáko przenany borniey-ßa Róża.

JEst to źiele podobne Kostowi / pisze Dioscorides li. 4. ca. 43. Rośćie w Mácedoniiey / y nas ná górách / Tátrzech / około Saczá / dosyć dobre y wonne.

Galenus 8. Sim. tákież Paulus 7. piszą o tym korzeniu: iest zágrzéwáiące w wtórym stopieniu / ma subtelne częśći / z których iest złożone: dla teg ćiężkie boleści głowy vśmierza / nátłukwszy z oleykiem Różánym / á przykłádáiąc ná skróni y ná czoło.

Cap. CCCXI.

RHODA, ROSA, Rhodon. *Róża.*

TRoiáki iest Rożey rodzay: ieden który zową Rayska / práwa Róża czérwona: Druga polna / ßeroka / pięć listków máiąca / którą Plinius lib. 21. cap. 4. zowie Lychnis. Trzecia biała / zową Damascenam.

Róża biała / rzadka iest ku pożytku lekárskiemu / niczemu sie nie godźi iedno ná wieńce / á ma sie Biała Róża iáko człowiek vmárły / który ma osobe człowiecza / á nie iest człowiek: ále Róża Czérwona iáko człowiek żywy.

Teophrastus lib. 1. cap. 5. ßéroko wypisuie rodzáie Rożey.

Polnéy Rożey Figurá.

W Rożey ßeść náyduiemy rzeczy / które máią Aptekárze chowáć ná lekárstwá / które Plinius y Teophrastus wyliczáią. *Napiérwey*, skórki owé álbo listki zielone / których iest pięć około kwiátu / które nizli kwiát rozkwitnie / przykrywáią kwiát / té listki ábo skórki są

ki ſą dobré ná wyſuſżánié y wy-
cienczánié.

Druga część w Rożéy. Jeſt pą-
czek álbo pąkowie/ póki ieſcze nie
roſkwitnie kwiát/ták iż gdy wy-
rwieſż/ bedżie kłobuczek/ ten też-
máią chować oſobnie/ bo bárzo
potrzebny ku wyſuſżániu.

Trzećia część ieſt. Kwiát ſam
gdy ſie rozkwitnie/ktory od ſłon-
cá nábywa inſżéy mocy/ od kło-
buká álbo pękowia/ ácżkolwiek
ináczéy inſży piſża.

Czwarta. Są oné iákoby włó-
ſki żółté/ w ktorych potym bywa
naśienié/ okolo ktorych kwiatki
ſie roztaczáią.

Piąta ieſt część. Główká/ w
ktorey iáko ná ſżypułce wſżyſtek
kwiát zależy/ w ktorym wnątrz
ieſt kośmátość/ iáko wełná.

Szóſta rzecz ieſt. Naśienié/któ
ré ieſt w téy ſżypułce czarné/z kto
rego mógłby ieden śiać Rożą/á-
le ſie iey nierychło doczeka.

Aptékarze niektorzy bárzo ſie
myłą/ ktorzy mniemáią y powie-
dáią iż owé żółté kwiatki álbo
żiarnká w pośrzodku ſą Antera,
áno Antera ieſt iedno lékárſtwo/
ktore Celſus ſtáry Lékarz wypi-
ſuie/ ktore ſkłádáią ná boleści w
dżiąſłach/ y ná rány w vśćiech/
w ktore lékárſtwo wchodźi roża.

Roża/ iáko piſże Paulus 7. ieſt
złożoná z nátury wodnéy/ ćie-
płéy/ ćiérpniącéy y gorzkiey: ácz-
kolwiek według rozmáitośći roż
y ziemie/ rozmáicie ſą ćiérpniące
rożе/ iedné wiecéy/ drugie mniéy.
Gal. 8. Sim. tákież piſże.

Dioſcorides lib. 1. cap. 115. O-
chładzáią y ściągáią Rożе świé-
żé/ ſuché ieſcze mocniéy wſſuſżáią.

Sok ma bydź Rożány z świé-
żych Roż wyciſkány/ nożyczkámi
vſtrzygáiąc páznokty/ to ieſt/ o-
we źielone liſtki ná ktorych kwiát
ſtoi/á potym kwiát tłuc/y wyży-
máć ſok/ ktory w cieniu trzymáć
áże zgęſtnie/á ten chować ná po-
mázywánié oczu w ciężkich nie-
mocach. Dioſc. Sok Ro-
żány.

Liśćié tákież w cieniu wyſu-
ſżáć/ á trzebá czeſto przewrácáć/
áby nie zágniły w kupie. Dioſc. Liśćie.

Wino w ktorym wárzą Ro-
żą ſuchą/y potym wyżimáią/bár
zo ieſt pomocné boleśćiam w
głowie ciężkim: tákież boleśćiam
w vſżu/w dżiąſłach/w ſtolcu/ w
trzewách/ w táiemnych mieyſ-
cách niewieśćich/á to tym winẽ
pomázuiąc/ álbo piorem: gdźie
ináczéy niemoże bydź/ wymywá
iąc/ ábo kliſtere wlewáiąc/ gdźie
niedoyźrzéć. Dioſc. Wino Ro-
żáné.

Sáme Rożą ták vwárzoną/
nie wyżymáiąc/ przetłukwſzy/do
bże przykłádáć/ á nawiecéy prze-
ćiw zápaleniu w oſierdźiu y wil
gotnému żołądkowi/ y przećiw
piekielnému ogniu. Oſierdźiu.

Czyniąc proch z ſuchéy rożéy/
dobrze poſypowáć ták ſucho/ prze
ćiw oſádnieniu álbo ſtárćiu od
śiedzenia w ſtolcu/ takież ná ká-
żdym inſżym mieyſcu ſtárćiu ſkó-
ry/ poſypowáć. Oſádnie-
niu. Stárćiu. Ránam.

Dobrze proch rożány do káż-
déy máści ktora czynią ná rány/
przykłádáć.

Pánie ktore chcą powieki y
bwi przyprawiáć/ paląc/ czynić
z kwiátu ſuchégo rożánego proch/
á tym przyprawiáć. Ná powie-
ki.

Z 2 Owé

Owé kwiatki żółté któré drużzowa nasieniém / ále nie iest nasienié/wysuszywszy á ná proch stłukwszy / dobrze niémi dźiąsłá gniiące posypować/mocno goią.

Dźiąsłam.

Główki albo kielyszki / albo iákośiny wypisáli kłobuki / mocno vstanawiáią biegunki wszytki piiąc/ iedząc/ plastry przykładáiąc.

Biegunkam.

Wodká Różána pisze Mesuæ, iest wielkiégo posilánia: dla tego posila serce/ ochładza wszelákié zápalenié wątrobné / w żołądku/ tákież w febrach.

Sercu. Zápaleniu. Wątrobie. Żołądku.

Ocet Różány który bywa tylko laniém octu ná kwiécie Różáné/y wystáwiwszy ná słońce/iest lekárstwo ná wszelákié niemocy/ zápalenia/ iest drobiący / posiláiący y purguiący.

Ocet Różány.

Kwiécié Różáné nie ćierpią wárzenia by namniéy / bo wnet moc z párą wyleci: dla tego tylko mocza ie w wodźie gorącéy zákrywáiąc.

Sok z ściérzpi wárzenié / ále mierniuchno/y owszem nábywa przez wárzenié subtelnośći.

Oleiek.

Oleiek który czynią z Różéy / iest bárzo wielkiéy pomocy w niemocách gorących / á zwłaszczá w sadzelach / w zbiciu / w wrzodźiech. étć.

Miodek.

Też czynią miodek Różány / który iest lekárstwo nazacnieyszé / wyczyściániu wszystkich wnetrznośći / takież ran bolących/ sadzelów.

Másć też z sádłem wieprzowym czynią / ná wszystki sadzele zápalone y niemocy ogniste.

Cap. CCCXII.

ROSTRVM PORCInum, Dens Leonis, Caput Monachi.

Mnich, Rádiki, Pápává.

JEst źiele máiące szérokié á długié liśćié / po źiemi sie kładące / korzonek iáko v Piotrusszki / z przodku wychodźi rózczká ná pół piędźi/długy więtsza/ subtelna/ wnątrz próżna / ná którey bywa kwiát żółty / á potym kośmata główká/ które kośmáciny gdy obwieie wiátr / tedy gołó iáko v Mnichá głowá / dla tego ie też zową Mnichem.

Práwie to źiele iest téyże śiły iáko y Mlécz wysoki / bo iest rodzay Mléczów / bo y mleko puszcza gdy rózczkę vrwie: dla tego

przeciw

przeciw febram gorącym/ dobrze pić/ iáko tercianam/ vstáwicznym febram zápalonym: wątrobie zápalonę ochładza/ tákież żołądek. Niedobrze w Polskim Herbarzu przeciw kwártanie rádzi to ziółko bráć.

Febram. Wątrobie. Żołądku.

To ziele wárząc z Koprem Włoskim á pić/ otwiéra zámulonę wątrobę/ y żółtą niemoc spádza.

Zámuleniu

Cap. CCCXIII.

ROSMARINVM, Libanotis Coronarium.

Rozmáryn.

TRoiáki rodzay wypisuie Paulus 7. Rozmárynu/ dwá owoc rodzące/ á ieden który nieczyni owocu: v nas niemáß tego który czyni owoc/ ánim w Wenecyey gdźie tego bárzo wiele w ogrodźiech v świętego Jerzego/ nie widał/ iednom táki widał/ iáki pospolicie też w Krákowie miéwáią w ogrodkach/ modro kwitnący: iedno tu v nas práwie ziółá/ á tám drzewká są/ drugdy ná dwá łokciá.

Wßystkie Rozmáryny Paulus pißе/ máią moc wyciéráiącą/ rozrzucáiącą/ drobiącą/ odmiękczáiącą. Drudzy prosto pißą/ że Rozmáryny/ gorące y suche w trzecim stopniu.

O Rozmárynach też pißе Teophrastus lib. 4. cap. 12.

Dioscorides lib. 3. Rozmárynów wßytkich iest to przyrodzenie/ iż nátłukwßy tego ziela á vczyniwßy plastrzyk/ przykłádáiąc ná Hemoroidy/ vstáwia ie. Przyrodzenie. Hemoroidom.

Wrzody y bolączki/ y wßelákie zápalenie/ á zwłaszcza Condilomata, y figi/ y inßе sadzele które niechcą sie zbiérać/ zbiéra y otwiéra/ przykłádáiąc ná plastrze. Dioscorides. Wrzodóm. Bolączkom. Condilomatá Figom.

Rány wrzedliwe/ plugáwe/ kozeń tego ziela z miodem przypráwiwßy/ wyczyścia ie y goi. Dioscorides. Ranam Wrzedliwym.

Gryzieniu w żywocie/ y iádowitego weżá vkąßeniu/ z winem wárząc/ bárzo pomocno. Dioſc. Morzeniu. Wężom.

Pániam mieśiące zástánowione/ tákież vryne/ piiąc z winem/ pobudza. Dioſc. Mieśiącom.

Stáre nápuchłe bolączki/ pomázuiąc Rozmárynem/ spádza. Dioſco. Zápuchłym. Bolączkom.

Sok z kozenia álbo z ziela vczyniony á z miodem przypráwiony/ puszczáiąc ná oko/ wyczyścia wßelákie obloki y zácmienie oczu: tákież może z nasienia/ z miodem zwiérciawßy/ puszczáć ná oko. Dioſco. Oczóm. Oblokom.

Przeciw niemocy pádáiącey/ y zástá- S. wálántego.

y zástárzálych niedostátków w piersiách / bárzo vżyteczny Rozmáryn piiąc. Dioſc.

Przeciw żółtéy niemocy / dobrze dáwáć pić w winie / przydawszy żiárno álbo dwie Pieprzu.

Oleiek rozmárinowj Potu.

Oleiek czyniąc z Rozmárynu / á pomázuiąc ciáło / pot wywodźi z ciáłá. Dioſc.

Przepuklym. Skurczonym. Podágrze.

Bárzo pomocny Rozmáryn / przepuklym / ſkurczonym / boleśćiam w nogách / á to nátłukwszy Rozmárynu z máką Kákolową á z octem winnym / y vczynić plaſtrzyk / á przykłádáć.

Krostam ná licu.

Przeciw krostam białym po licu / ktore ſą podobne trądowi / nátłuc rozmárynu co nazoſtrzeyſzym octem / á pomázywáć.

Jeſt czwarty Rozmáryn inſzy / piſze Dioſ. li. 3. ca. 80. od tych trzech / z ktorego czynią wieńce / ma rożczki cienkie / około ktorych ſą liſtki cienkie geſte / podługowáte / po iedney ſtronie przybielſzym / á ná drugiey zielone / mocno woniące / á ten ieſt práwy Rozmáryn / ktory w Polſcze máią.

Żołtośći.

Piſze Dioſc. Gorącey śiły ieſt ten Rozmáryn. Ten Rozmáryn wárząc w wodźie / dobrze dáwáć pić ktorzy máią żołtą niemoc / po piciu máią prácowáć / potym w wánnie ſie myć / y zás w winie przywárzywſzy Rozmáryn / dáć pić.

Oleiek.

Czynią też z tego oleyki y máści / potrzebne ku tymże niemocam / ku ktorym też z pierwſzych Rozmárynow / też y ku inſzym wſzytkim niemocam pomaga / iáko y pierwſzé / pożywáiąc. Dioſcorides.

Cap. CCCXIIII.

RVTA, PEGANON,

Geganos,

Rutá,

THeophr. li. 2. c. 2. piſze / że lepſza bywa Rutá ſczepiona niż ſiana / ále żelázem niema bydź tykána.

Gal. 8. Sim. Jeſt Rutá zágrzewáiąca y wyſuſzáiąca w trzecim ſtopniu / á to iż nietylko ieſt oſtra w ſmáku / ále y gorzka: dla tego drobi złé wilgośći / grube / przez ſkore wywodźi y przez vryne / wiátry roſpadza.

Vrynie. Miesiącom.

Dioſcorides lib. 3. ca. 43. Zápa láiącey mocy / ieſt Rutá / że też y paląc gryźie: dla tego vryne y miesiące pobudza / żywot zátwierdza iedząc y piiąc Rute.

Żywot zátwierdza.

Morowému powietrzu.

Jádowité powietrze oddala Rutá / zwłaſzcza morowé: dla tego czynią z niey lekárſtwo czásu morowego powietrza / z Figámi á z Orzechy Włoſkiemi / ſtłukwſzy ſpołem / á tego ná káżdy dzień pożywáć ile Włoſki orzech. Mo-

Dioſcor.

ge rzéć

gerzec / że będąc w ciężkim morze / nie nálazłem rzeczy przespieczniey nád Rute.

Nasienié. Nasienié Ruciáné tákież piiąc z winem / iest osobliwé lékárstwo przeciw powietrzu morowému. Dioſc.

Wężóm. Przeciw wężowému vkąszeniu osobliwé lékárstwo / piiąc / iedząc / y przykładáiąc.

płód traci. Pokolenié / iedząc y piiąc / trácí: dla tego niedobrze Ruty pożywáć tym / ktorzy chcą mieć potomki álbo płód. Dioſco.

Morzeniu. Wiátrom w żywocie. Gryzienié w żywocie / á zwłaſzczá z wiátrów / z ſuchym Koprem ſwoyſkim wárzyć / y pić / oddala. Dioſc.

płucam. Piersiam. Pleurze. Dichawicy Bárzo pomaga przeciw boleściam / w płucách / w piersiach / w bokach: przeciw pleurze / dychawicy / ciężkiemu káſzlowi / boleściam w biodrach / álbo dnie: przeciw ciężkiemu trapieniu w febrach zimnych / tákież pić wárząc z Koprem ſuchym. Dioſc.

Febram.

Tenaſmon. Przeciw boleściam w ielicie / ktore v ſtolcá iest / zową Tenaſmon, tákież przeciw kolice: tákież boleściam w taiemnym niewieścim mieyſcu / wárząc Rute w Oliwie / á potym przecedziwſzy / onym Oleiem czynić kliſtere: ten Oley zową Aptekárze Oleiek Ruciány. Dioſcoride

Kolice. Niewieście mu łonu.

Pániam przeciw vtrząśnieniu álbo vpádnieniu mácice / Rute z miodem vſmażywſzy / álbo proſto ſtłukwſzy / obłożyć wſzyſtki mieyſcá taiemné tym plaſtrem / poſtąpią ná ſwé mieyſce. Dioſcorides.

Vpádnieniu mácicy

Gliſty wſzelákié wypadzą z żywotá / á to ſmážąc Rute w oliwie / potym przecedźić / y wypić one oliwe. Dioſc. Gliſtóm.

Przeciw w Stáwiéch boleściam / nátluc Ruty z miodem / á vczyniwſzy plaſtr / okládáć mieyſcá bolące. Dioſc. Stáwóm.

Przeciw opuchnieniu żywotá / nátluc Ruty z Figámi / á vczyniwſzy plaſtr / okládáć Dioſc. Jam lepiéy doświadczył / ſtluc Rute z Piotruſzką. Opuchnieniu.

Przeciw temuż opuchnieniu / wárząc rute w winie mocnym / á ono wino pić / y onym żywot cze ſto omywáć. Wino Ruciáné ná opuchlinę.

Bárzo oczy oświéca / pożywáiąc świeżą y wárzoną / tákież ciężkié boleści w oczu / przykładáiąc ná plaſtrzyku / vlżywa / á tym lepiéy ſprawuie / ſtłukwſzy Rute z máką Jęczmienną. Dioſ. Oczóm.

Ciężkié boleści w głowie / nátłukwſzy Ruty z różánym oleykiem / á przydawſzy octu / y ná plaſtrzyku przyłożywſzy / oddala. Dioſcorides. Głowie.

Krwie zbytnié z noſá ciecze nié / nátłukwſzy / á w nos włożywſzy / vſtánawia. Dioſc. Krwi z noſá.

Bolączki y wrzody gorące ná moſzenkach odpadzą / nátłukwſzy z liſtki Bobkowémi / y obłożywſzy. Dioſc. Moſzenkóm.

Kroſty białé ná licu / nátłukwſzy Ruciánych liſtkow z Oleykiem Mirtowym á woſkiem / y pomázywáć / ſpadzą z licá. Dioſ. Kroſtom białym ná licu.

Tákież kroſty ktore ſą iáko tredowáciny / nátłukwſzy ruty z winem / á przydawſzy troche pieprzu / przykładáć / ále wytrzeć pier

wéy ſkóre Sálétra. Dioſc.

Liſżáiom. Przeciw liſżáiom proſtym/nátłukwſzy z Ruta miodu á halunu/ nácierác.

Kroſtam przy mieyſcach táiemnych. Pániam / ktorym ſie czynią kroſtki iákoby brodawki / okolo táiemnich mieyſc/ takież kroſtam ktore bywáia drobne/nie świerz biácé/ ále bolácé / nátluc Ruty y ná plaſtrze przykládác. Dioſc.

Vßóm. Przeciw bolesćiam y ſzumieniu w vßu / natluc ſoku z Ruty/ á tego przywárzác w łupince iábłká pomagránatowego / y puſczác w vcho. Tymże ſokiem / przydawſzy ſoku Koprzu włoſkiego/á miodu/puſczác ná oczy ſłábé / wyczyśćia oczy. Dioſc.

Oczóm.

Piekielnému ogniu. Przeciw pickielnému ogniu: takież bolaczkóm ogniſtym / zową Herpes: takież w głowie rány ciekácé / iákie bywáia w párchach/ czynić máść z ruty/ z bleywáſem/ oleykiem rożánym/ przydawſzy octu winnego/ á to ſtłuc ſpołem/ y tym mázác. Dioſc.

Párchóm.

Rutę iedzac ábo żuchaiąc/ oddala ſmrody/ z czoſnku/ z cebule.

Jeſt druga Rutá/ktora zowa leśna/ktora roſcie po górách w [illegible]vch ſtronach włoſkich/ takież práwie iáko y tá: ále powieda Dioſco. nie przeſpiecznó iey pożywác/bo iádowita/dla tego ią opuſczam.

2. *Ruty rodzay.*

Cap. CCCXV.

SALVIA, ELELISPHACON.

Po polſku też zową Szálwia.

ZNa káżdy Szálwią/ ktorą ſádzą.

Galenus 7. Simp. piſże przyrodzenié Szálwiiéy: ieſt gorącé z nieiáką ciérpnoścą/ Takież Paulus. Platearius mówi/ że gorąca y ſucha w wtorym ſtopieniu.

Vrynie. Miesiącom. Porodzeniu. Dobrze pić Szálwią dla pobudzenia vryny wárząc: takież pániam ná pobudzenié miesiącow y łacwiemu porodzeniu. Dioſcorides.

Włoſom. Włoſy fárbuie czarno Szálwia/ kładąc ta w ług.

Kroſtam. Ránam. Ránam Szálwia bárzo pożyteczną krew z nich vſtánawia: rány wrzedliwé wyczyśćia ſzálwiowy proch / poſypuiąc / y goi. Dioſcorides.

Swierzbom nieświeśćich mieyſc. Kroſty/świérzby/ránki/y wſzelákié ſadzele ná mieyſcách táiemnych/ ták mężczyńſkich iáko niewieśćich/ goi/ wárząc Szálwią/rożczki y liśćié á płocząc.

Bárzo

Bárzo pomaga przeciw czér-
Czerwonce woney biegunce sok Szálwio-
wy: máżąc náraſcza włoſy/gdźie
z párchów oblázą. Pli. li. 22. c. vl.

płod vmár ły wyćiąga Przykládáiąc / pániam płód
vmárły niedonoſżony wyćiąga z
żywotá. Tákież przeciw ćiężkim
káſżlóm y boleśćiam / dobrze ią
pić wárząc.

Robáki z vſzu wypądzą y zá-
bią/ tákież w wrzedliwych rá-
nach.

Teophraſtus li. 1. ca. 2. Szál-
wia á Sphacellus w tym má-
ią rożnoſć / iż Száłuia domá w
ogrodkach roſćie/á Sphacellus
w leśiéch/ á táko ieſt iedná rzecz/
wſżákże Sphacellus ma mniey-
ſżé liſtki/ ćienſżé á oſtrzſżé.

Cap. CCCXVI.

SALIVNCA, SPICA Lauendule, Spica Romana.

Lánvendowa ſpiká.

Szpi wendowéy/ktora

woniá iáko Nárdus/ták piſże Pli-
nius lib. 21. ca. 7. Naſżlachetnieyſ-
ſżéy woniéy źiele Saliunca, ktora
w wieńce nie przechodźi iáko y
Fiołkowy korzeń.

Jeſt to źiele iednákié z Láwán
dą/tylko ſżerſżé liſtki ma niżli ná-
ſżá Láwándá / á woniáiące iáko
Piſmaria, álbo Nardus.

Menar. li. 7. Ep. 3. Tō. 2. zowie
Spicam Lauendule, Spica, nie od
kłoſá/ále iż ma woniá iáko Nar-
dus, ktory zową Spica.

Korzeń Szpiki láwendowéj/
wárząc w winie y piiąc/ vſtáná
wia wrácánié zbytnié. Plinius. Wráćániu

Tákież piiąc/żołądek mdły po Żołądkowi
ſíla. Plinius lib. 22, cap. 29.

Teg źiela we Włoſżech/w We-
necíiéy doſyćiech widał w ogro-
dkach/y w Padwi/ téż iuż naſtá-
ło w Krákowie/ tóż ia mam w
mych ogródkach: bárzo dobré to
źiele miedzy ſżáty kłáść dla wo- Szátom.
niéy roſkoſżnéy.

Cap. CCCXVII.

SARACENICA SOLI dago, Virga aurea, Filago, Herba fortis.

Żywiec, álbo Tránk.

Zeezono to źiele od Sáráce-
nów / że Sárácenowie ie y iego
vżywánié wynaleźli. Ma to źie-
le rózgę długa ná dwu łokćiu /
dzugdy ná trzy/wnątrz prozna /
po ktorey liśćié roſćie obdłuż /
podobné nieiáko Wierzbowym
ná końcu zabkowáté iáko piłká
kwiatki ma żółté/ktore potym ie
ko mech ſie rozlecą/korzeń ná wie-
le ko-

le korzonków rozdzielonj/zwierzchu czérwony: rośćie po górách wysokich / Księżycá Sierpniá kwitnie: smáku ćiérpnącego przy gorzczeyßym wysußáiącé.

Ziele to bárzo pomocné ránnym / ábowiem stłukwßy / przykládáiąc ná rány / mieso w nich wyrasza / potym zágaia przetko.

Téż Saracenica vsußona / á ná proch stárta / posypuiąc fistuły / tákież sprosné sadzele plugáwé wyczyściwßy / zágaia nátychmiast.

Zbitym / stłuczonym / práżonym / vtrzęśnionym / piiąc / pomocno.

Cap. CCCXVIII.

SANGVISORBA, Pimpinella Pratensis.

Czarnoglów.

TO ziółko iest podobné Biedrzeńcowi Włoskiému / któré zową Włoßy Pimpinellam, á zową ie Krewnik z Łácińskiégo Sanguisorba, iż mocno krew zástánawia wßeláka: iest to ziółko korzenia miąssßégo / długiégo / z korzeniá listki wychodzą / potym rózgi / długy ná łokćiu / y ná dwu / ćienkié / przyczérwieńßym / ná tych ná wiérzchu główki pięknć czérwoné á potym czarné / ták kwitnące: dla tego zową po Polsku niektórzy / Pánny Máryiéy Róża: rośćie po łąkách.

Dwoiáki iest rodzay tego źiela: Jedno ßérokiégo liśćia / á długiégo / á główki niewielkié / to zową Sanguisorba. Wietßé długié / listu mnieyßégo / ále główki álbo kwiatki wietßé.

Ziółko to / wßeláki krwie zbytnié ćieczenié / mocno postánawia / ták / że tylko w ręku noßąc / vstánawia krew.

Dla tego vpławam białych głów zbytniém / iest naßlachetnieyßé lékárstwo / á to piiąc z winem álbo piwem.

Krew z rány zbytnią vstánawia / piiąc y przykládáiąc.

Biegunki czérwoné vstánawia piiąc / tákież y inßé biegunki.

Z nosá / z vst plwániu krwią / bárzo pomaga z winem / á nawiecéy czérwonéy biegunce.

Cap. CCCXIX.

SATVREGIA, THYMBRA. Cunilla ortulana, *Cambr.*

CAmbr iest pospolité ziele / że ie też w sérzéch iedzą w Polsce.

Paulus

Paulus lib. 7. Cambr náßładuie w ſwych śiłach Tymum źiela: á iż Tymum ieſt gorące y wyſußáiące w trzecim ſtopniu / tákież y Cambr.

Dioſcor. li. 3. cap. 40. Cambr

wßyſtko może w lekárſtwach co y Tymus: dla tego iedząc y piąc z ſolą/wywodźi plugáwé flegmj z żywotá: dychawicznym z miodem dobry / chrobaki wypądza z żywotá.

Pániam mieśiące pobudza y rychłé porodzenie czyni: vryne wywodźi / flegmy grubé z miodem wyrzuca: bolączki ćiężkié / grubé / nátłukwßy z octem rozrzuca. Krótko piſząc ná to wßyſtko dobry coſmy wypiſáli o Tymum: á iż my niemamy w Polſcze Tymum, miáſto iego Cambr brać możem.

Cap. CCCXX.

SANICVLA, SOLIDAGO, Diapenſia.

Zánkiel.

ZAnkiel / ktoreby było źiele/v Dioſkorideſá niemoglę náléść/ tylko/że ieſt Żywokoſtowy rodzay. Niektórzy chcą áby było Pentaphilon, to ieſt Pięćpercyc: ále ſie w tym bárzo mylą: bo Zánkiel nie ma korzenia czérwonégo / áni biało kwitnie / á táko nie ieſt Pentaphilon.

Jeſt Zánkiel dwoiáki / ieden wyſoki á liśćié ſzerokié / zową żeńczyzną: drugi niżßy / ma liſtki nie ſzerokié / zową mężczyzną.

Zánkiel ma práwie tákąż moc iáko y Żywokoſt: dla tego dobrze złamánym / zbitym / ſtártym / czyniąc plaſtr / okłádáć.

A nietylko ludźiem / ále y bydłetóm ná wytiki / ſpléczy / ſtárćié kłebów / y ku inßym rzeczóm dobrze przykłádáć.

Sok Zánklowy dáiąc pić rannym / bárzo pożyteczny / przedro goi rány. Opuchlinóm á wzdętym mieyſcóm / ná plaſtrze przykłádáiąc

kładáiąc/ránam y krostam w gárdle/wárząc á piąc/bárzo pomocno.

Cap. CCCXXI.

SATYRION, TRIPHYLON, Trifolium, *Koßlaſki.*

W Polſkim Herbarzu wykłáda Liśié iayká/ále ſie omylił/bo Liśié iayká ieſt Orchis, o ktorymeſmy wyſſéy Capitulo Orchis wypiſáli: wiele ſie ich téż myla w tym/iáko Pandectarius y Ortulus ſanitatis, y ich zwolennik Stephanek/ktorzy piſza áby Orchis było Satyrion, bo rożne Capitulum Dioſcorides lib.. 3. cap. 133. czyni o Satyrion, á inßé de Orchis, ták Paulus, tákież Galenus.

Paul. 7. Koßláſki máią z ſwéy ſubſtáncyiéy złożenié wilgotné á ćiepłé/y czyniące wiátry: dla tego pobudza vczynek małżenſki pożywáiąc go.

Z winem piąc/piße Paulus, bárzo pomaga dychawicznym/á ktorzy niemoga oddychać. Małżenſtwu. Dychawicy

A potym przywodźi Galenum w ksiegach o Tiriaca. Koßláſki/ktoré tám zowie Triphyllon, ieſt kwiatkowi Jácynktowi podobny/wiátru pełné á nádymáiące/naſienié podobné polnému Krokoſowi.

To źiele wárząc á piąc/bárzo pomaga przeciw iádowitych beſtiy vkąßeniu/tákież przykładáiąc. Jádowitemu vkąßeniu.

Dioſcorides ták wypiſuie Satyriõ, zową Triphyllon, iż poſpolicie miéwa trzy liſtki podobné Leliiéy/ále mnieyßé/głąbik goły/długy wyroście ná łokieć/kwiatek podobny Leliiéy/korzeń cebulováty iábłku podobny/z wiérzchu żółty/á wnątrz biały/wdźięcznégo ſmáku y ku iedzeniu przyiemny.

Ten korzeń dobrze pić tym ktorzy máią boleść á zimno zá plecámi/z czérwonym winem. Dio.

Komu potrzebá pomnożenia małżeńſkiégo vczynku/dobrze pić. Małżenſtwu.

Cap. CCCXXII.

SATYRION ALTERVM, Erytron, Erytronium, Satyri teſticulus, Priapiſcus, Morlorticulus Veneris.

Dioſc. li. 3. cap. 135. Ma to źiele podobné naſienié Siemieniu Lnánemu/ále wietßé y twárdßé/

ſzé/ Iſnące ſie: to źiele ták mocno pobudza małżenſki vczynek / że nietylko piiąc álbo iedząc/pobudza ij/ ále ſámym woniániém / w reku noſząc. Z winem piiąc kozzenié/obłupiwſzy z wiérzchną ſkórke / tym mocniéy pomaga ku małżeńſkiému vczynku: kozzeń tego źiela ieſt bárzo wdźieczny w pokármiéch / ſłodki y ſmáczny. Małżeńſtwu.

Cap. CCCXIII.

SAPONARIA. ſecundùm Fuchſium Strutium, Condiſi, Lanaria herba, Herba Fullonum.

Mydlnicá.

TO źiele z mydłá Mydlnicą zową / iż gdy ludźie ie z woda trą w reku/tedy pieni ſie iáko mydło/ ieſt wyczyśćiáiące / roſćie y przy rzékách y błociéch: to źiele drudzy zową Botrim y Pliniuſzá/ ſukno y ſzáty zmázáné wyczyśćia. Szátom zmázánym

Plin. li. 27. c. 7. Z tegż źiela czyniąc plaſtr dobrze przykłádáć ná wielkié rány / mocno ie ſtula y goi / krew z nich ciekącą vſtánawia/ puchnienié odbiia / nátłukwſzy z octem wyczyśćia rány. Ránam.

Przeciw piekielnému ogniu ſtłukwſzy z białkiem przykłádáć/ odbiia. Piekielnému ogniu.

Cap. CCCXXIIII.

SAXIFRAGA ALBA, Empetron Græcè.

Złómikámień.

ROzmáité źiela zową Złómikámień: ále to práwe ieſt Złómikámień źiółko / to ieſt rozdźiſté/podobné Trzebulizziedno wiethé y źieleńſzé / Pimpinelli Włoſkiéy podobné/że iedno koſmátośćią máią od ſiebie rózność: y Złomikámień nieiáko ma liſtki koſmáté.

Paulus 7. piſze / że to źiele mocno łamie kámień w nérkach y w pechérzu.

Dioſcor li. 4. cap. 190. Złomikámień dobrze pić z winem przeciw kápániu vryny niepowolnému / tákiéż przeciw zbytniému ſczkániu / z winem. Kápániu vryny. Sczkániu.

Vryne pobudza / kámień ié łamie. Tóż Plinius lib. 20. cap. 9. Vrynie.

Cap. CCCXXV.

SCANDIX, ACICVLA, Herba Scanaria.

WKłáda Herbarius Polſki / Wrzet źiele / którym modro ſuknó y płotná fárbuią: ále nie ieſt Wrzet

to / bo Wrzetu nie iedzą iáko inſzych iárzyn / á Scandion iedzą / o którym piſze ták Dioſcorides lib. 2. cap. 127. Scandix polna Járzyná ieſt / ma w ſobie nieiáką oſtrość z gorzkością: iedzą to ziele ták ſurowo w ſálatách y wárzac: żywot dobrze ſprawuie w iedzeniu / á wſzákże nie bárzo żołądkowi zdrowé: vryne iedzący y piiąc pobudza.

Vrynie.

Niektórzy piſzą bydź rzecz iedne Sandix á Scandix, ále ſie w tym bárzo myla / ábowiem Sandix ieſt fárbá / która czynią z bleywáſu / który gdy vpala / bywa Sandaraca, á z téy Sándaráki z Rubryką czynią Sandicem, iáko piſze Plinius li. 21. cap. 16. A o téy fárbie mówił Vergilius 4. Eglo. Sponte ſua Sandix paſcentes veſtiet agros.

Ale Scandix ieſt ziele które iedzą / iáko ſálate Włoſzy / iáko v nich wſzyſtko ledá zielſko / ledá chroſty gryzą iáko kozy.

Przeciw niedoſtátkom w wątrobie / w nérkach / w pecherzu / wárzac w winie / dobrze pić / wyczyśćia y pomaga. Dioſc.

Plinius li. 22. cap. 22. Scandix ieſt ziele które ludźie iedzą w ſálatach / wárzac á iedząc / żywot zá-ſtánawia / ſczkánie / roztárwſzy naśienie / z winem piiąc vſtánawia: opalone członki przykłádáiąc goi. Wárzac to ziele / á ſok wyżawſzy / bárzo pomaga żołądkowi / wątrobie / nérkóm / pechérzowi.

Zaſtánawia.

Opaleniu

Żołądku.

Wątrobie Nérkom. Pecherzu.

Plinius piſze: to ziele przywraca bárzo śiłe małżeńſtwu.

Cap. CCCXXVI.

SCABIOSA.

Polna Dryiakiew.

TEgo ziela ſtárzy Greccy Doktorowie nie wypiſáli / áni Dioſcorides, áni Galenus, niektórzy chcą / áby Stebe Dioſc. było Polna Dryiakiew: ále nié / bo Plinius lib. 21. cap. 15. ták piſze / Stebe ieſt / które niektórzy zową Phleon, iáko Teophraſtus in 1. de Plantarum Hiſtoria: ále Phleon nie ieſt też Scabioſa: bo Phleon ieſt chróśćik / tłuſty á miąższy liſtek máiący / tákiego niéma Polna Dryiakiew / áni też ieſt chróśćik: y nád to Plutarchus 2. Probl. policza Phleon miedzy ziółmi błotnémi /

tnémi / á Polna Dryiakiew ná górách roscie / też Phleon ſtano dla miękkośći tego ziela w łoże / á Polna Dryiakiew gałeźiſta / oścíſta / twárda. Herodotus też piſze / że oni ſtárzy czynili ſobie chuſty z Phleonu / czego niemoże czynić z Polnéy Dryiakwie: opuſczáiąc inſze rzeczy / Stebe moc ma ściągáiącą y ćierpniącą: á Polna Dryiakiew otwiéra / wyciągáiąc plugáwośći / świérzby: dla tego zową Scabioſa.

Przyrodzenié.

Ziele to ieſt mocy ćiepłéy y wyſuſzáiącéy w wtórym ſtopniu: Pomaga przećiw niemocam któré bywáią ná ſkórze / iáko świérzbóm / ſadzelóm / pádániu ſkóry / á to czyniąc máść / tym obyczáiem: wźiąć ſoku Szczawiu kobylégo / Polnéy Ruty / á Polnéy Dryiakwie / Oleiu Bobkowégo / Máſtyrowégo / Terpentyny troche / á to troche przywárzyć y zmieſzáć / y máść vczynić / mázáć. Vig.

Swierzbom. Pádániu.

Pomocna bárzo Dryiakiew Polna / piersiam / flegmam w piersiách. O którey ták piſał Vrbanus Papież.:

Piersiám. Flegmam.

Vrbanus pro ſe neſcit precium Scabioſæ:
Nã purgat pectus quod cõprimit egra ſenectꝰ.
Purgat pulmonem, lateriſq; ſimul regionem;
Rumpit apoſtemata, lenit virtute probata.
Emplaſtrata foris rũpit Antracẽ tribus horis,
Intus potatur, & ſic onus euacuatur.

To ieſt / że Polna Dryiakiew bárzo pomocna piersiam / od ſtárości ścisnionym / wyczyścia płucá / y w żywocie wſzyſtkie ſtrony / bolaczki otwiéra y ból w nich vlżywa / Antracem / to ieſt zá plecámi bolaczki / rozrywa / przykládáiąc y piiąc.

Cap. CCCxxvij.

SCILLA, Varo vocat Squilla, Cepe muris.

Myßa Cebulá.

CEbule te we Włoßéch Aptékárze ná wielkié potrzeby śieią / ma liśćié iáko y Leliéy / ále dáleko więtßé / wzroſt iáko y Cebule.

Galenus Sim. Moc téy Cebule ieſt wyſuſzáiąca z mocnym zágrzéwániém. A Paulus 7. Dzobi twárdé rzeczy / zágrzéwa / wyſuſza w wtórym ſtopieniu: naleźiéy ią bráć pieczoną ábo wárzoną. Vigo w trzećim ſtopniu kłádźie / á dobrze.

Przyrodzenie.

Dioſcorid. lib. 2. ca. 142. Scilla bárzo ieſt wielkiéy potrzeby w lékárſtwach / iedno ią trzebá pierwéy wſádźić w piec / á to záwinawßy w ćiáſto álbo w glinę / á ták włożyć do piecá álbo w węglé / á piéc áż ſie ćiáſto vpiecze: á ieſliby ieſcze otworzywßy nie była vpieczona / znowu oblepić záś Cebule / á záś piéc / áż będźie miękka: też ſą inſze rozmáité obyczáie pieczenia téy cebule / ále ten naylepßy.

Suſza też te Cebule / ſczépáiąc w tálérzyki / á ták ná nici wieſzáią żeby iedno drugiégo niedotknęło / á to chowáią.

Z takiéy Scille ták przyprávionéy / czynią ocet / wino / tákież Oleyki / bárzo potrzebné w lékárſtwach. Dioſcorides.

Ocet ſcillowy. Oleiek ſcillowy.

Cebulá tá ták vpieczona / bárzo pomaga przećiw rozpádlinam / któré w podeßwach bywá-

Roſpádlinam wpodeßwách.

ią / á to wziąwszy dzień tey Cebule / ktory iest cieniuchny świeży / á vsmażyć w oliwie / y przykłádać / albo stłukwszy á z żywicą rospuściwszy / przykładáć. Dioſc.

Wężowi. Przeciw vkąszeniu weżá / ktorego zową Viperam, vwárzyć tey Cebule w octcie / á przetłukwszy przykładáć. Dioſc.

Ná pobudzenie ſtolcow / dáwáć tey Cebule pieczoney iedne czeſć / á ſoli pieczoney / ále lepiey náſzey oczkowátey cześci oſm / á to ſtłuc / á dáwáć zieść ná czco łyſzke iedne / poruſzy żywot ná ſtolce. Dioſcorides.

Dobrze przydáwáć tey Cebule do lekárſtw ktorémi chcemy cokolwiek rozmiękczyć / iáko twárdości / guzy / mieyſcá zátwárdźiálé / opuchlé / zákámiálé. Dioſco.

Odmiękcza guzy.

Też dobrze ią pić tym / ktorzy niemogą vryny puſczáć / ábo gdy chcemy przez vryne zbyt nie wilgości wywodźić. Dioſco.

Vrynie. Bárzo też pomaga przeciw opuchlinie / piiąc y biorąc / á zwłaſczá wino ábo ocet / bo wywodźi z záſkorza plugáwości. Dioſc.

Opuchlinom.

Wrácániu Gdy kto niemoże zátrzymáć pokármu w żołądku / dáć pożywać: tákież gdy pokármy pływáią w żołądku / dáwáć. Dioſc.

Żółtości. Przeciw żółtey niemocy / bárzo pomaga: tákież gryzieniu w żywocie. Dioſcorides.

Káſłowi. Ciężkiemu dawnemu káſłowi / wźiąć tey Cebule ile trzy pieniądze záważa / á z miodem przyprawiąc dáć zieść. Dioſco.

Dichawicy Też ſmażąc ią w miedzie / á dáwáć: tákież przeciwko káſłowi tymże obyczáiem / pomaga żołądkowi ku trawieniu. Dioſc.

Żołądkow

Tákież wárząc ią / á dáwáć ieść / ku tym rzeczam dobrze dáwáć / á wſzákże trzebá ſie iey wyſtrzegáć / áby tey Cebule nie dawano tym ktorzy máią iákiekolwiek zránienie wnątrz / bo wiecey zrani. Dioſc.

Też pieczona dobrze przykłádáć ná zanokcice y też rospádlinj / ktore bywáią przy pálcach / ták v rąk iáko v nog: tákież ná brodawki. Dioſco.

Zanokcicam.

Nasienie tey Cebule ſtárte á z miodem álbo z Figámi vwárzone / iedząc żywot odwilża. Dioſ.

Násienie ſcille.

Jeſt ſilne lekárſtwo przeciw czárom / ná drzwiach záwieſiwſzy / álbo wrotách / w tákim domu czary nie vczynią záſzkodzenia. Dioſco. Plinius. Pitagor.

Czáram.

Ocet z tey Cebule / bárzo vtwierdza dźiąſłá rozmiękczone / álbo śmierdzące: zebow boleść vśmierza / ktore ſie chwieią vmacnia / á cuchnienie vſt oddala.

Dźiąſłom. Zebom. Cuchnieniu vſt.

Bárzo to dobrá Cebulá zátchnieniu mácice / bolączkom ná śledźionie / tákież wątroby / ná pádáiącą niemoc / przeciw boiáźnym niemocam / Apopleriam / to ieſt niemocam w ktorych nagle człowiek vpádnie y zámilknie: kámieniu w pechérzu / przeciw dennéy niemocy: ſerce bárzo poſila / bárwę cudną czyni / wzrok oświéca: á ná oſtátek naſzlachetnieyſzé ieſt lekárſtwo przeciw niemocą ktore przychodzą z flegmy grubéy / kluiowátéy / tylko żeby tám nie były rány wnątrz / á to dáiąc ſcille te wárzoną / pieczoną / ocet iey / wino / miod / áwo

Mácicy. Śledźionie Wątrobie S. Walán tego. Apopleriey. Kámien Dnie Sercu. Oczom.

wſzelákim

wszelákim obyczáiem / á wszákoż pámietay / że naprzód kasek iáko pół pieniądzá / potym ilé pieniądz / á ták dáley.

Plinius. lib. 20. cap. 9. práwie tóż pisze.

Cap. CCCxxviij.

SCORDION, SCORBION, Pleuritida, Trisago Palustris.

Czosnkowè ziele. Gęśi Poléy.

BArzo wiele błędów v Aptékárzów dawnych / (nie mówie náuczonych/) o tym ziełu / ábowiém biorą psi Czosnek zá Scordion.

Nie iest Scordion wilczy czosnek.

A Dioscor. lib. 3. cap. 116. ták wypisuie Scordion: Rośćie ná wielkich górách / przy potokách / álbo mieyscách mokrych: ziółko ná piędzi długié / listki ma prosto iáko Ozánká zębkowáté / wonią ma iáko Czosnek / takież smák z nie iáką gorzkością y ćierpnością / różczki gránowité / ná których kwiatki przymodrzeyszym: tu obácz káżdy / żeć to ziółko niéma nic podobnégo z Czosnkiem wilczym / á ztąd też bácz káżdy / iákać Dryiakiew álbo Mitridatum, v Aptekárzów bywa / ktożby kładł Wilczy czosnek miásto Scordion w Dryiakiew: á Scordion ták iest w Dryiákwi potrzebny iáko Folium Indi.

Przyczyne tego błędu vczynił Auicena Aptékárzóm / iż w wypisowániu dwoim Dryiakwie / w iednéy kładzie Scordion, á w drugiéy Allium Syluestre, to iest / Czosnek polny álbo Wilczy: á to dla tego vczynił / iż mniemał áby to po Gréckú iedno słowo było / Scorodon y Scordion, áno Scorodon Czosnek iest / á Scordion ziółko podobné Ozánce / która po Łácinie Trisago zową / álbo po Gréckú: takież potomkowie iego / táko Pandectarius y luminaria, y wszyscy trzymáli / á nie dobrze.

Dla tego Plinius lib. 25. ca. 6. wypisuie to ziółko mówiąc / Scordion, álbo Scordotini, ziółko ktoré drugdy iest ná zwyż ná piędzi / różczká ná czworo gránowita / rozdzielsta / listki iáko v ziela / które zową Ozánką / nieiáko kosmáté / náyduią ie w Poncie ná łąkách / gdzie są ziemie tłusté á mokré: tom ia zbiérał ná łące w Polszcze v swéy Vrzędowá pod borem / á iest go ná tym mieyscu obfitość / táka wonia / y té smáki iákiem we Włoszéch widał.

Rożność miedzy Scordion á Scorodon.

Jest Wieś Ruda Pánow Ligezów ku Przecławiu/ w tey/ kosámi przy błociech może śiec to ziółko v mlyná.

Paulus 7. Scordion ziółko rozmáite ma śily/ bo wespołek iest gorzkie przykwáśnieyszym/ á ostre: dla tego zárázem wyczyśćia y zágrzéwa wnetrznośći/ v ryne y niewieśćie rzeczy wywodźi.

Przyrodzenie.

Zágrzéwa to ziółko náśże ciáło: dla tego dobrze ie pić w winie przećiw wężowemu vkąszeniu. Dioſc.

Wężowemu vkąszeniu.

Przećiw gryźieniu w żołądku/ tákież w trzewách morzeniu/ rzezániu y zástánowieniu vryny/ pić dwie drágmie tego ziółká z wodą ſłodką/ to iest miodową álbo cukrowaną. Dioſc.

Żołądkowi

Vrinie.

Piiąc tákież/ wyczyśćia flegmy y wilgośći w piersiách/które czynią dychawice/ káśzel/ mowy/ álbo głosu odmienienie. Dioſcorides.

Flegmam.
Káśłu.
Dychawicy.
Głosu.

Przećiw rospuklinam/ skurczeniu/ przyprawiwszy z miodem z Rzeżucha/ á z żywicą/ y przykładáć/ zgoi.

Rospuklinam.

Z woskiem vczyniwszy/ bolączki okolo ośierdźia vlżywa y odmiękcza. Dioſco.

Bolączkam.

Przećiw bolesćiá w nogách/ zową Podágrą/ nátluc tego ziela/ z mocnym octem rospuśćiwszy/ przykładáć ná plastrze. Dioſc.

Podágrze

Pániam przykładáiąc/ mieśiące zástánowione pobudza.

Ránam. Wrzodom.

Rány spaia y goi/ stáre wrzodliwośći plugáwe wyczyśćia/ á z miodem przyprawiáiąc goi. Dioſcorides.

Dźiwé mieſo/ proch vczyniwszy z niego/ posypuiąc spadza/ y niedopuśćza śie rodźić: dla tego Bárwiérze náuczeni przykładáią tego ziela prochu do swych máśći rannych. Dioſco.

Dźiwému mieśu.

Tákież ná té wszystkie niedoſtátki wypisáné/ ſok przyprawuiąc/ dobrze dáwáć pić. Dioſc.

Sok.

Naylepsze iest/ pisze Dioszkorides/ które rośćie w Poncie á w Krécie: á iż my iesteśmy bliſko Pontu/ tedy tákież y v nas.

Plinius. li. 26. cap. 8. Przećiw bolesćiam okolo ośierdźia/ Scordion z woskiem bárzo pomaga.

Tákże przećiw opuchnieniu moszen/ czyniąc z tego ziółká/ okłádáiąc/ spędźi puchlinę.

Moszom.

Cap. CCCXXIX.

SENECION, ERIGERON, Herbulus, Scutum cæli.

Przymiotowe ziele.

Dioſcorides ták wypisuie Przymiotowe ziele: ziółko iest nieiáko przyczérwieńszym/ niewielkie

liśtki

liſtki á geſte iáko v Białey Gorczyce / nieiáko ná koncach przedźielane y kędzierzáwe / ále dáleko mnieyſze niżli v Białey Gorczyce / kwiatki iáko v Szocewice / ná ktorych potym bywa głowká kośmáta iáko welná / ktora potim ná wiátr ſie rozlatiwa: dla tego ie też po Grecku zową Erigeron, iż kwiatki bárzo prędko iáko włoſy ná tym ziełu śiwieią / korzonek ma niepotrzebny niewielki / roście około płotów / domów / murów / kościołów.

Paulus libr. 7. Przymiotowe ziele zmieſzáney śiły ieſt / złożone z zimney á miernie rozrzucáiącey.

Wrzodom. Bolączkom ogniſtym ná moſzenkach Ochładzáią Kwiécie y liście Przymiotowe: dla tego przeciw zápaleniu y wrzodom ogniſtym ná moſzenkach y w śiedzeniu ſłukwſzy / przykłádáiąc plaſtrzyk / odbiia. Dioſc.

A tym lepiey boleść oddala / gdy z winem ſłodkim vczyniony plaſter / okłádáć będźieſz. Dioſc.

Ránam wrzedliwy Z prochem ktory bywa pod kádźidłem / nietylko wſzelákim wrzedliwym ránam / ále też niemocam ktore bywáią z ſtrony żył ſuchych / zową te Strony Neruos, bárzo pomocno. Dioſco.

Tákże głowki tego ziela / nátłukwſzy y przykłádáć ná tóż / á tym lepiey z octem. Dioſ.

Żołądkowi Przeciw boleściam á gryźieniu w żołądku z kolery / ábo z gorących máteriy / wárząc to ziele w wodźie / ieść / oddala boleści. Dioſcorides.

Zębom. Plinius Dźiwna rzecz o tym ziełu piſze: iż gdyby żelázem okrążywſzy około tego ziela poki w ziemi ieſt / á potym wyiął / y dotknął zebu bolącego / á zá káżdym rázem plunął / potym zás ták ono ziele ná swe mieyſce wſádźił / ieſli ſie przyimie / nigdy potym nie będźie zab ten bolał.

Roście powiáda Plinius przy domach / pod mury / ná dáchach / po dáchowkach / iáko widźimy ná ſtárych Kościelech / gdźie nie dochodźi ſłońce / pośpolićie máiące liſtki iáko Biała Gorczycá ále drobne: á z tąd iáwny błąd Pandectarii, ktory to Ziele zowie Cardus benedictus: bo Cardus benedictus nie roście po murzech áni dáchowkach / áni około płotów / iáko to ziele: kośmáta głowká go w tym omyliłá / iż comówi Dioßkorides / że ma głowki kośmáte. Eror Pand.

Cap. CCCXXX.

SERPILLVM, HERpillon.

Máćierza Dußká.

TAk ieſt pośpolite ziele Máćierza Dußká / że y bydło ią zna miedzy trawą / á niechce iey vkuśić dla mocney wonności. Teophraſtus lib. 1. cap. 6. Przyrodzenié.

Paulus 7. Mocno zápala / że też pániam miesiące pobudza / tákież y vrynę. pániam.

Dioſc. lib. 3. cap. 12. Dwoiáki rodzay wypiſuie Máćierzey dußki: ieden ogrodny / drugi polny: v nas w Polſcze tylko mamy polną / nie trzebá iey śiáć / bo iey wſzędźie wielka obfitość: ácz kol-

wiek ieſli weyźrzym pilno w pi-
ſmo Dioßkoridesowe/ tedy inßa
ieſt śiana Máćierza Duſzká od
náßey: ábowiem piſze Dioßkori-
des/ iż ma liſtki iáko v Lebiodki.
Polna tedy ſie zgadza z náßą.

Dioſco. lib. 3. cap. 41. Máćie-
rzą duſzke piiąc/ pániam mieśią-
ce wywodźi / vryne pobudza /
morzenie w żywocie vśmierza /
przepukliny/ ſkurczenia / bolącz-
ki ná watrobie piiąc vśmierza.

Mieśią-
com.
Vrynie.
Przepu-
kłym.

Przećiw wężowemu vkąße-
niu/dobrze pić z winem/á nátłu-
kwßy / czyniąc plaſtr / przykłá-
dáć ná ráne. Dioſcorides.

Wężóm.

Przećiw boleśćiam w głowie/
wárzywßy Máćierzą Duſzke /
przydáć Różánego oleyku/y prze-
tłuc przylawßy octu winnego /
á ták zmießawßy przyłożyć ná
ſkroni. Dioſc.

W głowie
boleśćiam.

Táki plaſtrzyk nawiecey po-
maga/gdy człowiek vſtáwicznie
mży: tákież gdy ma bolączke ná
ſkórce mozgowéy/ zową Phrene-
tidim, álbo odſtąpienie od rozu-
mu zową. Dioſc.

Spániu.
Mżeniu.

Wrácánie krwią/ vſtánawia
ſók z Máćierzéy duſzki / zmießa-
wßy z octem dwie drągmie/á ták
piiąc. Dioſc.

Wrácánie

Galenus 7. Simp. Smák Má
ćierzéy duſzki / ieſt mocno gorący
y oſtry/ moc ma gorącą/ ſubtili-
zuiącą / rozmiękczáiącą grubo-
śći.

Dla tego przećiw rymie która
z zimną przychodźi : przećiw ká-
ßlowi / záźiębieniu żołądkowé-
mu / tákież wiátrom / pić wá-
rząc w winie. Plinius.

Rymie.
Kaßlowi.
Żołądkowi

Plinius lib. 20. ca. 22. tákże pi-
ße/że z Różánym oleykiem ná bo
leśći w głowie bárzo dobrą przy-
kłádáć.

Przećiw boleśćiam w śledźio
nie / dáwáć liśćia cztéry drągmy
z octem kilko rázow. Plinius.

Śledźionie

Przećiw plwániu krwią / ná-
trzeć liſtków w octćie z miodem/
á ták dáwáć pożywáć. Plinius.

Plwániu
krwią.

W wodźie wárząc/dobrze pić
przećiw zákażeniu watroby.

Wątrobie.

Cap. CCCXXXI.

SILER MONTANVM, Siſeli Maſsilienſe.

TRoiákie Siſeli Dioſcorides wy
piſuie: iedno które w Máſsiliiey
rośćie : drugie w Murzyńſkiey
ziemi : trzecie Peloponeſiacum.
Naśienie które poſpolićie máią
Aptékárze/ Sileris Montani, ieſt
Dioſc. lib. 3. ca. 55. Siſeli Maſsili-
enſe. To źiele ma liſtki podobne

Kopu

Kopru Włoskiemu/rózge dobrze miąszą/ oganką ná wiérzchu iáko Kopr swoyski/ na którey nasienie gránowite/ podługowáte/ostrego smáku/ korzeń woniący.

Przyrodzenie.

Korzenie y nasienie Sileris, zágrzéwa mocno ciało náße: dla tego dobrze pić przeciw niepo-

wolnemu vryny kápániu. Dioſc.

Vrynie.

Dychawicy.

Takież dychawicznym dobrze pić/ wárząc korzenie álbo nasienie. Dioſc.

Vpádnieniu mácice.

Pániam którym máćicá vpada zmieyscá/ takież potrzebno pić: miesiące pobudza/ łatwie rodzenie czyni/ takież pożywáiąc. Dioſ.

Rodzeniu.

S. Wálántego.

Przeciw pádáiącey niemocy/ wárząc pić/ także pospolicie wßystkim wnetrznym niedoſtátkom/ ſtárym dawnym káßlom/ przyprawuiąc z miodem/ ábo wárząc/ pić. Dioſc.

Káßlom.

Trawieniu.

Trawieniu bárzo pomaga w żołądku/ piąc z winem. Dioſc.

Morzenie w żywocie tráci. Podróżnym ludźiem/ przeciw zimnu/ dobrze im pić z winem. Dioſcorides.

Morzeniu.

Zimnu.

Wypiſuie drugie Siſeli Dioßkorides Murzynſkie/ále nie ieſt pospolite/ opuſczam: á też/ też mocy przywłaſcza którey Maſsilienſi.

To ziółko/ pißе Plinius li. 25. c. 8. wynálázły Lánie/ ábowiem gdy rodzą/ tedy ie gryzą/ áby ſie wyczyściały co nalepiey.

Lánie wynálázły.

Cap. CCCXXXII.

SIDERITIS, HERACLEA, Vertemnum, Solaſtrum,

Bocianie noſki.

To ziele

TO źiele ma liſtki iáko Szántá/ iedno iż troche dłużſże/ podobné Szałwiiéy liſtkóm/ álbo Debowym/ ále záś mnieyſże niż debowé/ á oſtré: rózgę ma gránowita ná cztéry gránié/ná piędźi drugdy wyſſa/ſmák wdźięczny przy cierpniącym/ około rózgi bywáią ſzypułki álbo oganki máłe iáko y Szánty/ w których ieſt naśienié czarné: roſćie ná kámiennych mieyſcách/ma ná końcu noſki iáko Bociánié. Dioſcorides li. 4. cap. 33.

Plinius lib. 22. cap. 17. wypiſuie to źiele.

Dioſcor. Liśćié tego źiela/ ná-
Ránam. tłukwſzy/ á ná rány przykładáiąc/ bárzo prędko zgaią/ zápale-
Zápaleniu. nié też z ran y ogień odpadza. Wypiſuie y drugié dwoie Sidorotis Dioſcorides w tychże kśięgách/ których tám czćić może káżdy.

Cap. CCCXXXIII.

SILIGO, OLIRA, Typha. *Zyto.*

ŻNa káżdy w Polſcze żyto/ nie ieſt ták pospolité w innych ſtronach Żyto iáko y nas/ w Niemieckich ſtronách máło/ we Włoſzéch go nie znáią/álbo rzadko/ y to iáré: á to tym/ że tám w onych ſtronách Pſzenice ſie wſzyſtko rodzą/ á ták nie dbáią o żyto.

O Życie Plinius lib. 28. cap. 8. & 9. 10. W kapitulum dźieśiątym wypiſuie rozmáité rodzáie. A Teophraſtus lib. 3. cap. 4.

Z Żytá piſze Plinius lib. 18. ca. 9. ſłáchetny chleb bywa ſpráwą dobrą piekárſką: á ieſt Pſzenice rodzay: bo Pſzenicá częſtokroć wyradza ſie w Żyto/ to wiedzą dobrze oracze.

Cléb Żytny máło co vchodźi od Pſzenicznégo/ który náde wſzyſtki źiárná ma/ iáko niżéy nápiſzémy: podobné żywiołów złożénié/ iáko y náſzé ciáło/ á zwłaſzcza który obyczáiem náſzym kwáſząc pieką.

Dioſzkorides tylko piſze/ że też z żytá máke miela ná chléb.

Galenus Ali. piſze/ że żyto któré zowie Olira, nie wzgárdzone też ieſt źiárno/ które bárzo ſie porownywa z Pſzenicą: dla tego niemal wſzyſcy którzy mieſzkáią w Europie ná północy pożywáią chlebá z niego/ wiecéy niżli z pſzenice/ w lekárſtwach ma moc iáko Pſzenicá.

Cap.

Cap. CCCxxxiiij.

SINAPE, SINAPIS, NAPI.

Gorczycá.

Máia pospolicie Gorczyce/ iest gorąca y wysuszáiąca/ iáko pisze Paulus áż w czwartym stopniu.

A Dioscorides lib. 2. cap. 143. Przyrodzenie. Gorczyczne przyrodzenie iest zágrzéwáć/ wycieńczáć y wyciągáć: dla tego żuchąiąc w vściách/ flegmy plugáwe/ grubé/ przez vstá ściągáiąc wywodźi.

Jęz̨yczkowi. Ránam w gárle. Rány w gárdle około iezyczká/ z sokiem Gorczycánym płócząc goi. Dioscorides.

Nasienié Gorczycáné tárté/ w nos puszczáiąc/ kichánié czyni.

Kichániu. S. Wálánt: Máćicy. Kichániem bárzo pomaga páddáiącey niemocy/ tákże zátchnieniu mácic w pániach/ które czyni w nich dźiwné niemocy. Dios.

Spikowi. Przeciw niemocy/ w ktorey vstáwicznie śpią/ Letargum zową/ ogoliwszy głowę/ vczynić plastrzyk z tego nasienia/ á obłożyć głowę áż sie záczérwienieie. Dioscorides.

Biodram. Sciátice. Przeciw boleśćiam w Biedrzech álbo Sciátyce/ nátlukwszy tego nasienia z Figámi/ vczynić plastr/ y przyłożyć/ áż sie záczérwienieie/ vlży ból. Dios.

Tákże bárzo pomaga zátwárdziáley śledźionie álbo owrzedziáley. Dioscorides.

Sledźionie. Tymże obyczáiem przyprawowáć przeciw wszelákiey ciężkiey boleści stárey wnątrz/ ktorą wywabić chcemy ná wierzch. Dios.

Párchom. Ten tákże plastr czyniąc/ goi párchy ná głowie/ przykładáiąc.

Oblíczu. Sinośćiam. Oczyśćia oblicze/ spadza śinośći ktore bywáią pod okiem/ z miodem przyprawiwszy. Dios.

Tredowácinom. Z octem nátlukwszy á máść vczyniwszy/ dobrze mázać ná kázdé tredowácinj y zeszpácenié płci. Dioscorides.

Febram. Nie źle też przeciw febram ktore przez dzień przychodzą/ przed Gorczycány pić z polewkámi/ á to dla ciężkiego trapienia zimną. Dios.

Też nie źle przydáwáć Gorczyce do plastrzyków/ ktore czynią ná wyciągnienié trzaszczek álbo iákiegokolwiek zabicia zá skore. Dioscorides. Zábiciu zá skore.

Tákże do plastrów ktore czynią ná świerzby y wszelákié skory oszpácenié. Dios. Swierzbom.

Vszam. Przeciw zápsowániu w vszu/ á zwłaszcza szumieniu y piszczeniu w vszu/ tłukąc z Figámi w vcho puszczáć. Dios. Jabych przydał Oleyku Migdałów gorzkich.

Oczom. Powiekam. Pomaga też Gorczycá mdłym oczóm y powiekam chropawośći/

ści/ á to z miodem nátłukwszy nasienia/ y puszcáć ná oko. Dios.

Plinius troiáki rodzay Gorczyce wypisuie/ wiádomy káżdy.

Wężowému vkąszeniu. Przeciw vkąszeniu wężowému y niedźwiadkowému/ nátłuc nasienia z octem winnym/ á przykładáć.

Grzybom. Przeciw iádowitému Grzybów iedzeniu/ z octem pić: przeciw boleśćiam w zebiech/ dobrze żuchać Gorczyce. Plin.

Zebom.

Opuchlinie. Przeciw opuchlinam/ nátłuc z Figámi y vczynić plastr/ żywot okładáć/ á tym lepiéy ieśli Kminu tártego przydádzą. Plin.

Kámień także łamie/ ná ostátek tóż wszystko pisze co y Dioszkorides.

Cap. CCCXXXV.

SISYMBRION, CORONA Veneris, Austeralides, Menta Florentina, Balsamita, Menta aquatica.

Miętká czerwona, álbo kobéla.

Dios. l. 2. c. 117. ták wypisuie miętke te: rodźi sie w ogrodźiech ná mieyscách opuszczálych/ Mietce ogrodnéy podobna/ szérszego á wiecéy woniącego listku.

Plinius lib. 20. cap. 22. Sisymbrium niektórzy Timbream zową/ które rośćie przy wodách/ á to iest Czérwona Mietká.

Paulus, Sisymbrion, która niektórzy Rzeżucha zową/ iż ma podobną moc Rzeżuszę póki świeża iest/ zágrzéwa w wtórym stopieniu/ takież wysusza/ á gdy sucha/ tedy w piérwszym stopieniu zágrzéwa y wysusza. Natura.

Dioscorides libro 2. capit. 117. Nasienie téy mietki bárzo pomaga przeciw niepowolnému vrzyny kápániu: także przeciw kámieniowi/ piiąc w winie: tymże obyczáiem szczánie y gryzienie w żywocie oddala. Vrzynie. Kámieniu. Szczániu.

Liście tłukąc á czyniąc z niego plastrzyk/ przykładáć ná skronie y ná czoło/ oddala boléść w głowie: Takież przeciw vkąszeniu Pczoły/ także Sierszeniów y ós/ przykładáć. Bolu w głowie. Sierszeniów.

Wrácánie piiąc te Mietke/ vstánawia/ przykładáiąc ná żołądek. Dioscor.

Plin. libr. 20. c. 22. Bárzo pomaga przeciw bestyiam/ które żądłámi zácináią: iáko przeciw pczołom/ sierszeniom/ óssam: które ná suchych mieyscách rośćie/ mocniéy wonia.

Oddala boléść głowy/ także w oczu. Plin. Głowie.

Krosty około powiek/ stłukwszy z osrzódką przykładáć. Vzdrawia też krosty które ná licu bywáią: y wszelákie licá oszpácenie pániam/ okładáiąc/ także vmywáiąc Krostam nálicu.

mywáiąc z woda álbo z winem/ á to czynić do czwartego dniá/ ná noc przykładać/ ná dzień zeymuiąc. Plinius.

Wrácániu. Zołądkowi. Wrácánié/ ſczkánié/gryzienié w trzewách/ rozciągnienié żołądká/Diſsolutionem vocant; piiąc/ przykładaiąc/ iedząc/ pomaga. Plinius.

Brzemiennym. Pániam/ ktore chodzą brzemienné/ nieprzeſpieczno tego źiela pożywáć.

Cap. CCCxxxvj.

SION, AQVATICA

Anagallis, Lauer.

Wodna Rzeżuchá.

Dioſcorides. Rodźi ſie w wodźie to źiołko/ krótkie/ tluſte/ ſzerokich liſtków/ podobnych Girowi álbo mietce/ ále troche mnieyſzych á woniących. Plinius libr. 20. ca. 22. przydáie/ nasienia ma obſitość/ ſmáku iáko Rzeżuchá.

Nátura. Paulus. Ma moc zapaláiącą/ ſmáku przygorzczeyſzym. Vryne pobudza/ kámień w nérkach łamie/ miesiące wywodźi.

Kámieniu. Dioſcorides lib. 2. cap. 116. Źiele to iedząc warzone y ſurowe/ kámień łamie w pechérzu/ á piaſki ktore czynią kámień/ wypadza/ vryne tákże pobudza: Pániam rychłe porodzenié czyni/ y miesiące zaſtánowione wywodźi: gryzienié w żywocie álbo trzewách/ to źiele vśmierza.

Rodzeniu. Miesiącom. Plinius lib. 20. cap. 22. Bárzo to źiele pomaga nérkam/ śledźionie/ kámienié łamie/ czérwonce bárzo pomaga/czyniąc klíſtere.

Nérkam. Piegi ná licu/ y inſze zmázy/ ſpadza námázuiąc.

Piegom. Párchowácinam końſkim/ y kroſtam pomaga ſpadzáiąc/ máząc.

Cap. CCCxxxvij.

SMILAX ASPERA,

Hedera aculeata, Smilaca trachea, Mergina.

Włoſki Bob.

TO źiele piſze Dioſco. podobne Matriſiluiiéj/liſtki też ma koſmáte/ rożdżek wiele y powrożkow/ ktorémi ſie wiąże ná drzewá cieniuchno/ á oſćiſte iáko Oſet: iágodki rodźi w groniech/ iákoby macicá: gdy doſtoią tedy beda czérwone/ ſmáku ciérpnącego/ korzenié ma twárde/miąſſze/roſćié przy mieyſcách błotnych/ y mokrych.

Jádom. Powietrzu Liśćié tego źiela/ y iágody/ ſą bárzo pożyteczne przeciw iadóm/ á zwłaſzcza morowe powietrza/ piiąc y iedząc. Dioſc.

Dziwna rzecz pisze Dios. Gdy by tego ziela dzieciątku niedawno narodzonemu dano nieco wypić/tedy potym czásu wszytkiego żywotá/iad mu nie zawádzi żaden.

Cap. CCCxxxviij.

SMILAX LENIS, Smilaca lean.

Lilia álbo dzwonki, ktore sie po płociách pną, álbo Powóy płotony.

Ziele to podobne iest Bluszczowi/ ieno ciénsze á miękssé/ma też powrozki/ktorémi sie wiąże rozchodząc sie po drzewiách. Jágódki rodzi bárzo podobne Słonecznikowym ziarnam/iedno iż czarné nie wielkié: kwiátki bywáią po zielu obsité białé/podobné Liliéy.

Plinius o tym zielu pisze. Własność iest tego ziela/ iż kłádąc pod głowę leguchny sen czyni. Sen.

Cap. CCCxxxix.

SISER, SISARVM. Kucmerká.

Znákomita iest Kucmerká/ znaią ią wszyscy dobrze. Pli. pisze bydź rodzay Pásternaku/ ktorą Tyberius Césarz kazał sobie wozić do Rzymá z Niemiec/ z Gudelbu miásteczká/ ktore leży nád Renem.

Dioſc. pisze/ że korzeń Kucmerczány vwárzony/ vstam y żołądkowi bárzo pomocny/ vryne wywodzi/ chuć iedzenia pobudza/ brzydkość á stysskowánié odpędza. Vstam. Żołądkowi

Cap. CCCxxxx.

SOLANVM NIGRVM, Strychnon vrbanum, Solanū hortense, Solatrum.

Pśinki.

Z Na każdy Pśinki/ nie trzebá ich wypisowáć. Jest to ziele/ iáko pisze Galenus, záźiębiáiące á ściągá- Przyrodzenie.

ściągáiące w wtórym stopniu. Paul.

Záźiąbia. Dioſc. lib. 4. ca. 69. Záźiąbiáiące ieſt źiele Pśinki / dla tego liśćié przykłádáiąc z nieg̃ plaſtrzyk roſpadza piekielny ogien / y táki eż wrzody ogniſté żółté / herpetas zową / á tym lepiéy z mąką ieczmienną.

Piekielnému ogniu.

Herpetas.

Fiſtułam. v oká. Fiſtuły álbo ſádzele dźiurkowáté / które bywáią w kącikach v oká / zową Egilopas, tedy tákież czyniąc plaſtrzyk goią. Dioſ.

Tymże obyczáiem czyniąc plaſtrzyk z mąką ieczmienną oddala boléść w głowie / przykłádáiąc na ſkronié. Dioſc.

Bolesćiam w głowie.

Takież czyniąc / przykłádáć ná zápalenié żołądká / bolączkam zá vchem też pomaga / nátłukwſzy liśćia z ſolą przykłádáć. Dioſc.

Żołądkowi Vßom.

Sok też z tego źiela bárzo pomaga przeciw piekielnęr ogniu / á to roztárwſzy z Bleywáſem / á z prochem / ktory bywa z zużelice śrzebnéy / zową Litargiriõ: tymże obyczáiem ná káżdé ſadzele zápalone: á tym lepiéy ſprawi / gdy przydaſz oléyku różánego. Dioſc.

Ogniu piekielnému.

Ten też ſok / nátłukwſzy go z oſrodka chlebową przykłádáć ná kroſtki dźiurkowáté pod okiem. Dioſcorides.

Ægilopis.

Z tegoż ſoku czyniąc máść z oleykiem różánym / dobrze przykłádáć ná ſtrupienié / ktore bywa zápaleniém ćiężkim v dźieći ná ćiemieniu / zową Siriaſim. Dioſc.

Siriaſim.

Przeciw ćiężkiemu bolu w oczu / ktory ſtępuie z głowy / tedy tego ſoku z wódką ábo z białkiem iáiowym zmieſzawſzy / przykłádáć. Dioſco.

Oczom.

W boleśćiách w vſzu / dobrze ten ſok w vcho puſczáć. Dioſcor.

Vßom. Pławom.

Zbytnié vpławy niewieśćié vśmiérza / przykłádáiąc ná welnie. Przeciw ſádzelom / ktore bywáią w kąciku w oku / wźiąć gnoiu czérwonego kokoſzego / á z tym ſokiem mieſzáć / á ná chuſtce przyłożyć.

Fiſtułam. pod oczymá.

Plinius to źiele wypiſuie li. 25. cap. 13.

Cap. CCCxxxxj.

SOLANVM SOMNIFIcum, Strychnon Hipnoticũ, Apollinaris minor, Herba Vaticana.

Wielkié Pśinki.

TO źiele piſze Dioſc. li. 4. ca. 71. ieſt iako chróśćik / máiące gáłązki bárzo geſté / gibkié / trudné ku złámániu / liſtki tluſté / podobné liśćiu drzewá Pigwowégo / przy czérwieńſzym kwiatek / naśienié w ſtraczu żółtogorące / korzeń czérwoną ſkórkę máiący / roſcie

po skałach/ przy Morzu.

Z korzenia tego ziela skórke pijąc z winem drągme/ mocno sen przy wodzi: dla tego to ziele sen czyniące/ zową Somnificum. Spániu.

Nasienié tego ziela/ mocno vryne wywodzi pijąc ie z winem. Vrynie.

Jągodek tego ziela dobrze dáwáć dwánaśćie wypić przećiw opuchlinam/ wywodzą wodę z zaśkórza/ iedno wiecéy nie bráć/ bo czynią odstępowánié od rozumu. Opuchliźne.

Przećiw bolesćiam w zebiéch/ wárząc to ziele w winie/ płókáć. Zębom.

Przećiw słábému wzrokowi/ nátłuc korzenia/ y wyżąc sok/ á z miodem zmiészawszy puszczáć ná oko. Wzroku.

Jest ieszcze trzećié Solanum/ álé go niemáß w Polszcze: zową Solanum furiosum, á téż niepożyteczné namniéy/ iedno ośalenié czyni: dla tego ie opuszczam: to wypisuie Dioſc. lib. 4. cap. 77. Atropa bella-donna.

Cap. CCCxxxxij.

SPELTA, TRAGOS, ZEA.

Orkiß.

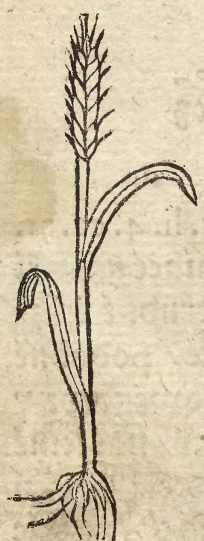

PODobny iest Orkiß we wßytkim Jęczmieniowi/ ziárno tákże iáko v Jęczmiená/ we Włoßzech ko nie karmią niém/ téż w inßych ſtronach czynią z máki tego ziárná chléb. O tym Teophraſtus l. 3. c. 9. Gale. 6. Sim. Orkiß ma śiłę mierną miedzy Jęczmieniém y Pßenicą: v nas niemaß tego ziárná/ bo ieśli ná chléb/ tedy lepßy Pßenczny y żytny: á ieśli dla koni/ tedy ie lepiéy owies karmi: mało téż potrzebné wlékárſtwach/ bo ná wßyſtkié té rzeczy lepßy Jęczmień: z tego ziela czyniono Condrum pokarm/ álbo krupki.

Cap. CCCxxxxiij.

SPICA SARMATICA.

Wroniec.

W Polszcze tego ziela doſyć przy borzéch/ przy lugach: ieſt koſmáté iáko Piśmaria/ á po ziemi ſie kłádźie długo rózgę rozwodząc/ gáłązki téż ma rzadkié/ tákże koſmáté podobné ośćiámi choinie/ przyżołtßym/ niéma kwiátu áni owocu/ iedno ośći gipkié/ zimie y lećie żielone. Rozmáicie ie zową/ iedni/ Widłak: drudzy Wroniec: Aptékárze w Wenecyiéy Spicam Sarmaticam.

To ziele bárzo dobré przećiw trućiznam/ wárząc w piwie/ á pijąc wymiece wßeláką truciźne/ rzecz doświádczona. Trućiznom.

A kto go nie zrzuci/ á miałby truciznę/ tedy śmiertelny człowiek.

Cap. CCCxxxxiiij.

SPONDILION, VERticillum, Herba verticularis, Herba rutinalis.

JEśćié tego ziela podobné Klonowemu drzewu/ rózgi ná dłu-

żą ná

za nálokciu / drugdy dobrze dluzéy / podobne rózgam koprowym. Ná wierzchu nasienié / podobne nasieniu Sileris Montani, ale ßérßé / bielßé / glipkié / mocno woniace / kwiatki z biała przyżółtßym / kozeń iako y Chrzanu / ná błotnych mieyscách á wodnich roscie / które ziele teraz sie nie nayduie.

Paulus. Ma to ziele y kozen ostrogorzaca á ożiabiaiaca moc: dla tego pádáiacéy niemocy / żółtéy niemocy / dychawicy / bárzo pomaga ij piiąc.

Żółtości

Ziele to piiąc / bárzo pomaga

Wątrobie.

watrobie zákażonéy / żółtey niemocy / dychawicy / pádáiacéy niemocy / zátchnionéy mácicy. Dios.

Mácicy.

Nasienié tego ziela piiąc / purguie z człowieká kolere. Tóż nasienié czyniąc zniém kádzenié / ciężkie spánié y mżenié / iákie bywa w niemocy śpiącéy: tákże nátłukwßy go z oliwą / pomázáć głowe przeciw temuż. Dios.

Purguie.

Spikowi.

Tóż nasienié / nátłukwßy go z Ruta / przykládáć ná wrzedliwé sadzele które po ciele sie ßérza. Dios.

Sadzelom.

Korzen tegóż ziela tákże pomaga zákażenu watroby: także przeciw żółtey niemocy. Dios.

Przeciw krostam albo sadzelom dżiurkowatym / zową Fistułam / rózczki z korzonków przykládáiąc rozßérzáią. Dios.

Fistulam.

Swieżego tego ziela sok przeciw smrodliwym á gnoistym vßom / dobrze puscząć / wyczyścia y goi.

Vßom.

Cap. CCCxxxxv.

STAPHIS AGRIA, STAphis Sylueſtris, Vua tamina, Brionia nigra, Pedicularis, Pedicularis herba.

Aptékárze też zową Staphis Agria.

TO ziele podobne mácicy winney płonney / około liſtków zabki / rozczki proſté / miękkie / czárné / kwiatek iáko Glaſtum: Nasienié ná trzy gránié / chropáwé / podobné

dobné náßéy Tátárce iedno podługowátßé/ czarné ná wiérzchu/ wnątrz białé/ ſmaku bárzo oſtrégo á kąſaiącego.

Ziárná tego ziela/ dźieśieć álbo pietnaście ziarn/ piąc w wodźie miodowéy/ rzeczy plugáwé flegmiſté/ wywodźi wrácaniém/ ale wypiwßy trzeba pochodźić dobrze. Dioſc.

Wrácánie

Natarwßy tego naśienia z oleiem/ dobrze pomázować przeciw zbytności wßy/ także przeciw świérzbóm y wßelakiéy ßpátności ſkóry. Dioſ.

Wßam. Swierzbom. Maſticatoriū.

Żuchaiąc té ziarnká/ wielką flegme z vſt wywodzą.

Przeciw boleśćiam w zębiéch náwárzywßy z octem/ płókáć. Dioſcorides.

Zębom.

Puchnienié dźiaſł/ tákże wárząc w octćie/ płócząc oddala.

Dźiąſłom.

Ná kroſty y rány w vſtach/ y ná wárgach/ z miodem natłukwßy/ przykládáć.

Krośtam. ná wárgach.

Cap. CCCxxxxvj.

STECHAS ARABICA, Sciolobina.

Kocánki Arábſkié.

Aptékárze y niektórzy Doktorowie zową Stechados, áno ma bydź mówiono Stechas: bo Stechados ieſt genitiuus caſus od Stechas: ſą to kwiatki podobné bárzo kwiátu Koníkowému/ któ ry roſćie ná łąkách: zową ten kwiat Arabſkim/ iż ij tám napiérwéy náleźiono/ y téż Arabſkié té kwiatki nalepßé: á wßákże prócz Arábiiéy/ tedy doſyć we Włoßéch pogórách/ liśćié ma iáko trawá álbo Máćierzanka dußká: ieſt ten bárzo kwiat przyiemnie woniący z oſtrośćia nieiáką. Dla tego Galen. 8. S. piße/ iż ſmák Sticházu ieſt nieiáko gorzki z ćierpnośćią mierną złożony.

Meſuę kładźie ćiepłé w piérwßym ſtopieniu/ á wyſußáiącé w wtórym.

Dioſc. lib. 3 cap. 28. Stechas bárzo pomaga przeciw wßyſtkim niedoſtátkóm w piersiach/ iáko y Jzop/ á to piąc várzoné. Piersiam.

Purguie téż żywot/ wyćiencza/ ośćiéra wnątrz y zwiérzchu/ wßytko ćiało posila. Purguie.

Purguiąc wywodźi kolere czarną y flegme/ wyczyśćia głowe/ á zwłaſczá mózg/ y żyły ſuché/ ſtrony zową/ y wßyſtki nárzędźia ſmyſłów/ ták wnętrznych iáko y zewnętrznych. Meſ. Kolerze. Głowie. Stronam.

Przeciw wßelakim niemocam źimnym/ káżdym obyczáiem dáiąc/ bárzo wielką pomoc czyni. Meſuę. Niemocam źimnym.

Oleiek Stechazowi/ posila mózg w głowie/ y wßyſtki ſtrony zágrzéwáiący y ożywiáiąc. Me. Oleiek ſtechadis.

Przeciw padáiącéy niemocy/ y záwrácániu przed oczymá/ tedy z octem/ któ ry czynią z ſcille/ to ieſt/ z cebule Włoſkiéy/ lékárſtwo bárzo ßláchetné. Meſuę. Záwrácániu

Przeciw zátkániu wątroby/ śledźiony/ y wßyſtkich wnętrznośći/ tákiéż zákáżeniu w nośie/ dobrze dáwáć. Meſuę. Sledźionie

Oddala boleśći/ któré bywáią w ſtronách/ w ſtáwiéch/ y w káżdym członku/ párząc/ kádząc/ przykládaiąc. Stáwom.

Cap.

Cap. CCCxxxxvij.

STECHAS CITRINVM, Aurelia, Amarantus Galeni, Heliochrysos Dioſc.

Kocánki żółté.

FVchſius dwoie Amarantum wypiſuie/ktore od miłości/á od kwiátu zową ziele miłości/ á po

Łácinie/flos amoris, kwiát miłości. Jedno Amarantus żółtego kwiátu/korzonki żółté/ o ktorym Theophraſtus piſze: Iż gdy kto w wiencu żółtych Kocánkow chodźi/ tedy mu łaſke/ miłość/ przyiaźń/ y wdzięczność czyni v ludźi. Drugi ieſt Amarantus, to ieſt/ flos amoris, czérwony álbo brunatny/ ten po polſku zową Szárlatek. A ieſt owo ziele pięknę/z ktorégo kwiátu czynią wience źimie/ á trwáią záwżdy w ſwéy brunatności: o tym tákież piſzą/ że kto chodźi w wiencu Szárlatowym/czyni mu wdzięczność v ludźi/ á ten ieſt kwiát práwy miłości/ flos amoris.

Kocánki żółté ſą mocy miernéy/ zágrzéwáią mniéy niż Piołyn: dla tego gliſty w żywocie morzą/ plaſtr z niego czyniąc á przykładáiąc: tákież piąc czyni: w głowie złe wilgości trawią.

Leonardus Fuchſius w ſwéy práktyce zowie Stechas citri, Heliochryſon. A podobnó iż ták/bo Dioſc. lib. 4. ca. 55. wypiſuie Heliochryſon témi ſłowy: Liſtki ma cienkié/ rzadkié/ oganke w koło roztoczoną/ ktora ma kwiatki złotéy bárwy/á rózczki w ogance iákoby groná iágodek ná ſwych ſzypułkach: á to wſzyſtko ieſt w Kocánkach żółtych. Leonardus tákże in ſuis Thom.

Są też Kocánki białé álbo z białá przyczérwieńſzym: tych nie wypiſuie żaden/álbo iż ich niemáſz w onych ſtronách. Wſzákże ia mniemam/ że máią tákąż moc/ iáko y żółté: á zá to mam/ iż to práwy flos amoris, kwiat miłości/ dla iego wdzięczności.

Cap. CCCxxxxviij.

STRACIOTES AQVAticus, Dioſco.

DIoſcorides lib. 4. cap. 96. zowie to ziele Straciotes wodné/ iż po wodách pływa/ á roſćie nie wypuſczáiąc żadnégo korzenia w ziemie/ ma liſtki podobné iáko

Rozchodnik máły/ktory po murzech albo ná skałách roście/ máluchno wietsze.

Ochładza. Ma moc/pisze Dioſco. záźiabiáiąca/dla tego piąc to źiele vſtanawia cieczenie krwie przez vryne z nérek.

Sadzelom Ranam. Zapuchlinam. Zápalenie w sádzelach/w ránách/piekielne ognie/zapuchliny z wrzodu/z octem winnym przetłukwſzy przykładać/mocno rospadza. Dioſ.

Cap. CCCxxxxix.

SVCCISSA, PRÆMORSA, Morſus Diaboli.

S. Piotrá źiele, Komoniczá, álbo S. Piotrá łysiná.

TO źiele z łacińſkiego zowa Czartowe gryzienie/iż gdy odroście/pospolicie bywa zewſząd ogrzyzione: A dla tego pospolity lud ma zá to/áby Czart zayźrzac pomocy tego źiela ludzkim niedoſtatkom ogryzał ie/żeby go nieznano/y nie pożywano.

Ma to źiele liście podobne Bábce/rózczke okrągłą przyczerwieńſzym na łokciu/drugdy więtſza/kwiatek z czérwoną brunatny/korzen czarny ogryzíony/roście ná mieyſcách plonnych/ná przylogách/łąkach/górach/w chróściách.

Jeſt to źiele bárzo gorzkie/á to iż ieſt ciepłe/á wyſuſzaiące: ztądże ma moc/bolaczki ogniſte/(zowa carbunculos) trawić y zbiérać/także goić/á źiele to źielone ſtłukwſzy y przykładáć: álbo zwierciawſzy/przykładaiąc: ná tóż to źiele bárzo pożyteczne/á to wárząc w winie á piąc. Natura

Korzeń wárzony w winie/álbo tak ſam gryźiony/bolesciam pániam/ktore miéwáią w máciey/ſilno mocno pomaga. Máćicy.

Cap. CCCL.

TANACETVM, APIVM ruſticum, Partemii 2. Sponſa. Matricaria media, Herba S. Mariæ, non eſt tamen Ambroſia, Artemeſiæ ſpecies.

Wrotycz.

TO źiele ieſt rodzay Bélice/ktora Dioſ. zowie Chryſantemõ, álbo Serpillum maius, ktora powieda roście przy morzu: znáią pospolicie ludźie Wrotycz.

To źiele bárzo pomaga bolesciam/ktore bywáią w pechérzu/dáiąc ſoku z winem pić dragmie dwie. Pechérzu

Przeciw bolesciam w biodrách/nátluc z octem á z ſádłem y przykładáć/y dáć ſtać do trzeciego dniá. Biodram.

Radźić dźiecinſtko dobrze z tym

tym ziełem / dla wßelákich złych przygód/też dźiećie czyni weſołé.

Niemcy to ziele zową Wurmkraut/ iákoby chrobácze ziele/ bo dáiąc naśienié/ ktore ſą kwiatki/ tedy chrobaki w żywocie dźieciō zabiia y wypadza. Nie ieſt Wrotycz Ambroſia/iáko poſpolicie mówią Aptekárze: bo Ambroſiéy niemáß w náßych ſtronách / á Wrotyczu doſyć: w Kápadociiéy roſćie poſpolicie Ambroſia.

Cap. CCCLI.

TAPSIA, FERVLAGO ſylueſtris.

Ferulá.

TApſia źiele ieſt podobné źielu / ktore roſćie pez wodách y przy błociéch/á zową ie Swinią wßą: ia mam ſobie zá to / iż tá Swinia weß ieſt Tapſia, ábowiém wßyſtki wypiſánia ma / ktore wypiſuie Dioſc. li. 4. c. 150. o Tápſiiey / ták piße Dioſ. Tapſia podobna ieſt Feruli / á Ferulá práwie táka/iáka Swinia weß / żem ia vyźrzawßy we Wloßech Ferule/tedym mnimał bydź świnią weß/ áż mie náuczono że ieſt Ferula. Rózge ma y liſtki iáko v Kopru Włoſkiego / ná wiérzchu ma oganeczki / ná káżdéy rózdze kwiatek przyżołtßym/naśienié płaſkié / korzen wielki biały: á to zoſtáwiam rozeznániu náuczonym. A wßákże to ſie nie zgadza / iż niéma tak wielkiego korzenia/ z ktorégoby mial ſok iáko kły wychodźic: á też Swinia weß nie purguie: y owßem ktoby ią bral / puchline zabiia/ iáko to czeſto w bydle widamy.

Zbiéráią ſok z Tápſiiey rozmáitémi obyczaymi / iáko piße Dioſcorides.

Ale iż to ziele nie tylko pożywáiąc/

wáiąc/iáko pisze Dioſc. li. 6. c. 33. ále też zbiéráiąc obrażą. A ták nie rádze go nikomu pożywáć/ y owszem nic o nim nie wypisze/ tylkom ie pisał dla znánia.

Cap. CCCLII.

TAPSVS BARBATVS, Verbaſcum, Candelaria, Candela regis, Phlomos, Lichnitis, Thryallida, ſylueſtre Verbaſcum.

Dźiewánná.

DIoſco. lib. 4. cap. 99. in fine capituli ták wypiſuie: ma liśćié Dźiewánná koſmáté iáko Szálwia / kwiát żółty / iáśniący iáko złoto / rózgę wyſoką: takiéż y drugié wypiſuie czworákie/ álbo pięciorákié. Ale to ták wyrozumiéć ſnádniéy: Verbaſcū ieſt/ iedno miſkié / cienkié/ niemáiące dáléy łokcia rozczki/ á to dwoie/ iedno białe / á drugié żółte / oboie zową máłą Dźiewánną: trzecia ieſt/ żółty kwiat máiąca/ liśćié iáko v Broſkwie koſmáté. Tásie Verbaſcum álbo Lichnitis ieſt/ ktore ma rózgę drugdy ná trzy łokćie/ álbo ná cztéry / á tá dwoiáka: z białym kwiátem zową mężczyzną / druga z żółtym / zową żeńczyzną/ tém ia wſzyſtki w Polſcze ná róznych mieyſcách widał. Jeſt też Verbaſculū białégo y czérwonégo kwiátu/ ktore zowiemy Phyloroźká.

Rozeń małych Dźiewánnek / ieſt ciérpniący á ściągáiący: dla tego przeciw biegunkam białym zową diareas, dobrze pić w czym kolwiek ile dragmá záważy. Dio. Biegunkom.

Tóſz korzenié bárzo pomaga wárząc ie á piiąc przepukłym / ſkurczonym/zbitym/ſkłuczonym/ ſtárym á dawnym káßlóm. Dioſ. Przepukłym. Skurczonym / Zbitym/ Káßlom.

Przeciw ciężkim boleśćiam w zębiéch / wárzywſzy té korzenié płókáć. Dioſco. Zębóm.

Włoſy czérni wárząc á myiąc Dźiewánną/ktora żółto kwitnie: wárząc liśćié á czyniąc z tego plaſtr / dobrze przykłádáć ná nápuchłé mieyſcá/ á zwłaſzcza zapuchnieniu oczu / y zápaleniu. Dioſcorides. Włoſy czérni. Puchlinie. Zápaleniu.

Z miodem nátłukwſzy liśćia / dobrze przykłádáć ná Cancri, y záſzczérzoné bolączki / ktore vmartwiáią członki. Dioſco. Cancrō.

Przeciw Niedźwiatkowému vkąſzeniu/takiéż przykłádáć. Dźiewánny wielkiéy poſpolitéy / liśćié bárzo pomaga nátłukwſzy / álbo proſto przykłádáiąc/przeciw opárzelinam / takiéż ſpaleniu / y inſzym tym podobnym niedoſtátkom. Dioſco. Niedźwiadkom. Opárzeniu

Párzenié

Hemoroidom. Párzenié w winie/ w ktorym liśćié Dźiewánny wárzono/ bárzo bolesćiam w Hemoroidách pomaga. Plinius.

Takiéż ſamém liśćiém okłádáć po ſtolcách: wárząc téż w wodźie/ dobrze przykłádáć przećiw bolesćiam w śiedzeniu/któré czynią chćiwość ná ſtolce/Tenaſmon zowią.

Boleśći w ſtolcách.

Cap. CCCLIII.

THYMVS, THYMON.

Dźięćielnicá, po polſku téż Aptekárze zową Thymus.

JEſt Thymon źiołko iáko chrośćik ogániſté/ dwoiakié: iedno Thymon czarné/ drugié białé/ podobné ieſt máieránowi/iedno iż mnieyſze liſtki ma/ piękné źiołko oganiſté/ z ktorego pczoły zbiéráią miód naßláchetnieyßy miedzy wßyſtkimi miody. Theophraſtus lib. 1. cap. 2.

To źiele mych czaſów/ ienom ná iednym mieyſcu w POlſcze potráfił/ v Jego Mośći Páná Woiewody/ á Márßałká Koronnego/ Páná Janá z Dąbrowice ná Zamku w ogrodku ná Kocku.

Plinius lib. 21. cap. 10. Thymi dwoiáki rodzay/ biały y czarny/ kwitnie czaſu nawietßego dniá Czérwcá. A gdy dobrze kwitnie/ znák obfitośći tego roku miodu/ deſcz káżdy y niepogody obrażáią ij: nasienié iego tak máłé/ że téż nie może bydź náleźiono.

Tego źiołká owce pożywáiąc obfité mléko dáią/ welná cieniuchna/ ßláchetna. A ztądże ieſt/ czemu w onych ſtronách ták roſkoßné welny/ iż trawy ſą roſkoßné bydłu/ ktorémi ſie czyśćią y wychedażáią.

Paulus piße: Thymus ieſt przyrodzenia gorącego/ y wyſußáiącego w trzećim ſtopieniu: dla tego kliowáté/ grubé/ wilgośći wyćiencza y drobi. Náturá.

Dioſco. lib. 3 ca. 29. Thymus przyprawiwßy z octem á z ſolą/ á piąc ták/ wywodźi przez ſtolce zbytnié plugáwośći flegmiſté. Flegmam.

Takiéż warząc Thymū z miodem/ bárzo pomaga dychawicam/ káßlom ciężkim/ flegmy grubé z piérśi wyrzucáiąc. Dioſco. Dichawicy Káßlu. Flegmie.

Także iį przyprawiáiąc z miodem/ wypądza chrobáki z żywotá: pániam mieśiące pobudza: łożyſká/ ktore niechcą ſámé przy porodzeniu wynisdź/ wyćiąga/ łátwie porodzenié czyni/ ták iedząc. Dioſco. Chrobákom. Mieśiącom. Rodzeniu.

Plugáwośći flegmiſté/ ktore chrá- Plugáwośći flegmiſtéy.

chrápią w piérśiách/ z miodem pożywáiąc wyrzuca. Dioſco.

Puchliníc. Opuchliny niedawné/ y káżdé wzdymánié/ nátluc z octem winnym/ y plaſtrem puchlinę okłádáć. Dioſco:

Vrynie. Vryne pobudza/ ſztuki krwie ſpiekłey/ w ktorymkolwiek mieyſcu będą/ z miodem także biorąc/ wyrzuca. Dioſco.

Sadzelom y krośtam/ zowe Thymos. Sádzele y krośty/ ktore zową imieniem tego ziela Thymos, ktore bywáią przy mieyſcach taiemnych niewieścich/ zową ie też brodawkámi/ przykładáć z octē/ goi. Dioſco.

Biodram. Przeciw boleśćiam w biodrách/ álbo dnie/ nátluc tego ziela z máką ięczmienną/ ná plaſtrze przykłádáć. Dioſco.

Oczom. Słábym oczóm/ iedząc w pokármiech bárzo pomaga Thym°, nádę wſzyſtko bárzo zdrowe to ziele czyniąc iuchy/ przydáwáć do korzenia/ ieść z chlebem/ y wſzeláką obyczáiem pożywáć: kto nie może mieć Thymum, tedy ná mieyſce tego Cambr brać może. Dioſcorides.

Plinius lib. 21. cap. 21. oboy rodzay Thymi bárzo ku oświecániu á iaſności oczu pomaga/ ták w pokármiech/ iáko w lekárſtwách pożywáiąc: ná ſtáre dawne káſle/ przyprawiáiąc z ſolą á z octem/ wywiedzie/ á ták pożywáć.

Oczy oświeca.

Káſłu.

Ránam. Przeciw ránam w gárdle/ zá ſtárzałym rymą y kátárruſom/ ktore czynią w piérśiách rány/ nátluc Thymum z gorczycznym naſieniem/ y przykłádáć ná ſkórze przeciw zránionym mieyſcam.

Rymam.

Także boleści w piérśiách/ iáko w Pleurze/ bolesći zá plecámi/ álbo około oſierdźia/ brać z octem á z miodem przyprawiwſzy/ tymże obyczáiem dáwáć tym/ ktorzy odſtępuią od rozumu/ także przeciw padáiącey niemocy. Plinius.

W piersiach boleściam.

Zápomniáłym.

Cap. CCCLIIII.

THITHYMALIS, Tithymalus, Lactaria herba, Capraria herba.

Romanowe źiele.

TO ziele/ piſze Dioſco. lib. 4. c. 159. ieſt rodzaiu ſiedmiorakiē.

Piérwſzy rodzay ieſt/ ktory zową Characias, ten rodzay wypiſaliſmy w kápitulum Catapucia, po Polſku Skoczek/ á zową mężczyzną.

1. Rodzay.

Drugi

2. Rodzay. Drugi rodzay iest żeńczyzná/ ktory też zowa Mirtides, iż ma liſtki podobné Mirtowi/ á Mirtus iest iáko Krußyná.

3. Rodzay. Trzeći rodzay zowa Tyntymalida/ iákby rzekł/ zieliczko Romániſcza/ iż iest málé ziele/ mleko wypuſcza iáko Romanów wielkié.

4. Rodzay. Czwarty rodzay Helioſcopos, iákoby po polſku rzekł/ obracáiący ſie zá ſłońcem. A ten rodzay wypiſáliſmy w kápitulum Mirach ſolis.

5. Rodzay. Piątj rodzaj od podobieńſtwá Cypreſſowégo drzewá/ iż ma liſtki podobné Ciparias. Ten wypiſáliſmy in Eſula.

6. Rodzay. Szóſty rodzay od wielkośći gáłązek/ ktore twárdźieią na drzewno/ zowa Dendrodes, iákoby rzekł gáłęźiſty/ drewniány.

7. Rodzay. Siodmy Platophyllos, iákoby rzekł ſzerokiego liſta/ iż ma bárzo liſt ſzeroki.

Piérwſzy rodzay wypiſáliſmy iuż: Wtory rodzay zowa Mirtites, ten ma liſt zielony/ iáko Mirtus, ále przydłużſzym/ iáko Laureola, to iest chróſcik/ podobny Bobkowému drzewu w liśćiu.

A to ziele iest Tintimalus, Romanowé ziele.

Natura. To ziele iest gorące y wyſuſzáiące w trzecim ſtopniu/ wßyſtko to może iáko Skoczek mnieyßy: dla tęg wrácánié pobudza y ſtolce/ ále z ćiężkośćią: liśćié/ kozenié/ y naſienié ilé v grochu.

Trzeći rodzay/ ktory iest podobny Mákowi/ bo ma źiarnká/ roſćie przy brzęgach morſkich: z tego też chowáią ſok/ liſt/ kozeń: także ma moc iák y piérwßé.

Czwarty rodzay wypiſáliſmy z iego mocámi/ w kápitulum Mirach ſolis.

Piąty y ßóſty rodzay/ wßyſtki iż máią iednákié mlékà/ też máią iednákié mocy/ purgowáć/ wrácánié czynić/ á zwłaſzá w puchlinách. A wßákoż z témi źioły nie trzebá iákożkolwiek proſto ßermowáć/ iedno piérwéy przyprá wiáć mocząc w octćie/ w mléku/ przez ſiedm dni/ á przydáwáć rzeczy/ ktoreby posiłały ſerce/ żołądek/ wątrobę/ śledźionę/ y inßé członki piérwßé.

Cap. CCCLV.

TORMENTILLA, Heptaphylon.

Kurze ziele.

ŻAdnym obyczáiem niechcą temu wierzyć/ áby kurze ziele nászé było Pentaphilon, to iest Pięćpercyc. Bo niczego nie ma podobnégo ku wypiſániu Pięćpercyc. Niektorzy też piſzą/ Tormentillam bydź Biſtortam: ále Biſtorta iest inßé ziele/ od Kurzégo ziela/ iákoſmy nápiſáli w kápitulum Biſtorta, w tym omyleniu iest Pandectarius y Auctor Ortuli ſanitatis, Stephanek też nie opuśćił ſwych miſtrzów. Znáią poſpolićie wßyſcy Kurze ziele/ niepotrzebá go wypiſowáć.

Natura. Doświádczone lékárſtwá ſą tégo Kurzego ziela: ma moc goiącą/ á ściągáiącą/ ſtuláiącą/ poſiláiącą/ á to z ſwégo złożenia/ ktore ma ćiérpnące á ſuchè áż w trze-

cim stopniu/ma też nieco zimności wodnéy/á ciepłości powietrznéy/á ztądże posila serce/iády odpadza: dla tego dobrze ieden napisał/że iest szlachetné lekárstwo przeciw powietrzu morowému/á to piiąc proch z Kurzego ziela/sam ábo z inszémi rzeczámi/które też pomagáią przeciw powietrzu.

Biegunce. Przeciw czérwonéy biegunce dáwáć prochu Kurzego ziela/z Bábczáną wodką/álbo lepiéy z sokiem zágrzawszy.

Pławóm. Przeciw pławam zbytniém pániam/dáwáć pić w wódce Bábczánéy/á zásie wárząc proch w wodzie dżdżowéy/álbo słalowéy/przydawszy szpiki/á w tym maczáiąc gębkę/przykládáć ná tá iemné mieysce/tákże może okládáć żywot.

Niepłodności. Pániam które nie sa płodné/tedy wszelákim obyczáiem dobrze im tego ziela pożywáć prochu/piiąc/wárząc z kozenia/czyniąc tránk z cukrem á z octem/ábo w winie piiąc/plastr/natłukwszy okládáć żywot.

1111

Y to náostátek przypisuie/że násze Kurze ziele polskie/może bydź porownáne ze wszystkiémi ziólmi nadroższémi zamorzkiémi: ztąd znáć iego wielką moc/iż gdy włożysz do mieszá wrzącego/tedy sie zewrze w kupę/ieno przytym trzebá iedney sztuki/którego ia nie wypisuie/áby sobie ludzie nie czynili złości.

Fuchsius ex Sentētia Apulegij. Nogom. Kurze ziele stárte z oliwą/pomázáć bolące nogi/do trzeciego dniá przestánie ból.

Cap. CCCLVI.

TRIBVLVS MARINVS, Tribulus aquaticus, Bucephalon.

Wodny Orzech.

WOdny Orzech który w wodzie roście/tylko z wody oganeczke vkázuie/á liśćie ćierniste w wodzie ma/rózgę miesszą v wierzchu niż v ziemie: ma też nieiákie listki osobné/podobné kłosowi zbożnému: ma moc ćiérpnącą y ściągáiącą/á zázią biáiącą: dla tego przeciw káżdemu zápaleniu á zwłaszcá w wrzedżienicách/ná tłukwszy/ná plastrze przykládáć z miodem: tákże pomázywáć w vściách rány/á zwłaszcá około ieżyczká w gárdle: tymże obyczáiem rány y krosty w dziąsłách/pomázuiąc goi/y wyczyścia wszytki nie

Natura. Zápaleniu wrzedżienie

Ránam y krostam w gárdle y w dżiąsłách.

Propter Sanies et Paratmodis saepe ...
... Fakore Excoriandi Mieszan

ki niedoſtátki. Dioſcorides.

Oczom. Sok też dobrze czynić á z miodem przyprawiáć / y puſczáć ná oko bolące / czérwone / zápalone. Dioſcorides.

Kámieniu Tenże ſok wyżety piiąc / łamie kámienie / ták w pechérzu iáko y w nérkach. Dioſcor.

Powietrzu morowe^u. Przeciw iádowitému powietrzu morowému / dobrze pić z winem.

Pchłam. Pchły gubi z domu / wárząc to źiele / kropić po domu. Pli.

Plinius lib. 6. Tákże Tribulus roście tylko w wodach: ſok tego źiela bárzo dobre lékárſtwo ku oświéceniu oczu: á przydáie / że y korzeń tegż źiela od człowieká chodzącego brány / á tłuczony dobrze przykłádáć ná Swinie wrzody pod gárdłem.

Oczóm.

Wrzodóm.

Guzóm. Naśienie przywieziuiąc ná guzy twárde / podobne brodawkam: ná ſkurczenie żył / wygaia.

Cap. CCCLVII.

TRINITATIS HERBA, Viola inodorata, lacea,

Wdówki, Brát y Sioſtrá, Fiołki ná poły modrè y żółtè.

TO źiółko ábo kwiatki ie° zową z Łáćińſkiégo potroyny / to ieſt Trinitatis, iż ma kwiatek podobny Fiołkowi ná którym ſą liſtki troiákie / modre / żółte y białe: pospolicie to źiele każdy zna / bo czynią z niego wieńce / śliczny kwiatek á le nie wonny / roście ná rolách / przyłogach / ále iuż dźiś w ogrodźiéch pospolicie máią.

Natura. Ma to źiele tóż przyrodzenié iáko y Żywokoſt / śiłe ma drobiącą / wyſuſzáiącą: dla tego dychá-

Dychawicy

wicznym / máiącym ná płucách bolączki álbo w piersiach / bárzo pomocné.

Na piersiach bolączkom ptu cach.

Też dźiatkóm które máią podágre / bárzo to źiele pomocné / á to wodkę zniego czyniąc / pić.

Podágrze dźiecióm.

Przeciw świérzbóm y wſzelákim párchóm ná ſkórze / ſkrobióm / y każdemu ſkóry oſpáceniu / pomázować ſokiem.

Swiérzbom / párchóm.

Rány goi mocno y ſadzele wrzedliwe iáko Żywokoſt.

Ránam / ſadzelóm.

Cap. CCCLVIII.

TRIFOLIVM, TRIPHIlon, Oxytriphilon, Flaura, Trifolium odoratum, Medion.

Konikow rodzay.

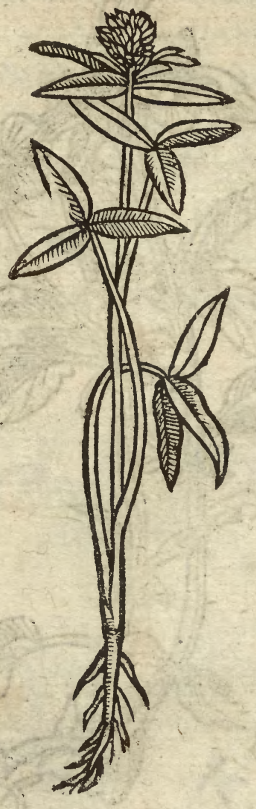

JEst chróścik ná łokćiu długi/ rózczki ma cieniuchné / czarné / mocné / zewßąd tarniſté ßypułki/ ná których końcu ſą liſtki trzy/ podobné drzewu które zową Lotus, v którégo liśćié iáko v Koniſkowégo ziela / które roſćie ná łąkách: liſtki té z przodku gdy ſie roſpuſczáią / Ruta woniáią/ á potym gdy iuż doſtoią / tedy przykro woniáią iáko kliy: kwiatek ná rózczkách roſćie brunatny/ nasienié koſmáté / przy iedney ſtronie dłużßé/ iákoby záoſtrzoné/ korzonek ma cienki/ długi á mocny.

Natura. Paulus 7. Medićy ziołká korzonek / od nasienia rózna ma moc/ bo korzen ma moc ćierpnią cą á záſtánawiáiącą : dla tego fluxy y káżdé biegunki vſtánawia: tákże pániam zbytnié vpławy. Zaśie nasienié pobudza pániã miesiące/ bo ma náture bárzo ſubtelną á drobiącą y ſiekáiącą.

Biegunkom. Plawóm. Dioſcorides. Liſtki y nasienié tego ziela / dobrze pić przećiwko pleurze álbo boleśćiam w pierśiách/ á to / nasienia trzy / á liśćia cztéry drágmy piiąc. Tákże przećiw vryny rzezániu álbo niepuſczániu : tákże pádáiącéy niemocy: tákże zatchnieniu niewieśćich mieyſc / y przećiw opuchlinam á wodam zá ſkórą / tákże ku wywiedzieniu miesiąców. Bolesćiam w pierśiach. Vrynie. Niemocy pádáiącéy. Opuchlinom. Miesiącóm.

Wężowé vkąßeniu. Przećiw wężowému vkąßeniu / y wßelákiemu iádu / dobrze liſtki ſtárté w octćie miodowym który z miodẽ przyprawuią / pić.

Febrom. Przećiw tercyanie/ dobrze dáwáć pić trzy liſtki z winem / tákże trzy ziarnká nasienia/ á kwártanie cztéry.

Dziwną rzecz piſze Dioßkorides / czemu ſie y Galenus dziwuie: iż gdyby kto od wężá vkąßony / to ziele ná ráne kładł/ náparzáiąc / bolesć wnet z rány zginie / y ráná ſie zágoi. A ieśliby kto potym náparzał tym zielem choć we zdrowiu ciáło / álbo ku którému inßému pożytku / tedy záś poczuie bolesć ćiężką táką/ iáką ten miał którego wąż vkąśił.

O tym zielu piſze Plinius li: 18. cap. 35. iż gdy ma bydź niepogodny czás / tedy ij vkázuie liśćié oſtrożywßy y obroćiwßy swą cudność w gruboſć.

Kámieniu. Plinius libr. 26. cap. 8. Téż piiąc to ziele z winem / łamie kámień : á korzenié piiąc dwie drágmie / opuchnienié moßen spádza. Opuchnienié moßen.

Cap.

Cap. CCCLIX.

TRIPOLIVM, PSICHEN, Calumniaris.

Tego ziela skórki mniémáią niektórzy bydź Turbith, który témi czásy máią w Aptékach, ále sie ná tym mylą: bo Turbith są skórki drzewá podobnego Mirtowi, á to Tripolium iest ziele nie drzewo.

ROśćie to ziele / pisze Dioscori. lib. 26. cap. 8. nád brzégámi morskiemi / gdźie flagi niegdy dochodzą y odchodzą / áni ná suchym áni ná mokrym mieyscu: listki ma podobné Láktuce polnéy / ktora Plinius zowie Glastum, to iest / liśćié ma iáko Kobéli sczaw / gesté / miąsszé / rózczká ná piędzi / ktora sie ná wiérzchu rozdźiéla: tego ziela kwiát / rzecz dźiwna / iáko pisze Dioszkorides / troiáki przez dźień bywa / z záránia bywa biały / w południe modry / á wieczor przyczérwieńszym: korzeń ma biały woniáiący / smáku ostrogorzącego.

Natura. Paul. 7. Korzeń ma zápaláiący w trzecim stopieniu / tákże ostry.

Korzenia tegó ziela piiąc dwie drágmie / mocno wyćiąga wody z zaskórza / iákié w opuchlinách bywáią / przez stolce: tákże czyni y przez vrynę. Dioscorides.

Opuchlinie.

Téż bárzo to ziele przećiw iádóm pomaga: dla tego w lékárstwá ktore czynią przećiw iádóm / przykładáią. Jádóm.

Cap. CCCLX.

TRITICVM, FRVMENtum, Pyros, *Pszenicá.*

PSzenice / y iéy rozmáitośći ziarn / tákże kiedy / y gdźie ma bydź siana / á iáko wiele ná iednym stániu / iáko trwa do piąćidźieśiat lat. Wszystko to wypisuie obficie Plin. lib. 18. cap. 7. 8. 10 17. Tám té rzeczy może czćić komu trzebá: ia tu tylko wypisuie to / co sie dotycze z strony lékárstwá.

De differentia frumentorum pisze Teophrastus lib. 3. cap. 1.

Paulus 7. Pszenicá iest ziárno

zboża / nászé ciáło zágrzewáiąca w piérwszym stopniu / suchości álbo wilgotności niemáiąca iáwney: dla tegó práwie zgadza sie z komplexiią człowieczą: á przeto powieda tenże Paul. lib. 1. ca. 78. Żywność czyni bárzo mocną w ludźiach / á to czyniąc chléb z niey według spráwy piekárskiey rządney / vkisániém á przysaláiąc: bo táki chléb nie miéwa żadnégo zászkadzánia ku trawieniu / y látwiému w krew przemienieniu: tákże też y nászé piwo czyni / które słuszným obyczáiem á rządnym z Pszenice czynią piiąc. &c.

Dioscorides li. 2. cap. 77. Pszenicá surowa iedzona w źiárniech / trudno bywa strawiona: á co gorzéy / okrągłé glisty w żywocie rodźi. Dla tego mátki źle czynią / które dáią práżmá z Pszenice dźiećiom / á nie tylko práżmá / ále y nowé krupy Pszeniczné tákże rády czynią dźiećiom / y stárzy trudno ie trawią: á krotko pisząc / iedząc w źiárnie Pszenice / nie iest słuszny pokarm / iedno chlebem naszláchetniéyszy. Mnoży gliści.

Źiárná Pszeniczné żuchané w vściách / czyniąc z nich plastrzyk / przykłádáć ná zápomniálego pszá vkąszenié ráne. Dioscor. Pszá zápomniálégo vkąszenié.

Máką z Pszenice / któraby miá łá trzy látá / zmieszawszy z sokiem Bielonowym / dobrze przykłádáć ná wzdymánié trzew / tákże puchnieniu żył suchych álbo stron: tákże przeciw flurom / álbo rymam dobrze przykłádáć. Puchnieniu / Flurom / Rymom.

Piegi táką máką przyprawiona z octem / który czynią z sokiem winnym / zową acetum mulsum, Piegom.

wyczyśćia wyćiéráiąc. Dioscor.

Otręby Pszeniczné wárząc w mocnym octćie / á ciepłé przykłádáiąc / trzodowáćiny / y inszé zmázy podobné / spadza. Dioscor. Trądom.

Bolączki álbo wrzedźienice / które sie nowo poczynáią / tákże témi otrębámi okłádáiąc odwilżáią sie. Dios. Bolączkom.

Otręby tákże też wárząc w wodźie / w którey piérwéy ruta wárzono / dobrze z niémi okłádáć opuchłé pániam piérsi po porodzeniu. Dioscor. Piersiam.

Tákże dobrze przykłádáć przećiw vkąszeniu wężowému: tymże obyczáiem przećiw morzeniu w żywocie y w trzewách. Dioscor. Wężowé vkąszenia.

Kwás który czynią z máki Pszeniczney / wyćiągáiąca y zágrzewáiąca moc ma / tákże rozrzucáiąca: dla tego modzele ná pietách / ná pálcách / dłoniách / spadza: tenże kwás z solą przyprawiáiąc / guźiki zá vchem / álbo pod gárdłem odmiękcza. Dioscor. Modzelom. Guzóm zá vchem.

Máka Pszeniczna trzyletnia / z octem álbo z winem przyprawiáiąc / dobrze przykłádáć dla káżdégo niedostátku / który przychodźi z vkąszenia wężowégo. Dios. Wężom.

Máke wárząc Pszeniczną / á czyniąc iáko kláistr / dobrze iéy po żywáć przećiw plwániu krwią / dáiąc łyszke / álbo w polewce ieść. Dioscorides. Krwią plwániu.

Przećiw kászlániu y ochrapieniu gárdłá / álbo okrostáwieniu / wárząc máke Pszeniczną z Miętką á z másłem / á ták pożywáć. Dioscorides. Kászlu.

Przećiw bolączkam y wrzedźienicam zápalonym / tedy z wodą Zápalonym bolączkóm wrzedźieni com.

woda miodowa mąkę przewárzywszy / álę lepiéy z rózynkámi / wybrawszy źiarnká z rózynków. Dioſc.

Wrzodóm. Chléb tákże biały wárzony z wodą z rózynkámi / á przetłukwszy / chociá też nie wárząc / wrzody odmiękcza y ochładza. Dio.

Biegunce. Chléb ſtáry á zeſchły pszeniczny iedząc / biegunki zástánawia / á tym lepiéy gdy ij rzeczámi zástáwiáiącémi posypuią. Dioſco.

Oblicza o ſpáceniu. Liſáiom. Stáré mákuły y ſpácenié oblicza / iáko liſáie / y tákim podobné / tedy vczynić máść z białégo chlébá / á z iákiem rybnym / á tym plaſtrem okládáć.

O Pszenicy szérzéy pisza / Galenus 8. Simpl. tákież li. alimentorum. Auerrois tákież w swoiéy Collig.

Cap. CCCLXI.

VALERIANA, PHV, ruſtica Nardus, agreſtis Nardus.

Kożiełek.

Z Náią pospolicie Kożiełek ludźie w Polſcze. To źiele Dioſcorides lib. 1. ca. 10. wypiſuie w kápitulum Phu: áczkolwiek Braſſeuolus niedowierza / iż nie ieſt ták wielkié we Włoſzech / iáko wypiſuie Dioſco. ná łokćiu / drugdy więtſze: v nas w Polſcze / iáko w Krákowie ná Ogrodnikach widałem przy iednéy sadzáwce Kożiełek / ktory był wyſoki ná trzy łokćie y dáléy: dla tego Dioſco. przydáie / iż w Ponćie ieſt nalepſzé. A iż Ponth zárówno z Polſką / y iednákiégo niebá: dla tego náſz Kożiełek práwé Phu Dioſco. bo wſzyſtko wypiſowánié ſie zgadza. A iednák ták wſzyſcy Aptekárze trzymáią. Plinius lib. 12. cap. 12. tákże wypiſuie.

Natura. Korzeń tego źiela ieſt téyże mocy / iáko y Nardus, á táko zágrzéwáiący y wyſuſzáiący w wtórym ſtopieniu. Paulus.

Kożiełek ma moc zágrzéwáiącą / dla tego dobrze korzonek iego pić ſtárwſzy z winem ná wywiedzienie vryny / tymże obyczáiem pomaga ná tóż wárząc / á to wárzénié piiąc. Dioſcorides.

Miesiącom. Pániam miesiące tymże obyczáiem piiąc wywodźi. Dioſco.

Piersiam. Pleurze. Pomága też piiąc przeciw boleśćiá w piérśiach / álbo pleurze.

Rzázáwicę Przeciw rzázáwicy z winem

takiéż pić/takiéż okládáiąc.

Żołądku. Przeciw boleśćiam / y záźiębieniu żołądká / tedy pić korzenié z winem: także ku trawieniu.

Wątrobie. Przeciw zámuleniu wątroby/ śledźiony z zimnéy przyczyny/ táki éż dáwáć wino pić / w którymby wárzono to korzenié. Auicen.

Piersiam. Także przeciw wszystkim niedostátkóm w piersiách z winem pić. Auicenna.

Máćicy. Przeciw zbytniém nieczystośćiam w máćicy/czynić párzenié y czopek/przykládáć iáko przy miesiącách. Auic.

Swiérzbóm y káżdému skóry sspácentu bárzo pomocno / guzy y nápuchliny ná káżdym członku/zwłaszcza ná sżyi/ spądza przykládáiąc. Swiérzbóm. Guzóm. Puchlinie.

Pisża Lékárze / iż gdy Król Fráncuski ćiężką boleśćią nóg był ziety / Elephanciam zową: Łowiec ieden tym źielem Veronika go vzdrowił. A miał ztąd ij/ gdy widźiał Jeleniá od wilká obrażonégo wielką ráną/ón Jelen sżedł do źiela Weroniki / á ná tym sie vstáwicznie tárł / kładł/ ociérał/ áż ozdrowiał.

Cap. CCCLXII.

VERONICA.

Przetárznik.

JEle to zową Veronica, dla známienitey mocy iego/ktorą ma w goieniu ran y sądzelów wrzedliwych. Jest to źiele dwoiákié/ mężczyzná y żenczyzná: Veronica mężczyzná iest źiele po ziemi sie ścielące/ma rózczke ná dwu piędźi/ przyczérwienszym/kosmáta/ liśtki podługowáté/czárné/ząbkowáté/kwiatki z czérwoną przy brunatnieyszé / nasienié w stráczykách / korzonek ćieniuchny. Zás Veronica żenczyzná także po ziemi sie ściele / z rózczką kosmátą/ liśtki okrągłé/ kwiat brunatny ná żółto / násienié w stráczykach okrągłé.

Natura. Jest to źiele gorące y suché / znáć z iego wielkiéy gorzkości / śilno á mocnie pomaga ná krwáwé rány / także ná sądzeliśté rány/ y wrzedliwé.

Cap. CCCLXIII.

VERBENACA RECTA, Peristerion rectum, Crista Gallinacea.

Werbena, Kosżyszko Máż, niektórzy zową Żeleźnik.

SLachetné źiołko iest Kosżyszko/pisże Plinius li. 25. ca. 9. á w wielkiéy czći v Rzymiánów było / którym dóm y czeladź oczyściano / którym Feciales, to iest posły/ którzy pokóy spráwiáli koronowano/ oltarze bogá Jowisżá vmietano: przez to źiele wieszczkowie wróżyli/y wiele inszych rzeczy tym źielem spráwowano. Zową ie też golebim źielem / iż golebiczki rády w nim śiadáią / niewiásty wieśné czynią sobie z tego źiela wieńce / á ták bolu w głowie vchodzą.

To źiele iest dwoiákié / pisże Dioscо. lib. 4. cap. 58. osobliwé mocy máiące/ iedno iest Kosżyszko proste / á drugie skłónione / álbo Dwoiáka Verbena.

álbo przewrócone: á Plinius rozdźiela przez mężczyznę á żenczyznę. Koßyſczko proſté v Dioſcoridesá/ ieſt mężczyzná/ y v Pliniußá: á Koßyſczko wywrócone v Dioſc: ieſt żenczyzná y v Pliniußá. Roſcie/ piße Dioſco. proſté Koßyſczko przy wodźie ábo mokrádlách / ná piądź álbo wyßßą rózczkę ma gránowitą / liſtki przybielßym zabkámi przedźielone / po brzégách z głabiká wychodzące / pospolićie iedná rózczká z kozonká wychodźi / rzadko by wiecéy: kozoneк biały.

Natura. Galenus 8. Simpl. Koßyſczko ma śiłę wyſußáiącą y ciepłą w wtórym ſtopieniu.

Niewieścim bolesćiam. Też koßyſczká proſtéż liśćié / z ſtáryni ſádłem wieprzowym nátłuczone / á ná bolesći niewieścich mieyſce przykłádáne / bolesć wßeláką odpądzáią. Dioſco.

Ogniu piekielnemu. Wrzodóm. Sadzelom. Ziele wßyſtko / vczyniwßy z niego plaſtr / á przykłádáiąc / piekielnj ogień odpądza z ſadzelów / tákże wrzodliwé rány ćiało gryzące / wyczyśćia y vśmiérza. Di.

Ránam. Bliznam. Dioſco. Rány ſtula y zlépia / y bliźny powodźi przykłádáiąc z miodem.

Tego źiela z ſokiem (piße Pliniuś li. 25. ca. 9.) dobrże ſie człowiekowi pomázáć / gdy czego chce vprośić / pewnie vproſi. Miłość y przyiáźń czyni. Plin.

Cap. CCCLXIIII.

VERBENACA SVPINA, Periſtereona ſupina, Sacra herba, Hierobotanes, Cinimalis herba.

Koßyſczko żenczyzná, w Ruśi zową to źiele Zeleznik.

NA to Koßyſczko rózgi długie ná łokćiu / drugdy y więtßé gránowité / około rózczki liśćié ſą podobné debowym / ále wezßé y mnieyßé / w koło zabkowáté / ná dół zwießone / bárwy przymodrzeyßéy / ábo czérnieyßéy / korzeń długi / ćiénki / kwiatki przybrunatnieyßym / máluchné / źiele téż ieſt wyſußáiące y ćiepłé w wtórym ſtopniu. Natura.

Wężóm. Dioſco. lib. 4. cap. 59. Koßyczko to / bárzo ieſt vżyteczné przećiw wężowému vkąßeniu / á to piiąc ie / y plaſtr z niego ná rány przykłádáiąc.

Żołtéy niemocy. Przećiw żółtéy niemocy / nátárwßy drágmę liſtków / kádźidłá ile trzy pieniądze záważy / á ták w winie przez cztérdźieści dni

dni pić ma káżdy / pod tą miárą. Dioscorides.

Opuchliźnie / Bolączkom / Wrzodom.

Także przeciw stárym opuchlinam / ábo bolączkam twárdym: także przeciw wrzodóm ciężkim / czyniąc plastr okládáć / plugáwé rány / wrzedliwé / także przykládáiąc wyczyśćia. Dioſco.

Ránam.

Przeciw ránam w gárdle / gryzącym ciáło / także po wszystkich vstách / z winem wárzywszy á płócząc goi.

Gośćie w weſela

Plinius lib. 25. cap. 9. także Dioscorides piszą: Gdy kto chce mieć gośćie goduiące / weſołe / tedy polać gdźie máią śiedzieć woda / w ktoréyby to Koszyszko mokneło / pokropić / będą weſeli gośćie.

Febrze.

Przeciw tercianie febrze / pić tego źiela / rózczkę vrznąwszy do trzećiéġ członká od źiemie licząc / wiérzch po trzećim członku / zárzucić: także czynić w kwártánié / vrznąwszy do czwartégo członku / ſtárwszy dáć pić. Dioſc.

Kwártánie.

Plinius lib. 20. cap. 5. Koszyszko z bábką ſłuczoné / goi wszystki niedoſtátki około pálców / á zwłaſczá zánokćice.

Zanokćicam.

Cap. CCCLXV.

VERMICVLARIS, AIZOon minimum, Sedum minus.

Roiownik.

RÓśćie po polach / po murzech / po piaſkách / ná ſkáłách / drobniuchno / gęſto / kupámi / Czérwcá á Lſtáia kwitnie źiołko.

Wyſuszą miérniuchno / ále ochładza y oźiębia mocno.

Natura.

A dla tego ná ogniſté bolączki / kolericzné / Eryzipelata zowątákież melankoliczné / herpetas, bárzo pożyteczné.

Bolączkom.

Liſtków dźieśieć ſtárwszy / z winem dobrze pić niewiáſtóm przeciw zbytniému cieczeniu miesiącóm.

Miesiącom.

Tákież morzeniu w żywocie / w ielitách pić z winem.

Morzeniu.

Czynią Trocińſki z tego źiela / y chowáią ná tákié potrzeby.

Trocińſki.

Cap.

Cap. CCCLXVI.

VIOLA PVRPVREA, Viola nigra, Ion Melau, Viola syluestris.

Fiołki brunatnè, álbo sádonè, od których Fiołkowa wonia y bárwá iest rzeczona. Brunatny Fiołek zową Ion po Grècku, iáko Pòètowie piszą, od Ion pániéy, którą przemieniłá Iuno w Iálowicę, téy Ion, Iouiss roskazał ná pokarm źiemi rodzić fioleczki: ále to báśni są.

Natura.

ŻNa káżdy Fiołki / nie trzebá ich wypisowáć: máią moc chłodzącą y odwilżáiącą / á zwłaszczá świeże / w pierwszym stopniu.

Theophrastus lib. 1. ca. 5. Kłádźie różność Fiołków czarnych od białych / á rozumié przez czarné / modré álbo brunatné.

Dioſco. lib. 4. cap. 118. Ochłodzáiącą śiłę máią Fiołki: dla tego Fiołkowé liśćié nátłuczoné / sámé ábo z ieczmienną mąką / bárzo są pożyteczné / przykłádáiąc z nich plastr ná zápalony żołądek.

Tákże ten plastr czyniony / bárzo pomaga bólowi ogniśtému w oczách / ná oczy przykłádáiąc. Dioſcorides.

Tymże obyczáiem tákże przykłádáiąc w wychodzeniu ielitá z stolcá. Dioſcorides.

Kwiatek sam brunatny przez szypułek piiąc / bárzo pomaga przeciw bolączkam w gárdle: dla tego lepiéy dźiś wymyślili Julep Fiołkowy czynić / á ten dáią. W gár. bolączkom. Dioſc.

Serap. Śiłá Fiołków iest / która odwilżáią y odmiękczáią / y rozrzucáią: dla tegó bolączki y wrzodźienice rozbiiáią / plastrzyk czyniąc z Fiołków sámych ábo z mąką ieczmienną. Wrzodźienicam.

Tákże kwiatek Fiołkowy / czyniąc z niego plastr / ná żołądek przykłádáiąc / oddala zápaleniè: tákże w oczách / y kolere / która czyni gryzienié w żołądku / rozpadza. Serapio. Żołądkowi. Zápaleniu. Oczu. Kolice.

Meſuæ. Purguiąc / wywodzą kolere / to iest złé wilgośći gorzacé: iedno w prawdźie mówiąc / nie vczynią purgacíiéy sámé. Purguie.

Jest zacné lékárstwo wszeláкiému zápaleniu: dla tego czyniąc z nich plastrzyk / á ná czoło przykłádáiąc / oddala boléść w głowie z gorzacá / á tym lepiéy iesli przydaś Oleyku Różanégo. Meſuæ. Zápaleniu. Głowie.

Tákże przykłádáiąc plastrem ná skroni / czynią sen w niemocách. Meſuæ. Snu.

Piersi y gárdło odwilżáią / á zwłaszczá Slinogorzowi: tákże pleurze / y inszym bolączkóm w piersiach. Meſuæ. Piersiam. Gárdłu. Pleurze.

Prágnienié vśmierzáią / á to z wodą ich piiąc / ábo Julep z nich: pomagáią bárzo zátkániu y zámuleniu wątroby / która przychodźi z gorzacéy rzeczy: tákże żółtéy niemocy: tákże ciężkiému zápaleniu Prágnieniu. Wątrobie. Żółtéy niemocy. Zápaleniu.

leniu w febrach ogniſtych y pragnieniu w nich / dáiąc ie w cukrze / álbo Julep z nich. Meſuæ.

Plinius o Fiolkach ná rozmáitych mieyſcách piſze w kſięgách dwudzieſtych y pierwſzych / w ſzóſtym kapitulum / także w ſiódmym y w inſzych.

Platearius. Fiolki ſą zimné y wilgotné w pierwſzym ſtopniu / máią moc odwilżáiącą / ochładzáiącą: dla tego dobrze ie kłáść do kliſter / kwiecié y liſtki.

Cap. CCCLxvij.

VITIA.

Wiká.

Wyke znáią wſzyſcy w Polſcze / Aptekárze ią pospolicie bioрą zá Orobon / á bárzo nie dobrze: á bowiém rózné ſą rzeczy / Vitia á Orobon, ma różność od Aphace, iż Aphace, roſcie w polách / w leśiech ſámo / Wyke ſieią iáko inſze iárzyny / roſcie ná mieyſcách ſuchych / miernoſć ma miedzy ſuchością á ciepłością w wtorym ſtopieniu. Natura.

Naſienié Wyczáné / nie tylko iż iedzeniu niewdzięczné / ále y ciężkié ku ſtrawieniu / koniom á wołóm tym przyrodzoné.

Wſzákże przeciw biegunkam wſzelákim bárzo pomocné / á to wárzoney oddlać y záś znowu wárzyć / á to ieść / mocno poſtánawia. Biegunkam.

Cap. CCCLxviij.

VITIA SYLVESTRIS,

Os mundi, Aphace,

Polna Wyká.

Niewiel-

NIewielkie ziółko iest to ziele / wyssze niż Soczewicá / rośćie ná polach y miedzy iárzynámi / przy chrośćiech / liśtek ćienki / piękné kwiatki czérwoné / ſtraczyki ná niém wiersze niżli ná Soczewicy / á naśienié czarné mnieysze niż v Soczewice. Dioſc.

Tátura. Naśienié tego ziela / ma moc zátwiérdzáiącą / ćiérpniącą á ściągáiącą: dla tego ná biegunki y ná żołądkowé niedoſtátki pożyteczné / á to przyſmáżywſzy albo przypiekwſzy ná ogniſku / á potym przetłukwſzy wárzyć / y dáwáć ieść.

Cap. CCCLXIX.

VINTOXICVM, VIctrix toxici, Aſclepias, Hirundinaria.

Toieść.

ANá ziele Aſclepias, ktore Fuchſius zowie Vintoxicum:) rózczki długié po ktorych liśtki podobné bluſczowi / kozonków wiele ćienkich woniáiących / kwiát śmierdzący albo przykro woniący.

Morzeniu. To ziele bárzo pomocné gryzieniu á morzeniu w żywośćie / z winem piiąc.

Gádóm. Tákże dobrze pić to ziółko przeciw gádowému vkąszeniu / álbo beſtyiéy iádowitéy / z winem piiąc.

Pierśiam. Liśtki ná wſzelákié złé przygody boleſné pániam ná pierśiach / przykládáiąc / bárzo pomocné.

Zápomniáłému pſu. Vkąszeniu. Przeciw zápomniałego pſá y inſzym Jádóm / bárzo pomocne.

Cap. CCCLXX.

VRTICA, ACALIPHEN.

Pokrzywá.

DWóy rodzay ieſt pokrzywy: ieden liśćia grubégo / oſtrégo á koſmátégo / ktému ſzerokiégo: naśienié podobné śiemieniu Lniánému / iedno ziárno mnieysze. Drugi rodzay ieſt / ktory po Grécku zową Cinphen, ktora ma liśćié miękſze / nie tak koſmáté ani ościńſté / naśienié máluchné przyczérnieyſzym. Dioſcorides. lib. 4.

Natura. Jeſt Pokrzywá gorąca y wyſuſzáiąca w trzećim ſtopniu. Serapio.

A Galenus Alim. Nie pożywa nigdy Pokrzyw w pokármiech / tylko w lékárſtwach.

Dioſc. Liśćié obudwoiéy Pokrzywy

krzywy nátłuczoné z sołą / bárzo zacné lékárstwo / przeciw iádowitégo psá vkąszeniu / á zwłaszczá gdy iuż ráná sie kánkrizuie álbo zászczérza.

Ránam. Przeciw szpétnym ránam / plugáwym / smrodliwym / tákże przykładáć. Tymże obyczáiem / członkóm / stáwóm wybitym / tákże bolaczkam y guzóm / wrzodóm záchem / czyniąc plastr / przykłádáć: tákże pospolicie ná káżdy sadzel twárdy. Dioscorides.

Stáwóm. Guzóm. Wrzodóm. Sadzelom

Sledźionie Przeciw zátwárdźiałéy Sledźionie ábo opuchłéy / nátłuc Pokrzywy / z woskiem plastr przyprawiwszy. Dioscorides.

Krwi. Przeciw zbytniému krwie z nosá cieczeniu / nátłucz Pokrzywy / á ták sokiem do nosá włożyć / vstánie. Dioscо.

Miesiącom. Pániam / którym miesiące sá zástánowioné / z Mirą nátłukwszy liścia / á tak przykłádáć in pessario. Dioscо.

Máćiey. Tákże vpádniona máćice pániam / przykłádáiąc liśćie / podnosi. Dioscо.

Małżeństwu. Nasienie Pokrzywiáné / małżeński vczynek pobudza piiąc ie: tóż nasienie pité / pániam mieysca záwárte otwiéra. Dioscо.

Dychawicy Tym którzy dychawicą prácuią / tákże káżdému zádychániu / z miodu á z nasienia Pokrzywiánégo przyprawiáć łákwarz y ieść: tegoż łákwarzu dobrze pożywáć

Pleurze. w Pleurze álbo w Peripleumeniey. Dioscо.

Flegmy. Flegmy ciężkie á grubé z pierśi ten łakwarz wywodźi.

Odwilża. Liśćie wárząc Pokrzywiáné / iedząc ie / odwilżáią żywot.

Tyzánna wárząc liśćie pokrzywiáné / dobrze dáwáć dychawicznym. Dioscо. Dichawicy

Tóż liśćie wárząc w wodźie álbo w winie / á potym przydawszy trochę Miry / dobrze dáwáć pić pániam / którym sie zástánowią miesiące. Dioscorides. Miesiącom.

Bolaczkóm álbo wszelákiemu niedostátku iezyczkowemu / nátłuc soku z Pokrzywy / á tym płókáć vstá charkáiąc / y wypluwáć. Dioscorides. Bolaczkom. Jezyczkowi.

Ku pobudzeniu małżeństwá / ieść nasienie z żółtkámi iáiecznémi / álbo z Cebulą / bárzo pomocno. Rasis. Małżeństwu.

Plinius lib. 22. ca. 13. Nád Pokrzywę co może bydź miérzieńszego: á wszákoż nád to co czynią z niéy oléy w Egiptcie / ma śilné lékárstwá ku pożytku człowieczemu. Dla tego pisze / iż nasienie pokrzywiáné dobrze pić przeciw trucizníe / świniey wszy / tákże przeciw iedzeniu iádowitych Grzybów / tákże przeciw żywému srzebru / tákże przeciw bielonowi / przeciw iádóm / wężów / y niedźwiatków: tákże swym paleniem vpádły iezyczek podnosi / y vpádłe ábo vtrząśnione máćice. Przeciw Trucizníe / Swiniey wszy / Grzybóm / Żywemu srébru / Bielonowi iádóm wężów / niedźwiadków / Jezyczkowi / máćicy /

Spánie ciężkie w niemocách ocuca / Pokrzywą trzepiąc kolaná y czoło. Spániu.

Bolesciam w członkách y w stáwiech dawnym / nasienie z oliwą stárą stłuczone dobrze mázáć / álbo liśćie z niedźwiedźim sádłem stłukwszy / plastrem okládáć / korzeń téż z octem stłuczony ná tóż bárzo pomaga / tákże y śledźionie Plin. Członkóm.

Sok Pokrzywiány ná czoło

Krwi z nosá. pomázány/vstawia krew z nosá. Drugié rzeczy práwie téż co y Dioſco. wypiſuie. Plinius.

Aby kokoſzy nioſły. Piſzą o naśieniu Pokrzywiánym/iż gdy kokoſzy z nim zimie karmią/ cálą zime nieprzeſtáną iáiec nieść/ á przeto kokoſzy rády w Pokrzywách mieſzkáią.

Gąsietam A zásie/ Plinius lib. 10. cap. 59. piſze/ iż gąsietá/ kiedy Pokrzywy iedzą/ zdycháią.

Cap. CCCLXXI.

VRTICA MORTVA, Vrtica iners, Lamium, Vrtica alba Archangelica.

Pokrzywá martwa.

TRoiáki ieſt rodzay Martwéy Pokrzywy: Jeden ktory kwiatki ma białé/ właſnie zową Lamiũ: Drugi ktory ma kwiatki przyżółtſzym: Trzeci/ ktory ma brunatné kwiatki/ á niemáią rożnośći inſzéy/ roſtą wſzędźie/ przy płociách y przy drogách: czaſu Máiowégo obſicie kwitną.

Plinius lib. 22. cap. 13. piſze o Lamium, to ieſt o Martwéy Pokrzywie: wypiſawſzy Pokrzywę práwdźiwą/ mówi: Jeſt téż Lamium rodzay Pokrzywy/która y pali: te ſtłukwſzy z trocha ſoli/ dobrze przykładáć ná zbité/ ſtłuczoné/opaloné mieyſcá: tákże ná gruczoły przy ſzyi/y zá vchem/tákże czyni z ſadłem tłukąc. Pli. Słuczonỹ. Opaleniu. Gruczołom.

Ná zápuchliny y mieyſcá wzdeté/ ná podágry/ ná rány/ tákże ſtłukwſzy Martwą Pokrzywę dobrze przykładáć. Puchlinie. Podágrze. Ránam.

Kwiatki białéy Pokrzywy ſámé/ bárzo pomocné przeciw piekielnému ogniu. Pli. Ogniu piekielnému.

Korzeń téyże Pokrzywy martwéy ſtłuczony z ſolą á przyłożony/ná zábité tyłá/kulki/zaſtrzały/ wyćiąga. Pli. Zábiciu. Zaſtrzałom.

To źiele z winem piiąc/ ſpądza tredowáćiny z licá/ y inſzé oſzpácenia. Trądóm.

Przeciw płynieniu krwie z noſá zbytniému/ tylko vwiązawſzy v ſzyie/ poſtánawia. Krwi.

Wrzedliwym ránam/ krwáwym/plugáwym/zágnoionym/ fiſtulam/ mocno bárzo pomaga. Ránam.

Cap. CCCLxxij.

VVVLARIA, HYPOgloſsō, Daphne Alexandrina, Epiphilocarpos Teophraſti, Bislingua,

Ięzyczkowè źiele.

NJektórzy zá iedno poczytáią/ Laurum Alexandrinam v Dioßkorydeſá/y Hypogloſſon: ále Dioßkorydes rózné kápitulum o Hypogloſſon, lib. 4. cap. 127. czyni/ mieniąc iż Hypogloſsō liśćié ma Ruſco podobné/ oścí pełné: wieniec ná głowe z niego vczynioný/ ból odpądza z głowy.

Inßé záś o Daphne Alexandrina, w tychże Kśiegach / kapitule 142. ieśliż iedno/ álbo rózné ſą / to náuczenßym ku rozſadzeniu zoſtáwiam/ gdyż ia proſtego Czytelniká quæſtiami zabáwiáć niechce.

Dwoiáki rodzay ieſt Jezyczkowégo źiela: ieden który ná liśćié wietßym ma drugi liſtek iáko ięzyczek/zową mężczyzną: drugi rodzay / który ma proſty liſt / zową żeńczyzną: rośćie po górach/ſkałach/ ná Tátrzéch.

To źiele piße Dioßkorides/ pomaga bárzo pániam przy ćiężkim porodzeniu / á to piąc tego źiela korzenia drágme z winem. Dioſ. Rodzeniu.

Miesiące tákże pániam pobudza/ piąc tákże/ niepowolnému vryny kápániu z pechérzá bárzo pomocné. Miesiącom. Vrynie.

Tákże czyni przećiw ſpádnieniu ięzyczká/ płócząc. Jezyczkowi.

A Marcellus piße / że tylko wießáiąc dźieciam ná ßyi to źiele / vzdrawia boleśći y niedoſtátki ięzyczkowé.

Dokonczenie Ksiąg pierwßych.

O WLA-

O WLASNOSCIACH PRZYRODZONYCH DRZEW, Y NIEKTORYCH ZIOŁ Zamorſkich.

Przytym o Kliiach z Drzew rozmáitych wychodzących: tákże o Kruſczach/ y inſzych rzeczach/ ku Lekárſtwam należących/

KSIĘGI WTORE,

DOKTORA MARCINA VRZĘDOWA.

ACzkolwiek, Czytelniku miły, ten vmyſł náß był, coſmy y ná początku wſpomnieli, nie piſáć iedno o źiołách, którè w náßych ſtronách roſtą: Wßákże iż my Polacy obyczay mamy, źiół y korzenia zamorſkiégo vżywáć, á to dla náßéy źimnéy kráiny; ktemu że téż Stephanek wiele błędów o nich piſał. Zdáło ſie nam zá potrzebną rzecz, nieiáko tych rzeczy dotknąć, á to, co o nich ſtárzy Lékárze piſáli z náuki y piſmá ich, do wiádomośći ludźiom dla pomocy y lékarſtw podáć.

Capitulum I.

DE LIGNO ALOES, Dioſ. Agalochon.

Po polſku téż zową Aptekárze Aloes, *álbo drzewo Aloeſſowè.*

NIEKTORZY mnimáli áby Aloes iedno było z Aloë, á drudzy ieſcze gorzéy/ żeby Aloë był ſok z drzewá Aloeſſowégo: lecz ſie ná tym bárzo mylą: bo Aloë ieſt ſok z iednégo źiela Aloë wezwánégo/ á Aloes drzewo/ któré z Indiiéy przywożą. Pandectarius y iego miſtrz piſza/ żeby Aloeſſowégo drzewá nie było ná źiemi/ iedno w Ráiu źiemſkim/ á mienią iż rózczki tego drzewá z woda z Ráiu wypływáią po rzekách Nilum y Euphratem, á tám ie zbiéráią. Lecz to ſą mylné rzeczy: Bo Hißpanowie z Portugaliiéy ieżdżąc do Indiiéy wynálezli wielkié láſy tego drzewá/ zkąd ie przywożą ſztukámi. Galenus nie piſze o tym drzewie/ ále Dioſc. lib. 1. y Ægineta w kápitulum o Agalochon wſpomina mó

wiąc: Agalochon drzewo iest / które z Indiiey przywożą / y z Arábiiey.

To drzewo ma po sobie prągi y liniię / woniáiące z nieiáką gorzkością y ciérpnością: skórá ná tym drzewie podobna zwiérzecéy / która iest z pstrocinámi.

To iest drzewo / którego Joseph z Nikodymem przynieśli ná pogrzeb Pánu Krystusowi sto funtów z mirrą / z tego w onych stronách czynią drogié máści / z tego też drzewá v nas czynią w Aptekách Trociscos sigillatos, to iest gałeczki / któremi zápaliwszy kádzą w páńskich domách: z tego też czynią paciérze z ciérnia pstré / zową ie Aloessowé.

Polski Herbarz nie rozumiał co pisał / ábowiém położył kápit. de Aloë, á wyłożył ná polskié czarna Helená / iákoby Aloes ználi Polacy / álbo żeby w Polszcze Aloes rosło / iżby mu mogł polskié imie dáć: á dáley Helena słowo ieśli co známionuie w łácińskim ieżyku / tedyby lepiéy známionowáło Helenium, o którym pisze Plin. lib. 21. cap. 10. álbo Elenium, co iest Oman, gdy ij iednáko zową po Grécku y polácinie / á tákby sie zgadzáłá polszczyzná z Lácińskim. A ieszcze wietszy błąd / iż nápisawszy Aloes, przypisuie mu własności Aloë, iákoby to iedná rzecz byłá Aloes y Aloë.

A ták obácz ztąd káżdy / iáko potrzebno było náprawić té omylności polskiégo Herbarzá / oczyméśmy w piérwszych kśięgách pisáli.

Dioscо. lib. 1. cap. 20. Tego drzewá kawałki dobrze żuchać tym / którzy máią cuchnienié z vst / każe / któremu czyni dobrą mysl / ná tóż dobrze wárząc to drzewo á tym płókać vstá. Mysl dobrą czyni.

Proch też czyniąc z tego drzewá / dobrze potrząsáć káżde mieysce ná ciele / zkądby pochodźiło cuchnienié. Dioſc. Cuchnieniu.

Tego drzewá korzenia piiąc drágme / wysuszą złé wilgości w żołądku / zwłaszczá wodné / pomagá też żołądkowi mdłému. Dioſ. Żołądkowi.

Bolésć w bokách oddala piiąc to drzewo / tákże wątroby gryzienié / y morzenié w trzewách. Dioſc. Bokom. Wątrobie. Morzeniu.

Serce posila / wątrobe wyczyścia / czérwonke vstáwia / mózg w głowie posila / nieczystości plugáwé z głowy wyczyścia. Dioſco. Sercu / wątrobie / mózgu / czérwonce.

Cap. II.

ALOE,

W przeszłym kápitulum nypisáliśmy że Aloë *nie iest* Aloes, *áni* Aloë *iest* Helenium.

ALoë iest źiele / z którego soku czynią Aloë. Ma to źiele liśćié iáko Squilla, podobné Leliiey / iedno dobrze wietszé niż v Leliiey / miąższé / tłusté / z okrągłá nieiáko płáskié / ma z obu stron ośćiki krzywé / rzadkié / rózgę ma podobną Złotogłowowi / kwiát biały / nasienié tákież iák v Złotogłowu / przykrey woniey to źiele / w vkuszeniu bárzo gorzkié / ná iednym korzonku iákby ná tyce stoi. Dioscor. lib. 3. cap. 23. pisze / że sie rodźi w

dźi w Indiiéy / w Arábiiéy / dźiś máią w Grecyiéy y w Apuliiéy.

Z tego źiela czynią sok / ktory potym twárdo spiéka iáko smołá.

Dioscorides dwoiáki wypisuie sok z Aloë, ieden czarny á piaſczyſty ktory ieſt ſus prawdźiwego Aloë / ten niektorzy zową Caballinum.

Drugié Aloë ieſt podobné w bárwie wątrobie ktoregókolwiek zwiérzęcia gdy ie rozkroią / á ten ieſt sok ktory zbiéraią ná wiérzchu fusu / zową Aloë Epaticum, iákoby rzekł / Aloë Wątrobné.

Aloë ieſt nachwálebnieyſzé / ktoré ſie łátwie kruſzy / łſnącey bárwy wątrobnéy / łátwie rozpływáiącé ſie á bárzo gorzkié.

A iż poſpolicie té Aloë, ktoré do Polſki przynoſzą ſą twárdé / z trudnośćią ich vciąć / y máią w ſobie piaſki / y nie wyborné ſą: ktoré od Fránkfortu álbo z Gdańſká przywożą / wiecéy chwale / bo té przywożą z Portugáliiéy / do kąd z Indiiéy noſzą.

Galenus záśie rozdźiéla ſok z Aloë płókáné y nie płókáné: płókáné záwżdy ieſt mdleyſzé / nie ma téy mocy iáko przyrodzoné.

Przyrodzenie. Aloë iáko piſze Paulus 7. ieſt zágrzewáiącé w pierwſzym ſtopieniu / á wyſuſzáiącé w trzecim / żołądkowi rzecz nawdźiecznieyſza á bárzo pożyteczna / wyczyśćia / rozrzuca / ſtolce czyni.

Dioſcorides cap. 22. Aloë ma przyrodzenié zágrzewáiącé / ściąga z cierpnośćią / ſen pobudza / ćiało wyſuſza / żywot purguie / żołądek wyczyśćia.

Proch z Aloë piiąc z wodą proſtą álbo ſérwatką / álbo z iáką polewką / plwánié krwią poſtánawia. Dioſc. Plwánie krwią.

Żołtą niemoc tráći z człowieká piiąc drágme w wodźie iákiéy. Dioſco. Żółtéy niemocy.

Z miodem álbo z terpentiną Aloë przyprawione / żywot otwiéra / pod wagą drágmy iednéy álbo dwu. Dioſc. Otwiéra żywot.

Aloë przykładaiąc do lékarſtw ktoré żołądkowi wádzą / odéymuie im záßkadzánié. Dioſcorides. Żołądkowi

Proch z Aloë poſypuiąc ná rány / goi mocno rány wrzedliwé. Dioſco. Ránam.

Oſobliwie rány wrzedliwé / ná mieyſcách táiemnych goi / tákież dźiećiom roſpukliny tráci y goi. Dioſc. Wrzedliwỹ ránam. Roſpuklinie.

Figi / zową guzy w śiedzeniu / tákież inßé ſadzele w ſtolcu / zową Ragadię, z rózynki ábo z miodem przyprawiwßy mocno goi. Dioſco. Sadzelom

Krew ktora płynie z tákich roſpádlin / á naywiecéy z żyłek ná támtych mieyſcoch / zową Hemoroidas, z białkiem roſpuściwßy ná ſierści záieczéy przykładac zaſtánawia y goi. Dioſc. Krwi.

Roſpádliny przy pálcach / zanokćice zową / tákież przykładáiąc goi. Dioſco. Raſpádlinom / Zanokćicam.

Śinośći y czarnośći pod okiem / z miodem przyprawiwßy mázać / ſpadza. Dioſco. Śinośći.

Krosty / párchy / świérzby ná oku / zwłaſczá w kąćiku oká / z miodem wyczyśćia. Dioſco. Krośtom. Párchom.

Boléść głowy Aloë z octem Głowie.

winnym á z oleykiem różánym zmiéßáné / ná czoło pomázuiąc oddala. Dioſco.

Włoſom. Przeciw opadániu włoſów z głowy / przyprawić Aloë z winem y myć głowe / takież ná rány w gárdle / takież vpádnieniu iezyczká y dźiąſł / takież wßyſtkich niedoſtátków vſt. Dioſco.

Ránam. Jezyczkowi/ Dźiąſłom. Meſuę/ Aloë ieſt lékárſtwo nalepßé z naywyßßych lékarſtw/ oſobliwą moc máiąc w purgowániu / wywodźi kolere / flegme : wyczyśćia głowe y żołądek y wßytki ich niemocy : á kto vczaśćia biorąc Aloë, nie vzna w ſwym ćiele / áni w ſmyśle ſtázy / áni obráżenia / bo niedopuſcza zágnićia : tákże y ciáłá vmárłé z Aloë pomázuią / które długo przeto trwáią / á zwłaſczá gdy Miry przymießáią do Aloë.

Kolerze/flegmie/ głowie/ żołądkowi. Jeſt ſilné á długié gadánié v Doktorów około Aloë, ábowiém iedni mówią/ iákoſmy też wypiſáli wyßßéy/ że Aloë zámyka żyłki/ áby z nich krew nie wychodźiłá : á zásie drudzy iáko Meſuę piße / iż otwiéra żyłki y krew wywodźi/ czeg̃ w hemorroidách czeſto doświadczáią Doktorowie / gdy dáią Aloë tym / którzy miéwáią hęmorroidy / to ieſt/ ćieczenié krwie ſtolcámi.

Ale opuſczáiąc długié gadánia á bárzo ćiężkié/ták rozumiéy/ że Aloë gdy będźie ná wiérzchu ćiáłá ná rány álbo wrzody álbo ſtárgánie żył przykładáné / záſtánawia krew : to iáwno ſie okázuie/ gdy z białkiem z iáią ná ſierśći záieczéy/ álbo ná czym inßym przykładáią : ále ieſli przez vſtá wnątrz bywa brano/ otwiéra konce v żyłek / á krew z nich wywodźi / przeto czeſto ſtolcámi krew wywodźi/ á nawiecéy którym zwykły bywáć hęmorroidy.

Krew záſtánawia.

Cap. III.

ACATIA, ÆGYPTIA Spina, Lacryma Cianea,

Po polſku też Aptékárze z Gręckiégo zową Acatia.

Jeſt to drzéwko w Ægyptćie nie wielkié / że też więcéy zową Chróścikiem / z którégo zbiéráią gumi/ to ieſt Kliy/ którzy zową Arabicum, po łácinie Gumi Acane, álbo Gumi Ægyptię Spinę. Myla ſie ná tym ſtárzy Aptékárze/ którzy z tarnkowégo drzewá iágód/ z tarnek niedoſtałych ſok wyćiſkáią / y z tego ſoku powidłá czyniąc ſuché / zową Acatiam : áno Acatia nie ieſt Tarnowé drzéwko/ále inßé.

Dioſcori. lib. 1. cap. 118. piße / że ná Akáciiéy roſćie owoc w ſtrączu/ podobny Słoneczníkowi/ z którégo wybiiáią ſok/ który potym ſußą / iáko powidłá : ma moc ściągáiącą á záźiębiáiącą / dla tego boléśćiam w oczu bárzo pomaga roſpuſczáiąc przykłádáć. Natura.

Ogniu piekielnéy/ ſadzelom/bolączkam. Tákież ten ſok pomocny przeciw piekielnému ogniu / bolączkam ogniſtym / ſadzelom przy pálcach / á to okłádáiąc tym ſokiem. Dioſ.

Kroſtam y ránam w vśćiéch. Miesiącom / Biegunce. Kroſty y rány w vśćiéch goi płócząc nim / zbytnié miesiące pániam piiąc goi/ biegunki vſtánawia piiąc y kriſteruiąc. Dioſc.

Cap.

Cap. IIII.

AGNVS CASTVS, Vitex, Salix Amerina.

Włoſka Wiérzbá.

JEſt to we Włoſzech podobné złotéy wierzbie/ gáleźiſté/ liśćie podobné wiérzbie/ kwiatki modré/ geśćiuchné/ iákby wiencem obwił/ piękné to drzewko/ gdy zákwitnie/ tom widźiał w ogródku v świętego Auguſtyná w Padwi: bywa ná tym drzewku naśienié/ któré zową ſemen Agni caſti: niektórzy mniémáli/ áby to naśienié było Cubebi, ále ſie ná tym mylili. Rózczki y liśćie kłáda ſobie w łoże pánny zakonné/ y ći którzy czyſtość záchowáć chcą/ iáko zakonnicy/ kápłani/ etć. bo odpadza żądliwość ćieleſną. Dioſco.

Czyſtośći.

Jádom.

Ma przyrodzenié zápaláiącé y wyſuſzáiącé w trzećim ſtopieniu/ dla tego naśienié piiąc przećiw iádowitému vkąſzeniu/ bárzo pomaga. Dioſco.

Puchlinam

Tákże opuchłéy śledźionie/ y puchlinom zaſkórnym/ pomaga piiąc. Dioſc.

Mléku. Mieśiącom.

Mamkam z winem piiąc/ mléko mnoży/ mieśiącé pániam pobudza: opuchłé/ ſtwárdźiałé moſzną/ ſtłukwſzy/ z máſłem zmieſzawſzy/ zmiękcza. Dioſ.

Ná wytyk. Zbićie.

Ná zbité rázy y mieyſcá wytknioné/ wybité/ naśienié ſtłuczoné z wodą/ przykłádáiąc zgoi.

Cap. V.

ALNVS. *Olſa.*

MÁią Olſzą drzewo/ powieda Dioſcor. niepożyteczné/ materia iego ná ſuchym nie trwálá/ ale w źiemi ábo w błoćie wieczna/ ná łodźie bárzo pożyteczna/ dla trwałośći.

Liśćie Olſzowé ſłuczoné przykłádáiąc ná wrzody y bolączki/ zebráné otwiéra/ gnoi wywodząc.

Cap. VI.

AMBRA AMBARVM.

Po polſku też zową Aptekárze Ambra, *od którego zową iábłko* Pomambrum.

TA Ambra/ iáko piſze Sera. c. 196. roſćie w morzu/ podobné iákby grzyby ná źiemi: á gdy morze zigrawa ſie/ tedy to nayduią/ y zbiéráią przy brzégách/ á to wymietánié bywa z kámiennmi/ przy których ták Ambrę zbiéráią: to naydowánié bywa przy morzu ná záchód ſłońcá: nayduią też druga Ambrę w rybiéch/ któré w morzu pożyráią Ambrę/ á ták ſie z nią vdawiáią: te rybe zową Azel, á potym zdychaią: á gdy zdechni/ morze wyrzuca/ ludźie záś tego wiádomi wyćiągnawſzy ná źiemię/ rozrębuią y nayduią w rybie.

Troiáki ieſt rodzay Ambry/ iedná ieſt żółta/ tłuſta/ á te nád inſzé przekładáią, Selachiticũ zową od mieyſcá Indiyſkiégõ/ gdźie ſie rodźi. Druga Ambra/ ieſt biała/ álbo przybielſzym/ Zechra zową. Trzećia czarna/ ze wſzech nagorſza.

Auicenna piſze/ że Ambra ieſt zágrze-

zágrzéwáiąca w wtorym / á wyſuſzáiąca w piérwſzym ſtopniu.

Ambra bárzo mózg człowieczy zápſowány posila / tákże ſerce y wſzyſtki człowieczé członki / zwłaſzcza żyły ſuché / ſtrony zowa. A przetoż z Ambry czynią kołáczki / zową ie Diambre.

Ambra tá / ták też przyprawiona / nawiecéy pomocna ſtárym ludźiom / á tym ktorzy z zimnéy przyczyny ſtekáią.

Ma Ambra moc powietrze morowé od człowieká oddalać woniáiąc / dla tego czynią z Ambry iábłko Pomámbrowé z inſzémi rzeczámi / á tego woniáią.

Cap. VII.

AMYGDALA, AMYgdalum.

Mygdalowè drzewo.

TO drzewo ieſt / ktore rodźi Orzechy w łuſkách / iáko Włoſki orzech / ieno iż łuſki ſzádáwé. Nie nowiná mygdały w Polſcze / ſą ná wielu mieyſc w ſádách / gdźie kwitną á rodzą / á zwłaſzcza y Jego M. Páná Krákowſkiégo ná Tarnowie / gdźie bárzo obficie rodzą. Plinius piſze / że dwoiákié ſą Mygdały / ſłodkié y gorzkié / ſłodkié przekłádáią ku pokarmom / á gorzkié ku lekárſtwom.

Migdały ſłodkié ſą zágrzéwáiącé y wilżącé w piérwſzym ſtopieniu / á gorzkié ſą ćiepłé y wyſuſzáiącé w wtorym ſtopieniu / przeto gorzkié lepſzé w lekárſtwách / á dla tego Dioſco. lib. 1. ca. 144. piſze / że korzeń Migdałów gorzkich zśiekány / vtłuczony / á vwárzony / oblicze opalone od ſłońcá y inſzé grubości y dołki ná licu / pokłádáiąc wychedaża : tákże iadrká z orzechów żuchánė álbo ſtłuczoné czynią. Oblicżu opalonemu.

Z Migdałów gorzkich czyniąc peſſarium / przykłádáiąc / y miesiące wywodźi. Dioſco. Miesiącom.

Ból w głowie vśmierzáią / ſtłukwſzy ie z miodem á z rożánym oleykiem przykłádáiąc ná ſkroni. Dioſ. Ból w głowie.

Przeciw wrzedźienicam ogniſtym / y ránam wrzedliwym plugáwym / nátłuc Migdałów z miodem á przykłádáć. Dioſ. Ránam wrzedliwy.

Przeciw plwániu krwią czynić łákwarz y vżywáć / wźiąć Migdałów / Krochmalu / á miętki / ſtłuc społem á tego pożywáć : tákże pomocné ſą przyprawiáiąc z terpentiną. Dioſco. Plwániu krwie.

Przeciw kámieniu / y vryny rzezániu / y zaſtánowieniu / przyprawiáć z rozynkámi ábo z miodem rozynkowym. Dioſ. Kámieniu.

Dychawicam / káſzlom / wſzyſtkim niedoſtátkom w piersiach / kolikam / boleniu wątroby / z mlékiem vżywáć Migdałów. Dioſcorides. Dychawicy Káſzlu.

Piiaństwo oddalaią / kto ich pierwéy weźmie / álbo ié niżli pie. Dioſco. Piiaństwu

Kliy álbo żywicá ná Migdałách / ma moc ćierpnącą á ściągáiącą / przeto dobrze ij dáwáć krwią pluiącym / roſpuściwſzy z octem. Dioſco.

Piegi ná ćiele pokłádáiąc ſpadza.

Tákież przeciw káſzlom z miodem. Káſzlu.

Plinius lib. 23. cap. 8. Migdały gorzkie przeciw padáiącey niemocy: także vstáwicznemu spániu, letargum zową / stłukwszy gorzkie Migdały / dobrze pożywáć.

Cap. VIII.

ANACARDVS, PEdiculus Elephantis,

Po polsku też Aptékárze zową Anacardus

TO drzewo iest w Ægyptćie / ále dźiś máią ie w Sycyliiey y w Apuliiey / y indźie we Włoskich stronách: Ná tym drzewie są orzechy podobne kostkam Dáktylowym / y te prawie zowią Anacardi: imię máią od sercá / iż ten owoc podobny sercu / iadrko słodkie w kostce / skorá ná drzewie iest krucha / miedzy skórką iest nieiáka słodkość z wonnośćią / iest náturá tego drzewá gorąca á sucha / áż w czwartym stopieniu.

Zimnéy niemocy. Auicena, miód który wyćiskáią z tey skórki / bárzo pomaga zimnym niemocam / które bywáią z strony stron / álbo suchych żył / zową Neruos.

Czynią w Aptéce lákwarz / który zową cõfect z Anakárdów / tego konfektu dobrze pożywáć tym / którzy máią złą álbo náruszoną pámięć / iedno mądrze á z bácznośćią pożywáć: bom ia słychał we Włoszech od swégo mistrzá / iż ieden młódźieniec vżywáiąc tego konfektu / oszálał.

Pámięći.

W kostkách tych orzechów iest miód / który gdy ná ciáło pomáżesz / tedy ie przepali / y strupi / brodawki zbytnie ogryza / strony ozieble náprawia: á ták w páráliżu w skurczeniu żył y w pádáiącey niemocy pomocny.

Cap. IX.

ABIES, *Iodla.*

IOdle zna każdy / drzewo wysokie / w leśiech Polskich pospolite / drzewo lekkie / dla tego ná morskie potrzeby bárzo pożyteczne / ná mászty y inszé sprawy.

Paladius lib. 12. o Jodle pisze / że to drzewo / gdźie go wodá nie dochodźiné / á w suszy stoi / práwie wiekuiśćie trwa.

Plinius lib. 16. cap. 10. Jodłá któréy bárzo potrzebuiem do okrętów y narzędów morskich / naradniey ná wysokich górách rośćie: ná słostramy w domiech nie może bydź máteria lepsza / dla wieczności.

Plinius, żywicá iodłowa bárzo iest pożyteczna ludźiom / zwłaszczá ná rány y każde sadzele / czyniąc plastry z niey. Ránóm. Sádzelóm

Jest rzecz doświádczona / kádzenie żywicą Jodłową w morowé powietrze / bárzo rzecz bydź szlachetną / nietrzebá szukáć cudzoźiemskich wóni. Morowému powietrzu.

Cap. X.

BALSAMVM, *Bálsam.*

BAlsam iest drzéwko ćierniste niewielkie / w Żydowskiey źiemi ie-

mi iedno ná iednym mieyscu roście w iednym ogrodźie á w Ægyptcie v Alexandriiey / ták iż go nigdźiey wiecey nienáyduią: iest drzewko niewielkie / liśtki ma iáko v Ruty / á sámo niebywa drugdy więtsze Ruty / á drugdy dobrze więtsze. Z tegż chrościku trzy rzeczy ná lékárstwá zbiéráią: napierwey oléy álbo sok / ktory zowiem téż Bálsámem: rzecz to bárzo kosztowna / á ku záchowániu zdrowia ludzkiego bárzo potrzebna: ten oléy ták zbiéráią / czásu nagorędszych dniów we żniwá / tedy nożykiem kościánym álbo kámiennym przekrawáią skórke ná drzewku / á podstáwiáią w coby ciekło: táki sok nalepszy ktory świeży / ktory mocnego a wdźięczneg wóniánia / żadney kwáśności nieczyniąc / ktory téż gdy ná co puścisz / wnet przenikne / á w vkuszeniu nieiákie ciérpnienie y sczmienie. Tom dla tego pisał / ábowiem niżli do nas przywioza lakomi kupcy / mieszáią wen terpentine álbo lentiscyne máści álbo oleyki falszuiąc ij: Ale ktemu prawdźiwy Bálsam wnet poznáć / iż gdy ij ná sukno puścisz / żadney zmázy nie czyni / á gdy wyplóczesz / nie znáć go iáko inszey żywice / álbo tłustości: ále gdy będźie z falszowan / wnet falsz zostánie ná suknie: drugi znák prawdźiwego Bálsámu / iż gdy ij namniey w puścisz w mléko / wnet sie mleko zsiędźie / czego nie czyni falszowány: tákież prawdźiwy Bálsam puściwszy ná wodę / pobielawszy rozplynie sie / á falszowány pływa po wierzchu. Druga rzecz ktora chowáią z tego drzewká / iest drzewo Bálsámowe / to téż ma znáki swéy dobroci / ktore świeże rózczki ma cienkie / bárwe przyczérwieńszym / á wóniáiące oleiem Bálsámowym.

Trzecia rzecz / ktora zbiéráią iest nasienie Bálsámowe / ktore nalepsze / żółte / pełne / wielkie / ważne / ostrogorącego smáku / podobnego pieprzu.

Dioscorides lib. 1. ca. 18. Bálsam nalepsza ma moc w soku álbo w oleiu / ktora bárzo á roskosznie zágrzéwa / dla tego gdy puszczáią w oko / ktore iest zácmiono mglámi / ábo oblóki / tedy wychodzą z oká.

Pániam / ktore máią mieyscá táiemne záżiebione / z ktorych przychodzą ciężkie bolesci / tedy czynić Cerot z rożey á z wosku / przydáć Bálsámu / á przykládáć názywot. Pániam.

Pániam czyni łácwie porodzenie / łożyská wywodzi / vmárły niedonioszły płód wyciąga. Dioscorides. Porodzeniu. Łożyskam.

Ciężkie trapienie á drżenie w febrách oddala / pomázuiąc pulsi. Dioscorides. Febram.

Plugáwe wrzody y bolaczki wyczyścia / odmiękcza / y zbiéra. Wrzodom.

Przeciw wszelákim iádom natęższym / y vkąszeniu iádowitey bestiiey / pić z mlekiem / á rány pomázywać. Dioscorides. Jádom.

Nasienie Bálsámowe dobrze pić przeciw pleurze / ták że przeciw peripleumoniiey / przeciw kąszlom bolesciam w biodrách / dennéy niemocy. Dioscorides. pleurze. Peripleumoniiey. Kąszlu.

Prze-

pádáiącéy niemocy.

Przeciw niemocy padáiącéy/ záwrácániu przed oczymá/ y w głowie/ dychávicy/ mozeniu w żywocie/ záſtáwieniu y mozeniu vryny/ dobrze pić naſienié Bálſámowé. Dioſcorides.

Głowie/ dychávicy/ Mozeniu. Vrynie.

Mieſiącom.

Pániam/ gdy ſie nád nim kádza/ záſtánowioné mieſiące wywodźi/ tákże czynią párząc ſie w wodźie/ w ktoréyby naſienié to warzono. Dioſco.

Drzewo téż Bálſomowé práwie ma téż ſiły/ iáko y naſienié/ dla tego wárząc to drzewo w wodźie/ á piiąc bárzo pomaga.

Mozeniu w żywocie. Vkąſzeniu iadowitému. Vrynie.

Przeciw ſurowośćiam/ tákże gryzieniu w żywocie/ iádowitému vkąſzeniu/ boleśćiam w głowie pomaga/ ſkurczenie żył oddala/ y vryne pobudza.

Plinius li. 12. ca. 25. piſząc niémal tóſz przydáie. Skórká z drzewá Bálſámowégo ma więtſzą moc ná té lékarſtwá wiecéy niżli ſámo drzewo.

Kámieniu.

Auenzoar lib. 2. ſect. 2. cap. 7. piſze/ przeciw kámieniowi w pęchérzu dáwáć trzecią część vnciéy oleiu Bálſámowégo/ pewnie zginie.

To téż wiedz káżdy/ iż tego Bálſámu dźiś niemáſz/ bo Turcy wytrácili z ogrodkámi/ iáko Bárbáryſki lud/ y Tátárſki.

Cap. XI.

BATVS, CINOSBATOS, Mora vaticana, legendum eſt autem Mora vaccinia, ſecundum Fuchſium Mora rubi.

Iéżyny.

Ná káżdy Jeżyny/ máią moc ścięgáiącą/ ćiérpnącą/ á wyſuſzáiącą/ iák piſze Paulus lib. 7. dla tego rány ſpoiáią/ y léczą/ fluxi z głowy/ y inſzé rymy vſtánawiáią. Natura. Fluxom/ rymam.

Dioſco. lib. 4. cap. 36. Wyſuſza á ścięga z ſwą ćiérpnośćią/ Jeżyná/ włoſy czérni pięknie/ á to wárząc gáłązki w ługu/ á myiąc. Téż wárzone gáłązki á piiąc wodę/ vſtánawiáią biegunki/ tákże zbytnié niewieśćie vpławy/ y mieſiące. Włoſy czarné. Biegunkom/ vpławom.

Gniiące dźiąſłá/ tákże rány w vſtách/ y kroſty/ wárząc rózczki w wodźie á płócząc/ goi Jeżyná/ á ieſcze lepiéy gdy rózczki będą żuchané. Dioſcorides. Dźiąſłom. Kroſtom.

Wrzedzenice ogniſté/ zową herpetas, roſpadzáią przykłádáiąc ná mieyſcá liśćie tłuczoné/ tákże ná rány wrzedliwé ná głowie przykładáć. Dioſco. Wrzedźienicom.

Guzy y kroſty/ któré bywáią przy ſtolcu/ roſpadza y goi/ plaſtr vczyniony z liśćia Jeżynowégo: boleśćiam v ſercá tákże przykłádáć. Dioſco. Guzom. Kroſtom. Sercu.

Sok czynią z Jeżyn/ z liśćia/ y z rózdżek/ potym ná ſłońcu wyſtáwiáią: ten ná té wſzyſtki niedoſtátki mocniéy pomaga. Záśie ſok z Jeżynych iágód mocno rány w vſtách y w gárdłé goi/ z tegóż ſoku czynią Diamoron potrzebny ná téż rány y kroſty. Ránom.

Kwiát Jeżynowi piiąc z winem/ vſtánowia biegunki/ tákże iágody zwláſzcza niedoźrzałé. Di. Biegunce.

Plinius lib. 24. ca. 14. vczy nátłuc kwiátu Jeżynowégo z ſádłem wieprzowym/ á przykładáć ná párchy/ wſzyſtki goi. Párchom.

Sokiem Jeżynowym mázáć rány w skolcu / y w mieyscách táiemnych / mocno goi. Plinius.

Kámom.

Zebom. Bolenie zebów rózczki y liście vśmierzáią / płócząc ich wárzenię.

Paulus lib. 7. pisze / że korzen z Jeżyn ma moc mocno kámien łamáć w nérkách.

Kámieniu.

Cap. XII.

BDELLIVM, Madalcon.

BDellium iest żywicá iednego drzewá / w ziemi Sáracenskiey / naylepsza to żywicá pisze Dioscorides lib. 1. cap. 71. która / gdy iey vkusisz / iest gorzká / przezrzoczysta / kliowi podobna / ná dnie tłusta / gdy ią pálcámi gniotą wilgotna / przez drzázg y plugáwości / zápalona wonią wdzięcznie. Z tych słów rzecz iest iáwna / że Bdellion, które máią nászy Aptekárze nie iest Bdellion, bo nie iest gorzkie / áni ma tych własności / które Dios. wypisuie.

Ma moc / pisze Dioscо. Bdellium zágrzewáć / odmiękcáć / guzy y twárde sádzele / zwłaszcza około gárdłá.

Tákże twárdości y rozpuklíny wodné / ślina człowiecza rospuczoné / á plastr czyniąc / spadza. Dioscorides.

Pániam ich mieyscá y twárdości w nich / tákże zástánowienie przyrodzonych rzeczy otwiéra / á to przykładaiąc / y kádząc z nim. Dioscori.

Bdellium piiąc / kámień w nérkách y w pechérzu łamie / vrynę pobudza / tákże przeciw kászlowi / y iádowitému vkąszeniu dobrze pić. Dioscо.

Przeciw rozpuklinam / skurczeniu / boleściam w boku / wiátrom / álbo puszeniu ták dobrze dáwáć. Dioscо.

Dobrze też Bdellion przydáwáć do plastrów / któremi chcemy twárdości żył suchych odwil żyć / álbo inszé zátwárdzenie / á to rospuściwszy z winem álbo z wodą ciepłą.

Cap. XIII.

BELZAHARD, Antidotum.

NAszlachetnieyszé lekárstwo przeciw wypitému iádowi / á práwie niebieskie / o którym pisze doświádczony Lekarz Auenzoar lib. 1. Że tym iednym opuchłégo człowieká / który był wypił naiádowytszy iad vleczył / ná którym sie skorá opuchłá / żółta / by skorupá pádálá: a gdy mu był dał tego lekárstwá / ile trzy ziárná iecznienné z wodą Bániową / wnet że był zdrów / y potym wiele inszych poleczył tym lekárstwem.

To lekárstwo czyni Jeleń / iáko pisze Plinius lib. 8. cap. 32. Iż Jeleń ma przyrodzoną nieprzyiaźń z wężmi / ták iż gdzie go potrafi Jeleń zieć: á gdyby był w iámie / gdzie go niemoże dosiądz / tedy duchem swym wyciąga wężá y ziada / á ták wnet po ziedzeniu zdeymie go wielkie prágnienie / o czym mówi Prorok Dawid: Jáko Jeleń pożąda Studzienic

dźienic wody / ták dusza moiá do ciebie miły pánie. Bieży tedy prędko do rzék / á wpadwszy w wodę / stoi nie piiąc / bo by wnet zdechł. Tám stoiąc płyną mu przez ten czás łzy z oczu / które sie leguchno zśiadáią / że będą iáko gałki / á potym ztwárdźieią y spádną / gdy z wody wynidźie Jelen: to tedy ludźie zbiéráią / á zá wielki skarb chowáią. To lekárstwo káżdému iádu sie przeciwia. A przeto iuż drudzy káżde lekárstwo / które pomocno przeciw iádóm zową Belzaharticum. Tóm w ten obyczay pisał / że v nas dosyć Jeleni: á dźiwna rzecz / że tákich rzeczy niestrzeżemy / áni szukamy: áno też nam natura niezámieszkała / dáć potrzeb nászych / ku zdrowiu nászemu.

Cap. XIIII.

BERBERIS, ANABERberis, Oxicantha Dioſco.

Porzeczki. Tamen aliqui negant.

PORzeczki są drzewko ośćiste / podobne w liśćiu płonnym gruszkam / iágodki ma ile Myrtowé / czerwone / miękkie / z ięzrkámi wnątrz: to wszystko iest w Porzeczkách / iedno liść nie iest iáko v płonek.

Dioſco. lib. 1. cap. 57. pisze / że biegunki białe vstánawiáią Porzeczki / tákże zbytnie pławy niewieśćie / á to piiąc wárzone y iedząc.

Biegunkom.

Zbytniemu pławu.

Kozeń ſłuczony á przywiązány ná zábićie trzaſk / tarnów / tyklów / zá skórę / y w ciáło / wyciąga ie y goi. Dioſc.

Zábiciu.

Syróp z Porzeczków / febry / y ognie ciężkie vśmierza / prágnienie gáśi.

Paulus 7. Jágody Porzeczkowé / iednákiey mocy są z owocem Myrtowym.

Cap. XV.

BOMBAX, GOSIPIVM, Coton Xilon.

Báwełná, álbo Chróśćik, który Báwełnę rodźi.

O Tym Chróśćiku Plinius pisze lib. 19. cap. 1. Iż w Ægyptćie idąc ku Arábiiey rośćie chróśćik / który zową Goſipium, niektórzy Xilon, z którego płótno czynią / które zową Xilium, z którego zbiéráią Báwełnę bieluchną: ále we Włoſzech dźiś ná káżdy rok sieią / y wełnę zbiéráią.

Rafis pisze / że ma moc nasienie odmiękczánia y zágrzéwánia: dla tego ſok z liśćia dány dźieciom w biegunce / vstánawia.

Biegunkam.

Nasienie tłuczone / piersi wyczyśćia / nasienie álbo pokolenie mnoży: oleiek z nasienia ná obliczu piegi wyczyśćia / tákże y krosty.

Krostam.

Báwełna spalona / krew bárzo dobrze zástánawia.

Krwi.

Cap. XVI.

CAPARIS Theophraſti, Inturim.

Po polſku też zową Cápáry.

CApárowé drzewko iest ośćiste / iáko Jeżyny które po ziemi sie kłádą / liśćie ma okrągłé / podo-

bné Pigwowym / iedno daleko mnieyßé / iágódki iáko v oliwy / któré gdy otworzą / wypuszczáią kwiát biały / á gdy okwitnie / tedy zostánie iáko żołądź długi / w którym ziárnká bywáią iákby w Gránátowym iáblku drobniuchné. Ma Káparowé drzewko gesté korzonki / twárdé / ku lekárstwam pożyteczné / rośćie ná grubych á opuszczálych mieyscách. Dioscorides lib. 2. cap. 164.

Theophrastus lib. 1. cap. 3. przydáie / że listki máią ośći iáko osęt.

Káparowy korzeń pißę Paulus 7. ma moc ocieráiącą / wyczyśćiáiącą / rozrywáiącą / z nieiáką gorzkością y ostrością / dla tego śledzione zátwárdziáłą vzdrawia / piiąc ten korzeń / y ná plastrze przykłádáiąc. Śledzione

Miesiącom. Zebom. Chrobakom. Miesiące pániam pobudza / złé wilgości z głowy przez vstá wywodźi / boléść w zebiech vśmierza / chrobaki wußu zábiia: liśćie y iágody máią też moc / ále nie ták iáko korzeń. Dioscó.

Kápary w żywocie czynią zámießánié y prágnienié / żołądkowi ßkodzą: á wßákże to rozumié śie o świéżych / bo wárzóné nieczynią tego / á zwlaszcza iáko my ie z octem / z oliwą przyprawiamy. Dioscó. Świeże. wádzą.

Nasienia Káparowégo piiąc dwie drágmie przez cztérdźieści dni / tedy opuchlinę y zátwárdziáłą śledzione wyczyśćia. Dioscó. Puchlinie. Śledzionie.

Przeciw boleśćiam w biodrách / y ściátice / y páráliżowi / nasienié to bárzo dobrze pić. Dioscó. Biodram.

Tóż nasienié wárząc á płocząc żeby z tym / boléść vśmierza. Dioscorides. Zebom.

Z korzenia skórká sucha ná té wßyßtki rzeczy mocniéy spráwuie. Dioscorides.

Nátłukwßy tego korzenia z máką Jęczmienną / á z oleiem płókánym wodą / vczynić plastr przykłádáć ná śledzione twárdą. Śledzione

Paulus lib. 1. vczy / że Kápary chuci iedzenia czynią / iedząc ie / naprzód stołu / z octem / z oliwą / á z miodem octowánym.

Cap. XVII.

CAMPHORA.

Kámphorá iest żywicá z iednégo drzéwká, o którym Dioscoráni Galenus, *ni* Ægineta, *nie piśáli, y owßem y Arábowie máło.*

JEst to drzéwko w Indyiéy y w inßych stronách / z którégo wychodźi kły iáko żywicá / który zbiéráią á chowáią: wonność y smák vkázuią Kámphorze bydź gorącą: ále Doktorowie z téy vczynków wywodzą / że iest rzecz oźiębiáiąca / iako to iáwna rzecz / iż pißą o Kámphorze. Camphora per nares castrat mares, to iest / Kámphorę wóniáiąc / męże czyni do małżeństwá nie spósobné: zkąd iáwna / że téy zimność łátwie ginie y zniknie / á to dla téy wielkiéy wonności á subtélności / że swą wónnością ná wiátr zginie: dla swéy chędogości nie ciérpi smrodów / dla tego téż obráca śie w wiátr á ginie. To wiedzą pánié / że wáruiąc śie smrodu / ma bydź chowána w kámiennym słoyku / áby nie wywie-

wietrzálá / przydawáć pieprzu / bo pieprz ſwą gorącośćią niedopuſcza iéy rozlecenia y wywietrzenia.

Mocno Kámphorá odpadza złé chćiwośći / żądliwé w nieczyſtośći / á to wóniáiąc ią.

Kto iéy záś zbytnie pożywa / świeie prędko / to rzecz doświadczona / bo mózg oźiębia.

Też Kámphorá z woda różáną á z ſokiem Kopru Włoſkiego / bárzo wyczyśćia mákuły ná oczu / y káżdé niedoſtátki inſzé. Oczóm.

Cap. XVIII.

CARIES LIGNORVM, Saproteta, Saprotes xylon,

Próchno ſtárych drzew.

WIdźi ſie pospolićie ludźiom / żeby iuż rzecz zgniéla / niczemna byłá / iáko próchno zbutwiałych kłód: áno náturá żadnéy rzeczy ná świećie nie ſprawiłá / ktoraby ku pożytku człowieczému nie przyſłá.

Przeto Paulus Ægineta 7. piſze / że proch próchnowi zwłaſczá z drzew / ktore máią moc ściągáiącą / iáko Wiązowé Dębowé / wrzedliwé rány wilgotné plugáwé wyſuſzáiąc / wyczyśćia y goi: przeto dobrze tym prochem poſypować rány. Ránam wrzedliwym.

Dioſcorides lib. 1. ca. 97. proch ktory bywa z ſtárych drzew próchná / iáko máká / potrząſáiąc nim rány wrzedliwé / wyczyśćia ie y zágaia. Ránam.

Przeciw ránam wrzedliwym ktore ſie rozſzérzáią á rozgryzáią po ćiele / roſpuśćić prochu próchnowégo z winem á z prochem Anyżowym / rozłożywſzy ná chuśćie / przykłádáć ná rány. Wrzedliwośćiam.

Cap. XIX.

CASSIA FISTVLA,

Caſsia *w trąbkách álbo w pałkách.*

GDy mówiemy Caſsia fiſtula, tedy mamy rozumieć ten Cynámon / ktory dźiś kupcy przedáią w trąbkách / ktore trąbki nie ieſt práwy Cynámon / bo niezgadza ſie z wypiſániem Dioſc: Ten Cynámon w trąbkách pospolity / ieſt Caſsia fiſtula, ábo Caſsia Sirinx, to ieſt / skórki z Caſsiiéy / álbo trąbki Cáſsyiéy / ktore kupcy Włoſzcy y Hiſzpanowie zową Canellam, łácinnicy Caſsiam Ligneam, á to wſzytko iedno / Caſsia Lignea á Cynámon y Canella: o tym czći ſzérzéy Theophraſ. li. 1. ca. 2. Simil. lib. 4. cap. 4.

Záśie owé pałki wielkié czarné / z ktorych w áptéce trześć wybiéráią / zową Caſsia, ále źle: ieſt owo Siliqua, á nie Caſsia, bo nie ieſt trąbká / áni ſkórká / ieno pałká.

Tego drzewá Galenus, áni ſtárzy Grecy Doktorowie nie ználi: Arábſcy Doktorowie wynáleźli na odwilżenie żywotá / á bárzo potrzebnie. A wſzákże gdy iuż ták zwyczay otrzymał / muśimy trzymać zwyczay zowiąc Cáſsyą te / ktorą áptékárze zową w ſtraczu álbo w pałkách Caſsia: á Cynámon / gdy nie mamy práwdźiwégo / będźiemy mienić Cy-

námonem / áż lepßé wieki náßtáná.

Tá Cassia fistula w palkách roście w Syriiéy v Dámáßzku / y w inßych támtych kráinách: iest to drzewo podobné we wßem orzechowi włoßkiému / liście ma takież / iedno sam owoc czyni rożność / że v Cássiiéy stracze długié / á v Orzechá okrągłé.

To drzewo iam widźiał w Muranie Weneckim / iedno iż było ná ten czás zimie gołé / á iednák bráćia Swiętego Dominiká z którémim chodźił do tego sádu powiedáli / że nigdy nie rodźiło.

O téy Cássiiéy Mesuę pißę / że iest bárzo przespieczna / á wielkiéy pomocy / bez żadnéy ßkody / iż nie obraża żadnego członká: dla tego może bydź dawána káżdému / młodému y stárému / pániam brzemiennym y dźieciom.

Przyrodzenié ma zárówné nié mal z człowiecza compleria / ácz kolwiek ciepłość nieiáko przewyssa wilgotność / ma moc odwilżáiącą żywot ná stolec / wyczyściáiącą krew / á wyrzucáiącą złe rzeczy kolericzné zekrwie. Mesuę.

Kolers purguie.

Kwiatki Cássiiéy zmießawßy z wódką mléczową / á biorąc po kęsu prágnienié / oddala w ciężkich febrách / odwilża zálgnienié w piersiách / y w gárdle / biorąc. Mesuę.

Prágnienie.

Piérsiam.

Bolączki twárdé rozmiękcza przykłádáiąc ná plastrze: piiąc ią z wódkámi / które vryne wywodzą: wyczyścia nérki / y nie dopuscza czynić sie kámienia w nich. Mesuę.

Przeciw Podágrze / czyniąc z niéy plastr á okłádáiąc / pewné vlżenié. Serapio.

Bárzo pomaga przeciw niemocy y bolesćiam w wątrobie. Rozpuściwßy w wodźie / w któreyby piérwey márzono rózynki / dobrze płókáć vstá / bo krosty goi w vściách.

Żółtéy niemocy.

A to pomni kożdy / że gdy sáme Cássia bierzeß / ábyś ią przed sámym iedzeniem brał / áby iéy nátura niestrawilá sámey: bo ieśli po ránu weźmieß / a żołądek strawiony / tedy ią strawi miáßko pokármu / á pożytku żadnego nie vczyni.

Cap. XX.

CASTANEÆ, LOPINIA, Saledulæ, Sardianæ glandes, Iouis glandes.

Po polßku Káßtany.

Máią w Polßcze Káßtany. Nie mogę zrozumieć / czemuby téż sie nie ieli ßczépić tego drzewá w Polßcze / gdy czyście w Polßcze mogą bydź / y rodzą ná wielu mieyßc / iáko w Krákowie / ná Kázimiérzu v Bożego ciáłá / w Wárßáwie ßą sádów wiele Káßtanowych.

Plinius lib. pißę / że iednáko rośćie w pádolách / iáko y ná górách.

Isidorus pißę / że zową ie Káßtany / iż Orzechy ßą dwá w ßtraczu / iáko dwá Moßenki: á gdy wyßkoczą z ßtracza / będźie ßtracze caßtum, iáko vczyścione / álbo trzebione.

Dioßco-

Dioſco. lib. 1. cap. 127. Máią moc Káſztany ściągáiącą / á zwłaſzcza owé ſkórki / ktore ſą iáko mech miedzy iądrem á ſkórką: té ſkórki ſtárwſzy z Bábczáną wódką przeciw biegunkam dáwáć pić / mocno ie zaſtánawia / tákże ná inſzé káżdé fluxy.

Cap. XXI.

CEDRVS, CEDRON.

Drzewo Cedrowè.

TO drzewo ieſt bárzo wyſokié / podobné Modrzewiowi / ma iágódki podobné Jálowcowému / ále więtſzé: żywice zbiéráią z tego drzewá / zową ią Cedria, álbo żywicą Cedrowa. Dioſco.

Paulus in Ægineta 8. lepiéy wypiſuie / Cedrus ieſt dwoiákié / iedno mnieyſzé / iáko chróſt / podobné Jálowcowi: Drugié ieſt wielkié / á wyſokiégo drzewá: oboie máią cõplexią zápaláiącą y wyſuſzáiącą w trzecim ſtopniu: żywicą álbo oléy Cedrowy dochodźi do czwartégo. O Cedrze / Plinius lib. 13. cap. 5. ſzérzey.

Dioſco. lib. 1. cap. 90. Ma nátúre oléy álbo żywicą Cedrowa / żywé ciáłá káżić / á vmárłé od zepſowánia záchować: dla tego wiele medrców zową te żywice / żywotem vmárłych ciał. A wſzákże chuſty y ſkóry / álbo koſmáté rzeczy / ſwą wielką ſuchością pſuie y ſpala.

Oczu. Przeciw záćmieniu w oczu / y káżdégo niedoſtátku oczu / puſczać ten oléy z Cedru. Bielmi z oczu ociéra / y blizny iákieżkolwiek ná nich. Dioſco.

Chrobaki w vſzu / rozpuściwſzy z octem / puſczáiąc w vcho zábiia. Dioſcorides. Chrobakom w vſzu

Przeciw ſzumieniu álbo piſczeniu w vſzu / roſpuśćić te żywice z winem / w ktorymby wárzono Jzop / y puſczáć w vcho. Dioſco. Szumieniu / piſczeniu.

Ná boléść w zebiéch: kłádź w dźiurę w zebie żywicę / zab ſie ſkruſzy / á ból przeſtánie / álbo żywicą tą roſpuściwſzy w octćie / płókáć z nim zeby / pewnie przeſtánie. Dioſco. Zebóm.

Przeciw boleśćiam w gárdle / Squinnantia zową / pomázywáć tą żywicą. Squinnantia.

Vkąſzeniu wężowému zmieſzawſzy z ſolą te żywice / przyłożyć ná ráne. Dioſco. Wężowému vkąſzeniu.

Záſzpecenié ſkóry iáko párchy / trądy / ſwiérzbie grubé / pomázuiąc tą żywicą / wyczyśćia wſzyſtkié plugáwośći. Swiérzbom.

Rány y ropy w płucách wyczyśćia piiąc téy żywice trunek. Dioſcorides. Płucóm.

Téż oleiem żywice Cedrowéy / párchy bydletóm mázáć / ginął. Dioſcorides. Bydłu.

Cap. XXII.

CERASA.

Wiśnie.

PLinius lib. 12. cap. 15. piſze / że Wiśnie gośćinné ſą we Włoſzech / iákby v nas Migdały álbo Káſztany: áż po zwalczeniu Mitridáteſſa Krolá z Pontu przyniesione. Té Wiśnie żadnym obyczáiem / piſze Plinius li. 15. ca. 25. nie mogą bydź w Ægyptćie / iáko

v nas Pálmá: Dźiwna rzecz/ miły pánie/ stworzyłeś/ iż káżda źiemiá ma swé osobliwé rzeczy/ czego w inszéy kráinie niemász. Pálmy ábo Dáktily nalepszé w Ægyptćie/ á Wiśniá niechce bydź: v nas Wiśni dosyć/ Pálmá żadnym obyczáiem nie bedźie.

Rozmáitość Wiśni wypisuie Plinius, á przedśie dwá tylko rodzáie/ białé/ á czarné. Białé Dioſco. lib. 1. cap. 135. wypisuie/ że Wiśnie białé/ dobry żywot czynią/ to ieſt odwilżáią żywot ná stolce świéże/ á zásie vsuszoné zátwiérdzáią stolce.

Pleć ná ćiele cudną czynią/ przeto pánié ie rády iedzą. Dioſc.

Serapio pisze/ prawdá/ że Wiśnie białé żołądkowi wádzą/ biegunki czynią/ krew wodną niepráwą w człowiecze czynią.

Wiśnie czarné. Zásie Wiśnie czarné/ są człowiekowi bárzo zdrowé/ gdy dobrze doſtałé: krew mnożą/ pleć piękną czynią/ żołądek posiláią/ chuć iedzenia przynoszą. Máią bárzo bliſkość z winem czérwonym: przeto nie złé pićié Kerſztráng/ któré wymyślili w Polſcze/ śmiem rzec/ że wſzelákim obyczáiem zdrowſzy nam niż wino: bo by byłá nászá náturá widźiałá potrzebe nam winá/ dáłaby byłá: ále iż nam zdrowſzy miód/ dáłá go nam obfitość/ iáko flegmátikom/ którym zdrów miód.

Kerſztráng

Káſzlóm. Kliy wiśniowy bárzo potrzebny/ przeciw káſzlóm zaſtárzałym piąc roſpuſczony. Dioſco.

Cap. XXIII.

CHAMECERASVS, Pumilla.

Polna, álbo drobna Wiſnká.

JEſt to chróśćik máluchny/ we wſzem podobny Wiśni. Ægineta pisze/ że w Bytyniyſkich polách bárzo pospolité/ ále y w Polſcze tákich mieyſc doſyć/ iáko około Sendomiérzá po wálách: ma ten chróśćik nie wielki korzonek/ sámo drzewko máluchné/ we wſzem podobné Wiśni/ kwitnie biało/ iágódki nie wielkié/ iáko v Wiśnie: gdy kto te Wiśnki ié/ tedy głowe zárażáią/ że czynią ból w niéy ćiężki. Tóm dla tego nápisał/ że przydawa sie/ iż dźieći tákich Wiśni obiedzą sie/ á potym często ſtekáią/ á mátki nie wiedzą zkąd im przychodźi ból táki.

Cap. XXIIII.

CHAMECYPARISSVS, Cupreſsina, humilis Cupreſſus.

Cyprys z którego wience czynią.

ACzkolwiek ow Cyprys miedzy źiołmi może bydź policzony/ z których wience czynią: wſzákże widźimy/ że táko dáleko drugdy zároſćie/ iż nie może bydź rzeczono źiele/ iedno drzewko/ przeto ie tu wypisuiemy.

Jeſt źiółko/ álbo lepiéy drzewko/ zágrzéwiáiącego y wyſuszáiącego przyrodzenia z nieiáką wilgotnośćią/ dla tego też swą wdźieczną

Sercu. dźiecżną wonią / serce y żołądek posila.

Wężów. Niedźwiadków. Przeciw iádu y vkąszeniu wężowemu / pić ten chróścik z winem słukwszy / wielka pomoc y obroná / także przeciw chrobaká Niedźwiadká vkąszeniu / pić y przykładać. Paulus.

Cap. XXV.

CHERMES, KERMES.

Czérwiec.

NJektórzy mniemáią / áby Cocus był Czérwiec náss / áno inszy iest Czérwiec / á inszy Cocus, ábo ziarnká Fárbiérzka. o czymesmy w piérwszych kśiegách wypisáli.

Czérwiec / iestci ziárnká / które w Polszcze zbiéráią czásu Máiowégo pod korzonki z ziemie: tego nawiecéy zbiéráią około Lowiczá / Rawy / Wárszawy / iż tám tego obyczay / bo iednák wsze dźie po Polszcze tego dosyć / ále o to niedbáią. Są ziárnká czérwoné nie wielkié / w ziemi pod korzonki v ziół / á zwłaszcá pod źielem / któré zowią Myszé vszká / álbo Niedospiałek / także pod żytem / także pod źielem / które zową Noc y dźień / y pod inszemi rozmáitémi źiólmi. Té ziárnká kopáią z ziemie pod témi korzonki: Máią kwitną : á gdy przyidźie Czérwiec / tedy iuż obrócą sie w chrobaczki / y wylecą: téć chrobaczki świécą w nocy Czérwcá / á zową ie też ludźie pospolicie Czerwcámi. W Wenecíiéy iest to rzecz droga / bo zá funt tych ziarnek / musi dáć cztéry libri Weneckié / drugdy pieć / niemal náss złoty. To dla tego piße / żeby sie ieli wszyscy tego zbiérać / ábowiem Czérwiec Polski iest nasslachetnieyszy: tym fárbuią rzeczy kosztowné / Jedwabné / w Wenecíiéy: á rzeczy Jedwabné / które fárbuią Czérwcem Polskim / zową Kermezyn / iákoby po nászému rzekł / Czérwcem fárbowány. Także w prawdźie nie może bydź rzeczona żadna rzecz Kermezynowa / iedno która fárbuią Kermezynem / to iest Czérwcem Polskim: także tym Czérwcem gdy welny fárbuią / álbo sukná / takie sukná zową ssárláty / iákoby rzekł skárlát / skażoną mową Czérwiec. Té ziárnká Czérwcowé nie sáć korzonki / ani źiele. Są nasienié / które ná swym mieyscu zostáwia on chrobaczek / nizli wyleci Czérwcá / á nieznáć go Lecie / áni ná Jesień / áni Zimie. Abowiém áż Kwietniá poczyna sie mnożyć / gdy wszystkiéy rzeczy poczynáią ożywiáć : á gdy przyidźie Czérwcá / tedy iuż vrośćie: á ták zostáwiwszy pechérzyk / w którym był / wylata / zostáwiáiąc nasienié.

Té ziárnká / álbo to nasienié / máią też swą moc / nie wzgárdzoną w lekárstwách / ábowiém serce posiláią / á dla tego w gorących niemocách / gdy serce chłodźić chcemy / lekárstwá ná ssárlácie kládźiemy / także ná Jedwabiéch Kermezynowych.

Pániam zbytné miesiące ćiecze nié postánawia / także pániam / które rády przed czásem dźiatki miewáią niedonoszuiąc / dáią pić y przykládáią / donioss.

Cap.

Cap. XXVI.

CÆRACIA, SILIQVAE dulces, Cęraunia.

Swiętego Ianá Chléb.

DRzewo/ ktore rodźi Siliquas, to iest/owo stracze czarné/ słodkié/ ktore po Polsku zowiemy ś. Janá chléb. Plinius lib. 13. cap. 8. zowie Cęraunian: rodźi sie w Syriiey y w Zydowskiey źiemi: tego drzewá dźiś dosyć w Greciiey. Ten iest owoc/ ktory zowiemy Mella, ktorego S. Jan pożywał Baptistá/ o ktorym spiéwamy/ Iż iego pokarm był Mella y locustę: locustę są owé ssárańcze/ ktorych w onich stronách vżywáią/ zową w Weneciiey/ Capi longi.

Té Cæracię/ to iest stracze tęż drzewá słodkie są/ dla tego dźieci bárzo ie rády iedzą/ ále z swą szkodą/ bo im chrobaki w żywocie czynią/ á też zátykáią wątrobę y żyły/ zkąd przychodzą febry y inszé boleści. Dioscо.

Dioscо. lib. 5. cap. 316. Stracze słodkié/ żołądkowi nie dobré: póki świeżé/ tedy żywot ná stolce odwilżáią/ á zásie suché biegunki vstánawiáią/ żołądek posiláią/ vrynę wywodzą.

Żołądkowi

Vrynie.

Cap. XXVII.

CIBETA, MOSCHVM, Zebeth. *Pižmo.*

DLugóm sie tego wywiádował/ ieśli to iest iedná rzecz Zebet á Pižmo/ ktore zowiemy po łácinie Moschum, álbo corrupte Muscum. Ponieważ Aptekarze y Kupcy zá rożné rzeczy máią. Czćilem w pielgrzymowániu Lodwiká Márkomaná w ksiegách Noui orbis, iż niektory krześćianin będąc v Turków/ ktorym lat dźiesiąt w Táproboniey ten gdy miał wolą vćiec od Turków/ miedzy inszémi rzeczámi/ miał iedno źwierzątko/ podobné kotowi/ ktore czynilo Zebeth, á to sobą gotował wywiéżdż. To źwierzątko/ tákże powieda/ czyni Zebeth, iáko y Gazella czyni Moschum, to iest Pižmo.

O ktorym pižmie ták pisze Serapio, 185. iż nayduią w źiemiách Tumbáscy y Seni źwierzątká podobné Sárnam naszym/ ktore sie pászą Nárduséw/ álbo Szpiką: v tych źwierzątek roście czásu pewnego pechérz ná brzuchu iákby bolączká/ tá bolączká álbo pechérz bywá iáko iáie kokoszé/ álbo kácze/ á gdy ono iuż vroście/ tedy ludźie łowiąc one źwierzątká/ vrzynáią one pechérzyki/ á chowáią to: á ktorym nie vrzną/ tedy sámé/ czásu gdy sie táki guz dostoi/ szedszy do skały/ álbo iákiego kámienia/ tra sie/ áż przetrą on guz/ álbo mieszek/ á ták ná kamień wycieka oná krew/ álbo lepicy ropá: á ludźie potym zbiérają/ gdy wyschnie ná słońcu: gdźie sie wiec mnie zda bydź iedná rzecz Zebeth y Moschum, gdy z iednákich rzeczy bywáią.

Pižmo/ ktore iest Moschum, Arábscy Doktorowie kłádą zágrzewiáiące w wtorym stopieniu/ á suché w trzecim.

Serce

Serce bárzo posila/y wszystki członki w ciele/ták dáiąc przez vstá iáko y przykładáiąc z wierzchu/álbo woniáiąc.

Złé wilkości/boleści w głowie/y w mozgu wysusza/á to sárkáiąc w nos przyprawiáiąc z oleiem de Kerwá: także przyprawione Pizmo/małżeństwo pomnaża/pomázuiąc.

O tym czytay ssérzéy/apud Agricolam Ammonium.

Aetius lib. 16. cap. 116. wiele lékarstw biérze Moschum, które zowie Muscatas compositiones.

Cap. XXVIII.

CINAMONVM.

Cinámon.

Iż Vżem wyssżéy nátrącił/iż Cassia fistula iest Cinámon ten/który v nas przedáią kupcy/którzy też kupcy zową we Włoszech Canella, Aptekárze zową Cassia lignea, álbo Cassia w trąbkách. Ale że Cinámon prawdźiwy nie iest Canella, to iáwna rzecz: bo Dioscorides lib. 1. cap. 13. ták wypisuie Cinamon, zwłaszcza Mosilicon. Cinamon, iest czarny/álbo ssádawy/to iest popielasty/máiąc vstáwicznie po sobie członki. A Cinamon ten/który nam woża iest przyczérwienssym/niema żadnych po sobie członków/iedno od końcá do końcá gładki. A potym przydáie Dioscо. iż Cinamon iest drewno á nie skórká/iáko iáwno y tych/którzy zową Cassia lignea: á Cinamon ten iest práwie skorká. A ták nie przychodźi do nas prawdźiwy Cinamon: á ten który przychodźi/iest Cassia Dioscoridis.

Ma moc pisze Dioscor. Cinamon ten/który iest Cassia zágrzéwáiącą y wysussáiącą/vrynę wywodźi/pániam miesiące pobudza mocno. Dioscо.

Przeciw zácmieniu oczu/álbo iákimkolwiek mglam/tedy czyniąc subtelny proch/puszczáć ná oko wyciéra. Dioscо.

Piegi nátłukwszy z miodem á przykładáiąc/spadza y wyciéra. Dioscо.

Przeciw wszelákim boleśćiam á zwłaszcza zápaleniu nérek/bárzo dobrze pić ten Cinamon. Dioscо.

Pániam wszelákim obyczáiem biorąc ná wszytki ich niemocy/bárzo pożyteczny. Dioscо.

Ponieważ nie miéwamy dobrégo Cinámonu/Dioscо. pisze/może Cássiiéy bráć we dwóy násób miásto Cinámonu/ták ieśli trzebá drágme Cinámonu/tedy bráć dwie Cássiiéy/etć. A ten zwyczay otrzymał/że potym Cássią Cinámonem názwano.

Cap. XXIX.

CYDONIA, COTONIA, Chrysomela, Strutea, Citromela.

Pigny.

Dwoiáki rodzay Pigwów iest/ieden wielki/które są wielkié iábłká/iáko Rayskié/ábo Dapoztowé iábłká/takich w Polszcze niemáss/we Włoszech pospolicie tych

wiecey

wiecéy niż máłych / té też zowie Galenus 6. de Tuenda S. Strutea: Drugi rodzay ieſt máły / iáko v nas / piękné / iáko złoto żółté / Chryſomella práwie zową. Cydonia zową od Cydoniéy miáſtá Cretyyſkiégo. Té Vergilius podobno zowie złotémi / gdy piſze: Złotych iáblek poſłałem dźieſięć / iutro drugie poſle. ále złoté iáblká mogą bydź rzeczoné ták Pigwowé / iáko y Náráńczowé / tákże Citrowé: wſząkże poſpolićie Citromela zową Pigwowé iáblko.

Czemu v nas niemáſz wielkich Pigwowych iáblek / tá ieſt przyczyná / iż nie ćierpią Kráin zimnych: ſkoro drzewo przynoſzą / tedy roſćie / á iáblká ſie rodzą / máłych Pigwówká iednák też lepſzé ſą máłé / y zácnieyſzé w lékárſtwách. Pigwy ſą zimné nákońcu piérwſzégo / ſuché w wtórym ſtopniu.

Dioſ. l. 1. c. 136. Pigwowé iáblká żołądkowi ſilné przyiaćiele / wſze lákié boleści y niedoſtátki w żołądku léczą / vryne wywodzą: pieczoné nie ták przykré / áni ćiérpnące / á iednák dobrze pomagáią. Przećiw żółtéy biegunce / gryżieniu w żołądku / y około pepká morzeniu / plwánie krwie / tákże pełnym kolery bárzo pomagáią.

Boleśćiam w żołądku.
Vrynie.
Żołtéy biegunce.
Gryżieniu / Morzeniu.

Przećiw rymam y fluxóm / któré z głowy w żołądek ćieką / tákże do trzew / tedy ſok / ábo wodá y wino / w ktorych wárzono Pigwy / dobrze pić. Sok ſurowych Pigw / przećiw dychawicy bárzo dobrze pić. Dioſco.

Rymam.
Fluxóm.
Dychawićóm.

Pániam / ktorym mácicá vpádnie / álbo zmieyſcá ſie vtrząśnie / tedy wárząc Pigwy / tą wodą pomaczywáć ábo nápárzáć. Dio.

Mácicy.

Przećiw roſpádlinam w ſtolcu / ták mężczyznym / iáko y białym głowam / rozmaczáiąc gębke álbo chuſte przykłádáć / tákże komu ielitá z ſiedzenia wychodzą / iáko ſie przydawa dźiećiom cześto od wydymánia. Dioſco.

Roſpádlinam.
Jelitam.

Confekt Pigwowy / ktory z miodem przyprawuią / tym wiecéy żołądkowi pomaga / bo miód w ſwoie náture ćiérpnącą á ściągáiącą obráca / ále wżdá nie ták mocno iáko ſam przez ſie. Surowé Pigwy dobrze przydáwáć do tych plaſtrów / ktorémi chcemy zátwierdzáć y ściągáć / tákże y z ſámych może czynić plaſtr. Dioſcorides.

Żołądkowi

A to ná żołądek / gdy ſie rozwieźie álbo zepſuie / tákże ná iego zápalenié / ná wrzedźienice / y ná bolączki ogniſté w piérśiách v pań / ná zepſowáną y zátwárdzálą śledźione: tymże obyczáiem ná krośty / y guzy w ſiedzeniu / zową Condilomata.

Żołądkowi
Bolączkóm ogniſtym.

Auicena vczy czynić tucią z liśćia Pigwowégo / ktorą inſzy zową Pſeudo Tucia, włożywſzy w gárniec nowy / á do ogniá włożyć zálepiwſzy / á gdy zgore zetrzeć / bárzo mocny popioł ná rány / ná ſadzele / przećiw ſzpetnym zágnilym / wrzedliwym ránam / poſypuiąc.

Pomagáią ſámé / y ich confect wrácániu / y przećiw piiáńſtwu / prągnienié oddaláią ſámé / y confect / ktory z cukrem czynią.

Przed obiádem biorąc Pigwy / tedy czynią purgácią / á po obiedźie zátwárdzáią ſtolce.

Ráby Moseß / gdy pánie brzemienné pożywáią iáblek Pigwowych / rodzą syny śliczné / á wesołe / tákże brzydkość y wrácánie / które maią przy poczęciu / oddalaią.

Czynią też oleiek z Pigw / który od Citromellis zową Melinon: dziś pospolicie oleykiem Pigwowym zową / bárzo vżyteczny ná té rzeczy wßystki / ktoreśmy przy iáblkách wypisáli. Dioſco.

Czynią też wino z Pigw / á to tłukąc Pigwy z winem / potym ták dáią sie mu wykisáć: przydáią drudzy miodu: ná teß wßytki bolesći bárzo potrzebné / ná które y iáblká / y ná inßé rozmáytßé. Dio.

Plinius niemal tóż piße / co y Dioſcorides lib. 23. cap. 6.

Cap. XXX.

CITRVM, AVREA MALA, mala medica, nuptiale pomũ.

Iáblká Citrowè.

NJemoże ßláchetnießé iáblko bydź w pieknośći ná drzewie / iáko ieſt Citrowé iáblko / vſtáwicznie drzewo tego owocu zimie y lecie kwitnie / iż iedné doſtáią / drugie sie wiążą / drugie kwitną. W Apuliiey y w Liguriiey tego obfitość wielka. Téć były iáblká złote w ogrodzie Heſperidũ, których oné pánny trzy ſtrzegły w ſádzie zámurowáné: á żeby tám nikt nie wßedł / Smoku v drzwi chowano / którego potym Hercules zábił / á iáblká pourywał / y ták po świecie rozmnożył. Toć ieſt iáblko / które Żydowie pożywáią miesiącá Auguſtá / Sierpniá / z rozkazánia milego Bogá. W náßych ſtronách niemoże to drzewo dla zimná bydź / ábowiem w Padwi we Włoßéch / gdzie iuż ciepłá ſą wiekßé / ieſli ſie w którym ſádzie nayduie / tedy gdy przyidzie zimá obſtáwiáią tárcicámi / iákoby ſkrzyniámi / á ná wiérzch gnoiem / átám wnątrz ognie kłádą / w południe okná otwiéráią / á ták ſłońce ich dochodźi / á oné kwitną y roſtą / bo nigdy liſtu nieſpuczáią.

Paulus 7. o tym iáblku: Citrowé iáblko / które też Malum zową / ma w ſobie rózné śiły / wedla rózności cześci w iáblku: bo ſok który ieſt w poſrzodku z iądrkámi ieſt zimny / to kwáśność iego vkázuie: iądrká przychodzą do trzećiego ſtopniá zimności y wyſußánia: ſkórká ná wiérzchu żółta / wyſußa w wtórym ſtopieniu / ále zimna w piérwßym: trzećia cześć / która ieſt práwie tákoważ ieſt mierno zimna / y nieiáko ciepła / to iego ſłodkość vkázuie: czyni pokarm gruby / flegme mnoży z ſwym záźiebianiém: liście też máią moc wyſußáiącą. Przyrodzenie.

Auer. 5. col: Skórká z Citrowéġ iáblká / ma iáwną pomoc mdłému żołądkowi / tákże wątrobie. Żołądkowi

Sok z Citrowégo iáblká przećiw opaleniu bárzo dobrze przykłádáć / naśienié / ábo iądrká ſtárté dáiąc pić / gliſty zábiiaią / y wypądzaią. Opaleniu.

Z tego iáblká kwáſu wnętrznégo czynią ſyropek / który ieſt bárzo posiláiący ſerce w ciężkich gorączych febrách. Sercu.

O tym drzewie y o iáblkách/ Plinius lib. 15. cap. 14.

Cap. XXXI.

CIPRESSVS, legendum est Cupressus, Græcè Cyparisson.

Cypryſowè drzewo.

DRzewo Cypryſowé ieſt bárzo wyſokié/ podobné Swirczynie/ iedno iż roſćie iáko Konop w kupie/ gałąſki ſie zchodzą/ aż do wiérzchu/ ták iż wiérzch ma oſtry/ ſkóre ná drzewie/ iáko ná Swirku/ álbo Modrzewiu. Tákich drzew w Padwi w ogrodźiéch máią doſyć. Aczkolwiek przyrodzona temu drzewu tylko w Krécie róść/ ále przedśie iuż indźie dźiś roſćié/ Plinius przez całé kápitulum wypiſuie o Cypryſowym drzewie/ li. 16. ca. 34.

Dioſcor. lib. 1. cap. 87. Liśćié Cypryſowé dobrze pić z miodem/ rózynkámi/ álbo z wodą/ w któréy rózynki wárzone/ przydawſzy troche mirry.

Przeciw záſtáwieniu y rzezániu vryny/ y niedoſtátkom pechérzá/ ſzyſzki tego drzewá ſłuczoné/ z winem dobrze pić przeciw pláwániu krwią/ morzeniu w żywocie/ biegunkam/ przeciw dychawicam/ przeciw ciężkiemu káſzlowi. Dioſcorides.

Przeciw vrynie/ pechérzowi pláwániu krwią/ morzeniu/ biegunkam/ dychawicam/ káſzlóm.

Tákże wárząc té ſzyſzki/ á dáiąc pić ono wárzenié/ pomaga przeciw tymże wſzyſtkim niemocam. Dioſco.

Twárdość/ bolaczki/ wrzody nápuchłé/ twárdé wrzody/ ná tłukwſzy tych ſzyſzek z Figámi/ przykłádáiąc odmiękczy y zgubi. Dioſcorides.

Ná chropáwé páznokćie/ náwárzyc tych ſzyſzek Cypryſowych w octćie/ á potym ſłuc przydawſzy máki Słonecznikowéy/ vczynić máść/ á tym okłádáć. Dio. Chropáwym páznokćiam.

Z tych ſzyſzek czyniąc plaſtr/ przykłádáć ná rozpukliny/ zgłáda ie/ tákże z liśćia może ná tóż czynić.

Ośći pospolu z ſzyſzkámi tego drzewá kádząc z niemi/ komary z domu wypadzáią/ y gdźie ludźie śiedzą. Dioſco.

Liśćié ábo ośći Cypryſowé ná tłukwſzy ich/ á plaſtr przykłádáiąc ná rány goi/ y ſpaia rány/ zbytnie ćieczenié krwie ſłukwſzy przyłożone vſtáwiáią/ z octem nátłukwſzy włoſy czérnią. Dioſco.

Przeciw piekielnému ogniu/ tedy nátłuc tákże tegoż liśćia z máką Jeczmienną/ tákże ná wrzedliwé kroſty/ ná ogniſté ſádzele/ y wrzedźienice zápalone. Dioſco. Przeciw ogniu piekielnému/ Krótam/ wrzedźienicam.

Czyniąc plaſtr á Cerot z tych ośći z woſkiem/ ná żołądek przykłádáiąc bárzo żołądek poſila. Dioſcorides. Żołądkowi

Cap. XXXII.

CORNVS.

Głog.

COrnus ieſt drzewo twárdé/ któré ma owoc tyli ile iágody Oliwné/ któré gdy ſie záwiążą/ bywáią źielone/ potym żółté/ á gdy dożrze-

dożrzeią czérwoné / á to ieſt Glóg. Dioſc.

Dioſcorides lib. 1. ca. 140. piſze / że ie też może kwáśić / iáko Oliwki.

Biegunkam. Jágody Głogowé iedząc ie / biegunki poſtánowiáią / gryżienié w żywocie oddaláią. Dioſ.

Swiérzbóm / liſzáiom. Liśćie Głogowé ſtárté / álbo ſok z nich pomázuiąc świérzby y liſzáie / ſpadza / y gubi. Ægineta.

Liśćié rány wielkié / przykłádáiąc ściągáią / á potym goią.

Cap. XXXIII.

CVBEBE.

Po polſku też Kubeby.

KVbeby ſą owoc drzewá iednégo / iáko wypiſuie Serapio, któré ma liſtki podobné Mirtowému drzewu / iedno ſzerſzé / á ná wierzchu oſtré / iáko v włoczniéy / iágodki ma okrągłé / miedzy liśćiém ſiedzące. Niektórzy piſząc o Kubebách mniemáli ie bydź ziárnká Włoſkiéy wiérzby / która zowie Theophraſtus Salix Amerina, á Dioſco. Vitex, álbo Agnus caſtus: ále ſie w tym omylili: bo inſzé ieſt Agnus caſtus, á inſzé Kubeby. Pandectarius ſie tu bárzo omylił / który Oximirſimitē Dioſcoridis, mienił bydź Kubeby: á ieſzcze gorzéy / gdy Carpeſium Galeni piſze bydź Kubeby. Ano áni to / áni owo ieſt: bo Dioſco. áni Galenus nie wypiſowáli Kubebów: ieſt Arábſkich Doktorów wynaleźienié. Tákże Pandectarius wypiſuie z náuki Plinij dwoiáki rodzay Kubebów / domowé / y polné. Ano to śmiele rzekę / iż nie naydźie żadnégo mieyſcá v Pliniuſzá / áby gdźie piſał o Kubebách / bo ich nie znał. Są Kubeby ciepłé y ſuché / bliſko trzećiégo ſtopniá.

Przećiw Vrynie / miesiącóm kámieniu / Kubeby piiąc / vryne pobudzáią / miesiące pániam wywodzą / kámień w pechérzu łámią / mózg w głowie bárzo poſiláią / y zágrzewáią. Serapio.

Rymam. Przećiw rymie / y Cátáru ſowi z zimnéy przyczyny bárzo pomagáią / poſiláiąc głowę.

Pámięć té ziárnká poſiláią gryząc ie: á dla tego dobrze Aptekárze wymiſlili / przyprawiáć té ziárnká ná cukrze.

Cap. XXXIIII.

EBENVS.

Hebánowé drzewo.

TO drzewo / piſze Dioſco. przywożą z Indiiéy / y z Murzyńſkiéy źiemie / bárwę ma czarną: á gdy ie vgládzą / tedy ieſt iáko rógłſnące / bárzo twárdé w vćieńćiu / á gdy ie máſtykuie w vśćiech / tedy iezyk nieiáko grzyźie y kaſá z leguchną ćiérpnoſćią: ná węgłé kłádąc / wdźieczną wonią z ſiebie puſcza / przez dymu: tluſtość z ſiebie nieiáką puſcza / gdy świeże to drzewo. Niektórzy chcą / że Ebenus Dioſcoridis, ieſt Guaiacum drzewo / którégo témi czáſy pożywáią przećiw fráncowáté wrzodu: mnie ſie bárzo prawdá widźi: bo té wſzyſtki znáki ma / które Dioſcorides wypiſuie: bo we drzeniu ieſt to drzewo czarne Guaiacum, gdy vgládzą bedźie

iáko róg / y wszystki insze znáki sie zgádzáią / á zwlaszcza Arist 4. Meteororum cap. 42. pisze / że wszelkie drzewo pływa ná wodzie á nie vpádnie / prócz Ebenum, które iáko w wodę puścisz / tonie: Guaiacum tákże / skoro puścisz ná wodę / wnet tonie. A ták mam zá podobną rzecz / że Guaiacū iest Ebenus. ácz kolwiek Dioscorides zowie innym imieniem / á nie Guaiacum: też tego wrzodu nie léczono z niém pierwéy / ábo wiém nie bárzo dawno wszczął sie ten wrzód / á stárzy / którzy pisáli de Ebeno, nie słychali o tym wrzedzie / dla tego też nie wiedzieli / áby miáło te moc.

Oczóm. Fluxóm. Krósta m.

Ma Ebenus moc známienitą wyczyśćiáć káżdé záćmienie oczu / tákże fluxy / które bywáią do oczu / y krosty w oczu: á to gdy kto ná ośle nátrze Ebenum, á z tego czyni proch subtelny / y puszcza ná oko / ábo z wódkámi przy práwuie. Dioscо. lib. 1. cap. 114.

Tákże tróćiny tego drzewá mocza w winie przez dzień y noc / á potym odcedźiwszy wino / puszczáią ná oko. Dioscо.

Tákże palą to drzewo w gárncu nowym / kładąc do ogniá: potym gdy zetlé płócza popiół / y zetrą / á ten proch oczy / które gnią / álbo záwżdy są opárzyste / vzdrawia. Dioscо.

Cap. XXXV.

EBVR, CORNV Elephantis, Proboscis.

Kość Słoniowa, Słoniowy ròg.

RÓg ten iest według wielkości zwierzęcia wielki / który Słoniowi wychodźi z nozdrze / tym sobie Słoń pokármy podáie / przyciąga / áby iadł: iest tá kość zimna y sucha w trzecim stopniu.

Dioscо. pisze / że trociny / álbo proch z tego rogu zmieszány z oliwą pomázuiąc / zánokćice vzdrawia: ma śile ściągáiącą / dla tego serce posila mocno / pániam poczęcie spráwuie. Zánokćicom.

Amonius pisze / że proch téy kości námoczyć w winie / álbo w wodźie mléczowéy / ábo Máieránowéy / álbo Podróżnikowéy drágme iedne / á to dáwáć pić po ránu ná czczo / przeciw żółtéy niemocy pewnie vlécza. Żółtéy niemocy.

Wszystki niemocy / z zámulenia / ták pijąc léczy: boleść káżdą w żołądku / ták pijąc vzdrawia: w miedźie tákże moczac / dáwáć pić / przeciw padáiącéy niemocy. Zámuleniu żołądkowi. Padáiącéy niemocy.

Ten iest róg / który miewáią w szláchetnych domiech / á dáią pić przeciw febrom. Zową y Jednorosczowym rogiem / ále nie iest róg Jednoroscowy: bo Jednorożec iest rzecz iedyná / á podobno dziś ná świecie niewidána: ále tego rogu dosyć / y ten piią.

Cap. XXXVI.

EVPHORBIVM.

Aptekárze Euphorbiū *też zową.*

W Africe / w Mauritániiey / v Tmolum miástá / rośćie drzewo / które zową Euphorbiū, pełne sokú okrutnégo / dla czego ie zową Euphorbiū, to iest / godné áby sie go bano / álbo dobrze sie go bać:

Ábo-

ábowiém/gdźie dopádnie spárzy: dla tego ludźie/gdy zbiéráią sok/ czynią z báránich skór iákoby niecki/y podstawiáią ná mieysce gdźie chcą vderzyć/potym wźiąwszy drzewce długié/z dáleká przebiiáią skórę ná drzewie / tám wnet strzyknie sok/iáko żywicá/dáleko/á potym w one skóre ciecze / áż pełno náciecze : á ták zbiéráią. Te żywice / Król Jubá w Libiéy/pisze Plinius, wynalazł / á inszy piszą / że Lékarz iego Brasseolus. Jest bárzo gorąca / áż blisko czwartégo stopienia/Mesuę práwie w czwartym.

Fluxu. Euphorbium przeciw fluxu w oczách / bárzo dobrze mázáć / bo bárzo wysusza. Dioscо.

Oczóm. Przeciw bolesćiam w biodrách dobrze pić to Euphorbium.

Plinius lib. 25. cap.12. Euphorbium bárzo pomaga ku oświecániu oczu zácmionych.

Mesuę,Euphorbium iest żywicá/przewyższáiąc wszystki żywice.

Flegmie. W zápalániu y w wysuszániu nászego ciálá purguiąc/pisze Mesuę, wywodźi flegme grubą/kliowátą/z głębokich mieysc w ciele: dla tego wyczyśćia w stáwiách máterie grubé/ták mocno/że niéma żadnéy rzeczy ták mocnéy/któraby stáwów z przyrodzenia wyciągálá.

Páráliżowi Drzeniu/ Skurczeniu Bolesćiam w Wątrobie/w śledźionie. Czynią z Euphorbium oleiek / który iest bárzo pożyteczny przeciw páráliżowi / drzeniu członków/ skámieniu/álbo ścierpnieniu / zákrzywieniu vst / skurczeniu. Tymże oleykiem dobrze pomázywáć / ná bolesć wątroby y śledźiony/która iest z zimnéy przyczyny. Mesuę.

Proch z Euphorbium rozpuszczáiąc z octem/dobrze tą máścią mázáć ná tredowáćiny / bo ie spadza. Mesuę. Tredowi.

Pámieć vtrácona w niemocy/ zowa Letargia, ten oley / który z Euphorbium czynią / náprázwia/mázac w tyle głowę. Mesuę

Wodę z zaskórza w opuchlinách wyćiąga biorąc. Opuchłym.

Aptekárze czynią piluły/które zową de Euphorbio, bárzo ná té niemocy/ktoreśmy wypisáli/ á zwłaszcza ná Fránce/á w stáwiách łupánié pożyteczne. Fráncóm.

Cap. XXXVII.

FAGVS, BVK, Fagiglans.

Bukiew.

PLinius lib. 16. cap. 6. Fagiglans, to iest Bukiew / roście ná drzewie swégo imienia / to iest / ná Buku: ma źiárnká w saszulkách/abo w strączu szárym/ościstym/kosmátym/źiárnká potym wypadáią gránowité / ná trzy gránié. Buk/pisze Plinius, iáko y káżdé iné drzewo / przez rok też rodźi.

Plinius lib. 16. cap. 6. Bukiew nalepsza świniam / które obśćie tuczy / słodkie mieso w nich czyni / człowiekowi dla łácwégo trawienia / zdrowé / żołądkowi wdźięczné.

Jáwna rzecz/że Bukiew bárzo ludźiom obráża głowę / záwracáiąc ią/á ták niegodźi sie ludźiom.

Plinius lib. 24. cap. 5. Liśćie

Bukowé dobrze żuchać w vściech/ dla boleści y krost/ które bywáią w vściech y około dziąsł.

Przeciw krostam/ y boleściam w vściech.

Przeciw kámieniowi w pechérzu/ popiół z Bukwie paloney vczyniwszy máść/ mázać lono. Plinius.

Kámieniowi.

Przeciw opadániu włosów/ z párchów/ tedy nátluc z miodem Bukwie/ przykládać.

Włosóm.

Cap. XXXVIII.

FICVS, SYCA.

Figi.

DWoiáki rodzay iest Fig práwych/ iáko pisze Dioscorides, lib. 1. ca. 49. iedné szczepioné/ á drugié płonné. Szczepionych owoc/ świeży żołądkowi nie zdrowy/ dla swéy ślískości/ á słodkości: płonné pospolicie rzadko rodzą.

Plinius lib. 15. cap. 29. Figowé drzewo bárzo w swym rodzáiu rozmáité. Niektóre są tak wielkié/ iáko gruszki: w Żydowskiéy źiemi/ czérwoné ile oliwki. Dziwną obfitość/ pisze Plinius: że w Hirkániéy iedno drzewo dáie Fig/ dwieście y siedmdziesiąt korcy. Rzecz sie zda niepodobna. Wypisuie też różność ich wielką. A iednák y dziś we Włoszech/ co miásto/ to inákszé/ białé/ zielonć/ brunatné/ száré/ Słowieńskié na wybornieyszé/ z których czynią suché Figi. Mnimam żeby y v nas mogło bydź to drzewo/ gdyż w Padwi/ gdźie są tákié zimná/ málo nieiáko v nas/ trwáią y rodzą.

Figi dostalé iedząc/ żywot bárzo odwilżáią ná stolce/ dla tego dobrze ie ieść przed obiádem/ álbo ná przodku stołu. Dioscó.

Prágnienié odpadzáią iedząc/ pocenié pobudzáią/ nie dobrą krew/ świeżą/ w człowieku czynią. Dioscó.

Prágnieniu.

Które są suszoné/ zową Caricas, bárzo człowiekowi zdrowé/ ciáło bárzo tuczą/ zágrzéwáią/ ále zás czynią prágnienié. Dioscó.

Gárdłu/ vstam/ piersiam/ pechérzowi/ nérkam/ bárzo są zdrowé/ y niemocy w nich odpadzáią iedząc. Dioscó.

Vstam/ piersiam/ pechérzowi nérkam.

Tákże są dobré tym/ którzy po długiéy niemocy niemogą nábydź bárwy dobréy/ iedząc ná práwiáią. Dioscó.

Bárwy.

Dychawicznym/ kászlącym/ padaiącą niemoc máiącym/ opuchłym/ dobrze suché Figi ieść. Dio.

Dychawicznym/ kászlącym/ padáiącéy nie mocy.

Márząc Figi z Izopem/ á to wárzenié wyczyścia piersi piiąc: tymże obyczáiem zástárzałey dychawicy/ y kászlóm/ y dawnému w piersiach zápsowániu. Dioscó.

Piersiam.

Żywot ná stolce pobudzáią odwilżáiąc/ nátłukwszy Fig/ z źiárny Krokoszowémi/ á sáletry trochę przydawszy źiárno albo dwie. Dioscorides.

Márząc Figi suché/ dobrze onym wárzeniém płókáć rány w gárdlé. Dioscó.

Ránam.

Plastry dobrze czynić z máką Jęczmienną/ ná bolączki. Dioscó.

Bolączkam.

Paniam przeciw boleściam táiemnych mieysc/ nátluc Fig z máką Fœnugręci, z Ptisánną/ y przykládáć. Dioscó.

Boleściam

Przeciw gryzieniu w żywocie/ vwárzywszy z Ruty/ dobrze czynić z tego wárzenia Cliftere. Dioscorides.

Gryzieniu.

Figi vwárzywſzy / á potym ſłukwſzy ná plaſtr / przykłádáć ná bolaczki / zbiéráią. Dioſco.

Bolączkam.

Sadzelóm Bolączkom.

Sadzele y bolaczki zá vchem / zową parotidas, odmiękczáią. Dioſcorides.

Wrzodóm.

Wrzody káżdé / tákże plaſtrem okłádáiąc / zbiéráią y odwilżáią. Dioſcorides.

Swieżé tákże ſłuczoné ná plaſtrze przyłożoné / ná tóż pomagáią. Dioſcorides.

Skórká Pomágránátowa ná-

Żánokćicy.

tłuczona z Figi / żanokćice y wrzody ſpadza.

Plaſtr też czynić náwárzywſzy Fig z Piołynkiem w winie / á potym máki przydáć / ná opu-

Puchnieniu

chły żywot. Dioſco.

Sádzelóm.

Przećiw ſádzelóm ná pálcách v rąk y v nóg / tedy ſpalić Figi / potym z woſkiem vczyniwſzy pla ſtrzyk okłádáć pálec. Dioſco.

Swieżé Figi przetłukwſzy / á Gorczycé zwiércianéy przydawſzy / álbo ſáletry / przykłádáć w vcho / przećiw ſzumieniu y piſczeniu w vchu. Dioſco.

Szumieniu / piſczeniu.

Záśie Figi płonné álbo polné mléko / któré z nich pochodźi / puſczáiąc w mléko / tedy zśiáda mléko: ma to mléko moc przepalaiącą / przegryzáiącą / y otwiéráiącą. Dioſco.

Dla tego żywot purguie / pániam mieyſcá zámknioné otwiéra / á to ſtárwſzy Migdały y zmiéſzawſzy / mléko wypić. Dioſco.

Tóż mléko z żółtkiem kokoſzéġ iáią zmieſzáné á przykłádáné / pá-

Miesiącom.

niam miesiące pobudza. Dioſc.

Podágrze.

Przećiw podágrze zmieſzawſzy z mąką Jęczmienną / bárzo pomaga przykłádáiąc. Dioſco.

Tradowi. Krostam.

Przećiw trądowi / krostam po licu białym / zgrubiałym ná licu / ſkórze chropawéy od ſłońcá opaloney / świérzbóm / krostam párchowátym ná głowie / czynić z tego mléká z Jęczmienną máką plaſtr / okłádáć gdźie trzebá. Dioſcorides.

Vkąſzeniu niedźwiádkowemu.

Przećiw vkąſzeniu niedźwiádkowemu / tákże zápomniałego pſá / y káżdéy rzeczy / ktora iádem vkáſi / leiąc mléko to w ráne / goi. Dioſcorides.

Zębóm.

Przećiw bolenią zębów / wźiąć czyśćiuchnéy welny / á rozmoczyć w tym mléku / á one welne włożyć miedzy zęby / álbo gdźieby była dźiurá. Dioſcorides.

Brodawkóm.

Tymże obyczáiem to mléko przećiw brodawkam geſtym / máłym / zową formicas, bo bywáią iáko mrówki / piérwéy pomázawſzy oleykiem / álbo iáką tłuſtośćią / potym mlékiem Figowym pomázáć. Dioſco.

Sok czynią ſpąkowia téyże płonnéy Figi / póki ſie nie rozto-czy: á ten ſok ná té wſzyſtkie rzeczy potrzebny iáko y mléko. Dioſ.

Ten ſok iáko y mléko z tego drzewá / ma moc przepalaiącą / y też pechérze czyniącą. Dioſcori.

Rózczki młodéy Figi płonnéy wárząc z mlékiem / á to mléko piąc / purguie człowieká / miáſto innéy purgácíéy. Dioſco.

Cap. XXXIX.

FICVS ÆGYPTIA, Sycomoron, Sycaminon.

FIgi morowé: złożoné słowo iest / Syca Figá / á moron morowé drzewo. Tego drzewá niemáß v nas / nie trzebá go było wypisowáć. Lecz prości Káplani ná kazániu łamią sie około tego słowá Sycomorus, gdy Ewánielią wykładáią / á nigdy práwie nie wyłożą. Sycomorus drzewo iest Figá morowa / ták rzeczona / iż liśćié ma nie iáko Figá / ále iako Morowé drzewo: sámo iest iako Figowé wielkié / ná które Záchęus wlazł / gdy chćiał páná Krystusá widźiéć: owoc rodźi iáko Figi / ále nie smáczny / nie przy gáłąskách / iáko káżdé drzewo / y iáko Figá: ále przy sámém drzewie: ták iż owoc około drzewá stoi / iákoby Bdły. Jágody té niemáią tákich źiarnek wnątrz / iáko Figi: we wßem są podobné Figóm: rodźi to drzewo cztery rázy do roku / dla tego bárzo pożyteczné iest czásu nierodzaynégo ludźiom / gdy niemáß chlebá / temi iágody żywią sie / iż ná káżde ćwierć látá rodzą: obfitość wielka tego drzewá w Cárstwie / w Ægyptcie / w Rodis / w Syrstwie / y we wßystkich onych stronách.

Z tego drzewá zbiéráią sok ná Wiosnę / póki nie puści owocu / á to wiérzchnią skórkę ostrym kámieniem przerznąwßy / welne podstáwiáią / w którą sok ciecze / potym wyżymáią á ßuß / y chowáią ku pożytku.

Sok ten Figowy / odmiękcza bolączki / rany spaláiąc / goi: wrzody / które sie niechcą zbiérać / rozbiia. Dioscorides. Bolączkam / ránam.

Przeciw wężowemu vkąßeniu ten sok dobrze pić / tákże przykłádáć ná ránę. Wężowemu vkąßeniu.

Tákże przeciw zátwárdzałey śledźionie / y bolesći w żołądku. Śledźionie

Cap. XL.

FRAXINVS, Melian, Melia.

Ieśion.

DRzewo to / pißę Plinius li. 16. ca. 14. iest wielkié / sławy zacnéy / to iest / które Homerus on stáry medrzec / w drzewu Achilleßowym / známienicie wysławiał. Drzewo to ná rozmáité potrzeby / Plinius pißę / śilno potrzebné. A pospolićie znáią ie w Polßcze. A iáko pißę Plinius, iest ták przeciwné wężóm / iż pozáranku y wieczór / gdy nawietßy cień / ßeroko sie roztacza: á pod ten cień żaden wąż nie póydźie / ále co może nadáley przed nim vćieka. A przydáie Plinius iáwna á doświádczona rzecz: Iż gdyby wężá ogniem otoczył / iácy iedno mieysce / gdźieby Ieśionu położył / zoßáwił / rádniéy / powiádá / wąż wßkoczy w ogień / niżliby miał ku Ieśionowi iśdź. á co ießcze dźiwnieyßa / iáko trefnie nátura vczyniła / że záwdy sie to drzewo pierwéy rozwiie / niżli wężowie z źiemie wynidą / á liśtu nie spuści / aż záśie wźiemie wlázą ná źimę.

Dla

Wężowému vkąszeniu.

Dla tego / pisze Plinius, sok z Jesionu przeciw wężowému vkąszeniu / bárzo dobry pić / á nárane przykládáiąc / żadnégo pewnieyszégo lékárstwá niemász.

Dioscorides lib. 1. cap. 93. Liśćié / y sok z liścia / przeciw vkąszeniu wężowému liśćié przykládáiąc / á sok piiąc / napewnieyszé lékárstwo.

Tredowátym.

Popiół tego drzewá palony / z wodą rozpuszczony / trądy spądza pomázuiąc. Dioscorides.

Wszákże gáleźie z tego drzewá pisze Dioscor. źle pić / bo iad iest. Paulus tóż pisze co y Dioscorides.

Bolesćiam

Plinius 24. cap. 8. zásie / przy liśćiu Jesionowym bywa nasienié / które mocno pomaga bolesćiam wątrobnym / tákże bolesćiam w bokach / y w piersiách / piiąc z winem.

Opuchłym

Przeciw opuchlinam / tedy tesz źiárnká pić / wywodzą wodę zasiárza. Plinius.

Tłustośćiam.

Zbytnią tłustość w ćiele / piiąc to nasienié z winem wysuszą. Plinius.

Sitam.

Ku pomnożeniu śiły / pisze Plinius, y mocy / dobrze dawáć pić tego drzewá liśćié / według lat dźiecinnych piec listków / mocnieyszym siedm z winem. Plin.

Cap. XLI.

GALBANVM, Chalbanem.

Gálban.

GAlbanum iest sok / álbo żywicá z iednéġ chrostu / podobnego Feruli / która Metopion zową / rośćie w Syriiéy / y w inszych kráinách zamorskich: ma moc / pisze Dioscо. lib. 3. cap. 88. zágrzéwáiącą / y gorącą bárzo / dla tego wyćiąga y rozbiia.

Miesiącom. Porodzeniu. Piegam.

Pániam tá żywicá bárzo potrzebna: ábowiém kádząc sie z nią miesiące wyćiąga / płód / álbo porodzenié łatwie czyni / tákże przykládáiąc.

Przeciw piegam / rozpuśćić z octem á sálétrą / á tą máśćią pomázywáć piegy giną. Dioscо.

Káßlóm / dychawićom.

Przeciw zástárzałému kásłowi / dychawicy / tchnieniu / wzdychániu / przepuklinam / skurczeniu / tedy ná noc polykáć kilko źiarnek téy żywice. Dioscо.

Przepuklinam / skurczeniu.

Jádowitému piciu / á zwłaszcá które zową Toxicum, z mirrą w winie piiąc / mocno sie sprzećiwia / záßkodzenié iego oddáláiąc. Dioscorides.

Jádowitému piciu.

Z mirrą tákże biorąc Galbanu wypądza z żywotá pániam dźiećie vmárłe / które sámo niechce z żywotá wynisdź. Dioscо.

Bolesćiam w piersiách.

Przeciw bolesćiam w piersiách / iáko w pleurze / czynić plastr z Galbanu, á okládáć. Dio.

Guzom / bolączkom.

Guzy álbo bolączki nápuchłé / które ná mieyscách miesistych bywáią / z kliowátéy máteriiéy / czyniąc plastr / á okládáiąc / spądza. Dioscorides.

Padáiącéy niemocy.

Padáiącéy niemocy tylko sámym woniániem bárzo pomaga / tákże pániam / które máią zátchnienié mácicy / tákże tym / którzy miewáią záwrácánié przed oczymá: kádzeniem iády odpądza / á vkąszenié gádowé / pomázuiąc

Zátchnieniu mácicy. Záwrácániu / Vkąszeniu gadowému.

zuiąc ráne goi. Dioscorides.

Zebóm. Boleści w zebiech oddala / zeby pomázawszy / ábo miedzy bolące włożywszy / morzeniu / vryny tákże zástáwieniu / tedy dobrze pić Galbanum. Dioſco.

Vrynie.

Ku piciu tedy rozpuszczáć z oleykiem Migdálowym / gorzkich Migdálów / álbo z Ruta á z wodą / álbo w wodzie Rózynkowéy / álbo ćiepłym chlebem.

Plinius tóż pisze co y Dioſc. lib. 24. cap. 5. & lib. 12. cap. 25.

Conſtantinus libro Graduum, Gáłban ieſt ćiepły w trzećim ſtopniu / á ſuchy w wtórym / z rzodkwią á z octem nátłukwszy go / plugáwości w ránách wrzedliwych wyczyśćia.

Cap. XLII.

GARIOFILON, Gariofilus Indicus, Gariofilus Aromaticus.

Gwoździkowe drzewo.

PLinius lib. 12. cap. 7. Jeſt w Indiiéy drzewo podobne pieprzowému drzewu / ktore ieſt iáko Jáłowiec wietſze / á łátwe ku włomieniu. Naśienie z tego drzewá tylko ku woniam przywożą: ále témi czásy Hiſzpanowie Portugáliyſcy ináczéy ie wypiſuią / ktorzy go ták wiele náleźli w Indiiéy / iáko v nas wiele wierzby. To drzewo rodźi kwiátek / ktore ſzypułká álbo głowká w gwoździk ſie obráca / ktory ieſt bárzo wonny / czarny. V ſtárych ludźi niepożywano gwoździków / tylko woniáiąc: á dźiśieyſze czáſy przyſzły w zbytki / że iuż rzadka kármia ſmáczna przez Gwoździków: áno to wſzyſtko ku ludzkiéy ſkázie. Ma Gwoździkowé drzewo liſt iáko v Orzechá Włoſkiégo woniáiący bárzo: dla tego niektorzy Aptekárze / dáią ten liſt miaſto folium, to ieſt źiela / ktore też liſtem zową / ktory liſt w Tériáke wchodźi / y owſzem zá foliú wſzyſcy trzymáią liſt Gwoździkowi / á źle: bo inſze ieſt folium, á inſze liſt Gwoździkowy. Hiſzpánowie ták wynáleźli láſy Gwoździkowe / ieżdżąc po morzu zdáleká wielka wonia ie zálátáłá Gwoździków / á ták ku onéy woniéy iechali / áż drzewá ná wyſpie náleźli.

Conſtantinus: Gwoździki ſą gorące / y wyſuſzáiące w wtórym ſtopniu / żołądek / wątrobę / y wſzyſtki wnętrzności poſiláią ſwą wonnośćia / żywot ná ſtolce zátwierdzáią / pokarm w żołądku trawią. Żołądkowi. Stolcóm.

Serapion, Gwoździki dobrze przydáwáć w lekárſtwá / ktore oczy świecáią wzrok / zaſłony y oblóki ſpadzáią. Oczóm.

Iſaac, Mężczyznę / ktory pije Gwoździków drągm pieć z mlékiem ná czczo / czyni mocnego w małżeńſtwie.

Macer, Gwoździki trawienie czynią w żołądku / zámykáią żołądek / małżeńſtwu pomagáią / pámięć czynią dobrą. Żołądkowi. Żołądkowi

Cap.

Cap. XLIII.

GVAIACVM, GVAIcanum, lignum ſanctum,

Gwáiák, álbo drzewo które piią poſpolićie przećiw frácy.

W Kápitulum o Ebenum drzewie wywiedliſmy/że Ebenus ieſt Guaicanum, á nie może bydź podobnieyßa żadna rzecz Guaicano/iáko Ebenus. A wßákóż przed ſie wiele Doktorów dowodzą/ że áni Plinius, áni Dioſcorides, áni Galenus, áni Paulus, áni Theophraſtus, áni żadni z ſtárych Lékárzów nieználi tego drzewá: záczym téż nie ieſt Ebenus: y kłádą przyczyny: Abowiém oni ſtárzy niewiedźieli o tych źiemiách/ w których náleźiono to drzewo/ bo żaden tám człowiek niedochodźił/ áni doieżdżał: dla tego iż Ptolomęus piſał/ iuż tám nie bydź źiemie/ áni ludźie/ powiádáiąc że tám wßyſtko zákryto wodą: ále czáſów dźiśieyßych Hißpanowie z Portugáliiéy ieżdżąc po morzu/ wynaleźli té źiemie y wyſpy/ o których do náßych czáſów nieſłychano. W tych téż źiemiách miedzy inßémi rzeczámi náleźiono drzewo/ które zową Guaicanum, którego dźiś bárzo pożywáią przećiw Frácowátéy niemocy. To drzewo Hißpáni/ piße Braſeolus, z przygody wynaleźli mieć moc przećiw Gállikowi: ábowiém gdy byli w Indiéy/ tám widźieli tákie rozody/ práwie iáko w tych ſtronách Fráncá: á ludźie którzy mieli té boleści/ pożywáli owocu z tego drzewá/ y bráli zdrowie: którzy niemieli owocu/ ći wárząc drzewo pili/ á tákże byli vzdrowieni. Co oni widząc bráli do Hißpániiéy to drzewo/ y wárząc ie dawáli pić tym/ którzy tym wrzodem byli záráżeni/ które piiąc byli vzdrowieni. A ták ſie go ieli/ y z roſkazánia królewſkiéġ/ potym żaden okręt niéma przyźdź z Indiiéy/ któryby nie nábrał Gwáiacu/ dla ludzkiéj wielkiéy potrzeby. Drzewo to w Indiiéy/ iákom rzekł/ rośćie ná wyſpiéch/ gdźie ieſt Kálkut/ álbo Kálekut/ drzewo ná wyſſą/ á podobieńſtwo iáko Jeśion: mą liśćie podobne iáko źiele Bábká/ prągi álbo ſtromy po niém/ iáko ná liſtku Bábcze: liſtki ma iednák mnieyßé niżli Bábká/ á okrągleyßé: owoc tego drzewá ieſt podobny Káßtanóm/ ſkorá ná drzewie ßára/ nieiáko ku czarności ſie ściągáiąca/ bywa drugié tylko ßáréy ſkóry/ ále nie ták dobré/ iáko które z ßárá przyczérnieyßym. To drzewo drugdy ták miąßé naydują/ iáko człowiek miąßy/ drugié mnieyßé/ według lat: bárwá tego drzewá/ ſkoro pod ſkorą z białá ná żółto ſie ściąga/ á potym we śrzódku ieſt práwie czarné. Tákie drzewo im wiecéy w poſrzodku ieſt czarné/ y ma wiecéy czarności/ tym téż ieſt naleßéy mocy: záśie którego śrzódek ma wiele bládości/ to niemocné ku lékárſtwu: ieſt drzewo bárzo twárdé/ ták że go z ćieżkośćią vtnie/ á bárzo ćieżkie/ ták że go wodá niezno ſi/ dla tego tonie w wodźie/ wypuſcza z ſiebie dobrą wilkość/ iáko oléy/ gdy ie wárzą

wárzą tedy wonia / ma nieiáką gorzkość / gdy go kosztuie: owoc tego drzewá / piszą Hiszpani / gdy ij iedzą / mocno purguie.

To drzewo ku lékárstwu nalepszé iest / które świeże / nie stáre od swégo vciecia / ták że nie wyschnie przyrodzona oná tłustość / która ná drzewie widamy / które ma cudną wonią: które gdy woda zámąciß fárbuie wodę / że będzie iáko serwatczana wodá biała / fárbuie przymodrzeyßym.

Drzewo to / piszą wßyscy dzisieyßy Doktorowie / iest zágrzewáiące ná końcu wtórego stopniá / wysußáiące w pośrzodku wtórego / á ták niéma żadnéy gwałtownéy mocy: dla tego iest otwiéráiące / subtilizuiące / przez
Vrynie. vrynę y pot wyczyściáiące: pot pobudza / złe wilkości w ćiele purguiące / y wysußáiące / ocieráiące / á co nawiecéy spráwuiąc té rzeczy wprzód / człowiekà tuczy / pokarm czyniąc w żywoćie.

Żołądkowi Żołądkowi bárzo pomaga / który iest flegmą grubą / słoną / o-
Wątrobie. brázon: tákże wątrobę zápsowá-
Śledzionie ną náprawia / śledzionę tákże / krew záplugáwioną wychedaża / plugáwości złé z żywotá przez stolce wyrzuca.

Kámieniowi. Przeciw kámieniowi osobliwé lékárstwo / ták pechérzowému / iáko y nérkowému.

Podágram Tredowácinam. Swiérzbom / krostam / ránam. Żylam. Przeciw podágram z przyczyny zimnéy / tredowácinam / wßelákiému plci ná skórze záplugáwieniu / świérzbom / krostam / wrzedliwym ránam / niemocam suchych żył / iáko sa / páráliż / padáiąca niemoc / skurczeniu żył / skámiałym y ścierpnionym członkom / suchotam które z żołądká przychodzą / dychawicznym / bolączki w gárdle máiącym pomaga. Suchotam. Dychawicznym.

Cuchnieniu. Tákże cuchnienie z vst máiącym / y káżdą niemoc / która stróny głowy iest vléczy.

Krótko pißąc / wßelákie niemocy léczy / które przychodzą z przyczyny złégo wrzodu frácowátégo / który iuż wßystki niémal niemocy sobie stowárzyßył.

Obyczay léczenia tym drzewem iest ten: Przeciściwßy piérwéy ćiało purgácią y syropkámi przez kilko dni / vstáwiwßy dobrze rządzenie w iedzeniu w piciu / potym postánowić człowiekà w ciepłym mieyscu / w izbie álbo w komnácie / gdźieby wiátr niedochodził / á zimno nieobrażało / tedy pokarm vstáwić táki: Ná obiedźie dáwáć chlebá / dwá rázy pieczonégo / zową biscoctum, to iest / grzanki / trzy vncie / to iest / łóty Aptekárskie / rózynków máłych dwá łóty / migdałów łót ieden / tákże ná wieczérzy dáwáć: á ták trzymáć do dwudźiestu dniu / po dwudźiestu dniu / może dáwáć pul kórczatká / álbo iáko obaczy Lékarz potrzebę / przy piciu / przy obiedźie pić też wodę wtórégo wárzenia tego drzewá / iáko niżéy pißem.

Sirop álbo wodá / która ma bydź z drzewá ku piciu ták ma bydź przyprawiána: Nátárwßy drzewá tego świetégo ná tróciny / á tego prochu z drzewá wźiąć dwá funty / y włożyć w gárniec nowy / polewány / chędogi: á ná

ten

ten proch wléy wody czystéy/ſześnaście funtów/ciekącey/á żeby wodá nie byłá śmierdzącá żadnym zapáchem złym/tákże niech mokníe przez dźień y noc/álbo y przez dwá dni/potym przystáwić do ogniá/z węglá vczynionego miernego/á przykrywſzy pokrywką wárzyć áż wywré do połowice/á wárząc ſzymować/ſzymowánié chować: potym gdy wywré do połowice/odstáwić/á ták dáć stáć áż przez dźień/y przecedźić/á w gárncu polewánym chować.

Téy wody wźiąć ſześć łótów/á dáć ráno pić ciepło/tákże wieczorná noc:á wypiwſzy przykryć pierzynką/álbo kołdrámi/álbo w wánne wsádźić/áby ſie dobrze pocił: zá káżdym rázem potym otarwſzy z potu/niechay sobie od poczynie do obiádu.

Zásie z tegóż pierwſzégo drzewá/które iuż raz wárzone/drugą wodę wárzyć/która ma bydź miásto piwá pita przy obiedźie/y kiedyby ciężkié prágnienié człeká nádeſzło: á to ná téż dwie librze tártego drzewá/iuż pierwéy warzonégo/wlać tákże ſześnaście funtów wody/á wárzyć áż wywré trzecia część/to dwie zostáną/á iedną wywré/potym przecedźić/á téy dáwáć ile trzebá z miernośćią/á nawiecéy przy obiedźie/y przy wieczérzy/á pámiętáć iż iedne wodę wárząc/drugą gotowáć. Niewypiſuie tu drugich spraw/które chowáią przy piciu tegż drzewá. Abowiem ia w tych kśiążkách iedno proſté rzeczy piſze/potym o tym drzewie ſzérzéy po polſku wypiſźémy: nápiſano o tym drzewie ták wiele kśiąg/iż téż niewiedźieć które iuż czćić. Wſząkże ile ku hiſtoriiéy proſtému doſyć czyni Hulricus Hutenus, który wypiſał/iáko go tym drzewem léczono/bárzo ie wyſławiáiąc: Nápiſał dobrze Muſa Venetus, tákże Alfonſus Ferus, Mateolus Peruſinus, Nicolaus Pol Cęſareus, Benedictus Fauentinus, y innych bárzo wiele/które ſobie może czytáć komu trzebá.

Cap. XLIIII.

IVNIPERVS, ACENTON.

Iáłowiec.

IAŁOwiec znáią pospolície. Dwoiakié ieſt drzewo Jałowcowé/iedno wielkié/á drugie máłe iáko chróśćik/zową Iuniperus minor, wielkié zową polny Cyprys/álbo plonny Cyprys/Iuniperus maior. Roſcie nád morzem ten wielki Jałowiec pospolície y ná mieyſcách puſtych: tákiego ſą dwie drzewie v J° M. páná Teczyńſkiégo Woiewody Sędomirſkiégo/w Kráśniku w Klaſtorze/drzewá piękné/że trudno ma kto rozeznáć ieſli Cyprysſowé/ieſli Jałowcowé/ſámé iągody czynią różność: záś máły Jałowiec pospolície znáią.

Galenus 6. Simp. Moc tego drzewá ieſt gorąca/y ſucha w wtórym ſtopniu: ále gorącość tego drzewá w owocu przychodźi áż ku trzećiemu ſtopieniu/dla tego zágrzéwa/ſubtylizuie/y vryne pobudza. Przyrodzenie. Vrynie.

Paulus 7. Jałowiec zápaláiącey y wysuszáiącey iest mocy / aż w trzecim stopniu / tákże y owoc gorący / ále tylko w pierwszym wysuszą.

Dioscori. lib. 1. cap. 88. Jałowiec oboy bárzo ostrogorący iest / zágrzéwa / y wyciénicza y subtyliźuie: kádząc z Jałowcem węże wypądzą z domu: ziárnká Jałowcowé / żołądkowi zimnému bárzo zdrowé.

Wężóm.

Żołądkowi

Ná niedostátki w piersiách / iáko ná kászel / ná odymánié / w żywocie gryzienié / przeciw iadóm / dobrze pić stárwszy Jałowiec. Dioscorides.

Piersiam / kászlóm / odymániu / gryźieniu / iadóm.

Skurczonym / przepuklym / pániam / którym sie mácicá záchtnie wa / álbo zátycha / bárzo pomagáią té ziárnká piąc. Dioſco.

Skurczony przepukły / paniam.

Liśćié Jałowcowé nátłuczoné piąc / przeciw wężowému vkąszeniu wielka pomoc / tákże przykładáiąc ná plastrze. Dioſco.

Wężowému vkąszeniu.

Skóre Jałowcowa spalona w gárncu / á z woda rozpuszczona / dobrze mázáć tredowáciny / bo ie spądza mocno. Dioſco.

Tredowáćinam.

Auerois 5. Coll. Piąc / miesiące mocno pániam zastáwioné wywodźi / y porusza / płód vmárły z żywotá wyciąga.

Miesiącom.

Plinius lib. 24. ca. 8. pisze / Jálowcowé drzewo niémal ma też moc / która y Cedrowé drzewo: ziárnká żołądkowi / piersiám / bolesciam w boku / wzdymániu álbo opuszániu / kászlóm / twárdosciam / bárzo zdrowé piąc.

Żołądkowi piersiam / bolesciam / wzdymániu / kászlóm / twárdosciam.

Przeciw sciátice dobrze pić Jálowcowych ziárnek dwádźiescia / w winie białym stárwszy. Plini.

Sciatice.

Przeciw vkąszeniu od węża / dobrze ciało mázáć / nie vkąśi gdźie pomáże.

Cap. XLV.

IVIVBE, ZIZIPHA.

Po polsku też Aptekárze żową Iuiuby.

IVIubowé drzewo / iest podobne Wiśniowé / iedno iż ma ośći iáko Tarn kolące / ná wierzchu iágody żółté / iáko żoledźie / długdy przyczerwieńszym. Dwoiáki rodzay wypisuią te drzewá / iedno / które rodźi białé iágody / drugie / które z gorącá żółté. We Włoszech to pospolité drzewo / które ma żółty owoc: któreby miáło biały owoc / tegom niewidał tám / áni Aptekárze nie miéwáią białych Juiub. Té Juiuby pospolicie Doktorowie piszą przeciw kászlowi / á Galenus to gáni: bo Juiuby tylko dáią / gdźie chcemy rzeczy bárzo wilgotné zgeścić / iáko gdźie iest kászel z máteriiéy wodnéy / iż bieży prędko do piersi czyniąc kászel / álbo gryząc gárdło álbo płucá: tedy one máterie chcąc zgeścżyć / áby nie ták gwałtownie ciekłá / dáiem Juiuby: ále dźiś pospolicie w káżdéy máteriiéy ták / która subtelna / wodna / iáko / gdźie iest gruba / gesta / y wiecéy subtelności potrzebuiąca / iednáko dáią. Juiuby bárzo ludźi psuią w máteriách grubych: które Juiuby wiecéy grubsze czynią / że potym nie mogą wynidź / y duszą w piersiách.

Auicena

Auicena, Juiuby sa zimné w pierwszym stopieniu/w suchości á w wilgotności iednáka miárę máią.

Galenus o nich ták pisze: Juiuby nie bacze/ábym po nich vsnął/ y áby co pomagały ku wskrzeszeniu zdrowia/álbo w oddalániu niemocy: trudné sa ku strawieniu/á málego pokarmu.

Dla tego nie bárzobych rádźił/ áby sie ták dáleko z nimi w lekárstwách pętano/ áni ich ták vczaśćiano/iáko niewiádomi vczaśćiáią/iż żadnego ku piersiam lekárstwá przez nich niechcą mieć.

Cap. XLVI.

LADANVM, LADON.

LAdon drzewko / álbo lepiéy chróśćik podobny Psiéy rózéy / z ktorego zbiéráią sok/ á potym czynią Ladanum, á to troiákim obyczáiem: Napiérwéy ná Wiosnę wypadzáią kozy y owce / gdy iuż kwitnie to drzewko do niego ná pástwę / á oné gryząc vmáżą sobie po liśćiu brody y śiersć/ zbiéráiąc tłustość z liśćia / ktora z rosą występuie / á potym wyżymáią z bród kozich y z śiersći one tłustość / á Ladanum czynią. Drudzy powrozem ćiągną po tych chróśćikách ocieráiąc / á sok álbo rosá zostáie ná powroziech/ ktora zbiéráią y chowáią.

Przyrodzenie. Ma przyrodzenié pisze Plinius ten sok/ ściągáć/ zágrzewáć/ odmiękczáć/ otwieráć.

Paulus, Ladanum bywa w Cyprze/ze Psiéy rózéy chróśćiku/ktoré kozy brodámi y biodrámi trąc sie zbiéráią z liśćia: iest gorące w wtorym stopieniu / ma substáncią subtelną/mierno odwilżáiąc y bolączki odmiękczáiąc / y zbiéráiąc.

Włosóm. Przeciw opadániu włosów / wźiąć Ladanum, Mirry / oleiu Mirtowégo / á rozpuścić winem/ á tym głowę mázáć. Dioſc.

Bliznam. Blizny wychedaża pomázuiąc/ rozpuściwszy z winem. Dio.

Vszóm. Przeciw bolesćiam w vszu/tedy rozpuścić Ladanum w ćiepłéy wodźie / á z oleykiem rożánym / y ták w vcho puszczáć. Dioſco.

Twárdośćiam. Przeciw twárdośćiam/ ktore bywáią w niewieścich mieyscách/tedy też dobrze czyniąc pessarium przykłádáć. Dioſcorides.

Káślowi. Tákże ná kászel dobré lekárstwo dáiąc wszelákim obyczáiem / stolce zátwierdza piąc w Stolcóm. stárym winie / vryne pobudza. Vrynie. Dioſcorides.

O Ladanum Plinius pisze / lib. 26. cap. 8. & lib. 12. cap. 18. & 6.

Cap. XLVII.

LASER, LASERPICIVM, Silphium.

PLinius libr. 19. cap. 3. Laser iest żywicá / álbo lepiéy sok z iednégo źiela / ktore zową Maspethon, podobne Feruli/ liśćie ma iáko Opich / nasienié szerokié iákoby listy/kozen równy á gorący. Kozen y rózgę tego źiela rozrzynáią/ á ták sok ćiecze/ktory potym zbiéráią: nalepszy ten sok Scerenais, ktoréġ gdy kto weźmie

w vstá/á strawy by namniey/tedy po wszystkim ciele pot wywodzi/álbo wilgotność podobną potowi: ten práwie Laserpicium álbo Silphion, drudzy zową Mediyski álbo Siriyski.

A ten sok niektózy (iáko Braseolus ieden) máią zá Assamserodam, to iest/zá Czártowé Layno/otym czytay szérzey Theophrastum lib. 1. cap. 2.

Włosóm/párchóm/ Dioscorides li. 3. ca. 85. Przeciw padániu włosów z głowy/á párchóm/ wziąć Laserpicium, rozpuścić w winie/á przydáć octu trochę y pieprzu/á mázać.

Oczóm. Oczy bárzo wyczyścia/oświéca/rozpuściwszy z miodem/á ná oko puszczáiąc/ tákże przeciw fluxóm/które w oczy przychodzą. Dioscorides.

Fluxóm.

Zębóm. Przeciw bolesciam w zębiéch kásek ná zab przyłożyć/ból vśmierza: á ieśli chcesz mocniey/ tedy z kádzidłem rozpuść/á tym obłóż zab. Dioscorides.

Jeszcze ná też bolésć zębów/ rozpuścić w occie z mieszánym z wodą/ w którymby pierwéy wárzono Jzop y figi/á tym płókáć. Dioscorides.

Przeciw vkąszeniu zápomniátego psá/ beśtiéy. Przeciw vkąszeniu zápomniátego psá/ bestiéy/którzy iad kąsáiąc zostáie/rozpuściwszy z winem pić/y ná ráne przykládáć. Dioscorides.

Przeciw iádowitym zástrzałom Niedźwiadkowému vkąszeniu. Przeciw iádowitym zástrzałom/álbo iákimkolwiek gádom iádowitym/ tákże niedźwiadkowému vkąszeniu/przykládáć tego sokú/y z winem pić. Dioscorides.

Sadzelóm ogniśtym. Ná sadzele ogniśté (Carbunculos zową) tedy przyprawić z Laserpicium, z Ruta/z miodem/á sálétry trochę przydawszy/ plastr/á przykládáć: może też sámo Laserpicium przykládáć. Dio.

Modzelóm Modzele y twárdości ná nogách álbo rękách/z woskiem álbo z figámi rozpuściwszy.

Krósty nowé podobné tredowácinam/z octem rozpuściwszy pomázuiąc gubi. Wrzód który bywa w nosie/zowa polipum, goi/przyprawiwszy z trocinámi miedźiánémi/ábo z prochem/który bywa pod nákowalną/ gdźie kuią miedź: á wszákże pierwéy trzebá nożyczkámi wyrznąć mięso zbytnié w nosie. Dioscorides.

Krósťom. Wrzodowi w nosie.

Dawné w gárdle zákáżenié y chrapienié/głosu zámilknienié/omienienié/rozpuściwszy Laserpicium wypić/wnet głos náprawi. Dioscorides.

Zákáżeniu y chrápieniu/ głosu.

Komu ięzyczek vpádnie/ rozpuścić z miodem/ y pomázáć podniesie sie. Dioscorides.

Vpádnieniè ięzyku.

Przeciw ślinogozowi/z wodą/w którey rózynki wrzały/rozpuściwszy płókáć gárdło. Dioscorides.

Przeciw kászlowi dobrze dáwáć ieść z iáiem w rozmaczki/á w pleurze w polewce iákiéykolwiek dáiąc/tákże przeciw żółtéy niemocy/przeciw opuchlinie/w figách dáwáć ieść. Dioscorides.

Przeciw kászlowi/ pleurze/ żółtéy niemocy/ opuchlinie.

Przeciw ciężkiemu trapieniu zimná/febrze/tedy rozpuścić w winie/á przydáć kąsek pieprzu á kádzidłá. Dioscorides.

Zimnam/ febrom.

Przeciw padáiącéy niemocy/ w occie przymiedzionym dáwáć pić. Dioscorides.

Padáiącéy niemocy.

Pániam miesiące mocno wywodzi/

Miesiącom.

wodźi / rozpuściwszy w winie / przydawszy troche pieprzu á mirry / skurczeniu / rozpuklinie dobrze pić. Dioſco.

skurczeniu/ Rozpuklinie.

Rozpuſczáią Laſerpicium w oleyku gorzkich Migdałów / álbo Ruta / ábo z białym chlebem cieplym.

O Laſer álbo Laſerpiciu ſzérzéy czytay v Pliniuſzá / lib. 19. cap. 3. & lib. 20. cap. 9.

Cap. XLVIII.

LAVRVS, DAPHNEA arbor.

Bobkowè drzewo.

BObkowé drzewá we Włoſzéch ſą poſpolité / że z nimi pálą ogień.

Przyrodzenie.

Liśćie Bobkowé / piſze Paulus 7. ſą ſuchéy mocy / y zágrzéwáiącéy mocnie: ále Bobki ieſcze mocniéy wyſuſzáiąc zágrzéwáią: zá śie ſkórá z kozenia ma gorzkość

Kámieniu.

y oſtrość. A dla tego kámienie w nérkách y w pecherzu łamie / piąc z winem / wątrobie bárzo pomaga / ile drágmá záważy.

Dioſcorides li. 1. ca. 91. Drzewo Bobkowé ma śile zágrzéwáiącą / y odmiękczáiącą / dla tego

pániam.

pániam / które ſie w nim wárzonym myią / álbo párzą / bárzo pomaga / boleśći vśmiérza / y vrynę wywodźi.

Vrynie.

Ściągáią liſtki Bobkowé leguchno / dla tego bárzo pomagáią żołądkowi / nátłukwſzy ich z żemłą / álbo z máką Jęczmienną / y przykłádáć / tákże pomagáią

Żołądkowi

Vkąſzeniu śiersienów

przećiw vkąſzeniu śiersieniów / ós / álbo pczół / przykłádáiąc. Dioſcorides.

Bobki / które ſą gorętſzé niż liśćie / ſłuczoné á z miodem przyprawiwſzy z nich Łákwarz / dáwáć przećiw ſuchotam / które pochodzą z ránienia płuc / á plwániu krwią / tákże dychawicznym / tákże káżdym zbytnim rymam / do piersi z głowy padáiącym. Dioſcorides.

Suchotam

Dychawicznym.

Rymam.

Przećiw niedźwiadkowému vkąſzeniu / Bobki ſtárté pić z winem. Dioſco.

Niedźwiadkowému vkąſzeniu.

Krosty ſzpetné / iáko tredowáći ny / ná licu / ściéra ſok Bobkowy. Dioſc. Oleiek Bobkowy / dobrze puſczáć w vcho / w którym ſzumienié dzwoni / á tym lepiéy z ſtárym winem / á z różánym oleykiem przyprawiwſzy. Dioſco.

Krośtam.

Vſzóm.

Oleiek ten dobrze przydáwáć máściam / którémi chcemy zágrzéwáć. Dioſco.

Kámienié w nérkách y w pecherzu łamie ſkórká z kozenia Bobkowégo piąc z winiem: páníé brzemienné nie máią go pić. Dioſcorides.

Kámieniu.

Tym / którzy máią zápſowáné wątroby / máią pić tego kozenia ſkórki / ile trzy pieniądze záważy. Dioſco.

Wątrobie.

Bobkowé drzewo / które ſámo tym dawano / którzy zwycieſtwá wiedli: ſámo w domách Céſárſkich / á pánów wielkich mieſzká. O tym drzewie ſźéroko piſze Plinius, lib. 15. cap. 30.

Táśie w kśiegách 23. cap. 8. tenże piſze: Bobki mieśiące pániam wyciągáią / przykłádáiąc ábo piąc / káſzel ſtáry y dy-

Miesiącam.

Dychawicam. chawice gubią / dwá Bobki oblupiwszy w winie piiąc / á Suchotam w febrách z woda / tákże suchotam / wrzody w głowie ciekące / Wrzodam tákże krosty w vściách / sok z nich Krostam. wyczyścia. Przeciw iádowitemu Vkąszeniu iádowitego. vkąszeniu / wątrobie / á śledzionie / przykładáiąc Bobki z octem / tákże iezyczkowi vpádnienemu wárząc bárzo pomagáią.

Cap. XLVIIII.

LARIX.

Modrzew.

W Herbarzu polskim Terpentinū wykłáda Modrzew / á Terpentina Modrzewiowa żywicá: ále prawdźiwie Terpẽtina iest żywicá inszá / od Modrzewiowey żywice / iáko Terebintus drzewo inſze iest / od Modrzewiu / ktore iest Larix. Plinius lib. 9. cap. 10. wypisuiąc drzewá żywice rodzące / piąty rodzay pisze Laricem. Ktora Larix, pisze / ma drzewo / máterią známienitą / wiekuiſto trwáiącą / czerwoné / á woniey ostrey / obfićie puszcza żywicę / bárwy miodowey lipcowey / nigdy nie twárdnącey: á to iest wszystko w Modrzewiu. y przydáie Plinius, że także vstáwicznie zielona Zimie y Lecie Modrzew / iáko y Sosná / á ktemu wyssza y mieższa niż Sosná. Zásie Terebintus drzewo / iáko niżey wypiszemy / niema żadney podobności z Modrzewiem.

Ale rzeczesz / tedy ty chcesz sam przewrocić wszystek zwyczay / gdyż iednáko wszędzie Doktorowie / y Aptekárze / y Bárwierze zową żywice Modrzewiową Terpentine. A ia każdemu odpowiem / żem nie ią to nálazł / náleźli náuczeni ludźi / zwłaszcza Weneccy Aptekárze / w Cyprze y w inszych stronách / że tak iest. O tym szeroko pisze Braſeolus, długo Menardus libro 10. epiſto. 3. in annotationibus in Meſuę, y wszyscy inszy dźiśieyszy: á tak Modrzew iest Larix.

Plinius l. 24. c. 6. pisze de Larice, to iest Modrzewiu. Liście álbo ośći Modrzewiowe vwárzone w octcie / á płocząc zeby tym octem / bolesć vśmierza: popiół z skorzy Modrzewiowey dobrze pożywáć ná przetárcie / y opalenie. Zebóm.

Ten popiół piiąc / biegunki vstáwia / vryne pobudza / kądzenie niewiástam náprawia mieyscá. Plinius. Biegunkam / vrynie.

O tey też żywicy osobno pisze Dioſcorides lib. 1. ca. 78. gdźie o Terebintinie pisze / dáiąc znáć / iż inszą Terebintiną.

Cap. L.

LENTISCVS, Schinos, Scinus.

Maſtyxowe drzewo.

Dioſcorides lib. 1. cap. 77. pisze / Lentiſcus drzewo iest / ktore rodźi żywice / ktora zową Mástyx / á zową Lentiſcus, quaſi depreſsibilis & lentus, iż to drzewo ſczępáne / ná ktorą chcesz ſtronę da ſie náwieźdź: z tego czynią

denti-

dentifricia we Włoſzéch nadobné zákrzywioné.

przyrodzenie. Ma to drzewo wſzyſtko / mocśćiągáiącą / á ćiérpnącą / ták owoc / iáko liśćié / y gáleźié / z ſkorzeniem / y ſkórą.

Paulus, Drzewo Máſtyxowé / które ieſt Lentiſcus, we wſzyſtkich ſwoich częśćiách wyſuſza w wtórym ſtopniu / á záśie w ćiepłośći y źimnośći miernośćią / ma iednáką śćiągáiącą moc.

Dioſcorides lib. 5. cap. 78. Żywicá Młodrzewiowa / bárzo pomaga przeciw záſtárzałému káſzłowi / y boleśćiam w piersiách / z miodem biorąc.

Káſzłowi / boleśćiam.

Czynią z tego drzewá ſok / á to wárząc rózgi / liśćié / y korzenié długo / á potym wyżymáią y ochładzáią przecédźiwſzy: záś z nowu one wodę wárzą / áż będźie miąſza iák miód / á ták chowáią. Dioſcorides.

Ten táki ſok piią przeciw plwániu krwią / biegunkę / káżdé^y gryźieniu w żywoćie / tákże przeciw zbytnim vplawam bialſchgłów / przeciw vpadnieniu mácice / wychodzeniu trzewá z ſtolcá / tákże pyſczáiąc ná wrzedliwé rány / y káżdé bolączki / goi / żeby z nim płócząc / boléść vśmierza. Dioſc.

przeciw plwániu krwią / gryźieniu / vplawam. Mácicam / Ráuam / bolączkam Zebóm.

Żywice Lentiſkowa / która zową Máſtyx / piąc / bárzo pomaga przeciw plwániu krwią / y przeciw záſtárzałym dawnym káſzłóm / żołądkowi bárzo pomocna / ták / że ią Máſtyx zową / to ieſt / mátką żołądkową. Dioſco.

Kaſzłóm / żołądkowi.

Proch z téy żywice czynią ná wycieránié zebów czarnych / á tym lepiéy gdy drugich rzeczy przydaſz / oblicze cudné czyni / pokładáiąc z nią. Dioſco.

Zebóm.

Zuchnienié z vſt oddala / opuchnienié dźiaſt oddala / ták że zuchnąc. Di.

Cuchnieniu / opuchnieniu.

Plinius lib. 24. cap. 7. Lentiſkowégo drzewá ſkórá / drzewo / liśćie / żywicá / vryne pobudzáią / ſtolce zátwierdzáią.

Vrynie.

Żywicá bárzo pomaga niedoſtátkam á boleśćiam w ſtolcu / zbitym / ſłuczonym członkóm / oleyćiem Máſtyxowym dobrze mázáć. Plinius.

Stolcóm. Zbićiu / ſłuczeniu.

Serapio, Máſtyx rozwilża bolączki w żołądku / czyniąc plaſtr z niego.

Bolączkam.

Cap. LI.

LIGVSTRVM, Cypron.

TEgo téż niemáſz w Polſcze / áni ieſt pospolité w lékárſtwách. Jedno dla tego ie wypiſzem / áby vmieli wykládáć ći / którzy dźieci vczą / oné ſłowá Vergiliuſzowé: Alba Liguſtra cadunt. Bo ilem ſłychał / wſzyſtko o źielu wykládáią / áno Vergilius rozumiał o drzewie / które Dioſco. lib. 1. ca. 109. ták wypiſuie: Liguſtrũ ieſt drzewo / które ma liśćie podobné oliwie / ieno troche ſzérſzé / á miękſzé / á wiecéy źielenſzé: kwiátki ma białé / pełné koſmácin / á woniáiące / á té ſą alba Liguſtra: owoc ma czarny w iágodkách / podobny Bzowym iágodam / á té zową Váccinia. Roſćie te^o drzewá doſyć przy mieśćie Aſcalonitey

żydowskim / y w Ægyptćie / v Canopon.

Przyrodzenie. Máią moc liśćie ściągáiącą/y ćiérpnącą/dla tego pomagáią zucháiąc ie w vstách/ránam/y krósta m w vśćiech álbo ná wárgách/także wrzedźienicam ognistym. Dioſco.

Krósťam.

Wrzedźienicam.

Boleśćiam w głowie. Boleść w głowie vśmierza kwiat tego drzewá / nátłukwßy z octem y przykładáć. Dioſco.

Cap. LII.

LYCION, PIXICANTHA, Buxea ſpina.

DRzewko to ieſt pośpolićie nie wietßé trzech łokći: ma liśty iáko Bukßpan / geśté / á bárzo oganiśté / pełné ćiernia/á kolących tarnów. Tego drzewká w Weneciiéy w iednym Klaſtorze bárzo wielem widźiał / ktory ſtoi miedzy ogrodmi w Weneciiéy zá świętym Jérzym. Rodźi to drzewko źiárnká / podobné pieprzowym źiárnkam / czarné / gorśkié.

Z tego drzewá ſok czynią/ktory zową lycion / á to tłukąc korzenie weſpołek z drzewkiem / á potym práśámi wyżymáią/ także y z naśienia wyżymáią ſok/ á ták ná ſłońcu ſuſzą / y ku potrzebam chowáią.

Przyrodzenie Ma ten ſok śile śćiągáiącą/ćierpnącą/dla tego iáko piſze Dioſ. l. 1. cap. 117. wyczyśćia á wyćiera záćmienia w oczu/ iáko obłoki/y błonki/ y mgły / świérzby ná powiekách wyczyśćia / także każdé chropowáćiny / y zaſtárzałé fluxy/ktore do oczu z głowy ćieką / vſtánawia.

Oczóm.

Zaſtárzałom Fluxóm.

Także przećiw plugáwośćiam y ropam w vßu bárzo pomaga/ á to rozpuśćiwßy w vcho puſczáiąc. Dioſco.

Vßóm.

Tóż przećiw vpádnieniu iezyczká/álbo ránam w gárdle około iezyczká pomaga/máżąc abo płocząc / także wrzedliwym álbo okrośtáwiałym dźiąſłam / ránam ná wárgách / pomázuiąc pomaga. Dioſco.

Przećiw vpádnieniu iezyku / ránam.

Rozpádliny w ſtolcu / y inné ſadzele / także przetárćié / zwłaſzá w dymionách / máżąc goi. Dioſcorides.

Rozpádlinam/ſádzelóm.

Przećiw gryżieniu w trzewách/ y biegunkam/ pomázuiąc żywot vſtánawia. Dioſco.

Gryżieniu. Biegunkam.

Krwią pluiącym/ káßlącym/ dáwáć pić z woda ile Bobowé źiárno/także przećiw zápomniáłego pſá vkąßeniu. Dioſco.

Krwią pluiącym / káßlącym. Vkąßeniu zápomniáłego pſá.

Włoſy fárbuie ruſſo / máżąc tym ſokiem. Dioſco.

Włoſom.

Sádzele ná pálcách / v páznokćiów / także rány ßpetné / wrzedliwé / y ktore po ćiele ſie rozßérzáią/ máżąc goi. Dioſcor.

Sádzelóm. Ránam.

Zbytnie miesiecy płynienié / vſtánawia pániam / á to przykładáiąc/álbo z mlékiem piiąc.

Miesićóm.

Cap. LIII,

MALA, POMA, Meleas.

Iábłká.

PLinius lib. 15. cap. 14. Rozmáitość iábłek wielką wypiſuie. Ale iednák/ by im wypiſáć wßyſtki imioná / á przezwiſká / ktore im w Polſcze wymyślili/byłyby tego

tego wielkié ksiegi. A wszákoż wszystki iabłká sa albo szczépioné / ábo plonné: szczépioné sa / ábo słodkie / álbo kwásné / álbo cierpnácé / ábo máiácé smák złożony słodkiégo á kwásnégo / iáko winniki.

Przyrodzenié. Dioscorides li. 1. c. 136. Wszystkich iabłek liście / kwiecie / wiérzchy / máią moc ściągáiącą / á zwłaszcza Pigwowé: także czynią iabłká / ále póki niedoștoią: bo gdy doștoią nie tak cierpną / áni ściągáią / zásie kolere rády czynią swym pokármem w ciele / á zwłaszcza żyłam suchym / to iest stronam niepożytecznė / odymáią y puszą żywot iedząc.

Żyłam.

Ráby Moyżesz / iabłká wonnością swą posiláią serce y mózg w głowie / pomagáią też máiącym suchoty / zránionych piersi / także boiáźliwym ludźiom. Mes.

Serce. Suchotam

A ná to czynią syrop / ktore zowią Siropos de pomis: zásie leśne iabłká mocniéy ściągáią y cierpną: dla tego gdy chcemy zástáwiáć álbo ściągáć / nalepiéy tákich pożywáć. Dioscó.

Galenus 7. Simpl. Jabłká nie sa wszystki iednéy nátury / á iż iedné słodkié / drugié kwásné / drugié winné / tak też / ácz kolwiek pospolicie máią mokré á zimné przyrodzenié / wszákże iedné wiecéy / drugié mniéy.

Auerois 5. col. Jábłko słodkié iest mierney wilgotności / á zásie kwásné iest zimné á suché / á ma moc swą pomágáć z przyrodzenia / posiláć członki pierwsze / to iest / serce / wątrobę / y mózg.

Serce / wątrobie / mozgu.

Jábłek wiecéy obyczáiem lékárskim mamy pożywáć: bo pisze Haliabas, Jábłká wszystki żyłam suchym sa bárzo przeciwné / á tym wiecéy kwásné: á gdy wiele kto ie Jábłek / bárzo obrázáią żołądek: któremu záwsze lepiéy wárzonych / niżli surowych pożywáć / ále gdy surowé iedzą / ná końcu po obiedźie máią bydź dáné. Galen.

Cap. LV.

MALVM PVNICVM, Malum Granatum.

Gránatowè iábłko.

Dwoiákié sa Jábłká Gránatowé / iedné domowé / drugié leśné álbo plonné. Galenus 8. Simpli. pisze / wszytki Gránatowé iabłká cierpnącą máią moc / á wszákże nie wszystki iednáko: abowiém niektóré sa słodkié / drugié kwásné / niektóré z kwásná gorzkié / á według tego też sa wiecéy cierpnącé / álbo mniéy.

Kwásné Gránaty záźiebiáią y wysuszáią mocno / y mocniéy drobią: słodkié chłodzą y wysuszáią / ále nie bárzo: zásie które sa z gorzká kwásné / też ochładzáią / ále namocniéy wysuszáią / á żołądkowi wiecéy sa zdrowé: iadrká wiecéy wysuszáią nád sok / á ieszcze wiecéy skórki z iabłek. Paulus.

Dioscorides lib. 1. Gránatowé iábłko / dobry ma sok / á żołądkowi bárzo zdrowé / á wszákże málo tuczy człowiecá / álbo nic: słodkié lepszé żołądkowi / ále w febrách nie dobré / bo czynią w żołądku nieiákié zápálenié / á tak

ciężża

Febram. ciężßa febrá / y opußenié / ktore kwaśné ſą / bárzo zápaleniu żołądká pomagáią / y vryne pobudzą.

Vrynie.

Kwáśnych Granátów iądrká vſußoné ná ſłońcu / á ná proch ſtłuczoné / záſtáwiáią żywot ná ſtolce / tákże rymy / ktore czynią biegunki. Dioſco.

Stolcóm. Rymam/ Biegunkam.

Téż iądrká we dżdżowéy wodzie mocząc / dobrze dáwáć tym / ktorzy krwią pluią: párzić ſie w nich białym głowam dobrze przeciw zbytnim fluxóm przyrodzonych rzeczy / tákże gryżieniu w żywocie. Dioſco.

Fluxóm. Gryżieniu.

Sok wyciśniony z iądrek Granátowych iábłek / zmießawßy z miodem / dobrze z nim mázáć rány ná vśćiéch / ná táiemnych mieyſcách / kroſty / y rány tákże w ſiedzeniu / też przeciw zánokćicam mázáć / wrzedliwym ránam / y też bolesćiam w vßu / y w nośie / á nalepßy ktory z kwáśnych Granátów. Dioſco.

Ránam. Kroſtam. Vßóm.

Záśie kwiecie Granátowé / ktore Citinos zową / máią też moc ściągáiącą / á ćierpnącą / y wyſußáiącą: dla tego krwáwé rány goiąc ſtuláią / y ná wßyſtki rzeczy / ná ktore iábłká pomagáią / też tenże kwiat pomaga. Dioſco.

Ránam.

Przeciw bolesćiam w zębiéch wárząc to kwiécie / á tym płókáć żeby / tákże dżiąſłam czynić z ktorych krew ćiecze. Dioſco.

Zębóm. Dżiąſłóm.

Przeciw rozpuklinam z trzew / tedy czynić z tego kwiecia plaſtr / á ten przykłádáć. Dioſco.

Rozpuklinam.

Niektorzy / piſże Dioſcor. dowodzą tego / że gdy kto zie trzy ßypułki / álbo kwiatkow Granátowych / tedy nie vzna cały rok bolu w oczu / ktory przychodźi z fluxów.

Czynią też z tego kwiátu ſok / ktory tákże może iáko hypocyſtidos.

Záśié ſkorki Gránatowé / ktore oſobliwie zową malicorium, máią też moc iáko y kwiat / ściągáiącą y záſtáwiáiącą / kożenié Gránatowé wárząc / á piiąc / gliſty ßerokié zábiia y wypądza. Dioſcorides.

Gliſtóm.

Cap. LVI.

MESPILVS, Meſpilum.

Meſpuły popolſku.

DRzewko to oścíſté / liſtki ma podobne Burowi / iábłká rodźi nie wielkié / bárzo wdźięczné w ſmáku / w ktorym ſą trzy źiárnká / od ktorych té iábłká zową tricocus. Dioſco. lib. 1. cap. 38.

Ma też to iábłko / ściągáiącą / á ćierpnącą moc / dla tego bárzo żołądkowi pomaga / biegunki záſtáwiáiąc.

Żołądkowi biegunce.

Są drugié iábłká Meſpuły we Włoſkiéy źiemi roſtącé / Epimelida zową / á drudzy Setamū. Drzewo podobné Jábłóni mnieyßéy / liśćié ma iábłkowé okrągłé / rodźi / leguchno też ćierpnie / á ktému záſtáwia biegunki. Piiąc té iábłká z winem ſłodkim / tym / ktorzy krwią pluią / bárzo pomágáią.

Biegunkam.

Owoc tego drzewa ieſt mocnie ćierpniący / á ściągáiący / tákże y liśćié / tymże obyczáiem y pą-

kowie

kowie ná drzewie / mocno zástánawiáia biegunki iáblká tego drzewá/ á bárzo zdrowé żołądkowi. O Mespułach Plinius ssérzéy lib. 15. cap. 20.

Biegunkam. Żołądkowi

Cap. LVI.

MORVS, MOREA, Sycaminea.

Moronè drzewo.

DRzewo Morowé iest / któré iágody morowé rodźi. Jest dwo iakié: iedno któré ma iágody białé/á słodkié: drugié / któré ma iágody modré / álbo czarné. Drzewá Morowégo / któré rodźi iágody białé / w Polszczem nie widał: któré czarné rodźi / w Sedomirzu / ná kilku mieyscách w sádách iest. Morowé drzewo białé bywa / szczepiąc látorośli czarnych Morów / w białą topolą.

Plinius lib 15. cap. 24 Troiaká bárwe Morów wypisuie / ále czérwoné sa czarné: bo káżdé czarné pierwéy niżli dostoią sa czérwoné / áż gdy dostoią będą czarné.

Przyrodzenie.

Dioſco. lib. 1. cap. 147. Sok z iágód Morowych vwárzony ná miedźianéy panewce / á potym ná słońcu vsuszony / ma moc zástáwiáiącą / dla tego dobrze ij dáwáć tym / którzy máią biegunki.

Biegunkam.

Tenże sok z miodem przyprá-wiony / bárzo pomocny przeciw vpádnieniu iezyczká / ránam w gárdle / y w vstách / które bywáią z flegmy / z głowy ciekácéy / słonéy / ostréy / á to płocząc z tym sokiem / rozpuściwszy sok z wódką Babczáną. Dioſco.

Ránam.

A gdy ktemu sokowi przydádzą halunu piorowatégo / gallásowéğ prochu / ssáfránu / Tamarifkowego nasienia / korzenia fiołkowégo / á kadźidłá / będzie przespieczné á mocné lekárstwo / wárzywszy z miodem: zową to diamoron Dioſco.

Jágody Morowé kwásné vsuszoné / słukwszy / posypowáć do brze pokarmy tym prochem / przeciw biegunkam wszelákim. Dio.

Biegunkam.

Korzenia Morowégo skórki / wárząc á piiąc mocno purguią / to też wárzenié piiąc / glisty wypądzą ssérokié. Dioſco.

Liśćié Morowé ſtuczoné / dobrze przykładáć ná mieysca opalonė / mocno lécza / także z oliwą ſtuczoné / á przykładáiąc ieszcze lépiéy ocieráią. Dioſco.

Opaleniu.

Liśćie Morowé z liśćiem Przestępu / który miéwa czarné iágody / przydawszy liśćia Figowégo / wárząc społem / á tym włosy myiąc / fárbuią czarno. Dioſco.

Włosóm.

Przeciw bolenіu zebów / wárząc skórki z Morowégo drzewa / także y liśćie / á tym płókać zeby. Dioſcorides.

Zebóm.

Przerzynáią v tego drzewá skóre v korzenia / á potym wychodźi sok / który ná boleść zebową dobry.

To drzewo we Włoszéch nawiecéy mnożą ná pożywienié robaczkóm / które iedwaby toczą: áczkolwiekći z inszych drzew liścia pożywáią / iáko z Jábloni / z Debiny / z Pigw: ále z tego drzewá / gdy liście iedzą bárzo obfićie iedwaby toczą / á z inszych drzew bárzo málo.

Cap.

Cap. LVII.

MYRICA, TAMARIX, Tamariſcus.

Támáryſek.

DRzewko to ieſt bárzo podobné Száwinie / záwżdy zielone / ſámo czérwone iáko Táwola / kwiátki ma drobniuchné miedzy liśćiem / á geſté / tákże y naſienié: miedzy górámi Tátrámi tego chróſtu doſyć przy wodách. W tym ſie drzewku bárzo myla niektorzy Aptekárze z ſwémi bábámi / ktorzy iádowité á okrutné zielſko bágniſko biorą zá Tamariſcum: áno inſza rzecz ieſt Tamariſcus, á inſzé bágniſko.

Przyrodzenie. Paulus 7. Ma moc Tamariſcus drobiącą / ſiekáiącą / ocieráiącą: prócz wielkiégo wyſuſzánia / ma nieiákié cierpnienié / á dla tego ściąga.

Przećiw plwániu krwią / biegunkam / vpláwam / żółtey niemocy. Dioſco. li. 1. cap. 101. Przećiw krwią plwániu / biegunkam żółtym / vpláwam zbytniem niewieśćiem / żółtéy niemocy / tedy bárzo dobrze pić Tamariſcum.

Bolączkam / odymániu. Bolączki / zbytnie odymánia / nátłukſzy przykládáć ſpądza: naſienié takąż ma moc ná tóż / tymże obyczáiem y ſkórá. Dioſc.

Śledźionie Liśćic z Támáryſku / wárząc w octćie á piiąc / rozmiękczáią śledźione / y opuchłą vmnieyſzáią. Dioſcorides.

Zebóm. Tymże wárzeniem dobrze płókáć zeby / oddala bolenié w nich / tákże dobrze ſie pániam párzyć w

Vpláwam tym liśćiu / przećiw vpláwam zbytnim. Dioſcorides.

W lug też dobrze kłádź Támáryſkowé liśćie / gdy chcemy trácić wſzy / gnidy / y inſzé plugáwości. Dioſco. Wſzóm / Gnidóm.

Z drzewá czynią popiół / á ten bárzo pániam pomocny / przećiw zbytnim vpláwóm niewieśćiem przykládáiąc. Dioſco.

Śledźionie Ktorzy máią zápſowáną śledźionę / tedy máią ſobie dáwáć czynić kruzliki z Támáryſku / á z tych piiáć: bo im bárzo wielkié lekárſtwo: to czyni pomoc przećiw śledźionie.

Plinius lib. 24. ca. 9. Myricen, ktora też Tamarix zową / léczy wrzody Cáncrowáté / á to w winie wárząc / potym z wierćiawſzy z miodem / przykládáć. Wrzodóm.

Śledźionie Przećiw boleśćiam śledźiony / naprzednieyſzé lekárſtwo / á to ſok wyżawſzy z liśćia / á piiąc ij z winem: drugié rzeczy piſze niémal téż któré y Dioſco. Plinius.

Cap. LVIII.

MIRABOLANI, Citrini nigri Indi, Hebuli.

MIrábulanów nieználi Gréćcy Doktorowie / Dioſcorides, áni Galenus, áni Plin. bo áczkolwiek Plinius piſze de Mirabolano, tákże y Dioſcorides / ále to ieſt inſza rzecz / ktora też zową Ben / iákoſmy wypiſáli w piérwſzych kśiegách: ten też orzech Ben / zową Balanus Mirepſica: ále Mirabolany ſą śliwkam podobné owoce / iáko to káżdy obaczy / gdy weyźrzy ná nie.

Roſtą té Mirábolany / piſze

Meſue /

Mesuę, ná rozmáitych drzewách: lekárstwá sa chwalebné/ktore nie máia w sobie żadnego zaszkodzenia/y owszem żołądek posiláia/ y wszystki wnetrzności/iako wątrobe, serce/ y wszystko ciało.

Mirabolany sa lekárstwo tákie/których/gdy kto pożywa/ odmładzáia człowieká/ czynia plec piękną/ wonią wdzięczną z vst wywodza/ gdy bywáia iedzone/ pot też wdzięczny przez smrodu wywodza/czynią wesołego y roskosznego człowieká. Mesuę.

Żołądkowi Wątrobie. Posiláia żołądek/ serce/ wątrobe/drzeniu sercá bárzo pomagáią/ wyczyściáia żołądek/ pomagáia hęmoroidam, zápalenie kolery gaszą. Mesuę.

Citrini, to iest żółte/rozpuściwszy ábo moczac w wodzce Kopru Włoskiego/ á ná oko puszcáiąc/ wyczyścia oko.

Oczóm.

Febram. Pomagáia też bárzo febram/ kolericznym/ tákże pomagáia o-

puchlinam puchlinam/ y inszym wiecéy rzeczam: o których Mesuę pisze.

Cap. LIX.

MIRRHA, SMYRNA.

Mirrá.

MIrrá tá/ która do nas przywoża/ álbo nie iest Mirra/ álbo co nagorszża do nas woża: bo Dioscorides pisze/ że mirrá ma bydź nie bárzo ważna/ iednáka w bárwie/ á gdy ią zlamiesz ma w sobie białość/ iáko ná paznokciu człowieczym: gryzac/ ostrogorzkość woniáiąca marczego nászá mirrá nie ma/ która do nas woża/ iáko to każdy obaczy ogleduiąc. O téy mirze szeroko Theophrastus lib. 4. cap. 3.

Dioscorides lib. 1. ca. 69. Ma moc Mirrá zágrzewáć/mocnym snem vsypiáć/ spaiáć/ wysuszáć/ ściągáć z cierpnością. przyrodzenié.

Mirrá odmiękcza pániam ich zámknione mieysca/miesiące wywodźi/płód przedko z żywotá wywodźi/ á to z sokiem Piołynkowym/ álbo Rucianym/ albo z wárzeniem Słoneczniku/ przykładáiąc. Dioscо. Miesiącom płodu.

Przeciw kászlowi dawnemu/ ile Bobowé ziárno polknąć/ bárzo pomaga: także przeciw dychawicy/ boleściam w piersiách/ albo w bokách/ to iest pleurze. Dio. Kászlowi. Dychawicam. Piersiam/ bokóm.

Przeciw zbytnim stolcóm/ tákże w trzewách gryzieniu/ tymże obyczáiem bráć. Dioscо. Stolcóm. Gryzieniu.

Przeciw ciężkości á trapieniu zimná/ w febrách/ tedy ile Bobowé ziárno/ przydawszy kilko ziarn pieprzu z woda/ dwie godzinie przed przyszciem febry dáć pić. Dioscorides. Zimnóm.

Trzymáiąc pod iezykiem przeciw ochrápieniu/ y omienieniu/ bárzo pomaga Mirrá. Dioscor. Ochrápieniu/omieniemu.

Chrobáki w żywocie zabiia/ cuchnienié w vstách oddala/ trzymáiąc w vstách/ także komu cuchnie z podpázuch/ rozpuścić z hálunem á pomázywáć. Dioscc. Chrobákom/ cuchnieniu.

Chwieiące sie zeby/ rozpuściwszy Mirre z winem/ á oliwy przydawszy płókać/ vtwierdza. Dioscorides. Zebom.

Rány w głowie goi posypuiąc/ goi sluczone vszy/ kości gołe ciałem obwodźi/ nátłukwszy Mirry z mięsem ślimakowym. Dioscо. Ránam.

Vßom. Bolaczki w vchu/ tákże ropy/ wyczyśćiáiąc goi/ á to ſtárwßy Mirry/ prochu z Bobrowych ſtroiów/ Opij źiárno ábo dwie/ á Gláucij/ á to zmießáć á puſczáć. Dioſcorides.

Modzelóm. Króſtam. Przeciw modzelóm/ nátárwßy z miodem przykładáć/ ſpadza: lißáie ábo kroſtki iáko tredowáćiny/ rozpuśćiwßy Mirrę z octem/ pomázuiąc trácí: padáiące

Włoſóm. włoſy/ rozpuśćiwßy z Ladanum á z winem/ przydawßy oleyku Mirtowégo/ pomázuiąc vſtánawia: ryme ſtára vſtáwia mážąc z nią nos: ſpadza bielmá z oczu/ y cokolwiek záßkadzá iáſnoſći oczóm. Dioſco.

Rymam. Oczóm. O Mirze/ Plinius lib. 12. c. 16. ßérzéy wypiſuie/ ktora także dobra/ iáko y Dioſcorid. wypiſuie.

Swieżéy Mirry przetłukwßy á rozpuśćiwßy z woda/ bywa ſtácte/ piße Dioſco. á to wyżawßy práſa: ieſt to máść/ iáko oleiek/ bárzo wonna/ á roſkoßna y koßtowna: ma moc zágrzewáiącą/ we wßem lepiéy niż Mirrá ſprawuie/ bo ieſt naywybornieyßa Mirrá.

Cap. LX.

MYRTVS, MYRSINE, Myrhine.

Myrtowè drzewo.

MYrtowé drzewo ieſt dwoiákié/ wypiſuią Doktorowie: iedno/ ktore ma liśćié czarné/ to ieſt/ bárzo zielone/ że oná zielonoſć ſie ściąga ku czarnoſći: drugié drzewo Myrtowé ieſt białé/ to ieſt/ ktore ma liśćié zielone iáſné/ ktora iáſnoſć przyrównuiąc ku pierwßému drzewu/ może bydź rzeczone białé. To drzewo bárzo podobné Kruſzynie/ y tákże roſćie przy wodách/ iáko y Kruſzyná: á drugdy ná ſuchéy źiemi/ iáko y Kruſzyná. Nalepßé drzewo Myrtowé/ ktore liśćié ma czarné.

Przyrodzenié. Ma moc/ piße Dioſco. lib. 1. cap. 133. ściągáiącą/ ćierpnącą/ ták drzewo/ iáko y naśienié.

Paulus 7. Myrtowé drzewo/ z przeciwnych śił ieſt złożone/ to ieſt/ z źimnych/ y gorących/ á wßá koż przewyßßa w nim źimnoſć źiemna.

Płwániu krwią. Gryźieniu. Źiárná Myrtowé źielone y ſuché/ dobrze dáwáć pić/ y ieść tym/ ktorzy pluią krwią/ tákże ktorzy máią w pechérzu gryźienie. Dioſco.

Sok z źielonych źiárnek wyćiśniony/ ná tóż pomaga. Dioſcorides.

Zołądkowi Vrynie. Zołądkowi zápalonému y rozwieźionému/ tákże vryne pobudza. Dioſco.

Vkąßeniu niedźwiądkowému. Przeciw vkąßeniu niedźwiądkowému/ z winem dobrze pić ten ſok. Dioſcorides.

Włoſóm. Sádzelóm. Naśienié Myrtowé wárząc w wodźie/ á tym włoſy myiąc/ czérni: ſádzelóm/ ktore bywáią ná oſtárku członków/ wárząc to naśienie w winie/ á tym wymywáiąc/ okładáć. Dioſco.

Oczóm. Króſtam. Przeciw ćiężkim boleśćiam w oczu z zápaleniu/ tákże tym winem máczáć y przykładáć/ tákże króſtam/ ktore bywáią w kącie v oká. Dioſcorides.

Wino

Wino/ które przyprawuią z ziarnek Myrtowych / naprzód piiąc przed piciem y iedzeniem / obżárstwá y opilstwá nie dopuszcza. Dioſco.

To też wino ná to wszystko pomocno / ku czemu y ziárnká.

Mácicy. To wino pániam / gdy sie z nim párzą/tedy mácice vpádnio ná podnosi / tákże wyszćié trzewá w stolcu / tymże obyczáiem

Vpławam zástáwia zbytnie pániam vpławy. Dioſco.

Ránam. Przeciw ránam párchowátym w głowie / y káżdym krósstam/tym winem myiąc wyczyśćia głowę / włosóm nie dopuszcza pádáć. Dioſco.

Pániam. Liśćie Myrtowe / tákże pániam ná te niedoſtátki pomaga/ iáko y wino / co wyszéy nápisano. Dioſco.

Członkóm. Członki mdłe y śiły nie máiące/ myiąc sie w wodźie/ w któréy wárzą liśćié Myrtowé / posiláią. Dioſco.

Krósstam. Krósty białe/które sa iáko tredowáciny/ná licu/ wodá w któréy wárzą to liśćie vmywáiąc/ ociéra. Dioſco.

Vszóm. Przeciw smrodliwym á ropy pełnym vszóm / tedy wymywáć dobrze woda tą / w któréyby liśćie Myrtowé wárzono. Dioſc.

Sok z liśćia/ te wszystki rzeczy może spráwować/ co liśćie/ y ieszcze lepiéy. Dioſcorides.

Ránam wrzedliwym. Łyśćié sługzone z wodą rozpuśćiwszy / ná rány wrzedliwé pełné złych rop / á wilgotnośći / przykłádáć/wyczyśćiáią ie.

Boleniu członków. Tákże przeciw káżdému boleniu / w którymkolwiek członku / iáko fluxóm zá plecámi/y indźie/ á to słukwszy liśćié Myrtowé / á przydawszy oleyku różánego/ y przykłádáć. Dioſco.

Biegunkam. Tákże dobrze czynić przeciw biegunkam/ gdy w żywocie czynią morzenié. Dioſco. Morzeniu.

Piekielnému ogniu/ bolączkam Tákże przykłádáć przeciw piekielnému ogniu / bolączkam ná moszńách / bolączkam które bywáią w stolcu/ krósstam które by wáią ná licu / wrzedliwym sádzelóm / które po ciele sie czólgaią. Dioſco. Krósstam. Wrzedliwym sadzelóm.

Krósstam. Liśćié suché ná proch słuczoné ná zánokćice y inszé krósty / które bywáią przy páznokćiách / posypowáć/ wysuszáiąc goią. Dioſc.

Cuchnieniu ciáłu. Tákże którym cuchnie ciáło z podpázuszą/ábo z innych mieysc/ tym prochem posypowáć: poty zbytnie vstánawia/ potrząsuiąc tym prochem ciáło. Dioſco.

Członkóm opalonym/ wrzodóm. Popiół z drzewá bárzo pomaga opalonym członkóm/tákże zánokćicam / y wrzodóm. które ná pálcách bywáią / y páznokćiách. Dioſcorides.

Przy Myrtowym drzewie/ rośćie iákoby bdłá / álbo młodá Myrt°, iáko hypociſtos przy Psiéy różéy / więtsza ma moc niż Myrtus, ściągáiąca: to tłukąc z winem przykrym / á z tego kołaczki czynią/ potym vsuszywszy/ w cieniu chowáią. Dioſco.

Ten sok dáleko mocnieyszy we wszystkich spráwách niżli liśćié / álbo nasienié / álbo sok Myrtowy: przydáią ten sok w Céroty / Peſſarijs párzeniu/ plastróm/któ rémi chcemy zátrzymáć álbo ściskáć. Dioſcorides.

Plinius lib. 15. cap. 29. Też wypiſuie dwádźieśćiá y dźiewięć rodzáiów Myrtowych: drzewá tego/gdy człowiek/ktory w dróge idąc/rózczke noſi/bárzo go poſila/y vprácowánia nie dopuſcza.

Dymionam. Czyniąc z rózdżek pierśćionki/dobrze noſić przećiw dymionam. Plinius.

Pluiącym krwią. Jádóm. Plinius lib. 24. cap. 9. Naśienié Myrtowé/krwią pluiącym bárzo pomaga/przećiw iádowitym grzybóm wielkié lékárſtwo/wonią z vſt czyni wdźięczną/

Czérwonym niemócam/kordiáce/głowie czérwoną niemoc vſtáwia/przećiw kordiące plaſtr ná ſerce przykłádáiąc/bolenié w głowie vśmiérza/plaſtr ná czoło czyniąc. Oleiek/ktory z źiarn/czyni roſzyſtko/y lepiéy ſprawuie. Inſze rzeczy co y Dioſcorides piſze.

Cap. LXI.

NVX MVSCATA, Miriſtica nux, Moſchocarion, carion Miriſticon..

Muſzkátowy orzech.

ORzech ten Muſzkatowym zową od woniéy/ktora ma bárzo roſkoſzną/podobną Pizmu/ktore też Moſcum zową. O tym Orzechu ſtárzy/iáko Theophraſtus, y Dioſcorides, nic nie piſáli. Pospołu z tym Orzechem roſćie Muſzkátowy kwiat/ktory ieſt ſkorą przykrywáiącą ten Orzech: niektorzy chcą/że kwiat/Dioſcorowie Macer, ktory zowie ſkorką/ktorą przywożą z Bárbáriiéy: tákże piſze Paulus 7. Jeſt ten kwiat wyſuſzáiący w trzećim ſtopniu/ćiepły iednáko iáko y zimny/to ieſt mierną ma śiłę z ſubtelnoſćią ſwych cząſtek: ma moc ćiérpnącą y ściągáiącą/dla tegż przećiw biegunkam wſzelakim mocno/tákkwiat/iáko y orzech/pomaga zá-ſtánawiáiąc/á to iedząc z nim piiąc/y w lékárſtwá/ktore ná biegunki czynią/kładąc. Dioſcorides lib. 1. cap. 95. Przyrodzenié.

Pánié te° Muſzkatowe° kwiátu y orzechu nátárſzy/czynią kołaczki/y pieką ná ogniſku/á to dáią ieść przećiw biegunkam. Biegunkam.

Orzech Muſzkátowy zátwierdza żywot/żołądek poſila/trawi pokarmy/plugáwoſći wypądza z żołądká/poſila wątrobę/wypądza wiátry/Sledźione ćieńczy. Serapio. Żołądkowi. Wątrobie.

Cap. LXII.

NVX IVGLANDIS, Nux regia, Carion baſilicon, Nux Perſica.

Włoſki Orzech.

TEn Orzech Włoſki/ná ktorym ſie drzewie rodźi/znáią w Polſcze/nie trzebá go wypiſowáć. Plinius lib. 15. cap. 22. piſze/że te Orzechy pierwéy były w wielkiéy wadze ná weſelách małżeńſkich/ktore z ſobą páni młoda w dóm do małżonká przynoſiłá. Zową ie Carion baſilicon, od ćiężkoſći głowy/iż czynią ćiężkość w głowie. Przyrodzenié.

Paulus lib. 1. cap. 81. Miedzy wſzyſtkiémi Orzechámi/Włoſkie Orzechy namnieyſze/pokarm czy-

nią/

Głowie/żołądkowi. nią / głowie szkodzą. A Dioſco. lib. 1. cap. 146. trudno w żołądku bywáią ſtráwione / kolere w żołądku czynią / káſzel pobudzáią.

Káſzlowi.

Dioſcorides, Orzechy Włóſkie z Rutą á z Figámi / po iedzeniu biorąc / przeciw káżdemu iádowi pewne lekárſtwo / ták iż / gdy kto ták pożywa / żaden mu iad nie záſzkodźi.

Przeciw iádom.

Gliſtóm. Jedząc Orzech Włóſki / gliſty okrągłe z żywotá wypądzą. Dioſcorides.

Bolączkam/wrzodzienicam. Przeciw bolączkam y wrzodzienicam / nátłuc iądrek Orzechów Włóſkich z Rutą / á káſek miodu / przykłádáć. Dioſco.

Członkóm. Tymże obyczáiem ná wybićié z ſtáwu członká / tákże ná opuchnienié piersi / álbo bolácce ná nich / v pánien. Dioſco.

Piersiam.

Przeciw v kąſzeniu zápomniáłégo pſá. Przeciw zápomniáłégo pſá v kąſzeniu / y człowieczemu / nátłuc iądrek Orzechá Włóſkiégo / z cebulą / z ſolą / á z miodem / y przyłożyć. Dioſcorides.

Pepkowi. Orzechy vpalone ſpołem z łuſczynámi ná popiół / á ná pepek przykłádáiąc / vśmierzáią boléść y morzenié około pepká w żywocie. Dioſcorides.

Włoſóm. Skorzeſzyny ſpaliwſzy Orzechowé / ſtárté / z winem álbo z oliwą rozpuśćiwſzy / dźiećiećiu głowę máżąc włóſki wielkié mnożą: tákże włoſy mnożą / gdy z párchów opádną / párchy goią. Dioſcorides.

Pławam. Skórki / któré miedzy iądrámi ſą ſpalone pité / pławy pániam / z winem piąc / záſtáwiáią. Dioſc.

Stárych Orzechów Włóſkich iądrá / żuchawſzy ie / á kłádąc ná rány kánkrowáté / tákże ná wrzedźienice ogniſté / carbunculos zową / tákże ná rány párchowáté / mocno goią. Dioſcor.

Ránam kánkrowátym / wrzedźienicam ogniſtym.

Plinius lib, 23. cap. 8. Włoſkie Orzechy / z naśieniem Piołynkowym / á z octem iedząc / żółtą niemoc vzdrawiáią / kroſty w ſtolcách / Figi / przykłádáiąc lecza.

Żółtéy niemocy / króſtam.

Swieże Orzechy Włoſkié / nie ták obrázné: ſtáre obrážáią / żołądkowi nie dobré / trudné ku ſtráwieniu / ból w głowie czynią: drugié rzeczy piſze téż práwie co y Dioſcorides.

Cap. LXIII.

NVX AVELLANA, Carion Ponticum, nux Pontica, Leptocaria, nux minor, Corollyna nux, Heracleotica, *Laſkowy Orzech.*

WSzáią wſzyſcy Orzechy láſkowé w Polſcze / o których ták Galenus 7. Simp. piſze. Jeſt inſzy rodzay Orzeſzków máłych / któré Pontickiémi zową: w ietſzą mamoc / y ſubſtáncią ziemną: dla tégo wiecéy oſtré y gorzcéyſzé drzewo / y owoc / y ſkórá: w drugich rzeczách ieſt podobné Orzechowi Włoſkiému.

Dioſcorides lib. 1. ca. 146. Laſkowé Orzechy / żołądkowi téż nie zdrowé: á wſzákóż ſtárwſzy ie z wodą rózynkowáną / ſtárému káſzlowi pomagáią.

Káſzlowi.

Té téż Orzechy ſpalone / á przydawſzy pieprzu wypité / flegmiſté rymy / y fluxy z głowy zpądzáią. Dioſc.

Flegmiſtym rymam.

Także spalone y słuczone Orzechy láskowé / z sádłem niedźwiedzym / námázuiąc náraſtáią włosy / które z párchów opadáią: orzeszyny álbo łupiny z tych Orzechów / spaliwſzy y ſtárwſzy / z oliwą zmieſzawſzi / mážąc ná ćiemieniu dźieciećiu / oczy morągowáté álbo pſtré / czynią czarné piękné: włoſy także pomázuiąc czérnią. Dioſcorides.

Włoſóm.

Oczóm.

Głowie / żołądkowi. Plinius lib. 24. cap. 8. Bolésć czynią w głowie / zápalenié żołądká / tluſtość ciáłá nád zwyczay / pieczoné / kátárrum vſtáwiáią.

Cap. LXIIII.

OLEA, ELEA.

Oliwnè drzewo.

WIELkiego pożytku Oliwné drzewo / gdźie nátura dopuśći mu iágody rodźić: ábowiém bez żadnéy pracy oléy rodźi / iágódki z niéy zbiéráiąc y wyćiſkáiąc / nie trzebá orácz / ni kopáć / ni śiáć / á pożytek wielki: niedbáią o krowy / áni owce / gdźie máią oliwę dobrą / świeżą: ſtrony náſze nieſzczęśliwé / w których tákie drzewá owocu niechcą rodźić / áczkolwiek kwitną.

Ná Oliwnym drzewie zbiéráią iágódki / które / póki niedoſtoią ſą zielone / á gdy doſtoią modré / z tych zbiéráiąc wyćiſkáią oliwę: dwoiáką oliwę / z dwoiákich iágód zbiéráią: iedne z niedoſtáłych iágód práwie / á te zową Oleum omfacinum, iákoby oliwá niedoźrzáłá: drugą czynią z oliwek doźrzałych / á te zową práwie oliwą.

Oliwá / która ieſt z niedoźrzáłych oliwek / piſze Dioſcorides li. 1. cap. 28. bárzo zacna w pomocy ludzkiemu zdrowiu / zową ią omfacinum; á táka nalepſza / która nowa woniáiąca / á w vkuſzeniu niema żadnégo gryzienia / tá bárzo potrzebna ná ſpráwiánié máści.

Żołądkowi

Oliwá tá z niedoźrzałych oliwek / żołądkowi bárzo zdrowa / dla tego iż ćierpnąca y ściągáiąca / trzymáiąc w vſtách te oliwę. Dioſcorides.

Opuchliné

Opuchlinę z dźiąſł ſpadza / tákże żeby chwieiące ſie vmacnia. Dioſcorides.

Potowi.

Zbytnie poty vśmierza / pomázuiąc ciáło z nią / pośpolićie zá grzéwa / wſzelká oliwá żywot ná ſtolce odwilża / przeczoſom y záźieblinam bárzo pomaga / ciáło czyni przedkié y ſpráwné / ná każdy vczynek dobry. Dioſco.

Jádóm.

Przydáiąc oliwy do lékarſtw / które czynią pechérze / y przepalenié / oddala od nich złośći záſzkadzáiące. Dioſco.

Przećiw iádowitym trunkóm / álbo trućinam / dobrze pić oliwę / á potym wywrócić ſpółem. Dioſcorides.

Mozeniu / gryźieniu.

Przećiw mozeniu á gryźieniu w żywoćie / wárząc Rutę w oliwie / á téy oliwy dáwáć dobry trunek pić. Dioſco.

Glíſtóm. Kolikam.

Tákże oliwę te piiąc / gliſty wypadza. Cliſtery z niéy czyniąc / bolesći w kolice y w kielbáſznicách vśmierza. Dioſco.

Oczóm.

Oliwá im ſtárſza / tym mocniéy zágrzéwa / y rozbiia / iáſność oczu czyni oliwá / gdy ią puſczáią ná oczy. Dioſco.

A gdy

A gdy kto niema stárey oliwy/ tedy włożyć ná ogień ná rynce/ álbo panewce/ y ták smážyć/ á tym obyczáiem y gorącości y stárości nábywa. Dioſco.

Bywa też oliwá z płonnégo oliwnégo drzewá/ zową Oleaſter: tá oliwá ma moc mocną/ y ćiérpnącą/ y ściągáiącą: á w záchowániu ludzkiégo zdrowia/ bárzo ſczęśliwéy pomocy/ y wielkiéy chwały. Dioſcorides.

Głowie. Przeciw boleśćiam w głowie/ bárzo tym oleiem dobrze mázać głowę/ mocno vſtánawia ból/ zbytnie pocenie vśmiérza. Dioſ.

Włoſóm. Padáiącé włoſy z głowy/ máżąc tą oliwą/ vſtánawia. Dioſc.

Párchóm/ krośtam. Prochy/ párchy/ krośty/ z których z głowy ćiecze ropá/ świérzbie/ trędowáćiny/ y inſzé ná licu y w głowie plugáwośći/ ſpądzáią. Dioſcorides.

A wſzákoż ludźie/ którzy ſię tym oleiem często máżą/ rychło śiwieią. Dioſco.

Kto chce ſzérzéy czytáć o oliwách/ Plinius piſze przez kilká kápitułów w ksiegách 15. w kápitu. 1. 2. 3. 4. 5. 6. etć.

Cap. LXV.

PALMA PHOENICA, Dactylus.

Pálmowè drzewo, álbo Dáktylowè.

PLinius lib. 13. cap. 4. wypiſuiąc Dáktylowé drzewo/ piſze: Zydowſka ziemiá zacna/ ieſli czym inſzym/ tedy Dátlámi. Które drzewá Dátlowé/ álbo Pálmy/ ácżkolwiek też ſą w Europie/ to ieſt/ w téy trzećiéy cześći ziemie/ gdźie my mieſzkamy: ále to im przyrodzona/ że Pálmy Dátlów w Europie nie rodzą: á záśie w Aſiiéy y ná wſchodu ſłońcá czynią z nich winá roſkoſzné: chleby tákże niektórzy z nich czynią ludźie. A ták obacz káżdy ſczęśliwość onych kráin/ gdy ſię nie zrodzą winá/ przedśie winá máią z innych drzew/ iáko z Dátlowych/ á gdy zboża chybią/ przedśie chleby czynią z iágód.

Dźiwną rzecz Plinius ca. 4. o tym drzewie piſze/ iż ieſt mężczyzná y żeńczyzná: á gdyby vćięto mężczyznę/ tedy żeńczyzná owdowieie/ że nie będźie wiecéy nigdy rodźiłá.

Z Pálmowégo drzewá dwoiákié Pálmy zbiéráią/ iedné niedoſtálé/ drugié práwie doſtálé:

Niedoſtálé/ piſze Dioſc. li. 1. c. 129. ſą przygorzcżéyſzym/ á ćiérpnącé/ ściągáią: dla tego żywot ná ſtolce zátwárdzáią/ pániam vpławy vſtánawiáią/ piąc w winie przykrym á oſtrym. Vpławam

Záſtánawiáią też hęmoroidi, y rány ſtuláiąc zgaiáią: ſą które od brunatnéy bárwy/ álbo czérwoney/ zową Phœnicobalány/ ieſcze wiecéy ćiérpnąc ściągáią świeże/ niżli ſuché: á wſzákże boléść w głowie czynią: á ieſli ich kto zbytnie ie/ tedy vpaiáią: też vſuſzoné pluiącym krwią bárzo pożyteczné iedząc. Dioſco. hęmoroidom. Głowie. Krwią pluiącym.

Té też Dátly/ bárzo pomagáią tym/ którzy niemogą w żołądku pokármu zátrzymáć/ tákże przećiw gryzieniu w żywoćie. Di. Żołądkowi Gryzieniu.

Pecherzu. Przeciw boleściam w pechérzu/czyniąc plastr okładáć łono: á lepiéy będźie przydawszy iábłek Pigwowych / y oleiu z kwiátu płonnéy winnéy máćice/ przydawszy woſku. Dioſcorides.

Auerois 5. col. Wſzyſtki części Dáctylowé iáwnie ſą ćiérpniącé / á zwłaſczá owoc / gdy niedoſtoi.

Skórá z tego drzewá wielką ma ćiérpność: dla tego Dioſcor. lib. 1. cap. 130. piſze/ Pálmowego drzewá skórá / ktorą Elatem zową/ ieſt skórká/ktorą/niżli kwiátki ſie roſtoczą/álbo rozwiią/ zákrywáné bywáią: ma tá skórká moc ściągáiącą / á ćiérpniącą / dla te° boleniu w oſiérdźiu/ nieboleniu w oſiérdźiu. dolężnému żołądkowi/ zápſowáney wątrobie / bárzo pomaga / czyniąc plaſtr á przykładáiąc. Di.

Żołądkowi

Piąc te skórke / boleściam w pechérzu/w nérkách/niedoſtátku vryny / bárzo pomaga. Dioſcor.

pecherzowi Nerkam.

Cap. LXVI.

PERSEA ARBOR, Perſica.

Brzoſkwinionè drzewo.

Brzoſkwinie káżdy zna/nie trzebá iéy wypiſowáć. To drzewo ták zową / że napiérwéy w té ſtrony z Perſiéy przyniesione: á dla tego też w tych ſtronách zimnych nie długo trwa / iż mu nie przyrodzone mieyſce.

Plinius lib. 15. cap. 12. Jábłko Brzoſkwiniowé żądliwé niemocnym bez żadnego záſzkodzenia.

Dioſco. li. 1. c. 150. Brzoſkwiniá bárzo żołądkowi zdrowa / ochładza / á chuć iedzenia pobudza. Żołądkowi

Piſza dźiwną rzecz/że to drzewo ieſt w Perſiiéy iádowité / y owoc/gdyby kto pożywał: przeniesiony záśie z Perſiéy / á wſczépioné w Ægyptcie/ ieſt zdrowé.

Galenus 2. alimen. Brzoſkwinie czynią krew wodną / ktora łácwie bywa zepſowána / á złą krew czynią / á nawiecéy iáko v nas iedzą / po pokarmiech: á ták Brzoſkwinie zgniią / niżli inſzé pokarmy beda ſtráwioné: dla tego takié owoce nalepiéy ná przodku ieść / áby też piérwéy ſtráwioné/odwilżały żywot.

Auicena de quar. Brzoſkwinie mogą bydź iedźioné w quártánie/ktora przychodźi z ſpalenia kolery / álbo ktora po gorących febrách przychodźi. Febram.

Dioſc. li. 1. c. 150. Liśćié Brzoſkwinie ſuſzoné á zwierćiáné / poſypuiąc ná mieyſcá zkąd zbytnią krew ćiecze/ vſtáwiáią. Krwie ćieczeniu.

Auicena. Máią moc pobudzáiącą żądzą pokarmu / á niemáią bydź iedźioné / iedno przed inſzémi pokármy.

Suché trudno bywáią ſtráwioné / żadnéy pomocy w ćiele nie czynią.

W liśćiu y w gáląſkách drzewá Brzoſkwiniowego/ieſt iáwna gorżkość: dla tego gdy ie trą á dáią pić / zábiiáią gliſty: ták że czyniąc plaſtr z tego liśćia / á ná żywot przykładáiąc / zábiiáią gliſty. Serapio. Glistóm.

Sok z tego liśćia puſczáiąc

w vcho

w vcho/ zábiia chrobaki ktore tám bywáią: oleiek ktory czynią z iądrek Brzoskwiniowych pomaga boleści w vszu/ puszczáiąc w vcho. Serapio.

vszóm.

Czynić Lákwarz z iáblek Brzoskwiniowych/ktore zową diapersicum, ten dobry przeciw prágnieniu ciężkiemu w febrách / tákże pomagáią sámi Brzoskwinié.

prágnieniu.

Cap. LXVII.

PICEA, PITIN, Pinca, Pitida.

Picea, *Sośná pospolita:*
Pinea, *Sośná która wielkie szyszki rodźi:*
Pitijdes, Pineę nuces, *Szyszki:*
Teda, *Luczywo.*

PLinius lib. 15. cap. 10. wypisuie czworáki rodzay Sośnowego drzewá: ále prawdźiwie v nas iedno dwóy rodzay. Jeden iest/ ktory rodźi málé szyszki/ zową Sośná po polsku/ po łácinie Pinea. A ten rodzay pospolicie iest w Polszcze: drugi rodzay iest ktory rodźi wielkie szyszki / ták wielkie/ że wietsze bywáią niż dwie pieści złożone: á w tych miedzy łuskámi są iaderká/ troche mnieysze niźli láskowe orzechy. Takie rosta nád morzem pospolicie ná skálách: tákiem ia widźiał ná morzu/ v świętego Jérzego w Weneciiéy w sádu. Témi czásy náleziono w Polszcze/ w Stárostwie Jego M. páná Krákowskiego / v Stryiá. A dobrzeby by sie ieli tego drzewá szczépić w Polszcze/ ktorego owocu iądrek/ w lékárstwách bárzo potrzebuiem: bo tá Sośná ktora pospolicie mamy/ prócz budowánia á ogniá/ nikczemna ku lékárstwu.

Dioscо. lib. 1. cap. 76. Skórá z obudwu Sośny ma moc ściągáiącą/ á ciérpnącą: dla tego przeczosóm/ przetárciu/ ná tárwszy tey skóry ná subtelny proch/ dobrze rány posypować/ wyssza mocno. Przyrodzenié. Przetárciu. Ránam.

Tákże pomaga sádzelóm wrzodliwym/ ktore bywáią ná skórze/ zmieszawszy ten proch z litargirion, á z prochem zuzelice srebrnéy/ á z prochem kádźidlowym/ ktory zową manna, á z oleykiem Myrtowym / rozpuściwszy czynić másć. Dioscо. Sádzelóm.

Tákże tá skórká/ pániam kádząc sie z nią/ łácwie porodzenié czyni/ łożyská wyćiąga/ żywot ná stolce zástáwia piiąc/ á vrynę przedśie pobudza piiąc. Dioscо. Pániam. Stolcóm / vrynie.

Liśćié z obudwu Sośni słuczone/ á ná rány przykládáne/ rány zápalone/ á ciężko bolące/ vlżywáią/ ogień wypądzáiąc. Dio. Ránam.

Liśćie też to prześiekawszy/ á w octćie wárząc/ á tym octem zeby ciepło płocząc/ bolésć zebów oddaláią. Dioscо. Zebóm.

Tym / ktorzy máią wątrobę zápsowáną/ stárwszy ośći Sośnowych drágme/ dáwáć im pić w wodźie/ w ktorey rozynki wárzono. Dioscо. Wątrobie.

To też czyni y skórá/ tákże y przeciw zebów bolesći/ tákże szczépy tluste w máluchné trzaski z-

drobio-

Zębóm. drobione / á w octćie tákże wárzone / dobrze płókáć z tym octem zeby bolesné. Dioſc.

Brwiom. Sádze / które zbiéráią z paleniá drzewá Sośnowego / ná inkáusty dobré / brwi pániam pięknie fárbuią / opadánia włos ze brwi / máżąc niedopuſczáią. Dio.

Jądrká / które bywáią w ſzyſzkách wielkich / zową ie Grękowie Pitijdes, máią moc ściągáiącą / ćierpnącą / y zágrzewáiącą. Dioſ.

Káſłowi. Pierśiam. Przećiw káſłowi bárzo pomocne / y wſzyſtkim niedoſtátkom / które bywáią w pierśiách / á to ſámi iedząc / álbo z miodem przyprawiwſzy. Dioſcorides.

Jądrká té ochędożone / á z naśieniem ogórkowym / w wodźie w którey rózynki wárzáły piąc / vrynę pobudzáią. Dioſco.

Vrynie. Gryźieniu. Gryźienie w żołądku vśmierzáią / z ſokiem Kurzey nogi / po łácinie portulacam zową. Dioſc.

Mdłośćiam Mdłość / śiły w człowiecze pośiláią / złe wilkości w ćiele wypądzáią y trawią. Dioſco.

Káſłóm ſtárym. Zupełne ſzyſzki wielkie ná Sośniey / póki źielone vrwáne / w wodźie z rózynkámi vwárzone / ſtárym káſłóm / á zwłaſzcá ſuchotam / bárzo pomagáią / piąc ná káżdy dźień kwáterkę tego śiropu ćiepło. O żywicách y ſmołách / Theophraſtus lib. 4. cap. 2.

Smołá / która zbiéráią z Sośniey / ieſt dwoiáka: iedna / która práwie zową żywicą / á ſámá wyćiekáią z drzewá / á ieſt wilgotna: druga / która zową ſmołą / á bywa twárda: á te wypaláią z drzewá w piecách / á potym w kotlech wárząc / czynią twárdą / po Grećku piſan hygran, po łácinie picem liquidam zową / te tłuſtość drzew Sośnowych zbiéráią. Dioſco.

Jádóm. Tá ſmołá pomaga przećiw iádóm / iádowitemu powietrzu / przećiw lekárſtwám iádowitym iedząc / piąc. Dioſco.

Suchotam Wzdychániu. Przećiw ſuchotam / które przychodzą z ránionych płuc / tákże káſłowi / wzdychániu / y ćiężkiemu tchnieniu / ſflegmy z piersi wypluwáć niemożeniu / tedy z miodem rozpuśćiwſzy bráć y pożywáć zárázem łot. Dioſco.

Nád to tá żywicá Sośnowa bárzo pomaga przećiw bolesćiam / á okroſtáwieniu iezyczká / tákże bolączkam w gárdle / pomázuiąc. Dioſco.

Jezyku. Gárdle. Ropam w vſzách. Przećiw bolesćiam á ropám w vſzu / zmieſzawſzy z różánym oleykiem puſczáć. Dioſco.

Wężowému vkąſzeniu. Przećiw wężowému vkąſzeniu / z ſolą rozpuśćiwſzy przykłádáć. Dioſcorides.

Páznokćiam. Ná chropáwé páznokćie / z woſkiem rozpuśćiwſzy przykłádáć: guzy y wrzody / które bywáią zá vchem / pod gárdłem / otwarza / przyprawiwſzy z mąką Jęczmienną / á z vryną dźiećinną. Dioſco.

Ránam. Przećiw ránam wrzedliwym / z żywicą / z śiárką / á z prochem ſkórki z Sośnowym ſpołem / vczyniwſzy máść / przykłádáć / mocno goi / nie dopuſczáiąc ſie rozſzérzáć. Dioſco.

Ránam. Głębokié rány / wrzedliwé / z prochem / który bywa miedzy káżdźidłem / á z woſkiem zmieſzawſzy / wypełnia. Dioſco.

Rozpádlinam. Przećiw rozpádlinam / które bywá-

bywáią w nogách / tákże w stolcu/tymże obyczáiem przyprawiáiąc maść/ pomaga. Dioſco.

Ránam. Żywice z miodem rozpuściwſzy / wyczyśćia rány wrzodliwé/ z rózynkámi á z miodem ſłukwſzy / goi wrzody ogniſté/ któré zową Carbunculos: przeciw wrzodóm. ránam wrzodliwym / które ciáło czołgáiąc ſie ogryzáią/ tákże czyniąc ſpadza. Ránam.

Coſmy tu nápiſáli o ſmole Soſnowéy/ może bydź rozumiano o ſmole Jodłowéy/ y Modrzewiowéy.

Záśie ſmolá ſucha / która wárzac czynią ſucha álbo twarda / zową ią Palympiſſa: ma śiłę/piſze Dioſcorides zágrzewáiącą / odmiękczáiącą/ zbiéráiącą wrzody/ rozbiiáiącą guzy / bolączki / wrzedźienice / rány wrzodliwé / nápełnia ciáłem: w plaſtry/które czynią ná rány/ dobrze kłáśdź. Wrzodóm/ guzóm. bolączkam wrzedźienicam/ ránam.

Cap. LXVIII.

PIPER.

Pieprz.

PJeprz ieſt rzecz zamorſka/ktorego ták ſie w Polſcze ieli / że żaden bogáty/ y vbogi/ przez niego niechce ieść. Troiáki pieprz w Aptekách máią Aptekárze/ku potrzebie ludzkiego zdrowia / długi pieprz/ biały pieprz/ á czarny. Ten troiáki pieprz/ ná iednym drzewie roſćie/piſze Dioſco. li. 2. cap. 148. Abowiém drzewo pieprzowé rodźi w ſtraczu naśienié: które ſtracze/zbiéráią / póki nie dożrzeie pieprz / á ták chowáią/ zową długim pieprzem: á gdy iuż roſćie pieprz / tedy źiárná zbiéráią / póki ieſcze nie dożrzeie/á z tęd bywa biały pieprz: á to tego znák / iż / gdy przełomiſz ſtracze długiego pieprzu / tedy naydźieſz białe źiárná: á táki biały pieprz ieſt/ niedożrzały pieprz: zásie pieprz czarny / ieſt práwie doſtały.

Báśni ſą / które powiedáią o pieprzu/iż chropáwy bywa/ żeby od ogniá / któryby czyniono dla wężów odpadzenia / ochropáwiał: ták ſam ſchropieie / gdy ſchnie ná ſłońcu. O tym ſźeroko Plinius piſze/ lib. 12. cap. 7.

Dioſco. lib. 2. cap. 148. Długi pieprz iáwną moc ma gryzącą/á oſtrogorzącą / ſmák gorzki / przeciw iádóm/y káżdemu záráżeniu dobry: záśie czarny więtſźy oſtrośći y gorzkośći ieſt / wdźięczniejſzy w pokármiech: biały ma ſmák nieiáko kwáśny. Przyrodzenié.

Wſzyſtki pieprze máią poſpolitą moc/ zágrzewáiącą y wyſuſzáiącą / mocno vryne pobudzáią/trawieniu pomagáią. Dioſc. Vrynie.

Pieprz/zmázy/które czynią zácmienié w oczu / mocno ściéra. Dioſcorides. Oczóm.

Przeciw ciężkiemu źimnu/które bywa w febrách / dobrze pić: iádowitému vkąſzeniu piiąc bárzo pomocny. Dioſco. Źimnu. Jádowitém vkąſzeniu.

Káſłowi/ y wſzyſtkim niedoſtátkóm w piersiách piiąc / y z miodem Łákwiarz przyprawiáiąc/ á pożywáiąc pomaga. Dioſ. Káſłowi.

Przeciw bolącce w gárdle / z miodem przyprawiwſzy máść Gárdłu.

mázáć

Gryzieniu. mázáć żyie: gryzienie w żywocie ſtárwſzy z liſtkami bobkowémi / á piiąc vſtánowia. Dioſco.

Zuchaiąc pieprz w vściách / z Stáphiſágrią / flegme gruba z głowy przez vſta wyciąga. Dioſ.

Flegmam grubym.

Sen / y chćiwość iedzenia czyni / przykładáiąc. Dioſco.

Guzóm / wrzodóm. Guzy y wrzody rozruca / z żywicą przyprawiáiąc plaſtrzyk:

Kroſtam. kroſtki / ktore bywáią ná licu / iáko tredowáćiny / vczyniwſzy proch z ſálétrą / á pocieráiąc z nim / wyczyśćia. Dioſco.

Kozen pieprzowy żuchaiąc w

Flegmam. vściách / flegmy grube wyciąga. Dioſcorides.

W octćie ſłukwſzy piiąc / y przy-

Sledźionie kładáiąc ná śledźione / odmiękcza y opuchłość oddala. Dioſco.

Też kozeń pieprzowy / poma-

Kolikam. ga przećiw kolice / y niemocam zimnym: tákże przećiw wiá-

Mozeniu. tróm zbytnim / y mozeniu w żołądku. Serap.

Pożywanie pieprzu / czyni pięknę płeć / wonią z vſt wdźięczną / y rodzáiu naśienie mnoſzy.

Cap. LXIX.

PIRA, APIOS, Pirum.

Gruſká.

ROzmáite ſą rodzáie Gruſzek / ták że im niemáſz końcá imion. A wſzákoż wſzyſtki rodzáie do dwu może zniéść: bo gruſzki ſą álbo ſczépione / álbo płonne / zową ſilueſtra, Grękowie achras.

Przyrodzenie. Paulus 7. Gruſzki máią przećiwną náturę / w ſwym złożeniu: ábowiém / częśćia złożone z źiemnégo przyrodzenia / częśćia z wodnégo: á dla tego iedząc / żołądek posiláią y spomagáią / prágnie- Prágnieniu. nié odpadzáią / plaſtry czyniąc z nich / dobze ie przykładáć gdźie chcemy wyſuſzáć / á miernie ochłádzáć.

Dioſcorides li. 1. ca. 137. Gruſzki wſzyſtki ćiérpnośćią śćiągáią / dla tego dobrze czynić plaſtr z nich / gdźie chcemy rozpadzáć.

Jedząc gruſzki ſurowé / wárzoné / álbo pieczoné / żywot zátwiérdzáią ná ſtolce. Dioſ.

Dobrze gruſzki / á nawiecéy pieczoné / iádáć po obiedźie / pokarm potłumáią ná dół w żołądek.

Sáśie gruſzki płonné / zową achras, nie rychło doſtawáią / mocno ćiérpnąc śćiągáią: dla tego ná tóż wiecéy á mocniéy pomagáią / niżli ſczepioné. Dioſco.

Liśćie tákże gruſzkowé / máią też moc śćiągáiącą. Dioſco.

Popiół z gruſzkowé° drzewá / bárzo pomaga przećiw dawie- Dawieniu. niu / ktore przychodźi z iádowitych grzybów: grzyby z gruſzkámi płonnémi wárzoné / nie ták bywáią ſzkodliwé. Dioſco.

Biegunki záſtáwiáią / á na- Biegunkam. wiecéy gruſzki pieczoné. Serapio.

Cap. LXX.

PISTACIA, PISTACIVM.

Orzeſki piſtakowè.

W Herbarzu polſkim to drzewo Piſtakowé zowie zielem / á no ieſt drzewo / ktore orzeſzki mniey-

mnieyſſé / niżli laſkowé rodźi. Roſćie w Siriiéy: z przyrodzenia ćieplé / y ſuché mierno.

Paulus 7. Orzeſzki Piſtakowé iedząc / nie tylko żołądkowi ſą zdrowé / ále y wątrobie / zátkánié otwiéráią. Żołądkowi Wątrobie.

Dioſco. lib. 1. cap. 145. Piſtakowé orzechy żołądkowi zdrowé: przeciw wężowému vkąſzeniu bárzo pomagáią iedząc / tákże piąc. Wężowému vkąſzeniu.

Galenus alimen. Piſtaki roſtą w Siriiéy / pokarm máły czynią człowiekowi / á bárzo pomagáią ku poſileniu wątroby / y ná wyczyſćenié złych wilkośći / ktore bywáią w wątrobie. Wątrobie.

A ná inſzym mieyſcu / 8. Simp. Piſtakowé orzechy zámulenié otwiéráią: wątrobę wyczyſćiáią: z pierśi y z płuc flegmę czyſćią. Serce poſiláią. Auic. piſze. Zámuleniu Flegmom.

Niektórzy Aptékárze wykładáią piſtacias, Żáklakowé orzechy / ále źle: bo inſzé ieſt drzewo Żáklak.

Cap. LXXI.

PLATANVS, Platonon,

Iávór.

JAworowé drzewo znáią w Polſcze pośpolićie: ſzéroko o tym drzewie Plinius li. 12. ca. 1. piſze / iáko to drzewo ſtárzy bárzo czćili.

Paulus 7. Jáworowé drzewo ma moc z ſwéy złożenia záźiębiáiącą / á wilgotną: dla tego liśćié tego drzewá żielone / zápaleniu / y wrzodóm ogniſtym / bárzo pomagáią. Przyrodzeniu.

Záśieſkorá tego drzewá z przyrodzenia ſucha: dla tego ſkórę tę w octćie wárząc / á zeby płocząc / bolésć z nich oddala. Paulus. Zębóm.

Przećiw opárzeniu / nátłukwſſy z ſádłem téy ſkóry / przykłádáć plaſtr / goi opárzelinie. Paulus. Opárzeniu

Skórki ſpalone ná popiół / á z tego popiołu czyniąc máść / dobrze z nią pomázywáć trądy / wyczyśćia. Paulus. Trędóm.

Dioſco. lib. 1. cap. 92. Liśćié Jáworowé młodé / w winie vwárzoné / á ná oczy plaſtrem przykłádáné / vśmiérzáią bolésć y flux / ktory z głowy przychodźi: tákże káżdé nápuchliny około oczu / y zápalenia w nich oddala. Oczóm. Bolesćiom Fluxom.

Żielone gałązki Jáworowé / álbo pąkowie / bárzo pomagáią przećiw vkąſzeniu wężowému. Dioſcorides. Vkąſzeniu wężowému

Plinius lib. 24. cap. 8. Jáworowé drzewo / bárzo przećiwné ieſt nietoperzóm: liśćié z octem oſtrym wárząc záſtánawiáią krew. Krwi.

Plin. Piegi / bolaczki ogniſté / z miodem nátłukwſſy / ſpadzáią przykłádáiąc: drugié rzeczy práwie téż piſze co y Dioſcorides. Piegom. Bolaczkom.

Cap. LXXII.

POPVLVS ALBA, Leucen.

Topolá biała.

ZNa káżdy biała Topolą: Paulus 7. piſze / że to drzewo ieſt gorące / y wyſuſzáiące w trzećim ſtopniu / ma moc ociéráiącą.

Dioſc. li. 1. c. 94. Skórę białéy

Topoléy piiąc ile lot záważy/bo-
Biodrám. leśćiam w biodrách mocno po-
maga/y ściátice: także niepowol-
Vrymie. nému kápániu vryny z pechérzá.

Sok z liśćia Topolowégo w
Vßóm. vcho puszczáiąc / bolésć w vßu
vśmierza. Dioscorides

Pąkowie Topolowé słuczoné
Oczóm. z miodem/ná bolésć oczu poma-
gáią. Dioſco.

Piszą Medrcy/ skóre Topolo-
wą drobniuchno zśiekawszy / á
ná ogrodźie po grzedźie posia-
wszy / bdły roskoßné ná pokarm
sie rodzą. Dioscorides.

Plinius lib. 24. cap. 8. Laske
Topolową trzymáiąc w ręku w
dróżze/nie trzebá sie bać przeczo-
Przetárciu. su á przetárcia / iáko sie w dróżze
przydawa.

Cap. LXXIII.

POPVLVS NIGRA, Ægiron.

Czarna Topolá.

CZarna Topola / pisze Dioſco-
rides lib. 24. cap. 8. nalepsza iest/
która rośćie w Krécie / pisze Pli-
nius. Z tey Topoléy czarnéy/ pi-
sze Dioscorides/ rodźi sie kliy/ któ-
ry sie potym spiéka/ że bywa iáko
kámień / ten zową Carabe, álbo
ſuccinũ gloſſum, po polsku Bur-
ſtyn. Tego Burſtynu doſyć ná
brzegách v morzá v Gdańską mie
dzy piáskiem á innémi kámyki: z
tego czynią w onych stronách pa
ciérze/ które po Polsce roznoßą:
zkąd by sie tám brał Burſtyn nie
wiedzą. Dla tego niektórzy chcą
żeby ná brzégách morskich ná wy
spách Glesárskich rodźił sie ten
kámik z źiemie z kliyu: á málo nie
ták iest. á drudzy piszą / iż we
Fránciiéy iest iedná rzéká / która
zową Eridanus, nád którą iest
pełno Topoléy czarnéy/á ná tych
rośćie Burſtyn/iáko inszy kliy ál-
bo żywicá / która potym ták mo-
cno bywa spieczona od słońcá /
że będźie iáko kámień: tá żywi-
cá pada w rzéke/á ták ciecze z wo
dą w morze / á morze to potym
gdy pocznie mietáć/ wyrzuca v
Gdańskich brzégów/y z tám tąd
Burſtyn noßą. O tym czytay
Braſeol. ßérzey/in examine Simp.

Ale by Burſtyn miał bydź z
Topoléy / tedyby go miáło bydź
wiele w Polsce/gdźie wiele nád
Wisłą Topól / á ná żadnéy nie
nayduiemy Burſtynu.

O Topoléy czarnéy/pisze Dio-
ſcorides, że liśćié Topoléy nátlu
kwszy z octem/ bárzo pomagáią
przeciw podágrze.

Dioscorides lib. 1. Naśienié/
Padáiącéy niemocy. które bywa przy Topoléy / padá-
iącéy niemocy pomaga / piiąc z-
wierciawszy z octem.

Plinius lib. 24. cap. 8. Liśćié
Topolowé nátlukwszy z octem /
dobrze przykładáć ná podágre / Podágrze.
vśmierza ból.

Burſtyn iest bárzo pomocny
Fluxóm/ Biegunkam. przeciw wszyſtkim fluxóm / bie-
gunkam/ ták czérwonym/ iáko y
inszym : przeciw zbytnim pań
Vpláwam vpławóm przyrodzonym. Dioſc.

A dla tego w Aptéce czynią z
tęg Burſtynu galeczki / które zo-
wą Trociſcos de Carabe, á té są
bárzo mocné ku záſtáwieniu.

Burſtynowy proch biorąc z
winem

winem álbo z wodą / nie dopuszcza złych wilkośći płynąć do żołądká / zátwiérdza żywot ná stolce / y żołądek posila / zástánawia krwie zbytnié ćieczenié. Serapio. Stolcóm. Żołądkowi

Galenus 6. Simpl. Burstynowé przyrodzenié iest złożoné z substánciiéy wodnéy / lekko á z ziemnéy subtélnéy / dla tego ściąga sie ku suchośći.

Cap. LXXIIII.

PRVNA, COCCINELLA.

Slivá.

SLiwowé drzewá sa bárzo rozmáité. Które przychodzą w lékárstwá / sa nawiecéy Węgiérskié / á to iż pobudzáią żywot ná stolce.

Plinius lib. 15. cap. 13. Wypisuiąc Sliwy mówi: niezliczné rodzáie sa Sliw / sa czarné / brunatné / zielone / białé / żółté.

Przyrodzenié. Mesuę tákże / Sliwy niektóré sa białé / drugié czarné / á z tych niektóré słodkié / drugié kwáśné / drugié ćiérpnące / drugié stolce czyniące. Dwoie iest drzewo śliwowé / iedno płonné / zową Tarnki: drugié domowé / zową Sliwy.

Żołądkowi Dioscó. lib. 1. cap. 142. Owoc śliw iedzą ludźie / wszákże żołądkowi wádźi / żywot ná stolce pobudza: á rozumiéy / że tu Dioscó. tylko pisze o Dámáscenách / które my zowiemy Węgierskiémi.

Języczkowi. Liśćié śliwowé wárzą w wodźie / á tą wodą dobrze płókáć ieżyczek vpádły: tákże krosty w gárdle / y tám inszé niedostátki. Dioscorides.

Tákże bárzo pomagáią leśné śliwki / wárząc ie w wodźie / á płócząc / té śliwki my zowiemy tarnki. Dioscorides.

Żołądkowi W miedźie wárząc tarnki nie dozrzałé / bárzo żołądkowi zdrowé / á zwłaszcza ná zástáwiánié stolców. Dioscorides.

Kámieniowi. Kliy / który zbiéráią ná śliwowym drzewie / dobrze pić z winem stárwszy przećiw kámieniowi w pecherzu / mocno ią łamie. Dioscorides.

Liszáiom. Dźieciam ten kliy bárzo dobry / rozpuściwszy z octem / ná liszáie / máząc z nim spądza. Dioscorides.

Słodkié śliwy máią miáre miedzy zimnośćią y ciepłośćią / ále wżdy sie skłániáią ku zimnośći / sa wilgotné w wtórym stopniu / zaśie które sa przykwáśnieyszym / sa zimné w wtórym stopniu. Mesuę.

Kolerze. Purguiąc śliwy / wywodzą kolere / dla tego ie dobrze dáwáć w niemocách colericznich / to iest w ogniśtych / iáko w febrách / á ná to czynią w Aptéce Elec. de prunis z śliw: wywodzą máterią / która czyni złé wilkośći / gorące febry czyniące. Mesuę.

Żołądkowi Sliwy sámé / iedząc ie / málo czynią pokarmu / żołądkowi wádzą. Mesuę.

Cap. LXXV.

PRVNVS SILVESTRIS. Prunellus.

Tarnki.

VOspolićie znáią ludźie Tarnki: niektórzy máią zá to / áby Aca-

cia w Aptece było sok z Tarnek niedozrzałych: ále nie / iákośmy napisáli w kápitulum Acacia.

Przyrodzenié. Są Tarnki z przyrodzenia záziębiáiące / á mocno wysuszáiące: dla tego skórá z korzenia tego drzewá z winem ciérpnącym wárzona á pita / biegunki czérwoné / y káżdé inszé biegunki postánawia / tákże morzenia á gryzienia w żywocie vśmierza.

Biegunkam. Morzeniu / gryzieniu.

Wrzodóm / sádzelóm / krostam / rozpádlinam. Mech / który z drzewká tego zbiéraią / ragadię, to iest / wrzody / sádzele / krosty / rozpádliny / które bywáią w żádku / álbo w koło stolcá / wárząc á wymywáiąc / mocno goi.

Ránam. Zebóm. Skórki wárzoné w wodzie / rány w gárdle około iezyczká goią / beleść zebów vśmierzáią.

Biegunkam. Sok z Tarnek niedozrzałych práwie ná tesz rzeczy bárzo pomocny / á nawiecéy przeciw biegunkam.

Cap. LXXVI.

QVERCVS, DRYN.

Dąb.

Miesiącóm. Fluxóm. DRzewo Debowé zna káżdy w Polszcze / o którym Paulus 7. pisze: że liśćié y żołędzié debowé mocno wysuszáią / á iescze wiecéy żołędzié: dla tego rány niezástárzałé zléczáią: skórká / która bywa miedzy iądrem y skórką żołądziową / mocno zástánawia / dla tego dobrze ią pić pániam / gdy má ią zbytné miesiącow płynienié / y káżdému zbytniému fluxowi / mocno pomaga tá skórká.

Dioscori. lib. 1. cap. 126. Dąb káżdy ma moc ściągáiącą / á zwłaszcá owá srzednia skórká / która iest miedzy drzewem / á miedzy skórą twárdą: tákże skórká / która iest w żołędziu miedzy iądrem y skórką wiérzchnią. Przyrodzenié.

Dla tego té skórki dobrze dáwáć pić / wárząc ie w wodzie / przeciw morzeniu w żywocie / przeciw plwániu krwią. Dioscо. Morzeniu. Plwániu krwią.

Ná zbytnié pániam fluxy do pessarium przykłádáć skórki srzednié żołędzié / mocno zástánawáią / tákże y sámé żołędzié czynią. Dioscorides. Fluxóm.

Vrynie. Bolesćiam. Puszeniu. Żołędzié iedząc / vryne pobudzáią / bolésć w głowie czynią iedząc ie / y puszenié w żołądku.

Jádowitému vkąszeniu. Żołędzié dobrze ieść / przeciw iádowitému vkąszeniu káżdému / á zwłaszcá przeciw iádowitému trunkowi / żołędź pić z mlékiem. Dioscorides.

Bolaczkam ogniśtym. Żołędzié słuczoné dobrze przykłádáć ná mieysce zápaloné / á zwłaszcá ná bolaczki ogniśté / które chcemy rozpędzić. Dioscо.

Opuchlinam. Ránam. Z sádłem wieprzowym nátłukłszy żołędzi / dobrze przykłádáć ná káżdé opuchliny / tákże y wrzedliwé / złośliwé rány. Dioscо.

Bolaczkam. Członkóm. Liśćié słuczoné debowé / á ná opuchłé mieyscá / ná bolaczki przykłádáiąc / bárzo pomagáią: też mdłé członki z nim okłádáć / álbo nápárzáiąc / bárzo posiłáią.

Rosta ná dąbczynie gałki / które są dwoiákié / dosiałé y niedosiałé / á drugié dziurkowáté / drugié zupełné / nalepsze są niedosiałé á zupełné niedziurkowáté máią moc mocno ściągáiącą. Dios.

Gál-

Gállásowy proch zbytnie mieso posypuiąc w ránách / álbo w sádzelách spadza/gruczoły około dźiąsł/vpádnienié iezyczká/ták że rány w gárdle/płócząc y posypuiąc goi. Dioscorides.

Ránam.

Krósťam. Ták że krosty w vstách y ná wárgách / posypuiąc goi/ bolesć w zebiéch Gállás z śrzodki przykládáiąc ná zeby vśmierza. Dios.

Zębóm.

Galki Gállásowé vpalone w gárnku / że sie záczérwienieią / á potym ná proch stukwszy / ten proch mocno káżdé biegunki y krwie vchodzenié zbytnie zástánawia / ále rozpaliwszy Gállás ma bydź moczon w mocnym octćie winnym. Dioſco.

Biegunkam.

Wárząc Gállás / dobrze sie z nim párzyć pániam/ gdy im mácicá z mieyscá vpada. Dioſco.

Mácicy.

Biegunkam żółtym/ które bywáią z morzeniem około pepká / gryźieniu w żywocie / dobrze z winem rozpuściwszy przykládáć ná żywot/ ták że pić z winem stárwszy. Dioscorides.

Biegunkam.

Gryźieniu.

Ná ostátek / gdźie chcemy zátrzymáwáć / álbo zástánawiáć / y wysuszáć / ná wszystko mamy bráć Gállás y dáwáć. Dioſco.

Cap. LXXVII.

Rvbvs batvs.

Iezyny.

Znákómité sa Jeżyny / chróścik Batus iest ościsty. Troiáki rodzaj Lékárze wypisuią / ále wszystko Jeżyny/á iednáką máią moc wysuszáiącą / á ściągáiącą: dla tego wárząc gałąski á piąc/ stolce zástánawiáią/ták że y niewieścié vpławy zástánawiáią/ á dźiąsłá płócząc vmacniáią.

Listki żuchánė / krosty y rány w vstách goią: ná głowie párchy y krosty goią myiąc: guzy w stolcách y bolączki twárdé/ y hęmoroidi, przykládáiąc goią/ y rozbiiáią / serdecznéy y żołądkowéy boleści/ przykládáiąc pomocné.

Krósťam/ ránam. Párcham. Bolączkam.

Sok czyniąc z Jeżyn/á vsuszywszy go ná słońcu / y pożywáiąc ná tóż wszystko pomocny: iágody ták że ná to wszytko potrzebné.

Cap. LXXVIII.

Rvbvs ideus.

Máliny.

Zná káżdy Máliny: iest chróścik subtélny Máliny / ná którym czérwoné iágódki / piękné / woniáiącé winem: pomaga ná téż wszystkié niemocy/iako y piérwszé Jeżyny.

Kwiát z Málin z miodem zwierciány / bolesćiam y zápuchnieniu/oczóm pomocny/ogień piekielny odpadza: dla boleści żołądkowéy/ bárzo pomocny piiąc z wodą.

Bolesćiam. Ogniu piekielnemu. Żołądkowi

Cap. LXXIX.

Savina, sabina, bráty.

Polskim téż zową Szániná.

Dwoiáka iest Száwiná: iedná/ pisze Dioscorides li. 1. ca. 89. która podobna Cyprysowi/oścista / ostrogorącéy woniéy / drzewko niskié/ pożiemi sie ściele/ listkámi

Jesus Christus

kámi tego ziela niektórzy kádzą: drugi rodzay iest podobny Támáriszkowi: obiedwie są gorącey á wysuszáiącey nátury w trzecim stopniu.

Przyrodzenié.

Liście / álbo lepiey ośći oboiey Száwiny / wyczyśćiáiąc trácą krosty / ktore sie po ćiele rozszérzáią. Dioscorides.

Krostam.

Ogniste bolączki / ktore zową Carbunculos, przykládáiąc stukwszy z winem / wyczyśćiáią y goią. Dioscorides.

Bolączkam ognistym.

Vmárły płód z żywotá / y pániam miesiące piąc wywodzą / y mocno pobudzáią. Dioscorides.

Płodu.

Cap. LXXX.

SALIX, ITEA.

Wierzbá.

ZWią wszyscy Wiérzbowé drzewo / zową ią Salix, iákoby skoczaca / iż práwie skokiem rośćie / gdźie wsádźiß laske wiérzbowa.

Przyrodzenié.

Dioscó. lib. 1. cap. 121. Wiérzbowé liśćié / skórká / y nasienié / tákże sok z drzewá / máią moc ściągáiącą / y ćiérpnącą: dla tego dobrze pić liśćié stárwszy á przydawszy troche pieprzu z winem / przećiw bolenių á gryżieniu w żywocie około pepká.

Boleniu / gryżieniu.

Pániam liśćia tego wiérzbowégo nie dobrze pożywáć / bo im niedopuszczáią wstąpić w brzemie. Dioscó.

Nasienié Wiérzbowé dobrze dáwáć pić tym / ktorzy pluią krwią. Dioscorides.

Plwániu krwią.

Tákże ná tóż skórká / piąc ią pomaga: nád to skorá Wiérzbowa ná popioł spalona / á potym w octćie moczona / tykłá / gwoździe / y inßé złości zábité / z zaskórza wyćiąga. Dioscó.

Sok z liśćia / tákże skóry w skórce iáblká Granatowégo / z oleykiem rożánym vwárzony / bolesćiam w vßu bárzo pomaga puszczáiąc. Dioscorides.

Vßóm.

Wárząc liśćié Wiérzbowé / dobrze z nim okládáć nogi / przećiw bolesći podágry. Dioscó.

Podágrze.

Zbiéráią sok z drzewá Wiérzbowégo tym obyczáiem / gdy Wiérzbá kwitnie / tedy nárznąć skórkę Wiérzbową / á potym wychodźi sok ná wiérzch / ten zbiéráiąc chowáć. Dioscó.

Ten sok bárzo pomaga oczóm / puszczáiąc ná oczy / wyczyśćia cokolwiek záćmiéwa oczy / iáko mgły y inßé niedostátki. Dioscó.

Oczóm.

Paulus lib. 7. Wiérzbá y liśćié iéy / ma moc wysußáiącą / tákże y kwiécie leguchno też ściągáią / skórá spalona ná popioł / mocno wysußa / tykłá / y brodawki z octem przykládáiąc spadza.

Brodawkam.

Gale. 7. Simpl. Liśćié Wiérzbowé / bárzo dobré ná rány krwáwé przykládáć / bo ie mocno spaiáiąc goią / kwiécie ieszcze mocniéy / wysußáiąc goi / czyniąc z niego plastr / á sok ieszcze lepiéy.

Ránam krwáwym.

Constantinus, Wiérzbá zimna iest w wtórym stopniu / sucha w piérwßym / bárzo pomaga bolesćiam w głowie / ktore przychodzą z gorącá: sok Wiérzbowy rány goi: skórá ná popioł spalona / á z octem zmießána / spadza

Głowie.

broda-

Brodawkam. brodawki drobné / które zową mrówkámi / przykládáiąc.

Oczóm. Sok / który czynią gdy kwitnie Wiérzbá / oczy bárzo oświéca / oczy mdłé posila. Constant.

Plinius li. 24. ca. 10. Z Wiérzby nasienié / przedtym niżli dostoi w páiczyne sie obrácá / á gdy ie piérwéy obierzeß / pluiącym krwią bárzo pomocné / ná licu zmázy zciéra / á nawiecéy z sokiem Wiérzbowym nasienié slukwßy wyczyścia.

Krwią pluiącym.

Łuskam / plugáwościam. Kwiat Wiérzbowy stuczony z liściem / luski á plugáwości / które bywáią w głowie iáko otręby / wyciéra: kwiat Wiérzbowy pity / małżeński vczynek trácí. Pli.

Cap. LXXXI.

SANDALVS, Sandalum.

Cyndelin.

Cyndelinowé drzewo iest troiákié / czérwoné / białé / á żółté. Pisze Serapio, to drzewo zimné w trzecim / suché w wtórym stopniu: nalepßé iest / które żółté / citrinos Sandalos zową: potym czérwoné / białé / naposledniey-ßé. Rośćie Cyndálowé drzewo w Indiiéy / gdźie Portugálczycy ieżdżąc / nalezli wielkié lásy Cyndálowé: tego drzewá ni Dioscorides, ni Plinius wypisowáli.

Żołądkowi Cyndały pomagáią boleśćiam w żołądku / tákże w wątrobie / które przychodzą z kolery zbytniéj czérwonéy. Serapio.

Kordyáce. Przeciw kordyáce y drżeniu sercá / pomagáią Cyndály przykládáiąc ná serce / á to rozpuszczáiąc z wódką różaną / przydawßy troche Kámphory / tákże pomagáią przeciw boleniu głowy. Ser.

Cyndały czérwoné stuczoné ná proch / á zmießawßy z sokiem Psinkowym / álbo z Portulaki / álbo Rozchodnikowym / bárzo pomagáią przeciw boleściam podágry / tákże y bołączkam / przykládáiąc. Serapio.

Boleściam podagrze.

Cyndały białé zmießáné z Sárcocollą / ták iż Cyndałów będzie cześć / Sárcocolli pół cześći / á zmießawßy z białkiem / czynić plastr / á ná skroni przykládáiąc / bolesć w głowie vstawiáią. Ser.

Boleściam ná skroni.

Cap. LXXXII.

SARCOCOLLA.

Sarcocolla *też zową Aptékárze.*

Sarcocolla iest żywicá / która rośćie / pisze Dioscorides, w Persiiéy / ná pewnym drzewie. Tá żywicá iest biała / iáko proch káździdłá białégo / sklánia sie ku żółtému / smák ma przygorzczeyßym.

Przyrodzenié. Jest gorąca y sucha w piérwßym stopniu / pisze Serapio, dla tego ma moc spaiáiącą / ociéráiącą / odwilżáiącą / y zbiéráiącą / ciáło náraßtáiącą / bołączki otwieráiącą.

Dioscorides lib. 3. ca. 40. Ma moc Sarcocolla lécząc / spaiać rány / flury do oczu z głowy vstawiać / dla tego dobrze iż do plastrów przykládáć.

Ránam / Fluxom.

Sarcocolla náprawia złamánie ko-

Ránam. nić kośći / rány wrzedliwé / głębokié wypełniáiąc náraſta / wyczyśćia pługáwé / z miodem przyprawiwſzy. Serapio.

Przyrodzenié. Complexia Sarcocollę ieſt gorąca w wtórym ſtopniu / á ſuchość iéy mnieyſza niżli gorącość: Purguiąc náſzé ciáło / wywodźi flegmę grubą / ſurową / y wilkośći inſzé / złé / grubé / ſurowé / á zwłaſzcá ktore w ſtáwiéch leżą / á w biodrách / y we dnie: wyczyśćia mózg w głowie / y żyły ſuché / álbo ſtrony / wyczyśćia płucá / pomaga przeciw káſzlowi / tákże przeciw dychawicy. Meſuę.

Flegmam. Mozgu. Żyłam. Káſzlowi. Dychawicam.

Ludźiom ſtárym w ich niedoſtátkách bárzo pomaga / zwłaſzcá flegmátikom: pomaga wrzodóm pługáwym ropiſtym w vſzu / rozpuśćiwſzy w wodźie miodowéy / vczynić knotek y máczáć / á w vcho kłáść. Meſuę.

Flegmátikóm. Wrzodóm.

Cap. LXXXIII.

SEBESTEN, MYXA, Myxaria.

Są śliwki drzewá iednégo ktore zową tákże Sebeſten / oścíſté / roſcie w Arábiiéy / Serapio piſze: liśćié ma okrągłé / owoc podobny śliwkam. Tego owocu pożywamy w lékárſtwách / ma przyrodzenié miernie złożoné iednáko w ćiepłośći y w źimnośći.

Paulus 7. Myxa, to ieſt Sebeſten, owoc ieſt z drzewem / śliwam bárzo podobny / tákże y w mocy: dla tego żywot pobudza ná ſtolce.

Stolcóm.

Iſaác, Sebeſten purguie żywot / wywodząc złé wilkośći / ktore czynią febry / pomaga przeciw káſzlowi / ktory przychodźi od ſuchośći / á od gorącośći / odwilża piersi / oddala ryms / y fluxy / ktore idą z głowy.

Káſzlowi. Piersiam / Rymam / Fluxóm.

Pobudza vryne / gryźienié y mozenié oddala / ktore z kolery w pęcherzu przychodźi / tákże w nérkách. Iſaác.

Vrynie.

Wypadza Sebeſten chrobáki z żywotá / purguiąc z niemi. Iſaác.

Chrobakóm.

Cap. LXXXIIII.

SENA Theophraſti Colutea.

Senes téż po polſku zową.

SEnes ieſt drzewko niewielkié / liſtki ma podobné Noſtrzyko wémuzielu / kwiátki żółté / piękné w groniéch / po ktorych potym bywáią ſtrączę / iákoby mieszki / ktore téż zową po łácinie foliculos: dwoiákié ieſt / iedno Indiyſkié / ktore ſobie ſczepią / álbo sádzą domá: drugié leśné á plonné / zową Colutea: ma to mieszki nádeté / miąższé / pełné wiátru / ktore gdy ścíſnieſz / trzásnie: naśienié czarné / y tylkié iáko v Myki: á tákié máią w ogródkách w Krákowie / y indźie: drugié ieſt práwdźiwé Sene / ktore ma práwie ſtrączyki iáko pół miesiącá / á tego niemamy w Polſcze.

Nalepſzé ná tym drzewku ku lékárſtwu są mieszki / potym liſtki. Meſuę.

Sene / piſze Meſuę, ieſt zágrzéwáią-

Przyrodzenié.

wáiącé / ná początku w tóżéġ ſkopniá / ſuché w wtórym ſtopniu / ieſt Sene ociéráiącé / wyczyśćiáiącé / y mierniuchno purguiącé.

Dobrze Seneſowé liſtki wárzyć w poléwce kurowéy / álbo mieśnéy / á potym wyżawſzy á piiąc / mierniuchno bez pracéy purguie. Meſuę.

Tákże czyni wárząc w kożiéy ſerwatcce: á gdźie niémáß ſerwatki kożiéy / tedy w krowiéy. Meſuę.

Wino téż z Seneſu dobrze czynić / á to kłádąc w moſcz / á ták dopuśćić ſtać przez miesiąc: á potym wyżawſzy / pić to wino wyczyśćia głowę / y wßyſtki ſmyſły weſołé czyni. Meſuę.

Głowie.

Sene purguiąc ćiáło / leguchno wywodźi Melánkolią / to ieſt / złé wilkośći / czarné ze krwie / ták że kolerę ſpaloną / wyczyśćia mózg w głowie / ſerce / wątrobę / śledźionę / członki w których ſą ſmyſły: plucá y piersi / otwiéra zámulenia wnętrznośćiách / poſila żywot / czyni człowieká weſołégo / przyczynę która czyni w człowieku ſmutek oddala. Me.

Melánkoliiéy.

Mózgu / wątrobie / śledźionié / Zámuleniu

Liśćié Seneſowé dobrze kłáźdź do ługu / którym máią myć głowę / á nalepiéy przydáiąc Rumienku / poſila głowę / y mózg w głowie / y wßyſtki ſtrony ſuché. Meſuę.

Głowy.

Wßeláким obyczáiem pożywáiąc pomaga wzrokowi / y poſila ſłuch: ieſt lékárſtwo chwalebné przeciw febrom melánkolicznym / iákié bywáią kwártány. Meſuę.

Wzroku. Słuchowi. Febrom.

Syropek vczyniony z ſoku Koprzu Włóſkiégo / á z Seneſu / z cukrem / bárzo pomaga przeciw niemocom melánkolicznym / to ieſt báiáśnią / á zwłaſczá przeciw niedoſtátkom śledźiony.

Melánkolicznym niemocam.

Cap. LXXXV.

SCAMONIA, Colophonium.

Skámonia.

Máyćiężßé y namocnieyßé ieſt to lékárſtwo ku purgowániu człowieká / tárga bárzo: dla tego dobrze / áby to lékárſtwo ludźiom nie było dawano / bo więcéy złégo czyni / niż dobrégo: ácz kolwiek ieſli komu w iednéy rzeczy pomoże / w wielu záßkodźi.

Theoph. li. 4. c. 2. Jeſt to ſok iednégo źiela z korzenia / które téż Scamonia zową / álbo Colophonia, iż w Kolophoniiéy nalepßé roſćie: przyprawiáią ten ſok álbo kliy / piekąc w iábłku wielkim Pigwowym / á to przekroiwßy iábłko / y wydrożą wnątrz / á ták nákłádą wnątrz / potym w ciáſto vwiną iábłko / á ták pieką w piecu / á tym pieczeniem odéymuią złość.

Galenus, Scamonia ieſt zápaláiąca y wyſußáiąca w trzećim ſtopniu: á Paulus, Scamonia iákoby y Ciemierzycá / mocno purguie / á zwłaſczá kolerę żółtą / álbo ßádáwą: ále ze wßyſtkich rzeczy / które máią moc purguiącą / żołądkowi nawięcéy ßkodźi: dla tego / ieſli ſie nie może kto obiśdź przez niéy / przydáwáć coby żołądek poſilało.

Przyrodzenié.

Dioſco.

Dioſco. lib. 4. ca. 165. Scamonia ma moc purguiącą / ile drágmá záważy dáiąc pić w wodźie rózynkowéy / álbo miodowéy / purguie kolere y flegme.

Flegmam.

Kozeń z Skámoniiéy vwárzony z octem / potym przetłukwßy / z mąką vczynić plaſtr / przykłádáiąc mocno oddala podágre / tákże boleśći w biodrách / y denną niemoc. Dioſco.

Podágrze.

Sok z Skámoniiéy / bolączki / guzy / które bywáią zá vchem / y pod gárdłem rozrzuca / rozpuśćiwßy z miodem á przykłádáiąc. Dioſcorides.

Bolączkam / Guzóm.

Tredowáćinam.

Tredowáćiny śćiéra ſok ten z octem rozpuſczony pomázuiąc: przećiw dawnéy boleśći w głowie / tedy ſok ten rozpuśćić z oleykiem rożánym á z octem / á ták ſkronie mázáć. Dioſco.

Boleśćiam dawnym.

Scamonia ieſt purgácia wielka á ćiężka / która wßyſtki lékárſtwá przewyſsßa. Meſuę.

Purguiąc powiáda wywodźi kolere mocno / wyćiągáiąc ią ze krwie y ze wßytkich żył: wádźi ſercu / wątrobie / żołądkowi / czyni brzydkośći / zámießánie we wßyſtkich wnętrznośćiách. Meſuę.

Kolerze.

Wątrobie / żołądkowi.

Tu z tego piſmá niech obaczą Aptékárze / którzy / gdy im nie piße ś przy pilulách Skámoniiéy / tedy nárzekáią ná Doktorá / przypiſuiąc mu też niewiádomość: y owßem ſą niektórzy Aptékárze / którzy z ſwą wolą przydáią bez woléy Doktorowéy. ánoby lepiéy by iéy nigdy w Aptéce nie bywálo / ponieważ wiecéy ludźi z nią truią / niźli pomagáią. Mel.

Cap. LXXXVI.

SERAPINVM.

Serapinum *też zową Aptékárze po polſku.*

JEſt to iedná żywicá / która zbiéráią ná drzewku / álbo lepiéy chróśćiku / podobnému oliwie leśnéy: ieſt rodzay Feruli: przywożą z ſtron zamorſkich kupcy: nalepßa tá żywicá / która iáſna / z wiérzchu przyczérwienßa / á wnątrz biała.

Serapinum ieſt gorące w trzećim ſtopniu / á ſuche w wtórym: ma w ſobie gorzkość / z oſtrośćią: złożone ieſt ſubſtánciiéy ſubtelnéy / ogniſtéy / y źiemnéy. Meſuę.

Przyrodzenié.

Purguiąc wywodźi / piße Meſuę, wilkośći złe / grube / flegmę kliowátą / wodę żółtą zaſkórną: ma ſwéy własnośći wyczyśćiáć mózg / tákże ſtrony ſuche / które z głowy pochodzą. Meſuę.

Flegmy.

Mozgu.

Pomaga bárzo przećiw niemocam / które pochodzą z ſtrony żył ſuchych / neruos zową / té ſą niemocy / páráliż / padáiąca niemoc / ſtára boleść / głowy záwrácánié / zákrzywienié vſt / drżenié członków / bolenié w żylách / ſtárćié / álbo ſłuczenié muſkułów. Meſuę.

Páráližowi. Záwrácániu / zákrzywieniu / drżeniu / boleniu / żyłam.

Wyczyśćia máterie plugáwé w piérśiách / w bokách: przećiw káßlowi / przećiw opuchlinie / mocne lékárſtwo: pomaga mocno twárdośći śledźiony / bolączki rozrzuca / rozmiękcza guzy / bolączki twárdé. Meſuę.

Piersiam / Káßlowi. Śledźionie Guzóm.

Przećiw boleśćiam w członkách / wßeláką obyczáiem w pla-

Członkóm.

plastrzech / w pilułách / y w inszych rzeczách dáiąc / pomaga. Mesuę.

Cap. LXXXVII.

SETA, SERICVM.

Iedwab.

NIektórzy Lékárze tego dowodzą / że Jedwab nie iest Sericum, iáko zá to wszyscy máią: á to iż Sericum zbiérają z liścia iednego drzewá / v Seres ludu / który lud od Sericum, zową Seres, iż v nich rośćie. Ale Jedwab / który iest Seta, ten chrobaczkowie toczą z śiebie / iáko páiak páieczyne / á z tego potym zbiéráią Jedwab. Dźiwna rzecz / czemuby też v nas nie ieli tákich chrobaczków chować / áby Jedwábie miano: gdy dáleko mniéy pracy około nábycia Jedwabiu / niżli przedze lnánéy: ábowiém robaczków kupiwszy gotowych / które są podobne gąsienicam / co ná drzewiech liśćie obiadáią: gdy dorosną / nástáwiáć im rózg po izbie / álbo komnácie / á oné polázą po rózgách / czyniąc dómki okrągłe / w którychby mogły sie záchować: á te dómki są gruby Jedwab / który Bekártem zową: vczyniwszy domek / dopiéro toczą wkoło około wyborny Jedwab / który pospolicie zową czérwcem: áczkolwiek insza iest rzecz czérwiec / iákośmy wyszéy nápisáli. Potym księżycá Czérwcá / gdy iuż wytoczy z śiebie Jedwab / wleźié w on domek / á tám mieszka áż mu vrosną skrzydłá / y dopiéro wyleci chrobak / iáko inszy motyl: tám zostáwi nasienie pospolicie ná pápiérze / który mu nágotuią: á ten potym pápiér noszą niewiásty w zánádrzu Márcá / v piérsi zágrzewáiąc / áż sie Kwietniá zálegą zás chrobaczki / które ná liśćie Morowé skládáią / bo tákié ná rádniéy iedzą / y nalepszy po nim czynią Jedwab: á nie tylko Morowym liśćiem żywą / ále y Jabłóniowym / gruszczánym.

Tákowem ia / gdym przyiáchał ze Włóch / nalazł w swym sádu ná Jábloni treplikowéy / w Sedomiérzu: zkądby sie tám wźieli / nie vmiém powiedźieć / ieno iż potym záwżdym ich wiele naydował ná Celidoniowych liśtkách / którego źiela zbytnié wiele pod sádem / y wyrozumiałem że bárzo rády Celidoniéy pożywáią: á wszákoż málo bywálo ná dómkách Jedwabiu szczérego: á to mniémam iż tego nie opátrują / sámi tám w zimnie przez Zimę mieszkáią. To tylko dla tegom nápisał / áby wiedźiano / iż też y w Polszcze są: leczem ia ich nienálazł ná inszym mieyscu / iedno w swym sádu / w Sedomiérzu. Tákié tedy dómki potym zbiéráią ná onych rózgách / á kłádą w kotły ná wodę gorącą / á on Jedwab szczéry / toczą álbo wiią ná motowidłá.

Ten Jedwab też ná lékárstwá biorą: áczkolwiek bych o tákié lékárstwá nie dbał / á zwłaszczá z Jedwabiu surowégo palonégo.

Auicena pisze / że serce posila: dla tego w syropi serdeczné ij każa kłáśdź / Serce.

za kłásdż / y w inſżé tákié lékárſtwá.

Cap. LXXXVIII.

STYRAX, STYRACA.

ŻYwice Styracem zbiéráią z iednégo drzewá / podobnégo Pigwowemu drzewu. Nalepſza Styrax / która żółta / tłuſta / máiąca po ſobie białé gruzełki / á która wonność w ſobie wdźięczną długo chowa.

Przyrodzenié. Ma Styráx / piſże Dioſcorides lib. 1. ca. 70. moc zágrzéwáiącą / odmiękczáiącą / y odwilżáiącą.

Styráx bárzo pomaga przeciw káſłowi: przeciw rymam / y flegmam / które z głowy ſpadáią w piersi: przeciw ochrápieniu: tákże przeciw mowy y głoſu ſtráceniu. Dioſco.

Káſłowi / Rymam / Flegmam / Ochrápieniu.

Przeciw zátwárdzálym y zámkniónym mieyſcam niewieścim bárzo pomaga / miesiące piiąc á przykłádáiąc wyćiąga. Dioſco.

Miesiącam.

Żywot leguchno odwilża / piiąc káſek z Terpentyną. Dioſcor.

Plaſtr z niego dobrze czynić / którym chcemy rozrzućić y odmiękczyć. Dioſco.

Cap. LXXXIX.

TAMARINDI, Dactili Indici.

Dáktyli Indiyſkié, álbo Tamarindi.

TAmarindi ſą Dátły kwáśné z Pálmów leśnich / które w Indiiéy roſtą / á ieſt lékárſtwo známienité / w którym niemáſz żadnégo obrażenia.

Są z przyrodzenia / piſże Meſuę, źimné y ſuché w wtórym ſtopniu: dla tego ochładzáią / gáſzą oſtrości y zápalenia / á wſżákoż ſwą wielkością źimną / nieiáko obrażáią żołądek / y mdłość w nim czynią: dla tego dobrze przydáwáć do nich Muſzkatowégo kwiátu / ſpiki / Máſtyxu.

Przyrodzenié.

Meſuę piſże / Purguiąc wywodza kolere / y zátłumiáią okrutność iéy / y wrzenié krwie.

Kolerze.

Przeciw zápaleniu wątroby / y żołądku / bárzo pomagáią bioráąc: pomagáią przeciw żółtéy niemocy / wrácániu zá ſtánawiáią. Támáryndy ſą lékárſtwo práwdźiwé przeciw febrom vſtáwicznym ogniſtym / które człowieká trapią przez przeſtánku / gdy chcemy im odwilżáć żywot / bo odwilżáiąc ochładzáią. Meſuę.

Wątrobie. Żołądkowi Żółtéy niemocy. Wrácániu. Febrom.

Cap. XC.

TAXVS, SMILAX.

Cis.

CIs ieſt drzewo wiádomé w Polſcze / ma liśćié álbo ośći iáko Jodłá / y ták wielkié iáko Jodłá.

Dioſcorides libro 4. Ma iágódki / które / gdy człowiek ié / tedy biegunkę czynią ſzkodliwą: á gdy człowiek pod cieniem tego drzewá leży / álbo ſpi / záráża go / á drugdy do śmierći zábiia / á przeto ſie trzebá ſtrzédz tego drzewá: czynią łuki z tego drzewá wyborné we Włoſzéch.

W lé-

W lékárſtwách niéma żadnéy pomocy/dla iádowitośći iego.

Cap. XCI.

TEREBINTVS, Terminton.

Terebintowè drzewo.

Nie ieſt Terebintus Modrzéw/ iákoſmy wyſżéy wypiſáli/áni żywicá Modrzewiowa ieſt Terpentiná: Terpentiná rzeczona ieſt od Terebintowégo drzewá.

Terebintowé drzewo/ták wypiſuie Plinius lib. 3. cap. 6. roſćie w Siriiéy/ ieſt żeńczyzná y mężczyzná: mężczyzná nie rodźi owocu/zásie żenczyzná rodźi owoc/iedno ile y ſzocewicé źiárno czérwoné/dzugié ile y Bobu ſżádáwé: woniey wdźiecznéy/glibkié iáko ſmolá: kwiát ma iáko groná/podobny oliwie/ále czérwony: liśćié geſté/nie wielkié/ przyſżérſżym. Z tego wypiſánia káżdy obacz/że Modrzew niéma żadnéy równośći z Terebintem: á nawiecéy/piſże Dioſcorid. że z Terebintu iágody/álbo owoc iedzą/á Modrzew niéma żadnégo owocu tákiégo/ktoryby był godny ku iedzeniu. O tym czytay ſżérzéy Menardum y Braſeolum, y wſżyſtki/ktoźy miłuią prawdę.

Jágody Terebintowé iedząc Vrynie. vryne pobudzáią/y zágrzéwáią: małżeńſtwo pobudza naśienié. Dioſcorides.

Żywicá Terebintowa/wſżyſtki inſżé żywice przewyſsża swą dobrocią/odmiękcza/zágrzéwa/ rozrzuca nápuchłé mieyſcá/y bolączki twárdé.

Káſżlącym/y ktoźy máią dychawice z ſuchotámi w pierśiách/wyczyśćia rány w nich/y vzdrawia. Dioſcorides. Káſżlącym. Ránam.

Vryne tá żywicá pobudza: bolączki y wrzody odmiękcza/zbiéra/przerywa/żywot ná ſtolce odwilża/iedząc ią w opłátku. Dioſcorides. Vrynie. Bolączkam. Wrzodóm.

Przećiw tredowácinam/roźpuśćiwſży żywicę z prochem/zużelicé miedźiánéy/á ſálétry troche przydawſży/pomázywáć. Dioſc. Tredówácinam.

Przećiw ropam w vchu z miodem zmiéſżawſży Terpentinę/puſczáć. Dioſco. Ropam.

Przećiw świérzbóm y Kroſtam/ktoré bywáią ná mieyſcách táiemnych/mázáć vczyniwſży máść z Terpentiny/oliwy/y z miodu. Dioſco. Swiérzbóm.

Przećiw boleśćiam w bokách/zową pleure/bárzo pomaga Terpentiná máząc boki/y przykládáiąc. Dioſcorides. Boleśćiam

Plinius lib: 24. cap. 6. Z Terebintowégo drzewá/liśćié y korzenié ſtukwſży/á ná bolączki y opuchłé mieyſcá przykládáiąc/rozpądzáią. Bolączkam.

Márząc tákże liśćié Terebintowé/y korzenié z tego drzewá/á piąc to márzenié/żołądek poſżila y náprawia. Plinius. Żołądkowi

Naśienié w boleśći głowy z winem dobrze pić/vśmiérza ból/żywot ná ſtolce odwilża/małżeńſtwo pobudza: głębokié rány y ſądzele wypełnia y vlecza. Plinius. Głowie. Stolcóm. Ránam. Sądzelóm.

Cap. XCII.

TRAGACANTA.

DRzewko/ktore Drágánt rodźi/ nieźna bydź mienione Dragantum, ále Tragacantum. Jest to drzewko/álbo lepiey chrośćik/ćiérnisté/dla tego ie zową kozlowé ćiérnié: ma ten chrośćik wielki korzeń/ßéroki/twárdy/iáko drzewo/wysoko z ziemie wychodzący: z tego korzenia rózczki nie wielkié wychodzą/ßéroko sie rozkládáiącé/liśćié po tych rózczkách bárzo gestć/ miedzy ktorémi listki/práwie pod liśćiem/ sa tarnie ostré/kolącé/białé/á mocné.

Ten korzeń przerzynáia v źiemie/ á ták sok występuie ná wiérzch/á ten sok zową potym zbiéráiąc Tragacantum, á nie Dragantum.

Ten sok/ pißе Dioſc. li. 3. c. 21. bárzo pomocny ieſt na oczy/ rozpuſczáiąc/á oczy pomázuiąc. Oczóm.

Przećiw káßlowi/ochrápáłému gárdłu/omieniáłému głosu: przećiw rymie/y flegmam płynącym z głowy do vſt y do pierśi/tedy Trágántowy sok rozpuśćić/á potym z miodem zmießawßy/pożywáć. Káßlowi. Chrápieniu omienieniu Rymam Flegmóm.

Tákże sam ten sok/álbo kliy/ w vśćiech trzymáć áż sie rozyydźie/á ták ktemu też bárzo pomaga.

Cap. XCIII.

THVS LIBANVS.

Kádźidło.

KAdźidłowé drzewo w Arábiey rośćie/ktore drzewá tám ták wiele/ Plinius pißе lib. 11. cap. 13. iáko v nas Sośniey: áczkolwiek práwé dobré tylko w sámey Sábie/ ná iedney górze/ gdźie zbiéráiąc ie noßą do miásta Sábotim ná wielbłądách/ á tám dźieśięciny dáią bogowi Sáby/ potym dopiéro w rozmáite strony przedáią. Theoph. ßéroko l. 4. c. 3.

Dioſco. lib. 1. cap. 72. Naleпßé ieſt kádźidło/ktore ieſt męzczyzná/to ieſt/ktore okrągłé/iáko groch/á bieluchné/ktore rozbiwßy ma nieco w sobie tłuſtośći/ á ná ogień włożywßy wnet płonie.

Bárzo/pißе Dioſco. fálßuią kádźidło Sośnowa żywicą/álе to wnet káżdy obaczy: bo żywicá nie czyni płomieniu/iáko kádźidło/tylko w dym sie obráca: á záśie żywice y po woniey znáć.

Kádźidło/pißе Dioſc. zágrzéwa/ściąga/purguie: co oczy zácmiéwa/wyczyśćia/y oświeca. Przyrodzenié.

Wrzodliwé rány głębokié/ wyczyśćiáiąc wyraſta y zágaia. Dioſcorides. Ránam.

Rány krwáwé spaia y goi/kázdé krwie zbytnié vchodzenie zástánawia/tákże y z nosá. Dioſco. Ránam. Krwi.

Przećiw ránam ßpetnym w ſtolcu/y w inßych członkách/posypuiąc bárzo pomaga/álbo z mlékiem rozpuſczáiąc/ mázáć. Dioſcorides. Ránam.

Brodawki małé/ktore zową formicas, tákże piegi po licu spadza máząc/ przyprawiwßy z octem á z ſinołą. Dioſco. Brodawkam. Piegam.

Tákże przykłádáiąc ná opalonć mieyſcá/ álbo opárzonć/tákże goi. Dioſco. Opaleniu.

Rozpádliná. Rozpádliny / które bywáią w nogách przy pálcách / rozpuściwszy z wieprzowym sádłem / ábo gesim / przykładáć. Dioſco.

Ránam. Rány wrzedliwé / z których ciecze ropá / w głowie / ſtárwszy kádźidło z ſálétrą / á tym prochem nácierać / ábo co lepiéy / z miodem rozpuśćić / á tą máśćią mázáć. Dioſcorides.

Vßóm. Vßy zbité / rozpuściwszy żywice / á przykládáiąc goi / á przeciw inßym bolećiam w vßu / z winem ſłodkim dobrze rozpuśćiwszy kádźidło puſczáć. Dioſc.

Piersiam. Pániam / którym piersi opuchną po porodzeniu / ábo ná których bolączká / tedy kádźidło z kretą cymoleą á z oleykiem różanym vczyniwszy máść przykládáć. Di.

Plwániu krwie. Kádźidło dobrze pić tym / którzy krwią pluią: á wßákże we zdrowiu nie bárzo go dobrze wiele pić / bo rádo czyni odſtępowánie od rozumu / y nád to / gdyby gó kto zbytnié z winem pił / człowieká zábiia.

Przyrodzénié. Sáśie ſkórę kádźidłową palą w garnku zálepiwszy / potym proch z niéy czyniąc / ma moc ściągáiącą: á dla tegż krwią pluiącym bárzo pomaga / tákże zbytnim fluxóm niewieśćim / przykládáiąc in peſſario. Dioſco.

Fluxóm.

Pomaga też tá ſkórká palona

Bliznam. ná blizny / ná oczu / y przeciw gle-

Ránam. bokim / wrzedliwym ránam. Di.

Bywa miedzy kádźidłem proch ſubtélniuchny / iáko máká / á ten zową Thuris manna, á tá nalepßa / im nabielßa: ma też práwie moc iáko y kádźidło / y ieſcze więtßą ná té wßytki rzeczy / ná które kádźidło. Dioſco.

Cap. XCIIII.

TILIA, PHILIRA.

Lipiná.

LIpowé drzewo zna káżdy / nie trzebá go wypiſować. Dźiwną Lipę wypiſuie Plinius lib. 7. cap. 16. że widźiał w Tyburćie iedno drzewo Lipowé / które miáło w ſobie wßelákié drzewá rodzące owoce: to ieſt / iedną rózgą miáłá Jabłoń z iábłki / druga grußki / druga ſliwę / druga máćice z winem / druga Figy / druga Bobki: dźiwna ieſt práwá náuki / gdźie náturá pomaga práwie.

Lipowé drzewo ku rozmáitym práwam rzemieśliczym bárzo potrzebné / á práwie w ſußy wiekuiſté. Plinius.

Plinius lib. 24. cap. 8. Skórá z Lipiny żuchána / á ná rány przykládáiąc / mocno ie léczy. Ránam.

Liśćié ſłuczoné / á z wodą rozpuſczoné / przykládáiąc ná opuchłé nogi / ſpadzáią opuchliné. Nogam. Dioſcorides.

Liśćié Lipowé / bárzo pomagáią przeciw kroſtam w vśćiéch Kroſtam. y dźieci / żucháiąc / y wárząc płóczą. Dioſco.

Dioſco. lib. 1. cap. 110. Liśćié Lipowé máią moc ściągáiącą: dla tego przeciw kroſtam / y rá- Kroſtam. nam ná wárgách / dobrze ie żuchać / á wárząc ie płókać z niemi: też wárzoné to liśćié piąc / vryne pobudza / y mieśiące pániam wywodźi. Mieśiącam.

Wódká wypalona z kwiátków Lipowych / dźiwną pomoc czyni dźieciom / od padáiącéy nie mocy. Padaiącéy niemocy.

Cap. XCV.

TVRBIT.

Aptékárze téż zową Turbit.

TVrbit ieſt ſkórká z korzenia/ ktora zdźiéráią/á ná purgácią dáią. Niechaiąc wielkich gadek okołó Turbit: ieſt pewna rzecz/piſze Menardus l. 10. epiſt. 1. Tomo 2. że prawdźiwego Turbit, ktore Serapio y Meſuę wypiſuią/ nie máią Aptekárze/ále miaſto Turbit biorą ſkórki z drzewá podobnego Myrtowi. Długom okołó tego myślił: z przygody tráfiłem ná iedno mieyſce/gdźie ſkóre z drzewá Kruſzynowego dawano niemocnému ná purgácią/ á on proch z ſkórki purgował mocno/ wywodząc flegme. A iż Kruſzyná ieſt we wſzem podobna Myrtowému drzewu/zwłaſzcza liſt práwie táki iáko v Myrtowé° drzewká: koniecznie mam zá to/że Kruſzyná ieſt to drzewo/z ktorego/ powiada Menardus, zbiéráią Turbit. Potym dawałem ſam kilko ludźiom/á bárzo dobrze ſpráwowało bez trudnośći. Tozoſtáwiam náuczonym ná rozeznánié. Tego nie piſzę zá pewną rzecz/ á zwłaſzcza iż wſzyſcy rożno piſzą. Meſuę piſze bydź źiele/z ktorego biorą Turbit: Dioſco. że Turbit zowie rodzay Románowego źiela: Serapio powieda/ Turbit ieſt drzewko/ ktore roſcie ná brzegách moſzkich/ kedy czeſto wodá dochodźi: y ták práwie ſie niezgadzáią. Turbit iáko ma nie cudné imie/ od Turbáciiey/ tákoby mogło przez niego bydź w Aptekách/ gdyż doſyć inſzych/ktore mogą lepiey ſpráwować niżli Turbit, bez obrażenia.

Serapio o nim piſze/ Turbit purguie żywot y wyczyśćia: ieſt gorący y wyſuſzáiący w trzećim ſtopniu. Przyrodzenié.

Purguiąc wywodźi gruba plugáwą flegme z dálekich ſtron/ á zwłaſzcza z ſtáwow: dla boleśći ſtáwowych/ dobrze Turbit dáwáć. Flegmy. Boleśćiam Stáwowym.

Wyczyśćia téż flegme z pierśi gruba/ żołądek wyczyśćia: záchowywa od tredowácin/ ſzpácenia każdégo licá.

Cap. XCVI.

VISCVM, IXION.

Iemioło.

IEmioło drzewo ieſt/ktore nie ná źiemi/ále záwżdy ná inſzym drzewie roſcie. Jam widźiał we Włoſzech w Padwi/ v świetéj Juſtiny w Klaſztorze/drzewo z źiemie wyroſłe/ ktore práwie ieſt Jemioło/ wielkie iáko Jábłon/ ná ktorym było liśćie y iágody/ iáko ná Jemiełe/ ktore ná drzewie roſcie/ że żadnéy rożnośći nie miało/ iedno iż ná źiemi z korzenia roſło/á nie z drzewá.

Plinius lib. 16. cap. 44. piſze/że Jemioło było pierwéy we Fráncyey w ſilnéy świetobliwośći: ábowiem gdy ie Kápłani oni pogáńſcy naleźli náDębie/tedy tám czynili pod drzewem ofiáry bogóm/proſząc/áby pan bóg raczył ono Jemioło poſcześćić/ku zdro-

wiu

wiu ludzkiemu/ potym vćináli/ á w białe płótno vwiiáli. Y dźisia iednák Tátárowie y Ruś tego ſtrzegą: iż gdy Jemioło zbiéráią/ tedy go żelázem nieruchaią/ gołą ręką nieymuią/ áż z drzewá znidą źiemie nietykáią/ ták powiádáiąc/ iż záchowywa moc ſwoie/ ktorą ma ku pomocy ludzkiego zdrowia.

Przyrodzenié. Galenus 6. Simpl. Przyrodzenié Jemiołowé/ ieſt złożoné z ſubſtánciiey wodnéy y powietrznéj/ ma też nieco máteriiey źiemnéy/ w ſmáku ieſt oſtrość wietſza/ niż gorzkość.

Dioſco. lib. 3. cap. 93. Czynią z Jemioła lep/ták z drzewá iáko z iágód: ma moc lep rozrzucaiąca/ odmiękcza/ wyćiąga: dla tego bolączki/ ktore bywáią zá vchem/ y pod gárdłem/ y w dymionách/ y inſze wrzody/ przykłádáiąc zmieſzawſzy z żywicą/ zbiéra y odmiękcza.

Bolączkam. Wrzodóm

Kroſtam. Kroſty/ ktory bywáią ná licu/ pomázuiąc lepem z żywicą goi. Dioſcorides.

Ránam. Záśie z kádźidłem/ nátłukwſzy lepu/ záda wniałe rány/ wrzedliwe/ plugáwe/ przykłádáiąc wyczyśćia y goi. Dioſco.

Sledźionié Sledźione zátwárdźiała zmieſzawſzy z wapnem/ przykłádáiąc ná plaſtrze odwilża y vmnieyſza. Dioſco.

Páznokćiam. Lep zmieſzány z Auripigmentum/ ábo Sándáráka/ á przykłádáiąc ná chropáwe páznokćie/ ogryza ie y wygłádza. Dioſco.

Plinius ſuprà, Gdy dáią Jemioło pić niewiáſtom/ álbo też inſzym beſtiam ieść niepłodnym/ czyni ie płodne: przećiw wſzeláckim iádom oſobliwe lékárſtwo. Jádóm.

Záśie w drugich kśiegách/ lib. 24. cap. 4. Lep nalepſzy z Debowégo drzewá/ odmiękcza/ rozbiia/ złé wilkośći wyſuſza/ bolączki/ z żywicą przyprawiwſzy á z woſkiem/ ſpadza/ y też zbiéra. Bolączkam.

Niektorzy/ piſze Plinius, vczą/ áby Jemiołowé drzewo/ w piérwſzy dźień nowégo Mieśiącá zbiérano/ nie dotykáiąc żelázem/ á iżby źiemie nie dotykało/ tedy bárzo pomaga przećiw padáiącey niemocy/ á to piiąc/ ná ſzyi noſząc. Plinius. Padáiącey niemocy.

Pániam tákie Jemioło ták zbiéráné/ tylko noſząc/ bárzo pomaga ku poczećiu. Plinius. Poczećiu.

Wrzedliwé rány/ plugáwé/ żuchaiąc Jemioło/ á ná rány kłádąc/ bárzo mocno goi. Plinius drugié rzeczy piſze/ co y Dioſcori. Ránam.

Cap. XCVII.

VITIS VINIFERA, Ampelonœnophoron.

Máćicá winna.

PLinius lib. 16. cap. 23. wypiſuie rozmáite máćice: ále poſpolitſza ieſt dwoiáka/ iedná ſczépiona/ druga płonna: ſczépioną káżdy zna.

Ma máćicá winna moc ośćieráiącą/ z nieiáką ćierpnośćią. Pandectarius ſilnych błędów ná piſał: ábowiem pomieſzał vitim Ampeleuce Ampelomelan, ktora Przeſtęp biały y czarny/ á on zá máćice winną wykłáda: áno inſza rzecz Ampeleuce, á Ampelon- Przyrodzenié.

œnophoron, to iest/ Przestępowa/ktora iest ziele máćicá: á máćicá winná/ktora iest drzewo.

Dioscorides lib. 5. cap. 1. Liśćie z máćice winney stuczone/ná plastrze ná glowe przyłożone/ boleść w glowie vśmierzáia. Glowie.

Żołądkowi Zápalenie w żołądku/ y boleść/ liśćie tośz stucze z mąką Jeczmienną/ á przykładáć ná żołądek vlżywa ból/ także y sámé liśćie. Dioscо.

Sok z liśćia stuczonego wyżety/ gryżeniu w żywocie/ krwáwemu pławániu/ w żołądku pokarmu ztrzymáć niemogącym/ brzydkośćiam/ ktore pánie máią/ gdy w brzemie wstąpią/ także ich złém chćiwośćiam ssętnych pokármách/ piąc bárzo pomaga. Dioscorides. Gryżieniu. Pławániu krwią. Brzydkośćiam.

Także sok z powrośtków/ ktore bywáią przy látorośłkách/ ná téż niedostátki wszystki pomaga piąc.

Bywa sok iáko kliy przy máćicách stárych/ iáko ná inszych drzewách: ten sok z winem piąc/ łamie kámienié w nérkách/ y w pęchérzu. Dioscо. Kámieniowi.

Liszáiom. Ten kliy máżąc z nim liszáie/ tredowáćiny/ świérzbie/ krosty/ wyczyśćia y spadza: ále mieysce gdźie masz mázáć/ trzebá piérwéy wytrzeć prochem sáletrzánym/ potym pokládáć. Dioscо. Tredowáćinam.

Mieyscá/ ktore vstáwicznie z tym kliem pomázuią/ zmiészawszy z oliwą/ goleią: dla tego dobrze mázáć/ gdźie chcemy włosy trácić. Dioscо.

Także czyni sok/ ktory wychodźi z látorośli/ gdy ią palą/ także ią ná iednéy stronie gorę/ á drugą sok wychodźi. Dioscо.

Tymże sokiem śćiéráią broda Brodawwki drobné/ ktore mrówki zową/ pomázuiąc trácí. Dioscо. kam.

Popiół z látorośli czyniąc z niego plastr z octem/ ná rozpádliny y rány/ ktore bywáią w zádku/ przykládáiąc goi: także brodawki/ ktore bywáią przy táiemnym mieyscu niewieścim/ przykládáiąc trácí. Dioscо. Ránam.

Zbite członki/ także przećiw wężowemu vkąszeniu/ zmiészany ten popiół z octem/ á z oleykiem rożánym przyprawiony/ przykládáiąc mocno léczy: także máiącym bolączkę ná śledźionie. Członkam

Cap. XCVIII.

VVA VINACEA, Staphilida.

Iágodá winna.

PLinius lib. 14. cap. 1. 2. 3. 4. rozmáitośći iágod winnych wypisuie/ tám széroko o tym może czytáć komu trzebá: my tylko wypiszemy o iágodźie winney ile záleży ku lékárstwu/ á pomocy zdrowia ludzkiego.

Dioscо. lib. 5. cap. 3. Jágody winné iedząc/ czynią zámieszánie y bolesći w żywocie/ żołądek odymáią y puszą. Żołądkowi

Nalepsza iest/ pisze Dioscorides, iágodá winná/ ktora po vrwániu powisza przez kilko dni: bo ták zbytnia wilgotność z niey ktora ráda zászkadza/ wyschnie.

Ták wysuszona żołądkowi bárzo wdźięczna: chćiwość iedzenia pobudza v zemdlonych lu

dźi po długiéy niemocy. Dioſco.

Żáśie / ktore ták w kupie iágody chowáią w gárncách álbo w piwnicách / w pokarmiéch ſą wdźieczne / y żołądkowi dobre / ále żywot zaſtánawiáią ná ſtolce / á głowę obrażáią / y pechérz: krwią pluiącym bárzo pomocne. Dioſc. Żołądkowi

Winné iágody / ktore piérwéy przewędźiwſzy ná ſłońcu / iáko rózynki / w wodźie dźdźowéy / á troche winá przylawſzy chowáią / żeby záśie nápełnioná byłá / takie bárzo pomagáią przećiw ogniſtym febrom / prágnienié oddaláią y chłodzą. Dioſco. Febram ogniſtym.

Łuſki winné / z ktorych wyżymáią wino / czyniąc z nich plaſtr ná bolączki / y twárdośći / ktore bywáią ná piersiách v pań / przykładáiąc ſpadzáią / y odmiękczáią / zbytek mlékà vmnieyſzáią. Dioſcorides. Bólączkam / twárdośćiam.

Przećiw gryźieniu w żywośćie / w trzewách / żółtéy biegunce / zbytnim pławam niewieśćich rzeczy / wárząc łupiny / czynić z nich Cliſtére y pić. Dioſc. Gryźieniu. Biegunkam. Pławam.

Pániam dobrze ſie też párzyć / przećiw niedoſtátkom ich rzeczy.

Ziárnká ktore bywáią w winnych iágodách / ſą bárzo vżyteczné żołądkowi / dla ich ćiérpnośći y ściągánia. Żołądkowi

Też iądrká przyſmażone álbo przypieczone ná ogniſku / albo ná rozpaloney dáchówce / á ſłukwſzy ie / vczyniwſzy z nich plaſtrzyk / dobrze przykładáć ná żywot / oddaláią gryźienié w trzewách: żołtą biegunkę vſtánawiáią / żołądek rozwieźiony ściągáią. Dioſ. Gryźieniu. Biegunce. Żołądkowi

Záśie rózynki / ktore czynią z Vuæ paſſæ.

iágód winnych / mocniéy ściągáią ktore ſą białe / niżli czarne.

Rózynki bárzo pomagáią gárdłu / y ochrápieniu / wſzyſtkim w nim niedoſtátkom: káſzlowi / boleśćiam w pechérzu / á to iedząc ſámé rózynki / álbo żuchaiąc prócz iądrek. Dioſco. Gárdłu. Káſzlowi.

Mozeniu w trzewách bárzo rózynki iedząc ie pospołu z iądrkámi pomocné / lepiéy gdy ich nátłucze z ieczmienną mąką / á iáie ktemu wbiie / potym ná rynce vſmażywſzy y ieść. Dioſco. Mozeniu.

Rózynki z pieprzem w vśćiách żuchánė / flegmę z głowy ściągáią. Dioſcorides. Flegmam.

Przećiw opuchnieniu moſzen / nátłuc Rózynków z mąką Bobową / álbo z prochem Kminowym / á tym okładáć. Dioſco. Opuchnieniu.

Krośty / ogniſté wrzedźienice / wrzedliwé rány / ktore z párchów ná głowie bywáią: boleść w ſtáwiéch / Cancri, ſłuczone rózynki przez iądrek / á z plaſtrem przykładáiąc / goią. Dioſco. Krośtam. Wrzedźienicam. Párchóm.

Rózynki ſpadzáią páznokćie ruchaiącé ſie / przykładáiąc ná plaſtrze. Dioſcorides. Páznokćiam.

Plinius lib. 23. cap. 1. Jágody winné świeże żołądek odymáią / w żywośćie zámieſzánié czynią: w febrze ich niedobrze dáwáć: ćiężkość w głowie czynią / y niemoc ſpiącą letargum zową. Drugié rzeczy práwie też co y Dioſcorides piſze doſyć ſzeroko. Żołądkowi

Jądrká vpieczono / á ſtárté / pomagáią przećiw biegunkam żółtym / czérwonym / y wſzelákim inſzym. Plinius. Biegunkam.

Cap. C.

VVA CRISPA.

STárzy nie wypisáli tego chrośćiku / álbo drzewká. Jest ten chróśćik iáko drzewko / podobne rożey / gáleźiste / á ośćiste / grube / ośćistémi osękámi : listki okrągłé / záwilé / okrągłé / przedźieláné / iáko v Opichu : kwiát źielony przyczérwieńszym / po którym bywáią iágody / bywáią źieloné / kośmáté / z przódku kwáśné / á gdy dostoią słodkié. Rośćie to drzewko miedzy Lábusiem v nas w Polszcze / w sádách szczépioné : tákich bywało piérwéy w Krákowie dosyć / á iágody przedawano źieloné / iáko wino / ieno kośmáté.

Przyrodzenié. Ma moc ćiérpnącą / á ochładzáiącą w piérwszym stopniu / wysuszáiącą w wtórym.

Piekielnému ogniu. Liśćié przećiw piekielnému ogniu / y bolączkam ogniśtym / herpetas zową / słukwszy / á ná plastrze przykłádáiąc / bárzo pomocné.

Gáłązki z liśćiem wieszáiąc w oknách / we drzwiách / czáry / guślá / w domu niedopuszczáią.

Cap. CI.

VITIS AGRESTIS, Lambrusca vitis, Ampelos agria.

Płonna Máćicá.

MAćice płonną / Dioſco. lib. 5. ca. 2. dwoiáką wypisuie : iedną / która tylko kwiát rodźi / nie czyniąc żadnych iágód : drugą / która rodźi kwiat y iágody / ále nigdy niedoźrzą / áni wino z nich nie może bydź.

Dioſcorides ca. 4. Ná téy máćicy rośćie kwiát / który zową flos lambruſce, Gréćowie œnante : ten kwiat ma bydź obiéran / póki práwie kwitnie / á ma bydź zbiéran ná chuſtkę / á ná téyże ſuſzon w ćieniu / á potym w gárncu poléwánym chowány.

Ma moc ten kwiát y nature ściągáiącą / á ćiérpnącą : dla tego / gdy ten kwiát ná proch zetrą / á dáią pić / żołądkowi bárzo pomaga : vryne pobudza / żywot ná ſtolce zátwierdza / krwią pléwánie vſtánawia / brzſdkośćiam w żołądku piiąc pomaga / ná toż ten kwiat ſuſzony / plaſtr czyniąc pomaga. Dioſcorides. Przyrodzenié. Żołądkowi Vrynie. Pléwániu krwie.

Przećiw boleśćiam w głowie kwiat ten świéży y ſuchy / z octem winnym / á z oleykiem różánym / rozpuſczony przykłádáiąc pomaga. Dioſcorides. Głowie.

Przećiw zápaleniu ran / y ćieżkim boleśćiam / czyniąc plaſtr z tego kwiátu / bárzo pomocny : tákże ná Fiſtuły / które bywáią w kącikách przy oczu : tákże ná rány / y kroſty ná wárgách. Dioſc. Ránam. Fiſtułam. Ránam. Kroſtam.

Przećiw kroſtam / y wrzodliwym ránam ná mieyſcách táiemnych / tedy przykłádáiąc mocno goi / á to czyniąc máść z tego kwiátu / z ſáfránu / oleyku różánego / á z mirry. Dioſcorides. Kroſtam. Ránam.

Przećiw zbytnim przyrodzonych rzeczy v pań ćieczeniu / dobrze przykłádáć do peſſaria z inſzémi rzeczámi. Dioſco. Cieczeniu.

Ná fluxy / które bywáią z głowy do Fluxóm.

Oczóm. wy do oczu / czynić z tego kwiátu plaſtrzyk z mąką Jęczmienną przydawſzy troche winá / á ták przykładáć: także czynić ná zá-
Żołądkowi palenie żołądká. Dioſco.

Kwiát ten palą ná ſkorupie / który potym trą ná proch / ten
Oczóm. proch ná oczy niedoſtatecznė bár-
Żánokćicam. zo potrzebny: także zanokćice / y bolączki / które bywáią ná pálcách przy páznokćiách. Dioſco.

O tym kwiećiu / y o płonnéy máćicy / ſzérzéy Plinius li. 23. ca. 1.

Cap. CII.

VVAE ACERBAE, Succus, Omphacion, Agreſtum.

Agreſt po polſku.

CZynią też wino bárzo potrzebné z iágód winnych niedoſtałych / zową Agreſtum, które ſzádźwé nalepſzé / ściągáiące iezyk w koſztowániu / á cierpniące.

Dioſco. lib. 5. cap. 5. Ten ſok / álbo wino / bárzo pomaga przeciw
Ránam. ránam w gárdle / w vpádnieniu iezyczká / y zránieniu / y mieyſc około tego: także ná wſzyſtki rány / y kroſty / które bywáią
Kroſtam. w vſtách y ná wárgách: także ná gniiące dźiąſłá / á to płocząc Agreſtem ſámym / álbo z miodem rozpuſćiwſzy.

Vſzóm. Przećiw ropam w vſzu / z miodem zmieſzawſzy Agreſt / á puſczáiąc w vcho / wyczyśćia y goi. Dioſcorides.

Z octem / ſok ten vſuſzony / rozpuſczáiąc / á przykładáiąc ná fi-
Fiſtułóm. ſtuły / zaſtárzałe rány y po ćiele
Ránam. rozſzérzáiące / goi. Dioſco.

Cliſtére czyniąc z Agreſtu / gry- Gryżieniu.
żienie w trzewách vſtánawia: także zbytnie pławy nieweśćie / Pławam.
iáſność w oczu czyni puſczáiąc. Oczóm.
Dioſcorides.

Dobrze pić przećiw plwániu Plwániu krwią.
krwią / która ieſt z nowégo zerwánia żyły / z wodą rozpuśćiwſzy. Dioſco.

Agreſt / ták vczy czynić Dioſc. l. 5. c 6. názbiérać niedoźrzałych gron / á ták kłáść ná roſćiech ná ſłońcu przez trzy álbo cztery dni / áż przeſchnie troche: potym wyżymáć / á ták w ſádách ná ſłońcu wyſtáwiáć: ma śiłę ściągáiącą: żołądek to wino bárzo ná-
Żołądkowi prawia / brzydkośći oddala. Dio.

Niewiáſtóm przy ich poczećiu Poczećiu.
bárzo potrzebné / ná wracánié y Wracániu.
ſtyſkowánié pić: także przećiw złym áppetitóm / które máią ná złe rzeczy / iáko ná krete / węglé / y inſzé rzeczy chćiwość. Dioſco.

Pożyteczné to wino przećiw boleśćiam około pepká / żołądko-
Boleśćiam Żołądkowi wi rozwieżionému / y trudno po karmy trawiącému. Dioſco.

To wino Agreſtowé / przećiw morowéwu powietrzu bárzo po-
Morowému powietrzu. mocné / bo nie dopuſcza w ćiele zágnilości / y záráżenia powietrza. Dioſcorides.

Rozmáićie przyprawiáią té Agreſty / káżdy ná ſwą wolą / drudzy z ſolą / drudzy z octem.

Cap. CIII.

VLMVS, PTELEAS.

Wiaz, álbo Ylem.

TO drzewo / Plinius lib. 16. cap. 18. wypiſuie ſźeroko / á zowie ie

mátką

mátką máćic winnych: á to dla tego/ że po tym drzewie mácice sie rozkładáią/ y pną swémi latoroślami.

Przyrodzenié. Dioscorides lib. 1. cap. 96. pisze/ liście Vlmy máią moc ściągáiącą/ y ćierpnącą/ także y skórá/ y gáłązki: dla tego listki stuczone/ á plastrem przykładáne nálicu/ tredowáćiny spądzáią/ z octem rozpuściwszy.

Tredowáćinam.

Ránam. Rány także liście przykładáiąc goią/ á ieszcze lepiéy skórá przykładáiąc ná ráne/ álbo obwiezuiąc. Dioscorides.

Flegmom. Skórá z tego drzewá w winie álbo w wodzie piiąc/ flegmy grubé z piersi wyćiąga/ á ma zá káżdym rázem pić vncią. Dioſc.

Złamánym kośćiam. Złamáné kośći nápárzáiąc wárzeniem liścia/ álbo skóry z tego drzewá/ nápráwia. Dioſco.

Przy pąkowiu/ póki ieszcze nie rostoczą sie/ bywa iákoby kliy wilkość: tą wilkością lice pomázuiąc/ káżdé plugáwości ná licu ociéra.

Licu.

Cap. CIIII.

ZINZIBER, ZINGIBER.

Imbiér.

Dioſcorides li. 2. ca. 149. Imbiér ieſt rózny/ ták náturą iáko y poſtáwą od Pieprzu. Abowiém Pieprz ieſt násienié z drzewká/ á Imbiér korzenié z drugiégo/ podobnégo Rućie: á to ieſt przećiw tym/ którzy mówili żeby Imbiér było korzenié Pieprzowégo drzewá. Nalepszé tákié korzenié świeżé/ które nie ma w ſobie dźiurek/ od molów dźiurkowánych.

Przyrodzenié. Ma moc Imbiér/ pisze Dioſc. 6. Simp. zágrzéwáiącą. A Galenus, siłá Imbiérowa ieſt zágrzéwáiąca mocnie/ z nieiáką wilgotnośćią/ dla któréy czesto y rychło podéymuie próchnienié. A Paulus 7. wypisuie skuteczniéy/ że ieſt gorący w trzećim ſtopniu/ á wilgotny w piérwszym.

Stolcu. Żołądkowi Imbiér/ pisze Dioſcor. bárzo posila trawienié: żywot mierniuchno ná ſtolce odwilża: żołądkowi bárzo pomocny/ przyrodzoné gorącé y trawienié podáiąc. Dioſcorides.

Wzrokom Imbiér bárzo pomocny przećiw káżdéy rzeczy/ która wzrok zácmiéwa y psuie. Dioſco.

Ná ostátek wszyſtki siły Pieprzowé ma/ ieno nie ták mocno/ iáko Pieprz. Dioſco.

Káßlowi. Wino/ które wárzą z Imbiérem/ przydawszy rózynków/ Fig/ bárzo pomocno przećiw káßlowi z zimnéy przyczyny: także pomaga proch iego/ kładąc w Figy/ á iedząc. Dioſcorides.

Cap. CV.

ZEDVARIA.

Cytwar.

Niektórzy mienili/ áby Cytwar iedná rzecz byłá y Serápioná y Awicenny. Ale są zá pewné dwie różné rzeczy. Gréccy Doktorowie nigdy nie pisáli o Cytwarze. Sámi Arábowie wypisuią o nim/ v których roście.

Serapio pisze/ że to korzenie ieſt zágrzé-

Przyrodzenie. zágrzéwáiącé/ á wyſuſzáiącé w wtórym ſtopniu.

Raſis, Cytwar wiátry rozpadza z ciáłá.

Platearius, Wino w którym wárzą Cytwar/bárzo pomocné przeciw káſzlowi z zimnéy przyczyny: tákże przeciw boleniu w Żołądkowi żołądku/y wſzyſtkich wnetrznośći z zimnéy przyczyny.

Constantinus, Cytwar bárzo pomocny przeciw iádóm/ vkáſzeniu iádowitych gádów/ żołądek vzdrawia/chuć iedzenia pobudza/cuchnienié z vſt odpadza. Jádóm. Żołądkowi Cuchnieniu.

Czynią przyſmák ábo ſáporek z Cytwaru/z Rozmárynem/ á z chlebem pieczonym/rozpuſczáiąc w octćie/bárzo chuci iedzenia pobudza.

WTORA CZĘSC
KSIĄG WTORYCH:
o Kruſzcách.

Caput primum.
AVRVM.
Złoto.

Linius lib. 32. cap. 1. o złocie ták piſze: Day Pánie Boże/ áby ciężkié łákomſtwo złotá/pospolu ze złotem z świátá zginęło/przyſłibyſmy/powieda/ zás ná látá ſczęśliwé: o iáko to ſczęśliwé látá były/ gdy ludźie nieznali złotá/ gdy ſwé rzeczy przedawáli y kupowáli frymárcząc á zámieniáiąc. Ciężką złość y krzywdę ludzkiemu ſczęściu vczynił ten/ który napiérwéy wymyślił pierśćienié złoté nośić ná pálcu/ że téż ieg imieniá niepiſáno/ gdyż káżdégo piſmem wſpomniono/ któryby cokolwiek ku ſczęśliwośći ludzkiéy wynálazł ábo wymyślił. Tego bárzo ſzéroko dowodźi w tym kápit. Plinius l. 33. ca. 1. Jeſcze ten więtſzą krzywdę ludzkiéy ſczęśliwośći vczynił/ który te doſtoyność złotu vczynił/w iákiéy ieſt/którey nigdy nie było godno/ gdy nic inſzégo nie ieſt/ iedno ziemiá/z Trteći/ á z ſiárki ſprawiona: á ieſcze tego nahániebnieyſzym zowie/ który wymyślił złoto bić ná monetę: bo ten práwie wſzyſtkę ſczęśliwość/od nátury dáną/ludźióm odiął: ábowiém czytamy y ſłychamy/że áż do czáſów/ á walk królá Pirruſá (mówi Plinius) byli Rzy-

li Rzymánie szczęśliwi/ wielkiego mocárstwá/ pánowánia niezwyćiężonego/ á nie mieli śrebrznego pieniądzá/ iedno tylko zámieniániem rzeczy swoich/ páństwá wiedli: á gdy potym złoto á śrebro wymyślono/ poczęły sie wielkie rozpustności/ zbytki/ á łákomstwá: że potym zápámietawszy cnoty/ á swégo mestwá/ nic oco wiecéy nie válczyli/ iedno o złoto á śrebro: dla tego Mitridates król/ gdy którégo Rzymiánina poimał/ gdy z nimi walczył/ káżdému roskazał/ áby złoto weń nálano/ dáiąc znáć/ że oni nie prawdą/ ále z łákomostwá walczyli.

Bádáiąc sie potym Plinius ca. 3. zkądby tá przyczyná była/ álbo przyszłá/ iż ták wielka cześć złotu wymyślono: pisze/ iż nie dla cudności/ gdyż śrebro/ które nosi cudność/ białość/ á iásność dniową/ iest cudnieyszé: nie dla iásności gwiazd/ których iásność iest podobna złotu: bo tym obyczáiem drogié kámienié wiecéy są zacnieyszé/ y cudnieyszé: ále to vczynilo/ że gdy ie w ogień kłádą/ nigdy go nieubywa: który niedostátek wszytki inszé kruszce máią/ że ich w ogniu drugdy niémal połowicá vbywa/ á złoto tym iáśnieyszé y lepszé bywa swą zupełnością/ im wiecéy y częściéy bywa ogniem przepaláné/ ták iż złoto naczystsze iest/ które ogniową mocą/ w ogniową bárwę bywa obrácáné: á zową ie aurum obrysum. A co dźiwnieyszego/ w węglé ogniste włożoné złoto/ nierychło sie rozpala/ á gdy w plewách rozpalonych będźie palono/ wnet sie rozgoże.

Auicena, Złoto ma w swéy komplexiiéy mierność: proch/ pisze Auicena, który piłuią ze złotá/ bárzo pomaga przeciw bolesćiam mielankolicznym/ to iest boiáźliwym. Bolesćiam melánkolicznym.

Trzymánié złotá w vśćiách/ oddala cuchnienié w vstách/ posila serce/ y dżeniu sercá pomagá/ y káżdému rozumu náruszeniu. Auicena. Sercu.

Plinius lib. 33. cap. 4. Złoto rozmáitym obyczáiem w lékárstwách pomaga: ábowiém ránionym z iákim iádem/ dobrze przykłádáć/ nie dopuszcza iádowi mocy y rozszérzánia. Jádóm.

Dźieciątkam dobrze ná szyie wieszáć/ niedopuszcza iádu zárażenia. Plinius. Jádóm.

Ale w prawdźie dźisieyszych czásów/ złotá szczérego/ które zową obrysum, niémász: bo wszystki monety z łákomośći popsowano/ przydawáiąc mośiądzu/ á miedźi/ Trzeći/ y śiárki. Dla tego oni stárzy złotá w lékárstwách niepożywáli: ácz kolwiek Serapio, y Auicena rádzą/ piluiąc złoto dáwáć melankolicznym ludźiom: mnie sie zda/ że lepiéy bys nákładwszy myse złotych/ dał błądzącemu rozumem z boiáźni/ rychléy go vweselą/ niżli piiąc z nich proch.

A są niektórzy Lékárze/ którzy wárzą z kápłuny złoto/ á te polewke dáią pić tym/ którzy máią kordiáki/ drżenié sercá/ y tákié inszé niemocy podobné: áno z tego wárzenia nic inszego nie wywrze iedno smrody/ które zostáią ná złotych z rozmáitégo mácánia/

w roz-

w rozmáitych rekách: tákże plugawości wszystkié/ ktore z mácánia krostawych rąk ná złocie zostáwaią/ ciż wypiiáią. A tak lepieyby takowych rzeczy poniechác niepożytecznych.

Cap. II.

ARGENTVM.

Srébro.

SRébro też nic inszego nie iest iedno ziemia biała/ktore pierwey bywa Trzecią/ potym zmieszawszy sie z siárką/ siárczána moca obráca sie w srébro twárde: á tego iáwny znák/ iż gdy kto wonia srébrá/ siárką traci.

Przyrodzenié. Srébro z przyrodzenia iest rzecz záźiąbiáiąca/ y wysuszáiąca. W kśiegách o żyłách serdecznych/ pisze Auicena, że srébro posila serce: ale tákże ia mnimam iako y złoto.

Scoria argenti/ álbo Helcisma, iest zużelicá ze srébrá/ ktora zbiéraią ná lekárstwá iest sciągáiąca y ciérpnąca: dla tego wysusza y wyciąga/ przeto pomaga bárzo świérzbom/ pisze Serapio.

Świérzbom. Krostam. Ránam. Krostam po ciele/ wrzedliwym ránam/ y inszym sadzelom gorącym pomaga. Serapio.

Dioscorides lib. 5. cap. 55. dobrze czynic plastry z zużelice srebrnéy ná sadzele/ ktore chcemy zágoić/ y blizna piękna nieznákomitą powlec.

Sádzelóm. Plinius lib. 33. cap. 6. Zużelicá srebrna ma moc sciągáiąca y ochładzáiąca/ dobrze ia kładz do plastrów/ktorémi chcemy zgáiác bolączki ránné/ krosty.

Bolączkam. Clistére czynić z niéy/ z Myrtowym oleykiem/ dobrze ią kładź/ álbo brác przeciw bolesciam w stolcu/ w ktorym bywa chciwość ná stolce/ áno nic: tákże czynić przeciw czérwonéy biegunce. Plinius.

Stolcóm. Biegunkam.

Bywa też piáná srebrna/ gdy srebro odprawiaią/ zową Litargirion, á łacinnicy spuma argenti: tá piáná srebrna ma roznosć od zużelice/ że zużelicá bywa ná dnie pod srébrem/ á litargirium, álbo piáná ná wierzchu zużelice/ gdy srebro purguią/ á piáná iuż z wypurgowánego srebrá bywa: ácz kolwiek też litargirion bywa z niektorego piasku/ ktore Dioscorides molibtidis zowie: trzecie bywa ze złotá.

Litargirium.

Przyrodzenié. Dioscó. lib. 5. cap. 56. Litargirion ma moc odmiękczáiąca/ ná pełniáiąca/ głębokié rány wyrastáiąca/ dźiwé mieso spadzáiąca/ zgoiáiąca: á bliznę czynić bez znáku/ ochładzáć/ nápełniáć.

Ránam.

Dioscó. széroko rzeczy wypráwiác litargirium paląc á płóczac: tákié płokané litargirium przeciw bolesciam w oczu bárzo pomaga/ przyprawiáiąc másć z białkiem/ álbo z rożáną wodką. Dio.

Oczóm.

Bolączkam y sadzelóm/ ktore bywáią w stolcu/ bárzo pomaga tymże obyczáiem/ álbo z miodem. Dioscorides.

Stolcóm.

Oblicze zmárszczone y piegowáté/ wyczyścia wyciéráiąc/ á pokładáiąc. Dioscó.

Piegóm.

Plinius lib. 33. cap. 6. Opuchliny w sadzelách vsmierza/ y spadza: piekielny ogień odpadza.

Opuchlinam. Ogniu piekielnému.

Cap. III.

ARGENTVM VIVVM, Hidragiron, Aqueũ argentũ.

Trtęć, álbo żywé śrébro.

TRteć ieſt/ktorą dźiś ták dáleko w zwyczay przeciw Francowátému wrzodu wźieto/ ták że práwie rzadko ten zły wrzód/ bez Trteći bywa vléczon.

Czworáki rodzay śrébrá żywégo wypiſuią Lékárze ſtárzy: ieden/ śrebrá/ które ciecze z gór/ álbo z ſkał/ iáko wodá z ſtoku álbo zrzódło/ to Plinius li. 33. ca. 6. zowie vomicam perpetuã. A tákie pośpolicie mamy w zwyczáiu: drugi rodzay śrébrá żywégo/ które miedzy kruſzcámi nayduią: trzeći/ które czynią z Minium, iáko náucza Dioſco. lib. 5. cap. 64. czwarty rodzay/ które z márnurów czynią/ iáko náucza Victruuius lib. 7. ſuæ Architecturæ.

Napotrzebnieyſzé á nalepſzé ieſt/ które ſámo wychodźi z ſkał/ dźiwné lékárſtwo przeciw kroſtam Francowátym/ by tylko ci/ którzy lécza vmieli vſtanawiáć Trteći/ według nátury/ śiły/ mocy/ niemocnégo: ále wiec Bárwiérze/ iednáko ná káżdé látá y mocy czynią máści: iáko Swiec/ który ná iednym kopycie/ wſzyſtkim ludźióm czyni bóty/ áno złé: tákże téż y ci Bárwiérze/ młodé y ſtárć/ mdłé y mocné/ máżą: á ták iedné wyléczáią/ drugié zabiiáią/ drugim nic niepomagáią. A to wſzyſtko z ſtrony nieumieietnośći/ nie ſtrony lékárſtwá.

Dźiwna to rzecz ieſt/ Srébro żywé wyczyśćia złoto/ od wſzyſtkich kruſzców: wſzyſtki minery/ prócz złotá/ pływáią po nim: ſámo złoto tonie w nim/ y ná tych miaſt ſie odmiękcza: tákże dźiwna rzecz/ że złotem pozłacáią miſy/ tálérze/ kubki/ y inſzé rzeczy/ iáko widámy: á gdy ná ogień włoży/ Trteć dymem wyniknie/ á złoto ná pozłacániu oſtánie/ które tak mocno wpoi w rzecz pozłocona/ że żadnym obyczáiem nie będźie odięto. Wymuiąc iedne wódkę/ którą Złotnicy czynią/ zowie Vigo, aquam ſeparationis auri ab argento.

Dioſcorides lib. 5. cap. 64. Żywé śrebro piiąc/ iad ieſt zabiiáiący/ á to iż rwie wnętrznośći/ Plinius tákże piſze. Wielka ieſt pomoc przeciw wźięciu Trteći/ pić mléko obfićie/ y záś zwrócić/ álbo wino Piołynkowé/ álbo Lebiotczáné piiąc.

Tákże namnieyſzé kaſki złotá ſczérego piiąc/ bárzo przeciw temu iadu pomagáią.

Temi czáſy iáwno ieſt/ że śrebro żywé nie ieſt táki iad/ iáko piſzą: ábowiem widźimy/ że nie tylko iż máżąc nieſzkodźi/ ále też iuż Bárwiérze wymyślili pigułki z Trteći/ które dáią ná purgácią w ciężkich niemocách/ á bárzo pomagáią.

A Braſeolus in examine Simpliciũ piſze/ że téż y dźieciom dáią iuż/ ná wypadzenié chrobaków/ bez żadnego záſzkodzenia.

A ták ieſt to zacné lékárſtwo/ w niemocy iuż pośpolitéy Francé/ tak że nie możem przeſpie-

spiecznieyszego wynaléźć: á ieśli komu zászkadza/tedy wielkośćią á zbytkiem/y nieumieietnośćią tych/ktorzy sprawuią niemocne: ále gdy bedźie przyprawiono według iáko czyią náturą/y sposób śiły znosi/według też wielkośći złey máteriiey/ktora czyni niemoc/y z inszemi oblikí/ktorych léczenié potrzebuie/tedy niezászkodźi/á wielka pomoc w zdrowiu czyni: czego nieprzestrzegáią Bárwiérze/ále wiec iedno iednym obyczáiem/zwykli mázáć málego y wielkiego/mocnego y znedzonego/iednáko mezá/iáko y niewiáste: á ták też ludźi psuią: á ieśli sie tym przygodźi/że kogo wylécza/to tylko z przygody/nie z vmieietności. Abowiém trzebá káżdemu/ktory sie chce mázáć/áby go Doktor opátrzył/áby ieśli trzebá krwie puścić/roskazał puścić/áby piérwéy máteriiey vmnieyszył/áby potym syropámi złé wilkości/godné ku wyszćiu vczynił y przepurgował: á dopiéro/gdyby obaczył nieiákié strawienié y zwárzenié/roskázáć mázáć/przedśie máść według iego roskazánia czynić: czásu też mázánia/rádźić sie gdy brác purgácie/gdy Clistery/y posilánia/áby wszystká máteria nie przyszłá do vst/żeby nie vdusiłá/iáko to czestokroć widźimy/że zbytnia máteria/przyszedszy do vst zádusi: drugdy też przyda stolce zbytnié/á Bárwiérz niewié co ma czynić/tákże zábiia niemocnego/y ták winuią srebro żywé: áno nieumietność Bárwiérzka ma bydź winiona/nie lekárstwo.

A powiedáią Bárwiérze/że to nászá osobliwa náuká/my sámi to vmiémy/Doktorowiemá śći tákich nie vmieią/v nas to rzecz iest táiemna. A ia tobie odpowiém/że to Doktorowie náuczyli Bárwiérzów niektorych/potym sie ieden od drugiégo niedoskátecznie vczy: ábowiém wietsza ich czesć iest/ktorzy/by tylko vmieli Trteć zmiészáć z smalcem/tedy iuż máża. A ták áby o sobie Bárwiérze nietrzymáli tego/iżeby sie też przed ludźmi niechelpili/zwodzac ludźie/wypisze tu kilko másći/nie w ten obyczay/áby kto czytáiąc miał sobie másći czynić/ieno żeby tylko wiedźiał/iákoby sie Bárwiérzowi dáć léczyć. Piérwsza másć iest/ktora Mesuę distinctione II. wypisuie/ktora spadza krosty Francowáté.

Recipe oleyku Bobkowég vncie iij. Kádźidłá białégo/woskuczyściuchnégo/po dwu dragm: Trteci vmorzonéy ślinq człowieczą/dwie vncie: smalcu/álbo lepiéy sádłá świeżégo wieprzowégo/wybrawszy z niego błonki y żylki/á siedm rázów w wodźie płókánégo vnciy pieć/soli tártéy oczkowátéy vnciy ośm/soku Bábczánégo/polnéy Ruty ile potrzebá. To miészáć według náuki lékárskiéy/á vczynić másć.

Druga másć/ktora pisze Arnoldus de villa Dei, á zowie vnguentum Saracenicum, bárzo pomaga podágrze Francowátéy/bolesćiam w stáwiech/wrzedliwym ránam/kánkrowátym krostam/etć.

℞. Sálétry/soli oczkowátéy/ołowu vpalonégo/Euphorbiiéy po dwu dragm/Pánicum morzkiego/białéy Chámeleonty/po pultory drágmy/Bleywásu/Trzeći/po dwu vnciiéy/sádłá wieprzowégo/oliwy stárey ile potrzebá/á ták zmieszay według náuki Aptekárskiéy/á vczyn másć.

Item, vnguentum Benedicti Massæ Veneti in cura Gallici.

℞. Sádłá wieprzowego wychedożonégo/w wodzie śiedm kroć zimnéy płókánégo/á przez rzeszoto álbo śito przebitego dwá funty/Trzeći z ślina człowiecza vmorzonéy/funt ieden/Kádzidłá białégo vncie trzy/Ceruśy vnciy dwie/litargirij vncie iedne: to mieszáiąc trzy w możdżérzu kámiennym/áż będzie másć.

Item, Czwarta másć. ℞. Sádłá wieprzowégo/iáko y piérwéy/wychedożonégo vnciy 6. sádłá káczégo vnciy 4. sádłá kokoszégo vnciy dwie/oleyku rożánégo/leliowégo/po vnciiéy/Trzeći z ślina człowiecza vmorzonéy vnciy 5. litargirium złotégo/kádzidłá białégo/po vnciiéy iednéy: á to zmieszay/á według náuki/w możdżérzu kámiennym czyn másć.

Item, Piąta/sádłá wieprzowégo funt 1. y pół/Trzeći vnciy 8. oleyku Bobkowégo vncią 1. Dyakwie/Máśtyki/kádzidłá/mirry/po vnciiéy 1. soku polnéy Ruty vnciy 15. litargirium, Ceruśy/po dwu vnciy/czyn iáko y piérwéy.

Item, szosta/℞. Sádłá wieprzowégo/iáko y piérwéy wyprawionégo/kokoszégo/káczégo/po sześci vnciy/oleyków liliiéy białéy/rożánégo/bobkowégo/po vnciiéy/Kadzidłá/Máśtyki/Mirry/po pół vnciiéy/czyn iáko y piérwéy.

Item, śiodma/soli Armoniaci drágme 1. Bobków vncią iedne/Aquæ vitæ vncią 1. Kádzidłá/litargirion, po dwu dragm/Trzeći/ślina vmorzonéy/drágm 3. sádłá ile potrzebá.

Item, osma/korzenia calami Aromatici, korzenia Mietu/Cytwarowégo/po vnciiéy/Bobków vncię dwie/Trzeći drágm 3. oleyku Bobkowégo/Rożánégo/ile potrzebá/czyn.

Mógłbych tego wypisáć niezliczną liczbę/co nápisáli Doktorowie o tych másciách: tom tylko nápisał/áby rozumieli ludzie/że tego nie Bárwierze wymyślili.

A w tym też każdego vpominam/áby sie ná to nie spuszczał czytáiąc másci té opisáné/áby miał sie mázáć sam: bo nie w tym tego koniec/iż vmie kto czynić másć/bo trzebá odmieniáć másci/według komplexiiéy człowieká: inácżéy czynić człowiekowi komplexiiéy krewnéy/inácżéy komplexiiéy kolericznéy/inácżéy flegmistéy/inácżéy melánkolicznéy: záśie trzebá opátrzenia Doktorowskiego/przed mázániem syropámi/purgácią/łázniámi/posilániem. A ták niezliczonych inszych lékarstw trzebá tu.

Ale rzeczesz/á czemużeś niewypisał tych wszystkich lékarstw

potrze-

potrzebnych około tego: odpowiemci / iż nie záležały ku tym księgam / bo tu iedno proſté rzeczy wypiſuiem: ácżkolwiek máśćiſmy wypiſáli / to tylko z przygody/vkázuiąc Bárwiérzkié chełpy: ále potym o tym wypiſzemy kśiążki oſobliwé po polſku.

Cap. IIII.

AES.

Miédź.

MIędź káżdy zna / y zkąd pochodźi wiedzą ludźie: wiele rzeczy od miedźi potrzebuiem ku lékárſtwam/co Plinius lib. 23. cap. 2. & 4. wypiſuie. A napiérwſza rzecz ieſt miédź palona / ktorą z ſtárych gwoździów/kotłów/álbo z okrawków czynią/iáko wypiſuie Dioſcorides lib. 5. ca. 44. Ma tá miédź palona moc ściągaiącą/wyſuſzáiącą/wycieńczáiącą/odbiiáiącą/wrzedliwé rány wyczyśćiáiącą / zágaiáiącą / dźiwie mieſo ſpadzáiącą / kroſty wrzedliwé wyczyśćiáiącą/ y goiącą: dla tego dobrze do máści przykładáć/ktorémi ſádzele wrzedliwé chcemy goić. Ránam wrzedliwy. Kroſtam.

Dioſcorides. li. 5. ca. 45. Druga rzecz ieſt Chalcoantos, po łácinie flos æris,to ieſt/kwiát z miedźi/ktory ieſt źiárnká miedźiáné/ bárzo śliczné / ktore z piecá wypárſkáią / gdy woda polewáią / ktorzy miédź wyprawnią. Ten kwiát miedźiány ma moc też ściągáiącą / dźiwie mieſo ſpadza / obloki y káżdé zácmienié oczu wyczyśćia/wnośie zárośnie nié mieſem ſpadza/guzy y kroſty w ſtolcu ſpadza / máść przykłádáiąc/ iezyczek vpádły podnośi / rány w gárdle goi. Guzóm. Kroſtam.

Trzecia rzecz ieſt ſquamma æris, ábo Lepida, to ieſt łuſki z miedźi/ ktore opádáią / gdy miédź kuią: tá ma moc/piſze Dioſco. ściągáiącą/ wycieńczáiącą/ odrzucáiącą: dla tego wrzedliwé rány/któ ré po ćiele ſie rozſzérzáią/ vśmiérza y goi. Przyrodzenié. Ránam.

Piiąc té łuſki wyprawioné / puchliny wywodźi z zaſkórza: lékárſtwam do oczu wſzelakim dobrze przydáwáć: fluxy / ktore bywáią z głowy / vſtáwia: ále té łuſki trzebá piérwéy dobrze płókáć / o czym ſzérzéy. Dioſco. Puchlinie. Oczóm.

Czwarta rzecz ieſt zużelicá miedźiána / ktorą też zbiéráią / á potym ná proch trą/na teſz wſzyſtkie rzeczy / ktoreſmy wypiſáli / potrzebna.

Piata rzecz ieſt ærugo æris,álbo viride æris, Grynſzpan: iáko Grynſzpan bywa / wypiſuie Dioſcorides lib. 5. cap. 47. długo doſyć.

Grynſzpan/álbo rodzá miedźiá na/ma moc tákże ściągáiącą/zágrzewáiącą/ná oczu blizny ściéráiącą/wycieńczáiącą/łzy pobudzáiącą: wrzedliwé rány / ktore ſie po ćiele czolgáią/y rozſzérzáią powśćiąga y goi / zápalenié ran oddala: wrzody y bolączki goi / czyniąc máść z woſkiem / á z oliwą: z miodem przyprawiwſzy/ rány / y kroſty wrzedliwé / wyczyśćia: z Amoniácum przyprawiwſzy/ Fiſtuły goi. Oczóm. Ránam. Wrzodóm. Ránam. Kroſtam. Fiſtułóm.

Kroſty / y rozpádliny ná vſtách Rozpádlinam.

stách goi z miodem: tákże dźiwé mieso/y rány ná dźiąsłách goi: tymże obyczáiem brwi máżąc wyćiencza: żywicą Terpentinową/ Grynszpan/przyprawiwszy másć/tredowáćiny dobrze pokładáć/wychedoży skóre. Dioſco.

Ránam.

Tredowácinam.

O tym széroko Plinius lib. 34. cap. 9. 10. 11. &c.

Cap. V.

ALVMEN, Stypterias.

Hálun.

HAlun ieſt rozmáity/ále Dioſcorides lib. 5. cap. 77. tylko troiáki wypiſuie/ktory w lékárſtwá przychodźi: ieden zowie Sciſile, álbo plumoſum, że ieſt iáko piérze álbo mech/ ten ták kámieniem kopáią/ktory ſie potym rozſypuie iáko mech: drugi ieſt okrągły/zową Alumen rotundum, ten/piſze Dioſcorides, reką czynią/ ten też niektórzy Zuccarinū zową/że ieſt podobny Cukrowi: trzeći Hálun ieſt liquidum, iákoby mieki/ ten też zową Alumen Roche, Alumen liparinum/ á ten ieſt Hálun/ktory poſpolicie mamy/z ktorego ieden zową Weneckim/ á drugi poſpolitym/bo też v nas w Ruśi roſćie/ okolo Chelmá y Belzá. Są inſze też Háluny/iáko Hálun Acali, Alumen catine, ále tych poſpolicie niepożywáią.

Przyrodzenie. Dioſcorides cap. 77. Wſzyſtki Háluny/ zágrzewáiąca śile/ ściągáiąca/wyczyśćiáiąca máią: dla tego wyćiéráią káżdé obloki y zácmienié w oczu/ná brwiách wyraſtánié mieśá dźiwégo ſpadzáią/tákże ná powiekách/ y inſzé dźiwé mieſo ná inſzych mieyſcách.

Hálun mchowáty/ nád wſzyſtki Háluny palone ſą lepſzego ſprawowánia/niż ſurowé: dla tego Háluny vśmiérzáią wrzedliwé rány/z ktorych ćiecze krew/záſtánawiáiąc krew. Dioſco.

Ránam.

Dźiąſłá flegmą odwilżoné/ták że gniiącé/ cuchnącé/ tákże zeby chwieiącé/z miodem á z octem przyprawiáiąc/wyczyśćiáiąc goią. Dioſco.

Dźiąſłam. Zębóm.

Kroſty/y rány ná vśćiách/z miodem Hálun przyprawiony goi. Dioſco.

Ránam.

Papuli, to ieſt kroſtki białé/pełné flegmy y ropy/z miodem pomazuiąc/ſpadzáią. Dioſ.

Króſtam.

Ropy y plugáwości w vſzu/ z ſokiem Sporyſowym zmiéſzáné/wyczyśćiáiąc goi. Dioſc.

Vſzóm.

Przećiw tredowácinam Hálun z ſokiem Brzoſkwiánym przyprawiony/á pomázuiąc wyczyśćia/y ſpadza/ tákże czyni z miodem. Dioſcorides.

Tredowácinam.

Swiérzbinam/y káżdé v ſkóry zepſowániu/ zánokćicam/ ſádzelom przy páznokćiách/ páznokćiam chropáwym/y káżdemu zepſowániu okolo pálców/z wodą rozpuśćiwſzy przykładáć. Di.

Swiérzbóm. Zepſowánym palcóm.

Przećiw wrzedliwym ránam/ ktore ſie po ćiele rozſzérzáią/z octowémi drożdżámi/á z prochem Gálláſowym przykładáć. Dioſc.

Ránam.

Párchy/y prochy luſkowáté wyczyśćia/z ſmołą y z eruum námázány. Dioſcorides.

Párchóm.

Przećiw gádom/wſzam/opaleniu

Gádóm. Opaleniu.

leniu ogniem/ z wodą rozpuściwszy mázać: także przeciw cuchnieniu z podpázuch/ y z inszych miesc. Czyniąc kąźnią w wánnie z wody Hálunowey/ bárzo pomaga/ opuchłym/ świerzbowátym/ w stáwiech bolesć máiącym. Dioſco. Cuchnieniu Opuchłym Swierzbowátym.

Kto niemoże mieć przyrodzoney tákiey wody/ tedy może czynić wárząc sól z Hálunem w wodzie/ á w tey sie myć.

Plinius, szeroko wypisuie o Hálunie/ lib. 35. ca. 15. w poſrzodku.

Cap. VI.

AMONIACVM, gutta Amoniaca.

PO polſku Aptekárze zową Armoniacum, álesle/ bo ma bydź zwano Amoniacum, bo ten ſok y ſól zbiéráią w piaſkách w Libiey/ v kościołá bogá Jowiszá Amona w Cyrénie: Amoniacum, to ſłowo známionuie ſok z iednego ziela/ podobnego Feruli: známionuie też ſol/ ktora w piáſkách w Cyrénie zbiéráią kopáiąc. Przyrodzenie.

Sok Amoniaci, pisze Dioſcorides lib. 3. cap. 89. ma śiłe odmiękczáiącą/ wyciągáiącą/ zágrzewáiącą: dla tego rozrzuca/ y odmiękcza twárdé guzy/ bolączki w stáwiech/ boleści vlżywa/ przykládáiąc. Guzóm. Bolączkam. Płodu. Sledzionie

Sok też ten Amoniaci piiąc/ purguie żywot/ vmárły płod z żywotá wywodźi/ śledzione zátwárdzałą/ y opuchłą/ odwilżáiąc vinnieyszą/ z octem drágmę piiąc. Dioſco.

Dychawicznym/ kászlącym/ y inszym niedoſtátkom w pierśiách: przeciw pádáiącey niemocy/ rozpuściwszy ten ſok z miodem/ vczynić Lákwarz/ á brać ná nożu trzymáiąc w vstách. Dioſc. Dychawicznym. Kászlącym

Vryne mocno wywodźi/ że też áż do krwie/ bielmá w oczu ociéra. Dioſco. Oczóm.

Tákże z octem ten kły rozpuſczony/ zátwárdziałość śledziony/ y wątroby/ odmiękcza plaſtr czyniąc. Dioſco. Sledzionie

Skámiałe guzy/ y flegmy w członkách/ rozpuściwszy żywicę z miodem/ przykládáiąc rozrzuca. Dioſco. Guzóm.

Przeciw zemdleniu y z práco-wániu członków/ z octem mázać. Zemdleniu

Galenus 6. Simp. Amoniacum ieſt odmiękczáiącey y wilżáiącey mocy: dla tego wszyſtki twárdości w stáwiech/ guzy/ bolączki/ ſcroſuły/ trawi/ ſpadza/ zágrzewa/ y wyſusza. Paulus 7. tákże pisze. Guzóm. Bolączkam.

Cap. VII.

ARSENICON, Auripigmentum.

ARſenicum ieſt rudá/ ábo kruszec/ ktory sie nayduie w górách gdźie kruſcze kopáią złote/ álbo mośiądzowe: ieſt dwoiáki rodzay: ieden/ ktory ieſt práwie kruszec: drugi/ ktory wypaláią/ iáko wódke/ ktory sie potym zsiáda/ bywa biały/ zową Arſenicum ſublimatum.

Arſenik ma mocogryzáiącą/ ściągáiącą: dla tego gdźie chce-my- Przyrodzenie.

my przepalać kładźiemy/ przeżéga czyniąc pecherze. Dioſco.

Włoſóm. Wygryza też tak mocno/ że żelázo przeiada: dla tego gdźie chcą włoſy/ álbo páznokćie álbo inſże grubośći ſpędźić/ przykładáią. Dioſcorides.

Przyrodzenié. Auicena, Arſenicum ieſt gorzácé y ſuché w trzećim ſtopniu: dla tego gdźie chcemy ſpędźić włoſy rozpuśćiwſzy z żywicą Soſnową/ przykładać: także ná párchy: także ná złośliwé/ wrzedliwé rány/ z ſádłem przyprawiáiąc.

Cap. VIII.

ASPHALTVS, Bitumen, Bitumen Iudaicum.

Aſphaltus po Gréckú/ známienu ie kliy/ álbo kliowátą káżdą rzecz glipką/ ktora z gór ábo z ſkał ćiecze. A táki kliy bywa rozmáity: ieden bywa ćiekący iáko oley/ drugi bywa iáko źiemiá twárdy/ drugi podobny woſkowi w górách. A o tákim mi powiádano/ że ieſt w Cérkáśiech górá/ gdźie ieſt wóſk w niéy czarny/ że też z niego czynią świéce/ á to ieſt ten kliy. Też petro oleum, ktore zbiéráią/ ieſt Bitumen liquidum. nayduią także kliy y w ſtudniách/ powodźie pływáiący. Naylepſzé ieſt Bitumen Iudaicum, to ieſt/ Żydowſkié/ ktore zbiéráią w Jeźierze onym/ gdźie Pan zátráćił pięć miáſt/ Sodome Gomorre/ zową dźiś to mieyſce/ Morze martwé. Dioſcorides li. 1. ca. 84.

Przyrodzenié. Paulus, Kliy ieſt gorący/ y wyſuſzáiący w wtórym ſtopniu: ma moc rány ſtuláć/ y goić/ dla tego plaſtry ná rány z niego czynią. Ránam.

Cap. IX.

BOLVS ARMENVS, Lapis Armenus, Lutum Armenum, terra Armenica.

Śilnych błędów około tego Bolum Armenum náczyniono. Abowiém Aptékárze przedáią glinkę twardą/ iáko kámień/ ktora w Niemcéch w górze zbiéráią/ zá Ormieńſki Bolum, ktora glinká ieſt Bolus Armenus, iáko muchá ptak: záś też przywożą drudzy Bolum Armenum, ktore ieſt iáko gałki/ á pieczeć ná nim wybito: to też nie ieſt Bolus Armenus, ieſt źiemiá Lemnia/ ktora w Lemnie wyſpie/ zbiéráią ná iedney górze/ gdźie Vulcanus vpadł/ gdy go Jowiſz z niebá zepchnął/ z ktore krwie Poetowie zmyśláią bydź táka źiemie. o tym ſzérzéy czytay Braſeolum in examine Simpliciũ, gdźie ſzéroko wywodźi iáſnie iáko dźień/ że nie przychodźi do Włoch prawdźiwé Bolum Armenum, á ieſli tám nieprzychodźi/ tedy nigdy do nas.

Auicena, Bolus Armenus zátrzymawa krew z noſá/ z ran/ y z inſzych mieyſc/ przykładáiąc y piiąc. Krwi.

Bárzo ieſt wielkié lékárſtwo/ przećiw záráżeniu morowégo powietrza/ bo niedopuſcza záráżenia/ od ſercá iad odpędza/ piiącý. Auicena. Morowé powietrzu.

Przećiw plwániu krwią/ ſuchotam/ zránieniu płuc/ bárzo pomá- Plwániu krwią.

Dycháwicam. Tchnieniu. Ránam.

pomaga piiąc/ dychawicy y ciężkiemu tchnieniu zránieniu wnętrznośći/ iáko trzew/ ránam w máćicy/ y tákim inszym bárzo pomocne/ bo léczy rány: ále iákośmy iuż pierwéy wypisáli/ próżno o niéy pisáć/ bo go niemáią Aptékárze: ktore máią/ to iest glinká z gór Niemieckich.

Cap. X.

CADMIA.

CAdmia iest kámień/ w ktorym nayduią miedź/ álbo z miedźią/ w górách gdźie miedź kopáią. Plinius li. 34. ca. 10. wypisuie Cádmią troiáką: iedne/ ktora bywa z kámieniá/ z ktorego miedź odpadzáią: druga Cadmia iest łuską/ ktora sie czyni z dymu á z płomienia gdźie miedź wypráwiáią/ á ták przy czeluśćiách y ściánách z płomienia czyni sie iáko kámień/ álbo skorupy/ á to też zową Cadmia: miéwa tá dwoiáką bárwę/ iedne żárą iáko popiół/ druga przyczérwieńszą/ á tá nalepszą/ zwłaszcza ku bolesćiam w oczu: trzecia bywa w sámych piecách ná dnie/ iako zużelicá/ zową placitim, iáko trzaski. Téy Cádmiiéy w Węgrzech/ gdźie miedźi kopáią dosyć.

Przyrodzenié.

Dioscorides lib. 5. ca. 42. Ma moc Cadmia ściągáiącą: dla tego

Ránam.

rány wrzedliwé/ głębokié/ smrodliwé/ wyczyśćia/ nápełnia/ wyrastá/ y zágaia.

Plinius vbi supra, Cádmiiéy spráwy są wysuszáć/ goić/ vstánawiáć flury/ biegunki/ plugáwośći w oczu wyczyśćiáć/ fistuły w kącikách v oczu wypełniáć y zágaiáć: przeto proch z niéy czynić/ wymywáć w rożánéy wódzce/ á tego pożywáć.

Flurom. Biegunkam.

Oczóm. Fistulam.

Dźiwie mieso spądza/ krosty wrzedliwé/ sádzele/ goi. Dioscо.

Krostam.

Cap. XI.

CALX, ABESTON, Calx viua.

Wapno.

WApno zna káżdy/ y iáko czynią wapno káżdy wie. Wapno/ pisze Dioscо. lib. 5. cap. 87. iest ogniste/ á bárzo gorące/ dla tego ogryza/ bárzo przepala skurlat iáko ogień. Z oliwą ábo z sádłem rozpuściwszy wapno/ bárzo mocno zbiéra/ y przepuka bolączki/ wrzody/ guzy/ odmiękcza/ rozrzuca/ goi/ y skóra porasta.

Bolączkam. Wrzodóm. Guzóm.

Vstánawia krwie zbytnié vchodzenié. Auicena.

Krwi.

Plinius lib. 36. ca. 34. Wapno pali/ rozbiia/ wyćiąga: dla tego okrutne/ wrzedliwé rány vstánawia/ z octem á z oleykiem rożánym przyprawione: rány wrzedliwé goi/ y z skóra powodźi.

Ránam.

Wapno powiada/ Plinius lib. 33. cap. 5. woda rozpala sie/ oliwą bywa gaszono.

Cap. XII.

CERVSSA, PSIMMYthion.

Bleywas.

BLeywas iest rzecz iádowita

pisze

pisze Dioſco. lib. 6. á nie ieſt kruszéc / czynią go Alchimiſtowie. Dioſco. lib. 5. cap. 57. vczy czynić Bleywás / álbo Ceruſſe, tákże y Plinius lib. 34. cap. 18. tám ſobie około tego czytay.

Przyrodzenié. Ceruſſa ma moc záźiąbiáiącą / nápełniáiącą / zmiękczáiącą / wyćiencząiącą : dźiwé mieſo ſpadza / y roſć mu nie dopuſcza : Ránam. wrzedliwé rány zágaia / bolesći w nich vśmierza. Dioſco.

Bolączkam. Odwilża bolączki twárdé / źimné wygryza / złé mieſo ſpadza / dobré náraſta / bárzo léczy Rozpádlinam. rozpádliny / y rány / ktore bywáią w ſtolcu. Auicena.

Wyczyśćia oßpácenia y wyćiéra lice y ſkórę / á to rozpuſczáiąc z wódką różaną / á z Kámfora / á tą wyćiérać. Jedno iż pániam / to powiádam / żeć im to gládzenié maczką / ábo Bleywáſem bárzo záßkadza : ábowiém Bleywás / piße Dioſco. ieſt iad. Ztądże potym bywa / że pánié miéwáią bolesći w zebiech / zebów puchnienié / padánié / cuchnienié z vſt / przez czáſu zmárſczenié licá / iż ſie maczką máżą / tákąktora ieſt iad. Serapio.

Cap. XIII.

CHALCITIS, LAPIS æris.

CHalcitis ieſt kámień / z ktorégo wypaláią miédź : Ten kámień téż ku lékárſtwam biorą / á bárzo ieſt pożyteczny ná ſádzele / ná rány. Dioſcorides li. 5. ca. 69. Ma moc wyczyśćiáiącą / zágrzéwáiącą / przepaláiącą / wygryzáiącą: dla tego przekázy / y mieſá wyroſłé w kącikách v oczu wyczyśćia. Oczóm.

Przećiw piekielnému ogniu / dobrze máść czynić / y klásdź : vſtánawia krew zbytnią z noſá / tákże zbytnié pláwy pániam / á to rozpuſczáiąc ſokiem Lugowym / á przykládáiąc. Dioſco. Ogniu piekielnemu.

Proch z tego kámieniá / bárzo léczy rány / y krósty ná dźiąſłach / ták ſucho poſypuiąc : tákże ná ięzyk / y krósty / ktore tám bywáią. Dioſcorides. Ránam. Krósłam. Jezykowi.

Chalcitis ſpalone / á z miodem rozpuſczone / ná wßyſtki niedoſtátki w oczu / bárzo pomocné / rzezánié ná powiekách ſpadza / krew / y inßé niedoſtátki wyczyśćia / fiſtuły v oká goi / przykládáiąc. Dioſco. Oczóm. Fiſtulóm.

Czynią téż z Chalcitis á z Cádmiiéy / ktorąſmy wyſßéy wypiſáli / Pſoricum : á to wźiąwßy cześć Chalcitis, dwie Cádmiiéy / á to ſtárwßy / z octem przyprá-wiáią / potym w gnóy kłádą przez cztérdźieści dni / czáſu Ránikuły á tám ſie zwárzy. To lékárſtwo ieſt nalepßé / á przeſpieczné ná te wßyſtki rzeczy / ná ktore Chalcitis, przez wątpienia.

Cap. XIIII.

CHRYSOCOLLA, Auricolla, Aurigluten, Borax Minoralis, capiſtrum auri,

KAmień ten roſćie w górách / gdźie złoto / śrebro / ołów / miédź / kopá-

kopáią. Chrysicolla bywa biała/ żołta/ iakoby ſzadawa/ zielona/ przyczérnieyſza. Ten kámień ieſt/ ktorym złotnicy ſpaiáią kaſki złotá/ robiąc ſubtélné rzeczy/ ták że oni przez tego kámieniá ſłuſznie nie mogą robić.

Przyrodzenie. Ma moc ten kámień/ álbo lepiéy krużéc/ iáko piſze Dioſco. li. 5. cap. 57. wyczyśćiać wrzedliwé

Ránam. rány/ dźiwé mieſo ſpadza/ y mnożyć ſie nie dopuſcza/ ściąga rány/ zágrzéwa/ y leguchno gryźie zemiąc.

A wſzákóż ieſt iad/ biorąc przez vſtá. Dioſcorides.

Serapio, Borax kruſzcowi ieſt gorący á wyſuſzáiący áż w czwartym ſtopniu/ bárzo pomaga gry-

Zebóm. źieniu á kruſzeniu zebów/ chrobaki w zebiech zábiia/ y ból vśmierza.

Plinius li. 33. ca. 5. ſźéroko wypiſuie: Chryſocolla rozpuſczona z oliwą á z woſkiem wyczyśćia

Ránam. plugáwé/ ſzpetné/ wrzedliwé rány/ także ſucho proch poſypuiąc/ czyni: dobrze ią dáwáć z miodem w bolączkách w gárdle/ wrácánié pobudza.

Cap. XV.

CINIS, TEPHRA.

Popiół.

POpiół/ iáko Galenus 8. Simp. pi[ſ]ze/ złożony ieſt z rozmaitych p[rz]eciwnych żywiołów/ bo ma n[ie]/ſobie ziemną ſubſtáncią/ kliowátą z drzewá/ ktora gdy wode nań leią wychodźi z woda: ma też ſubſtáncią gorącą y oſtrą. A wſzákóż nie każdy popiół ma iednáką moc/ ále ieden mocnieyſzy nád drugi/ według drzewá/ z ktorego bywáią: to ná oko widźimy/ że Jeſionowy bárzo mocny przeciw Soſnowemu. tákże Paulus piſze.

Popiół bárzo pomaga przeciw ránam wrzedliwym/ złośliwym/ ogryza mieſo dźiwé w nich/ dla tego czynią ług Jeſionowi. Serapio. Ránam.

Przeciw opuchlinam rozpuśćiwſzy popiół z wodą/ á máczáiąc gębkę/ álbo chuſtę/ okłádáć żywot opuchły. Dioſco. Opuchlinam.

Dobrze też czynić Cliſtéreż z popiołów/ przeciw ránam w trzewách/ iáko bywáią w biegunkách/ y w záſtárzałych flurách. Popiół poſypány ná piiawki/ ktore ſie przypiiáią/ ná tych miáſt odpádną. Ránam. Biegunkam. Flurom.

Dioſco. lib. 5. cap. 89. Tylko popiół/ ktory czynią z rózg winnéy mácice/ wypiſuie mówiąc/ popiół z drzażdża winnego/ ma moc przepaláiącą/ y wyſuſzáiącą

Popiół z ſádłem/ álbo z oliwą rozpuſczony/ bárzo pomaga zbitym y ſłuczonym żyłam ſuchym/ neruos zowiemy: tákże przeciw ich ſkurczeniu/ álbo zroſćieniu: tym też obyczáiem złámánym kośćiam. Dioſc. Żyłam. Kośćiam złamánym.

Popiół z drzażdża winnego z winem/ álbo z octem zmiéſzány/ w moſznách mieſá zbytnego/ náraſtánié y puchnienié czyniącé/ okładáiąc ſpadza. Dioſcorides.

Tákże popiół ten/ vkąſzenié wężowé z octem przyprawiony Wężowé vkąſzeniu.

okłá-

Wężowé vkąszeniu. okładaiąc/ráne z wężowego vkąszenia/ álbo psa zápomniałego/ mocno iad wypądzáiąc/ goi y léczy. Dioſco.

Lug z tego popiołu z ſolą á z miodem/ bárzo pomocny przeciw Dußeniu. dußéniu/ktore przychodźi z iedzenia iádowitych grzybów. Dioſc.

Debowy popiół bárzo potrzebny wrzedliwym ránam/ ſmrodliwym/ plugáwym fiſtulam/ á to czyniąc lug álbo kálkus/ á ná káżdy dźień wymywáiąc. Ránam.

Cap. XVI.

CINABARIS.

Cinobr.

CInobr dźiśieyßych Aptekárzów/ nie ieſtći Cinobr/ktory ſtárzy Lékárze wypiſowáli. Abowiém Cinobr v Dioßkoridesá ieſt krußéc/ álbo lepiéy kámień/ ktory/ piße Dioſco. lib. 5. cap. 63. niektorzy mienili bydź Minium: ále nie ieſt Minium: bo Minium powiáda/ z Hißpániiey woża/ ktore czynią z kámieniá iednego paląc w piecách: á Cinobr powiada z Libiiey przywożą/ bárzo ślizny/ czérwoney bárwy/ ktorym Málárze krew máluią/ áni ieſt rzecz podobnieyßa/ ktoraby lepiéy krew znákowálá/ iáko Cinobr: dla tęż niektorzy mniemieli/ żeby Cinbor byl krew Smokowa/ iáko też Plinius piße/ żeby Cinobr byl krew Smokowa. Ale Cinobr dźiśieyßych Aptekárzów y Bárwiérzów ieſtći rzecz ktorą palą przez ogień ze śrebrá żywego á z ſiárki: ktorym Cinobrem wymyślono ſie kadźić/ przeciw Francowatym bolesciam á krośtam/ á ieſt ciężkie lekárſtwo/ á wßákże dobre y pewne/ po ktorym tákże plwáć/ y w cieple ſiedźieć/ iáko y w mázániu/ też ie kładź w máści/ y plaſtry lecząc ſádzele y krosty Francowáte. Tego kadzenia Cinobrem tym/ z Trteci pożywáią/ gdy iuż inßé rzeczy iáko mázánie/ drzewá picie/ párzenie/ pocenie/ niepomagáią: ále y ten/ ktory ma leczyć Cinobrem kadząc/ ma powiedźieć iż to lekárſtwo ieſt dobre/ iedno iż wádźi członkom nayprzerwßym człowieczym/ to ieſt/ że ieſt ſtrásliwe/ bo obráża ſerce/ czyni dychawice/ káßel/ opuchliny/ ſuchoty/ zniſczenie ciálá/ á ták nie może bydź czyniono ieno ludźiom mocnym/ ktorzy nie máią záwády w piersiách/ ktorzy nie ſą ſprawni z przyrodzenia ná ſuchotną febrę/ álbo ktorzy ſą gorący z przyrodzenia.

Jákoby tym Cinobrem kádzono tego niechce wypiſowáć/ bo ia tu tákich rzeczy niewypiſuie/ á zwłaſcza by kto czytáiąc/ nie rzucił ſie ná to/ áby ſie nie zábił.

Cinobr Dioßkoridesów lib. 5. ca. 63. ma też moc/ iáko y hematides, ktory dźiś máią przy dworzech v wielkich pánów czérwony/ ktory krew vſtáwia/ y zbite ſtłuczone léczy: tákże Cinobrowé lékárſtwo ieſt bárzo dobre, á niedoſtátki oczu/ ściąga/ krew vſtáwia/ opalenie/ y krosty/ z woſkiem zmießány/ léczy.

Cap.

Cap. XVII.

CORALLIVM, Lithodendro, lapidea arbor.

Koral.

ZNáią y dźieći korale/które noszą ná szyiách/á dobrze. Gdźie wiédz káżdy/ że inszé iest Corallina, o ktorémsmy w pierwszych kśiągách pisáli/á inszé Corallium: bo pierwsza rzecz iest mech morski: wtóra drzewo kámienné morskié.

Dioscorides lib. 5. ca. 93. Koral iest drzewo morskié/ y póki w morzu rośćie iest mieki iáko drzewo/ á gdy będźie ná wiátr z wody podniesion/ tedy ztwárdnieie/ iákoby żelázo: záś gdy w ogniu iest/ tedy mieki/ á gdy ná ziemi tedy ztwárdnieie.

Jest Koral rozmáitéy bárwy/ czérwony/ z czérwoną czarny/ biały/ przyźieleńszym/ á tráfiáią sie té wszytkié bárwy przy iednym Koralu/ktory bywa z swémi gáłązkámi: czérwony bywa/ gdy bárzo dostoi: przyczérwieńszym/ gdy dostawa: biały gdy niedostoi: póki ieszcze młody źielony: czarné niepráwé Korale.

Przyrodzenié. Koral ma moc ściągáiącą/ y ćiérpniącą/ leguchno chłodzącą: dla tego dźiwé mieso niedopuści rośc: posypuiąc ná oczy bliźny wyćiéra: rány wrzedliwé/ głębokié nápełnia/ y zágaia: przećiw plwániu krwią/ osobliwé lékárstwo. Dioscorides.

Ránam

Plwániu krwią.

Przećiw rzezániu vryny/ tákże gdy ią kto niemoże puszczáć/ pomaga. Dioscorides.

Vrynie.

Opuchłą śledźione vmnieyszą piiąc Koral tłuczony/ z wodą. Dioscorides.

Śledźionié

Koral noszony wszystki nágrawánia we śnie oddala/ przećiw Dyabelskiému nágrawániu śilną pomoc czyni: przećiw gromóm y piorónowi/ ná walkách zwyćiestwo czyni/ pomaga ku vprosżeniu káżdéy rzeczy v pánów/ trzymáiąc ią. Serapio.

Gromóm.

A Galenus 9. Simpl. pisze/ czegom ia doświádczył/ záwieśić ią ná szyi temu/ktory ma bolésć w żołądku/ták/ żeby Koral nád fortką żołądkową wisiał/ á będźie vzdrowion od onéy bolésći: á gdy go odéymieszą/ wróći sie ból.

Auicena tákże powieda/ bárzo pomaga przećiw padáiącéy niemocy/ á nawiecéy dźiećiom nosząc.

Padáiącéy niemocy.

Posila serce/ y drzenié serdeczné oddala: Koralowy proch piiąc/ chrobaki dźiećiom w żywoćie zábiia/ y wypądza. Auicen.

Sercu.

Chrobakóm.

Cap. XVIII.

FERRVM, SIDEROS, & ferrea metalla.

Zelázo.

ZŻElázo/ pisze Plinius lib. 34. ca. 14. ku ludzkiéy potrzebie bárzo pożyteczné. Tym oracz rolą orze/ tym włóczy gdy zásieie/ tym sczépi sczépy/ y máćice obrzyna: tym domy buduiemy/ kámienié wykowamy/ y ćieszemy: przez tego żaden Rzemieślnik swé Rzemieslo nie wypráwi: tym walki y pokoie spráwuią.

Ma żelázo prócz potrzeby w robotách swé lékárstwá: ábowiém trzy rázy dźieciątko okryśliwszy mieczem w koło/ pomaga przeciw czárom / y iádowitym trucinam.

Czárom.

Tákże gwoździe/ któreby były wyięte z grobu od vmárłego/ wbiwszy nád drzwiámi/ pomagáią przeciw strachóm nocnym / które rády bywáią w domách. Plinius.

Boleśćiam

Przeciw boleśćiam w boku / álbo pleuram/ mieczem którymby człowiek był zábit/ leguchno / ále ták żeby niemocny czuł/ dotykáiąc / bolése vśmierza. Plinius.

Żelázem ogniśtym dobrze rozgrzéwáć wodę / która ná wiele niemocy potrzebna / á zwłaszcza przeciw czérwoney niemocy / y inszym biegunkam. Pli. idē Dios.

Czérwoný niemocam. Biegunkam.

Paulus 7. Żelázo w wodźie ogniśté wiele kroć gászone / swoię osobliwą á wielką moc w wodę wpaia/ á nawiecéy wyssuszáiąca: dla tego tę wodę piiąc pomaga boleśćiam śledźiony : á ieśliby w winie żelázo ogniśté gászono/ tedy gryźienié w trzewách około pepká / y wszędy indźie /piiąc vśmierza / żołądek rozwieźiony ściąga. Dioscorides idem.

Śledźionie

Gryźieniu.

Żołądkowi

Bywa ná żeleźie rdzá /która bárzo pomocna ku ludzkiemu zdrowiu : Ma moc/ pisze Dioscó. lib. 5. ca. 48. ściągáiąca/ á dla tego pániam przykládáiąc ią zbytnié przyrodzoné rzeczy vstáwia: z octem rozpuszczáiąc á máżąc ná piekielny ogień wypadzaią/ tákże spadza krosty białé ná licu.

Ferri rubigo.

Piekielnému ogniu. Krostam.

Żánokćice / y sádzele/ á bolączki przy páznokćiách / mocno léczy : guzóm/ y ránam/ á krostam/ które bywáią w stolcu / pomocna z octem. Dioscó.

Żánokćicam. Ránam. Krostam.

Dźiąsłá gniiące vtwiérdza : podágrę máżąc léczy : łysiny z párchowácin wypełnia. Dioscó.

Dźiąsłam. Podágrze. Łysinam.

Gdy chcemy rdzą pomázywáć sádzele / álbo krósty/ tedy rozpuśćić z woskiem á oleykiem Myrtowym / á ná piekielny ogień z octem. Plinius.

Sádzelóm.

Pániam ku zásstánowieniu zbytnégo ćieczenia/ ná wełnę przykládáć.

Żelázna zużelicá nie wzgárdzona w lékárstwách / pisze Dioscori. ábowiém ktemu wszytkiému pomocna / ku czemu y rdzá / ácz nie ták mocno: á wszákże osobliwie pomaga przeciw piciu/ álbo záwźięciu iádu aconiti.

Scoria ferri.

Jádóm.

Tákże y łuski z żelázá máią swoię moc/ pisze Plinius lib. 34. ca. 15. Abowiém krwie zbytnié ćieczenie vstawiáią/ á zwłaszcza z ran: tákże y przyrodzoné pániam rzeczy w plastrze/ y ná śledźiony nie dostátki dobrze przykládáć / hęmoroidi, to iest krew z żyłek w stolcu vstáwiáią.

Squamma ferri. Krwi.

Śledźionié

Fistulóm.

Osobliwą ma moc ná fistuły/ y wyczyśćienié ran wrzedliwych/ y ná każdé modzelów wygryźienié/ ná kośćiách miesá wyrośćieniu/ á to czyniąc plastr táki : wźiąc kréty Cymoliyskiéy dwá pieniądzá/ sześć dragm miedźi / tyleż łuski żelázny / á w oliwie zetrzéć mocno/ y tym máżáć.

Ránam.

Modzelóm

Cap. XIX.

FVLIGO LIGNIS, Asbolen, Melan.

Sádze.

SAdze zna káżdy/y z czego bywáią/według rozmáitych rzeczy z ktorych bywáią/ſą też lepſże y mocniéy wyſuſzáiące: dla tego bárzo ich potrzebuiemy w plaſtry ku goieniu ſadzelów wzedliwych/ y krośt.

Przyrodzenié. Paulus 7. Sádze/ zwłáſczá kádźidłowé/ Mirrowé/ z Terpentiny/ z Tyraku/ z ſmoły/ſą ſuchégo przyrodzenia źiemnégo á ſubtélnégo: bárzo potrzebné w

Oczóm. lékárſtwá ku oczóm/ y chedożeniu brwi: ſádzá z Kádźidłá nád wſzyſtki inſże przewiſsza: dla ſwéj miernośći: zásie z Soſniéy/ z Jodły oſtra: dla tego Soſnowé ſádze glipkośćiam y łzam gryźieniu w kąćiech v oczu pomagáią. Paulus.

Dioſco. lib. 5. ca. 102. Sádzá ma śiłe wygryzáiącą y śćiągáiącą: dla tego przepukliny y

Przepuklinam. inſże ſádzele rozpuśćiwſzy z oleykiem rożánym/ goi.

Dioſcorides cap. 103. Soſnowa ſádzá bárzo pomaga ná opa-

Opaleniu. lenié y opárzenié/ to rozpuśćiwſzy z woda przykládáć/ á ták trzymáć áż ſie zgoi.

Cap. XX.

GYPSVM.

JEſt kámień podobny ſálétrze bialy/ łſnący/ ktory też bárzo v-

żyteczny w lékárſtwách z wiérzchu/ bo przez vſtá/ Galenus piſże/ niegodźi ſie go bráć/ ábowiém ma w ſobie iad. Ma Gypſum moc/ piſże Serapio, wyſuſzáiącą/ ſpaiáiącą/ goiącą: dla tego bárzo pomaga przećiw zbytniemu krwi ćieczeniu/ rozśćiérá iąc z białkiem/ á przykládáiąc ná rány: á ieſcze lepiéy wźiąć máki we młynie ná śćiánách/ ktora ſie ſámá rozlata/ á Gypſum y z białkiem zmieſzáć/ á przykládáć ná ſiersći záiecéy: tákże zbytniéy krwi z noſá. Serapio. Przyrodzenié. Krwi.

Dioſcorides lib. 5. ca. 88. Gypſum ma śćiągáiącą śiłę: dla tego goi ſpaiáiąc/ káżdé krwie vchodzenié vſtánawia/ poty zbytnié vśmierza. A wſzákóż przez vſtá biorąc duſząc zábiia.

Cap. XXI.

ARENA, AMMOS.

Piaſek z brzégów.

PJaſek/ ktory przy brzégách v rzék bywa/ piſże Paulus, ma moc mocno wyſuſzáć: á dla tego/ gdy Lećie bywa od ſłońcá zápalony/ człowieká opuchłégo dobrze w nim zágrzebiáć/ bo wyſuſza opuchlinę: tákże gdy piaſek przyſmáżyſz ná ogniu/ ná mozenié w żywoćie/ miáſto proſá y ſoli przykládáć.

Dioſco. lib. 5. cap. 100. Piaſek z brzégów wodnych ma moc wyſuſzáiącą: dla tego dobrze zágrzebáć opuchłé w nim/ áż do głowy/ gdy rozpali ſie od ſłońcá. Przyrodzenié.

Cap. XXII.

LEMNIA TERRA, Terra sigillata.

TEżiemie/ álbo glinke/ dźiś zá Bolum Armenũ prawdźiwé dáią Aptekárze/ bo iákośmy nápisáli nie máią práwégo Bolum Armenum. A to téż káżdy wiédz krótko/ że ináczéy Galenus de terra Lemnia, álbo glince téy piße/ ináczéy Dioscorides: ábowiém Dioscorides piße/ że krew kozlowa do niéy mießáią. Galenus záś/ że iedno ták czérwono kopáią/ á potym galeczki czyniąc pieczetuią: dźiś Turcy trzymáią/ á Tureckié cechy ná nié kłádą/ Báßá ktory tám mießka/ ma z tego płát.

Tá glinká pieczetowána/ bárzo ieśt pomocna przeciw iadóm/ á zwłaszczá iadowitému powietrzu/ piąc z winem. Dioscorides.

Jádóm.

Gdyby kto przed wźięciem iákiégo iádu/ wźiął téy glinki/ tedy wnet iad wyrzuci wrácániem. Dioscorides.

Przeciw wężowému śmiertelnému vkąszeniu/ pomocna piąc. Dioscorides.

Wężowé vkąszeniu.

Gryźieniu w żywocie bárzo pomaga piąc. Dioscorides.

Gryźieniu.

Paulus 7. Glinká z Lemnu wyspy ma moc wysuszáiącą/ y zátwiérdzáiącą mierno/ iádowitym trunkóm pomocna: téż złośliwé/ wrzedliwé rány léczy/ rozpuściwßy z winem/ álbo z octem/ krwie zbytnié vchodzenié vstáwia/ tákże gryźienié w żywocie.

Przyrodzenié.

Cap. XXIII.

De MVMIA.

po polsku téż Mumia.

ROzmáité sa powieści o Mumiiéy/ á pospolita powieść ieśt/ áby to bylo człowiecze ciáło Murzyńskié spalone od piásku v Bábyloniiéy w Amnos: drudzy mówią że ieśt rudá/ ktora z skał cieczе do grobów vmárłych/ á ták sie oblepi około ciáłá vmárłégo/ ktora potym ták bioza z ciáłem vschłym. Ale opuszczáiąc té powieści/ ták rozumiéy/ że Mumia ieśt iedná máść/ ktora czynią z Bálsámu/ z Aloes/ y z Miry/ á ßáfránu: á tą máścią potym máżą ciáłá ludzkié vmárłé/ áby długo trwały bez smrodów w grobiéch: y o téy sie máści rozumie w Ewángeliiéy/ gdy Nikodem przyniósł Aloës sto libr: nie iżby tám tylko bylo Aloës, bo téż był Bálsám y Mirá/ ále iż sámo Aloës przewissa/ mówiąc/ à maiori dignior denominatio, mieniono Aloës á nie inßé. Tá tedy máść/ gdy z nią pomázowano ciáłá vmárłych/ wysußáiąc ciáło ono/ áby nie gniło/ wyciąga k sobie tłustość á wilkość z ciáłá/ á ták potym zmießawßy sie zeschnie społem przy ciele/ że będźie iako skorupá czarna/ á one skorupe potym z ciáłá zbiéráiąc/ czynią Mumia: zásie vbodzy ludźie w onych stronách/ ktorzy nie mogą mieć máści Aloesowéy/ biorą kły przyrodzony z mozgá vmárłégo Sodomskiégo/ ktory zową Aspaltum, á te smołe mießáią

ſżáią / y zową pix Aſpalti, á tym pomázuią ćiáłá: ktory kliy z ſmołą ma też moc tákże záchowáć długo ćiáło bez ſkázy: ten też kliy mieſżáiąc ſie z tłuſtoſćią á wilgotnoſćią człowiecza / ſpieka ſie iáko ſkorupá / á one ſkorupe też tłuką ná Mumią / ták / że dwoiáka ieſt Mumia / iedna z Aloeſowey máſći / druga z Aſpaltum: ále naylepſża z Aloeſowey máſći: ácżkolwiek y kliowa nie zła: v nas poſpolićie tłuką y kośći człowiecze y ćiáło / ále to nie dobrze / bo tylko ma bydź brána ſkorupá.

Serapio piſże / że Mumia ieſt bárzo pomocna przećiw boleśćiom w głowie / ktore ſą z flegmy / tákże boleśćiom w połowicy głowy: tákże páráliżowi: przećiw zákrzywieniu vſt / padáiącey niemocy / záwrácániu w głowie / latániu przed oczymá much: á to rozpuśćiwſzy ile grochowe ziárno Mumiiey / z wodką Máieranową / y ſárkáć w nos ćiepło.

Głowie. Boleśćiom Páráliżowi. Záwrácániu.

Tákże przećiw boleśćiom w vſzu / rozpuśćiwſzy z oleykiem Bzowym pomocna wpuſczáiąc. Serapio.

Vſzóm.

Boleśćiom w gárdle / káſzlóm / kordyáce / puſzeniu w żywoćie / dáiąc z wódkámi przywłaſczonemi / niemocy bárzo pomocna. Serapio.

Gárdłu. Káſzlóm. Puſzeniu.

Ná zbićie wnątrz / y zwierzchu / oſobliwe lekárſtwo: tákże złamánie ktorégo członku / dáiąc pić y máżąc mieyſce: oſobliwe lekárſtwo ná vſtáwienie krwie / ták w czerwoney biegunce / álbo płynieniu z ktorégokolwiek mieyſcá

Krwi. Biegunkam.

piiąc y przykłádáiąc / mocno pomaga. Raſis.

Pomaga bolączkam / ktore ſie czynią z flegmy / z łamániu ktorego członká y zbićiu / vpádnieniu z wyſoká / pomocna. Bolączkam.

Tákże przećiw padáiącey niemocy / záwrácániu głowy / czáſu morowego powietrzá dobrze ią brać. Padáiącey niemocy.

Cap. XXV.

NITRVM, LITRON.

Sálétrá.

SAlétrá / piſże Plinius, máłą ma rożność od ſoli / dla tego niektorzy zową ſal nitri. Jeſt rzecz pewna / że ſálétrá / ktora wypiſuią ſtárzy Lékárze / ieſt inſża od tey / ktora dźiś czynią Sálétrnicy / bo Plinius lib. 31. cap. 10. piſże / że ſálétre kopáią w ziemi / á náſże wárzą z ziemie: dla tego Dioſc. chwali ſálétre / ktora lekká á przez ćiężkośći ieſt: á náſżá ćieżka: przydawa też / ktora ma rożey białey bárwe / á wnątrz dźiurki / iáko we dźbłách.

Ma moc práwa ſálétrá z gleboká ná wiérzch ná ſkore wyćiągáć: dla tego dobrze z nim náćiérać / gdźie chcemy wyćiągáć ná ſkore. Dioſco. Przyrodzenié.

Żágrzéwa ſálétrá / wyćieńcza / kaſa / wyſuſża / ogryza / y rány czyni. Plinius cap. 10.

Poty zbytnié vſtánawia / ſłuczona z Fiołkowym korzeniem / á z oliwą. Plinius. Potóm.

Bliznam. Wyciéra też bliźny ná oczu/ y ná iągodách grubości/ á to wárzac z rózynkami aż máść będźie/ y tym pokładać. Plinius.

Paznokćiam. Páznokćie także chropáwé w winie rózynkowym wárzac sáletre w skórce iábłká Granatowégo/ściéra. Plinius.

Oczóm. Oczy mocno oświéca/ rozpuściwszy z miodem/á pomázuiąc. Plinius.

Zebóm. Boleści w zebiéch/ vwárzywszy w winie z pieprzem/ á płóczac pomaga. Plinius.

Palac sálétre ná skorupie/ dobrze z nią zeby bielić. Plinius.

Vßóm. Przeciw ropam w vchu/z winem rozpuściwszy w vcho puszczáć. Plinius.

Szumieniu Vkąszeniu zápomniáłego psá. Także przeciw ßumieniu w vchu puszczáiąc w vcho: przeciw zápomniáłégo psá vkąszeniu/z żywicą przykładáiąc pomaga. Plinius.

Opuchlinie Opuchłym ludźiom z Figámi słukwszy/ dáwáć/ bráć/ á plastr czyniąc okládáć żywot opuchły. Plinius.

Morzeniu. Przeciw morzeniu w żywocie/ wárzac z Ruta drágme iedne/ dáwáć pić. Plinius.

Opuchnieniu moßen Opuchnienié moßen/słukwszy z rózynkami/ okładaiąc spadza. Plinius.

Krostam. Ránam. Krosty/ álbo rány z krost/ z miodem zmießawszy/á pomázuiąc goi. Plinius.

Jezykowi. Záráżonému iezyku párálizem/ zmießawszy z chlebem/ przykládáć ná iezyk. Plinius.

Zbiéráią też z sálétry piáne/ ktorą zową sal Nitri, abo aphron Nitri, to iest sálétrowa piana. Dioscorides.

Piána sálétrowa ma niémal też moc/iáko sálétrá: á ták też ma moc/ iż gryżienié w żywocie vśmiérza/wárzac z Ruta/á piąc. Dioscorides. Gryżieniu.

Też sálétra ták wárzona/ dobrze przeciw febram przez dźień przychodzącym/pomázywáć pulsy y páchérze: Dioscorides. Febram.

Czyniąc plastr z téy piány z woskiem/ dobrze ią kłáść tym/ ktorzy pokarmu nieczuią w żołądku.

Wody/ktore máią w sobie sáletre z przyrodzenia/ iákie bywáią w cieplicách/ są bárzo pomocné przeciw opuchlinám/piąc ie.

Cap. XXVI.

PLVMBVM, MOLYBDOS.

Ołów.

Głów/pisze Plinius lib. 35. cap. vlti. ma też swé w lékárstwách obdárzenié. Abowiém blizny ściéra/ błachy z ołowiu ná biodrách y ná nérkách przykládáné/ vśmiérza nieczysta chciwość/ także we śnie nágrawáné oddala.

Paulus 7. Ołów z przyrodzenia zimny iest/ á ktemu wilgotny: dla tego trąc ołów z oliwą niedostałych oliwek/ álbo też z iákim sokiem inßym chłodnym/ goi rany y sadzele ná moßnach/y członkach męzczyńskich/y niewieścich. Przyrodzenié.

Czynią z ołowiu/pisze Dioscor. lib. 5. ca. 50. omywánié ołowiu/

zową

zową lotura plumbi, á po Gréckú molybdon, peplymenon, iáko wypisuie széroko Dioſco. Tá lotura plumbi ma moc ochładzáiącą/ ściągáiącą/wypełniáiącą/ miękczącą / głębokié rány wypełnia / krew zbytnią zástáwia / pomaga ná ſadzele w ſtolcu/gruczoły/y rány.

Ránam. Krwi. Też palą ołów/zową coctum aut crematum plumbum, to wypisuie széroko Dioſco. lib. 5. ca. 51. ma té práwie mocy iáko y ołów/ktory płókániem przyprawiáią.

Też zbiéráią z ołowiu zużelice/ zową ſcoria plumbi, álbo recrementum plumbi: ma zużelicá ołowiána moc ściągáiącą / niemal też iáko y ſam ołów / iedno oſtrzeyſzą.

Cap. XXVII.

POMPHILIX, TVCIA Spodium.

PAndectarius y inſzy mienili / áby popiół/ktory czynią z Trćinnégo kożenia był Spodium, álbo Pomphilix, áno nié: bo táki z trćiny popiół/zową Antiſpodium: zásie Pomphilix, ma róznoſć od Spodium: ácżkolwiek z iednéy bywa máteriiéy/to ieſt z palenia miedzi / á z dymu: ábowiém gdy dym z pieców pała / ktory idzie iáko ſadze ſubtelné/podobné mące/to zową Pomphilix, á drudzy Tucia: zásie Spodium ieſt pérzyná/ábo popiół/miąſza dymowa / ktora potym w piecu y czeluśći ſpiecze ſie/ á bedzie twárda. Ale iż dźiś poſpolicie doſyć mamy tuciiéy z Węgiér/gdzie miedź kopáią y wypráwiáią/tákże z Olkuſzá/y z Tarnowſkich gór/gdzie odpądzáią śrébro od ołowiu: bo bywa Tucia tám / gdzie śrébro iákié/ ołów/ y miedź pálą: Otoż málo dbamy o Spodium, ták práwie iáko o pſeudoſpodium, ktore Auicena vczy czynić z rozmáitych rzeczy: ábowiém mamy doſyć Pomphilix, ktora ieſt lepſza niżli Spodium; dla tego temi czáſy Bárwiérze y Doktorowie nie piſzą ℞. Spodij, iedno wſzyſtko ℞. Tucij.

Dioſco. lib. 5. cap. 43. Pomphilix álbo Tucia, ma śile ściągáiącą / wypełniáiącą / wyczyśćiáiącą/ y wyſuſzáiącą. Przyrodzenie.

Paulus 7. Pomphilix, to ieſt Tucia, wyſuſza przez gryzienia: dla tegó wrzedliwym/złośliwym ránam/ bárzo pomocna/przeto iéy bárzo Bárwiérze potrzebuią: ná oczy ieſt známienité lékárſtwo: y dla tego czynią z niéy wódki / máści / z niewieścim mlékiem / ábo różaną wódką rozpuſczáiąc.

Tucia ieſt chłodząca w piérwſzym ſtopniu/á wyſuſzáiąca w wtórym: nalepſza ieſt płókána á wymywána/ dla tego iż w wodzce różanéy płócza kilká rázów/ álbo w mléku niewieścim mocza/ iż oſtroſć od niéy odchodźi. Auicena.

Piegi wyćiéra pomázuiąc/ránny y bolaczki ſadzeliſté goi: pomaga przeciw boleściam w oczu/nie dopuſcza złośliwych máteriiéy z żył pódź do oczu. Auice. Piegam. Bolaczkam.

Wrzedliwym ránam. Sadzelóm.

Przeciw wrzedliwym ránam/ które bywáią w stolcu/zową ragadias, y inszym figóm: także sadzelóm ná moszenkách/ ná niewieścim y męskim członku/ bárzo pomaga/ z miodem y inszémi rzeczámi przykládáiąc. Auicena.

Cap. XXVIII.

PVMEX, CISSERIS.

KAmień z piány morzkiey/ którym ścieráią pismo ná pargáminie/nalepszy który gestémi dziurkámi napełniony/ piaszczysty/który łacwie bywa zetrzon/á stárty bieluchny/wszákże lepszy palony.

Dioscorides lib. 5. ca. 79. vczy palić/ komu trzebá tám czytay.

Przyrodzenié. Dziastam. Oczóm. Ránam. Zebóm.

Ma moc Pumex ściągáiącą/wyciéráiącą: dla tego dziastá wyczyścia/ obłoki/ y wszystki zasłony w oczu ociéra.

Wrzedliwé rány napełnia/ y zágaia: dziwé mieso spadza: proch z Pumexu zeby czarné wyczyścia/wyciéráiąc wybiela. Di.

Cap. XXIX.

SAL, HALAS.

Sól.

SOli są rozmáité/ináksza iest morzka/która przy morzu rośćie/ szára iáko krupy: tá przewárzona bywa miálka/ bieluchna: ináksza która z wody wárzą: ináksza która kopáią z skał/ iáko kámień. A táka iest nalepsza/pisze Dioscо. Tá zásie dwoiáka/ iedná prosta/ á druga Kryształowa/ á tá iest/ która zową sal gemma, á téy też naywiecéy w lékárstwách potrzébuiem. Są też drugié soli/ iáko sól Ammoniyska/ która źle Pandectarius Armoniacum zowie/ o téyesmy wyszéy pisáli. Jest sól Indiyska/zową sal Indicum. Też zową sal Nitrũ, to iest sálétrá/ o któréyesmy pisáli wyszéj. Jest ieszcze sal Naphticus/która też zową sal Sodomum, bo ią w morzu/álbo lepiéy w Jezierze vmárłym zbiéráią. Jest sal Acali, o któréyesmy też pisáli w piérwszych kśięgách przy zielu Acali.

Sól/ pisze Dioscо. li. 5. ca. 80. Przyrodzenié.

ma rozmáité mocy/á wszákże wszystki ściągáią/ wyciéráią/ wyczyściáią/odrzucáią/ wycieńczáią/ máią różność/ iż iedná mocniey niż druga spráwuie.

Dla tego wrzedliwé rány/ciáło ogryzáiącé y psuiącé/powściągáią: dobrze sól przydáwáć do lékarstw/któremi chcemy skórę wyczyściáć/y wyciérać. Dioscо. Ránam.

Powściągáią y ściéráią miesá dziwé/ y inszé zbytki ná oczu wyrastáiącé: łuski ná oczu zéymuią/dziwé mieso ná káżdym inszym mieyscu zgryzáią y zéymuią/ w klistéry sól dobrze kłáżdż. Przeciw sprácowániu/ z oliwą zmieszawszy dobrze mázáć. Dioscо. Oczóm.

Przeciw opuchlinam/ także sól z oliwą rozpuściwszy/ mieysce opuchłé mázáć. Sól w worku vsmażona ná panwy/ á przykládáiąc ná bolenié y mozenié w zębie wocie/bárzo pomaga. Dioscо. Opuchlinam. Mozeniu.

Przeciw świérzbóm/ y káżdemu szpáceniu skóry/ z oliwą á z octem rozpuściwszy mázáć przy ogniu: Swiérzbóm.

párchóm. ogniu: tákże ná káżdé párchy / padánié skóry / tredowáciny: przeciw bolączkam w gárdle / sól z miodem rozpuściwszy / á octu przydawszy mieszáć. Dioſco.

Gárdlu.

Ránam. Przeciw ránam w gárdle około iezyczká / tákże z miodem sól przyprawiwszy mázáć: tákże rány y krosty ná vstách: tákże ná gniiące dźiąstá. Dioſco.

Dźiąstam.

Niedźwiadkowému / Wężowé^u / vkąszeniu. Przeciw niedźwiadkowému vkąszeniu / z śiemieniem lnianym: tákże przeciw wężowému / z Łebiotką / z miodem / á z Izopem stłukwszy przykłádáć. Dioſco.

Vkąszeniu śiersieniów / ós. Przeciw vkąszeniu śiersieniów y ós / dobrze z łoiem Bykowym rozpuściwszy / bárzo pomaga sól.

Tákże sól z rózynkámi stłuczona / álbo z sádłem wieprzowym / álbo z miodem / dobrze przykłádáć ná opuchłé moszná. Dioſco.

Moszném.

Tymże obyczáiem nátłukwszy z Łebiotką / á z kwáśnym ciástem / krosty twárdé spadza: tákże káżdému iádowitému vkąszeniu sól bárzo pomaga. Dioſco.

Krostam. Jádowité^u vkąszeniu.

Śinośćiam. Śinośći pod oczymá y czarnośći sól spadza / z miodem zmieszawszy mázáć. Dioſco.

Członkóm. Wybitym członkóm z stáwów / z mąką á z miodem przykłádáć dobrze.

Podágrze. Przeciw podágram bárzo osobliwé lekárstwo / z miodem mázáć. Dioſco.

Vszóm. Ogniu piekielnému. Z octem sól zmieszawszy á w vcho puszczáiąc / boleść w nim vśmierza: piekielny ogień / z octem zmieszawszy oddala / máząc.

Też biorą kwiát solny / tákże piánę sólną / lák z śoli / ále tego rzadko pożywamy / á też iż śie tego nie dźierżą / przeto opuszczam.

Cap. XXX.

SANDARACA.

Aptékárze też zową Sandaracam.

GDźie maß wiedźieć / że Sandaraca v dźiśieyßych Aptékárzów / nie ieſt práwa / áni tá / która wypiſuie Dioſcorides, Galenus, y Paulus. Abowiem oni máią Sandaracam, ktora od rózey zową vermicem, álbo też miewáią / która bywa przez wypalenié Bleywásu gorącożółta. A ono práwa Sándáráká / iaką wypiſuią Dioſcorides y Galenus / ieſtći krußec / który pospolu z Auripigmentum kopáią w górach / gdźie złoto y mośiądz kopáią: á Sandaraca nic inßego nie ieſt / ieno Auripigmentū doſtátecznie doßłé: y dla tego ieſt żółto czérwoné: á Auripigmentum ieſt práwie żołté / tákże Sandaracam nayduiem miedzy Auripigmentum: á Sandaraca práwa ma mieć bárwe iáko Cinobr. Ma śiły y spráwy Sandaraca podobné Auripigmentowi / piße Dioſcorides lib. 5. ca. 76. dla tego rozpuściwszy Sandaracā z żywicą przykłádáiąc ná łyśiny / któré zoſtáią po párchách wypełnia włoſy. Łyśinam.

Tákże chropawé / ßpetné / páz- páznok-
nokćie / z ſmołą rozpuściwszy / á ćiam.
pokłádáiąc ogryza / y pięknémi náraſta. Dioſco.

Z oliwą rozpuściwszy pomázywáć wßy / gubi ie. Dioſco. Wßam.

Sadzelóm w nośie / y káżdym

kró-

Kroſtam. kroſtam po ćiele/bárzo pomaga/ rozpuśćiwſzy z rożánym oley-
Wrzodóm. kiem: tákże ná wrzody/ y rozpá-dliny w śiedzeniu / condilomata zową. Dioſco.

Pomaga też przećiw krwią y ropą pluwániu/z miodem rożyn-
Pluwániu krwią. kowym: tákże przećiw ſtárému
Káßlowi. káßlowi z żywicą kádźić/ á przez piſczel dym w vſtá brać. Dioſco.

Z miodem rozpuśćiwſzy Sán-dáráke/á ták biorąc/ głos odmie-niáły y ochrápiáły napráwia. Di.

Dycháwi-cam. Przećiw dycháwicy/ z żywicą rozpuśćiwſzy / á czyniąc iáko pi-łułki/ bráć ná noc.

Cap. XXXI.

SARCOCOLLA.

NIektórzy zową krußcem Sarcocollę, dla tegoſmy iey miedzy drzewy nie wypiſáli/ niektórzy żywicę z Jálowcu. Ale ſie w tym bárzo mylą: bo Sarcocolla ieſt żywicá z iednego drzewá / ktore roſćie w Perſiiey/ iáko piße Dioſcorides lib. 3. cap. 90. podobna Mánnie/ ábo prochu Kádźidłowemu/ zową polen Thuris: ácz-kolwiek też y źiárnká bywáią miedzy prochem: ma bárwę przy-żółtßym/ á ſmák górzki: zową ią po Gréckú Sarcocolla, iákoby rzékł ſpaiánié / álbo ſtulánié ran w ćiele / iż rány y ſadzele ná ćiele goi / y ſtula / á ieſt w tym rzecz naßlachetnieyßa.

Przyrodze-nié. Ma przyrodzenié goić rány / ſadzele wrzedliwé. Dioſco.

Rymie. Fluxóm. Przećiw rymie/á fluxóm z gło-wy do oczu / dobrze przykládáć ná plaſtrze. Dobrze do plaſtrów przydawáć / ktorémi goić chcemy.

Cap. XXXII.

STIBIVM, STIMI, Antimonium, Tarbaſon.

Szpiſglas.

KRußec to ieſt/ktory zbiéráią w górách śrebrnych / podobny piá-nie: á gdy ią palą/tedy śiárką cuchnie: ma w tym rożność od o-łowiu / iż ołów rozpuſczony płynie / á Antimonium nie może bydź rozpuſczone.

Ma Antomonium, piße Dio- Przyrodze-
ſcorides lib. 5. cap. 53. moc wy- nié.
pełniáiącą / ściągáiącą / ochła-dzáiącą/ dźiwé mieſo ſpadzáią-cą/rány wrzedliwé goiącą: plu- Ránam.
gáwości / y zaſłony w oczu wy-czyśćia.

Zbytnié krwie z głowy noſem Krwi.
ćieczenié vſtáwia. Dioſco.

Poſpolićie ma też práwie moc/ ktorą y ołów palony.

Przećiw opaleniu / y opárze- Opaleniu.
niu / ſádłem świeżym pomázu-iąc bárzo goi. Dioſcorides.

Trzebá też Antimonium pa-lić / y płókáć / iáko Cádmią/ cze-go vczy Dioſcorides.

Cap. XXXIII.

SVLPHVR, THION.

Siárká.

Siárkę znáią poſpolićie ludźie/ ábowiem bárzo potrzebna ieſt śiárká. Dwoiáką piße Dioſcor. lib.

W stal wstopią Wez Stali Zolcos Wloss w Tygiel z Lotnicki y Wlo Antimonium Cudum Wogniu Sturzil.

lib. 5. cap. 78. y Galenus, która w lékárstwá bioręa/to iest/iedná/ która iest práwy kruszec: która nie byłá w ogniu/ zowę Sulphur viuum, to iest/ żywa śiárká. A to dla tego/iż ták w swéy iest náturęe/ iáko sie w ziemi vrodźiłá: druga śiárká iest/ która bywa w ogniu/ álbo przez ogień spuszczona ztéy żywéy/ á tá iest/ która pospolicie mamy. Aczkolwiek Plinius lib. 35. cap. 15 pisze/ czworáki rodzay śiárki/ ále dwá w iednym palonym rozumie Galenus, y Dioscorides.

Naylepsza iest śiárká ku lékárstwam/ która nie byłá w ogniu/ to iest/żywa/iest gorąca y wysuszáiąca w trzecim stopniu: áczkolwiek Auicena ináczéy pisze/ále w tym z nim nietrzymam.

Przyrodzenie. Wrzodóm. Śiárká ma śiłę zágrzewáiącą/rozbiia/y przedko zbiéra wrzody: dla tego bárzo pomaga przeciw kaszlowi/ropę płwániu/dychawicznym/ á to kłádąc ná ogień/ á dym przez vstá piszczelą biorąc/ták że w iáiu w rozmączki biorąc. Dioscorides.

Kászlóm.

Pániam kádząc ie/ czyni przedkie porodzenie/ vmárły płód wyciąga. Dioscorides.

Tredowácinam. Tredowáciny káżdé/ chropáwiciny ná skórze/ páznokcie chropáwe z pálców spadza/ z Terpentiną rozpuściwszy pomázuiąc. Dioscorides.

Ták że trądy spadza/ z octem winnym rozpuściwszy pomázuiąc: ták że białe krosty po licu/ któré bywáią iáko tredowáciny. Dioscorides.

Krostam.

Vkąszeniu niedźwiadkowemu. Przeciw vkąszeniu niedźwiadkowemu/ z octem ták że przykłádáć: świérzbie/ y wszystki plugáwości z ciáłá z sálétrą ściéra. Dioscorides.

Swiérzbóm.

Przeciw żółtéy niemocy/ łyżke śiárki ná czoło wymázáć/ álbo w iáiu w rozmączki dáć wypić. Dioscorides.

Żółtéy niemocy.

Przeciw rymie y Kátáruso wi/ z głowy cieczeniu plugáwościam pomaga. Dioscorides.

Rymie.

Poty bárzo y mocno vstána wia ná ciele/ posypuiąc. Dioscorides.

Potóm.

Przeciw podágrze/ z wodą rozpuściwszy pomázuiąc/ wielka pomoc. Dioscorides.

Podágrze.

Przeciw ciężkościam w vszu/ y oknieniu/ tedy pálić śiárkę á przez piszczel dym w vcho puszczáć Dioscorides.

Vszóm.

Tymże obyczáiem przeciw nie mocy spiącéy/ á vstáwicznemu mszeniu czynić oddala.

Niemocy spiącéy.

Zbité vszy vzdrawia śiárká/ słukwszy z Mirrą á z winem pomázuiąc.

Vszóm.

Cap. XXXIIII.

TERRA, GEN.

Ziemiá.

ZJemiá/ pisze Dioscorides. wszeláka/ ma moc ochładzáiącą/ stuláiącą/ spaiáiącą: á tym nárzędzie to czyni ziemiá/ która ma iáką osobliwą moc w lékárstwách/ któ ra/ ácz kolwiek ma własności osobliwé/ wszákże iest ziemiá iáko inszą.

Paulus 7. Káżda ziemiá ma moc wysuszáiącą/ á któraby miáłá iáką ognistość przydaną/ tedy płókáwemu/ z octem ták że przykłádáć: świérzbie/ y wszystki plugáwości z ciáłá z sálétrą ściéra. Dioscorides.

Przyrodzenie.

plókániem vchodźi: źiemiá tłuſta ná polách oracḱich / tym wiecéy ma moc wyſuſzáiącą: dla tego gdźie chcemy wyſuſzáć / dobrze źiemie przykładáć.

Dioſco. lib. 5. cap. 101. Źiemiá Erytryiſka oſobliwą ma śiłe w lékárſtwách: ieſt dwoiáka / biała / y ſzára iáko popiół: ma moc ściągáć / ochładzáć / wrzedliwé rány głębokié / wypełniáć / rány krwáwé goić.

Wrzedliwy ránam.

Eritrea terra.

Paulus, o téy źiemi Erytriæ / nalepſza popiołowáta / á ſzára: ma moc ćiérpnącą / á ściągáiącą / palona mocno wyſuſza.

Samia terra.

Záśie Samia terra, źiemiá Sámiyſka nalepſza / ktora nabielſza / ktora nie ćiężka / á ktora ná ięzyk przytknąwſzy wnet ſie rozpływa: ma téż też práwie moc iáko Erytria / oſobliwie przećiw zbytnim pławam niewieścim pomaga: tákże przećiw plwániu krwią / á to z prochem kwiátu iábłká Gránatowégo. Dioſco.

Pławóm. Plwániu krwią.

Tákże zápalenié / y wrzody ná moſznách / y w oczu / roztárwſzy z octem á z oleykiem różánym / okładáć. Dioſco.

Zápaleniu. Wrzodóm. Oczóm.

Potóm. Jádowitému vkąſzeniu.

Zbytnié poty potrząſáiąc vſtánawia: przećiw iádowitému vkąſzeniu / tákże powietrzá záráżeniu / z winem pić. Dioſco.

Lapis Samius

Nayduią miedzy tą źiemią kámień / ktory zową lapis Samius, ktory im nabielſzy tym nalepſzy / ma moc ćiérpnącą / á ściągáiącą / ktemu ochładzáiącą / dobrze ij pić tym / ktorzy nie mogą pokarmu zátrzymáć w żołądku / z winem. Dioſcorides.

Fluxóm.

Bárzo pomaga przećiw fluxom z głowy do oczu: tákże ná ſadzele w nich / przykładáiąc. Di.

Sadzelóm

Pániam ku łácwiemu porodzeniu / bárzo ten kámień pomocny noſząc: tákże dobrze pániam noſić / przećiw oczárowániu żywotá.

Porodzeniu. Czárom.

Też w Chium wyſpie / źiemie iedne zbiéráią / ktorą zową terra Chia, źiemiá Chiyſka: táka też nalepſza biała z nieiáką ſzárością: ma niemal też mocy / ktorą Sámia źiemiá / á oſobliwie ſmárzki ná licu ściéra / twarz gładźi / ná wſzyſtkim ćiele wdźięczną bárwę czyni. Dioſco.

Chia terra. Licam.

Pániam wielkim w zwyczáiu źiemiá Chiyſka ná chędogoſći: ma moc ná to: wrzedliwé rány głębokié wypełniáć / y zágaiáć doſtátecznie. Paulus.

Ránam.

Tákże czyni y terra Selenuſia, to ieſt / źiemiá Selewſka / zwłaſzcza ktora nabielſza. Dioſcorides.

Terra Selenuſia.

Też ieſt Krétá Cymoliyſka / zową Creta Cimolia, á tá dwoiáka / iedna biała / druga przyczérwieńſzym / obiedwie záźiębiáią: dla tego przykładáiąc ná ſadzele rozbiią / z octem rozpuściwſzy. Dioſcorides.

Creta. Sádzelóm.

Bolączki / y guzy zá vchem / y ná inſzych mieyſcách / rozpądza z octem. Dioſcorides.

Bolączkam. Guzóm.

Mieyſcá opalone / tákże z octem obłożywſzy vzdrawia: ſpeceniu żadnému przedſie niedopuſcza ſie czynić. Dioſco.

Opaleniu.

Twárdośći opuchłé ná moſznách / y zápalenié po wſzyſtkim ćiele ſpądza / piekielny ogień vśmiérza. Dioſcorides.

Twárdośćiam. Zápaleniu. Piekielnému ogniu.

Cymoliyſka Krétá ma śiłe z-

Przyrodzenié.

miękcza-

mieſzáná / płókáná nalepiey ochładza. Paulus.

Melia terra. Melia terra, álbo źiemiá Meliyſka/ma podobnoſć z źiemią ſzárą Erytriyſką: ma moc podobną hálunowi/wyczyśćia ćiáło/ á bárwę ná ćiele wdźięczną czyni: włoſy ćienczy/párchy/grubośći ná ſkórze/ tákże tredowáćiny wychedaża. Dioſco.

Włoſóm. Tredowáćinam.

Ampelitis terra. Ampelitis terra, źiemiá/ktorą náſzy pielgrzymowie z Siriiey noſzą/ roſćie przy mieśćie Seleweciiey/czarna nalepſza:ma moc/ piſze Dioſco. rozrzucáć / ochładzáć/ bárwi piękne czarno fárbuie/ tákże włoſy ná głowie fárbuie. Dioſcorides.

Bárwiam. Włoſóm.

Paul. lib 7. Ampelitim źiemię zową od winá: dla tego gdy z nią pomáżeſz mácice/ póki pákowia nie wypuśći/ tedy chrobaków káżdych nie dopuſcza pſowáć winá: guzy/y świnie wrzody/ zbiéráiąc otwarza.

Guzóm. Wrzodóm świnim.

Pácyná. Pácyná/ zową ią teſtá fornacum, álbo terrá è fornacibus; ma ſiłę z octem odbiiáiącą/ drápániu/ á świérzbowi bárzo pomaga: tákże káżdym kroſtam: też pomaga przeciw podágrze/ z woſkiem rozpuśćiwſzy przykłádáiąc: guzy zá vchem/ y pod gárdłem/ vśmiérza. Dioſcorides.

Świérzbóm. Kroſtam. Podágrze. Guzóm.

Cap. XXXV.

VINI FEX, TRYX, œni Tartarus.

Wáinſtein z Lagru winnégo.

KAmień y łagiér winny/nie ieſt przez ſwey mocy wielkiey w lékárſtwách: dla tego Paulus li. 7. piſze/ Łagier winny nie palony/ złożony z rozmáitych moc/ ábowiem mocno wyſuſza/rozrzuca: dla tego dobrze go pożywáć w niemocách wilgotnych/ á ćiekących/ bo vſtánawia zbytnié kápánié z piersi mléká.

Przyrodzenié.

Dioſcorides lib. 5. cap. 86. Łagier winny vpalony/ieſt nalepſzy ktory ma bárwę przybielſzym/ á podobną dniowi iáſnemu: pálą ią ná nowey ſkorupie w ogniu/ áż ſie rozpali iáko ogień: tymże też oby czáiem z winnégo octu łagier przy práwiáią. Ma ſiłę łagier winny palony/ mocno przepaláć/ wyćieráć/ ściągáć/ ćiérpnąć/ wrzodliwé rány zágaiáć: á ma bydź brány świeżo z winá ſtoczonego/ ábowiem rychło/ gdy ieſt przez winá/wywietrzeie: dla tego też ma bydź w beczce záſzpuntowany/ áby niewywietrzał.

Ránam wrzodliwym.

Surowy Łagier ſam przez ſie/ álbo z oleykiem Mirtowym przyprawiony / opuchliny ná członkách/ álbo bolączki / tákże wrzody przykłádáiąc ná plaſtrze ſpądza. Dioſco.

Opuchlinam. Wrzódóm.

Fluxy / y rymy / ktore ćieką do żołądká/ y do żywotá/ vſtáwia/ plaſtrem żywot okłádáiąc. Dio.

Fluxóm. Rymam.

Pániam zbytnié fluxy przyrodzone vſtánawia: tákże biegunki káżdé / czyniąc plaſtr á okłádáiąc żywot. Dioſco.

Fluxowi. Biegunkam.

Wrzody / y bolączki pod gárdłem/álbo zá vchem/ y tákié drugié przykłádáiąc/ rozpądza. Dio.

Wrzodóm. Bolączkam.

Przeciw zbytności/á ćiężkości mléká w piersiách v pań / zmieſzawſzy z octem czyniąc plaſtr okłádáć

Piersiam.

kładáć / pewnie zginie / álbo vmnieyſzy ſie. Dioſcorides.

Zásię palony Lagier / zową Wainſten / przeciw páznokćiam chropáwym / rozpuśćić żywice á okładáć / á tym lepiéy / gdy przydá dzą oleyku Máſtyxowégo. Dioſ.

Páznokćiam.

Włoſóm.

Włoſy fárbuie ná ruſo myiąc ſie z niego: płócza téż Wainſten palony / á z tego czyniąc ná oczy lekárſtwo / bielmá zśćiéra / bliznę odpadza / etć. Dioſcorides.

Oczóm.

Bliznam.

Lagier octowy / ieſcze mocniey ſzy y lepſzy ku tym wſzyſtkim rzeczam / palony y ſurowy.

Cap. XXXVI.

VITRIOLVM ROMAnum, Chalchantum, Atramentum Sutorium, Zeg viride.

Koperwaſſer.

GIlné bledy czynią Aptékárze przy tym ſłowie Vitriolum, z náuki ſwégo miſtrzá Pándectarzá / który pomiéßał té ſłowá / Vitriolum, Zeg / Atramentum Sorij, Calcitis, Colcotar, Myſij. A to iż mnimał / áby to iedná rzecz / á no rozmáité. A Polak káżdy ná krótce niech rozumie / co Galen. 9. Simplicium piße / iż w górách gdźie mośiądze kopáią / zárázem widźiałem troiáki krußec páſmem biegący / ieden ná drugim leżący: pierwſzy / który ná dnie / który zowie Zorcos, ten téż Serapio zowie Zeg rubrum, á Dioſcorides Sorij.

Drugi krußec wiśi nád tym / álbo śrzedni / który zowie Chalcitros, który Serapio nie dobrze zowie Colcotar.

Trzeci krußec / który leży ná wiérzchu Myſios, ten Serapio zowie Zeg viride, á Dioſco. Chalchantũ, Atramentum Sutorium: á to ieſt práwy Koperwáſſer. Z tego rozdźielenia káżdy wyrozumie / co ieſt v Dioßkoridesá Chalchantum, co Chalcida, co Myſij, co Sorij.

Koperwáſſer tedy ieſt Chalchantum v Dioßkoridesá / który Łácinnicy zową Vitriolum Romanũ, ábo Atramentum Sutoriũ.

Troiáki Dioſcorides wypiſuie Koperwáſſer: ieden / który ſie zśiáda przy dźiurách w górách / iáko by ſople v dáchu z kápánia wody: drugi / który bywa tám ná źiemi / gdźie one miedźiáné wody náćieką: á trzeći / który wárząc wodę táką z gór / czynią iáko ſálétrę.

Ma káżdy Koperwáſſer mocśćiągáiącą / gorącą / przepaláiącą: dla tego chrobaki płáſkie / ile drágmá záważy / z miodem bioráć / wypadza. Dioſco.

Przyrodzenié.

Chrobakóm.

Wrácánié pobudza bioráć / przeciw iádowitym grzybóm / oſobliwé lékárſtwo / piiąc Koperwaſſer z woda. Dioſco.

Wrácániu.

Głowę wyczyśćia / rozpuśćiwſzy z woda / rozmoczywſzy wełne / á w nos kładąc. Dioſco.

Głowie.

Paulus lib. 7. Chalchantos, to ieſt Koperwaſſer / w górách miedźiánych nayduią / zmárzły iáko lód / źielony / mocnéy gorącośći / bárzo mocno śćiągáiący / dla tęg wßelákié wilgotnośći trawi / y wyſuße: á táki dobry ná ſadzele.

Nale-

Nalepszy palony: palić vczy Dioscorides, komu trzebá tám czytáć sobie może.

Cap. XXXVII.

VITRVM, HYALOS.

Skło.

PLinius lib. 36. cap. 26. pisze/ że napiérwéy w Syriney wynaleźiono śkło/ paląc przy iedney rzéce/ álbo Jeźiérze/ któré Candebœa zową/ ná piásku sálétre/ któ ry piásek/ gdy dla sálétry zgórzał/ tedy vczyniło sie śkło: co oni kupcy obaczywszy/ czynili potym tákże/ á z tego nalezli śkło: á tákże ie pospolicie w onych stronách z piásku á z sálétry robią. álbo tłuką mármory ná piásek/ á z tego piásku czynią śkło. V nas tylko z popiołu czynią/ á też śkło ták dobré/ że za szyszke słoi.

Serapio, moc śkłá iest gorąca w pierwszym stopniu/ sucha w trzecim: dla tego Paulus pisze/ że śkło stárte ná mąkę subtelniuchno/ á pité z winem białym/ łamie y kruszy kámień pechérzowy. Przyrodzenie. Kámieniowi.

Z tákiegóż prochu śklánego/ czynią másć z Terpentina/ álbo z kliem śliwowym/ pisze Plateárius, á z woda rozpuściwszy/ która bárzo párchy/ świerzbie/ skrobi/ káżdé wyczyśćia. Párchóm. Swierzbóm.

Kuchárká/ która chce wnet vwárzyć mieso/ włóż kes śkłá do gárncá/ wnet vwré/ ále ma bydź śkło kámienné.

TRZECIA CZĘSC KSIĄG WTORYCH:

O rzeczách wodnych álbo miękkich, do lékarstw potrzebnych, ktorych vzywamy iedząc y piiąc.

Caput primum.

ACETVM, OXOS.

Ocet.

ROzmáité są octy/ nalepszy winny/ á im też wino naylepszé/ tym ocet wietszą á mocnieyszą ma pomoc w lékárstwách.

Gal. 4. Simp. Ocet bywa z winá y inszich rzeczy: gdy cześći winné w winie bywáią zażiąbioné/ á cześći wodné w winie zágniią: dla tego pisze Galenus, iż ocet iest

zimny / iż ginie gorąco winné / á chociaż zágnilość niemoże bydź ieno z gorącá: przedśie ieſt gorący ocet gorącym z zágnilości. Ztądże w winie ieſt dwoiáki ſmák / ieden oſtry / drugi kwáśny: dla gorącá z zágnilości / ieſt oſtry: á z zimnéy winności / ieſt kwáśny. A ztądże / piſze Galenus, wątpili ſtárzy / ieſli ocet ieſt zimny / álbo gorący: ale ná to łácwa odpowiedź. Że ocet z ſwégo przyrodzenia ieſt zimny / á im mocnieyſzé wino / tym téż zimnieyſzy ocet / á ciepły ieſt z przygody / to ieſt / tylko z zágnilości / która téż w octcie może zginąć łácwie.

Przyrodzenié. Dioſco. li. 5. ca. 12. Ocet winny ściąga / y ochładza: dla tego krwie wſzelákié zbytnié vchodzenié / ták párząc ſie nád nim / iáko piiąc ij vſtánawia.

Biegunkam. Krwi. Tákże wárząc z nim pokármy á pożywáiąc / biegunki vſtánawia: krew zbytnié ciekącą z ran / ocet vſtánawia: zápalenié w ránách oddala / á to rozmoczywſzy welne nieplókáną w octcie / álbo gębkę / y przykládáć ná ráne. Dio.

Niewieśćie mieyſcá obrázoné / á zwłáſzcá mácice vpádłą / podnoſi ocet / y léczy. Dioſco.

Jelitam. Jelito z ſtolcá wychodzącé / tákże ná welnie abo ná gębce przykládáiąc / náprawia. Dioſco.

Dźiąſłam. Dźiąſłá gniiącé / y z których krew ciecze / płóczące vſtánawia.

Króſtam. Ránam. Przeciw króſtam / wrzodliwym ránam / które ſie rozſzérzáią po ciele / y piekielnému ogniu / tákże dobrze przykládáć. Dioſco.

Ogniu piekielnému. Swierzbóm. Żánokćicam. Swierzbie / chropowáciny po ciele / zánokćice / z iákim lékárſtwem / które tákié rzeczy wyczyśćia / zmieſzawſzy / gubi: przeciw podágrze / zmieſzáć ſiárkę z octem / á przykládáć / ból vśmierza. Dioſco. Podágrze.

Ocet zmieſzawſzy z miodem / á pomázuiąc pod oczymá / ſinośći ſpądza. Dioſco. Oczóm.

Przeciw zápaleniu w głowie / y ogniſtému bolu / zmieſzáć ocet z oleykiem różánym / á ná welnie nieplókáney / álbo ná gębce przykládáć. Dioſcorides. Zápaleniu.

Ná opuchliny / zwłaſzcá gdźie iuż zá ſkorą náciecze wody / tedy zwárzyć octu / á maczáiąc chuſty álbo gębkę / okládáć ciepło. Dioſ. Opuchlinam.

Tákże puſzczáć w vcho / przeciw nieſłyſzeniu / w vſzách ſzumieniu / dźwonieniu / y inſzym niedoſtátkóm. Dioſco. Vſzóm.

Robaki w vchu / puſzcząiąc ćieplo ocet zábiia. Dioſco. Robakóm.

Wrzody / álbo guzy / które bywáią zá vchem / álbo ná inſzym mieyſcu / rozmaczáiąc gębkę á przykládáiąc / wolno ſpądza. Di. Wrzodóm. Guzóm.

Przeciw iadowitému vkąſzeniu / dobrze octem nápárzáć. Dioſcorides. Jádowitému vkąſzeniu.

Ocet téż piiąc ciepło / bárzo pomaga przeciw káżdému iádowitemu záráżeniu / dla tego dobrze w powietrzu octu vżywáć. Dioſcorides. Jádóm.

Przeciw iedzeniu álbo piciu świniey wſzy Opiũ, to ieſt / mákowégo ſoku / ocet pić: tákże przeciw iadowitym grzybóm / y ſkiśnieniu mleká w żołądku: tákże ná inſzé iády. Dioſco. Jádowitym grzybóm.

Piawki / gdy komu wnidą w gárdło / piiąc wodę / tedy ocet piiąc Piawkam.

iąc wypędza. Dioſcorides.

Káßel. Káßel ſtáry vśmiérza/á który nowy/ wiecéy pobudza: á ták nie dobrze pożywáć octu nowo káßlącym. Dioſco.

Płócząc z nim/w gárdle vśmiérza rymy/y flegmy/które ćieką z głowy ná piersi/y gárdło obrażáią. Dioſco.

Rymam. Flegmóm.

Gárdłu. Jezyczkowi. Także pomaga przećiw bolączkam w gárdle/zową ślinogórz: także iezyczkowi obrażonému/ płócząc y náparzáiąc wolno. Dioſcorides.

Zębóm. Boleśćiam w zębiéch/ bárzo pomaga płócząc z nim ćiepło. Dioſcorides.

Cap. II.

De variis aceti mixturis, & primò Acetum mulſum, Oximel.

Ocet z miodem, álbo ocet miodowány.

Inßa ieſt rzecz ocet miodowány/á inßa ocet miodowy. Bo ocet miodowány ieſt z miodu przáśnego/á z octu: á to biorąc miodu przáśnégo dwá funty/wody cztéry funty/á ták wárząc áż wodá wywré/potym wlać octu funt mocnégo winnégo/á to do piéro wárząc áż doſtátecznie vwré: á to ieſt Oximel, to ieſt/ ocet miodowány. Ocet záś miodowy/ ieſt ocet/ który bywa z miodu pitégo/gdy ſtwáśnieie.

Ocet miodowány. Ocet miodowány/piße Dioſcorides, wyczyśćia w ćiele máterię grubé/ kliowáté/ flegmiſté: dla te° bárzo pomaga boleśćiam w biodrách/ w ſtáwiéch/ w członkách/ á to drobiąc/ trawiąc/y złé wilkośći/ grubé/z nich wywodząc. Dioſco.

Padáiącéy niemocy. Przećiw padáiącéy niemocy/ dobrze brać ocet miodowy. Dio.

Vkąßenié śmiiów. Jádom. Przećiw vkąßeniu żmiie mocno pomaga: tákże przećiw iádowitéy rzeczy wypićiu álbo ziedzeniu. Dioſcorides.

Boleśćiam w gárdle. Chárcháiąc w gárdle/pomaga boleśćiam w gárdle/ zową ślinogórz. Dioſcorides.

Stáwóm. Meſuę, Ocet miodowány bárzo pomaga przećiw złym máteriam w ſtáwiéch/wywodząc ie/ y drobiąc/y ſubtélné czyniąc: ták że w żołądku/w wątrobie/w śledźionie/ w głowie/grubé/ flegmiſté máterię wyczyśćia/á zwłaſzá w długich febrách/ iáka ieſt ná káżdy dźień.

Żołądkowi. Wątrobie. Śledźionié

Ocet ſolony. Bywa téż z octu Oxalme, po łáćińie Acetum ſalſum, po polſku ocet ſolony.

Ránam. Vkąßeniu. Trzewóm. Ocet ten nápárzáiąc wyczyśćia/y poſtánawia rány wrzedliwé/po ſkórze rozßérzáiącé ſie/ á zwłaſzá które bywáią z zápomniáłégo pſá vkąßenia/ álbo którégokolwiek iádowitégo gádu: z ſtolcá trzewá wychodzącé powśćiąga/y wychodźić niedopuſcza/ przykłádáiąc. Dioſco.

Gryźieniu. Przećiw gryźieniu w ielitách/ dobrze z niego czynić cryſtére/ále wnet potym trzebá mlékiem drugą czynić. Dioſco.

Piiawkam. Piiawki/ które w gárdle álbo w vśćiéch ſtoią/wypité z wodą/ tedy tym octem płócząc gárdło/ wypadáią. Dioſco.

Ránam. Łuſki/y ćiekące rány wrzedliwé

wé ná głowie wyczyśćia.

Ocet Scillę. Czynią téż z włoſkiey cebule ocet / zową Acetum Scilliticum, to ieſt / ocet Scillę: á to weźmi piór téy cebule / wyſuſzonych przez cztérdźieśći dni ná nici / funt / á do tego wléy octu winnégo mocnégo ośm funtów / á wyſtaw záwiązawſzy ná ſłońcu cztérdźieśći dni / potym przecédź.

Przyrodzenié. Ten ocet ieſt bárzo mocnéy śiły / wyćieczáiącéy / drobiącéy / ſubtélizuiącéy: dla tego dobrze

Dźiąſtam. z tym octem płókać gniiącé dźiąſła / wyczyśćia / y vmocnia żeby chwieiącé ſie. Dioſco.

Ránam. Tákże vśmiérza rány / y kroſty w vſtách płócząc z nim / cu-

Cuchnieniu chnienié z vſt płócząc tym octem / vśmiérza. Dioſco.

Głoſowi. Głos iáſny á głośny ten ocet czyni / omienienié oddala / y tákże ochrapienié / piąc y płócząc. Dio.

Dobrze ten ocet pić tym / któ-

Żołądkowi rzy niemogą w żołądku pokármu zátrzymáć: przeciw padáią-

Padáiącéy niemocy. céy niemocy / záwrácániu w gło-

Záwrácániu. wie y przed oczymá / tém ktorzy

Kámieniowi. melánkoliczną niemocą / to ieſt / boiáźnośćią prácuią: tákże ná ká-

Zátchnieniu. mienié w pechérzu / zátchnienié

Śledźionié mácice / opuchnieniu śledźiony /

Biodrám. boleśćiam w biodrách: tákże któ-

rzy z záſtárzáłéy niemocy wzmagáią / bárzo pomocny ocet Scillę, to ieſt / z cebule Włoſkiey. Dioſc.

Oczóm. Nad to iáſność w oczu czyni /

Mákulam. mákuły wyćiéra / ćiáło człowieczeſe posila / y vtwiérdza / pleć pięknę czyni. Dioſco.

Słuchowi. Nákażony ſłuch puſczáiąc w vcho náprawia: ná oſtátek ná

każdą niemoc / wielką pomoc czyni: tylko gdźieby były rány wnątrz / álbo obrażenié żył ſuchych nie godźi ſie go dáwáć. Dioſ.

Dioſco. lib. 5. cap. 38. Téż czy- Ocet z Kocánków. nią ocet z Kocánków Arábſkich / zową Acetum de Stichade: á to moczą Kocánków Arábſkich funt / w kilko funtów octu winnégo ná ſłońcu: ten ocet rozmiękcza / y rozbiia máterię grubé / plugáwé / fleginiſté / rozpadza wiátry / y puſzenia: boleśći w bokách / y w żyłách ſuchych oddala: Bokám. Żyłam. tákże gdźieby z záźiębnienia ná mrozie / ktory członek był zepſowány / náprawia.

Dioſco. ibidem: Tákże czynią Ocet z Bukwicé ocet z Bukwicé / moczą Bukwice w octćie ná ſłońcu przez czás długi: ten ocet pomocny ná to wſzyſtko / ná co pomaga źiele Bukwicá: o czymeſmy w pierwſzych kśiegách piſáli.

Auicena, Meſuę, Téż z octu Ocet z iáblek Grá- czynią Oxizaccara, to ieſt / ocet natowych cukrowány: á to biorąc cukru funt ieden / ſoku z iáblek kwáśnych Granátowych vncіy 8. octu winnégo oſtrégo vncіy 4. wárzyć to / że będźie iáko ſyrop. Tákowy ocet / mocno pomaga przeciw tercianam febram: tákże ktore ná każdy dźień przychodzą / zową quotidianas: tákże Febram. przeciw czwartégo dniá: tymże obyczáiem przeciw ogniſtym febram / ktore bez przeſtánku dzieczą: á to biorąc ſamy z wódkámi chłodzącémi / álbo febram przywlaſczonémi. Febram ogniſtym.

Czynią téż oleiek z octu: á to Oleiek z octu. zmieſzawſzy ocet winny / z oleykiem różánym / zową Oxirodanum,

ńum, iákoby rzekł/ octowy różány oleiek. Táki oleiek bárzo pomaga przeciw boleśćiam w głowie/ y inßé boleści vśmierza.

Są inßé rozmáité lekárstwá/ które z octem przyprawiáią/ iáko Oxicroceum y inßé.

Cap. III.

ADEPS, & PINGVEDO animalium, Græcè Stear.

Tłustości, iáko ſádłá, łoie, y inßé.

Dioſcorides lib. 2. ca. 69. Tłustość káżda ma moc zágrzéwáiącą/ y odmiękczáiącą/ y rozßérzáiącą: ácz kolwiek niektóre ściągáią/ iáko Bykowa/ tákże Wołowa/ Cieleca/ Lwia.

Sádło świeże gęśie/ kokoßé/ kácze/ káplónie/ bárzo pomaga zápſowániu w niewieścich mieyſcách/ twárdości/ y boleści vlżywáiąc. Dioſco.

Zápſowániu.

Jeleni/ Słoniowy łóy. Jeleni/ Słoniowy łóy/ Węże odpądza/ gdźie z nim pomażeß. Dioſcorides.

Kożi łóy. Gryżieniu. Kożi mocny y ćiérpnący ieſt/ dla tego gryżieniu w trzewách/ bárzo pomocny z máką Jęczmienną dáiąc/ tákże kliſtére czyniąc/ z tyzánną leiąc. Dioſco.

Suchotam Którzy máią ſuchoty z rániénia płuc/ polewki tłuſte dobrze im pożywáć: tákże którzyby ieśli álbo wypili Cantaridas, to ieſt Czerwce. Dioſco.

Kożi łóy. Podágrze. Kożi łóy/ bárzo pomocny przeciw podágrze/ á to ſłukwßy z kożimi Bobki/ á z ßáfránem/ á plaſtr vczynić/ y przykładáć. Dio.

Owczy łóy/ bárzo ſie porównywa z kożim. Owczy łóy.

Swini ſmalec/ niewieścim mieyſcóm/ tákże boleściam w ſtolcu pomocny: przeciw opaleniu oſobliwé lekárſtwo. Dioſco. Swini ſmalec. Niewieścim mieyſcóm. Opaleniu.

Paulus piße/ że wieprzowé ſádło zgadza ſie z oliwą w nátuře.

Sádło wieprzowé ſłoné/ zágrzéwa mocno/ tákże rozmiękcza/ á tim mocniéy im ſtárße: dla tego wypłókáné w winie/ á z popiołem/ ábo wapnem zmießáné/ przeciw pleurze mocno pomaga: tákże przeciw zápuchłym ſadzelóm/ y bolączkam/ fiſtułam/ y inßym záſtárzałym niedoſtátkóm. Dioſcorides. Pleurze. Sadzelóm. Bolączkam. Fiſtułam.

Sádło kokoßé/ gęśié/ bárzo pomocné przeciw rozpádlinam ná wárgách pomázuiąc/ táſné lice czyni: w vßu boléść vśmierza. Dioſcorides. Sádło kokoßé. Rozpádlinam. Vßóm.

Niedźwiedźie ſádło czyni długie włoſy/ mieyſcá wygołálé od włoſów/ pomázuiąc wypełnia. Dioſcorides. niedźwiedźie. Włoſóm.

Liśie ſádło/ boleściam w vßu bárzo pomaga. Liśie.

Sádłá z ryb rzecznych/ bárzo pomocné ná oświécenié oczu: á to rozpuściwßy ná ſłońcu z miodem zmießawßy/ pomázáć oko zácmioné. Dioſco. Rybie. Vßom. Oczóm.

Paulus 5. Sádłá wßyſtki máią moc odwilżáć/ y zágrzewáć ćiáło człowieczé: á ták według rozmáitégo przyrodzenia/ rozmáitych zwiérząt/ máią więtßą ábo mnieyßą moc. á wßákże poſpolićie záwżdy męzczyńſkie ieſt gorątßé y ſuchßé káżdé/ niżli żeńſkie zny:

zny: á zásie ciepleyßé mężczyzny nieczyścióney / niżli czyścióney / iáko ciepleyßé kurowé / niżli káplónie / kiernożié gozetßé / niżli wieprzowé: á ták o inßych.

Plinius lib. 28. cap. 9. Sádłá ze wßyſtkich zwierząt potrzebné w lékárſtwách / á naywiecéy wieprzowé / o którym ták pißę / iż gdy wieprzowym ſádłem ſczérym pomáżeß v kolan / tedy ſmák y czuyność ieg̃ przyidźie do vſt / że téż y plwánié z nim bedźie. A ztąd rozumiéy / czemu naylepßa tluſtość w mázániu z Trzecią ieſt ſádło wieprzowé / ále ma bydź dobrze wyprawiono / o czymeſmy wyßßéy ßérzéy wypiſáli.

Cap. IIII.

AMILLVM.

Krochmal.

KRochmal / zową po łácinie y po Grécku Amillum, iákoby ſine mola, to ieſt / czyniony przez mielenia. Abowiém / pißę Dioſc. li. 2. cap. 92. moczą pßenice w wodźie zimnéy przez dzień y noc / á potym wypuściwßy wodę / nálać inßéy / tákże moczyć y wypuśćić / tego czynić áż práwie pßenicá rozmoknie / potym tluc álbo deptáć / że práwie ſie zetrze / á ták przecedźiwßy / ná ſłońcu prędko ſußyć / áby nie kwáśniał.

Przyrodzenié. Galenus pō. alimentorum pißę / że Krochmal ma moc odwilżaiącą / y gładzącą: dla tegó mieyſcá chropáwé gładźi / iáko w płucách / á w gárdle.

Caſsius Felix on ſtáry Lékarz pißę / że Krochmal ieſt compleßiéy mierno ciepłéy / y chłodnéy / iáko y pßenicá / z którey ią czynią.

Krochmal mocno pomaga / przećiw fluxóm ciekącym z głowy do oczu / czyniącym boleśći / rány około oczu głębokié goi. Di. Fluxóm. Ránam.

Krochmal piiąc vſtánawia plwánié krwią / wyczyśćia krtány / y płucá / biegunki iedząc vſtánawia. Dioſco. Plwánié krwią. Biegunkam.

Káßel vſtánawia wárząc ią w wodźie Jęczmiennéy / z mlékiem Migdálowym / przydawßy cukru kreconégo / á to ciáſto ieść. Dioſcorides. Káßlowi.

Paulus 7. pißę / że Krochmal mierniuchno ochładza / á wyczyśćia oſtrośći / á chropáwośći gládząc ociéra. Przyrodzenié.

Plinius lib. 22. cap. 25. Krochmal iágody ná licu zágrubiáłé y ztwárdźiałé odwilża / y odmiękcza / wyczyśćiáiąc ie.

Z iáiem zmießáiąc / dobrze dáwáć tym / którzy krwią pluią. Pluiącym krwią.

Cap. V.

AQVA, HYDOR.

Wodá.

WOdá / rzecz iedná ze cztérech Żywiołów / przez któréy człowiek złożony ze cztérech Żywiołów / nie może żyć. Jeſt iedná rzecz miedzy inßémi / któréy téż w lékárſtwách bárzo potrzebuiemy / á potrzebna ludźiom w záchowániu zdrowia wiedźieć / zkąd ma kto wodę brać ku ſwému pożywániu. Abowiém wodá zá-

dá záwżdy nábywa nátureę onéy ziemie zkąd ciecze: á iáko ziemie nie są iednákié / dla rozmáitych rzeczy ktore są w niéy / ták też y wodá ciekąca z niéy. Przeto są wody / ktore / gdy ie człowiek piie czynią wielkie podgárdłá: są wody / ktore / gdy kto pożywa / czynią morzenia w żywocie / zákrzywiania rst / czarność ciáłá. Wiem zá pewną rzecz wodę / ná Podgorzu / zá Saczem / miedzy skałami / ktora / gdyby kto chciał wynieść z gránice onéy dziedziny / tedy czyni grómy / trzáskáwice / dżdże / niepogody / etć. á ludzie zaraża.

Plinius lib. 5. cap. 106. pisze o iedney wodzie w studniéj / gdzie / gdy wpuścisz żelázo wnet sie rozpłynie / tákże o drugiéy / gdzie / gdy wpuścisz drewno obroci sie w kámień / á w drugiéy w żelázo.

Przyrodzenie. Wodá z swego własnego przyrodzenia iest zimna / á wilgotna / żadnego smáku nie máiąca: wszákże niegdy bywa wysuszáiąca / ábo gorąca / álbo gorzka z przypadku. Dla tego Hypocrates in libro de aqua & aëre pisze / iż woda / ktora z wysokich mieysc z gor álbo págorkow ciecze / iest wyborna á nazdrowsza / á zwłaszcza ktora z wschodu słońcá ciecze ná północy / przezrzoczysta / Lecie zimna / Zimie ciepła: tey też podobna / ktora ciecze z stokow głębokich / biała / nie máiąca żadnego zapáchu.

Wodá gruba. Wodá zásie / pisze Hypocrates, ktora gruba / á rozmaity smak máiąca / zágniła / ábo smrodliwa: táka czyni w człowiecze niemocy ciężkie: z tákich wod przychodzą puchnienia żywotow / schnienie piersi / y rąk / á głowy / śledziony puchnienie y twárdości / prągnienie / ktore czynią dziwne niemocy: z tey też wody przychodzą czerwonki / y insze biegunki / kwártánne febry / tákże quotidiány: pániam puchnienie / y zástánowienie w macicy czyni: tákże białe fluxy / drugim niepłodność przynosza / ábo trudne y śmiertelne rodzenie: dzieciom przepukliny / mężczyznam wrzedliwe rány ná goleniech / z drowia y żywotá vkrócenie / z nie dozrzałą stárością nawiedza y drżeniem. A tak inszych nie zliczonych niemocy tam Hypocrates z tákiey wody wylicza: a zwłaszczá tákie niemocy czyni wodá / ktora idzie z ziemie gorącey álbo zimney / gdzie iest iáka rudá złota / srebrna abo śiárczána / ábo hálunista / álbo sálétrzysta.

Wody dżdżowe. Wody dżdżowe są bárzo lekkie / á z smákiem nieiákim przykrym wóniące / przezrzoczyste: ábowiem słońce ciągnąc ná powietrze co iest subtelnieyszego á lekszego bierze / rychło sie zágniéwáia / smrod czynią. Hypocrat.

Wodá śniegowa álbo dżdżowa każda niedobra: bo cokolwiek w niéy subtelnego / ábo iáki smák máiącego / to zá mrozem zginie / sámá grubość á plugáwość zostánie. Hypocrates.

Galenus 8. Met. Wodá zimna bárzo wadzi mdłym ludziom: letnia odwilża / chłodzi / luboványe czyni.

Dioscorides lib. 5. cap. 10. Nie

łatwie o wßyſtkich wodách záraz wypiſowac/dla rozmaitych własności/ rozmaitych mieyſc/ z których też wody nábywáią rozmáitych własności. A wßakże oná wodá ieſt nachwalebnieyßa/ która przezrzoczyſta/ ſłodka/ ciekąca / żadnégo zapáchu áni ſmáku przykrégo niemáiąca/ która bez boleści z żołądká wychodźi nie opußáiąc/ áni ſie w żołądku kaząc.

Galenus, y wßyſcy lékárze vczą / że dobrze ieſt wodę zimną dawáć w ogniſtych febrách/ gdy iuż máterię będą ſtrawioné: bo łátwie ogień zágáßa. A to tylko mówią w febrách kolerycznych. Ogniſtym febriam.

Auicen. 4. Coll. de cura febris, Wodá zimna trawi wilgotności gorące kolerycznė: ále nie ma bydź dawána / iedno gdy iuż ſtrawienie ſie okaże: á záśie gdźie ſą wilgotności grubé/ flegmiſté/ tedy ſie nie godźi dawáć pić zimnéy wody/ iáko w quotidiánie y quártánie. Wilgotnościam kolérycznym.

Piße też Auicena, że záwżdy wodá ciepła rychléy zmárznie niżli zimna: nie czyni też żadnégo tuczenia w ciele / tylko czyni / że pokarm roznoſi po ciele: á gdy iuż pokarm przyimie ciało / tedy ią natura przez vryne wypędza.

Wody ciekące wßeląkim obyczáiem ſą lepßе y zdrowßе / niż ſtoiące / á zwłaſczá które cieką po wietrze / á im dáley cieką oddalone od źrzódłá/ tym zdrowßе.

Auicena Ibid. Wodá też káżda przewárzona ieſt lepßa y zdrowßa nád proſtą: ábowiem przewárzeniem trąci niedoſtátki / których nábywa z nieczyſtych mieyſc / dla tego dobrze czynią kucharze/ którzy pánom warząc/ pierwey przewarzáią wodę.

Są też wody / które z przyrodzenia ku piciu álbo iedzeniu ſie nie godzą / iáko ſą w cieplicách: które iednák ku pożytku człowieczemu pan Bóg raczył ſtworzyć/ á ſą pośpolicie gorące / dla tego przeciw zimnym niemocam bárzo pomocné/ iáko to napierwéy.

Wody w cieplicách / które ſą ſálétrowáné álbo ſłoné/ głowie/ piersiam / rymam/ kátáruſſom / bárzo pomocné myiąc ſie w nich/ y czyniąc ducię. Tákież pomocné przeciw boleściam w żołądku záźiębionym / álbo zámorzonym: tákież przeciw opuchlinam. Paulus. Głowie. Piersiam. Rymam. Kátáruſſom. Żołądkowi Opuchlinam.

Wody záśie hálunowéy nátury / plwániu krwią / żołądkowi wracáiącemu zbytnie / á nie rządnému pániam miesiącow cieczeniu/ álbo które nie donoßą dźiątek/ pomagáią. Paulus. Plwániu krwia. Żołądkowi miesiącom Płodu nie donoßone

Wody które ſą śiárczáné/ ſtrony ſkurczone odmiękczáią y zágrzewáią/ ſprácowánie oddaláią/ iedno żołądkowi wádzą. Pau. Stronam.

Które wody záśie máią w ſobie miedźiáné przyrodzenie / tákie iezyczek y boleści około niego/ oczy y ich boleści vśmierzáią. Paulus. Jezyczkowi. Oczom.

Wody które ſą z rud żeláznych/ żołądkowi y śledźionie bárzo pomocné. Paulus. Żołądkowi Śledźionie

A kto ſie chce w tákich cieplicách myiáć / ma naprzód z lekká poczynáć / ták iż iednégo dniá czwierć godźiny / drugiego puł / trzeciego

trzeciego/ cała/ etc.

Ale też snać kto rzecze/ Trzebá áby też tu wypisano o wódkách/ które z ziół wypalaią/ które też wypisano w polskim Herbarzu: á których tak bárzo témi czásy w lékárstwách pożywáią/ że też rzadka páni/ która ma dostátek/ áby ich w domu swym nie czyniłá. Aptékárze żadnych lákwarzów purguiących przez nich nie dáią. A máią ie doktorowie iáko piwo ku pokármu/ tak wódki ku syropóm á lákwarzom. Ale ia káżdému odpowiém/ że o nich niechce pisáć/ á to przeto/ żem ia pisał lékárstwá z náuki onych stárych lékárzów/ od tyla tysiecy lat doświádczonych/ którzy o wódkách nie pisáli/ y ia niechce pisáć: bo są omylné/ á nie máią w sobie żadnéy dostátecznéy śiły ziela/ z których ie czynią: A tak nie bárzo potrzebné/ á to ztąd/ iż gdzie niemáß którego ziela wóniéy y smáku/ tedy też nie trzymamy o nim/ bo iuż wywietrzało. Wódki prócz różánéy á fiołkowéy/ żadna niéma smáku áni wóniéy ziół/ á tak niemáią też mocy ich: bo piołunkowa wódká iest słodka/ gdyby miáłá bydź gorzka: á wßyßtkie inßé są szczére wody/ żadnego smáku áni wóniéy niemáiące: á gdzie niemáß smáku y wóniéy/ tám áni śiły áni pomocy: á nád to czynią ie przez piecki ołowiáné miedźiáné/ które rzeczy są iádowité.

Ale rzeczeß/ á z czymżeby dáwáć syropy álbo lákwarz: odpowiémci/ że wárzyć lepiéy té ziołká/ z których bywáią takié wódki/ á z témi mießáć: bo to wymyślily té wódki/ áptékárskie leniństwá/ áby im nie wárzyć tych decoctiy/ gotuią sobie z látá wódki z ßkodą ludzkiego zdrowia.

Cap. VI.

BVTIRVM,

Máśło.

MÁśło zna káżdy człowiek/ dla iego wielkiego vżytku. Dioscor. libr. 2. cap. 67. pißе/ że gdźie nie dostáie oleiu mówie práwego/ tedy ná mieysce oliwy/ możem brać w lékárstwách máśłá y vżywáć go.

Máśło iáko wßyscy wiedzą z rozmáitego bydłá biorą/ wßákże krowie z páśtwisk roskoßnych iest naylepßé/ dla trawy rozmáitéy: po nim kożie y owcze.

Ma moc pißе Paulus odmiękczáiąca y zbiéráiąca wrzody y inßé sadzele/ zwłaszczá dymińce/ y zá vchem bolączki/ dźiąsłá wyćieńcza/ á nawiecéy dźiećiom/ gdy zeby puszczáią/ pomázuiąc. Wrzodom. Sadzelom dyminicom bolączkom dźiąsłom.

Serapio, Máśło z swégo przyrodzenia iest ciepłé y wilgotné w piérwßym stopniu/ pomaga bárzo przeciw wßeláким bolączkam/ zwłaszczá w piersiách. Przyrodzenié. bolączkom w piersiách

Máśło náßláduie przyrodzenia mlékowégo/ dla tego biorąc ie zgolemo/ żywot purguie mocno/ przeto dobrze ie kłádź do krißter/ gdy oleyków niemáß. Dioscorides. Purguie.

Też máśło bárzo pomaga prze

ćiw

Trucizna Jadom. ćiw trucizna y każdym iádom. Dioscorides.

Boleściam Boleściam które przychodzą dźiatkom kiedy zeby puszczáią/ zmieszawszy másło z miodem pomázować dźiąsła: tákież pomaga przeciw świérzbieniu dźiąseł/ przed puszczániem zebów. Dioſc.

Świérzbieniu dźiąseł.

Krostom. Ránam. Tákież krostam y ránam w vściách/ y ná wárgách dźiecinnych/pomaga. Dioſco.

Ciáło biéli Másło ciáło z nim pomázuiąc/ czyni śliczne á iásne. Dioscorides.

Boleściam niewieścim Przeciw boleściam/ á zwłaszcza z bolączek/ w niewieścich táiemnych mieyscách: tákież przeciw twárdościam w nich/ másło świeże bárzo pomocne. Dioſ.

Gryzieniu w żywocie. Clistere z másłem potrzebno czynić/przeciw boleściam á gryzieniu w żywocie/ á zwłaszcá w bolesći kolicznéy/ álbo zráńieniu w tym ielicie. Dioscori.

bolączkam Másłá dobrze przydáwáć do lékarstw/ którémi chcemy bolączki zágnoić álbo zbiérać/ á nawiecéy pomaga ránam suchych żył/ błonek mozgowych/ pecherzowym/ y które bywáią ná szyi. Dioscorides.

Ránam wrzeóliwy. Rány wrzedliwe wyrasza/ wyczyścia/ciálem zákrywa y zágaia/ dla tego chłopkowie z másłem á z żywicą czynią sobie máści goiące. Dioscor.

Plinius lib. 28. cap. 9. Másło iest z nátury oleiowéy/ im wiecéy zágnilości nie ćierpi/ tym nalepsze/ma z przyrodzenia ściągáć/odmiękczáć/wypełniáć/wyczyściáć/ w rozmáite plastry y confecti kłádą másło.

Pomocne másło bolączkam w piersiách/ iáko w pleurách y w inszych/ ábowiem trawi y odwilża tám bolączki: też biorąc z miodem ábo z cukrem/ plugáwości z piersi wypędza. bolączkam w piersiách

Cap. VII.

CALCEAMENTORVM veterum corigium Catimata,

Skurłaty stárych bótów,

CO sobie práwie mamy niczemnym/ iednák y to nie iest bez pożytku ludzkiego/ iáko są skurłaty stárych bótów. Dioscori. lib. 2. cap. 42. pisze/ Palone skurłaty stárych bótów/ á ná proch stárte/ bárzo są pomocne posypuiąc ná mieyscá opalone/ opárzone/ ná przeczosy/ ná przetárcie od bótá/ y przeciw inszym tákowym niedostátkom: tymże obyczáiem posypuiąc koniom sádną zágaia. Opaleniu. Opárzeniu przeczosom

Pániam mácice vpádłą/ á ciez kość wielką czyniącą/ kłádąc ná wągle á ták kádząc/ mocno podnosi. Pániam.

Kádzenie témi skurłaty w domu/ niedźwiadki wypędza. Niedźwiadkom.

Cap. VIII.

CANCRI FLVVIALES, Carcinon,

Ráki.

RAki wszyscy ludzie znáią/ naylepsze są z rzek á ciekących wód słodkich.

słodkich. Dioscorides pisze/ że z swego przyrodzenia máią moc przeciwiáć sie vkąszeniu zápomniálego. vkąszeniu psá zápomniálego. psá: á to spaliwszy rákow ná popioł w gárncu nowym / á tego prochu pić dwie drágmie / przydawszy iedne drágme Gorczki z winem / á to pić przez trzy dni.

Tenże proch zmieszawszy z miodem odszymowanym dobrze przykládáć ná rospádliny y bolaczki álbo sadzele / które bywáią w stolcu/ tymże obyczáiem ná cáncerowáté sadzele káżdé. Dioſc. Rospádlinam. Sadzelom

Ráki surowé stłuczoné á z mlékiem oślim / álbo którym inszym pité / bárzo pomocné przeciw vkąszeniu káżdego weżá/ páiáká / iadowitego niedźwiadká / y inszym iadowitym bestiiam. Dioscorides. vkąszeniu wężowemu

Ráki wárzoné / álbo ná polewke szyyki y nogi stárté / dobrze iesdź tym / którzy suchotámi zrániénia płuc boleią. Dioſco. Suchotam

Ráki stárté á z bázyliyka zmieszáné/ niedźwiadki z nimi dotykáiąc zabiiáią. Dioſco. Niedźwiadkowi.

Paulus 7. Ráki stłuczoné przykládáné ná káżdé zábicie / tykłá / kułki y inszych rzeczy/ wyciągáią. Zábićiu. Tyktom. Kułkom.

Proch spalony z stárych Rákow łupin / wyciéra á bieli mocno zęby/ á nawiecey po mázániu. Zębom.

Tákież proch posypuiąc ná wrzedliwé plugáwé rány / goi ie wysuszáiąc y wychedaża / tákież wyciéra chropáwości á skrobi ná powiekách / posypuiąc tym prochem. Ránam.

Cap. IX.

CANTARIDES,

Czèrwce.

CAntarides są chrobaczki oné / które czásu księżycá Czérwcá latáiąc w nocy / świécą iáko iskry ogniowé/ ták że prosty lud mniéma áby ogień latał / álbo iskry z niego. Té chrobaki Czérwcowé rodzą sie z iágódek/ które Máią y Kwietniá kopáią w Polsce/ któremi fárbuią welny y iedwabie / z których potym czynią Szárláty y Kármezyny. A to rozumiéy káżdy / że gdy w Weneciiéy mienią welne Scarlatina, tedy wiédz / że táka welná iest fárbowáná iágodámi Czérwcowémi polskiémi : tákież Jedwab / który zową Kármezyn / rozumié sie tylko który polskim fárbuią Czérwcem : bo oni iáko ci / którzy nie mogą wymówić nászego ciężkiego iezyká/ przewrócili obiecádło/ mówiąc K miásto C á miásto W/ M/ ták iż mówią Kermes/ zá Czérwiec álbo Skárlat.

A druga też rzecz wiédz/ że ácz kolwiekci Czérwcowé iágodki/ álbo lepiéy nasienié náyduią w inych kráinách niżli w nászych / ále nigdzie ták dobrego / iáko v nas.

Czérwcowé chrobaki wylátuią z tego nasienia księżycá Czérwcá/ od których ie ták zową: á to pierwéy niżli wyleci zostáwuie nasienie / z którego bywa galeczká czérwona iáko iágódká.

Máią náture / pisze Dioscori. libr. 2. cap. 54. Czérwcowé robaczki Vide hac de re Musam in examine syrporum.

baczki ogniſta: naylepſze ſą ktore náyduią w pſzenicy á w życie/ á ktore máią pragi po ſkrzydłách/ á kter ku żółtey bárwie ſkłaniáią/ á długiego ſtanu/ v nas pospolicie niemáſz tákowych/ bo ſą krótkie á zielone/ ktore máią tylko iedno bárwę/ málo máią pomocy.

Dioſcorides ták vczy ie morzyć: wſadzáć w gárniec nie poléwány/ y záwiązáć chuſtą nie goſtą/ á potym zwárzywſzy mocnego octu winnego w drugim gárncu/ poſtáwić nád onym octem dziurą á dnem wzgore/ że párá gorąca idąc wzgore z octu záduſi chrobaki y iad od nich odeymie/ á potym zbiérać y ná nitke przeſzywáć/ á chowáć.

Przyrodzone. Máią moc Czérwcowe chrobaczki przepalać/ ogryzać/ rány czynić/ á ciepło ná wiérzch ciáłá wyciągáć: dla tego dobrze proch z nich przydawać do lékarſtw/ Ránkrom. ktorémi ſpadzamy ránkrowáte Trądom. bolączki/ trądy/ y inſze oſzpácenie ſkóry ná ciele/ iáko ſkrobi rozmáite. Dioſco.

miesiącom Pániam miesiące pobudzáią/ czyniąc peſſarium, á przydáiąc prochu troche z nich y przykłádáiąc. Dioſco.

Opuchłym Opuchłym ludźiom bárzo pomagáią/ á to dáiąc pić z lékárſtwámi/ ktore vrynę pobudzáią. Dioſcorides.

Paulus, Czérwcowe robaczki przyprawione z ciáſtem kwáſnym z dzieże/ álbo ná woſku Páznokciam. przykłádáiąc ná páznokcie chropáwe/ chropowáciny ogryzáią á cudne czynią.

Párchom. Plinius lib. 29. cap. 6. Párchowáciny ná głowie goią Czérwcé/ á to proch z nich zmieſzawſzy z ſmołą/ á okłádáiąc rány ná głowie: wſzákże wárować/ áby nie mocno przegryzły/ potym nátluc głów myſzych álbo łáynów myſzych/ álbo żółćią myſzą z ćiemierzycą á z pieprzem/ á przykłádáć ná to.

Cap. X.

CASEVS, TYROS, *Syr.*

JEſt rzecz doświádczona/ że y Syry máią rożnoſć według mieyſc/ ták iż ná iednym mieyſcu beda bárzo wdzięczne/ że też w dzieſięcioráktich lepſzych páſtwiſkách niemoga bydź takie: á to ſie dzieie influxem niebieſkim ku iednemu mieyſcu/ iákiego drugie niema.

To iáwno o Włoſkich Pármezanách/ że indźiey nie moga bydź tak roſkoſzne/ choć też ſą mieyſcá dáleko obfitſzey páſtwy y lepſzey we Włoſzech ná inſzych ſtronách niż w Pármie. Pármezan.

Dioſcor. lib. 2. cap. 44. Syr młody/ ktory ieſt nie ſłony/ bárzo człowieká tuczy/ lácwy ku trawieniu/ żołądkowi zdrowy/ żywot ná ſtolce odwilża/ cieliſtego człowieká czyni. Żołądkowi

Záśie Syr wárzony á potym z wárzenia wyiety/ potym vpieczony/ á ták ij iedząc/ żywot y biegunki záſtánawia. Dioſco. biegunkam

Syr młody przykłádány ná boleſne oczy oddala: ſinoſći pod oczymá wyczyſćia pomázuiąc. Di. Oczom.

Záśie

cantandes nad to zazyte leczy Toy Kozłowey

Tuczeniu. Zásie Syr słony nie iest ták tuczny / á ktemu ciało bárzo wycieńcza / dla tego dobrze tálowitym słoné syry ieśdź / żołądkowi nie zdrowy / wnetrznośći y żywot burzy. Dioſco.

Sadzelom wrzedliwy. Serapio, Syr młody álbo nie dawno vczyniony / przećiwnéy śiły iest od stárégo syrá: dla tego dobrze ij klásdź ná sadzele wrzedliwé zágnilé / bo ie goi: á to ſtłukwßij z liśćiem ſczawiowym.

Żołądkowi Plin. lib. 28. cap. 9. Syr młody iest zdrowy żołądkowi / który nie słony: stáré Syry żywot ná ſtolce zátwiérdzáią / ciało wycieńczáią.

Śinoſćiam Syr młody z miodem zmiéßány / śinośći pod oczymá wyczyśćia. Plinius.

Morzeniu w żywoćie. Morzenié w żywoćie vſtánawia syr / który w winie ſczmiącym w kłoſkoch wárzą / á potym ná panewce vſmážony z miodem iedzą. Plinius.

Sadzelom Ogniſtym sadzelom / które ſie przydáią ná mężczyńſkich álbo niewieśćich táiemnych mieyſcách / kożi syr ſtárty á przykládány / bárzo pomocny / á tym lepiéy kwásny zmiéßawßy z miodem octowánym / zową oximel.

Cap. XI.

CASTORIS TESTICVlus, Caſtoreum, Orchis Caſtoris,

Bobronè ſtroie.

DIoſcorides lib. 2. cap. 23. Bóbr iest zwierzę / które iednáko rádo mießka w wodzie y ná powietrzu / iáko inßé zwierzętá: álenawiecéy w wodzie: bo w niéy ſie żywi rybámi y ráki. Plinius y inßy pißą / że gdy go łowiec goni / tedy ſobie vćiekáiąc vgryźie ſtroie / zayźrzawszy dáru bożégo / który dał człowieczéy náturze w nich. Ale Dioſc. piße / że to fałß: bo to niepodobna iest rzecz / gdyż téſtro ie máią we wnątrz iáko przy nérkách. Tébáśni wſczely ſie w onych ſtronách / gdźie nie znáią Bobrów / v nas gdźie ſie rodzą widźimy iáwnie / że Bobry łowią / y w nich ſtroie náyduią.

Przyrodzenié. Gale. 9. Simp. moc Bobrowych ſtroiów iest wyſußáć w wtórym ſtopieniu / á zágrzéwáć áż w trzećim / dla tegó piße Dioſ. máią wielka moc przećiw vkąßeniu wężowému / kichánié pobudzáią.

Vkąßeniu wężowému

Bobrowé ſtroie z Poleiem dwie drágmie piiąc / pániam mieśiące wywodzą / łożyſká po porodzeniu wyrzucáią / vmárły płód z żywotá wypądzáią. Dioſ.

mieśiącom.

Opußeniu. Przećiw opußeniu á odymániu w żywoćie / z octem winnym pić: tákież przećiw morzeniu w żywoćie / y ſczkániu zbytniému / iádowitym trunkom / álbo truźiznam śmiertelnym. Dioſco.

Morzeniu. Sczkániu. Jádom.

Spiącéy niemocy. Przećiw ſpiącéy niemocy / zową veternum, z octem á oleykiem różánym pomázywáć ſkroni / ieſli trzebá tedy y czoło y głowę: tákież ná to dáwáć wóniáć y kádźić pod nos. Dioſco.

Dżeniu członków. ſkurczeniu. Tym którym drżą członki / iáko głowá / ręce / etć. tákież ſkurczonym / y wßyſtkim niedoſtátkom ſuchich żył / które zową neruos, pomagáią piiąc y námázuiąc. Dioſ.

Mżącéy niemocy. Pomagáią przeciw mżącéy niemocy/ á to dáiąc kichać: álbo colepiéy ſtłuc z Rutą álbo z ſokiemiéy/ zmieſzáć y z octem/ á ták głowę pomázáć. Serapio.

Pádáiącéy niemocy. Przeciw pádáiącéy niemocy y inſzym zimnym głównym niemocam dawáć pić Bobrowych ſtroiów pulvnciiéy z ſokiem Ruciánym.

párálizowi Przeciw párálizowi dawáć tákież pić z winem/ w którym wárzono ſzálwią y rutę.

Záráżeniu. Przeciw záráżeniu członku męzczyńſkiégo/ náparzáć dobrze winem/ w którymby wárzono ſtroie.

Przeciw niepowolnému náśienia męzćińſkiég cieczeniu/ gonorream zową/ tedy Bobrowé ſtroie ſtłuc z ſokiem Agni caſti, á octu przydáć y obłożyć moſzenki.

Cap. XII.

CERVISIA, ZITVM,

Piwo.

DIoſcorides lib. 2. cap. 79. Zowie náſzé piwo Zitum, wſzákże on wypiſuie Jeczmienné/ á bárzo ie gáni piſząc/ że vrine pite piwo ieczmienné wywodzi/ nerki obráża/ y żyły ſuché/ zową neruos, błonki mozgowé obráża/ opuſzenié y złé w ćiele wilgośći czyni: párchy/ świérzby ná nogách ſadzele czyni.

Czynią też/ piſze Dioſco. z pſzenice tákié picie v ludźi/ którzy mieſzkáią ná zachód ſłoncá/ iáko w Hiberniiéy y Brytániiéy. Témi czáſy iuż czynią po wſzyſtkiéy Europie/ która ieſt miedzy zachodem á północy/ iáko we wſzyttkiéy Niemieckiéy źiemi/ w Dunſkiéy/ Pomorſkiéy/ Pruſkiéy/ Polſkiéy/ Litewſkiéy/ Ruſkiéy/ gdźie piwá pſzeniczné czynią/ że ſie winu porownywáią/ zdrowié y wſzeláką krew dobrą w człowiecze czynią.

Galen. 6. Simp. ták piſze: Czynią też powieda picié ze zboża/ które zową foca, które picié drudzy zową Ceruiſia, to ieſt piwo/ tákié picié czyni złé wilkośći w człowiecze/ boléść w głowie/ záraża ſuché żyły.

To też powtarza Galenus co. 20. 2. particul. affor. piſząc/ że picié które czynią z pſzenice á z ieczmienią ieſt nie ſmáczné/ nie ſtráwné/ złą krew w człowiecze czyniące/ zámula y zátwiérdza wątrobę y śledźione/ w nérkách czyni kámień: á ná oſtátek káżdé piwo/ im grubſzé á metnieyſzé/ y ktemu młodé nie wykiśiałé/ tym naygorſzé.

Wſzákże ia to trzymam/ iż piwo z pſzenice vczynioné nie przebráné wyſtałé/ zdrowiu pożytecznė náſzému ieſt. Abowiém źiárno pſzeniczné nazacnieyſzym ze wſzitkich będąc/ kte[y] máiąc práwie iednákąż miáre z ćiálem náſzym/ ile gdy będźie przyprawioné piérwéy ná ſłód/ według zwyczáiu wárzenia piwá/ ſzkodźić zdrowiu náſzé[mu] ták bárzo niemoże/ ále owſzem pomaga. Co ácżby ſie ſzéroko wywieźdź mogło/ iednák iż w inſzich kśiegách da pan bóg o tym wypiſzemy/ przeto zániechać ſie to nam ná ten czás zdało/ zwłaſzá

iż

iż to rzecz ſámá v nas w Polſcze świadczy.

Cap. XIII.

CERA, CEROS,

Woſk.

WOſk káżdy zna/ którym oſobliwą pánu Bogu poſługę czyniny przy ofiárách iego naświetſzych paląc. Dwie rzeczy chowamy woſkowé ná lékárſtwá: Woſk iárzecy. Piérwſza ieſt woſk/ á ten dwoiáki/ ieden ieſt iárzecy/ zową Virginea cæra łácinnicy/ drugi ieſt woſk poſpolitj od ſtárych pſzół/ á ten záś też dwoiáki: ieden żółty który táki z przyrodzenia bywa/ gdy ij wibierze z zgonin: á drugi biały/ który Aptékárze czynią ſwą dowćipnośćią/ czérwoné/ zielone/ modré/ z fárbámi.

Druga rzecz woſkowa/ któréj potrzebuiemy w lékárſtwách/ ſą zgoniny á Woſk czarny/ który zoſtáie przy vlách gdy miód wyPropolim biéráią/ zową propolim, iákoby rzékł/ śmieći álbo plugáwośći z plaſtrów/ która zoſtáie przy vloch.

Dioſcorides lib. 2. cap. 77. y wſzyſcy lékárze Gręccy nawiecéy chwalą woſk Kretyſki y Pontyſki: ale iednák náſze woſki mogą bydź porownywáné z cudzoźiemſkimi/ á zwłaſczá Podolſkié/ których táka ieſt tám obfitość/ że nie czytamy takiéy w żadnym królestwie Greckim/ áni Włoſkim/ że też nietylko w drzewiách álbo w vloch/ ále ná źiemi miedzy trawą ſilné obfitości woſków z miody zbiéráią: á ztąd znáć/ że miłośćiwy ſtworzyćiel/ który ieſt prawdźiwa náturá y influx káżdego krolestwá/ ácz nam nie raczył dáć máćic winnych/ dał nam miody/ woſki/ á to wiedząc iż nam flegmaticum wiecéy przyſłuża miód niżli wino.

Woſk w lékárſtwách ieſt naylepſzy piſze Dioſc. mierno żółty/ nieiáko tłuſty/ woniáiący zapáchem miodowym: záśie który przybielſzym/ nie ieſt ták potrzebny áni dobry. Woſk żółty.

Bioą też woſk biały Aptékárze/ á iáko ij czynić/ vczy ſzéroko Dioſco. lib. 2. y lumen Apotecariorum, tákiéż Theſaurus. Woſk biały.

Woſk káżdy piſze Dioſcor. ma ſiłę zágrzéwáiącą/ odmiękczáiącą/ y mierno wypełniáiącą rány y ſadzele wrzedliwé: przeto lékárze/ Bárwiérze y Aptékárze/ do maśći woſk przydáią/ á myląſie ná tym bárzo oni/ którzy powiedáią/ że woſk nie pomaga w máściách/ iedno tylko zgeſtnienié czyni. Dioſco. Przyrodzenie.

Woſk w polewce dáiąc/ bárzo pomaga przećiw morzeniu w żywocie. Dioſcorides. Morzenia w żywocie.

Mámkam álbo pániam/ którym ſie mleko w piersiách z śiáda/ czyniąc guzy álbo bolączki/ vtoczyć dźieśieć pilulek z woſku ile źiárno proſiáné/ á dáć ná noc ześdź. Mámkam.

Paulus 7. Woſk w swéy náturze ieſt mierny/ ieſt iáko máteria inſzym lékárſtwóm/ á ſam miernıuchno wyćiéra y wyczyśćia/ rozrzuca też mierniuchno y zágrzéwa.

Przyrodzenie. Galenus 7. Simpli. Woſk ieſt miernoſć máiący/ miedzy lekárſtwy zágrzewáiącémi y záźiebiáiącémi/ odwilżáiącémi y wyſuſzáiącémi/ dla tego wyſuſzáiąc też z przypádłoſći odwilża/ iáko y zágrzewaiąc ochładza.

bolączkom Woſk odmiękcza twárdoſći bolączek/ pomocny chropáwoſći w piersiách y w gárdle: roſpuſciwſzy ie z oleykiem fiołkowym/ á pomázuiąc/ odmiękcza ſtrony/ Stronam. neruos zową: bolączki zbiéra y odwilża. Serap.

Jáko Woſk czynią/ wypiſuie Plin. lib. 21. cap. 14 á záśie lib. 22 ca. 24. potrzebnoſći piſze. Woſk powieda wſzeláki odmiękcza/ zágrzéwa/ wypełnia/ przeciw czérwoney biegunce dobrze ie dáwáć w polewce.

Biegunkam. Dymienicam. Przeciw dymienicam nápuchłym/ vczyniwſzy plaſtr z woſku białego/ przykładáć.

Dioſcori. lib. 10. cap. 16. Propolis/ ieſt iakoſiny wyſſéy nápiſali iákoby fus woſkowy/ podobny woſkowi/ ktory przy vloch zoſtaie zwlaſzá przy drzwiách. Taki też ma moc w lekárſtwách/ ieſt zágrzéwaiący y wyćiągáiący/ dla tego ná zábićie/ tykłá/ ábo trzaſki/ ábo zaſtrzały/ kulki/ y inſſé rzeczy wyćiąga przyłożywſzy ná ráne.

Zábićiu. zaſtrzałom Káßlowi. Przeciw záſtárzałemu káßlowi/ tym woſkiem fuſſowym dobrze człowieká kadźić/ á dym/ ábo páre brać w vſtá. Dioſcorides.

Skrobom. świérzbom Skrobi káżdé ná ciele y świérzbie zgania/ pomázuiąc z nim. Dioſcorides.

Guzom. Guzy y ſadzele twárdé trawi y odmiękcza/ boleści żył ſuchych neruos vocãt, vśmiérza/ wrzedli wé rány ſzpetné/ plugáwé/ wyczyśćiwſzy/ zálécza mocno. Plin.

Żyłom. Ránam wrzedliwy.

Cap. XIIII.

COAGVLVM animalium, Pityan, *Sérzyſko.*

Dioſcor. lib. 2. cap. 67. Sérzyſká z niektórych zwiérząt/ też ſą bárzo pomocné ku ludzkiému zdrowiu/ iáko Záiecze sérzyſko bárzo pomocné iádowitému vkáſzeniu/ tákież mozeniu około pepká y w trzewách gryzieniu/ piąc ile trzy pieniądze záważy.

Vkáſzeniu iádowite Mozeniu.

Też bárzo pomocné przeciw zbytniému miesiącow v pań cieczeniu: tákież z śiádła krew wyrzuca/ y ciężkiému z piersi flegmy wyrzucániu/ piąc tyleż. Dioſco.

miesiącom Krwi. flegmie.

Pániam. Pániam które ſą niepłodné/ bárzo ieſt pomocné Záiecze sérzyſko/ á to roſpuściwſzi z máſłem/ á po przeſtániu miesiącow/ do máćice kładąc: piąc/ płód w żywocie zábiia/ á po porodzeniu przykłádaiąc/ czyni niepłodność. Dioſc.

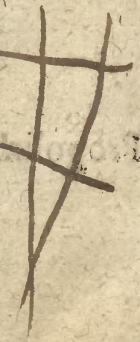

Záśie Końſkie sérzyſko bárzo pomocné mozeniu około pepká/ y w wielkich trzewách. Dioſco.

Mozeniu.

Tákież Sérzyſká/ Jágniece/ Kozlece/ Sárniece/ Jelenie/ Bykowé/ á ná oſtátek wſzyſtki táką máią moc wielką piąc ie z winem przeciw iádowitym źielom/ iáko przeciw Omiągowi. Dioſcorides.

Poſpolicie wſzeláki Sérzyſko bárzo rozmiękcza rzeczy zśiá

dłé

dlé á geſté/ á zásie miekkié á wodné zgaſcza á zsiáda. Dioſco.

Cap. XV.

CORNV CERVI VSTVM, Elaphuceras,

Róg Ieleni palony.

RÓg Jeleni palony ták przyprawiaią/ zrabáć ij w ſztuki/ á zrabawſzy wkłáśdź w gárniec nowy/ á potym pokriwką przykryć y glina gárnczárſką zálepić/ á tak do piecá włożyć y palić áż zbieleie/ potym ná proch ſtluc.

Dioſcorid. lib. 2. cap. 53. Táki proch wypłókány w wodźie dobrze dáwáć pić przeciw plwániu krwią ile dwie łyżce/ przydawſzy Drágántu.

Plwániu krwią.

Boleśćiam w żywocie.

Przeciw boleśćiam w żywocie á mozzeniu/ takiéż żółtéy niemocy/ y téż boleśćiam w pechérzu/ vżyteczno bárzo pić ten proch. Dioſcorides.

Żołtéy niemocy.

Pániam.

Pániam ná zbytnie mieśiącow płynienié/ z wódką Bábczáną álbo z iákąkolwiek inákſzą dobrze pić co drágine záważy. Dioſ.

Fluxom.

Ten téż proch płókány bárzo pomocny fluxom/ które pochodzą z głowy do oczu y wrzedliwym około oczu ránam. Dioſc.

Zębom.

Prochem tym bárzo dobrze wyćiérać zęby komu czérnieią/ álbo iákokolwiek ſą nie białé/ iáko bywa po izdebkách. Dioſco.

Wężóm.

Weże/ kádzenié tym Rogiem niepalonym/ z domu wypądza. Dioſcorides.

Márząc téż ten Róg ſurowy w octćie/ dobrze z tym octem płókáć zęby trzonowé gdy boleią. Zębom.

Paulus 7. Róg Kozi y Jeleni vpalony wybiéla zęby trac dźiáſłá: z których flegmá zbytnia ćiecze wyſuſza z winem. Biéli zęby.

Proch z rogu Jeleniégo roſpuſczony/ á około zębu oblepiony/ chwieiący zab vćwiérdza.

O przyrodzeniu Jelenim á z mietániu rogów/ ſźeroko Plinius lib. 8. cap. 32. Mieſo Jelenie które/ táki fébry nie rad miéwa. dla tego piſze Plinius, znał niektóre panie/ które ná każdy dzień vkuſiły nieco ieleniny/ á zá długi czas fébry nie vczuły: Ale powieda/ taki Jelen ma bydź/ któryby był iedną ráną zábity.

Cap. XVI.

EBVR, ELEPHANTA,

Słoniowa kość.

TRoćiny z Słoniowéy kośći bárzo rzecz potrzebna w lékárſtwách/ czego bárzo Doktorowie młodźi doświádczyli: ábowiém proch z téy kośći moczac w winie ábo w iákiéy wódce otwiéraiącéy/ á to wino álbo wódkę táką dáiąc pić ná czczo/ wolno á prędko ſpądza żółtą niémoc z ciáłá. Żółtéy niemocy.

Takiéż tákie wino álbo wódkę piiąc/ zátkánie każdé wątroby y żył każdych otwiéra. Wątrobie.

W żołądku boleści ciężkié tákiéż to wino álbo wódką piiąc/ mocno vśmiérza. Żołądkowi

W pádáiącéy niemocy/ w mieśie pitym moczac dáwáć pić/ álbo w mulśie co czynią z miodu á z winá. Pádáiącéy niemocy.

Takież

Poczęciu. Tákież piiąc z winem álbo z wódkámi pániam pomaga ku poczęciu dźiatek.

Dioſcori. lib. 2. cap. 50. piſze/ Sadzelom że zanokćice/ ſadzele v pálców przykładáiąc mocno léczy.

Cap. XVII.

Fel, cholen,

Żółć.

ŻOlć káżda ma gorzkość przyrodzoną/ ktora bárzo ieſt pomocna ku człowieczému zdrowiu: Náturą. wſzyſtki żółci máią moc zágrzéwáiącą/ tylko rożnoſć w tym/ iż iedna wiecéy niż druga.

Dioſcori. lib. 2. cap. 70. Żółć Kuropátwia/ Orła/ Kokoſza/ białéy kokoſzy/ leſnéy Kozy/ ſą nád inſzé przednie/ á to przeciw Oczom. niedoſtátkom w oczu/ iáko przeciw fluxom z głowy w oczy/ mgłam y obłokom ná oczu biélmam/ chropáwym powiekam.

Bykowa żółć lepſza nád Owcza/Swinią/Niedźwiedzą/czyni chćiwość ná ſtolce/ nawiecéy dźieciom gdy lnanki rozmoczywſzy w żółći/ do śiedzenia włoży. Dioſco.

Bykowa żółć oſobliwie przeKolaczkom w gárdle. ćiw bolaczkam w gárdle pomocna/ zowa angina, á to z miodem zmieſzawſzy pomázáć. Dioſ.

Sadzelom w żádku. Tákaż żółć wſzyſtki niedoſtátki y ſadzele w żádku goi mocno/ máząc. Dioſcorides.

Vßom. Vßy ſmrodliwé á w ktorych ropá/wyczyśćia y goi/ z mlékiem kozim álbo człowieczym zmieſzawſzy puſczáiąc/ták ié roſpádliny tám léczy. Dioſcorides.

W vchu ßumieniu. Przeciw ßumieniu w vchu z ſokiem ługowym puſczáiąc goi. Dioſcorides.

Ránam. Z miodem mießáiąc dobrze czynić z niéy plaſtry ná rány.

Sadzelom Przeciw ſadzelom ciáło ogryzáiącym/ takież boleſciam y ránam w táiemnych członkách y ná moßnách/ takież z miodem dobrze pomázywáć. Dioſco.

Tredowáćinam. Żółć z ſálétrą álbo krétą Cimoliyſką zmießána/ tredowáćiny y łupienie ſkóry wyczyśćia pomázuiąc. Dioſco.

Owcza żółć y Niedźwiedza málém ſie od Bykowéy vmnieyßa: á wßákóż niedźwiedza bárzo dobrze dawáć pić pádáiącą nié- pádáiącéy moc ćiérpiącym / takież w nos niemocy. dawáć ią ſarkáć. Dioſco.

Swinia żółć bárzo pomocna przeciw ſadzelom/ ktore bywáią w vchu/ y inßym boleſciam w nich. Dioſco.

Paulus, Miedzy wßyſtkiémi wilgoſciámi w człowiecze żółć ieſt nagorzedßa/ á ktora ieſt naPrzyrodzenié. żółtßa/ nagorzedßa / plowa nie ták.

Plinius lib. 28. cap. 9. miedzy wßyſtkiémi rzeczámi á członkámi w zwiérzętach/ żółć ná lékárſtwá ieſt nazacnieyßa/ bo ma śiłe zágrzéwáiącą/ wygryzáiącą/ drobiącą/ wyćiągáiącą.

Gdy kto chce chowáć żółć/ wźiąć świeżą żółć y záwiązáć nitką pecherzyne/potym włożyć we wrzącą wodę/ y ták długo niechać/ iákoby kto mógł przez trzy ſtáią przéżdż/ potym wyiąwſzy záwieśić kędy w ćieniu/ á ták vſußyć. Dioſ.

Cap.

Cap. XVIII.

GLVTINVM COLLA,

Kliy.

Inßa rzecz ieſt Bitumen, á inßa Glutinum: bo Bitumen ieſt z przyrodzenia iáko rudá/ oczymeſiny wyßßéy wypiſáli: ále Glutinum ieſt Kliy/ ktory czynią wárzac z ſkór wołowych/ vßu/ nog/ ßyy/ ták długo áże rozewreią/ potym ſußą á bywa kliy.

Kliy Rybi. Czynią téż kliy Rybi/ á to wárzac ſkóry/ ktore zdźiéráią z ryb morſkich/ álbo z pechérzów wielkich ryb/ zową ichtrocolla, á po łácinie piſcium glutinum.

Dioſcorid. lib. 3. cap. 92. Kliy ktory czynią z ſkór wołowych z

Liſßáiom. octem roſpuſczony/ liſßáie y káżdé

Tredowácinam. oßpácenié ſkóry/ takiéż tredowácíny wyczyśćia/ pomázuiąc.

Opárzeniu Ná opárzenié álbo opalenié mieyſcá ktorégo/ dobrze tákim kliiem pomázywáć: bo nie dopuſcza ſie ſtrupić/ áni kroſtek czynić/ á to roſpuśćiwßy w ciepléy wodźie/ y mázáć. Dioſco.

Ránam. Ná wyraſtánié ran/ wielką pomoc ma zmießawßy z miodem á z octem kliy/ á pomázywáć.

Paulus 7. Gluten ſimilagineũ, to ieſt/ kláiſtr z máki pßénicznéy/ ma moc zbiéráiącą/ dla tego do-

Wrzodom. brze kłáśdź ná wrzody.

Kliy rybi/ piße Dioſcori. cap. 93. bywa z kśięńcow Wielorybowych/ ácz kolwiek téż y z ſkór/ ktore łupią z wielkich ryb bárzo potrzebny w plaſtry/ ktore czy-

Sadzelom nią ná rány álbo ſadzele ná głowie: tákiéż w plaſtry/ ktore czynią ná trądy: tákiéż w máści/ ktore czynią ku czynieniu piekney płci ná twarzy.

Cap. XIX.

GVTTVR LVPI,

Wilcze gárdło.

Gárdło álbo krtań wilczy/ ieſt rzecz potrzebna ku zdrowiu człowieczemu: ábowiém w ſquinánciiey/ to ieſt/ gdy komu gárdło Gárdłu. bolączki zásieda/ z ſtárwßy tego gárdłá álbo krtaniá vſußonego ná proch dáć pić z wódką Borakową álbo Podrożnikową/ ieſt napewnieyßé lékárſtwo: á druzy przez ten Krtań dáią pić w téy niemocy.

Jelito téż Wilcze bárzo pomocne ná kolike: takiéż koſć któ- Kolice. ra wypada z łáynem z wilká/ wątrobá takiéż: z ſkóry téż czynić pás á ná ciáło w kolice bárzo potrzebny przykładáć/ etć.

Cap. XX.

IECVR, HEPAR,

Wątrobá.

Wątrobe ludźie znáią/ ma téż w lékárſtwách rozmáite pomocy/ iáko piße Dioſcor. libr. 2. cap. 38. że Oſłowa wątrobá vpieczona nácczo ziedźiona/ oddała od człowieká padáiącą niemoc. Pádáiącéy niemocy.

Kozią wątrobe gdy kto piecze/ ropá ktora z niéy ciecze bárzo pomocna tym ktorzy nie widzą tylko w nocy/ pomázuiąc o- Oczom. czy.

czy. Takież dymem tyże watroby gdy ią pieką/ dobrze kádzić tákié oczy/ które wednie nie mogą patrzyć. Dioſco.

Też iedząc też Watrobę pieczoną Kozią/ pomaga tákim oczom.

Kozłowa watrobá (piſze Dioſcorid. doświadczylem) iedzionа/ przeciw padáiącéy niemocy ſilno pomocna. Dioſco.

Padáiącéy niemocy.

Przeciw vkąſzeniu wężowému/ takież káżdéy beſtiéy/ watrobá kozłowa pieczona takież ſucha vtárta/ bárzo pomocna z winem piiąc. Dioſco.

Vkąſzeniu wężowému

Watrobá pſá zápomniałégo/ bárzo pomocna przeciw vkąſzeniu tego pſá. Dioſcorides.

Vkąſzenie pſá zápomniałégo.

Tymże obyczáiem/ zebem/ pſá który vkąſi/ráne dobrze okreſlić/ álbo ieſcze lepiéy w ſkórze záwiązawſzy ná ſzyi nośić. Dioſco.

Watrobę wieprzowa vſuſzoną piiąc/ pomocna przeciw wſzelákim truciznam. Serapio.

Trućiznam

Watrobá Kozia ſpalona ná proch/ krew ciekącą vſtánawia puſczáiąc w nos álbo w rány.

Krwi.

Watrobá Sepia vwárzona/ á potym zſtárta ze krwią Sepową/ pomocna piiąc ią przez oſm dni przeciw pádáiącéy niemocy.

Padáiącéy niemocy.

Watrobá Wilcza bárzo pomocna w káżdéy niemocy watrobnéy: á dla tego w opuchlinách zſtárta ná proch drágmę dáwáć przez kilká dni z winem/ pewné lekárſtwo.

Watrobie.

Cap. XXI.

LAC, GALLA,

Mléko.

MLéko/ piſze Paulus, że trzech rzeczy złożoné/ ácżkolwiek drudzy chcą że ze cztérech/ iedná ieſt Syr/ druga Máſło/ trzecia ſyrwatká.

Natluſcieyſzé mléko krowie z dobrych páſtwiſk/ które ácżkolwiek iáko piſze Dioſco. lib. 2. cap. 63. ſmák wdzięczny á bárzo człowiecką tuczy/ dobrą krew czyniąc: wſzákże częſtokroć ciężkié niemocy czyni/ iáko boleści okrutné głowy/ oczu/ w vſzu ſzumienié/ żywotá puſzenié/ żołądká bolenié/ rymy y kátáruſsy. A to nawiecéy tym/ którym ſie zſiáda w żołądku/ á ták zſiadłſzy ſie gnie/ w głowę z żołądká złémi záguloſciámi dmie/ czyniąc bolenié/ á gdy z żołądká wynidzie w trzewá/ czyni kolike iliáke/ to ieſt/ mozenié w ielitách cienkich: dla tego kto chce ieśdź mléko/ vczy Galenus, dobrze ie piérwéy przewárzyć á oſolić/ miodu troche przydáć. A ieſli kto ma chuć ku ſurowému/ tedy przyſolić troche álbo miodu włożyć/ á ták ieśdź á nie pić po nim/ zwłaſczá gdyż mléko prágnienié z ſwéy náturу odpądza.

Mléko które białe ślicznе ze wſzech ſtron geſté/ którego gdy ná páznogieć vpuſciſz nie rychło vciecze/ mocno kropiá ná páznokciu ſtoi/ tákié ieſt nazdrowſzé: á to nietylko bydlece/ ále y niewieśćie ma bydź/ którą chcą mieć

mámką

mámką dźiećiećiu/áby dźiećie dobrze chowálá. Dioſco.

purguie. Mléko świeże ná ſtolcę żywot odwilża/ ále bárzo purguie/ ktore bywa z źiół gdźie bydło ié/ białą y czarną ćiemierzycę/ tákież gdźie tym równe inſſe źiolá iedzą. Dioſco.

Záſtánawia ſtolce. Záśie mleko wárzone záſtánawia ſtolce/ á zwłaſczá w ktorym palone glażiki rzéczne álbo ſztal gáſza. Dioſco.

Ránam. Rány wnetrzne mléko goi/ á zwłaſczá ktore bywáią ná płucách/ w gárdle/ w trzewách/ w nérkách/ w pechérzu/ w mácicy/ leiąc tám. Dioſco.

Skrobom. świérzbom kroſtam. Przeciw ſkrobom ábo świérzbom/ kroſtkam białym po licu/ y złym wilgośćiam w ćiele/ ſurowe mléko z miodem zmieſzawſzy á przyſoliwſzy/ dobrze bráć. Dioſ.

Biegunkam. Przeciw biegunkam/ á zwłaſczá ktore ſą z ránámi w trzewách/ wárzone mléko topiąc á gáſząc w nim glażiki/ dawáć pić y kriſtere z niego czynić. Dioſco.

Purguie. Sérwatká z mléká ma wielką moc purgowáć żywot/ á ták dobrze ią dáwáć pić/ ktorzy máią meláncolię/ padáiące niemocy tredowáciny/ kroſty/ świérzbie/ y białe kroſtki po ćiele. Dioſcori.

Melánkolitéy. Pádáiącéy niemocy. Mléko świeże bárzo pomocne ná rány śmiertelne y ich zápalenie/ grizienie/ y przeciw wſzelákim trućinam piiąc. Dioſco.

Ránam. Rány w gárdle okolo ięzyczká w vśćiách/ w dźiąſłách/ w zębiách/ goi mléko świeże płocząc z nim. Dioſcorides.

Rány w trzewách/ tákież boleści w ſtolcu/ á to gdy przychodzi chuć ná ſtolce á nic nie bywa zową tenaſmon, mléko owcze albo krowie goi/ czyniąc z nim kriſtere: takież czynić gdy kto ma grizienie w żywocie. Dioſc.

Gryzieniu w żywocie. Ránam.

Tákież dobrze lać mléko przeciw ránam/ ktore pánie miewáią w ſwych mieyſcách taiemnych niewieśćich.

Morzeniu w żołądku. Suchotam. Niewieście mleko ieſt nád inſſe naſłodſze/ bárzo tuczy człowieká/ bárzo pomocne przeciw morzeniu w żołądku/ tákież przeciw ſuchotam ktore przychodzą z ránienia płuc/ tak ie ſſáć z pierśi. Dioſcorides.

Oczom. Niewieście mléko przydawſzy kádźidłá/ dobrze przykładáć ná krwáwe oczy/ ktore zákrwáwieią z vderzenia. Dioſco.

Pedogrze. Przeciw bolesći w pedogrze/ mléko niewieście zmieſzawſzy z woſkiem á z Opium/ to ieſt/ z ſokiem mákowym pomázywáć/ pomocno. Dioſco.

Wątrobie. śledźionie. Páda ącéy niemocy. Głowie. Oczom. Żyłom. Tym ktorzy ſtekáią ná wątrobe/ ná śledźione/ padáiącą niemoc máiącym/ ktorym ſie w głowie y przed oczyma záwráca: ktorzy máią bolesći w żyłách ſuchych/ tákież febry máiącym. Dioſcorides.

Mléko ieſt bárzo nie zdrowe/ quia caput dolentibus lac malum dare. Hypocrates.

Cap. XXII.

LANA ERIA, LANA Succida,

Wełná niepłókána.

WEłná/ procz tego że náſze ciá-

lo zákrywa y od zimná záſczyća/ przedśie też y lekárſtwá ſwé ma/ á naylepſza owcza nie płókána/ tákż ſwemi plugawoſćiámi/która namiękſza/ iako ieſt około ſzyie/ y około brzuchá/ y bioder.

Ránam. Wełná taka bárzo pomocna ná rány świéże rozmoczywſzy w octćie á w oliwie álbo w winie/ á ták przykłádáć ná rány: tákież

Zbićiu. czyniąc pomocna ná zbicie mieyſcá którego/ tákież gdźie ſie ſkórá odedrze/ tákież ná zásniáłé mieyſcá/ tákież ná złamánié kośći/ y ná káżdé chropowáćiny ná ſkórze/ bo mocno wyćiéra. Dioſco.

Boleśćiam w żołądku. Wełná táka nieplókána bárzo pomocna przećiw boleśćiam w żołądku/ w głowie y káżdym inſzym członku/ á to rozmoczywſzy w octćie zmieſzánym z różánym oleyćiem. Dioſco.

Sadzelom Wełná palona ná proch/ á tym prochem poſypuiąc ſadzele/ czym záſtrupienié/ dźiwie mieſo wygriza y ſkórá wyraſta/ goiąc. Dioſcorides.

Która ták pála: wyplókawſzy á ſczochrawſzy wełnę/ włożyć w gárniec nowy záſzpuntowawſzy włożyć do ogniá/ áż zetłé.

Plinius lib. 29. cap. 2. Wełná nie płókána bárzo pomocna ná boleśći/ á to rozmoczywſzy w oliwie á w octćie álbo w winie/

Wybićiu. dobrze przykłádáć ná członki wybité z ſtáwów/ drudzy ſoli przydawáią/ drudzy rutę ſtárwſzy z wełną á z ſádłem przykłádáią/ tákież ná zbité członki ábo opuchłé.

Cuchnieniu. Cuchnienié z vſt oddala tráć wełna zeby/ rozmoczywſzy w miedźie. Plinius.

Krew z noſá záſtánawia rozmoczywſzy w oleiu różánym/ á w nos kłádąc. Plinius. Krwi.

Ránam wrzodliwy. Ná wrzodliwé rány záſtárzáłé bárzo pomocna przykłádáć w miedźie rozmoczywſzy/ tákież ná rány w octćie álbo w oliwie rozmoczywſzy.

Báránia wełná vplókána/ á źimna w oliwie rozmoczona/ bárzo pomocna ná zápalenié nieweśćich mieyſc táiemnych/ tákież ná káżdé ich bolenié ná vpádnienié máćice dobrze z nią káDźić. Plinius. Máćicy.

Pániam. Wełná nie plókána pániam przykłádáiąc/ vmárły płód z żywotá wyćiąga/ zbytnie flury niewieśćie záſtánawia przykłádáiąc. Plinius.

Vkąſzeniu pſá zápomniáłego. Przećiw vkąſzeniu zápomniáłego pſá przyłożyć ná ránę do śiódmégo dniá nie ruchać/ zanokćice przykłádáiąc goi.

Boleśćiam w biodrach Przećiw boleśćiam w biodrách/ wźiąć co nabielſza wełnę/ á roſpuśćiwſzy ſálétrę/ śiárkę/ oliwę/ ocet/ ſmołę/ miękką/ w tym rozmoczyć wełnę/ á ná biodrá przykłádáć álbo ledźwi/ dwá rázy przez dźień. Plinius.

Odárćiu. Zbićiu. Ná oſtátek pomocna bárzo wełná nie płókána ná odárćie ſkóry/ ná zbićie/ ſtłuczenié/ ná śiność/ ná wybićie/ pádnienié/ ſtárćie/ złamánié/ ná bolenié głowy/ y żołądká/ y inſzych członków: ná zápalenié rozmoczywſzy w octćie á oleyku różánym. Plinius.

Czynią też z wełny máść/ zową œſipus, á Aptékárze Yzopũ humidam, to ieſt/ tłuſtość która

bywa

bywa z płókánia welny owczéy/ która tak czynią: wźiąć welny miękkiéy nie płókánéy/ potym ią kłásdź w gorącą wodę y płókáć y wyżymáć welne: á gdy wyżmieß/ wyléy oné pomyie w kocieł ábo w niecki/ á ták biorąc oné pomyie gárncem álbo ßkopcem z wiérzchu/ z wysoká lać długo áż ſie ſpieni/ á potym oná piiáná ſie zśiedźie: potym one tłuſtość która będźie pływálá zbiéráć/ ták długo/ áż nic nie zoſtánie/ á potym to w reku zlepić y ſchowáć. Dioſco.

Ábo proßćie wárząc w gárncu welne/ á tłuſtość z wiérzchu zbiérać y przepłókáć/ á to chowáć.

Przyrodzenié. Ma moc tá máść piße Dioſc. zágrzéwáiącą/ wypełnia wrzedliwé ſadzele/ odmiękcza twárdé/ á zwłaſczá bolączki y guzy/ kroſty twárdé w ſtolcu y w niewieścich táiemnych mieyſcách/ przyprawiwßy z Noſtrzykiem á z máſłem léczy. Dioſcorides.

Wrzedliwym ſadzelom. Guzóm. Krostam.

Dźiatki y miesiące/ przykłádáć tłuſtość ná welnie pániam/ pobudza z żywotá. Dioſco.

Miesiączóm.

Przeciw boleśćiam y inßym niedoſtátkom w vßu/ y też boleśćiam ná męzczyńſkim członku/ roſpuśćiwßy z ſádłem geśim pomázywáć. Dioſco.

Vßóm.

Tá máść bárzo pomocna ná rány które bywáią w kącikoch w oczu: ná chropowáćiny po iágodźie/ y modźele/ ná ciekące powieki.

Oczóm.

Plinius lib. 29. cap. 2. Máść z welny wypłokána goi wrzody/ á kroſty około oczu: tákież po vßách/ ná członkách táiemnych: tákież figi/ kroſty y roſpádliny/ które bywáią w żádku/ tákież kroſty y bolączki ná táiemnym mieyſcu niewieścim.

Wrzodóm. Oczóm. Krostam.

Cap. XXIII.

LVMBRICI, GES Entera, Terre inteſtina,

Gliſty źiemnè.

Gliſty źiemné káżdy zna/ á wßákże iákokolwiek wzgárdzoné/ máią swoie oſobliwą potrzebę ku zdrowiu człowieczemu/ iáko pißе Dioſco. lib. 2. cap. 60. że Gliſty źiemné/ żyły ſuché neruoſową/ przećiete zſtárté á przyłożoné ná ráne goią/ á niemáią bydź odiete/ áż do trzećiego dniá.

W ſmalcu geśim vwárzoné Gliſty/ bárzo pomagáią boleśćiam y inßym niedoſtátkom w vßu. Dioſcorides.

Vßóm.

W oliwie vwárzoné/ á w vcho przećiwné puſczáné/ boleść w zębiech vśmierzáią. Dioſcor.

Zębóm.

Vryne wywodzą zſtárté vſuſzywßy á z miodem álbo winem pité/ kámień łamią/ żółtą niemoc trácą/ zátkánie otwiéráią pul drágmy piiąc. Dioſco.

Vrynie. Kámieniowi.

Stłuczonym zbitym/ zwierćiawßy z ßáfránem á z miodem pitym/ dawáć pić Gliſty.

Cap. XXIIII.

MEDVLE ANIMALIVM, Myelon.

Szpiki z kości.

SZpiki z kości máią osobliwé mocy swoie w lékárstwách/ dla tego téż ich pomocy wypiszemy.

Dioſco. lib. 2. cap. 69. pisze/ że káżdego zwierzęcia szpik na iesień stwárdnie á bieleie/ ále na wiosne y lecie iest krwáwy á wodny ciekący.

Przyrodzenié. Káżdy szpik ma śiłę odmiękczáiącą/ rozrzedzáiącą/ zágrzéwáiącą wrzedliwé rány wypełniáiącą/ nazacnieyszy Jeleni/ wtóry stopień ma po nim Bykowy/ po nim Kozi/ ná ostátku Owczy: Jeleni osobliwą ma moc

Wężóm. iż gdźie z nim pomázesz/ węże vciekáią y wszystki gady iadowite. Dioſcorides.

Jeleni Szpik bárzo pomocny á wielkiéy chwały/ á na wiecéy pániam/ którym gdy miesiące sie zástánowią/ czynić peſſarium, to iest czopek/ á to zaszywszy tego szpiku álbo mozgu z kości/ trzy drágmy w subtelną chustecżkę/ á potym włożyć do mieysca táiemnego/ á ták trzymáć.

Żołądkowi Mózg iedżiony w żołądku czyni boleści y zámieszánia/ każi chciwość iedzenia/ á ták kto chce ieśdź/ ma go przypieprzyć. Auice.

Plinius lib. 28. cap. 9. Szpiki wszelákié wyrastáią/ wypełniáią/ odmiękczáią/ wysuszáią/ zágrzéwáią/ dla tego dobrze ie ná

Bolączkam. bolączki twárdé guzy/ wrzody/ przykładáć.

Guzóm. Wrzodóm.

Bykowé pisze Plinius cap. 10. Szpiki z prawéy nogi/ zstárwszy z sadzáni/ brwiam pomagáią/ á z własczá pádániu włosów ze włosóm. brwi.

Cap. XXV.

MANNA.

MAnná iest miód rosny/ który páda ná skały álbo drzewá/ á potym zgestnicie/ że będźie biały/ á źiarnká iáko Koryánder: gdźie rozumiém/ że Mánná od miodu máłą róznosć ma/ ábowiém iednáko z rossy bywáią/ iedno iż miód iest táiemna rossá/ który pszczoły sámé náyduią: á Mánná iest rossá słodka widoma/ która potym zgestnieie y zbieleie od słońcá/ á ták ią zbiéráią: y ácżkolwiek ią tylko w Apuleiiéy y w inszych zamorskich stronách zbiéráią/ wszákże téż ią náydźie w Polszcze/ iedno nie będźie biała: bo náss słońce nie iest dostáteczné ku wysuszeniu y wybieleniu iéy: á ta Mánna zową oracze pospolićie w Polszcze brzemieniem: bo padwszy ná zboże/ wisi miód iáko brzemie przy źdźiebie álbo kłosie.

Tákać Mánná była/ którą pan Bóg raczył żywić z swégo miłosierdźia Żydy ná puszczy: bo ták mamy napisano/ że mánná pádała z rossą/ były białé źiarnká iáko Koryánder. A ten wszystek sposób ma mánná/ którą Aptékárze máią w swych áptékách: iedno niéma tego/ áby karmił álbo czyniłá wszelákiéy rzeczy smák/ iáko oná miáłá ná puszczy/

ále

álé oná bywálá spráwiona osobliwa łaská páná stworzyciela naszego.

Takiéy Mánny nie wypisáli stárzy Greccy lékárze: bo oni subtélna máke z kádzidlá Mánna zowa: sámych Arabów iest to wynáleźienié.

Serapio o niéy pisze/ że iest ciepła w piérwszym stopniu z miérną wilgotnością á suchością.

Przyrodzenié. Pomocna bárzo przeciw rozwieźieniu żołądká/ żywot wyciéra y wyczyścia: dla tego żółtym zaskórnym wodam pomaga/ tryme y wszystki kátárussy z głowy wyczyścia/ gdy ie kto przez nos sarka ku głowie. Sera.

Rymam.

Mesuę. Naylepsza Mánná która páda ná skały/ żadnégo zászkodzenia nie czyni w ćiele/ purguie człowiéká leguchno.

Purguie. Mánná purguie colere leguchno/ piersi y gárdło mierniuchno wyczyścia y odwilża/ prágnienié oddala. Mesuę.

Piersiam.

Cap. XXVI.

MEL, MELI,

Miód.

O Rozmáitości Miodów y pszczół széroko Plinius libr. 11. cap. 4. 5. 6. 7. 8. &c. wypisuie/ tám szérzéy możesz czytać/ tu tylko wypiszemy ile ku lékárstwam przynależy.

Diosc. li. 2. ca. 74. Chwali Atycki drugi z Crety od Hybli góry: ále to pewna rzecz: by był miody Polskié á nawiecéy Podolskié znał Dioscorides y Galenus, nie vposledźiłby był ich nád Gréckié: ábowiém ácz kolwiek nátura polska nie dálá nam mácicy winá/ wszákże to nágrodźiłá Miodem wybornym/ który wiedźiálá nam flegmaticom bydź zdrowszy niźli wino: Nászy oycowie stárzy málo znali win/ z piwem á z miodem długie látá wiedli/ iákich ludźi nászego wieku nieśtáie: á to czyni naywiecéy bezecné obżérstwo y piiáństwo/ zwłaszcza winem: á takby dobrze/ żeby sie Polacy w tym obaczyli/ áby poniechawszy piiáństwá/ nászladowáli trzéźwości/ á cnót swych przodków: bo łácwieby záśie grożbá przyszłá pogránicznym ludźiom od sármatów/ ále to precz.

Miód przáśny/ pisze Galenus 7. Simpl. zágrzéwa y wysusza w wtórym stopieniu: dla tego młodym ludźiom á kolerikom gorącym/ tákież w gorących niemocách iáko w fébrách niegodzi sie go pożywáć. Przyrodzenié.

Dioscо. lib. 2. cap. 74. Miód przáśny nachwalebnieyszy im na słodkość/ woniéy roskoszney/ ostrégo smáku/ bárwy żółtéy z czérwoná iásnéy/ który gęsty/ á gdy ij weźmieś/ ciągnie sie zá pálcem iáko kliy álbo struná.

Miód przáśny ma moc/ pisze Dioscо. wyćiéráiącą/ otwiéráiącą/ złé wilgości z głęboká náwiérzch wyciągáiącą: dla tego gdy ij w rány ciété álbo wrzedliwé kłádą/ wyczyścia ociéráiąc/ ociété mieso spaia/ dźiurawé záraśta. Przyrodzenié. Ránam.

Liśáie y świérzbie podobné Pp ij liśáiom Liśáiom.

Liśáiom. liśáiom miód przewárzony z há łunem / pomázuiąc wyczyśćia y tráci. Dioſco.

Brodawkam. Tymże obyczáiem tráci brodawki ná nogách/ zową kurze oká przykłádáiąc. Dioſco.

Vßóm. Przeciw ſzumieniu w vßu y boleśćiam w nich / roſpuśćić miód z ſolą oczkowátą á puſczáć w vcho letnio. Dioſcorides.

Wßam. Gnidam. Miód przáśny tráci wßy y gnidy gdźie z nim pomáżeß.

Oczóm. Wßyſtki nieczyſtośći/ obłoki/ zaſłony / mgły ná oczu wyczyśćia puſczáiąc przez dwánaśćie dni. Dioſco.

Ránam. Krośtam. Gárdłu. Wßyſtki rány / krośty / odárćie ſkóry w gárdle około iezyczká/ y w podniebieniu/ miód płócząc wyczyśćia y goi. Dioſco.

Vrynie. Káßłóm. Wężowe vkąßeniu. Vryne pobudza / ná káßel / y wężowému vkąßeniu pomocny. Dioſcorides.

Jádóm. Przeciw Opium álbo iádowitych grzybów iedzeniu pomaga. Dioſco.

Vkąßeniu pſá zápomniałego. Przeciw vkąßeniu pſá zápomniałego dobrze pić miód y przykłádáć. Dioſco.

Stolcóm. Miód káżdy przáśny ſurowy opußa / w żywocie zámiéßánie czyni/ y ſtolce pobudza/ dla tego doktorowie roſkázuią ij odßymowáć. Dioſco.

Mel roſatum. Álbo co lepiéy czynią miód rożány / to ieſt / do dźieśiąći funtów miodu czyśćiuchnego kłádą ſunt ſoku z różéy czérwonéy / á potym troche wárzywßy kłádą kwiécia czérwonéy różéy cztéry ſunty / y wárzą áż ſok wywre / potym przecedzą.

Dioſco. lib. 5. cap. 26. Wielkiéy ieſt pomocy miód rożány / wątrobie y żołądek wyczyśćia / ná káßel roſpuśćiwßy z wodą / w którémby wárzono rózynki y figi bárzo pomocny / tákież przeciw rymam : kátáruſsy / żołądek wyczyśćią / biegunki záſtánawia. Dioſco. Wątrobie. Żołądkowi Rymam.

Złé wilgotnośći z żołądká wypędza piiąc z wodą ciepłą. Czáſu morowego powietrza miód biorąc niedopuſcza zágnilośći/ á ták y záráżenia powietrza/ y wßytko to lepiéy ſpráwuie/ niż miód ſam przáśny proſty. Dioſcor. Żołądkowi

Czynią też miód fiołkowy tákież / który bárzo pomocny przeciw káßłom/ dycháwicam / ciężkośćiam w piersiách / záſychániu / y wßyſtkim niedoſtátkom w piersiách. Mel violatū. Káßłóm. Dycháwicam. Piersiam.

Róża ſmażona w miedźie bárzo pomocna tym/ którzy máią záźiębiony żołądek á mdły/ iáko bywa w quotidiánie / y w inßych źimnych niemocách. Żołądkowi

Czynią też miód octowány wárząc ocet winny z miodem ſilnéy pomocy ku zdrowiu człowieczému/ iáko ná boleśći w ſtáwiách : tákież trawi á ſieka grubé á zpiekłé máterię w żołądku / w wątrobie / w śledźionié: trawi máterię długich febr / iáko quártány/ quotidiány / &c. Meſuę diſti. 6. de ſyropis. Stáwóm. Żołądkowi Wątrobie. Śledźionie Febrom.

Czynią też z miodu miód pity/ który Meſuę zowie/ Aqua mellis, Galenus y Paulus, Dioſcorid. hydromel: bárzo wielkiéy pomocy ku zdrowiu człowieczému/ zwłaſzá w niemocách z przyczyny źimnéy á które ſą w głowie álbo

álbo w ſtronách/to ieſt żyłách źimnych/ zową neruos, iákié ſą páráliż/ſkurczenia/ drżenié członków/ pádáiąca niemoc/krzywienié vſt.

pádáiącéy niemocy.

Dioſcor. lib. 5. cap. 9. Tákiéż Miód pity pomocny ná káßel/ dychawice/ wyczyśćia piersi ze złych wilgośći grubych flegmiſtych/ otwarza rury kędy wychodźi vryná: przećiw kolice śilną pomoc czyni/ kámieniá w nerkách y w pechérzu niedopuſcza ſie mnożyć/ omywa y wyczyśćia wnętrznośći y trzewá/ purguie y wyczyśćia żywot.

Káßłom. Dichawicy Piersiam.

Vrynie. Kolice. Kámieniu.

A náß on ſtárzec zacnéy páměći lékarz Miechowitá/ ták wyſławia miód pity w kśięgách ſwoich: Miód pity bárzo pomocny przećiw niemocam źimnym/ á nawiecéy któré pochodzą z głowy ábo żył ſuchych/ ábo ſtáwów/ ludźiom ſtárym á flegmátykóm miáſto winá w tákich niemocách potrzebny pić: y przydáie/ia we fráncowátéy niemocy ku vśmiérzeniu boleśći w ſtáwiách/ dáie miód pić/ á náydowalem wielką pomoc: á wßakóż młódźieńcom gorącéy nátury á colerykom y ktorzy máią żyły ćienkie/ nie każe go dáwáć.

Miechowitá.

Źimnym niemocam.

Flegmátićom.

Fráncom.

Meſuę przydáie/ że wárzenié miodu miſterné przydáie mu wiele dobroći/ á gdźie może bydź lepßy iáko w Polſcze: bo tego nie vmieią w inych ſtronách: á ztąd káżdy obácz/ iáko potrzebny/ á zdrowy ieſt náß miód wárzony ku piciu/ iáko nam nie potrzebno tu ſie petáć winem/ którego nie nam náturá ſprawiłá/ ále miód y piwo.

Cap. XXVII.

OLEVM OLIVARVM,

Oliwá.

OLiwá ieſt práwy oléy/ ábowiem náßé oleie z śiemion álbo mákowé nie ſą oleie/ ále ſoki wyſmážone á wybité práſámi/ á przeto dwoiáki ieſt oléy/ ieden przyrodzony który práwie bez przymießánia ábo przyprawy bywa/ á ten ieſt práwa oliwá. drugi ieſt który czynią z oliwy á z inßych rzeczy/ iáko Rożány/ Leliowy/ Rumienkowy/ á ten zową oleiem od onéy rzeczy/ którą przyprawiáią z oliwą: záśie ieſt oléy nie przyrodzony wyſmážony á wybity przez práſy/ táki ieſt Migdałowy/ Orzechowy/ Lniány/ Konopny/ Mákowy/ y inßé. Tu naprzód o práwym oleiu wypißemy.

Oliwá iáko pißę Galenus y Dioſco. ieſt dwoiáka/ iedná z oliwek niedoſtałych/ zową oleum Omfacinum, iákoby oléy niedoſtały á ćiérpnący: druga oliwá z iągód dożrzałych/ á ten záś dwoiáki/ ieden świeży drugi záſtárzały/ káżdy z tych ma ſwoie rożną náture. Czwarta oliwá z Oliwnégo drzewá płonnégo/ zową oleum oleaſtri, y ten ieſt rożny od piérwßych. Dioſcorides lib. 1 cap. 28.

Galen. Oliwá która wybiiáią z iągód oliwnych/ ieſt chłodząca á ſucha w piérwßym ſtopieniu: á dla tego pißę Dioſco. nazacnieyßa w pomocy ludzkiégo zdrowia/ zwłaſczá świeża/ z te-

przyrodzenie.

go czynią máści roſkoſzné/ żo-
Żołądkowi ładek potwiérdza/ opuchliny o-
Opuchlinam. kolo dźiąſł pomázuiąc ſpadza/
Ránam. rány goi/ zeby rucháiące ſie v-
ćwiérdza/ zbytnie poty vśmié-
rza. Dioſcori.

Zášie Oliwá z oliw doſtałych
Przyrodzenie. ieſt zágrzéwáiąca/ w piérwſzym
ſtopieniu/ á mierno odwilżáią-
Żywotowi ca/ dla tego żywot ná ſtolce od-
wilża/ záźiębieniu y przetretom
pomaga/ ćiáło czyni rychłé ku ká-
żdéy ſpráwie. Dioſco.

Ránam. Wrzedliwé á plugáwé rány
puſczáiąc ná nié/ wyczyśćia y zá-
Jádom. tłumia. Dioſcorides.

Przećiw śmiertelnym iádom
dobrze oliwę dáwáć pić/ ták że-
by nátychmiaſt było zwrócenié.

Purguie. Oliwę piiąc pułkwáterki purguie człowieká/ á to mieſzáiąc z
Tyzánną. Dioſcorides.

Kolice. Przećiw kolice/ Oliwę ſmá-
żyć z Rutą/ á dáć ćiepło pić z wo-
dą ſześć vnciy/ tákiéż kriſtere czy-
nić ná tóż/ á zwłaſzcá ná bolesći/
ktore bywáią w ielitách około
pępká. Dioſco.

Gliſtam. Piiąc Oliwę obyczáiem prze-
rzeczonym/ gliſty z żywotá wy-
pądza. Dioſco.

Zášie Oliwá ſtára/ więtſza
ma moc zágrzéwáiącą: á im ſtár
ſza/ tym téż nagorętſza/ tákże któ-
raby miáłá ſto lat/ tedy ſie poro-
wnywa z Bálſámem/ á dla tego
gdy tákiéy oliwy potrzebuiemy/
tedy ią wárzymy v ogniá áż zge-
ſtnie iáko miód/ á táka będzie mo-
cnéy gorącości. Dioſcorides.

Táki oléy bárzo pomocny w
niemocách źimnych/ zwłaſzcá
ktore pochodzą zſtrony głowy/ á
z ſtron ſuchych/ zową neruos.

Tákim oleiem dobrze mgłé o- Oczom.
czy pomázywáć: bo mocnie o-
świéca. Dioſco.

Paulus 7. Oliwá im ſtárſza/
tym wiecéy gorącości ma/ á śłe
mocnieyſza ná rozrzucánie á od-
bíiánie/ á ták ku opuchlinam/ bo- bolączkom
łączkam y innym twárdym ſa-
dzelom potrzebna.

Oliwá przytym ktora bywa Przyrodze-
z oliwek płonnéy oliwy/ ieſt źi- nie.
mnégo y ćiérpnącego przyrodze-
nia/ dla tego przećiw boleśćiam
w głowie bárzo pomocna/ zbyt-
nie poty vśmierza/ pádánia wło Włosom.
ſów niedopuſcza/ łuſki/ párchy/ Łuſkom.
Párchom.
kroſty/ świérzbie/ tredowáćiny/ Kroſtom.
y inſzé plugáwośći ná głowie świérzbom
ſpadza.

A wſzákóż ktorzy ſie czeſto tym
oleiem máżą/ rychło oſiwieią.

Oleyki drugié ktore bywáią z
rzeczámi inſzémi/ opuſczam: bo
iuż nie ſą ſimplicia, ále złożone/ á
ták nie przyſłuſzáią ku tym kſię-
gam/ gdźie tylko rzeczy iedné
wypiſuie.

Plinius lib. 23. cap. 4. każda o-
liwa odwilża náſzé ćiáło/ po-
twiérdzáiąc á poſiláiąc: á wſzák- Ránam.
że żołądkowi przećiwna/ wrze-
dliwé rány rozſzérza/ gárdło od
niego chropowáćieie/ y głos mie
ni: á wſzákże trućiny á iády od-
pądza.

Cap. XXVIII.

OVVM, OON,

Iáie.

NDźiećie zna co ieſt Jáie/ na-
przednieyſza

przednieyßa rzecz/ktora czyni dobrą krew w człowiecze / ták dobrą/że gdy świéże iáie miękko kto zié tym obyczáiem/ iż niemáß iákiéy zawády w żołądku álbo w wątrobie / tyle vczyni w godźinie krwie / ile sámo iáie záważy: á ztąd iest czemu po krwi wnet iáycá iedzą/chcąc to wnet nápełnić co vpuszczono/ etć.

Miedzy iáycy / pißę Galenus, naylepßé á nazdrowßé są kokoßę á Bażántowé / zásie inßych ptaków podlé / á zwłaszczá wodnych / á ták gesie á kácze są napodleyßé y nie do końcá zdrowé iáko y ptacy od których bywáią.

Przydáie Galenus , że máią bydź świeżuchné : bo ßtáré álbo zapártki álbo śmierdzące / iuż są iad / á ták ludźie sobie wiele zaßkadzáią iáycy / iáko téż pomagáią : bo nowémi pomagáią / ßtárémi zaßkadzáią : á im ßtárßé tym gorßé.

Dioßco. lib. 2. cap. 44. Że iáycá/ ktorémáią czynić dobrą krew iedząc/ máią bydź iedźione miękko / bo twárdé są ßnać gorßé niżli kápußtá kwáśna / á dla tego tylko tym przyßłużáią / ktorzy ciężką pracą robią iáko cepy álbo młotem.

Ztąd téż obacz/ żeć iáycá ßmáżone ießcze gorßé: bo żołądek obrażáią/wątrobę zápaláią/krew złą czynią iáko y káżda rzecz ßmáżona zgágę y nießtrawienié czynią. Galenus.

Zásie to téż pámietay żeć káżdé iáie wárzoné ießt zdrowßé / niż pieczoné : bo pieczonośc odéymuie mu przyrodzoną wilgotność wyßuszáiąc / ále wárzoné przydáie : á ztądże ießt/ pißę Dioßcorid. że iáie miękkié odwilża ná ßtolec żywot / ochrapienie gárdłá vśmierza/zwłaßczá omienié. Żywotowi.

Jáie bárzo pożyteczné przeciw bolesćiam w oczu / á to zbiwßy z oleykiem rożánym y przykłádáć ná lnánkách: álbo co lepiéy / wźiąć żółtek vwárzony / á ßtluc z oleykiem rożánym á z ßáfránem y ßtlukßy przykłádáć ná chuśćie. Dioßcori. Oczom.

Przećiw bolączkam á sadzelom w śiedzeniu / ßtluc z Noßtrzykiem iáie y przykłádáć. Dioß. bolączkam sadzelom.

Téż iáie pieczoné / á nawiecéy (Auicena przydáie)w octćie vwárzoné/twárdé iedząc vßtáną wiá biegunki / á zwłaßczá gdy bedźie co zaßtáną wiáiącego przydano / iáko z naśieniem Bábczánym / álbo naśieniem pśiéy rzeżuchy / tákież y ßmażoné pomaga. Dioßc. Biegunkam.

Białek iáiowy ßurowy z przyrodzenia ochładza/ ßpaia/dla tego zápalenia á ognie w oczu przykłádáiąc vśmierza/ á tym lepiéy z ßáfránem. Dioßco. Oczom.

Ná opalone mieyßcá przykłádáiąc białek nie dopußcza ßie czynić kroßtam y bliznam ßpátnym gdy wnet przyłoży białek. Kroßtam. Bliznam.

Oblicza ßłońce nic nie opala / gdy ie białkiem położą. Dioßc. Opaleniu ßłońcá.

Boleśći w oczu y zápalenia vśmierza/ gdy bedźie białek z káßdźidłem ná ßkroni przykłádány / tákież ćieczenié z głowy do oczu vśmierza. Dioßco.

Téż tenże białek z oleykiem rożánym z winem á z miodem przy-

prawiony/ zápalenié w oczu oddala / ná welnie przykładáiąc. Dioscorides.

Też przeciw morzeniu y gryzieniu w pechérzu y zrániéniu w nérkách/ ochrapieniu w gárdle/ dobrze iáie wypić troche zágrzawszy / tymże obyczáiem tym dobrze pić którzy krwią pluią/ álbo którym flegmá rymista ciecze z głowy do piersi. Dioſco.

pechérzowi Nérkam. Ochrápieniu.

Krwią pluániu. Flegmie.

Auicena, wszelákié iáycá á nawiecéy wróble pobudzáią mężczyńſki vczynek.

Mężczyznam.

Serapionis textus marginalis quid habet, iż gdy áby iáie całe prócz skorupy wlał do vryny człowieká trucinę iáką zárázonego/ w kilku godzin ták vznaß w którey ſtronie wątroby vsiadł iad: ábowiém ieſli wyßedł z wiérzchu á siadł w żyłách álbo w rurách vrynnych/ wnet vryná sczérnieie / á bedzie śmierdziáłá: ále ieſli ieſcze iad śiedzi wnątrz w wątrobie álbo w trzewách/ oná vryná kurczy ſie z iáiem á żółcieie á nie śmierdzi.

Znák trucizny.

O przyrodzeniu iay/ y iáko ſie z nich ptaßkowie mnożą / iáko dług kokoß y inßy ptacy ná nich śiedzą/ iáko iáie poznáć płodné álbo niepłodné/ kiedy czás náſádzenia/ álbo iáko czynić przeciw gromowi / áby ich nie záráził / y inße potrzeby wypiſuie Plinius lib. 10. cap. 51. 52. 53. 54.

Plinius lib. 29. cap. 3. Jáie z máſłem świeże zmießáné / dźieciom ná záwréwánié oczu y kliowáta flegmę nalepße.

Oczom.

Tákież żółtki twárdo vwárzoné/ przydawßy ßáfránu/ miodu/ á mléká niewieściego nalepßé lékárſtwo ná bolésć w oczu.

Cap. XXIX.

PVLMONES animalium,

Płucá z Bydląt.

PŁucá niektórych zwiérząt álbo beſtiy / ſą pożyteczné ku zdrowiu człowieczému / dla tego ich też tu nie opuścimy/ iáko o liśich płucách pißе Dioſco. lib. 2. cap. 37. że vſußoné á ná proch ſtłuczoné dobrze ie dáwáć pić dychawicznym/ ránioné płucá máiącym/ krwáwą ropą pluiącym.

Dichawicznym. Płucam.

Tákże też tłuſtość liśia w vßy puſczána bolesći w nich vśmierza. Dioſcori.

Vßom.

Báránié/ Jágniecé / Niedźwiedzé płucá / takież świnie gdy przyłożyß ná ſtártą nogę od bótá / wnet zgoi: tákież czynić ná opuchnienié álbo każdé zápalenié ſtárcia bótá. Dioſcor.

Stártéy nodze od bótá zápaleniu.

Płucá tákież Báránié dobrze świeżo przykładáć ná głowę ogoloną tym/ którzy błądzą rozumem ábo głową ſie im záwráca.

Cap. XXX.

PANIS,

Chléb.

ALeż kolwiekeśmy nieco nátrącili o chlebie gdźie o pßenicy piſano / wßákże tu ßérzéy o mocách / które w lékárſtwá vżywamy. Chleb prócz tego co nas karmi: á ieſt rzecz naprzyro-

dzeńßa

dzeńſza/ y nazdrowſza: ále pſzeniczny naylepſzy/ nie ſtáry/ áni ciepły/ po nim żytny: zásie owśiáné/ ieczmienné/ tátárczáné/ proſiáné chleby/ nie ſą zdrowe. Plinius lib. 22. cap. 25.

Plinius ibidem, Chléb biały z wodą vwárzony/ przydawſzy oliwy/ á nalepiéy rożánego oleyku/ przykładáć ná bolączki/ wrzody/ y káżdé zápuchnienia: zbité twárdości rozrzuca mocnie/ zmieſzawſzy z wodą rożynkową/ tákże z winem/ álbo z octem.

Bolączkam. Wrzodóm. Twardościam.

Tákże chléb z octem vwárzony/ dobrze przykładáć ná zbité mieyſcá/ y wywinienié ſtáwów/ álbo wybicié: á nalepſzy ná tákié rzeczy kwáſzony/ á tákże rżány. Plinius.

Stáwóm.

Tákże ná ſadzele/ ktore bywáią przy pálcách v páznokćiów/ iáko ſą zánokćice/ kroſty/ y zbiéránié tákże czynić: tymże obyczáiem z octem wárząc/ pomocny ná bombole/ guzy/ ná nogách/ podeſzwách/ ktore z chodu bywáią.

Sadzelóm. Kroſtam. Guzóm.

Chléb gruby/ álbo lepiéy twárdy/ iáki ná woynie czynią/ álbo ſtárzały ſtłukſzy/ á potym zás czyniąc z niego chléb y piekąc/ zwłaſczá z octem/ iedząc ú/ ſtolce záſtánawia w biegunkách.

Stolcóm.

Chléb z máki trzyletnéy/ z miodem zmieſzány/ záſzpecenia álbo odárcia ná licu/ z pośiadánia ſie/ álbo opuchnienia ſkóry/ przykładáiąc wyczyśćia/ goi/ y bliźny ſpądza. Plinius.

Záſzpeceniu. Opuchnieniu. Bliznam.

Biały chléb chędogi w wodźie ciepłéy álbo zimnéy rozmoczony/ (zową panatella) niemocnym gorącemi niemocámi y ciężkiémi/ bárzo zdrowy pokarm. Plinius.

Niemocnym.

A zápuchnieniu oczu/ tedy z winem zdrobiwſzy po łáźni dobrze przykładáć: tákże też y ná kroſty ná głowie/ á to przydawſzy prochu Myrtowego drzewá. Plinius.

Oczóm. Kroſtam.

Tym ktorym członki drżą po łáźniéy/ chléb z wodą dobrze ieść. Plinius.

Członkóm.

Cuchnienié w łożnicy/ ábo w domu/ chlebá przypalenié wypądza káżdé/ miáſto inſzégo kádzenia. Plinius.

Cuchnieniu

Cap. XXXI.

SALIVA, SIALON.

Sliná.

Sliná człowiecza/ ktora ſobie zá nic mamy/ wſzákże y tá ma wielką pomoc w lékárſtwách/ ku zdrowiu ludzkiému.

Paulus 7. piſze/ śliná człowiecza czcza mocno rozrzuca/ wyćiéra/ wyczyśćia: dla tego liſzáie/ piegi dźiećiam pomázuiąc wyczyśćia: wyćiąga pod oczymá ſtności/ śliná czcza żuchána z pſzenicą w vśćiách/ á przykładána.

Przyrodzenié. Liſzáiom. Piegam.

Plinius lib. 28. cap. 4. Sliná człowiecza ieſt wielkié lékárſtwo przećiw wężom/ tákże gdźie pluniesz vćiekáią.

Przećiw wężóm.

Plunąwſzy tákże po trzy kroć/ częſtokroć trácićm padáiącą niemoc: á ztądże widźiemy/ że bá- by częſtokroć to czynią/ pierwéy przemówiwſzy kilko ſłów/ áno ſie to dźieie śliną/ á nie iéy czáry. Plinius.

Padáiącéy niemocy.

Przećiw wszedźienicam oſtrym/

Wszedźienicam.

ſtrym / zową furunculos, czczą ſliną pomázać dobrze / zgmie. Pli.

Dźiwna rzecz / co przydaie Plinius, gdyby kto cokolwiek vderzył / á onégo żałował / tedy ma plunąć na poſrzodek dłoni onéy ręki / ktora vderzył / vderzonému odeyży ſie ból / z bliſká álbo z dáleká: y przydáie Plinius, że tego czeſto doświádczono / w beſtiiéy / pſá / álbo koniá.

Widźimy też czeſto / że robotnicy / gdy chcą mocno vderzyć / álbo vrąbić / álbo dźwignąć / tedy pluną w ręke / á mocą onéy ſliny / mocniéy táką rzecz ſprawią. Plinius.

A ták ieſli to widźimy / y ták wierzymy / tedy też temu wierzmy że ſliná człowieká czczego liſſáiom. Tradóm. Parchóm. ſſaie / trądy / párchy / y inſſé ſkrobi ná ćiele / wyczyśćia pomázuiąc. Plinius.

Oczóm. Tákże zemgłośći á záwrzánia oczu / ktore bywáią ludźiom z záránku / pomázuiąc ſliną czczą wyczyśćia. Plinius.

Boleśćiam w ſſyi. Boleść w ſſyi ſliną czczą práwa ręką / pomázawſſy práwą czáſſke / á lewą ręką lewą czáſſke / vśmierza. Plinius.

Gdyby co wlázło w vcho / náplunawſſy ſliną czczą / tedy wnet wynidźie / ábo vmrze.

Czárom. Też piſſe Plinius, ieſt ſilno rzecz pomocna przećiw czárom / á záráżeniu od złych rzeczy / gdy kto puſczáiąc vryne / po niéy záwżdy plunie: tákże plunąć w bót práwy / pierwéy niżli człowiek obuie: tákże plunąć / gdy kto iákie źle mieyſce przeſtąpi. Plinius.

Dla tego przywodźi Marcian, Plinius, iż ſcolopendria ſie rozpuknie / gdy ią ſliną poplunieſſ. Pli.

Tak y żábá chroſtawa / y káżda inſſa: á wężowi ieſli kto w gárdło plunie zdechnie. Ale śilá tákich czárów piſſe Plinius.

Cap. XXXII.

SANGVIS, HAEMA.

Krew.

KRwie / ktoréy gdy vpuſczamy ſſkodá záwżdy wylewáć prózno / ábowiém y téy náturá nie ſprawiłá dármo: o ktoréy ták piſſe Plinius lib. 10. cap. 37. w hiſtoriiéy przyrodzoney / że rzeczy wſſelkie czuyné / im máią krew grubſſą / tym ſą mocnieyſſe: dla tegoż też y mężczyzny / máią poſpolićie krew czérnieyſſą á grubſſą / niż białe głowy / ſą też mocnieyſſé niż niewiáſty.

Zásie piſſe / iż rzeczy czuyné / ktore máią ſubtelnieyſſą krew / ſą medrſſe y dowćipnieyſſé / nád te ktore grubſſą krew máią. A tym ſie dźieie / że ludźie w onych kráinách Włoſkich / á Greckich / ſą bárźiéy medrſſy / iż ſłońce ich wypiecze w nich wſſytki niedoſtátki / y grubości krwie: zásie v nas te źimná czynią grubość we krwi. Tymże też dźieie ſie / że w náſſych ſtronách mężowie wiecéy ſkłonni ná prace / ná walki.

Krwią człowieczą / z ktoréykolwiek ſtrony vpuſczona / piſſe Plinius lib. 28. cap. 4. dobrze pomázywáć bolączke w gárdle / angina, ślinogórz: tákże táką krwią vſtá pomázáć záráżone padáiąca nie- Gárdłu. Padáiącéy niemocy.

cą niemocą/ wnet vstawia.

Dioſco. lib. 2. cap. 71. Krew która biora w lékárſtwá ieſt nayleppſza geśia y kożielkowa: á kácza záśie krew/ Grzywaczowa/ Sinogárlicza/ Golebia/ Kuropátwia/ gdy z nią w oczu ráns pomáżeſz świeżą/ tedy goi/ tákże krew z oczu ſpadza. Oczóm.

Golebia krew oſobliwie/ boleść/ która w vcho do oczu y do noſa od blonek z głowy idźie/ vśmierza. Dioſco.

Krew kożia/ y kozłowa/ záiecza/ y Jelenia/ vſmażona ná panwy/ dáwáć ią ieść tym/ którzy máią morzenie w trzewách. Dioſcorides. Morzeniu.

Także przeciw biegunkam: tákże krew którakolwiek z tych/ dobrze pić z winem przeciw każdemu iádu śmiertelnému. Dioſco. Biegunkam. Jádóm.

Záiecza krew oſobliwie wyczyśćia piegi/ y káżda grubość/ y ſmarzki ná licu máżąc z nią: tákże ogorzenie ná ſłońcu. Dioſco. Piegam.

Przeciw pſá zápomniáłego vkąſzeniu/ krew pśia wypita: tákże przeciw każdego iádu wypiciu pomocna. Dioſco. Zápomniáłego pſá vkąſzeniu. Jádóm.

Krew Bykowa tá mocna/ bo rozbiia/ rozrzuca/ odmiękcza: dla tego ná twárdé guzy/ ſadzele/ z máką Jęczmienną czyniąc plaſtr/ bárzo pomocna. Dioſco. Guzóm. Sadzelóm.

Krew mieśieczna niewieśćia ták iádowita/ iż gdyby z nią brzemienna byłá pomazána/ álbo poniéy chodźiłá/ tedy porzuczenie czyni/ á potym niepłodność wieczną: á Lékárze inſzy piſzą/ tákże Plinius li. 28. c. 7. że zboże ſchnie/ tedy niewiáſtá ćierpiąca mieśiące idźie/ láſy opadáią/ w ſádách ſczépie poſchnie/ owoc opáda gdźie dotknie/ trawá zbieleie/ len albo nici gdy tknie wiecznie czérnicią/ pczoły z vlá gdźie ie dotknie vciekáią.

A wſząkże iákóżkolwiek/ táka krew ieſt wielki iad/ á wżdy ma ſwą pomoc ku lékárſtwam: abowiém gdyby niewiáſtá táka krwią pomazałá noge podágre ćierpiącą: tákże guzy/ y gruczoły pod gárdłem/ y zá vchem/ y pod pázuchy: piekielny ogień/ bolączki oſtré/ wzdeté bolące/ zową furunculos: tákże ſadzele wyroſłé przy oczách/ zową Epiforas, y inſzé tym podobné ſadzele/ tedy ból oddala y wyczyśćia. Plinius. Podágrze. Guzóm. Gruczołóm. Piekielnému ognin. Sadzelom

Tymże obyczáiem táka krew vzdrawia terciany y quartany: tákże vkąſzenie zápomniáłeg pſá/ gdyby w tey krwi rozmoczywſzy welne czarnégo báráná: á w febrze noſząc przy práwym boku. Febram. Vkąſzeniu pſá zápomniátego.

Cap. XXXIII.

VINVM, OINON.

Wino.

ACzkolwiek piérwéy wypiſáliśmy o mácicy winnéy/ y o iágodźie winnéy/ wſząkże o ſámym winie niedotknęliſmy. A ták tu o winie wypiſzemy. Plinius, Galenus, Dioſcorides, y wſzyſcy wypiſuią/ któreby były winá nalepſzé: ále nam próżno tego wſpominać/ gdy do nas nieprzychodzą/ które oni wypiſuią: ſámo Węgierzkié/ y to pogránicznė/ do nas przychodźi/ zaginęło Serem

ſkié/

skié/ które iest zá iedno z Słowieńskim: które też nászy stárszy oycowie á fundatorowie Polski opuściwszy/przeszli w té kráiny/ gdzie tylko piwo á miód piią/ z tymże tu mieszkáią/ nie szczepiąc winnic/bo rzadko kiedy dla zimnéy kráiny doidzie: ábowiém ieśliby kędy mogło bydź/ tedy w Sedomierzu/ gdzie osobliwé mieysce iest y ziemiá/wszákże rzadko doidzie:á ieśli doidzie/iednák lepszé niż Morawskié bywa.

Wielka iest gadká v Doktorów o winie/y iego komplexiiéy/ iż iedni mówią/ nászláduiąc Galenum y Paulum, że iest zágrzewáiącé/y wysuszáiącé w wtórym stopniu/á które iest bárzo stárć/iest gorącé y wysuszáiącé.

Drudzy mówią/ że iest zimné á wilgotné/á tego znak iż czyni zimné niemocy/iáko páráliże/padáiącéy niemocy/ ápoplexię/kurczenié żył/ fluxy/ Rymy/kátárussy: á gdyż causa noscitur per effectum, tedy té spráwy á vczynki winá vkázuią/że iest zimné á wilgotné: ále to łácwie rozebráć tym obyczáiem/ iż wino/ iáko y piwo/y miód/ istnością/ która widzimy actuali operatione, iest mokré y zimné. To iáwno z dotykánia/że gdy sie go dotknie człowiek/tedy mokré y zimné/ ále zás spráwy swéy/ która ma mocną/ gdy bedzie od gorącości nászego ciálá przemienioné (tedy de actione potentiali, quam acquirit in alteratione caloris nostri corporis) iest gorące álbo zágrzewáiącé/ w wtórym stopniu. A tego znák/ iż gdy ie puszczáią ná rány nászég ciálá/ tedy bolączki/ rány/ plugáwé sádzele/ wysuszą. O czym Pan Krystus wspomina w Ewánieliiéy/ o Sámárytánie zránionym. Aczkolwiek wino czyni niemocy zimné/któreśmy námienili/ tedy to czyni z swą wielkością/ iż kto go zbytnié piie wiele/ ták że náturá niemoże strawić: á ták z ong swą zbytnią wodnością/y zimnością istną/iáka ma ná ten czás/idzie po żyłách y po ciele/ zátkumiáiąc gorące przyrodzenié: potym zágniie sie w ciele/ zwłaszcza w głowie/ á z onéy zágnilości bywáią niemocy. Ale to z przypádłości/á naywiecéy bywa Polakóm/ którzy chcą tákże pić wino iáko piwo. A iest t:ğ znák pewny/ábowiém iuż tego dosyć widano/ iż sie niektórym po wczorayszym vpiciu winem/puszczało z głowy miásto krwie szczéré wino:drugim po wczorayszym vpiciu/ puszczáiąc krew/szło miásto krwie szczéré wino: o tym mam świádków żywych nie málo. A ztądże przychodzą dżiwné niemocy/ iáko bolenia głowy niewymowné/ krosty/ guzy/gruczoły/párchy/fistuły: á to przypisuią fránccy/áno nie bedzie: wiec sie dáią mázać prózno/ potárgáią zdrowié/ że potym niemogą do niego żadnym obyczáiem przyśdź. A tom przeto nápisał/ áby sie Polacy obezrzeli ná to piiáństwo/ áby ie wzgárdzili.

Dioscorides lib. 5. cap. 6. Wino stáré obrázа suche żyły/y wszystki naczynia czuyności: áczkolwiek stáré wino smáku wdzięczniey-

cznieyßégo/dla tego ſie máią wy
ſtrzegać: ták ći / którzy máią
wnątrz zwlaſczá w głowie nie-
iáką záwádę. W dobrym zdro-
wiu będącym mierno pité wi-
no/ to ieſt / ſklanke álbo dwie / y
to z wodą przymießáné / bárzo
człowiekowi zdrowé / ábowiém
ſtrawienié czyni przyrodzeniu /
ogień zbudza/ y mocni dobré du-
chy/ y weſelość czyni. Dioſco.

Wino młodé opußa człowie-
ká/ z trudnością bywa ſtráwio-
no/ ciężkié á ſtráßliwé czyni ſny/
y ſpánie. Dioſco.

Záśie które ieſt mierné/ to ieſt
ni ſtáré ni młodé/ niéma tákich w
ſobie niedoſtátków: dla tego w
záchowániu zdrowia nád inßé
nachwalebnieyßé.

Białé wino łácwie bywa ſtrá
wióno/á żołądkowi bárzo pomo
cno / czarné / grubé / trudné ku
ſtráwieniu/ piiáńſtwo czyni/ ie-
dno iż człowieká dobrze tuczy.
Dioſcorides.

Záśie mierné w bárwie / to
ieſt ni białé / ni czarné/ ábo czér-
woné/ zową Verniculum, bywa
żółté / ma miernoſć/ to ieſt / nie
wnet bywa ſtráwiono / áni też
trudno: wßákże w záchowániu
zdrowia zacnieyßé białé. Dioſco.

A nie tylko wino ma cześć z
bárwy / ále też z ſmáku / y z wo-
niéy: to ieſt / iáko Miechowitá on zacny ſtárzec pißе / które
ma w ſobie ono ſłowo: Colo-
rem, Saporem, & Odorem, bár-
we / ſmák / y wonność wdzię-
czną. A ták wino w ſmáku ſło-
dkié / ieſt ſubſtánciiéy grubéy / pi-
ßе Dioſcori. trudno bywa ſtrá-

ſtrawie-
niu.

pußeniu.

żołądkowi

wiono/ żołądek nápußa / żywot Żołądkowi
y trzewá turbuie: á wßákże nie Trzewam.
ták czyni piiáńſtwá/ nérkam y pe- Nérkam.
chérzowi bárzo zdrowé. Dioſco.

Wino záśie oſtré á przykré v- Vrynie.
ryne wywodźi/ále boleści w glo
wie czyni / y piiáńſtwo. Dioſco.

Wino przykwáśnieyßym tra- Trawieniu
wieniu pokármów bárzo pomo-
cné: á ktemu rymy/ y kátáruſſy / Rymam.
do żywotá y do inßych ſtron nie- Kátaruſ-
dopuſcza. Dioſco. ſom.

Miękkié wino á mierné / nie
ták neruos, to ieſt / żył ſuchych Żyłam.
pſuie / vryne też nie ták mocno Vrynie.
wywodźi. Dioſcor.

Káżdé wino/ pißе Dioſco. ma w
ſobie nieiákié cmienié: przeto po-
ſiła żołądek / á mdły puls w ży- Żołądkowi
łách poćwiérdza: przeciw wße-
łákim iádóm/ które z ránámi zábi- Jádóm.
iáią/ bárzo pożyteczno/ á to zmié
ßawßy z oliwą wino wypić / á
potym zwrócić/ ták pomaga prze
ciw Opium/ iádowitym ziołam/
iáko Omiggowi/ Swiniéj wßy/
zkiśnieniu w żołądku mléká. Dio.

Wino też pomocné/ pechérzo- Vrynie.
wi/ nérkam ogryżionym od złych Nérkam.
iádowitych przez nie idących má
teriy: także zránionym. Dioſco.

Białé wino ná odwilżenie ży-
wotá ná ſtolce / nád inßé ma Stolcóm.
moc.

Wino hipſymowáné bárzo o-
bráżné ieſt / y żył ſuchych / zową Żyłam.
neruos, ciężkości w głowie czy- Głowie.
ni/ zápala ogniſtą boleścią/ á pe- Pechérzo-
chérz w człowieku obráża: á ták wi.
pátrzćie / którzy ſie w málmá-
zyiéy hipſymowáney kochaćie.
Miná/ które przyprawuią z ſmo-
łą/ mocno zágrzewáią/ wárzenié

Zołądkowi w żołądku y trawieniè mnoża / ále krwią płynącym niepożyteczné. Dioſco.

Krwi.

Prózno tu oné winá wypiſowáć / któré Dioſcorides wypiſuie / bo do nas nieprzychodzą.

Wino káżdé wyſtałé / niemáiącé żadnégo przymieſzánia / oſtré / á przykré / á ćmiącé / máiąc w ſobie té pożytki / łácwie bywa ſtrá-

Zołądkowi wiono: żołądkowi bárzo pożyteczné / chuć iedzenia pobudza / ciáło tuczy / ſen przywodźi / moc á śiłę przydawa / wdźięczną czyni płeć / y bárwę ná ćiele / á zwłaſczá ná licu. Dioſco.

Tákié wino obficie pité / bárzo pomocno przeciw iádowitym ziołam / á trućinam / iáko przeciw Swiniéy wszy / Koryándrowi / Opium / zuzelicy śrebrnéy / Omiá-

Ziołam iádowitym.

Vkąſzeniu wężowému gowi / grzybóm iádowitym: przećiw vkąſzeniu iádowitému wężowému / y káżdéy gádźiny / ktora oźiębiáiącym iádem kąſząc záraża.

Opuſzeniu. Tákié też wino / bárzo pomocné przeciw opuſzeniu / z wiátrów żywotá / mozeniu w ośierdźiu y ćiągnieniu / ná rozćiągnienié á zmiękczenié żołądká: przeciw rymam y kátáruſſom / które idą z głowy do trzew y żywotá. Dioſ.

Mozeniu.

Zołądkowi

Rymam.

Kátáruſſóm.

Tákże też wino pomocné tym / którzy chorzią á mdleią z bytnich potów / á ná to nawiecéy białé nalepſzé. Dioſco.

Mdłoſćiam.

Słodkié winá / ſtáré / wyſtałé / nérkam bárzo pomocné / rá-

Nérkam.

Sádzelóm.

Bolączkam.

Kroſtam.

nam / ſadzelóm / bolączkam / kroſtam ſpętnym / dobrze rozmoczywſzy lanam ſuccidam, welne świeżą owczą niepłókáną / przykłádáć y wymywáć. Dioſco.

Jáko wiele ma bydź pito winá / Dioſcorides ták piſze / miárá picia winá ma bydź pomiárkowána według czáſu / roku / tákże lat winá / y tego ktory piie / tákże zwyczáiem picia mocnośćią winá: tylko to przydaie / áby człowiek tyle pił / ileby doſyć ku zágáſzeniu prágnienia / áby wiecéy nie pił. A ztąd obacz káżdy Polak swéy picia koniec / ktorzy niechcećie odſtąpić od winá áż do vpadku / áno támże piſze Dioſc. wſzelkié vpićie / á opiłſtwo winné / ieſt bárzo ſzkodliwé / á zwłaſczá gdy vſtáwiczné. Dioſcori.

Vpićié winá czyni początki oſtrych niemocy / zową acutos morbos, które do czwartégo ábo do ſiodmégo dniá zábiią / żyły które czynność czynią zátłumiáią: y ták inſzé niemocy / ktoreſmy wypiſáli pierwéy.

Dioſcorides ták vczy / opilcóm bydź potrzebno káżdému ktory zbytnie winá pie / áby wody náoſtátek obficie wypił / ábowiém wodá vgáſi mocność winá áby nie záſzkodzáło vśilnie.

Winá / które ſą złożoné / iáko Piołynkowé / Pigwowé / Szálwiowé / Omiągowé / iuż to wychodźi z hiſtoriiéy oſobliwych rzeczy / y z náſzych kśiąg / bo ſą compoſita: dla tego ie też opuſczam / że nieprzyſłuſzáią ná té kśiegi.

Cap.

Cap. XXXIIII.

VINVM OMFANCITE, vinum Agreste.

Wino Agrestowe

WIno Agrestowe tak vczy czynić Dioscorides lib. 5. cap. 5. nazbiérać niedoźrzałych gron: á potym ná lásách ie ná słońcu przewędźić/ przez dwá álbo przez trzy dni/ że nieiako zwiędnie/ potym práſować/ á w kádźi lać.

Przyrodzenié. Żołądkowi

Wino Agrestowe ma śile ćmiącą/ á ściągaiącą: żołądek bárzo posila/ wracánie postánawia/ rozciągniony żołądek ściąga. Dioſco.

Pániam.

Pániam/ które wstępuia w brzemie/ bárzo takié wino Agrestowe potrzebné: á to dla vśmierzenia plugáwych á ſpetnych rzeczy/ ku którym miéwáią ná ten czás chućiedzenia: tudźież trawi złe wilgości/ które w ich żołądku czynią táki appetit złych rzeczy. Dioſco.

Wino Agrestowe bárzo wielka pomoc przeciw záraźeniu morowégo powietrza/ ábowiém zá chowywa od zágnilości. Dioſc.

Cap. XXXV.

ZVCCHARVM, Mel cannę.

Cukier.

CVkier który miéwamy z innych ſtron w pospolitym obyczáiu/ zową ij Lácinnicy Mel cannę, to iest miodem trcinnym: abowiém we trcinách rośćie. Té trcianki wytłaczáią/ z których idźie miód/ który potym wárząc gęstnieie/ potym w formy leią/ y wyſuszáiąc takié trzciny/ z których bywa ten Cukier/ głowy tákowé czynią: tylko w Indiiéy piérwſzémi czásy bywał/ ále iuż dźiś w Ægyptcie/ y w Grecíiéy ſczépią ieźiozáz tákiémi trcinámi/ tákież y w Hiſzpániiéy/ zwłaſczá w Portugaliiéy/ gdźie takich trcin z Indiiéy przywożiwſzy náſczépili po morzu/ po ieźiorách doſyć. Ten Cukier Dioſcorides zowie Mel cannæ, álbo ſal Indij, to ieſt/ ſól Indiyſka. Stárzy nieználi do końcá Cukrowégo rodzáiu/ iedno tylko zbiéráli przy takich trcinách zśiadły Cukier/ który wychodźił iáko ſok/ á iż był podobny oczkowátéy ſoli/ wiec przezwáli ſolą Indiyſką. Aczkolwiek téż y Galenus nieco o Cukrze nátrącił/ wſzákże lékarſtw nieuczył czynić z nim/ iáko dźiś czynią z náuki Meſuégo ábo innych Arábów. Przeto że Galenus y inſzy Grękowie nie dokońcá ználi náturę Cukrową: ále dźiśieyſzy Doktorowie vżywáią ij/ bacząc Cukrowé przyrodzenié/ iáko piſze Conſtantinus, że ieſt miernégo przyrodzenia w gorącu/ w zimności/ w ſuchości/ y wilgotności/ wſzákże wiecéy ſie ſklánia ku ćieplości. Y przeto ieſt zdrowſzy niż miód/ máiąc té wſzytkié śiły/ które y miód/ iedno nieobráża żołądká ták iáko miód/ áni tak zápala iáko miód: przeto w niemocách gorących/ lékárſtwá czynią z Cukrem/ iáko w febrách ogniſtych/

ſtych / á záś z miodem w niemocách zimnych.

Dioſcorides lib. 2. ca. 75. Jeſt też y miód inſzy zsiadły / ktory Zaccarum / to ieſt / Cukrem zową w Indiiey / y w Szczesliwey Arabiicy nayduią ij / ieſt na kſztalt soli zsiadły / ſłaby / y do kąsania łatwy.

Żołądkowi Cukier żywotowi y żołądkowi pomocny / á to piiąc z wodą roztworzywſzy. Dioſcorides.

Też boleść w pęcherzu / y w nerkach / pożywáiąc vśmierza / y oddala. Dioſcorides. Pęchérzowi. Nérkam.

Pomázywáiąc oczy dźiećiam / błonki / y zácmienia oczu rozbiia y ſpadza. Dioſcorides. Oczóm.

Niedoſtátkom wſzelákim w piersiách pomaga / pożywáiąc ij. Piersiam.

KONIEC HERBARZA.

Omyłki ták poprawuy.

Fol.	54.	Formentilla, czytay Tormentilla.
Fol.	115.	Criſiſceptrum, czytay Eriſyſceptrum.
Fol.	126.	Pituiſa, czytay Pityuſa.
Fol.	140.	Nimpheopleris, czytay Nympheopteris.
Fol.	217.	Bulbus omitorius, czytay vomitorius.
Fol.	274.	Cunilla ortulana, czytay hortulana.
Fol.	409.	Litodendro, czytay Litodendron.
Fol.	428.	Hidro, czytay Hydor.

Inſze omylki / ktoreby w ſensie álbo w polſczyznie były / bácżny Czytelnik ſam przez ſie domyślić ſie / y poprawic łácno może.

NOMENCLATOR

Ziol wszystkich / łácińskim iezykiem w tym Herbarzu opisánych.

A.

Abeston 405.
Abies 323.
Abrotanum 5.
Absynthium Ponticum 5.
Absynthium Romanum 1.
Absynthium Rusticum 3.
Absynthium Santonicum 4.
Absynthium Seriphium 4.
Acacia 320.
Acaliphen 313.
Acantion 6.
Acantus 6.
Acedula 8.
Acenton 349.
Acetabulon 105.
Acetosa 8.
Acetosela 9.
Acetum 423.
Acicula 277.
Aconitum 218.
Acorom 9.
Adeps 427.
Adhil 133.
Adianton 70.
Adonidis flos 27.
Adonidis herba 27.
Aegilops 43.
Aegyptia spina 320.
Aegroon 374.
Aes 401.
Aeran 194.
Aerugo 409.
Affodilus 13.
Agalochum 317.
Agaricus 14.
Agnus castus 321.
Agnina lingua 36. 37.
Agraria 16.
Agrestum 393.
Aizoon 105.
Aizoon maius 161.
Albucum 13.
Alcea 16.
Alcibiadon 17.
Alibium 41.
Alisma 47.
Alleluia 9.
Alliaris 22.
Allium agreste 19.
Allium anguinum 19.
Allium hortense 17.
Allium satiuum 17.
Alkekingi 19.
Alnus 321.
Alöe 318.
Aloes 317.
Alsine 43. 216.
Altea 20.
Altercum 169.
Alumen 402.
Amaracus 198.
Amarantus 295.
Amaxitem 160.
Ambubeia 95.
Ambra 321.
Amigdala 324.
Ammi 22.
Amos 411.
Ammoniacum 403.
Ampelitis terra 421.
Ampeloleuce 62.
Ampeloprassum 19.
Ampelun œnophoron 389.
Ampelos agria 392.
Anabarberis 327.
Anacardus 323.
Anagallis 289. 216.
Anchusa 26.
Andrachne 254.
Androsace 254.
Androsemum 17.
Anemones 27.
Anetum 23.
Angelica 26.
Angulosus iuncus 115.
Anisum 24.
Anserina 253.
Antemis 89.
Antemida 89.
Antidotum 326.
Antimonium 418.
Antipater 25.
Aparine 30.
Aphace 312.
Aphrogillus 13.
Apiastrum 206.
Apios 372.
Apium aquaticum 46.
Apium montanum 29.
Apium palustre 30.
Apium rusticum 296.
Apium satiuum 28.
Apium saxatile 29.
Apollinaris herba 169.
Apollinaris minor 291.
Apopatos 141.
Aqua 482.
Aqueum argentum 398.
Aquilegia 21.
Aquilina 31.
Arbor lapidea 409.
Archangelica 315.
Arction 243.
Arena 411.
Argemone 31.
Argentina 253. 40.
Argentum 397.
Argentum viuum 398.
Aristolochia 34.
Arnoglosson 36.
Arnoglosson minus 37.
Arsenicum 403.
Artamita 112.
Artemisia 31.
Arum 33.
Arundo 162.
Asaron 39.
Asbolen 411.
Ascyron 171.
Asclepias 313.
Asparagus 38.
Aspenach 54.
Aspergula 3.
Asperella 78.
Asphaltus 404.
Asphodelus 13.
Asplenon 40.
Astercatticus 41.
Astrancia 26.
Atrafaxis 42.
Atriplex 42.
Auellana nux 365.
Auena 43.
Aurum 395.
Aurea mala 337.
Aurelia 295.
Aureum olus 42.
Auricolla 406.
Auricula muris 43.
Auripigmentum 403.
Auronochia 26.
Austeralides 283.

B.

Bacharis 49.
Balamus Mirepsica 204.
Ballote 288.
Balsamita 323.
Balsamum 112.
Battisecula 46.
Barba Capri 105.
Barba Iouis

Barba ſyluana 47.
Bardana maior 243.
Bardana minor 48.
Baſilicon 44.
Baſilicon minus 45.
Baſilicon ſylueſtre 45.
Batrachion 46.
Batus 325.
Bdellium 326.
Been 49.
Ben album 50.
Ben rubrum 50.
Bellis vel Bellius 50.
Belſahard 326.
Berberis 327.
Beta 51.
Bethion 48.
Betonica 52.
Bifolium 227.
Bigenula 248.
Bislingua 316.
Biſtorta vel Bitorta 53.
Bitumen 404.
Bitumen Iudaicum 404.
Blattaria 55.
Blaum 178.
Blechonia 257.
Bliton 54.
Bolus Armenus 404.
Bombax 327.
Borago 55.
Botris 56.
Bouis oculus 65.
Braſsica marina 59.
Braſsica ſatiua 57.
Brunella 62.
Bruſcus 61.
Bryon 196.
Bryon talation 60.
Bryon ſaxeum 61.
Bryonia nigra 293.
Bubula lingua 55.
Bucephalon 202.
Buceras 143.
Bugloſſa regalis 95.
Bugloſſa rubea 26.
Bugloſſon agreſte 17.
Bugloſſum 55.
Bulbus agreſtis 166. 191.
Bulbus vomitorius 217.
Buphthalmos 65.
Burſa paſtoris 63.
Butyrum 431.
Buxea ſpina 356.
Bychar 65.

C.

Cadmia 405.
Calamandrina 85.
Calamentum 65.
Calaminta 65.
Calamus 162.
Calamus aromaticus 66.
Calamus odoratus 66.
Calendula 67.
Caltula 67.
Calumniaris 305.
Calx 405.
Camomilla 89.
Campanula 68.
Camphora 328.
Canabis, Canabon 69.
Candelaria 298.
Canina mala 200.
Canis lingua 68.
Canterinum marrubium 204.
Caparis 327.
Capnos 147.
Capillaris herba 71.
Capillus terræ 70.
Capillus Veneris 70.
Capraria herba 200.
Capuciaris 101.
Caput Monachi 268.
Cardamanticen 164.
Cardiaca 74.
Carduus benedictus 73.
Carduus fullonum 120.
Carduus marianus 72.
Carduus maris 72.
Carduus ſilueſtris 72.
Caries lignorum 329.
Carion Baſilicon 364.
Carion Ponticum 365.
Carlina 74.
Cartamos 99.
Carcon, Caron, Carui 74.
Caſeus 434.
Caſsia 329.
Caſſuta 111.
Caſsia fiſtula 329.
Caſta herba 230.
Caſtanea 330.
Caſtrangula 149.
Catapucia 75.
Catapucia minor 187.
Cauda equina 78.
Cauda equina atrum 78.
Cedrus 331.
Cedrus alba 72.
Cenchron 214.
Centaureum maius 79.
Centaureum minus 8.
Centonica 4.
Centum grania 81.
Centum morbia 81.
Centum nodia 250.
Centunculus 81.
Cepa 82.
Cepe muris 279.
Cera 437.
Ceracuſia 161.
Ceraſa 331.
Ceruicaria 68.
Ceruina lingua 84.
Ceruſſa 405.
Ceſtron 52.
Chalbanum 345.
Chalcitis 406.
Chameacte 87.
Chameceraſus 332.
Chamecisſon 162.
Chamecyparisſus 332.
Chamedris 85.
Chamedaphne 88.
Chamelea 213.
Chamemellum 89.
Chameleon niger 74.
Chamepitis 86.
Characias 75. 183.
Chærefolium 84.
Chærophilon 84.
Cheiri 92.
Chelidonium maius 90.
Chelidonium minus 91.
Chermes 333.
Chriſocolla 406.
Chriſomella 335.
Chriſtiana radix 127.
Chriſtophoriana 25.
Chryten 167.
Cibeta 334.
Cicer 93.
Cici 215.
Cicoreum 95.
Cicuta 94.
Cidonia 335.
Cimbalaria 105.
Cimmum ſilueſtre 74. 101.
Cinabaris 408.
Cinamomum 335.
Cinara linaria 72.
Cinis 407.
Circea 99.
Circea mala 200.
Cirſion 95.
Ciſſeris 417.
Ciſſos 97.
Ciſtaron 98.
Ciſton 98.
Citarach 40.
Citrini nigri 360
Citromella 335
Citrum 337
Clauis cælorum 166.
Clauium 166.
Clymenon 174.
Cnicus 99.
Coagulum 439.
Coccinella 375.
Coccum 100.
Coccus Baphica 100
Cæracia 334
Cæraunia 334
Colocaſsia 138
Colocynthis 111
Colocynthis ſilueſtris 100
Colophonia 381
Colubrina 123
Colubrina maior 121
Colutea 380
Condiſi 277. 180
Coniſa 103.
Conion 94.

Corallum 409.
Corianon 103.
Coriolla 250.
Corion, Coriandrum 103.
Cordiomenon 74.
Corniculare 236.
Cornicíspes 105.
Cornus 338.
Corollína nux 365.
Coronarum 269.
Coronopos 105.
Corymbía 97.
Conſolída maior 103.
Conſolída regalis 101.
Coton 327.
Cotula fœtida 105.
Cotylidon 105.
Craſſula 161.
Creta 420.
Crínon 188.
Criſta gallinacea 362.
Crocodilia 123.
Crocus 106.
Crocus hortenſe 99.
Crocus Baphica 100.
Cromion 82.
Croton 215.
Cruciata 107.
Cubebe 339.
Cucumis 108.
Cucumis agreſtis 109.
Cucumis aſininus 109.
Cucumis pepo 108.
Cucumis ſatiuus 108.
Cucurbita 111.
Cuminum 114.
Cunilla 226. 103.
Cunilla hortulana 274
Cupreſſus 338.
Cupreſsina Iua 86.
Cuſcuta 111.
Cyanos flos 112.
Cyclaminus 112.
Cynogloſſon 68.
Cyparíſſon 338.
Cyperus 115.
Cypreſſus 338.
Cytiſſon agreſtis 116.
Cytíſſus 116.

D.

Dactylus 367.
Dactyli Indici 384.
Damaſonium 47.
Daphnea arbor 353.
Daphnoides 116.
Daucion 117.
Daucus 117.
Dæmonis fuga 171.
Dens leonis 268.
Diapenſia 275.
Dictamon 118.
Dictamon falſum 119.

Digitalis 121.
Dipſacos 120.
Dircea 96.
Dolichium 246.
Draconcíom 122.
Dracunculus maior 122.
Dracunculus minor 123.
Drín 3.
Dryopteris 124.

E.

Ebenus 339.
Ebiſcus 20.
Ebulus 87.
Ebur 340.
Echion 17.
Echinaſtrum 156.
Elaterion 109.
Elatíne 125.
Elenion 125.
Eliſphacon 272.
Elleboron album 126.
Elleboron nigrum 127.
Empetron 277.
Endiuia 129.
Enula campanæ 125.
Epaticus flos 135.
Epitimon 130.
Epiphílocarpos 316.
Equiſetum 78.
Erigeron 282.
Eriſyſceptrum 115.
Erithron 276.
Eritrodanon 133.
Eritromum 276.
Eruca 131.
Eruum 229.
Eryngíon 132.
Eryngus 132.
Eſula 135.
Eſula rotunda 242.
Eufragia 133.
Eufroſine 133.
Eupatorium 134.
Eupatorium Meſuę 135.
Eupetalon 116.
Euphorbium 341.
Euſomon 131.

F.

Faba 137.
Faba Ægyptia 138.
Faba inuerſa 161.
Faba Pontica 138.
Fagus 341.
Fagiglans 341.
Farfara 48.
Febri fuga 80. 205.
Feraria 149.
Ferrum 409.
Ferri ſcoria 410.
Ferri ſquamma 410.
Ferri rubigo 410.
Ferula 139.
Ferulago ſylueſtris 297.
Ficus 342.
Ficus Ægyptia 344.
Filago 273.
Filícula 25. 124.
Filius ante patrem 25.
Filix } 139.
Filix fœnaria }
Filix fœmina }
Filix mas 140.
Filipendula 145.
Fimus animalium 141.
Fiſtula paſtoris 47.
Flammula 46.
Flaura 303. flos Autumnalis 166.
flos omnium menſium 67. flos tinctorum 153.
Fœniculus 142.
Fœniculum porcínum 243.
Fœnum græcum 143.
Folium } 146.
Folium agreſte }
Fontinalis }
Fraga 148.
Fragaria 148.
Fraxinella 146.
Fraxinus 344.
Frumentum 305.
Fuligo 411.
Fumaria 147.
Fungi 148.

G.

Galbanum 345.
Galirus 245.
Gallion 150.
Galliopſis 194.
Gariofilon 346.
Gariofilus Indicus 346.
Gariofilus aromaticus 346.
Gariofili flos 151.
Gariofilata 150.
Gariofilaton 44.
Gattaria herba 65.
Geganos 270.
Geminalis 153.
Gentiana 155.
Geniſta 153.
Geranium 156.
Gingidium 84.
Gith 156.
Gladiolus 158.
Gladiolus Illyricus 174.
Gladiolus ſilueſtris 177.
Glaſtum 178.
Glaucium 152.
Glechonia 257.
Glycirryzza 159.
Glyciſside 230.
Gnafalion 81.
Gongelis 261.
Gongolida 261.
Gramen 160.

Grana

Grana tinctorum 100.
Grandis lotus 116.
Gruina herba 116.
Guadum 178.
Guaiacum 347.
Gutta Amoniaca 403.
Guttur lupi 441.
Gypsum 411.
Glutinum 441.

H.

Hæma 454.
Halicacabus 19.
Hastula regia 13.
Hedera 97.
Hedera aculeata 289.
Hedera terrestris 162.
Hediosmon 208.
Hedyssarum 243.
Helenium 125.
Heliotropium maius 163.
Heliotropium minus 164.
Heliochrisos 292.
Helxine 238.
Hemerocallis 191.
Hepar 441.
Hepatica 165.
Hepaticium 134.
Heptaphilon 301
Heraclea 285.
Heracleotica nux 365.
Herba benedicta 150.
Herba cancri 214.
Herba cincinalis 70.
Herba fulonum 277.
Herba fortis 273.
Herba Herculea 213.
Herba Inguinalis 41.
Herba S. Ioannis 171.
Herba paralisis 166.
Herba pedicularis 239.
Herba S. Petri 166.
Herba prunella 62.
Herba Roberti 156.
Herba Regia 31.
Herba S. Mariæ 296.
Herba scanaria 277.
Herba Tunici 151.
Herba Vaticana 291.
Herba venti 20.
Herba verticularis 292.
Herba vmbilicorum 241.
Herba Vngarica 16.
Herba vrcelearis 238.
Herbulus 283.
Hermodactylus 166.
Herpillon 238.
Hibiscus 20.
Hierobotanes 309.
Hipericon vulgatum 171.
Hipposelinum 224.
Hipusticum 291.
Hirundinaria maior 90.
Hirundinaria minor 91.
Hordeum 167.
Hordeum murium 247.
Horminium 153.
Hyacinthus 168.
Hyberis 164.
Hyberis satiua 221
Hydragyron 398.
Hydroselinum 30.
Hyoscyamus 169.
Hypocistis 172.
Hypuris 78.
Hypuris altera 78.
Hysopus 173.

I.

Iacea 303.
Ibiga 86.
Iecoraria 165.
Iecur 441.
Illiriada 174.
Intibum 95.
Intibus hortensis 129.
Inula 125.
Inuolucrum 130.
Inuolucrum maius 174.
Ion 311.
Iouis flos 393.
Iouis oculus 161.
Iringus 132.
Iris 174.
Iris germanica 177.
Iris syluestris 177.
Isatis satiua 178.
Irea 378.
Iua 86.
Iuiube 350.
Iuniperus 349.
Iunonis rosa 188.
Iuncus 178.
Iuncus angulosus 116.
Iusquiamus 169.
Ixyon 388.

K.

Keiri 92.
Kermes. 332.

L.

Labrum Veneris 120.
Lac 442.
Lactaria herba 300.
Lactuca satiua 179.
Ladanum 351.
Ladon 351.
Lagopus 186.
Lamium 315.
Lanaeria 443.
Lanaria herba 277. 180.
Lana succida 443.
Lanceata 37.
Lapaton 181.
Lapidosum semen 213.
Lapis Armenus 404.
Lapis æris 406.
Lapis Samius 420.
Lappa inuersa 182.
Lapparia 30.
Lappa maior 243.
Lappa minor 182.
Lappacium acutum 181.
Larix 354.
Laser 351.
Laserpicium 351.
Latyris 183.
Lauacrum Veneris 120
Lauendula 148.
Lauer 289.
Laureolla 116.
Laurus 353.
Laurus terrestris 88.
Lemnia terra 412.
Lens lenticula 184.
Lens palustris 186.
Lenticula aquæ 186.
Lentiscus 354.
Leoncopodium 67.
Leporinus pes 176.
Leprocaria 365.
Leucen 373.
Leucoion 92.
Leusticum 187.
Libanotidis 269.
Licopodium 74.
Ligustrum 355.
Ligusticum 188.
Ligusticon 188.
Lilium 188.
Lilium conuallium 190.
Lilium syluestre 191.
Limonium 191.
Linaria 193.
Lingua auis 193.
Lingua passerina 250.
Lingua serpentina 276.
Linocalmon 192.
Linodera 111.
Linum 192.
Linum agreste 193.
Lisymachia 197.
Lisymachia lutea. 197.
Lition 413.
Litospermon 213.
Lolium 194.
Lotos satiua 195.
Lumbrici 115.
Lunaria minor 81.
Lupinus 195.
Lupi pes 74.
Lupulus 196.
Lupus salictarius 196.
Lutum Armenum 404.
Lychen 61. 165.
Lychnitis 268.

Lyno-

Lynocoſtis 212. 465.
Litargirion 397.
Lytion 356.
Lytodendron 409.

M.

Macheronion 158.
Madalcon 326.
Magiſtrancia 180.
Maierana 198.
Mala 356.
Malache 199.
Mala aurea 337.
Mala granata 357.
Mala Medica 337.
Mala Punica 357.
Malua 16.
Malua hortulana 199.
Mandragora 200.
Manna 446.
Maratrum 142.
Marella 205.
Margaritum 50.
Marrubium album 203.
Marrubium canterinum 204.
Marrubium nigrum 204.
Marrubiaſtrum 204.
Matricaria 205.
Matricaria media 296.
Matriſylua 204.
Mecona afrodes 237.
Mecona ceratides 236.
Mecona reada 235.
Mecona heracleum 237.
Meconium ſatiuum 234.
Medica 207.
Medion 303.
Medullæ animalium 446.
Mel 447.
Melcanne 459.
Melanpodion 127.
Melian, vel Melia 344.
Melantium 156.
Melilotum 210.
Melinos 233.
Meliphyllon 206.
Meliſophyllon 206.
Melopepon 108.
Menta aquatica 288.
Menta criſpa 208.
Menta Florentina 288.
Menta ſatiua 208.
Mentaſtrum 209.
Menta ſylueſtris 209.
Meon 211.
Mercurialis 212.
Mercurij digitus 166.
Mergina 289.
Meu 211.
Mezereon 213.
Milium 214.
Milium ſolis 213.
Millefolium 214.
Millegrana 82.
Millemorbia 149.
Mioſota 43.
Mirabolani 360.
Mirach ſolis 214.
Mirrha 361.
Mirophyllon 214.
Mora rubi 325.
Mora vaccinia 325.
Morſus gallinæ 216.
Morus 359.
Moſchum 334.
Moſchocarion 364.
Mumia 412.
Muralium 238.
Muſcus arboreus 60.
Muſcus roſcidus 61.
Muſcatus 149.
Muſcata 156.
Mycetas 148.
Myrica 360.
Myrhine 362.
Myrtus 362.
Myxa 380.

N.

Napellus 218.
Napi 287.
Narciſſus 217.
Nardus 219.
Nardus agreſtis 307.
Nardus Celtica 220.
Nardus Gallica 220.
Nardus montana 221.
Nardus Orea 221.
Nardus Romana 220.
Nardus Ruſtica 39. 307.
Nardus Tachis 229.
Naſturcium 221.
Naſturcium ſylueſtre 164.
Nenufæ 222.
Nepeta 65.
Nerion 223.
Nitrum 413.
Numularia 81.
Nuptiale pomum 337.
Nux auellana 365.
Nux Iuglandis 364.
Nux Muſcata 364.
Nux regia 364.
Nymphea 222.
Nympheopteris 140.

O.

Ocimaſtron 45.
Ocimon 44.
Oculus Chriſti 25.
Oculus Conſulis 25.
Oculus leporis 150.
Oenante 145.
Oeni Tartarus 421.
Olea 364.
Oleago 213.
Oleaſtellus 213.
Oleoſelinum 30.
Oleum Oliuarum 449.
Olus 54.
Olus atrum 224.
Olus Regium 31.
Ononis 11.
Ophiogloſſum 225.
Ophioſcorodon 19.
Ophri 227.
Opium 235.
Orchi 27.
Orchis 225.
Orchrs alterum 225.
Orchis Caſtoris 435.
Oreoſelinon 29.
Origanon 226.
Origanon Vulgare 226.
Origanus hircina 228.
Orobus 228.
Oryſa 229.
Os munda Regalis 139.
Os mundi 312.
Oſyris 193.
Ouum 450.
Oxycanta 327.
Oxylada 8.
Oxylapaton 181.
Oxytrifillon 9. 303.
Ozymon 44.

P.

Pæderota
Pœonia 230.
Paliurus 231.
Palma Phœnica 367.
Pampinella 248.
Panax Aſclepium 232.
Panax Chironion 233.
Panax Heracleum, vel Herculeum 231. (188.
Panicum 233.
Panis 453.
Panis terræ 112.
Panis porcinus 112.
Papaueralides 235.
Papauer Cornutum 236.
Papauer Erraticum 235.
Papauer marinum 236.
Papauer Satiuum 234.
Papauer Spumeum 236. 242.
Parietaria 238.
Paronochia 180.
Partenion 205. 212.
Paſtinaca Erratica 237.
Paſtinaca Satiua 237.
Pedicularis 293.
Pediculus Elephantis 323.
Peganon 270.
Pelecinum 243.
Pentapetes, Pendactilon 239.
Pentaphilon 239.
Peplos, Peplion 242.
Pepo 108.

Perfoliata 239.
Perforata 170.
Periclym enon 204.
Periſterion 308.
Periſterion Supinum 309.
Perſea arbor 368.
Perſica 368.
Perſicaria 242.
Perſicaria maculata 242.
Perſonata 243.
Perſonata minor 48.
Pes anſerinus 244.
Pes aſini 22.
Pes Coruinus 46.
Pes Vituli 33.
Petaſites 245.
Petrella 166.
Petroſelinum hortenſe 28.
Petroſelinum Macedonicum 29.
Peucedanum 243.
Phacos 184.
Phalaris 246.
Phaſellus 246.
Phasganon 182. 158.
Phlomos 298.
Phœnix 247.
Phu 307.
Phylantropos 30.
Phylira 385.
Phyllitis 84.
Phyllon 146.
Picea arbor 369.
Picea herba 86.
Picris 95.
Piloſela 43.
Pimpinella 248.
Pimpinella pratenſis 274.
Pinaſtellus 243.
Pinea 369.
Pineæ nuces 369.
Pinus 369.
Pinus parua 86.
Piper 371.
Piperitis 247.
Pitydes 369.
Piſtacia 372.
Pityan 438.
Pituiſa 136.
Pix 370.
Pixicanta 356.
Plantago aquatica 47.
Plantago maior 36.
Plantago minor 37.
Platanus 373.
Pleuritida 281.
Plumbum 414.
Polemonia 249.
Polium 249.
Polygonaton 146.
Polygonon mas 250.
Polygonon fœmina 250.
Polypodium 251.
Polytrichon 70.
Poma 357.
Pomambrum 321.
Pomphilix 415.
Populus alba 373.
Populus nigra 374.
Porrum capitatum 252.
Portulaca 254.
Potamogeton 146. 254.
Potentilla 253.
Præmorſa 296.
Praſſon 252.
Praſsium album 203.
Praſsium fatidum 204.
Priapiſcus 276.
Primula Veris 50.
Proboſcis 340.
Proſopium 243.
Pruna 375.
Prunellus 375.
Prunus Syluestris 375.
Pſeudo dictamon 119.
Pſichen 305.
Pſyllium 256.
Pſymmittion 405.
Preloas 393.
Pteris 140.
Pulegium 257.
Pulicaria 103.
Pulicaris herba 256.
Pulmones animalium 452.
Pumex 416.
Pumilla 332.
Pyra 372.
Pyretron 258.
Pyros 305.

Q.

Quercus 476.
Quercula minor 85.
Quinque folium 239.

R.

Radicula 180.
Radicula hortenſis 95.
Radix dulcis 159.
Radix maior 260.
Radix minor 259.
Radix Triumphalis 263.
Radix Tropheorum 263.
Radix Victoriæ 263.
Raffanus maior 260.
Raffanus minor 259.
Raffanus ſatiuus 259.
Ranunculus 46.
Rapa ſatiua 261.
Remora aratri 11.
Reſina Laricina 354.
Reſina lentiſcina 355.
Reſina pini 370.
Reſta bouis 11.
Reubarbarum 264.
Rha 263.
Rhapontica 263.
Rhea 263.
Rhecoma 263.
Ricinus, vel Ricinum 205.
Riſum 229.
Rodia radix 266.
Rododendron 223.
Roſa 266.
Roſa canina 98.
Roſmarinum 269.
Roſtrum Ciconiæ 156.
Roſtrum porcinum 268.
Rubus batus 377.
Rubus Ideus 377.
Rubea ſatiua 133.
Rubea tinctorum 133.
Rucula 131.
Ruella 30.
Rumex 181.
Ruſcus 60.
Ruta 270.
Ruta Capraria 249.

S.

Sabina 377.
Saccharum 459.
Sacerdotis viríle 33.
Sacra herba 309.
Sal 416.
Saledulæ 330.
Salicatia 197.
Saliua 453.
Saliunca 273.
Salix equina 378.
Salinaris herba 259.
Saluia 272.
Sambucus 87.
Sampſuchum 198.
S. Catherinæ herba 101.
Sancti Spiritus radix 26.
Sandalus 379.
Sandaraca 417.
Sanguinalis 250.
Sanguinaria 105.
Sanguis 455.
Sanguiſorba 274.
Sandix 277.
Sanicula 275.
Santolina 4.
Sabonaria 277.
Saproteta 329.
Sarcocolla 379. 418.
Sardianæ glandes 330.
Satureia 274.
Satyrion 276.
Satyrion alterum 276.
Sauina 377.
Saxifraga alba 277.
Scabioſa 279.
Scamonia 381.
Scandix 277.
Scebram minor 136.
Sceuola 78.
Schænum 178.
Schinos 354.
Scilla 274.
Scilla parua 233.
Scinus

Scinus 354.
Sciolobina 294.
Scirpus 178.
Scolopendron 40.
Scolymus 72.
Scopa regia 17.
Scordio ſcordium 281.
Scorodropraſſum 19.
Scorodum 17.
Scorpiuron 163.
Scrophularia 194.
Scutum cæli 262.
Sebeſten 380.
Sedum maius 16.
Sedum minus 105. 310.
Semen Cumme 4.
Semen fraxini 193.
Semen lumbricorum 4.
Semen ſanctum 4.
Semper Viuum 105. 161.
Senecio 282.
Senes 380.
Seratula 52. 85.
Serapiades 225.
Serapinum 382.
Sericum 383.
Seris 95. 129.
Serpentaria 122.
Serpentaria minor 33. 123.
Serpentina 105.
Serpyllum 283.
Sertula Campana 210.
Siſeli Maſsilienſe 284.
Seta 383.
Sicaminea 359.
Sicyos 108.
Sicyos agrion 109.
Sicyos pepon 108.
Sideritis 285.
Sideros 409.
Sigillum S. Mariæ 146.
Sigillum Salomonis 146.
Siler montanum 284.
Silicula 143.
Siligo 286.
Siliqua 143.
Siliquæ dulces 334.
Simeonis herba 16.
Simphoniaca 169.
Sinape 287.
Sion 289.
Siſer Siſarum 290.
Siſymbrion 288.
Smilax 384.
Smilax Aſpera 289.
Smilax Hortenſis 247.
Smilax Leuis 290.
Smyrmion 187.
Smyrna 361.
Solaris Herba 163.
Solaris herba minor 164.
Solanum hortenſe 290.
Solanum nigrum 290.
Solanum Somnificum 291.
Solanum Vrbanum 290.
Solanum veſicarium 19.
Solaſtrum 285.
Solatrum 290.
Solidago 275.
Solidago Saracenica 233. 273.
Sonchus 129.
Sparcion 153.
Spatula fætida 177.
Spelta 292.
Spica Lauendulæ 273.
Spica Nardi 215.
Spica Romana 273.
Spica Sarmatica 292.
Spinachia 54.
Splanchon 60.
Spodium 415.
Spondilion 292.
Squamma æris 401.
Squilla 279.
Stachytes 254.
Stacte 362.
Staphilida 390.
Staphilinon agrion 237.
Staphis agria 293.
Staphis Syluestris 293.
Stataria herba 243.
Stechas Arabica 294.
Stechas Citrinum 293.
Stercus 141.
Stibium 418.
Stimmi 418.
Straciotes aquaticus 295.
Straciotes terreſtris 214.
Strichnon 291.
Strichnon Vrbanum 290.
Strobilus 72.
Strutium 180. 227.
Strutea mala 335.
Stypterias 402.
Styrax 384.
Succiſæ 296.
Succutum 101.
Sulphur 418.
Supercilium Veneris 214.
Syca 340.
Sycamina 359.
Sycla 51.
Sycomoron 342.
Symphitum maius 101.
Symphitum petreum 62.

T.

Talictrum 105.
Tamarindi 384.
Tamariſcus 360.
Tamarix 360.
Tanacetum 296.
Tanacetum agreſte 253.
Tapſia 297.
Tapſus Barbatus 298.
Taraxacon 129.
Tarbaſon 418.
Taxus 360.
Teda 370.
Tephra 407.
Terebintus 385.
Termon 159.
Terra 419.
Terra Chia 420.
Terra Eritrea 420.
Terra fornacum 421.
Terra Melia 421.
Terra Samia 420.
Terra Selemiſia 420.
Terra Sigillata 412.
Teſta fornacum 421.
Teſticulus 225.
Teſticulus canis 225.
Teſticulus ſacerdotis 91.
Teutlon 51.
Thlaſpis 64.
Thelipteris 140.
Thichomanes 70.
Thus libanus 386.
Thymbra 274.
Thymus 299.
Thyon 418.
Tilia 387.
Tithymalus 180.
Tithymali omnes 300.
Tomentum 81.
Tormentilla 301.
Torminalis herba 81.
Toxicum 218.
Tragacantha 386.
Tragoriganon 228.
Tragos 292.
Triallida 298.
Tribulus aquaticus 302.
Tribulus marinus 302.
Trichomanes 71.
Tridax 179.
Tridaca Hemeron 179.
Trifilon 276. 303.
Trifolium 195. 276. 303.
Trifolium acetoſum 9.
Trifolium maius 116.
Trifolium odoratum 303.
Trimachion 78.
Trinitatis herba 303.
Tripolium 305.
Triſſago 85.
Triticum 305.
Tryx 421.
Tucia 415.
Turbith 388.
Tuſsilago 48.
Tylacitis 221.
Typha 178.
Typha 286.
Tyros 434.

V.

Vaccinium 325.
Valentina 31.
Valeriana 307.
Veneris Vmbilicus 105.
Veratrum album 126.
Veratrum nigrum 127.

Verbaſcum 298.
Verbenaca recta 308.
Verbenaca ſupina 309.
Vermicularis 310.
Veronica 308.
Verrucaria 163.
Vertemnum 285.
Verticillum 292.
Vetonica 52.
Vetonica Coronaria 151.
Victrix toxici 313.
Vinca peruinca 88.
Vinifex 421.
Vintoxicum 313.
Viola purpurea, nigra ſylueſtris 311.
Violæ ſatiuæ 92.
Vinum 455.
Vinum Omfacinum 459.
Virga aurea 273.
Viſcus 388.
Vitex 321.
Vitia Sylueſtris 312.
Vitis 389.
Vitis agreſtis 393.
Vitis alba 62.
Vitriollum 422.
Vitrum 423.
Vitrago 238.
Vlmus 393.
Vmbilicus terræ 112.
Vngula Cabalina 48.
Vranian 174.
Vrinalis 11.
Vrſibranca 6.
Vrtica 313.
Vrtica alba 315.
Vrtica iners 315.
Vrtica mortua 315.
Vſnea 60.
Vua Criſpa 392.
Vua tamina 293.
Vua vinacea 390.
Vuæ acerbæ 393.
Vuæ paſſæ 391.

X.

Xilon 327.
Xyſion 158.
Xyris 177.

Z.

Zaccharum 459.
Zeduaria 104.
Zelmon Macedonicum 29.
Zitum 436.
Zizipha 350.
Zoldanella 59.
Zynziber 394.

REIESTR POLSKI,

Ziol wſzyſtkich / w tym Herbarzu opiſánych.

A.

Acatia 320
Agreſt 493
Aloes 317
Aloe 318
Ambra 321
Amoniacum 403
Anacardus 323
Auripigmentum 403

B.

Bábká 36
Bábka wodna 47
Bálſam 323
Bániá 111
Barſcz 6
Bárwinek 88
Báwełná 327
Bázyliká mnieyßa 45
Bázyliká wietßa 44
Bdellium 326
Ben 50
Benedictá 150
Bez 233
Bernádynek 73
Bez 87
Biała Bukwicá 166
Biała Lebiothká 65
Biedrzeniec 248
Bielon 169
Bleywás 405
Bláwat 112
Bluſcz 97
Bob 137
Bob Aegyptſki 138
Bob Włoſki 289
Bobkowé drzewo 353
Bobrowé ſtroie 435
Bociánié noſy 156. 285
Borak 25
Bożé drzewko 5
Brát y ſioſtrá 303
Brodawnik 163
Brodawnik mnieyßy 164
Bruſkus 61
Brzoſkiew 57
Brzoſkiew moſſka 59
Brzoſkwinie 368
Bukiew 341
Bukwicá 52
Bylicá 31

C.

Cámphorá 328
Cápary 327
Carz ziele 245
Cáſsiá 329
Cambr 274
Cebulá 82
Cebulá myßa 279
Cebulá myßa mnieyßa 233
Cedrowé drzewo 331
Celidonia 90
Celidoniá mnieyßa 91
Centurzya 79
Centurzya mnieyßa 80
Chebzyná 87
Chléb 453
Chmiel 196
Chrzan 260
Ciećiorká 220
Ciemierzycá biała 126
Ciemierzycá czarna 127
Coloquintidá 100
Cwikłá 51
Cwikłá leśna 191
Cynámon 335
Cynobr 408
Cynowod 31
Cyprysowé drzewo 338
Cyprys ziele 332
Cytwar 394
Czárnoglów 274
Czárnuchá 156

Czérwce. 433
Czerwiec 333
Czerwoné źiele 22
Czérwony korzeń 26
Czosnek domowy 17
Czosnek tugowy 19
Czosnek Winniczny 19
Czosnkowé źiele 22. 281

D.

Dáktyli Indiyskié 384
Dáktylowé drzewo 367
Dąb 376
Diáblik 122
Drágánth 386
Dryakiew polna 278
Dwoy list 227
Dźiecielnicá 299
Dźiegiel 26
Dźierzągá 186
Dźiewánná 298
Dźiewánká 55
Dźiewięćienik 136
Dźiewięśił 74
Dźwoniec 171
Dźwonki 68
Dźwonki podługowáté (124

E.

Euphorbium 340

F.

Fárbowné źiele 178
Faſeolli 246
Ferulá 139
Figi 342
Fiołki brunatné 311
Fiołki ná poły modré y żołté 303
Fiołki śiané 92
Fiołkowy korzeń 175
Fœnum græcum 143

G.

Gálban 345
Gálgan 10
Gesia nogá 244
Gesi poley 281
Gesie źiele 253
Glisnik 4
Gliſty źiemné 445
Glóg 338
Głowienki 62
Gnóy 141
Gorczycá 287
Gorczycá białá 131
Goryczká 155
Granatowé iábłko 357
Groch Włoſki 93. 246
Gruſczycá 191
Grußká 372
Gryßpan 401
Grzybienie 222
Grzyby 148
Gwáiák 347
Gwiazdeczki 41
Gwożdźiki 151
Gwożdźiki polne 25
Gwożdźikowé drzewo 346

H.

Hálun 402
Hányż 24
Hebanowé drzewo 339

I.

Jábłká 356
Jabłká Citrowé 337
Jabłonki 38
jágły 214
Jágodá winna 390
Jáie 450
Jałowiec 349
Jáſtrzer 46
Jáſkru rodzáie 46
Jáſkrzérki 41
Jáſkolcze źiele 90
Jáwor 373
Jęczmień 167
Jęczmień myßy 247
Jedwab 383
Jeleni ięzyk 84
Jemioło 388
Jesion 344
Jesionowé nasienié 195
Jezyczki 37
Jezyczkowé źiele 316
Jeżyny 325. 377
Jlem 393
Imbier 394
Jodłá 323
Iuiuby 350
Iwá 86
Izóp 172

K.

Kádźidło 387
Káletki 64
Kánia przedzá 111
Kápuſtá 57
Káßtány 330
Kąkól 194
Kędzierzáwiec 16

Kr

Kliy 441
Kmin 114
Kmin polny 74
Kobyla mietká. 209
Kocanki Arábſkié 294
Kocanki żołté 295
Kokornak 34
Komonicá 210. 296
Komków rodzay 304
Koni ogon 78
Konopie 69
Konop Włoſka 215
Koperwaſſer 422
Kopytnik 39
Kopr ſwoyſki 23
Kopr Włoſki 143
Koral 408
Koriánder 103
Korzenie Litewſkié 263
Koſaćiec 176
Koßlaſki 276
Koßyſczko maż 308
Koßyſczko żenczyzná 309
Kozia brodá 33. 46.
Kozia Lebiotká 228
Kożielek 307
Krew 454
Krochmal 428
Krokos 99
Kropidło P. Máryiey 145
Krowká 146
Krwáwnik 214
Krzyżownik 106
Krzyżyczki 143
Kubeby 338
Kunrad 162
Kurbáß 111
Kuroślep 216
Kurzá nogá 254
Kurze źiele 301

L.

Lákrycia 159
Láktuká śiana 179
Ládanum 351
Ládon 351
Lagier winny 421
Lánká 190
Laſerpicium 351
Láwándá 184
Láwándowá ßpiká 273
Lebiotká 226
Lelia 188
Lelia polna 191
Leliowy Złotogłów 217
Len 192
Len mátki Bożéy 193

Lepiasnik 245
Lipiná 387
Lipká 11
Liście iáyká 225
Lisi ogon 11
Litargirium 397
Lobodá 42
Loczygá 179
Lóy 427
Lopian 243
Lubszczyk 187
Lug 252

M.

Máczek polny 235
Mácicá winna 389
Mácicá winna płonna
Maczerzá dußká 283 (392
Máteran 198
Mák rogáty 236
Mák siany 234
Máliny 377
Málon 108
Mánná 246. 446.
Márcowy kwiat 168
Márchew polna 117
Máruná 205
Márzáná 133
Másło 431
Mástyxowé drzewo 354
Mátecznik 206
Mátki Bożéy Włóski 70
Mátki Bożéy Włoski mnieysze 71
Mech morski 60
Mech skálny 61
Mech wodny 186
Mech z drzew 60
Merkuryał 212
Mespuły 358
Miechowki 19
Mieczyk 158
Miédź 401
Miedźiány kwiat 401
Miedźiáné łuski 401
Miedźiána rdzá 401
Miedźiána zużelicá 401
Miedź palona 401
Miesiecznik 180
Mietká 209
Mietká czérwona 288
Mietká kobylá 288
Mietká polna 209
Migdałowé drzewo 322
Mikołaiek 132
Miód 447
Miodunki 95
Miodunki płonné 17
Mirabolány 360
Mirrá 361
Mirtowé drzewo 362
Mistrzownik 180
Mleczné ziele 150
Mlecz świni 129
Mleko 243
Mlecz wysoki 129
Mnich 268
Modrzew 354
Modrzewowá gebká 14
Morowé drzewo 359
Mszycá 55
Mumia 412
Muszkátowy kwiat 364
Muszkátowy orzech 364
Mydlnicá 277
Myśe vßká 43

N.

Nápárstnicá 121
Nardus. 219
Nárdus Fráncuski 220
Nárdus gorny 221
Niedospiałek 43
Niewieście pśiny 96
Nocné ziele 293
Nogietek 67
Nostrzek 116
Nostrzek máły 195

O.

Obrazki 33
Ocet 423
Ocet miodowány 425
Octy rozmáité 425
Ogórek 108
Ogorek ośli 100. 109
Oleśnik 201
Oliwá 449
Oliwné drzewo 366
Ołow 414
Ołow palony 415
Ołow płókany 414
Olszá 321
Oman 125
Omiąg 218
Opich 29
Opich błotny 30
Opich Mácedoński 29
Opich wielki 224
Orlik 31
Orkiß 292
Orzech laskowy 365
Orzech Włoski 364
Orzech wodny 302
Orzeßki Pistakowé 372
Oset wielki 72
Oset Włoski 73
Oset wysoki 232
Ostropest 72
Ostrożki 201
Ostrzyß 115
Ostrzycá 30
Owieczki 186
Owies 43

P.

Páczyná 421
Pálmowé drzewo 367
Páluchy 166
Pápawá 268
Páprać błotna 140
Páprać polna 139
Páprotká 251
Páprotká máłuchna 124
Páraliżowé ziele 166
Parliść 227
Pásternák 237
Pásternák polny 237
Pecherzyca 19
Pepowé ziele 241
Pepownik 241
Piasek z brzegów 411
Piec páleów 239
Piecpercyc 239
Pieprz 371
Pieprz polski 103
Pigwy 335
Piołyn 1
Piołynkowy oleiek 4
Piołynkowé wino 4
Piołyn Pomorski 4
Piotrußká 28
Pieretrum 258
Piśmáriá 219
Piwo 436
Piwowonia 230
Pizmo 334
Płesné ziele 256
Płesnik 103
Płucne ziele 256
Płucá z bydląt 452
Podbiał 48
Podrożnik 95
Pokrzyk 200
Pokrzywá 313
Pokrzywá martwa 315
Poley 257
Polny kmin 74
Pomurne ziele 238
Popiol 407
Porzeczki 327
Posćienné ziele 238
Powoy kosi 304
Powóy płotowy 290

Dzwoniec 171
Jágody winné 190
Jáie 450
Kopr Włoski 143
Kurza nogá 254
Kossyszko 308
Kokornak 34
Modrzewowa gebká 14
Miodunki 95
Mirrhá 361
Panax Herculeum 231
Pieprz 371
Piećpercyc 239
Rumienek 89
Reubárbárum 264
Rutá 270
Sporysz 250
Złomi kámień 145

Febrze quártánie.

Chmiél 196
Dzwoniec 171
Kossyszko 308
Piećpercyc 239
Rutá 270
Sczotki 120

Flegmie zbytniéy.

Bánie 111
Bielon 169
Bob 137
Kápáry 327
Cebulá 82
Cynámon 335
Centurzya 80
Czarnuchá 156
Czarna Ciemierzycá 127
Dziegiel 26
Drágánt 386
Gorczycá 287
Jáie 450
Jeczmień 167
Kuroslep 216
Kurza nogá 254
Len 192
Máruná 205
Poley 257
Pieprz 371
Rutá 270
Swini chléb 112
Sczyr 212
Stonecznik 195
Thymus 299
Włoski orzech 364

Gárdlá, bolączkam wszelákim.

Figi 342
Fiolkowy korzeń 175
Gorczycá 287
Gnoy 141
Laserpicium 351
Jeczmień 167
Mák 234
Miod 447
Mleko 443
Ocet 423
Styrax 384
Sczaw Kobyli 179
Soczewicá 184
Sczyr 212

Glistóm.

Lęczyć ołowiem

Biała Lebiotká 65
Brzoskiew 57
Carz ziele 245
Koryándrowé ziárnká 103
Glismk 4
Kurza nogá 254
Mirrhá 361
Páprotká máła 124
Piołyn 4
Piołyn Pomorzki 5
Stonecznik 195

Głosu.

Brzoskiew 57
Czosnek 17
Czosnek błotny 17
Jeczmień 167
Kurza nogá 254
Lácrycya 159
Lug 252
Mietká 209
Mirrhá 361

Głównym bolóm.

Aloe 318
Bukwicá 52
Bukwicá biała 166
Brußek 61
Bluszcz 97
Czarnuchá 156
Fiolkowy korzeń 175
Hányż 24
Kopytnik 39
Kurza nogá 254
Migdały gorzkie 322
Máść różána 266
Mietká 209
Mietká kobylá 288
Máćierza duszká 283
Olesnik 201
Ocet Włoski cebuli 425
Pleśnik 103
Psinki 290
Rutá 270
Rożá 266
Scamonia 381
Włoska wierzbá 321
Wełná niepłótana 443
Wieprzyniec 243
Wino 455
Wronie máslo 161

Głowę wyczyśćiáiącé.

Brzoskiew 57
Cwikłá 51
Cebulá 82
Czarnuchá 156
Celidonia 90
Chléb swini 112
Lebiotká 226
Sczyr 212
Zaleczy mák 27

Głowy boleść czyniącé.

Czosnek 17
Orzechy Włoskie 364
Olesnik 201
Piołyn 3
Pokrzyk 200
Styrax 384
Zołedzie 376

Głowie opárszywiáléy, álbo łyséy.

Boże drzewko 6
Cebula 82
Cwikłá 51

Gorczycá 287
Gnoy 141
Grzybienie 222
Jáskier 46
Laskowy orzech 365
Mirrhá 361
Psi iezyk 68
Proso 214
Rdzá żelázna 409
Rzodkiew 259
Sándaráká 417
Swini chléb 112
Włoski 70
Włoski orzech 364
Złotogłów 13

Grzybóm iádowitym.

Gnóy 141
Grzyby 148
Koßyszczko 308
Lelia 188
Miód 447
Ocet 423
Piołyn 3
Popiół 407
Rotownik 310
Rzodkiew 259
Salétrá 413
Sol 416
Wino 455

Guzóm, bolączkam, y wrzodóm wszelákiém w śiedzeniu.

Aloe 318
Bob 137
Czarna ßántá 204
Coloquintida 100
Fiołki 92
Grynßpan 401
Granátowé iábłko 357
Gwiazdeczki 41
Jaie 450
Kuroslep 216
Kurza nogá 254
Kádźidło 387
Laserpicium 351
Mástixowé drzewo 354
Myrtus 362
Mlécz 129
Nostrzek 116
Ogorek ośli 100
Ocet 423
Oleśnik 201
Ołów płókány 414
Przymiotowé źiele 282
Rózá 266
Ráki 432
Rozmáryn 269
Soczewicá 184
Sezotki 120
Smołá 370
Slaz 199
Tłustość 427
Tłustość z wełny 443
Wysoki Slaz 18
Żywokost 101

Guzy y bolączki odmiękczáiąc.

Amoniacum 403
Bdellium 326
Kápáry 327
Czarnuchá 156
Figi 342
Gnóy 141
Jęczmien 167
Jágody winné 390
Krew 454
Len 192
Lug 252
Panax Herculeum 231
Piećpercyc 239
Slaz 199
Soczewicá 184
Tredowáciec 149
Wołowé oko 65
Włoska Cébulá 279
Żołądź 376

Hæmoroidom.

Aloe 318
Cebulá 82
Czoßnek 17
Dáktyli 384
Jáie 450
Kopr swoyski 23
Kurza nogá 254
Ołów płókány 414
Rozmáryn 269
Drágánt 386
Serdecznik 74

Iádóm węzowym.

Dźiewánná 298
Goryczká 155
Lebiotká 226
Márzáná 133
Ostropest 72
Ostrzyca 30
Ożanká 85
Pokrzyk 200
Panax Chironion 233
Ráki 432
Rzeżuchá 221
Reubárbárum 264
Rutá 270
Sporyß 250
Włośki 70
Wężownik 123
Włoska wierzbá 321
Złotogłów 13

Iádowitych rzeczy wypiciu, Aconitis.

Bálsam 323
Boże drzewko 5
Mory 359
Piołyn 3
Szczyßko 439
Wino każdé 455
Żużelicá żelázna 409

Kámieniowi.

Bdellion 316
Bylicá 31
Brußek 61
Citarach 40
Cardamomum 99
Centurzyá wielka 79
Kámienna mietká 288
Kmin polny 74
Máruná 205
Ostryß 115
Ocet 72
Piwonia 230
Rózynki 301
Rumien 89
Sliwki 375
Szczaw 179
Trawá 160
Wisnie 331
Wróble Proso 215
Wysoki Slaz 18
Złomi kámień 145 277

Bdellium

Bdellium 326
Bielon 169
Bob 137
Cyprys 332
Cedrowa żywicá 331
Cebulá Włoska 279
Drágánt 386
Fiołkowy korzeń 175
Licium 356
Lebiotká 266
Lubsczyk 187
Lebiotká kozia 228
Mák 234
Migdały gorzkie 322
Miod 447
Oman 125
Ożanká 85
Owies 43
Opich śiany 29
Psia róża 266
Pieprz 371
Pszenicá 305
Rózynki 391
Rzodkiew 259
Rutá 270
Siárká 418
Skrzyp 78
Smolá 370
Szántá 201
Terpentiná 385
Wężownik 122
Wieprzyniec 243
Złotogłów 13

Kászlowi zástárzálému.

Czosnek 17
Centurzya. 80
Czosnek błotny 19
Dźiewánná 298
Daucus 117
Figi 342
Kopytnik 39
Mirrhá 261
Mástyx 354
Migdały gorzkie 322
Ocet 423
Podbiał 48
Pomorne źiele 238
Sandaraca 417
Squilla 279
Szyszki wielkiey Sosny (369
Włoski orzech 364
Wiśnie 351

Kichánie pobudzáiące.

Bobrowe stroie 435
Condisi 180
Ciemierzycá biała 126
Fiołkowy korzeń 175
Gorczycá 287
Jáskier 46
Imbier 394
Pieprz 371

Kolerę purguiące.

Bázyliká 44
Biała Lebiotká 65
Ciemierzycá 126
Chebd 87
Chmiel 196
Czarnuchá 156
Epitimon 130
Fiołkowy korzeń 175
Merkuriał 212
Máruná 205
Mietká 209
Oman 125
Ogórek ośli 100
Romanowe źiele 300
Skoczek 75
Scamonia 381

Kordiáce.

Borak 25
Grzybienie 222
Láwendá 184
Lanká 190
Mlécz polny 129
Podrożnik 95
Serdecznik 74
Szpiká 219
Szczawik 8

Krew vstánawiáiące.

Bábká 36
Báwełná 327
Bób 137
Brzoskwinie 368
Cyprys 332
Gnóy 141
Hálun 402
Jáie 450
Języczki 37
Kádźidło 387
Kmin 114
Krew 454
Krwáwnik 214
Lug 252
Máćierza duszká 253
Mech ná Skałách 61
Mietká 209
Ocet 423
Ołów płókány 414
Piećpercyc 239
Szálwia 272
Sérzyśko 439
Siárká 418
Skrzyp 78

Krostóm y oszpeceniu licá.

Brzoskiew 57
Cynamon 335
Chléb wieprzowy 112
Czosnek 17
Fœnum græcum 143
Fraxinella 147
Figi 342
Fiołkowy korzeń 172
Gnóy owczy 141
Kobylá Mietká 288
Len 192
Lelia 188
Litargirion 397
Lug 252
Máćicá płonna 392
Malon 108
Máśtyxowy oléy 354
Mietka 209
Miód 447
Oleiek rzodkwiány 259

Krostam przy oczu

Bániá 111
Dźiewánná 298
Fiołki czérwone 311
Goryczká 155
Kopytnik 39
Mák 234
Opich 29
Pigwy 335
Polna Lélia 191
Rutá 270

Rzepik 134
Sczyr 212
Soczewicá 184

Krostam y sadzelóm przy pálcách.

Amoniacum 403
Bábká 36
Bázyliká 44
Coriánder 103
Figi 342
Lobodá 42
Mieczyk 158
Ocet 423
Oliwá polna 366
Pomorné źiele 238
Rdest 242

Krtaniá niedostátkóm.

Diágánt 386
Figi 342
Gorczycá 287
Kádźidło 387
Lácriciá 159
Lug 252
Mirrhá 361
Pßenicá 305
Piećpercyc 239
Rzodkiew 259
Rózynki 391

Kurczowi.

Brzoskiew 57
Cynamon 335
Laserpicium 351
Lelia 188
Martwa Pokrzywá 315
Pokrzywá 313
Przestep 62
Rózynki 391
Rzodkiew 259
Skoczek 75
Slonecznik 195
Soczewicá 184
Włoski orzech 364

Krwią pluiącym.

Aloe 318
Bábká 36
Bukwicá 52
Centurzya 80
Cyprys 332
Dąb 376
Dryiakiew polna 278
Granatowe iábłko 357
Gnóy 141
Jáie 450
Kádźidło 387
Krochmal 428
Kurza nogá 254
Licium 356
Lug 252
Máćicá winna 389
Mastyx 354
Migdały gorzkie 322
Modrzewiowa gebká 14
Podrożnik 95
Psia roża 98
Pßenicá 305
Sérzyśko 439
Wierzbá 378
Włóski 70
Wysoki Slaz 18

Lózyská wyćiągáiące.

Bálsám 323
Bożedrzewko 5
Bylicá 31
Kokornak 34
Lélia polna 191
Len 192
Márzána 133
Mirtus 362
Poléy 257
Przestep 62
Psia roża 98
Szántá 201
Teßlik 145
Wino 455
Włóski 70

Máćicy.

Bálsam 323
Bábká 36
Barscz 6
Bobek 353
Bielon 169
Bylicá 31
Cassia 329
Centurzya 79
Chebd 87
Fœnum græcum 143
Gorczycá 287
Jalowiec 349
Jeszczki 37
Kocenki 294
Koßyszczko 308
Kurza nogá 254
Lelia 188
Len 192
Licium 356
Lug 252
Maruná 205
Masło 431
Mástyx 354
Mirrá 360
Mirtus 362
Modrzewiowa gebká 14
Nardi spica 219
Nostrzyk 116
Ocet 423
Ocet scillę 426
Oleśnik 201
Ostrzyß 115
Panax Herculeum 211
Prepsz 371
Piwonia 230
Poley 257
Pokrzyk 200
Przestep 62
Rhaponticum 263
Sérzyśko 439
Slaz 199
Styráx 384
Tłustość 427
Tłustość z wełny 443
Wieprzyniec 243
Włoska wierzbá 321
Włóski 70
Zorawie noski 156

Miesiące wywodzące.

Bálsam 323
Bazyliká 44
Biała Lebiotká 65
Biała Gorczycá 131
Bukwicá 52
Bruscus 61
Bylicá 31
Bożedrzewko 5
Brzoskiew 57
Bluscz 97
Cassia 329
Cebulá 82

Centurzya 80
Chleb swini 112
Ciemierzycá 126
Czárnuchá 156
Czosnek 17
Dzwoniec 171
Figi 342
Fiolki 311
Fiolkowy kozeń 175
Hányż 24
Kápáry 327
Kocenki żółte 295
Kobyli Sczaw 179
Kopytnik 39
Kopr Włoski 143
Kunrat 162
Lebiotká 226
Lelia 188
Lipá 387
Locygá 179
Lubsczyk 187
Lug 252
Lug polny 19
Máczerzá duszká 383
Máieran 198
Mátecznik 206
Márzáná 133
Migdały 322
Mikołáiek 132
Modrzewowa gebká 14
Oleśnik 201
Oman 125
Ostrzyż 112
Opich górny 29
Ożanka 85
Panax Herculeum 231
Piołyn 3
Piotrusżká 28
Piwonia 230
Polna Márchew 117
Pokrzyk 200
Pokrzywá 313
Rozmáryn 269
Rzeżuchá 221
Rzodkiew 259
Rumienek 89
Rutá 270
Sczyr 212
Styráx 384
Stroie Bobrowé 435
Siseli 284
Szálwiá 272
Szántá 201
Támárix 360
Tłustość z welny 443
Thymus 299
Włóska Rzeżuchá 247
Włóski 70
Złotogłów 13

Miesiące zástánawiáiące.

Acacia 320
Gránatowé iábłko 357
Grzybienie 222
Gruszczyká 191
Kádzidło 387
Krew 454
Mák 234
Mirtus 362
Mirrá 360
Piwonia 230
Pálmá 367
Pokrzyk 200
Pożimki 148
Rozá żelázna 409
Sádzá 411
Serzyszko 439
Wáinstein 421
Żółte kocenki 295
Żiárná z winnych iágód (390

Mléká pomnożeniu.

Aloes 317
Bálsam 323
Brzoskiew 57
Bdellium 326
Centurzya wielka 79
Galban 345
Gnóy 141
Gozyczká 155
Jeczmień 167
Kozłeček 307
Kopr swoyski 23
Máczek polny 27
Panax Herculeum 231
Piotrusżká 28
Przestęp 62
Pokrzywá 313
Rzepik 11
Rutá 270
Szántá 201
Złotogłów 13

Modzelóm, y guzóm wszelákim.

Balanus Mirepsica 204
Cebulá 82
Cici 215

Len 192
Lug 252
Mirrhá 361
Poley 257
Przestęp 62

Molóm.

Biała Lebiotká 65
Brzoskiew 57
Cedrowa żywicá 331
Gránatowé iábłko 357
Hysop 172
Kurza nogá 254
Mátecznik 206
Mietká 209
Morzowé drzewo 359
Nostrzyk 116
Páproć 139
Piołyn Pomorzki 4
Rozchodnik 105
Rutá 270
Słonecznik 195
Wino piołynkowé 4
Włoski orzech 364

Morzeniu w zywoćie y kolice.

Ammi 22
Benedicta 150
Bób 137
Biała Lebiotká 65
Centurzya 80
Drzewo Aloesowé 317
Fiolkowy kozeń 175
Figi 342
Galgan 10
Jálowiec 349
Jwá 86
Kmin 114
Lobodá 42
Mátecznik 206
Máieran 198
Máczerzá duszká 283
Mikołáiek 132
Modrzewiowa gebká 14
Oleśnik 201
Oliwá 449
Psia róża 98
Pszenicá 305
Pieprz 371
Piotrusżká 28
Proso 214
Rutá 270

Rhapontícum 263
Saletrá 413
Trawá 160
Wieprzyniec 243
Włoska cebulá 279
Włoski orzech 364

Moszenkóm.

Bób 137
Bielon 169
Kmin 114
Lelia 188
Mirtus 362
Nostrzyk 116
Przymiot 282
Rózynki 391
Rutá 270
Sól 416
Włoska wiérzbá 321
Ziemiá Sámiyska 419
Złotogłów 13

Nápuchlinam rąk álbo nóg.

Bániá 111
Bez 87
Bób 137
Brzoskiew 57
Buk 341
Bielon 169
Czarnuchá 156
Dziewánná máłá 55
Jáwor 373
Jeczmień 167
Kosyszczko 308
Kozia Rutá 249
Lebiotká kozia 228
Máieran 198
Pomorné ziele 238
Piecpercyc 239
Pleśnik 103
Rozmáryn 369
Rzeżuchá 221
Sporyś 250
Tłustość 427
Wáinstein 421
Wołowé oko 62

Nérek boleśćiam.

Bábká 36
Biedrzeniec 248
Bukwicá 52
Cassia 329
Cukier 460
Drágánt 386
Groch Włoski 93
Jábłonki 38
Kurza nogá 254
Kurzoslep 216
Kopr Włoski 143
Lácricia 159
Lug 252
Migdały gorzkié 322
Mleko 443
Oleśnik 201
Piwonia 230
Piotrusską 28
Pismária 219
Rózynki 391
Reuponticum 263
Wino piołynkowé 4

Oczu boleśćiam.

Aloe 318
Bálsam 323
Bázyliká 44
Brzoskiew 137
Boże drzewko 5
Bielon 169
Cassia 329
Cadmia 405
Cinobr 408
Ciemierzycá biała 126
Cynamon 335
Cyprys 338
Chleb swini 112
Celidonia 90
Centurzya 80
Drágánt 386
Galgan 10
Gorczycá 287
Hálun 402
Jáie 450
Jáskolcze ziele 90
Jeleni rog 439
Imbier 394
Kádzidło 387
Krochmal 428
Krew 454
Kurza nogá 254
Kurzoslep 216
Kopr Włoski 143
Koralle 408
Lagier winny 421
Loczygá polna 179
Málon 108
Mirrhá 361
Mirtus 362
Máieran 198
Mák 234
Máciczá płonna 392
Nostrzyk 116
Ożankà 85
Ość 72
Omiąg 218
Ocet 423
Ołów płókány 414
Panax Herculeum 231
Pieprz 371
Piołyn 3
Pokrzyk 200
Palona miédź 401
Rója 266
Rzepa 261
Rzepik 11
Rozmáryn 269
Rutá polna 147
Sarcocolla 379
Sádze 411
Sosniá 369
Srebrnik 253
Swieczki 133
Szántá 201
Soczewicá 184
Sól 416
Wierzbá 378
Wisnie 331
Wężownik 122
Wienie máslo 161
Żołć zwierzeca 440
Złotogłów 13

Oczu mgłóm álbo zasłonóm.

Acorum 11
Boże drzewko 6
Bázyliká 44
Cebulá 82
Celidonia 90
Gryspan 402
Gorczycá 287
Imbier 394
Kurzoslep 216
Máłá Ożankà 85
Wáinstein 421
Żółć 440

Odęcie rozpądzáiące.

Bázylika 44
Epitimon 130
Hályż 24
Jałowiec 349
Jęczmień 167
Jzop 172
Kmin 114
Kopr swoyski 23
Ligusticum 187
Migdały 322
Mikołáiek 132
Mleko 443
Oman 125
Piołyn 3
Pszenicá 305
Pokrzywá 313
Rumienek 89
Reuponticum 263
Wysoki Slaz 18
Wieprzyniec 243

Omdléwániu.

Borak 25
Grzybienie 222
Lanká 190
Láwendá 184
Máteczník 206
Ogorek 108
Poley 257
Roża 266
Szpiká 219
Sczawik 8
Serdeczník 74

Opárzeniu y opaleniu.

Acacia 320
Bábká 36
Barsecz 6
Cwikłá 51
Chebd 87
Cwikłá polna 191
Dziewánná 298
Dzwoniec 171
Gnóy owczy 141
Hálun 402
Jáie 450
Jáwór 373
Kádzidło 387
Kokornak 34
Lelia polna 191
Lelia 188
Loczygá polna 179
Mirtowé liście 362
Morus 359
Mleczné źiele 150
Podbiał 48
Psi iezyk 68
Skurláty stáre 432
Slaz 199
Sosniá 136
Sol 416
Wrónie másło 161
Wysoki Slaz 20. 18
Złotogłów 13

Padáiącéy niemocy.

Bábká 36
Bálsam 323
Bukwicá 52
Ciemierzycá czarna 127
Dźiegiel 26
Figi 342
Fiołek brunatny 311
Gnóy 141
Galban 345
Krew 454
Laserpicium 351
Láwendulá 184
Miod octowány 425
Mikołáiek 132
Ocet squillę 426
Piecpercyc 239
Przestep 62
Rutá 270
Sérzyßko 439
Siseli Massilien. 284
Topolá czarna 374
Watrobá kozlowa 441
Wieprzyniec 243
Żółć 440

Párchóm.

Ciemierzycá biała 126
Máłą Páprotká 124
Oleiek Mastyxowy 354
Słonecznik 195

Páznokćiam.

Patrachion 46
Celidonia 90
Cyprys 338
Len 192
Len 393
Hálun 402
Oliwné drzewo 366
Páprotká 251
Ryż 229
Siarká 418
Sczaw 179
Wáinstein 421

Pęchérzowi.

Bábká 36
Bukwicá 52
Bobek 353
Cebulá 82
Cyprys 332
Cukier 460
Drágánt 386
Figi 342
Grzybienie 222
Jáie 450
Jelení róg 439
Jądrká sosny wielkiey 369
Lacricia 159
Lubsczyk 187
Lug 252
Mannā 246. 446
Mléko 443
Nardus Francuski 220
Olesnik 201
Ogórek 108
Palmá 367
Panax 233
Piotrußká 28
Piwoniá 230
Rózynki 391
Rumienek 89
Slaz 199
Skrzyp 78
Wieprzyniec 243
Włoski kopr 143

Piegóm.

Balanus Mirepsica 204
Brzoskiew 57
Czarnuchá 156
Cynamon 335
Gorczyca biała 131
Jęczmień 167
Krew záiecza 454
Litargirium 397
Polna Mietká 209
Przestep 62
Pszenicá 305
Rzodkiew 259
Wodá morzká 428

Piekielnému ogniu.

Acacia 320
Bábká 36
Brzoskiew 57
Cwikłá 51
Koriánder 103
Cyprysſowé drzewo 338
Dźierzegá 186
Koßyszczko 308
Kopytnik 39
Kurza nogá 254
Krew 454
Lelia 188
Mák 234
Márumá 205
Mirtus 362
Ocet 423
Pomorné źiele 238
Pokrzyk 200
Piećpercyc 239
Pleßnik 103
Psinki 290
Rdzá żelázna 409
Rutá 270
Roiownik 310
Rózá 266
Száfran 106
Swinia weß 94
Soczewicá 184
Slaz 199
Sporyß 250
Trćiná 162
Wierzbá 378
Wrónie máslo 161

Pierśi niedostátkóm.

Celidonia mnieyßa 91
Figi 382
Galgan 10
Jáłowiec 349
Jábłko 356
Kocenki Arábskié 294
Lácricia 159
Mirrhá 361
Oleśnik 201
Pieprz 371
Polna Dryiakiew 278
Podbiał 48
Pokrzywá 313
Rhaponticum 263
Rozmáryn 269
Rzeżuchá 221
Scordiom 281
Terebintiná 385

Płód w zywoćie zábiiáiące.

Ciemierzycá biała 126
Ciemierzycá czarna 127
Coloquintida 100
Łóy 427
Przestęp 62
Rzeżuchá 221
Serzyſko 430

Płucóm.

Bálsam 323
Cedrowa żywicá 331
Figá 342
Kocenki żółté 295
Migdały gorzkié 322
Mleko 443
Pokrzywa 313
Polna Dryiakiew 278
Poley 257
Piećpercyc 239
Ruta 270
Żywotkość 101

Podágrze.

Bániá 111
Brzoskiew 57
Bielon 169
Chebd 87
Dźierzegá 186
Figi 342
Fiołki żółté 311
Gnóy 141
Jeczmień 167
Mák 234
Miecz 129
Mleko 443
Ocet 423
Osli ogórek 100
Poley 257
Polny czosnek 19
Pomorné źiele 238
Pácyná 421
Rozmáryn 269
Rózynki 391
Rzepá 261
Siarká 418
Sól 416
Soczewicá 184
Wierzbá 378
Wrónie máslo 161
Złotogłów 13

Porodzeniu łatwiemu.

Bálsam 323
Biała Lebiotká 65
Bluszcz 97
Bylicá 31
Centurzyá wielka 79
Centurzyá mnieyßa 80
Cynamon 335
Czosnek 17
Fiołkowy korzeń 175
Fiołki białé 311
Gnóy 141
Gorczká 155
Hałun 402
Jezyczkowé źiele 316
Mirrhá 361
Ozankà 85
Podbiał 48
Rdeſt 254
Rumienek 89
Słonecznik 195
Swini chleb 112
Szałwia 272
Száfran 106
Szántá 201
Siſeli 284
Siarká 418
Tłuſtość z wełny 443
Wężownik wielki 122
Wężownik máły 123
Wieprzyniec 243

Potu.

Ancuſa 26
Lubſczyk 187
Mirtus 362
Oliwá 366
Oliwá niedoźrzała 366
Oczkowata ſol 416
Piretrum 258
Siarká 418
Ziemiá Sámiyſka 419

Powiekóm.

Krew 454

Máſtyx 354
Maſc rózána 266
Polna Rutá 147
Sádzá 411
Szpikánárdy 219
Tłuſtość z wełny 443
Żywicá 370

Powietrzém zárázonym.

Biała Bukwicá 166
Kápáry 327
Coloquintida 100
Dźiegiel 26
Láwendulá 184
Marzáná 133
Piretrum 258
Sáletrá 413
Wino 455
Wieprzyniec 243
Włoſka Rzeżuchá 247

Przepuklinam.

Boże drzewko 5
Cynamon 335
Cyprys 332
Kwiát Gránatowy 367
Piećpercyc 239
Płeßnik 103

Puchlinie.

Barſcz 6
Biedrzeniec 248
Bábká 36
Bukwicá 52
Czoſnek 17
Cynamon 35
Ciemierzycá 126
Chebo 87
Figi 342
Jzop 172
Kopytnik 39
Laſerpicium 351
Lebiotká 226
Máieran 198
Miechowki 19
Ogórek oſli 100
Oſtrzyß 115
Ocet 423
Ożanká 85
Paſternak 237
Piołyn 4
Rozchodnik 105
Rzodkiew 259
Rutá 270
Romanowé źiele 300
Sáletrá 413
Skoczek 75
Sól 416
Wieprzyniec 243

Ránam.

Aloe 318
Bábká 36
Brzoſkiew 47
Czoſnek 17
Centurzya 79
Cyprys 332
Dyptan 118
Gnóy 141
Goryczká 155
Jwá 86
Jeżyczki 37
Kokornak 34
Kopr ſwoyſki 23
Kurza nogá 254
Koßyſczko 308
Lácricia 159
Lélia 188
Lug 252
Másło 431
Mák polny 236
Mák 234
Ołów płókány 414
Ocet 423
Pálmá 367
Páprioć 140
Piećpercyc 239
Poley 257
Soſniá 369
Sczyr 212
Swiny chléb 112
Skrzyp 78
Sporyß 250
Teßlik 145
Wyſoki Slaz 18
Wężownik 122
Wełná nie płókána 443
Żywokoſt 101

Rymam.

Bábká 36
Bárwinek 88
Brzoſkwiniá 368
Cyprys 338
Figá 342
Jaie 450
Kurza nogá 254
Lagier winny 421
Ocet 423
Pßenicá 305
Stáphis ágri[illegible] 293

Sadzelóm y wrzodóm záſczérzonym.

Bázyliká 44
Bobek 353
Bylicá 31
Caſsia 329
Chebd 87
Dźierzegá 186
Figá 342
Jawór 373
Jeczmień 167
Koriánder 103
Kurzoſlep 26
Kurza nogá 254
Len 192
Máruná 205
Másło 431
Mlécz 129
Noſtrzyk 116
Ocet 423
Podbiał 48
Pokrzyk 200
Poley 257
Rzepik II. 134
Rózá 266
Rozchodnik 105
Słonecznik 195
Soſniá 369
Sporyß 250
Száwiná 377
Trćiná 160
Tłuſtość 427
Wrón e másło 161
Złotogłow 13

Zánokćicam.

Amoniacum 403
Bázyliká 45
Bábká 36
Cebulá mnieyßa 279
Kádźidło 387
Loboda 42
Mirtus 362
Mieczyk

Mieczyk 158
Ocet 423
Oliwá 449
Pomorné źiele 238
Rdeść 254
Rdzá żelázna 409
Szántá 201
Tredowáćiec 194

Sciátice.

Bálsam 323
Bábká 36
Cyprys 332
Dźierzegá 186
Fœnum græcum 143
Kopytnik 39
Koriander 103
Kurza nogá 254
Lelia 188
Mák 234
Máruná 205
Piećpercyc 239
Podbiał 48
Pokrzyk 200
Pomorné źiele 238
Roiownik 310
Rózá 266
Száfran 106
Swiniá weß 94
Soczewicá 184
Slaz 199
Trćiná 162

Sledzionie.

Bluscz 97
Brzoskiew 67
Cebulá máła Włoska 233
Kápáry 327
Chrzan 260
Fiołkowy korzeń 175
Gálgan 10
Gorczycá 287
Grzybienie 222
Hányż 24
Jemioło 388
Jzop 172
Kozia Lebiotká 228
Len 192
Márzaná 133
Mléko 443
Modrzewiowa gebká 14
Ocet squillę 424
Páprotká 251
Pieprz 371
Pigwy 335
Piołyn 3
Poley 257
Pokrzywá 313
Rhapontícum 263
Rzeżuchá 221
Rzodkiew 259
Słonecznik 195
Włoska wiérzbá 321
Włóski 70
Zelázo 409

Stłuczonym, zbitym z wysoká.

Fiołkowy korzeń 175
Hányż 24
Jábłonki 38
Konop 69
Máieran 198
Páprotká 251
Pomorné źiele 238
Skrzyp 78

Spánie czyniące.

Bielon 169
Boże drzewko 5
Fiołkowy korzeń 175
Hányż 24
Kopr swoyski 23
Loczygá 179
Lug 252
Mák 234
Pokrzyk 200
Psinki 290
Sok mákowy 235
Slaz 199

Stáwów boleści

Centurzya 79
Czarna Ciemierzycá 127
Fœnum græcum 143
Jáie 750
Kocenki Arábskie 294
Kopr swoyski 23
Modrzewiowa gebká 14
Miód octowány 425
Oleśnik 201
Pokrzyk 200
Piećpercyc 239
Pleßnik 103
Rutá 270
Rozynki 391
Złotogłów 13

Stolce zátwierdzáiące.

Brzoskwiniá 368
Bluscz 97
Chebd 87
Cyprys 392
Dźiewánnà 298
Dąb 376
Goryczká 155
Gránatowa skórká 357
Jálowice 349
Kádźidło 387
Kmin kramny 114
Lug 252
Mietká 209
Mech z drzewá 60
Modrzewiowa gebká 14
Pigwy 355
Psia róża 98
Piołyn 3
Rhapontícum 263
Rózá 266
Rutá 270
Száfran 106
Sosniá 369
Soczewicá 184
Wiérzbá 378

Stolce pobudzáiące.

Bániá 111
Biała Gorczycá 131
Brzoskiew 57
Bukwicá 52
Cebulá 82
Cebulá Włoska 279
Cwiklá 51
Ciemierzycá 126
Figi 342
Jabłonki 38
Imbier 394
Kopytnik 39
Láktukà 179
Len 192
Lobodá 42
Lopian 243
Lug 252

Másło 431
Mleko 443
Modrzewiowa gebká 14
Ogórek 108
Pokrzywá 313
Przestęp 62
Psi iezyk 68
Rzodkiew 259
Sliwki 375
Szafran 106
Soczewicá 184
Slaz 199
Wisnie 331
Zánowiec 153
Zoldánellá 59

Strónóm álbo zyłam suchym.

Bobrowé stroie 435
Lagier winny 421
Laserpicium 351
Lélia 188
Máteczník 206
Máieran 198
Mikołaiek 132
Oleiek Bobkowy 353
Pszenicá 305
Slaz wysoki 18
Wieprzyniec 243

Suchotam, zránienia płuc.

Barscz 6
Bukwicá 52
Lug 252
Modrzewiowa gebká 14
Polna Dryiákiew 278
Rhaponticum 263
Smołá 370
Szántá 201

Swiérzbowi.

Ciemierzycá czarna 127
Celidonia 90
Gorczycá 287
Hałun 402
Kádźidło 387
Kobyli Sczaw 179
Lebiotká 226
Másło 431
Oliwá 449
Rzeżuchá 221
Rzepik II. 134.
Szálwia 272
Sól 416
Sádło świnie 427
Siárká 418
Tłustość z wełny 443
Terpentiná 385

Tenasmoni álbo chćiwośći ná stolce.

Barscz 6
Fœnum græcum 143
Len 192
Mléko 443

Trawienie wspomagáiące.

Bálsam 323
Bukwicá 52
Biała Gorczycá 131
Kopr swoyski 231
Mák 234
Ocet scillę 423
Poley 257
Szafran 106
Siárká 418
Slaz wysoki 18
Wino 455
Żywicá 370

Trądóm.

Barscz 6
Bzosłkiew 57
Czosnek 17
Czarna Ciemierzycá 127
Figi 342
Gorczycá 287
Hałun 402
Jałowiec 349
Jesień 344
Kokomak 34
Kobyli Sczaw 179
Máścicá winna 389
Ocet 423
Przestęp 62
Ryż 229
Sczyr 212
Terpentiná 385

Trućiznie.

Boże drzewko 5
Bukwicá 52
Cynamon 335
Iwá 86
Kokomak 34
Másło 431
Modrzewiowa gebká 14
Oliwá 449
Ostropest 72
Opich 29
Poley 257
Piećpercyc 239
Rutá 270
Rzepá 261
Smołá 370

Vkąszęniu bestiy iádowitych.

Boże drzewko 5
Cynamon 335
Figá 342
Kmin polny 74
Mikołaiek 132
Nárdus Fráncuski 220
Oman 125
Ośet 72
Pszenicá 305
Slaz wysoki 18
Szántá 201

Vkąszęniu psá.

Cebulá 82
Chebd 87
Czosnek 17
Migdały gorzkié 322
Mietká 209
Ogórek 108
Włoski orzech 364

Vkąszęniu psá wśćieklégo.

Cebulá 82
Czarna Szántá 204
Czosnek 17

Goryczká 155
Kopr Włoski 143
Krew 454
Laserpicium 351
Máteczník 206
Pszenicá 305
Psi iezyk 68
Pokrzywá 313
Sálétrá 413
Ważyniec 19

Vkąszęniu wężowému.

Bożedrzewko 5
Brzoskiew 57
Bázyliká máta 45
Biała Lebiotká 65
Bukwicá 52
Cynamon 335
Chebd 87
Dyptan 118
Fiołkowy korzeń 175
Gnoy 141
Jałowiec 349
Jawor 373
Jeleni iezyk 84
Jeżyny 325
Kopytnik 39
Kurzoslep 216
Kmin 114
Kmin polny 74
Kossyszko 308
Lebiotká 226
Lelia 188
Miód 447
Modrzewiowa gębká 14
Máćierza dusská 283
Ocet 423
Pistáki 372
Popiół 407
Przestęp 62
Rozmáryn 269
Rzodkiew 259
Smołá 370
Swiny chléb 112
Szánta 201
Sól 416
Wino 455
Włóski 70
Złotogłów 13
Zołądź 376

Vrynę pobudzáiące.

Bálsam 323
Bázyliká 44
Bdellium 316
Biała Gorczycá 131
Boze drzewko 5
Brzoskiew 57
Bukwicá 52
Cassia 329
Cyprys 338
Cebulá 279
Kápáry 327
Czarnuchá 156
Czosnek błotny 19
Dzwoniec 171
Galgan wielki 10
Głog 338
Gliśty ziemné 445
Jałowiec 349
Jábłonki 38
Kopytnik 39
Kożiełek 307
Kopr swoyski 23
Kozia Lebiotká 228
Kmin polny 74
Lipiná 387
Lopian 243
Loczygá 179
Lug 252
Migdały 322
Malon 108
Miód 447
Máćierza dusská 283
Modrzewiowa gębká 14
Mikołáiek 132
Márzaná 133
Nárdy śpiká 219
Oleśnik 201
Ostrzyś 115
Oman 125
Opich 29
Ożanká 85
Pigwy 335
Proso 214
Pieprz 371
Piołyn 3
Pokrzywá 313
Piotrusská 28
Rumienek 89
Rzepá 261
Rzodkiew 259
Rutá 270
Szátwia 272
Sporyś 250
Tátárskie ziele 66
Topolá 373
Trawá 160
Włoska Cebulá 279
Wysoki Slaz 18
Złotogłów 13
Zołędzie 376
Żywicá 370

Vryny rzezániu y záśtáwieniu.

Cedrowa żywicá 331
Cebulá 82
Jábłonki 38
Kámienna Mietká 209
Panax Herculeum 231
Siseli Massilien. 284
Sledźionné ziele 40
Sporyś 250
Teśnik 145
Włoski 70
Złomikámień 145

Vszu boleniu.

Bábká 36
Bániá 111
Cebulá 82
Figi 342
Gryśpan 401
Gorczycá 287
Hálun 402
Jzop 172
Konopie 69
Lopian 243
Lebiotká 226
Miód 447
Mietká 209
Nostrzyk 116
Piołyn 3
Pleśnik 103
Róża 266
Száfran 106
Smołá 370
Wiepszyniec 243
Złotogłów 13

Wątrobnym niedostátkóm.

Aloes 317
Amoniacum 403
Bielon 169
Bukwicá 52
Cebulá Włoska 279
Chmiel 196
Gálgan 10

Goryczká 155
Jwá 86
Kocenki Arábskié 294
Kurzoślep 216
Lácricia 159
Lubsczyk 187
Migdały gorzkié 322
Mleko człowiecze 444
Mikołáiek 132
Máciérza duszká 273
Nárdus Fráncuski 220
Piśmária 219
Piołyn 3
Piżćpercyc 239
Rhaponticum 263
Rumien 89
Sośniá 369
Wątrobné źiele 131

Włosóm padáiącym.

Aloe 318
Brzoskiew 57
Ladanum 351
Mirrhá 361
Mirtus 362
Rzeżuchá 221
Włóski 70

Włosów fárbowániu.

Bluscz 97
Buk 341
Cyprys 332
Fœnum græcum 143
Licium 356
Lotus 195
Len 192
Mirtus 362
Szálwia 272
Wáinstein 421

Wrácánie pobudzáiące.

Biała Lebiotká 65
Bobek 353
Bukwicá 52
Kápáry 372
Chrysocolla 406
Ciemierzycá 126
Lebiotká 226
Mák 234
Málon 108
Miédź palona 401
Pokrzyk 200
Złotogłów 13

Wrácánie powściągáiące.

Bób 137
Kopr swoyski 23
Lobodá 42
Mietká 209
Ocet 423
Opich 29
Rzepik 134

Wrzedliwym ránam, y bolączkam.

Bábká 36
Brzoskiew 57
Bluscz 97
Cwikłá 51
Chebd 87
Figi 342
Fiołkowy 175
Kurzoślep 216
Lopian 243
Migdały gorzkié 322
Ocet 423
Rumienek 89
Szálwia 272
Slaz wysoki 28

Wysuszáiące lékárstwá.

Chebd 87
Kmin kramny 114
Kmin polny 74
Kopr swoyski 23
Mietká 209
Miédź palona 401
Owies 43
Piasek z brzegów 411
Rozmáryn 269
Róża psia 98
Tucia 415
Wáinstein 421

Zastrzały wyćiągáiące.

Dyptan 118
Kokornak 34
Kurzoślep 216
Mieczyk 158
Pszenicá 305
Trcinà 162
Złotogłów 13

Záwrácániu głowy.

Bálsam 323
Gálban 345
Mleko człowiecze 243
Ocet scillę 425
Przestęp 62
Wieprzyniec 243

Záwrácánié czyniące.

Aconitum 218
Bálsam 323
Bielon 169
Cardamum 99
Koryander 103
Pokrzyk 200
Wino stáre mocné 456

Zębów boleniu y innym niedostatkóm.

Bábká 36
Bluscz 97
Bielon 169
Czosnek 17
Celidonia 90
Coloquintida 100
Ciemierzycá czarna 126
Czarnuchá 156
Figi 342
Galban 345
Gránatowy kwiát 357
Hálun 402
Jábłonki 38
Jzop 172
Kápáry 327

Kurzá nogá 254
Koralle 408
Kokornak 34
Kurzoślep 216
Kopian 243
Másł różána 266
Máſtyx 354
Miechowki 19
Mirrhá 36
Morowé drzewo 354
Miod 447
Mák polny 235
Ocet 423
Oliwá 449
Ogórek ośli 100
Piołyn 3
Piećpercyc 239
Roiownik 310
Skoczek 75
Sośniá 369
Támáryßek 360
Wieprzyniec 243
Żebowé źiele 258

Zółtéy niemocy.

Aloe 318
Bruſcus 61
Celidonia 90
Czoſnek błotny 19
Cebulá Włoſka 279
Gnóy 141
Groch Włoſki 93
Jábłonki 38
Iwá 86
Kunrad 162
Lobodá 42
Lebiotká 226
Márzáná 133
Miechowki 19
Ogórek ośli 100. 109.
Piołyn 3
Piwowonia 230
Piećpercyc 239
Piſmária 219
Rozmáryn 269
Rumienek 89
Sczaw kobyli 179
Siárká 418
Szántá 201

Zołądkowi pomagáiące.

Bobek 353
Brzoſkwiniá 368
Brzoſkiew 57
Bylicá 31
Bukwicá 52
Cyprys 332
Cukier 459
Czoſnek 17
Fiołki 311
Gránatowé iábłko 357
Jaie 450
Jákowiec 349
Imbier 394
Kopr Włoſki 143
Kurza nogá 254
Kozia Lebiotká 228
Loczyga 179
Lubſczyk 187
Mirtowé iágody 362
Mori 359
Mléko 443
Mlécz oſtry 129
Modrzewiowa gebká 14
Mietká 209
Nardus Fráncuſki 220
Oleśnik 201
Oman 125
Ogórek 108
Pigwy 335
Piélyn 3
Poley 257
Piotrußká 28
Pśinki 290
Piwowonia 230
Przymiotowé źiele 282
Roża 266
Ryż 229
Rhaponticum 263
Szyßki 369
S. Jana chléb 334
Sliwki 375
Słonecznik 195
Sczawik 8
Sporyß 250
Topolá czarna 218
Wáinſtein 421
Wino 455
Włoſki 70

Zołądkowi ſzkodzące.

Brzoſkiew 57
Cebulá 82
Chebd 87
Figi 342
Gálban 345
Jágodá winna 390
Jęczmień 167
Lug 252
Orzech Włoſki 364
Orzech laſkowy 365
Piołynowy ſok 2
Rzeżuchá 221
Szantá 201
Soczewicá 184
Sliwy 375
Slaz 198
Terpentiná 385
Żywicá Cedrowa 331

Koniec Reiestrow.

Jest Testament przeciw Heretykom wyrażnie bardzo dobry: pięknie y prawnie przykładaiąc przekładem patrz 345

Reiestr kart wszystkich.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt.

Wszystko tryerny / krom ia * Rr Ss Tt. które duerny są.

Z Przywileiem Krolá J. M. nikomu zgołá nie wolno Herbarzá tego / Doktorá Marcinà z Vrzedowá / drukować / áni gdźie indźiey drukowánego w Państwách J. Krolewskiey M. do Korony należących przedáwáć / pod winą do Skárbu J. K. M. w Przywileiu miánowáną.

Mosiołu Rozdrożk.

W KRAKOWIE,

W Drukárni Lázárzowéy, Roku Pánskiégo,

M. D. VC.

W 61/54

Biblioteka Miejska

400 ct. A. D. R.

HERBARZ
Doctora
Marcina z Urzędowa
KRAKOW
1595.

4
302
1954
DAR przy[illegible]
[illegible]